DECISIONES
PETRI ROYZII
MAVREI

M D L X I I I

V
B J
C
4649
CIMELIA
Cimeli
3120 Prawo.
Legumpran
VIII. c. 96.
YIX
31

Joanni Turrino iurisconsulto, iurisprudentiæ professori disertissimo discipulo et auditori suo monumentum et pignus amoris Auctor.

D. D.

Cim. Qu. 4649

DECISIONES PETRI ROYZII MAVREI ALCAGNICEN. REGII IVRECONSVLTI DE REBVS IN SACRO AVDITORIO LITVANICO EX APPELLATIONE IVDICATIS.

AD SIGISMVNDVM Augustum Poloniæ Regem Principem optimum maximum.

Opus lectu digniſsimum atq; cognitu tam ijs, qui iuridicundo præſunt, quàm qui ueram philoſophiam hoc eſt artem boni & æqui uel tradunt uel addiſcunt, ob multiplicemq; earũ rerum tractationem exactamq; ac diffuſam definitionem, quæ in ſcholam & fórum incidere cottidie ſolent, iuriſprudẽtib. omnib. apprimè neceſſariũ.

Cum indice uerborum & rerum locupletiſsimo.

Deciſionum argumenta ſequens pagella continet.

Cautum eſt regijs Codicillis, ne quis in Polonia poſt auctoris editionem intra quinquenniũ æmulationis ergõ librum hunc excudat, excuſúmue venũdet: venúmue exponat. qui ſecus faxit: is, libris omnib. amiſsis, auctoriſq; factis, fiſco pondo decẽ argenti puri puti dependere, damnas eſto.

CRACOVIAE
Excudebat Matthæus Siebeneycher. Anno à Chriſto Deo ſeruatore noſtro nato, tertio & ſexageſimo ſupra Milleſimum & quingenteſimum.
Menſe Aprili.

DECISIO PRIMA.
De testamento eius, qui mortem sibi consciuit. 1.

DECISIO SECVNDA.
De usitata tabellionum clausula, qua testator ægro corpore, sanaq; esse mente scribi solet. 82.

DECISIO TERTIA.
De conatu & inchoatis delictis. 110.

DECISIO QVARTA.
De legitimis excusationib. eorum, qui in ius uocati non ueniunt. 326.

DECISIO QVINTA.
De fœnore siue usuris. 480.

SI quid his in Cõmentariis meis Ecclesiæ Romanæ, quam vnam euangelicæ veritatis et christianæ religionis magistrã agnosco, non per omnia congruens scriptum forsitan erit: id neq; scriptum, neq; dictũ, neq; cogitatum volo. & tanq; impium atq; nefarium, & spiritui sancto repugnans, detestor, execror, & repudio: certum habens in vno ecclesiæ Romanæ gremio, vt in Arca Noé, salutem omnẽ esse sitam atq; repositã, à qua quidem ecclesia Romana quantùm quis discedit, eum à via, veritate, & vita, hoc est à Christo tantũ discedere, proculdubio est: & secus putare, inexpiabile flagitiũ duco.

PETRI ROYZII MAVREI IVRECONSVLTI EPISTOLA.

AD.

SIGISMVNDVM AVGVSTVM POLONIAE REGEM PRINCIPEM OPTIMVM MAXIMVM.

PRAECLARVM opus quoddam est, SIGISMVNDE AVGVSTE Rex, & haud sciam, an de humanis omnib. præclarissimum, ius populo dare, legesq; condere. excelso quidem ingenio ac mente quasi diuina eos esse præditos constat oportêre: qui legib. latis hos hominum cœtus, quas Ciuitates appellamus, instituunt: certumq; reipub. statum pulcherrimis sapientissimisq; præceptis formant: quibus usi inter se homines, honestè viuant: lædant neminem: manus ab alieno, mentes q; suas abstineãt. denicq;, quæ à maiorib. quisq; suis accepta possideret, laborẽue sibi suo atq; industria quæsiuisset: ijs pro animi sui motu arbitratuq; sine ulla iniuria externaue vi

Legislator Ciuitati quid præstet.

 fruatur.

fruatur. Hæc lege certa informare, salutaribusq; publicè priuatimq; institutis firmare, singulare esse, fateor, opus atq; arduum. præstare tamen eos, longeq; antecellêre arbitror: qui hoc ipsum, quod constitutum est, ius reddunt? quàm illi ipsi, qui condidêre. quid enim legis, quæso, lator amplius ciuitati præstat, quã uis hoc per magnum sit, quàm vt bene beateq; ciues viuere, incolumesq; cum liberis fortunisq; suis esse possint? Magistratus verô, & quisquis iuridicundo præest, eo plus, vt bene viuant: atq; vt absq; querella, salui, nullisq; obnoxij iniurijs vacuiq; à metu ætatem degant. neq; enim ciuitas illa est, cui leges datæ proponuntur, & certum ius: sed, quæ legibus, quæ iure certo vtitur. quod nisi Magistratus metu, vt est hominum genus in aliena detrimenta damnaq; pronum, atq; adeò præceps, consequi nequaq; licet. sit bona, sit æqua, sit sancta, partib. sit omnibus absoluta lex, cælo denique missa, nisi Magistratus seueritate atq; manu teneatur, despicatui fuerit, atq; ludibrio hominib. hac legum infirmitate animaduersa Lycurgus ut populos, quos sua se prudentia regere posse desperabat, diuini numinis terrore ac religione ad legum obsequium cõpelleret, auctoritate Apollonis Delphici sua scita confirmauit, ut quarum legum Lacedæmonij deum auctorem

Magistratus reip. quàm legislator, utilior est.

Lycurgus Apollinis Delphici auctoritate se leges Lacedæmonijs ferre commẽtus est.

ctorem crederẽt, ijs non obtemperare, nefas ducerẽt. Eandem ſequutus rationem Numa Pompilius, ut præferocem & bellis adſuetum populum Romanum ab armorum ſtudijs ad ſacrorum cultum trãsferret, nocturnos illos cum Aegeria Nympha congreſſus ſimulauit: credi uolens, quæcunq; inſtituiſſet, ea Aegeriæ monitu ſanxiſſe: ideoq; tanq; dijs immortalibus accepta, rata populo, ſanctaq; habitũ iri, artius Crenſes ſuos Minos rex legib. quas ipſe dabat, obſtringi uoluit. neque enim ille Apollinem, aut Aegeriam, deumué minorum gentium aliquem, ſed Iouem ipſum, deorum patrem, ut ait Homerus, atq; hominum regẽ, quo ſe ortũ iactabat, ſuarũ legum auctorẽ fecit: quas accipere ſe à numine in ſacra ſpecu, quò ſe ad captãda dei reſponſa uentitare commentus eſt, hominibus credulis perſuaſit. Felicius his Heſiodus in Ergis. finxit, qui iuſtitiã, quæ Græcis Dice eſt appellata, filiam Iouis eſſe carmine ſuo prodidit, humanũ genus ab iniuria aſſerentem. Heſiodi carmen latiné, pro tenui noſtra in Græcis uertendis peritia, ita reddidimus.

Numa Pompilius, Romanorũ legiſlator, Aegeriam Nymphã ſuarum legum auctorẽ fecit.

Minos Leges, quas Cretenſib. ſuis dedit, Ioui patri aſſignauit

Dice, id eſt iuſtitia, Heſiodo Iouis filia.

Virgo Dice, ſummi proles Iouis inclyta, diuis
Cælitibus uenerata, hominum quam ſi quis iniquis
Læſerit arbitrijs, ingentib. acta querellis

Se sistit Iouis ante pedes: mortaliaq; acris.
Consilia, & fraudes dictis incusat acerbis:
Facta orans regũ populus luat improba, Regum
Omne nefas qui mente agitant, pro iureq; reddũt.

Iniustos incommodis affici, iustis omnia affluere, ait Hesiodus

Idem Hesiodus eodem libro homines iniustos maximis afficià Deo calamitatibus: iustos contrà plurimis cumulari bonis scribit. illos damnis multari: hos commoda sequi. illos bellis confici: hos pace frui perẽni: illos fame enecari, rerumq; ad vitam necessariarũ egestate laborare, penuriaq; premi. his omnium, quæ terra, mari cœloq; nascerentur, copiã affluere, quæq; cetera Hesiodus, & in ijs, ad colendã iustitiã magnum mortalibus incitamentum esse situm, vt certè est, ratus, solis hominib. iustis similes liberos nasci, ait: quo nihil grauius ad retinendosq; in officio homines fingi excogitariue accommodatius potuit. filios enim sibi dissimiles propè est vt homines pro alienis ducãt: quasiq; adulterio quæsitos, certamq; temerati matrimonij notam damnent: exosos habeãt. cuius rei sensum & animantes rationis expertes quædam habere creduntur. nam Haliæetus, aquilæ genus est, clarissima oculorum acie ales, Plinio secundo auctore, lib. Naturalis historiæ. x. excluſos primùm pullos, nec dum pluma vestitos, multo verbere solem intueri cogit:

Solis iustis hominib. similes liberi nascuntur.

Haliæeti in fœtu explorando ratio.

cogit: conniuentesq; , & ferre aduersum sydus haud valentes nido deturbat, tanquam degeneres, partumq; adulterinũ: solosq; educit, qui immota stare acie contrà possunt, vt tanto magis homines ea re offensum iri existimandum sit: & ideo in officio retentum iri. Sed & Demosthenes, vt à contemptu leges quoq; vindicaret, colẽdamq; in ciuitate cum primis iustitiam hominib. persuaderet, duas Deas fori esse præsides scripsit, illam ipsam Dicen, Iouis filiam, cuius suprà meminimus, atq; Eunomiam. idemq; legem omnem esse inuentionem quandam, atq; donum Dei dixit. Aristoteles verò, maiorem legi auctoritatem addendam ratus, legem non Dei donum, vt Demosthenes, sed Deum vocauit, scriptum enim lib. politicorum tertio reliquit, qui legem, inquiens, præesse vult, is velle videtur, Deũ ac leges imperare: qui autem vult hominem, is etiam beluam adiungit. Huc pertinet illa iustitiæ imago, quã veteres pictores Rethoresq;, Chrysippus scribere refertur, forma esse atq; filo virginali voluisse: aspectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum acribus, neq; humilis, neq; atrocis, sed reuerendæ cuiusdam tristitiæ dignitate, ita Gellius in suis noctib. qui inde significari, auctor est, iudicem, qui iustitiæ antistes est, oportere esse grauem, sanctũ, seuerum,

Dice & Eunomia duæ fori Deæ.

Lex inuentio quædam & donum Dei.

Lex et homo. imperant.

Iustitiæ imago.

Qualem esse iudicem oportet.

ſeuerum, incorruptum, inadulabilem, contrà q; improbos nocẽtes q; immiſericordem atq; inexorabilem, erectum q; & arduum ac potẽtem, vi & maieſtate æquitatis veritatis q; terrificum. Multa conſultò præterea ſuperiorum ætatium commenta, cautiones q; quibus prudentiſsimi viri ſuarum q; rerum publicarum amãtes, vt optimè ſanctiſsimè q; leges ab omnib. ſicuti par eſt, colerentur: haud ſunt conſequuti. Sæpe enim violatas cõtempta numinis religione hominum ceſsiſſe furori tandem, ac libidini conſtat. quò ſpectare illud Solonis ad Epimenidem videtur: Deos inquientis ac latores legum non ſolos moderari ciuitates poſſe: ſed eos, qui multitudinem, in quamcunq; partem placitum eſt, agunt. id autem, vt eloquentia perſæpe conſequi liceat: iurisdictione tamen ac magiſtratus auctoritate obtinere, promptiſsimum eſt. quantum eſt enim, vt Pomponius ait, ius in ciuitate eſſe, niſi ſint, qui iura regere poſsint? regit autem is ius, qui bonos præmijs, malos atq; improbos pœnis afficit: nec delicta ſinit eſſe impunita. quibus duabus rebus omnis reipub ſtatus ac ſalus continetur. nam niſi, qui morte, exilio, vinculis ac dãno coërcentur: ab iniuria abſtinet nemo. bonos verò, niſi quos præmia inuitant, perquàm raros eſſe: nam gratis, vt ille belliſsimè cecinit, pœnitet eſſe probum,

Non ſoli latores legum ciuitatis moderantur.

Ius in ciuitate ſine magiſtratu fruſtra eſt.

reipublic. ſalus quib. cõtineatur.

Quam pœnitet eſſe probum.

probum. quamobrem, cùm Solonem Lacedæmonijs leges scribere aggressum Anacharsis fama accepisset: eius operam ac studium irrisisse fertur: stultum esse arbitratus, hominum cupiditates litteris cóercerí posse, ac legum scriptione putare: quippe quas telis aranearum esse diceret persimiles, quæ imbecilliora quidem animalia, tanquàm feras in cassem impactas, detinent. fortiora, & quæ viribus valent, transmittunt. nimis sanè verè, & ætati nostræ, ne dicam & huic regioni, congruenter dictum. ignobile quippe hodie haberi, ac contemptui proximum, legibus seruire: magistratusq; obtemperare imperio. humiliorum ista sunt hominum atq; plebeiorum. potentiores, quorunq; opes in excelso sunt, solutos legum vinculis pro animi sui libidine viuere decet scilicet. solis his legib. iuris auctoritatem habere iussis, quæ eorum causis non aduersantur. quæ verò etiam patrocinantur: eorumq; cupiditatibus & libidini seruiunt: eas tanq; focos atq; aras defendunt: tuentur: interpretationeq; iuuant. nihil iustius, nihil æquius, nihil deniq; sanctius esse prædicant, quasiq; cœlo edita oracula laudibus ferũt. ceterarum omnium ex professo hostes. quotus enim, quæso, quisq; procerum Polonorum, Lituanorumúe, quid procerum, inquam? gregariorum nobilium pulcherrimum

Leges à Solone Anacharsis irrit.

Leges telis aranearum similes.

Legib. seruire, ignobile habet.

Poloni & Lituani contemnunt suis auctoritatem.

mum iuris prudẽtiæ ſtudiũ tanti unquam fecit: in quod liberos ſuos vel paucos annos incũbere dignũ eſſe putauerit? cùm in tenuioribus quibusdã ſtudijs, ad remq; publicam gerendam parum idoneis bonam ætatis partem terere eos facilè patiantur. Sed ſui illis facti ratio conſtat. cur enim ea dulciſſimis liberis ſuis proponant ſtudia, à quibus abhorrent ipſi? non digna arbitrati, quæ addiſcantur. nam, quod Ioannes Tarnouius, comes, Polonici ſenatus ſecundum te olim princeps, cuius exceſſu magnum atq; intolerabile damnũ hæc fecit reſpub. quantum otij ab imperatorio munere, quo ſtrenuè ac fideliter & magna cum diui SIGISMVNDI patris tui gloria functus eſt, ſuppetijt: id totum ad legum Romanarum lectionem contulit atq; cognitionem, miraculo adſcribere licet: & inter rara prudentium huius gentis conſilia ponere: quaſi vnus intellexerit, ad patrias leges cognoſcendas, quarum ille conſultiſſimus fuit, externi iuris notitiam, priſci illius Quiritium præſertim, magnum habere momentum: vt re vera habet. nam importunas illorum voces quis ferat? qui Polonos ſuas habere leges aiunt: externisq; nullis indigere. quaſi verò & alij populi, æquè atq; Poloni, liberi: non quoq; ſuas habeant leges? quid enim ampliſſima Hiſpaniarum regna? quid Gal-

Ioannis Tarnouij laus.

quid Galliarum? ceteraq; ferme omnis Europa, vt ditionib. quibusdam alia atq; alia natio diuisa est: nõne suas quoq; singuli populi propriasq; habẽt leges? verùm, cũm quid in ijs desideratur, parumúe plenè, ob obscurius úe comprehensum est: ad Quiritium leges, quæ hodie Cæsaris auctoritate valent, confugere non erubescunt: non quasi ea re agnoscere Cæsaris imperium videantur. constat enim Hispanias liberas esse: Hispaniæ liberæ suosq; fasces Cæsari non submittere. quid autem Gallos putare dicamus, attollentes tot iam annos intestino bello aduersus Cæsarem cristas? apud quos quidem has ipsas leges, quibus de sermo est, maximo in honore, si usquam in Europa, atq; dignitate esse, nemo nescit. In vsurpandis itaq; Quiritium legibus, nec Hispani, nec Galli, alijúe liberi populi hoc agere sunt existimandi, quasi agnoscere Cæsarem videãtur: eiusúe maiestatẽ vereri. sed leges ab ijs optimas, atq; summa prudentia latas amplecti. quod si Polonis tuis te auctore totius propè EVROPAE exemplo permotis in mentem aliquando tandem veniat: vt, cùm suis deficiuntur, illis vtantur: nihil quicquam mea sententia peccabitur. hæc disputatio ad eas leges pertinet, quibus suorum regum latione acceptis equestris ordinis homines in Polonia ditione tua viuunt. ad al-

terum verò ius quod attinet, id est Theutonicũ, partim Saxonicum, partim Maideburgense, quo omnes tuæ ditionis ciuitates, Prussiaq; ipsa tota, non postrema Polonici regni portio, vtitur: negare non possumus, Romani iuris scientiam esse perneccssariam. id quippe, cùm illud, quod proprium habent, siue Saxonicum, siue Maideburgense, minus plenum est: tanquam cõmune vsurpant: litigatoribusq; reddunt. quod qui ignorat, ignorant autem plurimi, quomodo ipse, quæso, tibi in amplissimo regno ius ciuibus tuis dicturo dubitanti atq; hærenti, vt inter causas discutiendas vsu venire solet, consultus respondeat? hærebitné & ipse? imò verò è vestigio suam proferet sententiam. nemo enim hominum celerius, nemo ocyus, quàm rerum quib. de interrogaretur, ignarus respondit. in ore imperitorum semper parata responsio est: semper præsens: vt inconsiderata semper atq; inconsulta. nam & quo quisq; iuris indoctior est, hoc in respõdendo promptior atq; expeditior. Nonne sæpe audire solemus speciosa illa quorundam oracula, sic libet appellare, cùm de iure, cuius ne iota quidem vnum tenent, fortè interrogãtur, ita sibi videri inquientiũ. illud æquum, hoc bonum, ipsorum scilicet esse iudicio? nec pudere ridiculos homines, se ius, de quo responsuri sunt, ignorare etiã

In ore imperitorum parata responsio.

Carpũtur de iure temerè respõdentes.

rare etiam præfari. occurrunt autem mox, ne parum ſuæ famæ conſulere videantur, temeritatem tacitè accuſantibus de iure ignoto reſpondentium: quid aliud inquientes lex eſt, quàm ratio quædam naturalis? quæ nemo homo præditus non eſt. ita ſatis ſua illa oracula ſarta tecta q; fore rati. ô nos ſtultos atq; imprudentes? imò vecordes: qui tot periculis aditis, tot maria emẽſi: patria, dulciſſimis parentib. atq; neceſſarijs relictis, ex Hiſpania in Galliam, inde in Italiam difficillimis itinerib. atq; impeditiſſimis ſuſceptis, capeſcendæ iuris ſcientiæ amore, infimorum ſæpe hominum abiectorumq; indignis obnoxij iniurijs atq; contumelijs, eſſe prope modum exules extorresq; ſuſtinemus. ô inanes noſtras vigilias, vanamq; curam. totq; euoluendis libris irritos labores: quibus, quæ intra nos, in ipſo mentis noſtræ ſeceſſu, quaſiq; ſinu habemus, id eſt naturalem rationem, qua quiſq; noſtrum præditus eſt, foris quærimus? Sed & illorum ſapientiſſimorum virorum ſuperuacuum ſtudium accuſare licet: atq; adeò damnare, qui ciuitates legib. latis fundauêre. quid Dracones, Solones, Lycurgos loquar? quidile, quod huc attinet, propiusq; eſt, Caſimiros, Ludouicos, Iagellones appellem? prudentiſſimos ſanctiſſimosq; illos Græcarum rerum publicarum, hos Polonæ tuæ,

olim moderatores, nulloúe operæ prætio ciuibus ſuis populiſq; ampliſsimis leges ſcripſêre? & nullo certè dicere conſequens eſt, ſi quà quis homo eſt, iuris peritus eſt. nihilq; aliud eſt lex, quàm, quod illi aut illi, nullis etiam litteris legumúe præceptis aut prudentium cõſultis inſtructo ſorte videtur. ſed ex iſtis quæro, qui vniuerſam iuriſprudentiam cum nutricis lacte ſuxerunt: aut potius ex vtero materno omnis iuris atq; iuſtitiæ conſulti prodierunt: ſi nihil aliud eſt lex, vt illi aſſeuerant, quàm ratio quædam naturalis: vt non repetam ſuperuacuam eſſe omnem legislationem, non minus diuinæ, quàm humanæ: fruſtraq; in iure condẽdo à quoq; nauatam olim operam. quæro, inquam, cùm Romani à Græcis ciuitatib. leges miſsis oratoribus petendas putauerunt: excidérátne eis ratio naturalis, quàm iſti legem eſſe dicunt? aut illa orbem terrarum domitura Vrbe relicta ad Græcos tranſuolauerat? illúdue mihi reſpondeant, cùm eadem ſit omnibus hominibus naturalis ratio: cur nõ eædem leges apud omnes gentes ſint? imò verò cur non eædem ſemper apud easdem gentes? quis enim, præter delira iſtorum capita neſciat, ius populo reddituris legum, quibus ille populus vteretur, eſſe cognitionem neceſſariam? vecordium profectò eſſe, arbitrari ratione naturali omnia per-

nia percipi ſcio quidem plæraq; legibus cõtineri, quæ homo non vulgari prudentia præditus, exactioreq; iudicio, ſuapte cognoſcat. idemq; quod ignoratis legibus cautum eſſet, quandoq; reſpondeat: hoc tamen fortuna quadam ac caſu accidere, nemo negauerit. eum autem, qui iurisdictioni præeſt, conſultò, non caſu ius reddere debere. quod in illa ſpecie reſponſum didici, cùm iudex poſt accepta controuerſiæ inſtrumẽta modico temporis interpoſito ſpatio pronuntiâſſet. placuit enim, licet legib. conſequens, quod pronũtiatum eſſet, proponeretur: viribus carere. quia caſu, non cõſultò pronuntiatum eſſet. ſed vt in ijs, quæ iure naturali continentur, euenire poſſit: vt rationem ſequuti naturalem tanq; in re fixa atq; immutabili, conuenienter incognitis legib. quandoq; reſpõdeamus. in ijs certè, quæ cuiusq; ciuitatis placitis comprehenſa ſunt, diuerſum eſt. natura quippe ius idem apud omnes gẽtes haberi: vt & rationem naturalem omnib. hominib. eandem eſſe: ita fermè, vt apud omnes gentes ignem calfacere. ius verò ciuile, ne in eadem quidẽ ciuitate, idem ſemper eſſe. quin ſæpe. rebus ita fortè dictantibus, immutari: aliudq; pro alio conſtitui. quodq; priùs iuſtum non fuiſſet: eſſe iuſtum incipere. ius quippe in ciuitate naſci, vt & hominẽ, adoleſcere & interire annisq;

Cõſultò, nõ caſu, ius reddendum.

Ius naturale apud omnes gentes idem.

Ius Ciuile mutationib. obnoxiũ.

annisq; quodam modo ceu senio consumi, indeq; fieri, vt quas leges superior ætas sapienter constitutas putauit: eas sequens, tanq; parum prudenter latas, abroget, antiquet, irritasq; esse iubeat: aliis sæpe deterioribus in ciuium perniciem substitutis, vt sunt eorum, qui reipub. moderantur, ingenia. nam quo, quæso, iure manus sibi adferre, mortemq; ante diem maturare, licere hominib. potest? constat enim ius, quodcunq; cõstitueretur, hominum esse causa constitutum: seruãdorum quidem, non perdendorum. illud itaq; scelus exosi Athenienses in eum, qui mortem sibi consciisset, ita vindicâsse, quidam auctores prodiderunt, vt manum, qua id flagitium perpetratum esset, abscisam seorsum, tanquam ceterorum membrorum inimicam, à reliquo corpore humandam præciperent: detestati, vt poterant, pessimum facinus in se sæuientiũ. & si verò mortem sibi consciscentium consilium maximum grauissimumq; flagitium contineat, repertus tamen est Hadrianus Imperator, qui hoc lege sua iustum esse voluit. Euphrati enim Philosopho, vt Dion auctor est, meminitq; Cælius Rhodiginus lib. lectionũ antiquarum xxviij. Cap. xxviij. vitæ pertæso, annis confecto ac senecta, grauiq; aduersa valetudine laboranti, idcircoq; mori, occupato sua manu fato, affectãti, licereq; id salua

Ius omne hominum causa constitutum.

Athenienſiũ in eos, qui mortem ſibi conſciuerũt, pœna.

Hadrianus Imperator Euphrati Philoſopho mortẽ ſibi cõſciſcere permiſit.

id ſalua exiſtimatione ſua atq; illæſa poſtulanti, adnuit: cauto, ne factum necem talibus ex cauſis ſibi adferentis ignominia ſequeretur vlla, aut infamia: ſi lex ita naturæ repugnãs, vlla Principis auctoritate rata eſſe poteſt. & ſi non defuturos putem, qui hæc ceteraq; legum mõſtra ratione ſua non vacare autument: tanq; viri ſit ita vitã finire. nam et hoc in Sardanapalo ſcio laudatum: qui, cùm ſe opesq; ſuas rebus acciſis in pyrã ad hoc extructã immiſiſſet: ea re ſola, cùm cetero vitæ actu vt fœmina egiſſet: virum imitatus ſcribitur: ſiue Trogi Pompeij hoc eſt: ſiue Iuſtini, illius hiſtoriam perſtringentis, qui lib. 1. Sardanapali exceſſum ſcribens, ita ſubiecit. in tãta ergo ingeniorum varietate, vnde tanq; exfontib. leges manant, alijsq; ſublatis aliæ ſufficiuntur: quis certam iuriũq; alicuius ciuitatis cõſentientẽ proferre ſententiam ſe poſſẽ promittit: niſi cui cognitum id ius ſit? idemq; interdum in ipſo iure, quod natura conſtat, vſu venire poteſt: vt non ſemel in quibusdam articulis à nonnullis gentib. certo quodam ipſarum inſtituto repudiatũ eſt: quod in furto apparet, quod admiſſũ nullæ, quas ſciã, leges, quam veſtræ grauius cõërcent, ob leuiſſimas ſæpe res ſubreptas, & quæ contẽni poſſint, laquei pœna conſtituta, delinquentib. ſupplicij genus non ſupplicium obtentu nataliũ fruſtra deprecantib. At Tauros, Scythas, furta imputa relin-

Sardanapalus mortem ſibi cõſciſcẽs mori fortiter creditus.

Leges Polonicæ omniũ grauiſſime in fures animaduertunt.

Apud Tauros, Scytas, furta sũt impunita.

ta relinquere, Herodotus in Melpomene auctor est. Sed, ne barbarorum exemplum quis eleuet: veteres Aegyptios, quorum in artibus reperiendis solertia, rerumq; optimarum cognitione sagacitas celebratur, idem obseruasse, Aristonem Iurisconsultum scribere, Aulus Gellius lib. xi. noctium Atticarum cap. xviij. refert: nullum quippe apud eos furti crimen esse.

Aegyptijs furtum crimen non est.

Lacedæmonij furari in laude ponunt.

Apud Lacedæmonios verò sobriam gentem atq; acrem, furandi industria, vt auctor est Xenophon libro de Cyri minoris expeditione. iiij. & eo, quem de repub. Lacedæmoniorum scripsit, non modò impunitatem reperit: sed laudem etiam promeruit. enimuerò, quod in furto deprehensos loris cædi Lycurgus iussit: ea re stultitiam castigari parum caute attenteq; furantis, non autem furtum puniri, idem Xenophon ait: quippe cuius nullam à Lycurgo pœnam esse constitutam, pleraq; historia refert. in edulijs quidem hoc, ijsq; rebus, quæ in vniuersum ad leuandam famem pertinent, comprobatum est: nam furtis luxuriam alere, sumptumq; præbere libidini, ius non fuit. voluit enim Lycurgus hoc veluti domestico tyrocinio acuere spartanam iuuẽtutem ad fallendũ hostem. Latinis hoc amplius prædari grassariq; vi aperta ac rapto viuere, patrio instituto licuit. quod Nomanus ille Vergilianus lib. Aeneidos. ix. cùm molliciem Troianis

Latini rapto uiuere soliti.

exprobra-

exprobraturus, morem ſuæ gentis iactat, his verbis declarat.

Caniciem, inquiens, galea premimus: ſemperq; recentes
Conuectare iuuat prædas: & viuere rapto.

Homicidas priſci Romani pecunia multarũt, idemq; poſtea & Polonæ reipub. moderatoribus uſurpatum.

Idem quoq; euenit in cæde, quod crimen quanq; & diuinis & humanis legib. ſemper capitale habitum eſt: non erubuerũt olim Romani modici æris multa vindicare: quæ poſtea lex meritò antiquata eſt. eam tamen inſequuta ætate à maioribus tuis reipub. Polonæ moderatoribus inter ſuas leges eſſe relatam, mirari magis licet, quàm laudare. quippe qui non, vt illi veteres Romani, diuinarum legum præcepta ignorauêre, niſi quòd, vt ſuam hominib. ne dicam Deo immortali, ſeueritatem comprobarent: annui carceris pœnam adiecêre: quaſi non ſatius fuiſſet, lege diuina, ut ſcripta erat, vti: quàm nouam ſancire. & enim ſiue mitior, ſiue acerbior, quod quosdam audio dicere, annui carceris, quàm extremi ſupplicij pœna eſt: vtraq; re peccari ab eius legis latoribus palàm eſt: tanquam qui aliud cædis ſupplicium quàm Deus, per æmulationem conſtituiſſent, clemẽtia cum Deo, aut ſeueritate certare voluiſſe videantur: quod plusq; nefarium eſt. Sed quia, qui talem legem condidêre: quæ cædis crimen ære coërcet: habuerunt, quos imitarentur: ipſos

interim missos faciam: nam & non deesse eis scimus, quibus suam illam insolentem Deoq; repugnatem sanctionem præfracte tueantur, aliam itaq; proponamus, quæ tam absurda est, vt nulla ratione, quæ excogitari cuiusq; ingenio queat, vindicari ab iniquitate possit. vim illatam contraria vi defendere, iniuriamq; manu propulsare, vt Iulius Paulus lib. ix. Digest. Ad legem aquiliã capite xlv. scribit, omnes leges & omnia iura permittunt: quod & naturali & ciuili rationi congruit. hoc quidem apud ceteras gentes. in Polonia verò ditione tua maior. tuor. legib. si quis adgressorẽ, dum nec euadere fuga, nec se loco tueri, aut quoquo modo vim declinare potest, tutelæ suæ causa forte occiderit: pecunia bene sane magna multatur: tanq; ea vna in re haud mediocriter deliquerit, quòd Sicario iugulum non præbuit. cuius legis cùm nulla non idonea modò aut tolerabilis, sed ne friuola quidem ratio reperiri possit: quid isti, quæso, respondeant, qui ratione naturali omniũ prudentium placita quasi pugillo putant comprehendi: legumq; cognitionẽ ei, qui iurisdictioni præest, negant esse necessariam? id tantùm, quod ratio dictat: sequi iusso? pleraq; enim esse, vt suprà constitit, quæ seruare hodie in foro iusdicentem oportet: vt pote legib. suæ ciuitatis cauta, quæ tamen rationi naturali non modò nõ congruũt, sed aduersantur

Vim ui repellere licet.

In Polonia multatur, qui se defendendo hominem occidit.

uersantur etiam atq; repugnāt, eum itaq;, qui in magistratu est, legum, quibus populus, cui ius dicturus est, viuit, habere notitiam oportēre: plusq; manifestū est. Legū peritiæ hoc amplius atq; cognitioni constantiā adiungere animi exigimus: nam bonū esse virum iudicem, necesse est: mentemq; adferre ad tribunal atq; positū ab legum præscripto nunq; discedendi. non odio, non amore, non sordibus, non etiā metu, aut potentiorū territionibus: quibus rebus ius dicentiū religio tentata atq; adeò victa sæpe cessit: quodq; minimè bonū atq; æquū fuit, pro iure redditum est. nam & inimico, iuris auctoritate nocere, vt sunt hodie ingenia, iucundū est, & qualibet coniuncto necessitudine morē gerere, pulchrum ducitur. auro autem muneribusq;, quæ non sunt expugnata iudicia? quæ nō labefactat.æ leges? quod non adulteratu ius? potentiorū verò auctoritas, ne territiones dicā atq; minas, quibus illi in foro, non legib. certare solent, cuius ius dicentis animū non flexit, non vicit, non perfregit? adeundæ multorū inimicitiæ sunt ius dicenti: qui legum voluntati, quàm hominū libidini seruire malit: et fortem eum præstare animum atq; inuictum oportet: quasiq; alterum Herculem omnes fori superare difficultates: quibus Chrysippus fortè deterritus, cùm priuatus ageret, interrogaretur q; quāobrē ad rempub. gerendam non accederet? respondisse fertur: ne,

Iudex qualis esse debeat.

Iudicum corruptela.

Peruersa potētior. auctoritas in iudicijs.

Iudicem Herculem alterum esse oportet.

Chrysippus ad gerendam rempub. cur nō accesserit.

tur: ne, si malè, inquiens, gessero: deos, si benè, homines mihi iratos reddã, atq; infensos. Durius illud Themistoclis atq; acerbius, sed quo similiter difficultas in gerendo magistratu significatur: nam, cùm quosdã ambire magistratũ audiret, si duas mihi quisq;, inquit, ostẽderet vias: quarum ad inferos altera, altera ad tribunal ducat: eam, quæ ad inferos tẽdit, ingredi satius putẽ. Quidam aiũt, & Demosthenẽ ita à re forensi abhorruisse, eius scilicet periculorum minimẽ ignarũ, vt familiaribus suis dixisse memoretur, se, quàm ad tribunal in exiliũ potius iturũ: si alterutrum ei eligẽdum foret. quorum ego sententiã secutus atq; auctoritatem à iuris dicũdi munere, arduo, difficili, ac impedito semp abhorrui: et ius docere, quàm dicere: in schola interpretari, quàm in foro reddere, Doctor deniq;, quàm cognitor esse malui. has mihi partes cùm elegissem, Bononia in terrã Poloniam, dictionẽ tuam, Petri Gamrati antistitis amplissimi vocatu veni: nam in Hispaniã ad meos Gallorum arma reditũ præcluserant: nouemq; annis artẽ boni et æqui Polonæ iuuentuti Cracouiæ tradidi. & inde Viennã Ioanne Lango iurisconsulto auctore à Ferdinãdo Cæsare sacratissimo, socero tuo, ad idem docendi munus accitus, à te, Rex optime atq; clemẽtissime, retentus sum: me tibi regiæq; tuæ dare operam voluisti; et quem ius dicentẽ in tanta iurisconsultorum

Themistocles à gerendo magistratu adhorruit.

Demosthenes rẽ forensẽ exosus.

iuriſconſultorũ Polonorum, doctiſſimorũ quidem illorum, copia cõſulere quandoq; non piguiſſet: optimi ſcilicet atq; ſanctiſſimi Sigiſmũdi, patris, qui hoc honore me nõnunq; erat dignatus, auctoritatẽ ſequutum: me inter fori Palatini cognitores unum eſſe iuſſiſti. adſedi Samueli Maceouio Cracouienſiũ antiſtiti, ſacrorum Codicillorũ & Epiſtolar. Magiſtro, à fori cancellis nouo magis quàm probo vocabulo hunc magiſtratum Cancellariũ vocant, & mox Ioãni Prærẽbio, Gneſneñ. Archiepiſcopo, ſenatus ſecundũ te optimatiũq; Principi, poſt Maceouij exceſſum illud ſacrorũ codicillorũ & epiſtolar. magiſteriũ obeunti, et nũc Philippo Padneuio, Cracouieñ. Põtifici, noſtræq; ætatis Catoni, eius in ſummo hoc magiſterio ſucceſſori, viris tribus maximis atq; religioſiſſimis vigilãtiſſimisq; reipub. Polonæ cuſtodibus, & propugnatorib. ſtrenuis. Maceouio fidelis Martini Cromeri opera, & ſũma integritas præſto fuit. Prærẽbio et Padneuio Staniſlai Carncouij, auditoris et diſcipuli mei, cõſumatiſſimũ ſtudiũ, et ſæpe Auguſtini Rotũdi, prætoris Vrbani, induſtria ſingularis & eruditio, hominũ, vt eſt de ſulpitio dictũ, non minus iuris, quàm iuſtitiæ conſultorũ, ad leuandũ fori laborẽ acceſſit. inter has fori exercitationes id mihi videor conſecutus, vt eorũ, quæ cum doctiſſimis illis viris ſæpe diſceptando didiciſſẽ: mandare lite-

dare literis aliquid et posteritati tradere auderẽ. igitur cùm proximo tẽpore Ioãni Domanouio Samogitiæ Antistiti, & Stanislao Narcusio, viris optimis atq; prudẽtissimis, in req; forẽsi per omnẽ ætatẽ versatis causarũ Lituanicarũ tertius cognitor accessissẽ: ne nullũ oparũ nostrarũ forẽsium extaret monumentũ, quæ in nostrã cognitionem inciderũt: definitaq; à nobis sunt: pauca quædã mihi delegi, quæ tuo nomine aut numine potius munita atq; defensa in publicũ emitterem: tuta sicà reprehẽsorũ licẽtia futura: nefas omnib. existi maturis, quæ tibi nũcupata essẽt: ea scripto violare aut verbo. quæ porrò, ne nuda in hominum manus veniret, quãtũ ei rei succisiuis horis vacare potui, cõmentarijs fusiorib. exornaui. cupio maiestati tuæ laborẽ hũc meũ studiũq; pbari: quod si p animi tui clementiã fuero cõsecutus, cætera huius argumẽti persequar: vt quicquid in hoc tuo Augusto tribunali, te quidẽ principe, nobis autẽ disceptatorib. de iure responsum est: literis à me consignatũ, cum nominis tui memoria ad posteritatem trãsmittatur. Vale, hostium Christi et tuor. victor. Vilna. K L. Sextilib. sacratissimo natali tuo. Anno à Christo Deo Seruatore nostro nato. Secundo & Sexagesimo supra Millesimũ & quingentesimũ.

PETRI ROYZII MAVREI ALCAGNICENSIS, REGII IVRECONSVLTI.

Decisio Lituanica Prima.

TITVLVS.
De testamento eius, qui mortem sibi consciuit.

SVMMARIVM.

1 Testamentum, postquam manus sibi quis attulisset, rectè atque ordine factum, ualeat nec ne?

2 Qui iudicio carent, testamentum condere iure prohibentur: etiam pietatis causa.

3 Augustini Rotundi prætoris Vilnensis in iudicando uerecundia atque modestia.

4 Qui est rescripti conditor, idem esse debet interpres.

5 Royzius causarum Lituanicarum auditor.

6 Multum interest, testari quis potuerit, an secundum leges testatus sit.

7 Testamenti ordinatio maxime animi iudicium exigit.

8 Ad ea, quæ animi iudicio fiunt: qui intellectu carent, nulla principis indulgentia idonei redduntur.

9 Impuberes neque iudices esse, neque matrimonium contrahere indulgentia principis possunt.

10 Matrimonium inter eos, qui indiuiduæ uitæ proposito non copulantur, confirmari nulla pontificis Maximi auctoritate potest.

11 Ex lapidibus in commeantium perniciem sine causa iactis, furor arguitur. & num. 57.

12 Qui sibi non parat: multominus alij parcet.

13 Qui reliquias suas testamento in mare abiri præcipit: ea re impos mentis esse creditur: nisi contrarium probetur.

14 Qui mortem sibi conscisciunt, in sterquilinio cum canibus communem habẽt sepulturam.

15 AEgrotus medico non obtemperans suæ non esse mentis quibusdam creditur.

16 Cum plures eiusdem rei esse causæ possunt: ei unam certam aliquam tribuere, non est necesse.

17 Mortem sibi cõsciscendi permultæ causæ esse atque innumerabiles possunt.

18 Neronis excessus. 19 Cornelij Galli excessus.

20 Lianij Macri excessus. 21 Dymni Macedonis excessus.

22 Quando bona metu pœnæ mortem sibi consciscentium fisco uindicentur: & quando non.

23 Royzij responsum Ioanni Luthomiro Regio Quæstori consulenti, bona Foroliuiensis mortem sibi irrogasse crediti, publicari ne deberent?

24 Quidam auctore Mariano uitæ tædio mortem sibi irrogant: in quibus Amphion.

25 Alij impatientia doloris uitam sua manu finiunt: qui exitus Aiacis Telamonij fuit, ob prælatum sibi in armis Achillis Vlyssem indignantis.

26 Dioxippus pudore uictus manus sibi attulit.

27 Sæpe minus est constantiæ in rubore, quàm in culpa.

28 Pomponius Atticus morbi impatientia inedia se extinxit.

29 Gaius Proculeius Augusti Cæsaris familiaris in graui stomachi dolore gypso poto mortem sibi consciuit.

30 Calani indi philosophi excessus. 31 Festi excessus.

32 Sapionis excessus. 33 Catonis Vticensis excessus.

34 Porcia Catonis filia, cognita Bruti mariti nece, candentium carbonum haustu se interemit.

35 Lucretia, uim à Sexto Tarquinio passa, dedecoris impatiens sua se manu occidit.

36 Curtij adolescentis Romani excessus.

37 Philenum Carthaginienſiun excessus.

38 Themistoclis excessus. 39 Charondæ Tyrij excessus.

40 Maronis de Didone uanitas, uerúsque Didonis excessus.

41 Vandæ Polonorum Reginæ de quodam Theutonum Regulo uictoria. & utriusque excessus.

42 Empedocles diuinitatis affectatione, aut iactatione potius quadã in AEthnam insiluit.

43 Cleombrotus adolescens, lecto Platonis Phædone, se in mare abiecit.

44 Marcus Cato, priusquam mortem sibi consciret, bis Platonis Phædonem pelegit.

45 Chrysippi & Zenonis uoluntaria mors.

46 Cum multæ esse hominibus causæ consciscendæ sibi mortis poßint: non debet una certa quædam præsumi.

47 Anuli gestatio in muliere non est certũ contracti matrimonij argumẽtum.

48 Qui sine causa mortem sibi consciscere adgressus est, prohibitúsq; non perpetrauit, puniri debet. cum nu. seq.

49 Furiosi satis ipso furore puniuntur.

50 Furiosi & impuberes fraudem capitalem admittere non possunt: qui manus sibi adfert, potest.

51 Testamentum hoc ipso, quod mortem sibi quis consciat, non infirmatur.

52 Lapides in uulgus iacere nõ est argumentum furoris: nisi hoc amplius more insanorum illud factum probetur. cum nu. seq. & nu. 56 & seq.

53 Quandoq;, & qui sapiunt, iaciunt lapides.

54 Consciscere sibi quis mortem ex causa legibus digestor. probata potest.

55 Lex admißum eorum uindicat, qui temerè manus sibi adferunt.

56 Cur ex præcepto reliquias suas in mare abici iubentis, furoris sumatur coniuctura?

57 Temerarius lapidum iactus furorem arguit. & nu. 11.

58 Non tam ex factis dictisúe, quàm ex faciendi dicendiúe causis alienatio mentis deprehenditur.

59 Mortem sibi consciendi causæ hominibus calamitosis plures esse possunt.

60 Reliquias suas in mare abici iubentis nulla euidens ratio est.

61 Quæ causæ auctore Bartolo probabiles eße possunt, reliquias suas in mare abici uolentis. nouaqúe addita à Royzio, cum nu. seq.

62 Sylla dictator, Gaij Marij cadauere eruto, talionem metuens, reliquias suas cremari iußit, contra familiæ suæ morem.

63 Quando ægroti medico non obtemperantis alienatio mentis arguatur: & quando non.

64 Qui ægroto malum medicum adhibet, pro homicida est.

65 Maritus uxori ægrotanti medicum imperitum adducens, ea defuncta lucro dotis carere debet: ac si suis ipsam manibus occidisset.

66 Vulnerato, imperitum medicum adhibente, cantionibusue aut alia improbata ratione uulnera curante, inde defuncto, peraßorem pœna homicidij liberari.

67 Imperito medico credere salutem suam nolle, non est desipientis.

68 Medicinam per imperitiam facienti casus mortalitatis imputatur.

69 AEgrotus, qui medicam non adhibet, usque ad culpam oneratur: furiosus tamen esse non præsumitur.

70 Vulneratus, qui chirurgum non aduocat, aduocatoue non paret, inde defunctus peraussorem pœna homicidij liberat.

71 Maritus uxori ægrotanti medicam non aduocans, ea inde mortua, dotis lucro priuatur.

72 Ex non acersito medico, aut non audito, coniecturam furoris sumi: nusquã relatum est.

73 Hippocratis de artis medicæ incertitudine iudicium.

74 Singulorum morborum apud AEGyptios singuli fuere medici: contrà quàm hodie ubique fit.

75 Multæ sunt gentes, quæ sine medicis degunt.

76 Archagathus medicus anno ab Vrbe condita quingentesimo tricesimo quinto peloponeso Romam uenit nunquam antè usam medicis.

77 Idem ob secandi atque urendi sæuitiam Romanis artem medicam inuisam medicósque omnes fecit: dictus ob id ipse carnifex.

78 Pertinax Catonis odium in græcorum litteras, quibus præsertim ars medica continetur.

79 Post Catonis excessum Roma diu medicis caruit, pauaque Quiritium postea eam artem attigerunt.

80 Romani AEsculapio ædem extra mœnia posuerunt: non paßi eum intra Vrbem coli.

81 In sola artium medicina quicunque se eam tenere professo, cum sit periculum in nullo mendacio maius, statim creditur: adeò blanda sperandi pro se aique dulcedo est.

82 Singulare medicorum uitium est famam nominis nouitate aliqua aucupari.

83 Prodicus medicina, quæ clinice dicta est, antiquata Iatraleptice instituit. Succeßit

ceßit Chryſippus alijque atque alij pæne innumerabiles, qui ſuperiorum ætatum inuentis placitisque ante receptis, nouam medendi uiam ingreßi, obuiam iuerunt: uix tandem facto innouandi fine.

84 Mattheus Curtius medicus, cum ex pleuritide laboraret, paſſus eſt contra ſua placita ex communibus traditionibus ſecari ſibi uenam.

85 Damnata medicorum profeßio eſt carminibus poetarum.

86 Aſa Rex, qui in ſummo pedum dolore medicorum non DEI opem implorauit, reprehenſus eſt.

87 Furor ex ijs rebus probatur, quæ in hominem ſanæ mentis non inddunt.

88 Sapit, qui medicis ſe fidei non committit: cuius inſidias timet, cuius ue auaritiam ſuſpectam habet, aut imperitiam. Medicum imperitum adhibere in culpa ponitur.

89 Qui morbi euentum expectat, ne mercedem ſoluat, auaritiæ non inſaniæ argui debet.

90 Qui cognita morbi grauitate, moriturum ſe inde intelligit, ſi medicum non accerſit, reprehendi non poteſt. & nu. ſeq.

91 Mortifera ægritudo uariè deprehenditur.

92 Medicum non adhibere in morbis, qui ſanari poſſunt, non eſt argumẽtum inſanuæ.

93 Morbi diuina uoluntate uarijs ex cauſis hominibus accidunt.

94 Probatio ex neceſſario non ex incerto debet concludi.

95 Sapientißimus quiſque æquißimo animo moritur: ſtultißimus iniquißimo.

96 Marcus Tullio ex ſenio repueraſcere, & in cunis uagire, in bonis nõ duxit.

97 Priſci poetæ funera exiſti mabant lætitia non luctu & lamẽtis proſequẽda.

98 Trophonij & Agamedis exceſſus.

99 Deterreri ſapientes à morte non oportet exemplo Socratis.

100 Socrates in iudicio capitis nec patronum quæſiuit, nec iudicibus ſupplex fuit. eduaque è cuſtodia, cum poſſet, noluit.

101 Oratio Socratis è uita migraturi.

102 Dauid diu ſe uiuere queſtus.

103 Paulus Apoſtolus mori optauit: & eſſe cum Chriſto.

104 Cum mors in bonis ſit atque optandis, ex non implorata medici ope nulla arguitur inſania.

105 Et ſi mors in malis numeretur, qui medico non obtemperauit, non eſt habẽdus inſanus.

106 Nõ est iniussu Imperatoris .i. est Dei de præsidio ac statione uitæ decedẽdũ.
107 Non semper ex furore mortem sibi homines consciunt.
108 AEgroti non una de causa medico non obtemperant.
109 Furiosus dilucida habens interualla tempore sanæ mentis rectè testamentum condit: ceteráque facit quæ sapientes.
110 Quod furiosus inducas furoris habens tempore furori proximo facit, Oldrado & Baldo auctoribus, ex qualitate facti diiudicatur.
111 Ceteris auctoribus, quocunque tempore quid ab eo factũ dicatur, ex actus qualitate probandum est: aut reiendum.
112 In ordinationibus furiosorum furoris inducas habentium, quo magis ualeat aut non ualeat actus, eius qualitas inspicitur.
113 Factum ab eo, qui in perpetuo furore est, ualeat nec ne, uariè responsum.
114 Tastamentum à Tuditano notæ insaniæ homine rectè atque ordine factum, Romæ à centum uiris est approbatum.
115 Royzij distinctio. testamentum item tribus uerbis dictari potest.
116 Suspicio furoris, qui ex alienis deridendisque sermonibus arguitur, ex sapienter dictis dilui debet.
117 Nihil tam naturale est quàm ex contrarijs contraria profiasci.
118 Ex contrarijs effectis causæ contrariæ deprehenduntur.
119 In dubio homo secundum naturam sanæ esse mentis præsumitur.
120 Qui per furorem hominem occidisse dicatur, pœnam non effugit: nisi simulatæ insaniæ nulla sit suspicio.
121 Plerique auilium munerum effugiendorum gratia furorem mentiuntur.
122 Perusij quidam, maiorum Bartoli tempore, fraternam cædem, furore per biennium simulato, uindicauit.
123 Vlysses, ne ad bellum Troianum profiasceretur, furorem commentus est.
124 Solo, ut Reipublicæ prodesset, idem fecit.
125 Quod furiosus dilucida habens interualla quandoque facit, ac si diluidis factum interuallis esset, haberi debet.
126 Diuturnus furor perseuerare creditur. non diuturnus non creditur.
127 Quantum momenti habeat Tabellionis enunciatio, testatorem integra mente fuisse præfati, in singularem disceptationem reiit auctor.
128 Ordinaria rescriptorum principalium potestas est sollemnia supplere: nõ autem confirmare, quod iure factum non est.
129 Municipalis Maideburgensium lex ualetudine aduersa laborantibus testamenti

menti faciendi alienandiúe quid, sine heredum consensu, ultra tres solidos ausert facultatem.

130 Qui prouincali Saxonum lege testamentum condere potest, aliquidúe de suo alienare, tam firma esse ualetudine debet, ut præscripto quodam modo armatus absque externa ope equum conscendere possit.

131 Experimentum uirium ita ostentandarum extra militares homines non habet locum.

132 Vtrum uerò exigi id à milite pedestri militiæ adsueto oporteat, tractatur.

133 Item an, qui equestrem pedestrémque militiam exercuit, secundum hanc potius aut illam specimen edere debeat?

134 Miles pedester testamentum facturus, quemadmodum uires suas ostentare debeat, arbitrio iudicis relinquitur.

135 In agricola rem suam alienaturo uires requiruntur, quæ sufficiant per stadium aratrum regenti.

136 In aue exigere, ut tanti sper coram magistratu stare possit, dum rem suam alienat, sententiæ legis Saxonicæ non congruit.

137 Absurdum est in rerum alienatione militem firmiore esse ualetudine oportere quàm plebeium.

138 Perridiculum est, res mobiles aut se mouentes difficilius à milite alienari, quàm a plebeio res soli.

139 Semper legibus præcipua habita est militum ratio.

140 Generaliter honestiorum quàm humiliorum causa potior usq; quaque fuit.

141 Cum ad res soli alienãdas uires paululùm standi in plebeio exigãtur: peremptam in eodem, ad rerum mobilium alienationem, perfecta corporis ualetudo desideratur.

142 In toto iure rerum mobilium ac se mouẽtium facilius permissa est alienatio, quàm immobilium.

143 Qui ægrotum existimant alienare tantum posse, quantum porrigere extra lectum, ubi decumberet, suis ipse uiribus queat, nullo iure nituntur.

144 Similiter & illi sine lege loquuntur, qui ægrum tantum paratæ pecuniæ dare cui uelit, posse putant: quantum manu apprehendere à nullo adiutus potest.

145 Immò utraque sententia contra legem est.

146 Pecuniæ appellatione, quidquid in hereditate est, continetur.

147 Parati uox, & quod numero non constat, latinè sapientibus demonstrat.

148 Qui

148 Qui iurisdictioni præest, indulgentior esse quàm lex non debet.
149 Iudex seruire legis uerbis habet necesse, nõ suam putationem eis præferre.
150 Quidam in alienatione secundum Saxonum ius ab ægroto faciendа suorum heredum consensum exigunt.
151 Heredes sui sunt, qui in potestate parentum primum locum obtinent.
152 Verba, quorum plenior est demonstratio, ad præcellentiora & nobiliora artari solent.
153 Iuris Ciuilis appellatione ius Romanum intelligitur.
154 Nuda poetæ appellatio latinis Vergilium, Græcis Homerum significat.
155 Sui heredes ceteris præstant: primámque in successione causam habent: dominique quodam modo in uita parentum existimantur.
156 Sui heredes defunctis parentibus non tam peràpere hereditatem quàm liberam bonorum administrationem consequi uidentur.
157 Sui heredes licèt instituti non sint, domini tamen sunt.
158 Pro herede gerere est pro domino gerere.
159 Superior ætas heredes pro dominis appellabat.
160 Suorùm ne, an & quorumcunque heredum ab ægroto alienare uolente cõsensus exigi debeat, tractatur.
161 In dubio illa sequenda est interpretatio, secundum quam ius commune minus læditur.
162 Quorumcunque heredum nõ suorum tantùm in alienatione ab ægroto faciendа consensus est exigendus.
163 Appellatione heredis omnis heredum species continetur.
164 Generalis sermo omnia comprehendit: etiã si non par in omnibus ratio sit.
165 Vbi lex non distinguit: non est distinguendum.
166 Lex Theutonica, quasi omnium legitimorum heredum in alienatiõe ab ægro faciendа exigat, hactenus intellecta est.
167 Minimè sunt mutanda, quæ interpretationem certam semper habuerunt.
168 Suis heredibus non extantibus proximorũ quorumcunque consensus est desiderandus, quibus consultum lex uoluit.
169 Legitimorum heredum interest, intempestiuis alienationibus aut supremis morientium iudicijs, rerum hereditariarum nihil imminui: aut de nomine ac familia exire
170 Causa, quamobrem ius Saxoniam in aduersa corporis ualetudine testari, alióue modo rem suam alienare uetet, quæritur & redditur, quam Royzius

zius Iustiniani constitutioni contra Theutonicã interpretis sententiam docet non accommodari. cum nu. seq.

171 Nec hereditas nec successio uiuentis ulla est.

172 Quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest.

173 Nemo, quod suum non est, alienat. aut, quod non habet, transfert.

174 Aliud est alienare, aliud consentire alienanti. ut aliud est uendere, aliud uendenti consentire.

175 AEgrotus iure Saxonico ecclesijs ceterisq; pijs locis sine heredum consensu testamento dare legareq; potest.

176 Altera ratio, quamobrem ægrotus iure Saxonico sine heredum consensu substantiam suam alienare non posit: quam auctor multis refellit.

177 AEgrotanti sumptus non modicus est necessarius: cum ob alia, tum ob explendam medicorum auaritiam.

178 AEsculapius ob auaritiam ab Ioue fulmine percussus est.

179 Charmides ob hominem sanandum H—S cc. pactus est.

180 Petrus Apponensis quoq; ad ægrotum curãdum Bononia non exiuit, nisi mercede quinquaginta nummûm aureorum in singulos dies constituta.

181 Idem ad Honorium Pontificẽ Maximũ uocatus diurnas operas quadringentis locauit.

182 Medicorum nostræ ætatis auaritia.

183 Incertum diem continet mors.

184 Quod est in uno constitutum, ad diuersum non rectè producitur.

185 Lex, quæ bonis interdicit, bona non aufert. Item quid sit prodigus.

186 Pleraque Italiæ municipia mulieres bona sua alienare uetant: quibusdam propinquorum suorum non adhibitis.

187 Vxor, uiro non consentiẽte, iure Theutonico bona sua alienare non potest.

188 Feminis iure Theutonico tutores dantur.

189 Carpitur Polonorum quorundam socordia atq; imperitia.

190 Necessaria est legum auctoritas. Interpretum uerò probabilis.

191 Interpretum opinio eatenus in foro debet obtinere, qua legibus est consentanea.

192 Erubescimus cùm sine lege loquimur.

193 Tertia ratio ademptæ ægrotis alienãdi facultatis exponitur: & refellitur. cum nu. seqq.

194 Nouissima Iustiniani constitutio uetat, non curata prius natura, id est ijs, quibus iure naturali obstringimur, quicq; extraneis largiri.

195 Lex, quæ ægris alienandi facultatem aufert, benè ualentibus idem permittere uidetur.

196 Ius Theutonicum bona ualetudine utentibus rerum tam mobilium & se mouentium, quàm soli alienationem permisit: eo solis ægrotis negato.

197 Nouissima Iustiniani constitutio quo sensu accipiatur.

198 Iure nouissimo, legitima liberis portione relicta, de reliqua substantia pater familias, pro animi sui motu, statuere potest.

199 Iure Theutonico ultra tres solidos ægrotus alienare non potest.

200 Differentia inter constitutionem Iustiniani & ius Theutonicum in rebus testamento relinquendis.

201 Ius commune in testatore mentis integritatẽ non corporis exigit. Theutonicum utriusq;.

202 Expeditius est, quæ alij tradiderunt, refellere: quàm reperire meliora.

203 Dura & inhumana est lex, quæ de rebus suis ægrotos statuere uetat: & contra aliarum gentium iura.

204 Vera ratio prohibitæ ægrotis iure Theutonico suarum rerum alienationis. quæ confirmatur. nu. seqq.

205 Aegritudines, quæ sine usu lecti tolerari possunt, extra legis sunt prohibitionem.

206 Confestim cingendus pro cincto est.

207 Quod proximè futurum est, perinde habetur, ac si iam sit.

208 Causa ad conclusionem perducta, pro eo habetur, ac si pronuntiatũ esset.

209 Fideiussor proximè condemnandus aduersus eum, pro quo fideiussit, agere potest.

210 Mox professurus pro professo est: eúmq; uiolans est anathema.

211 Aedes proximè sacrandæ pro sacratis habentur.

212 Qui ad scribendi munus lectus est, pro eo est, ac si iam scriberet.

213 Magistratum initurus nomen dignitatis adipiscitur: & fermè rem.

214 Consules designati cum ijs, qui in cõsulatu sunt, ad senatus consultum admittuntur: & cum illis habent suffragia.

215 Mos Tusciæ in adhibendis designatis urbi præfectis cum ijs, qui magistratum exercent.

216 Iacobus Vchanius designatus Episcopus Chelmẽsis non sine iniuria à suffragijs in synodo prouinciali ferendis repulsus est.

217 Argumentum à tempore ad locum ualet.

218 Is præsens

218 Is præsens habetur, qui in proximo loco est.

219 Possessio quæritur, non earum modò rerum, quas in conspectu habemus: sed quas proximè conspicere licet.

220 Aegroti, qui de uita laborãt, tanq̃ morti proximi, mortuis cõparantur.

221 Defenditur duritia legis Saxonicæ.

222 Cœpta quandoq; pro consumatis sunt.

223 Cuiusq; rei potissima pars est principium.

224 Argenti facti appellatione quid contineatur.

225 Legato uestium cedunt uestes incisæ nondum sartæ.

226 Vestimentum est, quod defectum non est: modò detextum sit.

227 Si quæ longè à consumatione absunt, pro consumatis sunt. multò magis, quæ prope consumationem sunt, haberi pro consumatis debent.

228 Qui grauiter ægrotant, tanq̃ morti proximi, mortuis æquiparantur.

229 Medium ei extremo, cui proximè accedit, adtribuitur.

230 Quod de bello, idem de inducijs est iudicium.

231 Proximus pubertati pro pubere est.

232 Non tam præsens status spectari debet, quàm quod euenire potest: si eò præsens status inclinet.

233 Non est absurdum uiuentes pro mortuis haberi. nam contrà, qui in rebus humanis non sunt, pro natis habentur.

234 Lex Cornelia captos ab hostibus, quasi præambula hora captiuitatis mortuos, fingit.

235 Deportati mortuis comparantur: talesq; per dedecus habentur.

236 In acie uerò amissi per gloriam in perpetuum uiuere intelliguntur: parentibusq; prosunt.

237 Qui per uirtutem peritat, non pol interit.

238 Mortiferè uulneratus, postea inde mortuus, cùm uulneraretur, non cõuerè extinguitur, mortuus intelligitur.

239 Qui intra mille passus, ubi Poloniæ Rex est, quo loco cædes sunt capitales, hominem mortiferè uulnerauit: eo post Regium discessum ex uulneribus exstincto, capite pœnas luit. ære autẽ, cùm, qui absente Rege uulneratus est, præsente extinguitur.

240 Lex Saxonica, de alienatione ægrotis prohibita, malè defendi à duritia potest. tantumq;, quia ita scripta est, seruanda est.

241 Quod proximè futurum est, pro eo, quasi iam sit, haberi: quomodo intelligendum.

242 *Mortiferum uulnus & illud dicitur, tam Medicis quàm Iuriſconſultis, quod non ſemper mortem adfert.*

243 *Homine mortiferè uulnerato, ruina poſtea interempto, qui uulnerauit cædis non tenetur.*

244 *Homine uulnerato, ita ut inde moriturum certum ſit, uiuente, aduerſus uulnerantem de occiſo agi non poteſt.*

245 *Homo, quàm diu in eo anima eſt, mortuus dici non poteſt.*

246 *Quod dictum eſt, iam morituros mortuis comparari, per fictionem acceptum eſt. ideoq; in legibus Municipalibus non habet locum.*

247 *Mortiferè uulneratos mortuis exæquari, non eſt per omnia uerum.*

248 *Mortiferè uulneratos, etiam uoce amiſſa, rectè teſtamentum facere.*

249 *Quæ animi iudicio geruntur, in ijs mentis non corporis integritas exigitur.*

250 *In nouiſſimo uitæ tempore rectè matrimonium contrahitur.*

251 *Ius quantumuis durum ſeruandum eſt: & ſecundum id iudicandum.*

252 *Mortiferè à ſe uulnerati teſtamentum, non tanq; à furioſo, ſed tanquam ab ægroto factum, ultra trium ſolidorũ ſummam Iure Saxonico non ualet: & ita pronuntiatum eſt.*

EX FACTO AGITA-
tum eſt, cùm ſpecies incidiſſet huiuſmodi. quidam conſciſcendæ ſibi mortis cauſa, manus ſuo ipſe corpori intulit: tanta moriendi pertinacia, ut aluo ferro exſecta, quo maturius ſe rebus humanis extraheret, manibus inteſtina auelleret ſua. poſtridieq;, quam id feciſſet, deſperata iam ſalute teſtamentum condidit. quærebatur, utrum tabulæ teſtamenti, quod ab homine ita affecto dictatum eſſet, valerent nec ne? Fratres defuncti, ad quos inteſtati hereditas pertinebat,

bat, testamentum nullius esse momenti dicebant. Quippe quod defunctus cùm nuncuparet, suæ mẽtis non fuisset, magnoq; argumẽto esse, quod ipse in se admisisset. neminem enim, qui suæ mentis esset, sibi manus inferre: mortemq; cõsciscere. furiosorum eum exitum esse, qui, quia † iudicio carent, testamentũ condere legibus phibentur:[a] etiam pietatitis causa.[b] hæc erat summa defensio intestati causam tuentiũ. Ex aduerso defuncti vxor, quæ legatum ex testamẽto petebat, virum suũ post manus sibi illatas resipuisse: &, cùm tabulas testamẽti cõderet, suæ fuisse mentis multis argumentis confirmabat. nam acciri ad se Magistratum iussisse: coram quo, de more gentis, voluntatis suæ sententiam suppremumq; iudicium eius, quod post mortem suã fieri vellet, dictaret. detestatũ item tanti in se facinoris perpetrati crimen, ex institutoq; sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, sacerdote adhibito, pœnitentem arcana mentis suæ, maleq; facta cogitataq; professum, popo sciisse Deum veniam. solutum denicq; verbis conceptis, vti adsolet, reatu. Ad hæc ab Ecclesia ad salutares dõinici corporis epulas admissũ: quod furiosis alijsq;, qui suæ mentis nõ sunt, nunq; fas fuit. Allegabanturq; Tabellionis verba, quibus in exordio testamenti, vti fieri plerũq; solet, de

[a] § *Præterea. Insti. quib. non est permiss. fac. testa. l. ij. & l. in aduers. ff. Qui testa. facere possunt.*

[b] *c. fi. de succeß. ab intest.*

functum animi compotẽ ac mentis suæ fuisse adseuerat. proferebatur postremò principale rescriptum, quo testamenti tabulæ confirmatę proponebantur. Qua † de re cùm apud familiarem 3
meum Augustinum Rotundum, prætorem Urbanum, quem honoris, veterumq; eius in me meritorum gratia nomino, iudicium susceptum esset: & post multam disceptationem, quid sta tuendum foret, ambigeretur, ille, ut est homo iuris prudens, & minimè arrogans, cuius ego verecundiam hac parte non possum non laudare, licet animaduerteret, quamobrem de viribus testamenti meritò dubitaretur, lecta tamen principali cõfirmatione, Regium auditorium adeũdum Maiestatis causa, & inde rescripti interpretationem petendam, modestissimè pronunciauit: ne † alius re- 4
scripti conditor fuisset: alius interpres. quod fieri vetat constitutio. [a] Nos autem, † qui causa- 5
rum Lituanicarum, in quibus prouocatio ad Regem est, ex mandata iurisdictione notionem habemus, eramus similiter principem consulturi: nisi lectis accuratius cognitisq; rescripti verbis, necessitatem sollemnium à principe remissam: non etiam ei, qui testandi ius non haberet, quò magis testari posset, ius datũ: perspexissemus. remissisq; sollemnibus, factionem testamenti permitti, non

[a] *l. fi. c. delegib.*

esset

esset consequens. multum † enim interesse, testari quis potuerit: an secundum leges testatus sit.[a] nõ esse visam itaq; causam, quamobrem de rescripti intellectu Princeps adiretur. Adde, non facilè eò decurrendum esse: vt testandi facultas tributa uideatur homini, cuius mentis alienatio ex tam atroci in se scelere admisso non obscurè arguitur, cùm † testamenti ordinatio maximè animi iudiciũ exigat.[b] quo qui carent, ijs ita adempta est testandi facultas, vt principali rescripto restitui nõ possit. nam † ad ea, quæ animi iudicio fiunt: qui intellectu carent, nulla Principis indulgentia idonei redduntur. quod post Innocentium[c] & Baldũ[d] Alexander[e] Tartagninus lib. vi. principaliũ Cõstitutionum. & Philippus Decius[f] lib. L. dige. ad notauerunt. quapropter † cùm impuberes, ne iudices sint, natura impediãtur.[g] quo magis iudicandi munere fungantur, hoc eis princeps tribuere non potest. tantundem responsum est in matrimonijs constituendis: nam, † ut eorum coniugatio, qui indiuiduæ vitæ consilio non coëunt, nuptiæ sint, quia id nõ agunt, ut vir & vxor fiant, frustra pontificis Maximi interuenit auctoritas.[h] diſpiciendum itaq; nobis est, quando testamenti tabulas rescripto principis non confirmari declarauimus. an ipsę per se consistere quoquomodo

posse

[a] *l. Si quæramus ff. Qui testa. fac. pos.*

[b] *d. §. Præterea.*

[c] *c. scisitatus de rescrip.*

[d] *l. bonorũ. in 2. q. C. qui admitt.*

[e] *l. fi. C. de milit. testa.*

[f] *l. feminæ. §. itẽ impuberes. de diuer. reg. iur.*

[g] *l. cum prætor. §. non autem. ff. de iudic.*

[h] *Præpoſit. post Antoni. Butri. et alios. c. fi. nu. 2. de spon.*

posse videantur. quantumcp valeat fratrum allegatio intestati causam defendentium? de qua suprà paucis dictum est, an uerum sit: eum, qui mortis sibi consciscendæ causa, quid in se fecisset, furiosum esse? qua vna re intestati causa nititur, & ratio facit, vt ea defensio probabilis videatur. Nam, † si ex lapidibus in vulgò commeãtium per 11
niciem temerè & sine causa iactis, ut Accersius[a] ceteriq; [b] probant, furor arguitur. idem in eo respondendũ erit, qui consciscẽdæ sibi mortis causa quid fecisse probatur. nihil enim in alios non ausurum, qui id in se ausus esset: verisimile est. neq; manus ab alijs abstenturum, qui à suo corpore non abstinuisset. Nam, † vt Marcianus lib. xl viij. 12
digest. scribit, qui sibi nõ pepercit: multòminus alij parcet. denicp † si eum, qui humanæ condicionis immemor, in suo testamento heredem sub ea 13
cõditione scripsisset: si reliquias eius in mare abiceret: præsumptum est mentis compotem nõ fuisse. vt, nisi perspicuis rationib. ab herede ea suspicio diluueretur, hereditatem in causam intestati recisuram placuisset: [d] quid in eo erit respondendum, qui cæde in se admissa indignus sepultura suo ipse flagitio redditus est? Nam, † qui mortem 14
sibi consciuerunt, ij in sterquilinio cum canibus communem habent sepulturam. [e] Adde, multùm

hæc inter

[a] *l. Si cum dotem §. Si maritus. ff. solut. matri.*

[b] *Docto. §. Si maritus. & l. furiosum. C. qui testa. fac. poss.*

[c] *l. fi. §. uideri. in fi. de bon. eo. qui an. sen. uel mor. si. cõsci. uel accu. corr. adde. l. cum autem. §. malus. ff. de ædi. edic.*

[d] *l. quidã in suo ff. de condi. inst.*

[e] *Glos. c. placuit. 23. q. 5. Roma. singul. 264. incipi. fui interrogatus. Iacobin. de sancto Georgio. Tra. de feu. §. dictiq; uasalli. nu. 19.*

hæc inter se distare, non enim magnum esse: si quis neglecta sepulturæ cura, quocunq; loco sepeliri sustineat. vt pote eius rei sensum, quo mortui carent, non habiturus. Vnde Anchises apud Vergilium facilis, inquit, iactura sepulchri est. At uerò viuentis corpus non sine graui sensu atq; dolore violari. vt meritò furor ex morte sibi conscita magis arguatur: quàm si quis reliquias suas in mare abici iubeat.

15 Exemplis † item superioribus non dissimilem causam esse quidam voluerunt ægrotantis: qui medici dicto audiens non esset: quasi quia perire, quàm ope medica seruari malit: non esse suæ mentis credendus sit. [a] quam sententiam si recipimus: eum, qui suis ipse manibus mortem sibi irrogauit: ex insania id fecisse, maiore ratione existimare debemus. vt in faciendo, quàm nec faciendo euidentior inest vis, certiusq; inde quàm hinc sumitur argumentum. Hæc sollicitam quidem continere quæstionem videntur: propius tamen est: vt ijs argumentis

16 probatus furor non existimetur. quotiens † enim rei cuiusq; complures esse causæ possunt: ei vnam certam aliquam tribuere non oportet. [b] qua propter ex morte sibi à quoquam conscita, qui furorem arguunt, parum rectè

[a] *Glos. c. 1. 83. distinct. in uerb. inferas. Iason. l. Furiosum. nu. 4. ibi. item si infirmus. C. Qui testa. face. poss.*

[b] *Argu. l. nõ hoc & ibi Docto. C. unde legit. Abb. c. illud. nu. 13. de præsumpt.*

disputare mihi videntur. quia † mortem vo- 17
luntariam appetendi, sibiq; irrogandi permul-
tæ causæ esse possunt: atq; adeo innumerabi-
les. [a] vt varij sunt afflictæ fortunæ casus: re-
rumq; euentus, quod Antoninus Imperator li.
ix. Constitutionum [b] Principalium post Mar-
cianum [c] veterem iuris auctorem declarat, cùm
quosdam ait conscientia delati sceleris, siue re-
os postulatos, siue in crimine deprehensos,
mortem sibi irrogare. Sic † Neronem illum, 18
humani generis facem, à Senatu hostem patriæ
iudicatum, ne dignas suis flagitijs pœnas po-
pulo Romano persolueret: supplicij ignomi-
niam morte sibi conscita effugisse refertur.
Sic † Cornelium Gallum Poëtam, eum for- 19
tassè, quem in extrema Bucolici carminis par-
te P. Verg. Maro celebrauit, è vita excessisse
Amianus Marcellinus lib. xvij. suæ historiæ
est auctor. Quippe cum Ægypti præfectura
per Auaritiam gesta furtorum & direptę pro-
uinciæ arcesseretur, acrem nobilitatis indigna-
tionem formidans, gladio incubuit. Licinius
quoq; † Macer repetundarum postulatus la- 20
queum torsit: & voluntaria se morte affecit.
Scribit † Quintus Curtius lib. vi. suæ historiæ 21
Dymnum Macedonem, cùm ad conspectum
Alexandri

[a] *d. l. fi. §. si quis autẽ. ibi. uel alio modo.*

[b] *l. 1. C. de bo. eor. qui mort. si. cõsc.*

[c] *l. fi. ff. eod.*

17 Alexãdri Magni, cui insidias comparasset, de-
ducerẽtur: conscientia sceleris mortem sibi cõ-
22 sciuisse. Multa † sunt huiusmodi apud pri-
scos auctores exempla, metu pœnæ mortem si-
bi irrogantiũ: quorum bona generaliter, qua-
si crimen confessorum, [a] & qui de se sententiã [b] detulissent, [b] in fiscum cogi constitutum [c] est: si modò nexi eo crimine proponantur, de quo conuicti, bonis exuerentur: ceteris successorem habituris. [d] idque diui pij rescripto [e] consequens
23 est. secundum † quæ Ioanni Luthomiro viro Magnifico Regio Quæstori, Castellanóque Rauensium, patrono singulari meo, mirificè de me merito respondi consultus, vtrum bona
19 Foroliuiensis cuiusdam, qui se superioribus diebus Cracouiæ iugulasset: adimenda heredi-bus essent? non adimenda respondi, quod tanto magis in eo dicendum erat: qui nec in crimine deprehensus vllo: sed nec postulatus fuisset: aut insimulatus, nec denique, quamobrem id in se admisisset, cognitum, nec satis etiã exploratum, præter vulgi rumorem, sua ipse,
20 an aliena manu periisset. Sed ad conscindæ mortis causas, vnde diuertit oratio, redeo.
21 24 esse † præterea qui, vt Marcianus ait, [f] vitæ tædio mortem sibi irrogant. vt Amphion filijs

[a] d.l.fi.§.1.
[b] d.l.fi. §.uider
[c] d.l.fi.in prin.et l.1.C.eodem.
[d] d.l.fi.§. si qui s. autem.
[e] d.l.fi.§.1.
[f] l.5.adde l.om e.§.qui se.ff.de re milit.

[a] uide.d.l.fi.§.uiderí. ab Apolline [a] interfectis. de quo poëta pelignus in Ibin.

Addidit ut fidicen miſeris ſua funera natis,
Sic tibi ſint uitæ tædia iuſta tuæ.

Alios † impatientia doloris coactos idem con- 25
ſilium capere. in quibus Aiax Telamonius fuit. qui, de Achillis armis prælato ſibi Vlyſſe, ſuo ſe ipſe gladio interemit, de eo idem poëta Pelignus lib. xiij Metam. ita ſcribit.

Hectora qui ſolus, qui ferrum, igneſq;, Iouemq;
Suſtinuit totiens, unam non ſuſtinet iram.
Inuinctúmq; uirum uicit dolor. arripit enſem.
Et meus hic certè eſt: an & hunc ſibi poſcit Vlyſſes?
Hoc ait utendum eſt in me mihi, quiq; cruore
Sæpe Phrygum maduit: domini nunc cæde madebit:
Ne quisq Aiacem poßit ſuperare, niſi Aiax.
Dixit, & in pectus, tum demum uulnera paßum,
Qua patuit, ferro letalem condidit enſem.

Non † defuere &, quos pudor ad mortem vo- 26
luntariam compulit, ſic Dioxippum vita exceſsiſſe Quintus Curtius lib. ix. ſuæ hiſtoriæ refert, eum enim poſt Horratam Alexandri Magni militem ſingulari certamine ſuperatum, flagrantibus odio in eum macedonibus, Alexandro Regi ſurrepti aurei poculi, quod

in

in ipsius necem ex composito ministri subdu-
xerant, falsò accusatum: dum coniectum ocu-
lorum, quibus vti fur destinabatur, sustinere
non potest: conuiuio excedens, epistola, quæ
Regi redderetur: conscripta, sua se manu oc-
27 cidit, vt† sæpe, sicuti Quintus Curtius ait, mi-
nus est constantiæ in rubore quàm in culpa.
28 Sunt † quibus idem consilium, vt mori quàm
viuere mallent, morbi impatientia suggessit.
quod Pomponio Attico, viro M. T. Cicer.
amicitia & litteris claro accidisse memoriæ p-
ditum est. eum enim senem admodum, morbo
diu vexatum, inito moriendi consilio, victu
29 suapte abstinuisse & vita accepimus. C. †
quoq; Proculeium Augusti Cæsaris familia-
rem in maximo stomachi dolore gypso poto
mortem sibi conscisse. C. Plinius refert.
30 Est † & illud Calani Indi priscę memoriæ phi
losophi illustre exemplum, qui ad trium &
septuaginta annorum ætatem inoffensa vale-
tudine prouectus, alui tunc correptus dolore,
in conspectu Alexandri Magni, frustra vitam
re tinere suadentis, et ab incœpto teterrimo
eum reuocantis, dijs patrijs adoratis conscen-
so rogo incendio voluntario occubuit: non
suo, sed Philosophorum suæ gentis instituto.

qui in rebus pulchris ducunt, igni extingui: & fati diem, se vltrò combustis, occupare.

Laudat † Valerius Martialis, popularis meus, Festum: qui fœdissimi lichenum morbi, in se curam non recipientis, impatientia gladio incubuit, de eo Epigrammatòn lib. i. istud extat. 31

Indignas premeret pestis cum tabida fauces:
Inq; ipsos uultus serperet atra lues.
Siccis ipse genis flentes hortatus amicos,
Decreuit stygios Festus adire lacus.
Non tamen obscuro pia polluit ora ueneno:
Aut torsit lenta tristia fata fame.
Sanctam Romana uitam sed morte peregit:
Dimisitq; animam nobiliore uia.
Hanc mortem fatis magni præferre Catonis
Fama potest: huius Cæsar amicus erat.

Romanam mortem appellauit Martialis, vt obiter admoneam, quam Romani sanguinis viri perditis afflictisq; rebus erant oppetere soliti: in quibus † Scipio partibus Cn. Pompei generi sui parum feliciter defensis, in Hispaniam nauigans, qua vehebatur naue à Cæsariano milite capta, ferro se transuerberauit: ne Cæsaris esset Captiuus. Similis † exitus mortisque appetendæ causa Catoni Vticensi viro Clarissimo Romanæq; sapiētiæ principi fuisse memoratur, qui ne & ipse in Cæsaris victoris 32 33

ueniret

ueniret poteſtatem: diſtricto gladio ſe interemit. quem M. T. Cicero præclarè perijſſe ſcribit. & ſic è vita abijſſe, vt ſe cauſam moriendi
34 nactum gaudere videretur. Nec † ſegnior mulierum Romanarum animos ſubijt cogitatio: nam Porcia huius, de quo nunc diximus, Catonis filia, cognita Bruti mariti ſui nece, ferro, quod ſibi popoſcerat, negato: candentium carbonum hauſtu, inuſitata mortis ſpecie, vitam reliquit, de qua idem popularis meus lib. item i. epigramm. ita ſcripſit.

Coniugis audiſſet fatum cùm Porcia Bruti:
Et ſubtracta ſibi quæreret arma dolor.
Nondum ſcitis, ait, mortem non poſſe negari?
Credideram, ſatis hoc uos docuiſſe patrem.
Dixit: & ardentes, u lo bibit ore fauillas.
I nunc, & ferrum turba moleſta nega.

35 Sic † quoq; Lucretia, ſpiritus & ipſa virilis Romaniq; femina, admiſsi in ſe per Sexti Tarquinij vim dedecoris impatiens, pectus ferro confodit. Sunt deniq; appetendæ voluntariæ mortis cauſæ aliæ multæ: quas non afflicta tantùm & fracta aduerſis caſib. fortuna at-
36 tulit: ſed honeſtæ vitæ reperit ratio. Curtio † adoleſcenti illi Romano quid cauſæ fuit? cur in hiatum, qui ſe Romæ ingenti terræ vi ſub-

ſidente

sidente in foro aperuerat: armatus equoq; ve-
ctus præceps iret. vna sanè erga patriam pie-
tas. quæ † Philænis quoq; fratribus Carthagi- 37
nensibus auctor fuit: vt punici Imperij propa-
gandi gratia, viuos se terra obrui passi sint. si-
cuti hi, ut reipub. prodessent: Ita † ex aduerso 38
Themistocles, ut à patria oppugnanda, unde
exul erat, se abstineret: sanguinis Taurini hau-
stu mortem sibi conscíuit. Est † & memo- 39
rabilis ille Charondæ Tyrij excessus: qui, cùm
ex rure forte reuersus: indictam derepentè cõ-
tionem gladio, ut erat accinctus, aduersus le-
gem, quam tulisset ipse, per imprudẽtiam ad-
isset: facti per errorem admonitus, legem, quã
non soluerat, capite suo sanxit. ferro, quo erat
accinctus, protinus in se conuerso. Dido,
carmine † Maronis notior quàm honestior: 40
non Æneæ desiderio, quem nec viderat, mor-
tem sibi irrogauit: sed ne ingratas Iarbæ Getu-
lorum Regis nuptias contra viduitatis propo-
situm inuita sequi cogeretur. de eius excessu
contra Vergilij vanitatem Græcum extat E-
pigramma ab Ausonio litteris latinis ita ex-
pressum.

Illa ego sum Dido uultu, quam conspicis hospes,
Assimulata modis, pulchraq; mirificis.

Talis eram:

Talis eram: ſed non Maro quam mihi finxit, erat mens.
Vita nec inceſtis læta cupidinibus.
Nanq; nec AEneas uidit me Troius unquam:
Nec Lybiam aduenit claßibus Iliacis:
Sed furias fugiens, atq; arma procacis Iarbæ
Seruaui, fateor, morte pudicitiam:
Pectore transfixo, caſtos quod pertulit enſes,
Non furor, aut læſo crudus amore dolor.
Sic ceàdiſſe iuuat: uixi ſine uulnere famæ:
Vlta uirum, poſitis mœnibus oppetij.
Inuida cur in me ſtimulaſti Muſa Maronem,
Fingeret ut noſtræ damna pudiàtiæ?

41 Vanda † & ipſa Regina, vna ex Craci gente reliqua, quodam Theutonum Regulo connubium eius extorquere minis & armis adorto, voti deſperatione ad voluntariam mortem compulſo, ſucceſſu exultans Cracouiæ, tanq; dijs grata victima futura, in proximum Regiæ profluentem ſe præcipitauit: quaſi ad deos & æterna cœlitum gaudia demerſo aquis corpore migratura. Quæ perſuaſio mentes priſcorum magni nominis Philoſophorum occupauit. nam † Empedocles ſimiliter
42 ratus ſolutis corporis vinculis homines ad deos abire: diuinitatis affectatione aut iactatione potius quadam, vt quidam apud Domitium Vlpianum lib. duodetrigeſimo digeſt. putant: ſe voluntaria morte affecit. de quo

[a] [a] *l. ſi quis filio. §. eius. de in iuſ. rup. irri. fa. teſt. & ibi glo.*

D Horatius.

Horatius.

dicam, Siculiq; Poëtæ
Narrabo interitum. deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem feruidus Ætnam
Insiluit.

Eadem † imbutus opinione Cleõbrotus, ado- 43
lescens Ambraciota, lecto Platonis Phœdo-
ne, qui est de animorum immortalitate, se in
mare abiecit. Ferunt †, Marcum Catonem 44
Vticensem, de quo est suprà à nobis dictũ, non
prius mortem sibi consciuisse: quàm eodem
Platonis libro bis perlecto. Iisdem † impli- 45
citi erroribus Chrysippus & Zeno non ab-
similem exitum habuere: volũtaria & ipsi mor-
te consumpti. Hæc libuit referre exem-
pla ex variis causis manus sibi inferentium: plu-
ribus abstinui, quæ lectori in veterum libris
sæpe occurrent: nec nostra adeò ætas his vacat
euentis. Cùm † ergo multæ esse causæ con 46
scisc endæ sibi mortis hominib. possint: vt est
suprà abundè demonstratum. non continuò,
quia quandoq; ex furore & id fiat: huic vni
causæ tale factum adscribi debet. sicuti † nec 47
in muliere, vt Nicolaus Abb. lib. ij. decreta-
lium [a] epistolarum notat, anuli gestatio cer-
tum est matrimonij argumentum: cùm simili-

[a] *c. illud, col. fi. nu. xiij. de præ-sump.*

ter plures

ter plures eius rei causæ esse possint: vt in pro-
48 posito manus sibi adferendi. contrà † existi-
mantibus consequens fore eos, qui sine causa
conscisscere sibi mortem aggressi: id, à suis for-
tè prohibiti, non perpetrassent: puniri non
49 debere. Nam, † vt diuus Marcus & Commo-
dus Scapulæ Tertyllo rescripserunt, [a] furiosi
satis ipso furore puniuntur. Atqui ijs non
parci lib. xl. digest. [b] Marcianus est auctor.
falsum itaq; esse, ex facto mortem sibi consci-
50 scentis furorem argui. Huc † pertinet, quod
Domitius Vlpianus lib. xxi. digest. [c] cùm de
furiosis & impuberibus esset loquutus, quos
fraudem capitalem admittere negauit: excí-
pitur, inquit, & ille, qui mortis sibi conscis-
cendæ causa quid fecisset. cui exceptioni locus
non erat: si conscisscendæ sibi mortis consilium
ex solo furore proficisceretur, eiusq; alia causa
esse nulla posset. Apparet itaq; ex his de-
functi furorem, quò minus testari potuerit,
non esse probatum. nec aliam causam, ob quã
testamentum mortem sibi conscisscentis infir-
51 metur. nam, † vt hoc ipso, quod mortem sibi
quis irrogauit: testamentum eius vitietur, ne-
gat lex. [d] quæ inter causas talis admissi distin-
guit. Igitur, quod ad hoc caput attinet, testa-

[a] l. diuus. ff. de of fic. præsid.

[b] l. fi. §. uideri. de bonis cor. qui an te senten. uel mor. sib. consci. uel accus. corr.

[c] l. cùm autem. § excipitur. de æ dil. edic.

[d] Si quis filio. §. eius. ff. de iniuf. rup. irri. fac. tes.

mentum valere, nequaq; dubitare oportet.
Nec † occurrit: quod suprà dicebatur de iacien 52
tibus lapides in vulgus. non enim satis id esse
ad probandum furorem: nisi hoc amplius mo-
re insanorum illud factum probetur. siue ex
consuetudine eius, cuius furor argueretur.
quam † sententiam post Baldum Alexan. Tar- 53
[a] d. §. si maritus. tagninus & Iason sunt sequuti: inquientes,[a] &
qui sapiunt, iacere quandoq; lapides tutelæ
suæ alteriusue rei probabilis causa. quasi ita
demum ex iactu lapidum furere quis existimā-
dus sit: si, vt id faceret, nulla subesse iusta causa
ei potuit. enimuerò † eum, qui sibi conscien- 54
dæ mortis animo manus intulisset: causam iustam
habuisse nihil vetat. quod eius legis distinctio
declarat: quæ tale quid in se molito, cùm for-
tè prohibitus non perpetrasset, si ex iusta cau-
[b] d. §. uideri. sa id fecisset: pœnæ eximit. [b] cùm † eorum fa- 55
[c] d. §. uideri. ctum vindicet: qui temerè irrogandæ sibi mor-
tis cõsilium cepissent.[c] Sed † nec illud senten- 56
tiæ nostræ aduersatur. quod de eo, qui reliqui-
[d] d. l. quidam in fuo. as suas in mare ablci testamento iussisset, ait
lex.[d] Non enim, vt ex illo præcepto coniectu-
ra furoris sumitur: idem in proposita specie ac-
cidit. quia reliquias in mare prolciendi, vix vl-
la idonea causa potest videri: legem ergo non
immeritò

57 immeritò id furori adtribuere. vt † in eo proxi
mè dictum est, qui temerè, non suæ tutelæ, pro-
probabilisue rei alterius causa lapides vulgò
58 in hominum perniciẽ iaceret. non † enim tam
ex factis dictisue mentis alienatio deprehendi-
tur, licet ea propè sola, vt quisq; animo con-
stitutus est, nobis maximè declarent: [a] quàm ex
59 faciendi dicendiq; causis, quæ, † quia mortem si-
bi consciscendæ cõplures esse ob consilij inopiã
hominib. calamitosis possunt: & omnib. ferè æ-
tatib fuere: vt suprà demonstratũ est: non proti
nus ex tali admisso furor arguendus erit. aliter
60 atq; † ex verbis reliquias suas in mare abici iu-
bentis: cuius consilij nulla euidens ratio perci-
61 pi potest. nisi, † vt Bartolus scribit, [b] per iocum
ab histrione eoue, qui excitandi risus gratia lu-
dicra eiusmodi & iocularia verba dictitare so-
leret: talis adiecta conditio proponatur. aut
etiam humilitatis ergõ quispiam testamẽto suo
tale quid præcepisset: indignum se putans, cu-
ius cadauer sacro loco inferretur. horum siquid
edoceatur: rationem abundè perspicuam Bar-
tolo [c] videri, ad amouendam furoris suspicio-
62 nẽ. Tantundẽ † in eo admitti potest: qui ex-
humari metuisse probaretur: vt Sylla Dicta-
tor, qui C. Marij cadauere eruto Talionem

[a] *l. ob quæ uitia ff. de ædil. edic. & d. l. quidam. in fuo. & ibi Bart. glo. & doct. d. §. si maritus. & d. l. furiosum.*

[b] *Tract. de test. §. opposita prudentiæ. et d. l. quidam in suo.*

[c] *d. §. opposita prudentiæ. nu. 6. & d. l. quidam in suo.*

veritus, reliquias ſuas cremari iuſsit. cũm ante eum in Corneliorum familia priſcus ſepelien-
di ritus ſemper fuiſſet ſeruatus. Supereſt † 63
illud refellere, quod poſtremo loco dicebatur de eo, qui medici dicto audiens non eſt. nam ea re, hominem ſuæ mentis compotem non eſ-
ſe, exiſtimare nõ debemus. niſi hoc amplius, ut
[a] *Tract. de præ-ſumptionib. reg. 1. cap. 38.* Andreas Alciatus præceptor meus ait,[a] ſaluta-
rem medici opem more inſanorum detrectaſſe adlcitur. quod in iactantibus lapides & aliud, quod ſani hominis non eſt, facientibus com-
[b] *Docto. d. §. ſi maritus.* probatum eſſe cõſtat. [b] quanquam dicere poſ-
ſumus, non parui referre: qua eſſet peritia me-
dicus, cui æger non obtemperaſſet. nam, qui indocto medico non paruit: ſuamq; ſalutem ei cõmittere recuſauit: viuere quàm mori ma-
luiſſe exiſtimãdus eſt. Quinimmò, ſi mori volẽ-
tis conſilium, alienatæ mentis aut etiam furo-
ris vllum habet argumẽtum: is mori velle de-
bet putari: qui incolumitatem ſuam imperito medico credidit. etenim † generaliter, quotiens 64
adhibendus medicus eſt: ſi malus adhibeatur:
per quem id factum ſit: is, quaſi ſua manu ho-
[c] *l. ſi ab hoſtib. § fi. ſolut. matri.* minem occidiſſet, haberi ſolet. Vnde † apud 65
Pomponium li. xxiiij. digeſt. [c] poſt Accurſium Bartolus, Baldus, ceteriq́ue ſcribunt: mari-
tum, qui

tum, qui ad curandam vxorem ægrotam me-
dicum imperitum adduxisset, ea defuncta à do-
tis lucro legibus arceri: non aliter atque si suis i-
66 pse manibus illam occidisset. Sic ei, † qui homi
nẽ sauciauit, illo inde defuncto, homicidij pœ-
nam remitti. si uulneribus curandis imperitus
Chirurgus adhibitus proponatur. [a] aut eorũ
sanatio cautionibus aliaũe improbata meden-
67 di ratione procurata non successit. [b] Igitur † cũ
in culpa sit, qui imperitum medicum adhibet:
eius se curationi nolle committere, non est de-
sipientis. nullaqũe inde furoris potest capi cõ-
68 iectura: sed magis prudentiæ. Denicꝫ † si pec-
cat, qui medicinam per imperitiam facit. nam
huic euentum mortalitatis leges imputant. [c]
quomodo eidem opem pollicenti incolumita-
69 tem suam non credere desipientis sit: sed finge
doctum esse atque experientem medicum. an
qui eum aut non adhibet: aut non audit: con-
tinuò furiosus erit habendus? & non putem.
scio quidem hac re onerari usque ad culpam:
quasi incautè agat, qui id admittit. quod post
Innocentium, lib. v. epistolarum decretalium
70 quidã scribunt, [d] quapropter † uulneratus, qui
Chirurgum non adhibuit: aut adhibiti dicto
audiens non fuit: eum, à quo uulneratus est
homicidij

[a] Bart. d. l. si quis ab hostib. Bald. l. qui occidit. §. fi. & ibi Flor. ff. ad l. Aquil. l. qd si nolit. §. si man apium ff. de ædil edic. Fel. c. præs byterum. de homiidio. Hippol. Marsi. in pract. crimi. §. & quia nu. xix. & sequ.

[b] Socynus. cons. 178. pri. aspe. co. fi. Ioan. de Ana. in rub. de magis tris. facit lex 1. §. medicos. ff. de ua. & extraor. cognit. Hippo. d. §. & quia. nu. xxij

[c] l. illicitas. §. fi cuti. ff. de offic. præsid.

[d] Ioan de Ana. c. tua nos. de homicidi.

homicidij pœna liberat.[a] quasi magis culpa
sua, quàm uulnerantis facto extinguatur.
Secundum † quæ responsum est in viro, qui 71
ægrotanti vxori medicum non adhibuit: nam
ea demortua, dotem illi lucro non fore, pla-
cuit: [b] ob culpam in nõ accersendo medico ad-
missam. Hactenus † quidem non adhibu- 72
isse medicum, aut non audisse nocuit. inde ta-
men coniecturam furoris sumi, nusquam rela-
tum est. sed nec habet rationem: propter sum-
mam artis medicæ inconstantiam atque incer-
titudinem. Idcirco † difficile de morbis iu- 73
dicium ancepsqũe ac fallax medentium experi-
mentum Hippocrates Cous, inter medicorum
proceres facilè princeps, ingenuè professus est.
qui ei præterea arti perdiscendæ, ut longè ipsa
quidem lateqũe patet, humanam vitam com-
paratam breuem dixit. ob eam † fortè rem a- 74
pud quasdam gentes ita distributam medicinã
fuisse, ut singulorum morborum singuli essent
medici: non plurium vnus quem morẽ Ægyp-
tijs fuisse Herodotus Alicarnasseus in Euterpe
auctor est. apud quos omnia medicis referta
esse scribit. alijs curationem capitis profitentib.
alijs oculorum. alijs dentium. quibusdam alui.
Esse denique qui occultis morbis atq; abstrusis

opitulationem

[a] *Felin. d. c. præs. byterum. & Hippoly. d. §. quia. nu. xix.*

[b] *Glos. & doctor. d. l. si ab hostib.*

opitulationem polliceantur: confeſsi omnium morborum ſcientiam tenere, & noſſe remedia, non vnius eſſe hominis. contrà quàm vbiq; hodie fit: diſcretis tantùm à ceterorum ceu familia vulnerarijs medicis. quos Chirurgos Græci appellant. Ad præſentem quæſtionem, vt præ-
75 teream † multas eſſe gentes, quæ ſine medicis
76 degunt, iudicium † populi Romani non parũ facit: qui, in artibus accipiendis alioquin minimè ſegnis, ante L. Æmilij. & M. Liuij conſulatum medicos non habuit. qui fuit annus ab Vrbe condita D. xxxv. quo primùm tempore Peloponneſo Romam veniſſe Archagatum
77 Lyſaniæ filium memoriæ proditum eſt. qui † gratus quidem initio omnibus atq; acceptus, ſecandi ſæuitia, erat enim medicus vulnerarius, atq; vrendi carnificis nomẽ meruit: & inuiſam Romanis artem & medicos omnes reddidit.
78 quod † M. Catonis, qui ea fermè ætate fuit pertinaci in illud profeſsionis genus odio abũdè declaratur. qui ad Marcum filium ſcribens, Græcorum litteras, quibus præſertim medendi ars continetur, reſpicere bonum eſſe ait, non
79 quoq; perdiſcere: quaſi pernicioſas. vnde † fortè factum eſt: vt poſt Catonis exceſſum, Roma diu medicis caruerit: paucosq; Quiritium, cùm

multò post tempore exciperentur vrbe medici, eam artem attigisse: Plinius auctor est. Nec † 80
Æsculapio, cùm numinis loco coli cœpit, locũ esse intra mœnia passos veteres: posita ei Deo extra vrbem æde. Igitur qui artem olim ita damnatã auersantur: desipere nequaq; videri debent. In † hac artium sola euenire idem C. 81
Plinius miratur: vt cuicunq; se medicum professo statim credatur: cũm sit periculum in nullo mendatio maius. non tamen istud intueri homines: adeò blanda, inquit, sperandi pro se cuique dulcedo est. Est † deniq; singulare medi- 82
cor. vitium famam nominis, nouitate aliqua aucupari. hinc prodicus, † vt medicinam, quæ 83
Clinice vocata est, antiquaret, latralepticen instituit: quæ vnctionibus, non vt illa pharmacis & victus ratione, medetur. nec erubuit à præceptore suo sectæ superioris auctore dissidere. tanto illi nominis celebritas, quàm susceptæ semel disciplinæ ratio charior fuit. Successit Chrysippus, qui horum inuentis obuiam iuit: & nouam medendi viam ingressus placita antè recepta, acerrimo vir ingenio atq; singulari, sustulit. Exortam deinde posteriore ætate apud Siculos Empiricen, quæ ab experimentis est cognominata, Acron Agrigentinus, Empe-

doclis

doctis Physici commendatione clarus, exercuit. eaq; haud diuturna fuit: ab Herophilo postea damnata, cuius secta nec ipsa diu permansit. quia tractari reperta ab eo medendi ratio, vt erat sanè exacta, ab ignaris litterarum non poterat. quod in ceteris fermè omnium inuentis factum est. nam quam Asclepiades sectam instituit: Themison eius auditor, qui magistro superstiti pepercerat, eo defuncto mutauit: & in suã transtulit. & hanc Antonius Musa confutauit, successu seruati contraria medicina diui Augusti. Vectius valens Claudij Cæsaris temporibus, homo eloquens, suam quoq; sectam instituit: quam & omnium simul ætatum inuẽta. Thessalus principatu Neronis nouis placitis, nulli priscorum parcens, euertit. quem Crinas Massilienſis, quia syderum obseruationem adiecit, nihilq; vnquam inconsulta Ephemeride Mathematica fecit: auctoritate superauit. & hunc mox Charmis: Ciuis & ipse Massilienſis. quæ omnia apud C. Plinium lib. vndetrigesimo naturalis historiæ luculenter perscripta legere licet. Tanta itaq; artis medicæ inconstantia est: vt singulis ferè ætatibus pro ingenio eorũ, qui illo litterar. genere excelluerunt, mutetur: & nunquam eadem sit, quam professi, necando

mederi discunt. &, vt Plinij verbis vtar, experimenta per mortes agunt. multosq; ex credula turba, omnia viuendi cupiditate ferre paratos, excruciatos diu, magna ablata mercede, fortunis sæpe & vita simul spoliant. eaq; in aliorum corpus exercent: quæ in suum haudquaquam erant admissuri. non ignobiles modò eius artis Magistri, sed eximij etiam illi atq; præstantes, qui contempta superiorum ætatum disciplina, alij accedere turpè rati, suo innixi ingenio propriam reperere sectam. Memini, † cùm Bo- 84
noniæ proximis annis studiorum causa essem, Mattheum Curtium præclarum nostra ætate ac nobilem medicum, cùm ex pleuritide laboraret: cui morbo sectione venæ succurri solet: quærentibus ex eo medicis, qui ei aderant plurimi, vtrum ad commune præscriptum secari venam, an ad suum mallet. nam eius argumenti librum aduersus receptam aliorum sententiam ediderat: respondisse ægrotum se tunc, non medicum esse. Nec grauatè passum contra sua placita secari sibi venam. qui aliud alijs erat consilium daturus. & multi præterea, ob illustre viri nomen, auctoritatem eius sequuti. sed non potuit aliter medici seruari vita: nisi libri, quem ad ingenij famam composuerat, fide extincta.

Hæc

Hæc idcirco à me fusius relata sunt, vt eorum factum excusarem, qui leuandis morbis medicos non adhibẽt: aut adhibitis dicto eorum audientes non sunt. Damnata † quoq; medicorum professio est carminib. poëtarum: tanquam quæ non opem, sed exitium adferat hominib. qua de re illud apud Ausonium latinis litteris extat epigrãma: cuius lemma est: de Alcone medico, qui aruspicem mendacem fecit.

85

Languenti Marco dixit Diodorus aruspex
Ad uitam, non plus, sex supereſſe dies.
Sed medicus diuis, fatisq; potentior Alcon
Falsum conuicit ilico Aruspicem.
Tractauitq; manum uicturi, ni tetigisset,
Ilico nam Marco sex periere dies.

Idem Alcon altero mox epigrammate tanquã rebus inanimis noxius irridetur, lemma est: de signo Iouis tacto ab Alcone medico.

Alcon hesterno signum Iouis attigit, ille,
Quamuis marmoreus, uim patitur medicã.
Ecce hodie iussus transferri ex æde uetusta,
Effertur: quamuis sit Deus atq; lapis.

Valerius quoq; Martialis lib. vi. epigramm. ad Faustinum in Hermocratem ita scribit.

Lotus nobiſcum eſt: hilaris cœnauit, & idem
Inuentus mane eſt mortuus Andragoras.
Tam ſubitæ mortis cauſam, Fauſtine, requiris?
In ſomnis medicum uiderat Hermocratem.

Quaſi & in ſomnis medicum vidiſſe exitiale ſit.

In ſacras† denicꝫ priſcorum hebræor. litte- 86
ras Paralip. íj. ca. xvi. relatum conſtat: vt eſt re-
prehenſus Aſa Rex: qui cùm ſummo pedū do-
lore afflictaretur, medicorum non Dei opem
imploraſſet. Sed vt, non nihil ſpaciatus, ad
Iuris conſultorum placita, vnde diſceſsi, reuer-
tar, dico non accerſi medicum iubentis, aut ei
non auſcultantis facto, alienationem mentis nō
argui, quia† furor ex ijs rebus probatur: quæ 87
in hominem ſanæ mentis non incidunt: vt iace-
re vulgò ſine cauſa lapides & eiuſmodi alia, at
medico non auſcultare, diſsimile eſt. Sub-
eſſe† quippe cauſa poteſt: quid enim ſi medici 88
inſidias timeat æger, [a] ſuſpectámue habeat a-
uaritiam? tanꝫ aduerſis medicamentis rei ſuæ,
vt fit, [b] ac lucri cauſa morbum in maius aucturi
aut ob imperitiam incolumitatem ei ſuam cre-
dendam non putet? [c] hunc, quia retineri invita
vult, deſipere exiſtimandum non eſſe: quaſi ſu-
perſtes eſſe nolit, qui inimico medico auaroue,
& ſolum quæſtum quærenti non obtemperat:

aut etiam

[a] *Arg. l. neceſſa-rios. §. fi. ff. de ſentusconſ. Sil.*
[b] *l. ſi medicus. ff. de. uar. & extraor di. cogni. Bal. l. interpoſ. nu. 5. C. de tranſact.*
[c] *l. illicitas. §. ſi-quis. ff. de of. præ.*

aut etiam indocto, quem adhibuisse, in culpa
89 ponitur.[a] Quid † item si, ne mercedem soluat
medico, euentum morbi expectare: quã exter-
nam vllam opitulationem experiri malit?[b] a-
uaritiæ hoc, non insaniæ erit proculdubio im-
90 putandum. Tantundem in eo respondebi-
mus: qui mortifera se affectum ægritudine in-
91 telligat, quod † grauitas valetudinis, genus, si-
gnificationes sæpe quædam indicant. nec non
& somnia, cuius rei apud Artemidorum in li-
bris, quos de somniorum interpretatione re-
liquit, plurima est mentio. Is inter cetera lib. i.
cap. lvi. ægrotanti, qui argenteus aureúsue sibi
visus sit: somnio mortem prædici auctor est.
similiter æreum se factum putare. item turpem
esse, resolutum destitutúmue viribus tantun-
dem portendi. ægrotis equos ex vrbe, & gene-
raliter omnibus currum per deserta agere sibi
uisis, idem Artemidorus lib. eodem, capite duo-
desexagesimo scribit, mortem imminentem si-
gnificari. sanè qui in ea causa est, nisi vana est,
somniorum fides, contrà quàm priscis eisdemq;
grauissimis auctoribus, & in ꝗs Hippocrati ac
Platoni in Critone, & post hos Aristoteli &
M. T. Ciceroni placuit: frustra medici opem
implorat, nihil profuturi, quare si medicum
hic non

[a] *l. quod si nolit. § si manapium. ff. de ædili. edic. glos. & doctor. in l. si ab hostib. cum concor. ibi alleg. ff. sol. mat.*

[b] *83. dist. c. 1. glo. inferas.*

hic non adhibeat: eiusúe dicto audiens non sit: desipere non est credendus. Sed & si † sanari potest: factum non adhibentis medicum, aut adhibiti dicto non audientis, coniecturam insaniæ nequaquam continet. ex pluribus enim atq; probabilibus causis id fieri posse: non est ambigendum. Quas Nicolaus Abbas lib. iiij. Epistolarum decretalium [a] apud Innocentium iij. eius nominis Pontificem Max. refert. 92

[a] c. cùm infirmitas. de pæniten. & rem. uide Tiraq. de nobili. c. 9. nu. 282. et 293.

Nam † aut morbus à Deo, inquit, est emendãdorum hominum gratia: aut puniendorum. 93

Sanè qui suorum flagitiorum maleq; antè actæ vitæ sibi conscius inualetudinem forti animo atq; constanti fert, nec leuari ope medica morbum, quem suo merito sustinet, patitur: sed versis in melius studijs, & vitæ instituto, diuinæ voluntatis exitum expectat: laudãdus est. Nec ille minus, qui à Deo æquanimitatis experiundæ causa morbo affectus casum suum patienter tolerat, non autem accitis medicis eum depellere conatur: quam laudem inter priscæ sanctitatis proceres Iob vir inclytus propriam quidem habet: qui tot malis atq; ærumnis Dei permissu afflictus, nunq; ab animi sui rectitudine dimotus est: aut externam opẽ vllam leuandæ calamitatis suæ causa quæsiuit.

frustra

fruſtra alioqui diuinæ voluntati obuiam iturus, vt & is, quem Deus morbo immiſſo tanquam pœnarum futurar. initio punit. quod paſſum Herodem Nicolaus Abbas ſcribit.[a] Suam quoq; vtilitatem habent morbi, ſanctos enim viros iis tentatos quaſi fortiores factos gloriari ſolitos accepimus; periculum quippe eſſe, ne ſuperbia efferantur. quod ne Paulo Apoſtolo, miraculo ſingulari in tertium cælum rapto, accideret: cauit Deus, dato ei carnis ſtimulo.[b] Illuſtrandæ deniq; diuinæ gloriæ cauſa morbi immittũtur. quod in eo Hieroſolyma vidit: quem captum oculis edidit mater: vt à Chriſto illitis luto oculis, & inde curatis inuſitato miraculo, lucem aſpiceret. Enimuerò ſi cauſa eſſe alia poteſt vlla: quã quæ ſuprà ſunt enumeratæ. quibus nulla ratio ſinit, vt medicorum opem æger imploret, quia humano tamen iudicio percipi non poteſt: ex alia an ex vna de ſuperioribus cauſis ægritudo ſit: dicendum erit: factũ medico non auſcultantis ſuſpicione inſaniæ non eſſe onerãdum, idq; ob cauſæ incertitudinem: receptũ namq; eſt, quotiens quid ex variis cauſis fieri poteſt, id ad vnã
94 aliquam perperam referri. cùm † probatio neceſſariò non ex incerto debeat concludi.[c]

[a] *d.c. cùm infirmitas.*

[b] *ij. Corinth. xij.*

[c] *l. neq; uatales. cum concor. C. de probat.*

Dicam deniq́, si ex neglecta medicorum arte aut non neglecta demẽtiæ coniecturam aut prudentiæ facere licet: contrà esse existimandũ. quippe, † vt in Catone maiore bellissimè Mar 95
cus Tullius scribit, sapientissimus quisq́ æquissimo animo moritur: stultissimus iniquissimo. Vnde fit vt hic, tanq́ qui mortem deprecatur, medici opem imploret. ille contrà spernat. nõ ignarus se ad meliorem vitam proficisci: eamq́ sempiternam. quamobrem † idẽ Marcus Tul- 96
lius senio prouectus in eodem libro, si quis deus mihi largiatur, inquit, vt ex hac ætate repueraſcam: & in cunis vagiam: valdè recusem.

Huc † pertinet veterum Poëtarum sententi- 97
a funera existimantium lætitia non luctu esse ac lamentis exsequenda. quam Euripides in Cresphonte subiectis versibus expressit.

Nam non decebat cœtus celebrantis domum
Lugere ubi esset aliquis in lucem editus,
Humanæ uiæ uaria reputantis mala,
Atqui labores morte finisset grauis,
Hunc omnes amicos laude & lætitia exsequi.

Ille in Græcis, in Latinis Ennius non ignobilior. Nemo me lachrymis decoret, inquit, nec funera fletu faxit. Horum fortè persuasionem

sequutus

sequutus Patauinus quidã Doctor cauisse te-
stamento suo memoratur, ne se vita functum
vllo luctu sed tubarum concentu, cadaueris cõ-
dendi tempore, prosequeretur heres. néue a-
tratus more lugentium, sed purpuratus lætan-
tiũ specie iusta sibi faceret. quanq; Paulus Ca-
strensis beluinum id præceptũ esse scripsit, nec
heredi sequendum.[a] furoris quidam coniectio-
nem inde faciunt: quorum sententiam Ludo-
uicus Pontanus meritò improbauit:[b] & alij ple
rique.[c] & Paulo quidẽ Apostolo[d] auctore, qui
vetat nos in aliorum obitu mœstos esse: illo-
rumq; similes, qui alterius vitæ beatioris spẽ
non habent.[e] Huc pertinet Christi seruatoris
nostri factum,[f] qui cùm Lazarum defunctum
non defleuisset: eundem ad vitam reuocaturus
deplorauit. quasi nihil mali in morte sit: aut
homini cõtingere, quàm mori, melius nihil pos-
98 sit. quod † nec falsos olim deos latuisse Tro-
phonij & Agamedis excessus, pro templi exæ-
dificati mercede, quod homini optimum esset,
à numine petentium declarat, illis tertio post
precationem die, & Dei nutum, vita functis.
99 Deniq; † non deterreri sapientes à morte o-
portere. sed alacres, omniq; solutos metu è vi-
ta corporisq; vinculis excedere, magnum abũ-

[a] *l. non oportet. C. de his quib. ut indig.*
[b] *l. 1. col. 6. ff. de uerb. oblig.*
[c] *Alex. l. si cùm dotem. §. si ma-ritus. col. penul. prope fi. Andre. Tiraq. de Nobi-lit. c. 31. nu. 469.*
[d] *1. Thes. 4. c.*
[e] *c. ubicunq;. cũ duo. seq. 13. quæ-stio. 2.*
[f] *Ioan. 11. c.*

dè exemplum nobis præbuit Socrates, qui † in 100
iudicio capitis nec patronum, qui sibi adesset, quæsiuit. nec iudicibus supplex esse sustinuit. vt contemni ab se mortem demõstraret, quod & in ea re maximè constitit. quippe cùm paucis antè diebus quàm ad mortem traderetur, facilè posset educi è custodia, noluit. Eius † verò mortiferum poculum, ad quod erat dã- 101
natus ebibendum, pæne in manu tenentis, quasi in cælum mox ascensuri illa memoratur à Platone oratio. duas esse vias animor. ex corpore demigrantium pro antè actæ vitæ merito qui probris se ac flagitijs humanis inquinassent: & se totos malis libidinibus pernicioſisq; atq; sceleſtis vitijs dedidissent, ijs demum iter quoddam, secluſumq; à cælitum concilio esse. contrà, quibus piè sancteq; ætas esset exacta, ad supernas illis sedes, vnde profecti fuissent, reditum patere facilem, atq; receptum. quo maior verò nostræ disputationi sit fides: vt veri atq; immortalis Dei ignaros missos faciamus. Nonne † Dauid, & Rex & vates di- 201
uinus, mori optauit. quem ita ceciniſſe accepimus. Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est. Diuus † quoq; Paulus seculo nostro 103
propior, dissolui cupiuit, & esse cum Christo. non nescius vterq; : quæ se hac vita defunctos manerent,

104 manerent. Ex † quibus apparet mortem in bonis duci atq; adeò in optandis. malè itaq; eos differere: qui ex non implorata medici ope aut neglecta insaniam arguunt atq; desipientiam, cùm contrà, qui defungi vita quàm primũ optant, sapere sint magis existimandi. Sed
105 † finge in malis mortem esse ducendam: nõ cõtinuò, qui medici dicto audiens non est: quia mori quàm viuere mauult, insanus erit credendus, nam & mortem sibi cõsciscere in malis re-
106 bus ponitur. vt † enim Pythagoras piè nostræq; religioni conuenienter dixisse memoratur: non est iniussu Imperatoris id est Dei de præsi-
107 dio ac statione vitæ decedendum. haud † tamẽ, qui manus sibi adfert, mortemq; consciscit, protinus furiosus esse creditur, Multas quippe causas voluntariæ mortis hominibus esse posse, vt est à nobis latè dictum, & sæpe fuisse consti-
108 tit: similiter † & ægrotus non vna de causa medico potest non obtemperare: quas pleraſq; suprà retuli. quapropter furoris coniecturam inde capientium improbabilis est argumentatio. Sed finge exagitatum furore, manus sibi defunctum intulisse. an consequens erit: testamentum, quod postea fecisset, non valere: &
109 non arbitror, nam † constitutum est, furiosos,

quorum perpetua animi alienatio non sit, quibusdam interuallis, cùm per morbi laxamentum, & ipsas, vt ita dixerim, furoris inducias sensu saniores sunt: testamentum iure condere. ceteraq; facere, quæ, qui sanæ mentis sunt, possunt.[a] defunctum verò, cùm testamentum dictaret, sapuisse: satis constat. planumq; factum est legatariæ allegationibus: ex ijs, quæ post manus sibi illatas dixisset fecissetq; defunctus, coniecturam facientis. At verò, quia ita disputamus, quasi ex furore sibi mortem consciuerit defũctus: dixerit hic aliquis, perseuerasse furorem testamenti tempore: quod proximum esset admisso. postero enim die, quàm intulisset sibi manus defunctus, testamentum eum dictasse constat. in † furiosis autem, qui morbi habent intermissionem, & dilucida quædam sanioris mentis interualla, quod tempore furori proximo factum esset, per furorem factũ existimari, Baldus post Oldradum est auctor.[b] Sed hæc Oldradi Baldiq; opinio nostram quæstionem non onerat: de eo quippe testamento accepta est: quod more prudentium factum non apparet.[c] siue totum, siue quædam eius pars. in his verò tabulis, de quibus in proposito disceptatio est, nihil huiusmodi desideratur:

[a] *d.l. furiosũ. & ibi Doct.*

[b] *d.l. furiosum.*

[c] *Bald. d.l. furiosum.*

ratur: totas enim sapienter ordinatas esse, vt maximè itaq; tempore furori proximo condi-tæ probentur: infirmari nihilomagis debent.

Nec aliud Oldradum Baldumq; existimasse, qui testamentum tempore furori proximo sa-pienter compositum, explosa furoris suspicio-
111 ne, valere scribunt.[a] Reiectam † deniq; es- [a] d.l.furiosum.
se tempor. distinctionem, & ab Angelo, Ful-gosio, Paulo Castrensi, Pontanoq; improba-ri Alexander Tartagninus refert.[b] illud vnum [b] d.l.furiosum.
spectandum existimantibus, sanæ mentis homi-ni ordinatio conueniat nec ne. quo magis va-leat infirmáue esse existimetur: nihil interesse ratis, mox post animi alienationem testamen-tum factum dicatur: an ex interuallo magis, modò, quod eo cautum est, homini sanæ men-tis conueniat. quotiens itaq; ambigeretur ab eo, qui quandoq; saperet: quandoq; desiperet: tempore sanæ mẽtis testamentum factum nec-ne esset: illis auctoribus ex ordinationis quali-tate censeri consequens esse. & ita porrò fit: vt siue Oldradi ac Baldi sequamur opinionem: si-ue aduersam: vtriq; conuenienter testamentum rectè & sapienter factum à quandoq; furente, quale in proposito esse constat, valere dicamus:
112 quod † & Bartoli sententiæ, actus qualitatem

inspicien-

inspiciendam similiter existimantis, congruit.[a] Licet † in perpetuò furētib. vetus sit ac anceps 113 inter legum interpretes ea de re quæstio: alijs[b] rectè ac sapienter à furioso factum, tanq̄ casu factum, repudiantibus, irritumq́ esse volentib. alijs[c] contrà sequendum existimantibus, qui † 114 inter cetera illustre exemplum proferunt testamenti à Tuditano quodam certæ ac notæ insaniæ homine scripti, & Romæ centum virorū iudicio confirmati, considerandū magis existimantium, vt Valerius Maximus refert, quid scriptum in tabulis esset: quàm à quo scriptum.

Prior † sententia, vt mea fert opinio, in breuioribus testamentis recipi potest. posse enim 115 furiosum casu pauca verba ritè cōtinuare,[d] vtputa Lucius heres esto. quibus solis testamentum rectè nuncupari Domitius Vlpianus lib. xxviij. digest.[e] scribit. Non etiam longius testamentum dictare: & quod pluribus constat articulis. qua in re, quia prudentia opus est & animi iudicio, certum erit sanæ mentis argumētum sapienter testamentum nuncupasse, vt meritò qui furiosus fuisset, resipuisse existimetur. nam † si ex alienis deridendisq́ sermonib. 116 furor arguitur:[f] dilui contrà ex sapiēter dictis suspicio furoris debet. nihil † enim tam natu- 117 rale est:

[a] Tract. de testib. §. opposita prudentiæ nu. ij

[b] Bald. §. itē furiosi. Inst. quib. no. est permi. fa. test. Ias. d. l. furiosum. col. ij. in 4. limi. ibi. ego dubito. & philip. Deci. d. l. furiosum. col. 2. nu. 14 limit. 3. ibi. & certe ista opīio.

[c] Ioā. Andr. c. fi. de successio. ab intest. Roma. d. l. furiosum.

[d] Arg. c. fi. de successio. ab intest.

[e] l. 1. de hered. instit.

[f] d. l. ob quæ nitia. Do. d. l. furiosū.

rale est: quàm ex contrarijs contraria proficiſ-
118 ci. & † idcircò ex contrarijs effectis cauſas con-
trarias deprehendere promptum est.[a] quod in
proposita ſpecie maximè dicendum videtur.
119 Nam † hominem ſapere, ſecundum naturam
est. deſipere verò & rationis esse expertem: id
humanæ naturæ repugnat. vnde fit, vt in dubio
ſanæ esse mentis quisq; præſumatur.[b] Adde, fu-
120 rorem fingi posse. Propterea q; † constitu-
tum esse, vt, qui per furorem cædem feciſſe
dicetur: ita demum pœnæ eximatur, ſi ſimula-
tæ dementiæ nulla ſubſit ſuſpicio. quod in per-
ſona Ælij Priſci, qui matrem interfeciſſet, Di-
uus Marcus & Commodus Scapulæ Tertyllo
reſcripſerunt,[c] iuſſo nõ aliter de parricidij pœ-
na diſſimulare: quàm ſi nullum ficti furoris eſ-
ſet argumentum. quod & diuos fratres in ſi-
mili ſpecie putaſſe Domitius Vlpianus est au-
121 ctor.[d] Eodem † pertinet, quod idem Do-
mitius Vlpianus lib. xxvij. digeſt.[e] ſcribit, ob-
ſeruare prætorem oportere inquiens, ne cui te-
merè tanquam furioſo aut dementi det curato-
rem. pleroſq; enim furorem fingere ait, aut
dementiam, quo magis eo commento neceſsita-
tem munerum ciuilium effugiant. Barto-
122 lus[f] † ſe à natu grandioribus accepiſſe refert:

[a] *l. 1. §. interdũ. uerſ. item. ff. de ædil. edic.*

[b] *l. ne Codicillos C. de Codicil.*

[c] *l. diuꝰ. ff. de offi. præſ*

[d] *l. congruit. §. furioſi. ff. de offic. præſ.*

[e] *l. obſeruare. de curat. furioſ.*

[f] *Tract. de teſtib. §. oppoſita prudentiæ. nu. iij.*

Perusij, vnde illi origo fuit, fuisse quendã: qui fraternam cædem, simulata per biẽnium amentia, interfectore fratris occiso, dum eum demẽtem, vt simulabat, creditum non caueret: vltus est. Nec vulgariter modò prudentes id factitarunt: sed & eximiæ sapientiæ viros cõmentitio furore vsos accepimus. Nam †Vlysses, 12
Græcorum prudentissimus, vt Poëtas quosdã Tragicos prodidisse M.T. Cicero scribit, ne ad bellum Troianũ proficisceretur, insaniam mẽtitus est. ea re vacationẽ militiæ impetrare posse ratus. Contrà †Solo, vt reipub. prodesset, 14
& legem pernicioſam patriæ atq; ignominiosam abrogaret: furorem simulauit. nec dubitauit, cœno fœdatus præconis lapide conscenso, quæ suis Athenienſibus vtilia arbitrabatur: in numeros relata, more insanorum in foro recitare. Igitur cùm furor huiusmodi sit: qui fingi possit, [a] difficillima eius erit probatio, non quoq; prudẽtiæ, qua qui caret: eam simulare per rerum naturam intelligi non potest. secundum quæ, vt eo, vnde me disputationis studium auerterat, redeam. dicere oportet: defunctum ex ijs, quæ post illatas sibi manus dixisset, fecisset: resipuisse, aut certè pro eo habendum,

[a] d.l. Diuo. & d.l. obseruare.

cuius

cuius mentis alienatio perpetua non esset.

125 Qua † de re in eo furioso, qui quandoq; sapienter quid fecisset, Andreæ Siculi extat responsum [a] existimantis id, tanquam in dilucidis mentis sanioris interuallis factum, ratum

126 habendum. Fuit † quoq; Bartoli [b] sententia ei, quam suprà ex Oldrado Baldoq; retulimus, contraria distinguentis, vt Alexander Tartagninus & Iason declarant, [c] inter diuturnum furorem & nec diuturnum. vt diuturnus furor perseuerare credatur. nõ diuturnus non credatur. quapropter, cùm defuncti furor nõ allegetur diuturnus: sed momentaneus: ex nullo alio dicto factóue, quàm ex illatis sibi manibus cognitus, perseuerasse tempore testamenti existimari non debet. cùm præsertim quædam medio tempore à defuncto facta proponantur: homini prudenti & pio, æternæq; salutis memori, vt suprà dictum est, congruentia. quæ suspicionẽ furoris amouere satis ipsa per se possunt. quanq; ex mortis sibi consciscendæ consilio, vt est suprà abundè dictum, furor cuiusq; necessariò non arguitur. cùm eius facti causæ esse permultæ possint. Apparet itaq; ex superioribus furoris allegationem tabulis testamenti

127 non obesse. Quantum † verò momenti ha-

[a] *Cons. 58. incip. Clemẽtissimi de. i. col. 6. uol. 1.*

[b] *l. 1. ad fi. ff. de bono. po. fur. & insa. del.*

[c] *l. furiosum. C. qui test. fac. pos.*

beat Tabellionis enunciatio, testatorem integra fuisse mente præfati, suo loco id est Proxima disceptatione à nobis abundè declarabitur. ea quippe res in singularem disceptationem reiecta est. Hactenus de furoris allegatione, fusius fortasse, quàm quæstio exigebat, dixerimus. Quo articulo discusso, dispiciendum nũc est: num quid sit, quamobrem testamentum nõ cõsistat: nam solemnia adhibita sunt: & si quid eorum esset prætermissum, id principalis rescripti auctoritate testamentũ pro solemni esse iubentis, fuit suppletũ. & meritò, ea † enim ordinaria rescriptorũ principalium potestas est: solemnia supplere,[a] non etiam, quod iure factum non sit, confirmare.[b] & nihilomagis testamentum valere putem, nam † Municipali Maideburgẽsium lege valetudo aduersa testamenti faciendi adimit facultatem, qua cautum est, ne quis in lecto per ægritudinem decũbens, præter tres solidos, alienare quicq; possit, lex[c] ita scripta est,

128

129

[a] Abb. c. inter dilectos. co. 6. Ver. & hæc uerba. de fide instrum. Fel. c. exparte 1. de rescrip. nu. 50. Vers. Et istis adde quod confirmatio.

[b] Idem Abb. & Fel. ibid.

[c] Iure Municipali. artic. 65.

Nemo masculus neq; ulla femina possunt in lecto ægritudinis de bonis suis alicui quicquam dare ultra tres solidos absque heredũ consensu.

Et licet huius legis verba solos ægros, qui decumberent

cumberent, comprehendere videantur: cùr. lecti fiat mentio. tamen & ad eos pertinēt, quo-
130 rum valetudo firmior sit. nam, † vt in prouinciali Saxonum lege[a] scriptum est, ita firmum esse eum oportet, qui alienare quid vult, vt gladio præcinctus, & clypeum tenens, ex stipite saxóue, quod altitudine vnius cubiti sit: equum conscendere sine cuiusquam ope possit: aliquo
131 stapedem, vt fit, & equum tenente. sed † quóniam ea virium ostentandarum species congruere solis militibus videtur: extra eum hominū ordinem id producere rationis non esse, visum est, quam sententiam interpres Saxonici Iuris probat,[b] tantundem in illis respondendum arbitratus, qui à militibus genus ducerent, licet plerosq; referat, figuram sermonis fortè sequutos, ad omnem hominum statum verba legis pertinere, existimasse: quæ generaliter scripta esse constat. & quidem vt, sumpta ex virium ostentandarum specie coniectura, non alia legis sententia fuisse videatur: specimē antè actæ vi-
132 tæ suæ alienantem edere volentis. tamen † non ab omnibus militibus idem esse exigendum, ratio postulat: sed secundum militiæ genus rem moderandam, & in eo, qui pedibus meruisset, aliud desiderandum. duram quippe causam fo-

[a] *Speculo saxonico li. j. art. 52.*

[b] *d. Arti. lij. glo. ij. ver. ũde multi*

re pedestri militiæ adsueti, si ad edendum equestre experimentum compellatur.[a] Sanè † in eo, qui quandoq; pedibus, quandoq; equo meruisset: militiam, quam magis exercuisset,[b] aut quam postremò,[c] spectandam rationis est, & secundum hoc, experimentum virium edere eum oportere. idem in ijs, qui genus à militib. ducerent, probandum erit: vt paternæ militiæ, aut auitæ, aut maiorum, vnde nobilitatis principia manarunt, edant experimentum. Pedester † autem miles, quemadmodum vires suas ostentare debeat, meritò dubitetur? & putem arbitrio iudicis id esse relinquendum:[d] desideraturi, ne minus virium ad pedestrem militiã hic habere videatur, quàm ille ad equestrem. quod & æquum est: & legis voluntati consequens. Probo † itaq; Saxonici interpretis sententiam in agricola[e] eas vires requirentis: quæ sufficiant per stadium aratrum regenti. id enim maximè ei statui cõuenire: vt equestri armis sumptis equũ conscendere. Nam † quòd in Ciue vigoris experimentum exigit:[f] tantisper coram Magistratu stãdi, dum rem suam alienat: parum considerate dictum est, nec legis sententiæ congruit. quæ aut omnes equi sumptis armis conscendendi experimentum edere voluit:

[a] l. moris. §. si aut tẽ. ff. de pœnis.

[b] l. legatis seruis. §. si unius. de leg. a. iij.

[c] Arg. l. Mela. ff. de ali. & cib. le.

[d] Arg. l. 1. ff. de iure deliber. & l. 1. §. expilatores. & l. cõtinuus. §. cũ ita. ff. de uer. oblig.

[e] d. glos. ij. Vers. rusticus præterea.

[f] d. glo. ij. Vers. Ciuis uerò.

voluit: aut quod ſuo cuiuſq; ordini conueni-
ret: vt illud militari. nulli autem ordini con
uenire vlliūsue eſſe partes coram Magiſtratu
exiguo temporis momento ſtare. nam perquā
modico ſpacio opus eſſe cōſtat: vt res ſuas quis
alienet, quippe quod fieri tribus verbis poteſt.
ſi quis dicat, mea Titio do. vt & teſtamentū
totidem verbis poſſe nuncupari: Domitius Vl
pianus libro duodetrigeſimo digeſt.[a] ſcribit. [a] l. 1. de hered. inſtit.
illis videlicet Lucius heres eſto. quòd ſi quis bo
ni Ciuis officium eſſe dicat: Magiſtratui obtem
perare. cuius pars ſit coram eo ſe ſiſtere. vt mi
litis ſumptis armis equum conſcendere. Huic
137 ego reſpenderim: non † oportere Ciuibus at-
q; adeò plebeis quàm militibus plus tribuere.
quod in propoſito accidit: ſi ad rerum ſuarum
alienationem plebeio ſatis ſit, paululùm ſtare
poſſe.[b] Miles autem, vt idē faciat, armis ſum- [b] d. uer. Ciuis uero
ptis equum conſcendere habeat neceſſe. & qui-
138 dem, † quod eſt abſurdiſsimum, vt res mobiles
aut ſe mouentes alienet.[c] cùm ex aduerſo Ci- [c] d. Artic. Liſ.
uis in alienatione rerum ſoli, ſatis habeat ſta-
re poſſe: dum trium verborum prolatione de-
fungitur: res ſuas ad aliquem trāsferre ſignifi-
139 cans.[d] ſemper † verò legibus præcipua habita [d] d. uer. Ciuis uero.
14 c eſt militum ratio.[e] & † generaliter honeſtio- [e] ff. de milit. teſt. Inſt. & C. perto.
rum quàm

rum quàm humiliorum causa potior vsq; quà q; fuit: qua de re passim in toto iure occurunt exempla.[a] Illud † inconsultè ac etiã perridi- 142
culè idẽ interpres scripsit:[a] qui,cùm ad res soli alienandas, vires paululùm standi in plebeio, vt dictum est,exigat: ad rerum mobilium alienationem in eo ipso perfectam corporis sanitatem imprudentissimè desiderat. cùm contrà magis dicendũ fuisset. In † toto enim iure 143
rerum mobiliũ ac se mouentium facilius permissa est alienatio:[b] tanquam quæ minus læditur,[c] alter quàm iste existimauit. cuius sententiæ consequẽs est: si quis plebeiorum substantiam suã alicui donet ita iam æger:vt per valetudinem corporisq; imbecillitatem tantisper coram Magistratu stare possit, dum voluntatem res suas donãdi declarat: donatarium rerum soli habiturum vindicationem: non etiã mobilium, aut se mouentium: propter aduersam donatoris valetudinẽ.quod perquam absurdum est dicere: iuriq; aduersatur: quod ita ægrotos res alienare suas vetat.[d] qui enim ita infirmus est, vt ad trium tantùm verborum prolationem stare possit,is ad legis[e] prohibitionem rerum alienationem in lecto decumbentibus interdicentis proculdubio pertinet.

Verùm

[a] d.uer.Ciuis uerò.

[b] l.à diuo pio.§. in uenditione.ff. de re iudi.& l. magis puto.§. non passim.ff.de reb. eor

[c] d.§.in uenditione.& d.§. non passim.

[d] Iure municipa. Art.65.

[e] d.Art.65.

Verùm de his satis. ad aliorum eadem de re opiniones transeamus: non minus quidem illas quàm, quæ nunc recitatæ sunt, friuolas. nã
143 † quosdam [a] existimasse constat, quãtum ægrotus porrigere extrà lectum, vbi decumberet, suis ipse viribus posit: tantum ab eo alienari dariue testamento posse. quod quia sine lege, cõtra Imperatoris Iustiniani præceptũ, [b] dicere
144 non erubuerunt: contemnere eorum sententiam nobis meritò licebit. Nec † rectius sentire putandi sunt: qui paratæ pecuniæ tantum posse inquiunt [c] ægrum, cui velit, dare: quantũ manu apprehendere à nullo adiutus potest.
145 nam & hi similiter sine lege loquuntur. Imò † verò vtriq; aduersus legem [d] dicunt, quæ trium solidor. dandor. facit ęgrotis potestatẽ. ni-
146 si non absimilis vtraq; sententia sit. quia pecuniæ † appellatione, quidquid in hereditate est, continetur. [e] nec verbum parati ad numeratũ
147 tantùm referri. parati † enim vox, & quod numero non constat, latinè scientibus demonstrat [f]. sed & ad personas pertinet, dicimur enim actiones nostras parati præstare, [g] satisfacere [h], alium defendere, [i] & his similia, vt Sinon Vergilianus in vtrunq;, inquit, parati, seu versare dolos: seu certè occumbere morti. quanq;

[a] *Spec. Sax. lib. 1. Artic. 1ij. glo. ij. uers. dicunt tamen aliqui.*

[b] *Auth. de triẽte & semisse. §. considerem⁹. & ibi not. glo. colla. iij.*

[c] *Iure Municip. d. Art. 65. in glo. uers. in oppositum. ibi ul' in tãtum.*

[d] *d. Art. 65.*

[e] *l. pecuniæ. ij. et iij. ff. de uer. sig.*

[f] *l. hoc legatũ. ff. de legat. iij.*

[g] *l. uir uxori. ff. de don. in. uir. et uxo.*

[h] *l. cum hic status. §. si marit⁹. ff. eo.*

[i] *l. si quis seruus. ff. de custodia reor.*

non dubito, quin posterior opinio ex scribẽ-
tis sententia ad numeratam pecuniam spectare
videatur. vulgò quippe pecuniæ paratæ ap-
pellatio ad nummos refertur. Sed quia lex
ad [a] minutam illam summam trium solidor.
alienandi facultatem coartauit: nos † indulgẽ- 148
tiores esse, quàm lex fuit, non oportet. [b] Etẽ,
si iuris præscriptum transgredi nostro arbitra-
tu fas sit: nihil vetat, quin in infinitũ eam no-
bis licentiam sumamus, quod si fiat, incerta, p-
culdubio futura omnia: quib. non lex, sed ho-
minum opinio, mutationib. obnoxia, & non
eodem semper spectans, modum imponat.
Satius † ergo est: legis verbis seruire: [c] præ- 149
sertim non obscuram sententiam continentis:
trium solidorum alienandorum ius, non am-
plioris summæ ægrotis permittentis. Sed
quia heredum mentio est, quorum consensum
plura alienare volentib. accommodari lex exi-
git. [d] quos † heredes hic accipiamus: dispicien- 150
dũ est. & interpres iuris Saxonici de suis here-
dibus legem intelligere, quosdã existimasse re-
fert. heredes † autẽ suos lex definit liberos, qui 151
in potestate parentũ primum locum obtinẽt. [e]
& quidem non sine ratione eos, qui ita puta-
uerũt, loquutos videri quisq; dixerit. verba † 152
enim,

[a] d. Arti 65.

[b] l. respiciendũ. ff. de pœnis. l. fi. C. ne mãci. Chri. §. oportet. in Authen. de iudi. Bald. l. cùm fratrem. C. de his quib. ut indig. et c. 1. quæ fu. pri. cau. benef. amit. Ioan. de Ana. c. in ciuitate. col. 7 de usu. Hippol. l. 1. §. 1. nu. 6. ff. de fal.

[c] l. 1. §. si is qui nauem. uers. in re. ff. de exert. act:

[d] d. Artic. 65.

[e] §. sui. Insti. de hered. quali. & dif.

enim, quorum plenior alioquin demonstratio
est, ad præcellentia ac nobiliora artari solere.[a]
153 hinc † Imperator Iustinianus cùm ius, inquit,[b]
Ciuile dicimus: nostrũ intellígimus: id est Ro-
154 manũ. vt † nuda Poëtæ appellatio apud Lati-
nos Vergilium, apud Græcos Homerũ signi-
155 cat. Igitur † cùm sui heredes ceteris præstent:
quippe quorum, in successione parentum, pri-
ma causa est.[c] quicq; viuis parentibus, legum in-
terpretatione, vt Iulius Paulus li. duodetrige-
simo digest. scribit,[d] domini quodãmodo exi-
156 stimantur. vt non † percipere hereditatem: sed
magis liberam bonor. administrationem de-
157 functis parentibus consequi videantur.[e] qua †
ex causa, vt idem Iulius Paulus ibidem ait, licet
heredes instituti non sint: domini tamen sunt.
158 qui finis est institutionis. hinc † pro herede ge-
159 rere est, pro domino gerere. superior † enim
ætas heredes pro dominis appellabat.[f] secun-
150 dum † quam sententiam, qui nullos liberos
habet: aut habet quidem, sed non in potestate:
iure Theutonico, quacunq; sit valetudine, te-
stamentum facere potest: fratrib. aliisue neces-
sarijs, filijs etiam emancipatis, nepotibus aut
deinceps, qui in potestate morientis non sunt,
nam & hi extraneorum loco habentur,[g] impe-

[a] l. 1. §. qui ĩper-petuum. ff. si ag-uect. uel ẽp. pet.
[b] l. 1. §. biduum. ff. quan. app. sit. et c. pẽul. de sent ẽ. excom. c. cùm o-lim. de tes. Hip-po. l. eos qui. nu. 16. ff. defãl.
[b] § sed ius quidẽ. Inst. de iur. nat.
[c] d. §. sui.
[d] l. in suis. de li-ber. & post.
[e] d. l. in suis.
[f] §. fi. Inst. de he-red. qual. & dif.
[g] §. Ceteri. Instit. de hered. qual. et diff.

dimento haudquaquam futuris: quominus arbitratu ſuo, in quoſcunq; placitum erit, hereditatem ſuam transferat. hoc ſuperiori ſententiæ conſequens eſt. ſecundum † quam fit, vt ſolo heredum ſuorum conſenſu deſiderato, non etiam ceterorum, ius cõmune minus lædatur. quod facere oportere apud Papinianũ li. duodetrigeſimo digeſt.[a] Iaſon ceteriq; lib. vi. Conſtitutionum Principalium[b] apud Imperatorẽ Iuſtinianum notant. nihilo † tamen magis ſuperior ſententia ſequenda eſt. Sanè † enim cùm plures ſint heredum ſpecies, generali ſermone vnam comprehendi dicere, non conuenit: ſed omnes.[c] ea quippe generalis ſermonis poteſtas eſt: etiam † ſi non vna in omnib. ratio ſit, maior fortè in quibuſdam: minor in alijs. Ita Philippus Decius apud Impp. Diocleti. & Maxi. lib. vi. Conſtitutionum principalium[d] ſcribit: & legibus conſequens eſt.[e] Igitur quod in ſuis heredibus euidentior cauſa ſubeſſe videatur: quàm in alijs, quomagis ipſorum tãtummodo conſenſus exigi debeat: ea res quæſtionem noſtram non onerat. nam † &, vbi lex non diſtinguit, non eſt diſtinguendum.[f]

161 162 163 164 165

Quapropter † dicendum eſt, omnes legitimos heredes, non tantùm ſuos, contineri. & ita hac

166

[a] *l. Centyrio. nu. 27. de uulga.*

[b] *l. fi. §. in computatione. de iure delib.*

[c] *l. heredis. ij. ff. de uerb. ſignif.*

[d] *l ſenium. col. 5. uu. 53.*

[e] *l. 1. §. generaliter. ff. de legat. præſ. l. 1. §. quod autem. ff. de alec lu.*

[f] *l. 3. ff. de offic. præſi.*

ta hactenus lex Theutonica, de qua disserimus,
167 accepta est. minimè † autem sunt mutanda, vt
Iulius Paulus lib. 1. digest.[a] scribit, quæ inter-
pretationem certam semper habuerunt.
168 Quare † si heredes sui non sint, quorum pri-
mam esse causam in parentum successione con-
stat: [b] proximorum [c] quorumcunq; consensus
erit exigendus: qui ad hereditatem intestati pa-
trisfamilias legib. vocantur, siue hi emancipati
filij sint: siue ascendentium aliquis: aut ex tran-
169 uerso venientium. Nam generaliter lex legi-
timis heredibus consultum voluit. quorum †
interest intẽpestiuis alienationibus, aut mori-
entium testamentis rerum hereditariarum ni-
hil imminui: aut de nomine ac familia exire. I-
gitur cùm in proposita specie defunctus fratri-
bus, qui ad eius successionẽ iure sanguinis vo-
cabantur: consensum suum, sicuti lex præcipit,
non accommodantibus testamentum fecit: v-
xoriq; ducenta legauit. non rectè, neq; testa-
mentum, neq; legatũ, defendi consequens est.
170 Quæ † verò causa sit, cur ægri, & qui corpo-
pore malè sunt affecti, vt maximè mente vale-
ant atq; animo, testamentum facere: & gene-
raliter rerum suar. quicq; alienare iure Theu-
tonico prohibeantur: [d] illa uulgò redditur ra-

[a] *l. minime. de legib.*

[b] *d. l. in suis.*

[c] *l. fi. & ibi Bal. & Saly. C. de uer bor. sig. Iacob. Butrig. & Saly. l. 1. C. unde uir et ux. Paul. Cast. l. si cùm dotem. §. fi. patri. ff. solut. matr. Alex. l. fi. in fi. C. de testam. mil.*

[d] *Iure Municip. Art. 65. Spe. Sax. lib. 1. Art. 52.*

tio,[a] quòd cùm quis eo tẽpore quid donat, cũ ipſe per valetudinem, & iam morti proximus. eo vti non poteſt: non quod ſuum ſit, donet: ſed quod heredum,[b] tanquam quæ quodã defuncto, ad aliquos ſint mox peruentura: illor. eo adhuc ſuperſtite, iam eſſe dicantur. ſic Iuſtiniani cõſtitutio,[c] ſicuti vulgus[d] interpretatur, præpoſterum iudicum factum damnat: delinquentib. noxiam remittentium: ſubſtantia eis ablata, quod cùm faciunt: non tam in eos, vt inquit cõſtitutio,[e] qui delinquũt, animaduertunt: quàm in ipſorum heredes: ad quos ſucceſſio, illis per ſupplicium de medio ſublatis, iure legitimo deuolueretur. ita quidam Saxonum legem defendunt,[f] quib. ego aſſentire non poſſum, quia † nec hereditas, nec ſucceſsio viuentis vlla eſt.[g] nec nobis ſuperſtitibus extremum etiam vitæ ſpiritum ducentib. leges ad ſubſtãtiam noſtram quenq; vocant. nec id Iuſtiniani conſtitutio dicit.[h] quæ, cùm vetat bona delinquentibus auferri: ipſis impunè dimiſſis: ne, nõ eos puniri, qui delinquunt, contingat: ſed quos ad ipſorum ſucceſsionem lex vocat. non hoc ſignificat: viuentium vllam eſſe hereditatem. aut adhuc viuis ſuccedi. quod conſequens eſt dicẽtibus, laãguentium bona heredum fieri. Sed

171

ſpem

[a] *d. Arti. 52. glo. ij. uerſ. Saxones uerò.*

[b] *Gloſ. ij d. Arti. lij. colu. ij. uerſ. Tertium eſt.*

[c] *Auth. de mandatis princip. §. oportet. coll. iij.*

[d] *d. uerſ. Saxones uerò.*

[e] *d. §. oportet.*

[f] *Gloſa. ij. uerſu. Tertiũ eſt. Spec. Sax. li. j. Art. lij.*

[g] *l. j. ff. de hered. uel act. uẽd. l. neminem. ff. de adquir. hered.*

[h] *d. §. oportet.*

spem præpostero illo iudicio legitimis heredi-
bus auferri. Nam aliud existimantibus con-
sequens fore, quotiens quis in aduersam vale-
tudinem inciderit: totiens bonis exui, & mox
conualescentem ea recuperare: quæ medio tem-
pore heredum fuissent: quod perridiculum est
dicere: & legibus repugnat. Nam quod he-
redum semel factum esset: id sine illorum vo-
luntate recidere in prioris domini potestatem
non potuisse,[a] sed nec ab ipso ægroto, sine eius
172 facto, ad heredes transisse, nã † quod nostrũ
est, id sine facto nostro ad alium transferri nõ
posse, Pomponius li. L. digest.[b] scribit, est &
ipsi tum Saxonum, tum etiam Maideburgẽsi-
um iuri contrarium: quor. leges ægris rerum
alienationem permittunt: si eor. modò heredes
consentiant,[c] vnde intelligere licet, ægros rer.
173 suarum dominos manere. nam † quomodo a-
lienent, qui domini non sunt? & quicq; trans-
ferant, qui nihil habent,[d] etenim, vt maximè
heredibus consentientib. id fieri oporteat, non
174 tamen heredes alienare dici. aliud † enim esse a-
lienare: aliud consentire alienanti, vt aliud est
vendere: aliud vendenti consẽtire: [e] Cùm ergo
paterfamilias æger iure licito bona de heredum
consensu alienare possit: eum dominum bo-
norum

[a] *l. id quod no-
strũ. ff. de re. iur.*

[b] *d. l. id quod no-
strum.*

[c] *d. Art. 65. & d. Art. lij.*

[d] *c. nemo. de reg. iur. lib. 6.*

[e] *l. aliud. & ibi Decj. ff. de reg. iuris.*

norum manere constat. enimuerò heredib. dominis factis, eos alienaturos. Denicꝙ † si æ- 175
grotantium substātia heredū esse incipit. quomodo morientib. ius est bona ecclesiis ceteriscꝙ pijs locis testamento dare, legare? Nam hunc casum, exceptū didici: & Saxonici Maidebur-
[a] d. Art. lij. glo. 1. in princip. genſiscꝙ iuris necessitati exemptum.[a] At † 176
verò si quis rursus causam exquirat. quamobrem ægrotantium bona, heredum esse incipi-
[b] d. Art. lij. glo. 2. col. ij. uers. Tertium est. ant? illa redditur,[b] quia per valetudinem ipsis
[c] l. j. ff. de Senato. vti non possūt. sed hoc, vt Domitij Vlpiani[c] verbis vtar, nec vsꝯ relatū est: nec vnꝯ receptū. nec ratio denicꝙ Ciuilis id admittit. Adde quod si, quibus reb. in præsens vti nō possumus, eas continuò amitteremus: non ægroti tantummodo bonis exuerentur: sed & rectè valentes. neminem namꝙ, extra mēdicos, & ex vitæ instituto religionis ergō paupertatē professos, tam esse egentem: qui rebus suis omnib. in præsens vti possit. vt neminem, contrà, tam ægrotum: qui nullis bonis suis possit vti. Nā & † in eos, qui laboranti adsunt, sumptus est 177
necessarius, item in Pharmacopolas. Mercedes denicꝙ medicis exoluendę: cùm fata pendēt, tum maximè vitam nostram nundinantib. explendaꝙ immensa eorum auaritia est. cuius † 178
merito

merito Æsculapium medicinæ parẽtem ab Io-
ue fulmine percussum Pindarus scribit. Nec
179 dissimili † ingenio plerique eius sciẽtię professo-
res extitere, in quib. Charmides memorat̃, cla-
rus superioribus seculis medicus, à quodam ex
prouincialib. ægro ob hominem pristinæ va-
letudini restituendum H-S. cc. pactus. I-
180 tem † Petrum Apponensem, qui nostræ ætati
propior fuit: Bononia, vbi artẽ medicam pro-
fitebatur: quoquam accitum, pedem non extu-
lisse: nisi mercede quinquaginta nummûm au-
reorum in dies singulos constituta, quidam au-
181 ctores sunt. eundemq; † ad Honorium Ponti-
ficem Maximum, qui Christi Ecclesiæ tũc mo-
derabitur: vocatum diuturnas operas quadrin-
182 gentis locasse: proditum est. Nec nostra adeò
ætas felicior hac parte est: gradum medico,
vt sunt quidam ad rem attenti, ad ægrum non
promoturo, nisi ære prius multo sibi depenso.
semper itaq; ægroto, & de vita laboranti pe-
cunia substantiaq; sua opus esse. vt inter eum et
recta valetudine vtentem in rerum suar. vsu ni-
hil multùm intersit ob ea, quæ extra cuiusquã
personam accidunt. Ad ipsos verò quod at-
tinet, quorum de bonis quæritur: vt aliud in
sanis, aliud in ægris dicamus, Non mutat: quod

qui rectè valent, in posterum saltem rebus suis vti queant: contrà quàm ægroti. nam qui suprà scriptam causam adferunt: in præsens tempus se retulerunt. Sed & si in futurum rem placet referre: nihil vetat, idem quod in ægrotis est constitutum, & in rectè valentibus dicere. Nam, † vt ait lex,[a] incertum diem continet 183
mors. Exploratum itaq; esse non potest: qui ægrotat, superfuturus sit, nec ne. vt ex aduerso, qui valet, prosperaq; valetudine vtitur, vnius diei incolumitatem promittere sibi non potest. nam, vt Horatius Flaccus ait, lib. iiij. Carminum ad Torquatum

a l.1.§.1.ff.de cõdi.& demonst.

Quis scit, an adijciant hodiernæ crastina summæ
Tempora Dij superi?

Hercules quoq; apud Euripidem in Alceste

Omnes, inquit, homines debent mori.
Et nemo mortalium est, qui sciat,
An sit uicturus crastinam diem futuram.

Vt hac parte rectè valentium, & nec rectè valentium non diuersa esse causa videatur.
Ea denicq; re maximè intelligi potest, ægrotos rerum suarum dominos manere: quia bonor. alienatione tantummodo illis interdicitur: nõ

etiam

etiam rebus suis priuantur. nam id lex non di-
cit. nec alienationis prohibitioni consequens
184 est. nam † diuersa sunt hæc: vt quod in altero [a] Argu. l. ratio raliter. §. nihil commune. ff. de adq. poss.
est constitutum, ad alterum non rectè produ-
catur, [a] in quo genere causarum, vno mutato,
185 alterum stare prohiberi non debet. [b] Nemo † [b] l. sancimus. C. de testa.
enim dixerit, legem xij. tabularum, quæ pro-
digo, id est, ei, qui nullum neq; tempus neq;
modum expensarum habet, sed inconsultè ac [c] l. 1. ff. de curat. furios.
temerè facultates suas dilacerando & dissipan-
do profundit, bonis interdicit: [d] sua substantia [d] d. l. 1. de curat. furios.
atq; fortunis eum priuare. quin, contrà, ei su-
as saluas esse res dato curatore studere. Ean-
186 dem † sequuti rationem municipes videntur,
quo iure passim Italia vtitur, qui feminas ob
sexus infirmitatem quicq; rerum suarum alie-
nare vetant: proximis quibusq; necessariorũ
187 suorum non adhibitis. Sed † & ipsæ Theu-
tonum leges, de quibus in hoc sacro audito-
rio respondemus, ius esse nuptis mulierib. res
alienare suas, viris non consentientib. negãt. [e] [e] d. Art. 65. in fi.
188 & † in vniuersũ ob eãdẽ sexus fragilitatẽ muli-
erib. sine ætatis differẽtia eodẽ iure tutores dã-
189 tur. [f] Plurib. † quàm erat necesse, suprà scri- [f] Spe. Sax. lib. 1. Arti. 46.
ptã sententiã refelli. non, vt tã multis opus es-
se existimarem; sed, vt seruum illud iudicum

quorundam pecus admonerē, qui pro ſocor-
dia ſua, & ingenij frigiditate, ſingula Theuto-
nici interpretis verba, iure, quo nituntur, per
ignauiam inconſulto, aut etiam per imperiti-
am parum intellecto, pro ſingulis legibus ha-
bent. ignari † neceſſariam legum eſſe auctori- 190
[a] Bart. l. 1. C. de legi. tatem. interpretum verò probabilem.[a] Quip-
pe † quorum opinio eatenus obtinere in iudi- 191
cijs debeat: qua legibus conſequens eſt. nam
inde diſcedentes meritò contemnuntur. Sa-
nè †enim, vt Iuſtinianus Imperator belliſsimè 192
[b] Auth. de trien-te & Sem. §. cō-ſideremus. & i-bi not. gl. coll. 3. dixit,[b] erubeſcimus cùm ſine lege loquimur.
Igitur dubitandum non eſt: quin ſuperior
ratio vera non ſit: qua confutata, quantum ſe-
quens valeat, diſpiciamus. Nam † & ob eam 193
rem ægrotantibus iure Saxonico adempta eſ-
ſe alienandi facultas, quorundā opinione cre-
[c] d. gloſ. 2. uerſ. Tertium. ditur:[c] vt ne poſthabitis neceſſarijs & ſangui-
ne coniunctis, in extraneos ſuam quis ſubſtan-
tiam & opes transferat. quod indecens eſſe a-
iunt: & contrà quàm nouiſsima † Iuſtiniani 194
[d] Auth. de triē. et Sem. coll. 3. §. 1. & 2. conſtitutione [d] continetur. quæ vetat, non cu-
rata prius natura id eſt ijs, quibus iure natura-
li obſtringimur, quicquam extraneis largiri.
ſed & hæc ratio, quàm ſuperior, nō minus fu-
tilis eſt. nam ſi indecens eſt extraneis perſonis
ſua largi-

ſua largiri: iuſtis ſucceſſoribꝫ. excluſis. id æquè
in benè valentib. atqꝫ ægrotantibus indecens
erit. vtroſqꝫ ergo ſecũdum hanc rationẽ pro-
195 hibitum iri. quod † legis ſententiæ aduerſatur:
quæ, cùm ægros res ſuas alienare vetat: id be-
nè valentib. ſaluum integrumqꝫ relinquere vi-
196 detur. eoqꝫ iure vtimur. nam † ſemper ſanis be-
neqꝫ valentibus rerum ſuarum alienandarum,
tam mobilium & ſe mouentium, quàm ſoli,
quæ nõ iure ſanguinis obtigiſſent, ius fuit: ſo-
197 lis ægris eo beneficio carentibus.[a] Iuſtiniani † [b]
deniqꝫ cõſtitutio [b] aliud vult: quippe quæ nõ
omnino vetat extraneis teſtamento dare: aut
alio quoquo modo ſua quenqꝫ illis largiri: ſed
legitima portione filijs non prius relicta. quo-
198 tiens † itaqꝫ iuſta liberis portio, pro eor. nu-
mero, quoquo titulo in parentum bonis data
eſt. de ceteris fortunis ſuis ſtatuere: eaſqũe in
quaſcũqꝫ velit perſonas transferre, patrifami-
199 lias liberum eſt.[c] cùm † contrà iure Theutoni-
co de trium tantùm ſolidorum ſumma ſtatu-
endi ægris ius ſit: cetera ſubſtantia illis inuitis
& repugnantibus ad ſucceſſores, quibus lege
defertur hereditas, perucntura: vt quiſqꝫ pro-
200 ximus eſt. Adde, † vt ex proximis apparet,
fauore liberorum, quod Iuſtinianus conſtitu-

[a] *Iu. Mun. Ar. 65.*
[b] *d. §. 1. & 2.*
[c] *Auth. nouiſſima. C. de inoffic. teſt. & d. §. 1.*

it: introductum esse. ideoq; , quod ad ceteras necessitudines attinet , patrēfamilias non obstringi: quominus extrāeis, pro animi sui motu substantiā suam largiatur. cùm cōtrà Theutonum leges [a] generaliter omnibus legitimis heredib. hoc tribuāt, vt illis suū consensū non accommodantib. nemini ęgrotāti rerum suar. alienandarum ius sit. Malè ergo Theutonum leges constitutione Iustiniani defendi. idq; & inde intelligi facilè posse: quod si vtriusq; iuris eadem in his ratio esset: eadem quoq; rerū alienandarum esset potestas. & qui de reb. suis statuere hoc iure posset, & illo posset. contrà quàm est constitutum . quia † Iustiniani le- 201
ge [b] valetudo corporis aduersa nihil quicquā, quod gereretur, vitiat: modò mentis compos quis sit. cùm contrà, vt sæpe dictum est, Theutonum lex [c] ægris corporeq; languentib. rer. suarum alienatione interdicat: trium tantùm solidorum, de qua summa statuere possint, quasi per ludibrium facta potestate: ne omnia scilicet eis ademisse videretur. His itaq; ratiōib. vt pote parum idoneis, explosis: quemadmodum suprà scriptam Theutonum legem hac parte tueri posimus: tractemus. Et fortasse, vt in plerisq; rerum articulis accidit: expeditius est, † quæ alij tradiderūt, refellere: quā 202

reperire

[a] d. Arti. 65.

[b] l. senium. C. qui test. fac. poss.

[c] d. Art. 65.

reperire meliora. & quæ nobis ceteriſq; ſequẽ-
da exiſtimemus: proponere. nihilotamen ma-
gis, quid in propoſita quæſtione ſentiam, ſile-
203 bo. licet † dura & inhumana ſit lex: quæ ægro-
tos de ſuis rebus ſtatuere vetat. & à contrahẽ-
di beneficio teſtamentiq; faciendi, quo nihil
magis homini debitum eſt, [a] contra ceterarum [a] l. 1. C. de ſacroſan. eccle.
204 gentium iura, arcet. conſtat † autem fauore he-
redum, quibus ab inteſtato ſucceſsio legibus
defertur, ſingulare ius hoc prohibitæ alienati-
onis eſſe introductum, ne videlicet paterfami-
lias moriens qualibet offenſa ſuos exoſus per
animi impetum in extraneos ſubſtantiam ſuã
transferat: qua mox rebus humanis exemptus
eſt carituru s. Huic igitur malo occurrere æ-
quum viſum eſt, interdicta ægrotis rerum ſu-
arum alienatione. & non quidem omnibus,
ſed iis, qui per valetudinem in lecto decumbe-
205 rent. ægritudines ergo leues, quæ contemni
poſsint, & ſine vſu lecti continuo tolerari: e-
xtra legis prohibitionem ſunt: ceteræ grauio-
res non ſunt: tanq; quæ proximæ morti eſſe
206 creduntur. id † quod ſententiæ Papiniani cõ-
ſequens eſt: qui libro vndetrigeſimo digeſt. [b] ſcribit, filiumfamilias equeſtri militia exor-
natum: & in comitatu Principum retentum,
cingi

[b] l. penul. de militi. teſt.

cingi confestim iussum, testamentū de Castreñ
peculio facere posse. quasi pro cincto sit, vt
Accursius Bartolus ceteriq; notāt,[a] qui statim
cingi iussus est. Vnde † in varios litium de- 207
finiendarum vsus est adnotatum: quod proxi-
mè futurum est: perinde haberi, ac si iam sit.
Quare † causa ad conclusionem vsq; perdu- 208
cta, pro eo habendum est: ac si iam esset pro-
nunciatum.[b] Secundum † quod placuit, fide- 209
iussorem proximè condemnādum non minus,
quàm si condemnatus esset, agere aduersus e-
um, pro quo fideiussisset, posse.[c] Religionē † 210
itē ingressū, mox professurū, pro professo esse: vt
ei, nō sine cēsurę Ecclesiasticę periculo manus
adferant.[d] Sic † ædes proximè sacrādas pro- 211
sacratis haberi: eadem quæ sacratas priuilegia
habituras.[e] His † conuenienter eum, qui ad 212
scribēdi munus in Principis Auditorio lectus
esset:

[a] d. l. penult. [b] Cynus. l. alia. C. de his quib. ut indig. Bart. l. si mater. §. eadem. in fi. ff. de excep. rei iud. per tex. et gl. in l. si rem. §. fi. ff. de euicti. Bart. & Bald. l. quamuis indubitati. in fi. C. de adult. Paul. Castr. l. admonēdi. col. 5. uer. ex his Bartolus colligit. & itē ibid. Ias. colu. 2. uer. Sū in secūda solutione. ff. de iureiur. Alex. l. si mulier. ff. Solu. matri. Philip. Deci. l. edita. co. 6. uers. & licet Bartolus. Ioan. Andr. c. 2. de in integrum restit. lib. 6. Panormit. c. pastoralis. de except. Feli. c. cum dilectus. in prin. extra. de fid. instrum. Andr. Tiraq. glo. 2. in l. 16. connubiali. nu. 6.

[c] Bald. l. si pro ea. q. 6. C. manda. Alex. l. 3. §. si seruus. col. fi. ff. de adqui. poss. Ias. l. admonendi. in lect. 2. col. 12. uers. confir. ex ec. nu. 54. ff. de iureiu. idem Ias. Auth. si qua mulier. col. 6. uers. idem facit quod uult. C. de sacrosan. Eccles. And. Tiraq. d. glo. 2. nu. 5.

[d] c. religioso. in fi. de senten. excommu. lib. 6. And. Tiraq. d. glo. 2. nu. 9. [e] Panormit. c. ecclesiæ. 3. notab. & col. 3. per ill. text. de immunitate eccles. Andr. Tiraq. d. glos. 2. nu. 9.

esset: Principi, tanquam qui in sacro Audito-
rio scriberet, supplicantem: licet nihil dũ scri-
psisset: mendatio liberari: [a] quidam tradunt.

Similiter, si princeps scribẽti in aliquo Au-
ditorio quiddam concessisset: ad eum id perti-
nere placuit: qui nõdum quicquam scribere
coepisset. quasi satis ad eius rei veritatem sit: e-
213 um ad tale munus lectum fuisse. [b] Sic † ma-
gistratũ initurus nomẽ futuræ dignitatis adi-
214 piscitur: & ferè rem. nam † designatos consu-
les cum ijs, qui adhuc in cõsulatu essent, ad Se-
natus consultũ adhibitos accepimus, nec sẽ-
tẽtię dictiõe caruisse, licet absq; suffragio: pu-
blicę scilicet rei melius constituendæ gratia. [c]

Quod ad ceteros, qui ad aliã quãcunq; po-
testatẽ electi sunt, Baldus & Angelus fratres,
clarissimus vterq; Iuriscõsultus, elegãter pro-
215 duxerũt. [d] Vnde † morẽ in Tuscia fluxisse re-
fertur: ad præfecturã Vrbis lectos ab illis, qui
eum Magistratũ adhuc obirẽt, quotiẽs de re a-
liqua graui consultatio incidisset, vocari soli-
216 tos. [e] Secundum † quæ non possum illor. pu-
dori parcere, qui superioríb. annis Iacobũ V-
chaniũ, virum humanis diuinisq; literis appri-
mè eruditũ, designatũ tum Chelmensiũ Episco-
pum, à Synodi prouincialis aditu & nuda sen-

[a] Dõinicus. c. põ-
deret. in fi. 50. di
stinct.

[b] Idem Domi. c.
cùm in illis. §. 1.
in prin. p ill. tex.
in uer. scribim⁹.
de præbẽd. li. 6.
Iaſ. d. Aut si qua
mulier. And. Ti-
raq. d. glo. 2. nu.
14.

[c] l. itẽ ueniũt. §.
Præter hæc. per
tex. ibi. & gl. in
uerb. consules.
Angel. not. ff. de
peti. heredi.

[d] d. §. præter
hæc. And. Tira.
d. glo. 2. nu. 12.

[e] d. Ange. d. §.
præter hæc.

tētię dictione, sum̃o studio atq; ope repellere nixi sunt. Iure, quod electio cuiq; tribuat, parū perpēso: aut dissimulato. Nec † superio- 217
ra in tēpore tantūmodò vera sunt, sed et in lo- 218
co. quę inter se legib. plerūq; comparātur,[a] sa-
nè em̃, vt quę proximè futura sūt, sicuti suprà dixi, quasi iā sint, cēsentur. ita & in loco eue-
nit. nā † pręsētē eū haberi: qui in hortis sit, qui 219
in foro. qui in vrbe. qui in continentibus ædi-
ficijs, Domitius Vlpianus & Iulius Paulus li. iij digest. scribunt.[b] Vnde † rer. possessio, 219
quæ apprehendi oculis et affectu potest,[c] quę-
ri in ijs dicitur non tantùm, quæ in conspectu sunt, sed quæ paulùm procedentib. conspici possunt: parumq; abest, quin iam cernantur. idq; inter omnes constat.[d] His † superiori- 220
busq; consequenter Baldus ægrotos, decq; vita laborātes, tanq; qui morti proximi sint: mor-
tuis comparauit,[e] vt defici omnino ratione lex non videatur: quæ ægris per aduersam valetu-
dinem decumbentibus, quasi iam vita excessu-
ris rerum suarum alienationem aufert. Po-
test † & eo lex defendi: quòd [f]cùm mors tractū 221
quendam habeat: neq; enim momento mori-
mur. qui æger est: mori incipere dicatur. cœ-
pta † autem in multis iuris articulis pro con- 222
sumatis esse.[f] quia † cuiusq; rei, vt Caius lib. i. 223
digest,

[a] Barba. Cons. 2. præclarè. col. 4. Calca. Cons. 14. col. 4.

[b] l. præsens. cum l. seq. de procur.

[c] l. 1. §. si iusserim ff. de adqui. pos.

[d] Glo. 2. & ibi ōnes Doct. l. 1. in prin. ar. medi. uers. sed quid si non est. ff. de adqui poss. Andre. Tiraq. d. glo. 2. nu. 10.

[e] Quib. mod. feu. amit. in princ. in feudis. Hippoly. Mar. in sua pra. §. at quia. nu. 29.

[f] Bart. l. quomi-nus. q. 5. in prin. ff. de flumin. et l. cetera. §. sed si parauit. de lega. 1. And. Tiraq. d. glo. 2. nu. 8.

digeſt.[a] ſcribit, potiſsima pars principium eſt.
224 Inde † Pomponius xxxiiij. lib. digeſt.[b] argẽ-
ti facti appellatione contineri ait, quod fabri-
cari cœptum eſt: licet nondum perfectum. &
cælati, quod cœptum eſt cælari. Secundum
225 quod † Franciſcus[c] Cremenſis Bartolum re-
fert exiſtimaſſe, legato veſtium contineri ve-
226 ſtes inciſas: nec dum ſartas. Hoc † amplius li.
xxxiiij. digeſt.[d] Domitius Vlpianus veſtimẽ-
tum id eſſe ait: quod deſectum non eſt: modò
227 detextum ſit. Quæ † ſententia, ſi in iis, quæ
longius à conſumatione abſunt, vera eſt: mul-
tomagis, quæ inde propè abſunt, eandem ha-
228 bere definitionem debent. Igitur † qui gra-
uiter ægrotant: quales ſunt, qui morbo debi-
litati decumbunt: tanquam qui longius à ſa-
nitate receſſerunt, proximiq; morti ſunt: me-
229 ritò mortuis comparabuntur, neq; † enim no-
uum eſſe: quod medium inter quædam ſit: ei
adtribui extremo, ad quod propius accederet.
vt inducias bello: quod Baldus adnotauit.[e]
230 quare † quod de bello, idem de inducijs eodem
231 auctore fore iudicium. Hinc † item proxi-
232 mum pubertati pro pubere eſſe.[f] Inſpici †
denicq; ſolere, quod euenire poteſt. idq; magis,
quàm præſentem ſtatum ſpectari debere, ſi eò

[a] *l. 1 in prin. de orig. iur.*
[b] *l. & ſi non tot. §. infecti. de aur. et arg. leg. Bar. ba. conſ. 81. præ. clare. col. 2. lib. 4. And. Tiraq. d. glo. 2. nu. 7*
[c] *Sing. 63. d. l. ueſtimentũ. de aur. & arg. leg. Andr. Tiraq. d. glo. 2. nu. 7.*
[e] *de pace cõſtãt. §. ua alli. ſuper. uerb. tempore. cl. nõ tantum. in prin. ff. de excu. tuto. & l. iuris. iurandi. in prin. ff. de ope. liber. Bart. l. ſed & partus. §. quæri. ff. quod met. cau. Andr. Tiraq. d. glo. 2. nu. 8.*

præsens ſtatus inclinet, quod Bartolus[a] Pauluſq́[b] Caſtrenſis adnotauerunt. Ergo in propoſito, cùm ad mortem morbus inclinet: qui ſit tanquam via ad interitū, ſpectari mors quā morbus magis debet. Nec † abſurdum cuiquam videatur: viuentes pro mortuis haberi, nā per contrarium, eos, qui nondū in rebus humanis ſunt: id eſt qui vtero geruntur: & maternorum viſcerum ſunt adhuc portio,[c] pro natis habendos quibuſdam caſib. Paulus & Iulianus lib.i. digeſt.[d] conſtituerunt. id eſt quotiens de commodis partus tractatur. 233

Sed † & lex Cornelia eos, qui apud hoſtes deceſsiſſent, toto captiuitatis tempore pro defunctis eſſe voluit: perindeq́ haberi, quaſi prę ambula hora captiuitatis vita exceſsiſſent[e] 234

Idem † in deportatis eſt cōſtitum. nam & illi mortuis annumerantur:[f] idq́ per dedecus,[g] vt † cōtrà bello amiſsi, id eſt qui in acie pro repub. ceciderunt, per gloriam in perpetuum viuere intelligūtur,[h] & ideirco parentib. tutelæ præſtant excuſationem: æque atq́ ſuperſtites filij.[i] 235 236

Huc † pertinet illud M. Accij Plauti in captiuis, qui per virtutem peritat: non pol interit. Adde, quod ægroti, re penitus perſpecta, ſi ex eo morbo moriantur: intelligi debent 237

[a] *l. qui bona. §. cū inter. per il. tex. ff. de dam. inſe.*
[b] *d. §. qui inter. et l. ſi quis domū. ff. locati. Andr. Tiraq. d. gloſ. 2. nu. 16.*
[c] *l. 1. §. ex hoc reſcripto. ff. de uē. inſpic.*
[d] *l. qui in uetro. de ſta. homi.*
[e] *l. lex Cornelia. & ibi. gl. in uer. ex ea lege. ff. de uulg. ſubſ. l. 1. §. 1. ff. ad l. fal. ad. §. 1. et ibi gl. C. poſtli. reuerſ. l. lege Cornelia. ff. de teſ. §. fi. Inſt: quib non eſt permiſ. fa. teſ.*
[f] *l. 1. §. fi. ff. cō. ta.*
[g] *Gl. fi. infi. prin. Inſt. de excu. tut.*
[h] *d. princ. in fi. de excuſ. tuto.*
[i] *l. bello amiſsi. ff. de excuſ. tuto. et d. prin. in fi.*

debent non tunc mortui, cùm vita excedunt,
sed cùm primùm ingraueſcere morbus & leta-
238 lis eſſe cœpit, argumento † eorum, qui morti-
fero vulnere accepto, ex interuallo moriũtur.
lex[a] enim eos occiſos iam tum, cùm vulnerarẽ-
tur, intelligit: non cùm verè vita priuantur,
idq; Bartolus apud Iulianum[b] lib. ix. digeſt.
ſcribit. & Baldus lib. iiij Conſtitutionũ[c] Prin-
cipalium apud Impp. Valentem & Valentini-
anum. AA. & multis alijs locis adnotauit.[d]

Quam ſententiã Petrus Ancharanus ex fa-
cto conſultus veram eſſe reſpondit.[e] Se-
239 cundum † quod ſi quis mortiferè hominẽ vul-
nerauerit: intra mille paſſus à Regia, id eſt ab
eo loco, vbi Rex agit, vbi cædes hominis fa-
cta capite luitur, Cùm alibi factæ Polonorum
legibus multa pecuniaria ſit, & ita vulneratus
Rege inde profecto moriatur: quaſi tunc, cùm
vulneraretur, eſſet occiſus: capitalis pœna ir-
roganda erit, vt per contrarium pecuniaria.
ſi Vilnæ forte, vbi hæc à nobis ſcribuntur, cũ
Rex abeſſet, mortiferè quis eſſet vulneratus,
mox, Vilnam Rege ingreſſo, moriatur. quia,
vt dictum eſt, mortuus debet intelligi: nõ cùm
verè extinguitur, ſed iam tum cùm mortiferè
vulneraretur. Quæ ſententia in vtraq; ſpe-

[a] huic ſcripturæ. et l. ita uulnera-tus. ff. ad l. Aqui.
[b] d. l. ita uulnera-tus.
[c] l. unica. C. de nundin.
[d] l. bello. in. fi. ff. de excuſ. tutu. et l. damni. i. §. Sabini. per eũ tex. de dam. infec.
[e] Cõſ. 430. fuiſſet expediens.

cie propoſita manifeſtã habet rationem. Nam qui non procul à Regia in hominis necem ferrum diſtringit: Principis Maieſtatem cõtemnere magis videtur: minus verò, qui longius. vt meritò Principis abitus aditũſue admiſſum nec minuat, nec augeat. His † defendi lex [a] 240 Theutonum poſſe videatur: quæ ægris rerum ſuarum alienatione interdicit. quanquam eam à durítia vindicare omnino nõ poſſumus. nec ob aliam fermè cauſam ſequẽdam putare meritò debeamus: quàm quia ſcripta eſt, [b] non † enim eo magis, quod eſt proximè futurũ, quaſi iam ſit: haberi debeat. dicendum eſt: ægrotũ pro mortuo eſſe. illud enim acceptum eſt, cùm quid mox omnino futurum eſt: & non poteſt non fore. [c] At verò neminem tam ægrotare, tãue afflicta eſſe valetudine: qui incolumis eſſe non poſsit. nõ enim omnem grauem morbũ, qui etiam letalis dicitur, mortem afferre: vt nec vulnus, morẽq; † Hippocrati fuiſſe, Clau- 243 dius Galenus eſt auctor, [d] id letale dicere: quod non ſemper tale ſit. [e] & ſeruatos ea corporis parte ſaucia homines, quę lędi ſine interitu nõ poſſe credita eſt, Nam vulnerato cerebro, quã plagam letalem eſſe Hippocrates tradidit, incolumes ſæpe à ſe viſos idẽ Galenus refert, ſemelq; in

[a] d. Arti. 65. Iure Munic. in prin.

[b] Arg. l. proſpexit. ff. qui & à quib.

[c] Bald. l. ſi pro ea. C. manda. Ang. l. mulier. §. 1. ff. ad Trebel. & ibi Paul. Caſ. Andre. Tiraq. d. gl. 2. nu. 26

[d] lib. 6. Aphoriſ. cap. 18.

[e] Bal. quib. mod. feu. amitt. in pri. in fi. 1. col.

melq̃ in Smyrna Ioniæ Pelope præceptore adhuc viuente scribit accidisse, sed & Domitius Vlpianus lib. vndetrigesimo digest.[a] Vulnus mortiferum dixit: post quod, cui inflixũ esset, superuixit. nam & id mortiferum appellari: quod exitium allaturum existimatur:[b] licet nõ adferat. Vnde † seruo mortiferè vulnerato, qui postea ruina fortè oppressus, ocyus perijsset: responsu m est[c] aduersus eum, qui vulnerasset, non esse de occiso actionem: sed tantum de vulnerato. quia apparere non potuit, ob casum ruinæ insequutum, ex vulnere decesserit: nec ne. cum, si non existimatione, sed re vera vulnus mortiferum fuisset: sequens casus vulnerantem pœnæ hominis cæsi non exemisset: quod Iulianus li. ix digest.[d] scribit. Sed, † vt maximè ex vulnere quem moriturum certum sit, corde fortè sauciato: qua, corporis parte cæsa incolumem esse hominem posse post Hippocratis & Galeni sententiam desijt dubitari: qui ita vulnerauit, non modò ad vltimum supplicium vocari non debet: si ea pœna lege Municipali statuta est: sed nec de occiso quidem crimen ei intendi: eo, qui vulneratus est, nondum exanimato. quod post veteres Bartolo [e] Baldoq̃ [f] rectissimè placuit. & meritò

[a] l. j. §. fi. de se. cõ. Sil.
[b] Bald. quib. mo. feu. amitt. in pri. & gl. l. huic scri. pturæ. ff. ad l. Aquil.
[c] d. l. huic scripturæ.
[d] l. ita uulnerato, ad l. Aquil.
[e] l dãni. §. Sabini nu. 4. ff. de dam infec.
[f] de pace iur. fir. §. iniuria. col. ul. uers. quæro nunquid in feud.

meritò: nam, † vt idem Baldus ait,[a] quàm diu 244
anima in homine est: nondum corporis vincu-
lis soluta: mortuū eum dicere non possumus.
Enimuerò † quod suprà dictum est: letaliter 246
vulneratos mortuis comparari: vt, & genera-
liter omnes, qui in extremo sunt vitæ articu-
lo.[b] id quia non verè, sed per fictionē acceptū
est: ad leges Municipales, qualis est Maidebur-
gēn, de qua disputamus, non est porrigendū:
vt cetera, quæ sunt per fictionem introducta:
quæ sententia Baldi fuit.[c] Tametsi eam Hip-
pol. Marsi. Bononiensis tacito Baldo pro sua
scribat.[d] Sed † & idem Baldus, qui, vt suprà 247
retulimus, letaliter vulneratos mortuis exæ-
quat: id non per omnia verum esse dixit:[e] hoc,
de quo disputamus, casu excepto. Nam † ita 268
vulneratum testamētum facere posse scripsit:[f]
etiam voce amissa, scripto videlicet pro voce
vsurum.[g] aut denicq; nutu, si scribere aut nesci-
at: aut per valetudinem non possit:[h] si modò
intellectum habeat: &, quid agat, nō ignoret.
quod generaliter in contrahendis negotijs re-
ceptum est:[i] & summa quidem ratione. Nam † 249
quæ iudicio animi consilioq; obeuntur: in ijs
mentis integritas, non quoq; corporis valetu-
do spectanda est,[k] quapropter † in nouissimo 250
vitæ

[a] d. uer. quæro nū 80 quid. Arg. l. in hæc. ff. de cond. triti. Hippo. de Marsi. in pract. crimi. §. et quia. nu. 28.
[b] Bald. in l. nō solum in fi. princ. C. de bo. qui lib. & in Auth. dos data. C. de don. an. nupt. Hippo. in prac. crim. §. et quia. nu. 31.
[c] l. si quis nō dicā. C. de Epis. et Cle. & c. 1. quib. mod. feud. amit.
[d] d. §. et quia. nu. 33. & seq.
[e] d. prin. quib. mod. feud. amitt.
[f] d. prī. quib. mo. feud. amitt.
[g] Bald. ubi supra. et Ang. cōs. 258.
[h] Ang. d. cōs. 258.
[i] l. senū. C. de trā. sac. Dec. d. l. seniū. nu. 3. C. qui testa. fa. pos.
[k] l. 2. §. corporis. ff. de uacat. mune. Dec. d. l. seniū. nu. 4.

vitæ tempore coniugia rectè constitui inter omnes conuenit,[a] eoq; iure cottidie vtimur.

Ex quibus apparet Theutonici iuris duritia, ægrotis rerum suarum alienatione interdi-
252 centis, quod † tamen quantumuis durum sit:
251 quia ita scriptum est: seruandum est.[b] & † secundum illud testamenti tabulas, de quarum viribus disceptatur: nullius esse momenti pronunciare debemus, non quasi ex mortis sibi consciscendæ consilio mentis alienatio furore probatus videatur, sed quia Theutonum legibus[c] aduersa corporis valetudo faciendi testamenti aufert facultatem, et generaliter rerum impedit alienationem, quę, sicuti suprà dictum est, summam trium solidor. excedit, lis itaq; secundū defuncti fratres, eosdēq; legitimos heredes data est: & ita ius dictū.

[a] Ioan. Andr. c. sine culpa. de re. iur. lib. 6. Abb. c. 2. de cōiug. lepr. Alex. l. si quis postūus. in pri. ff. de lib. et post. Dec. d. l. senium. nu. 3.

[b] l. præsp exit. ff. qui & à quib.

[c] d. Arti. 67.

L PETRI

PETRI ROYZII MAVREI ALCAGNICENSIS,

REGII IVRECONSVLTI.

Decisio Lituanica Secunda.

TITVLVS

De usitata tabellionum clausula, qua testator ægro corpore, sanáq; esse mente scribi solet.

SVMMARIVM.

1 *Verba tabellionis initio tabularum testatorem sana esse mente præfantis fidem ne faciant?*
2 *Tabelliones cùm creantur se omnia ex fide facturos iurant.*
3 *Argumentum ab apparitore ad tabellionem.*
4 *Tabellionis persona quàm apparitoris honestior habita est.*
5 *Ad apparitoris officium sæpe uiles personæ eliguntur.*
6 *Assertio Tabellionis testatorem sana esse mente scribentis fidem non faciat.*
7 *Mentis sanitas aut ægritudo intellectu non corporis sensibus perăpi potest.*
8 *Non creditur testibus in ijs, quæ intellectu perăpiuntur.*
9 *De ijs, quæ in nostra potestate sita sunt, Testamentum rectè scribitur. non quoq; de ijs, quæ natura constant.*
10 *Tabellio, aliquo postulante, se sanæ esse mentis in publicas tabulas referri, id facere non potest.*
11 *Nec de facto proprio testis esse quis potest. nec de alieno, ex quo testimonium dicenti laus quæri, aut infamia potest.*
12 *Non creditur neq; arbitro in ijs, quæ ad causam à se iudicatam pertinent.*

13 Nemo præsumitur cõtra ea dicturus, quibus infirmatis eius lædere-
tur existimatio.
14 In qua causa quis patronus fuit, in ea adsessor esse nõ potest. et quare.
15 Royzius qua de re litigatori consultus responderat: prinãpi postea
consulenti se respondere posse negauit.
16 Affirmatio tabellionis testatorem mentis suæ non esse scribentis uic-
ribus testamenti nihil detrahit.
17 Tabellio scribens testatorem aduersa esse corporis ualetudine non
nocet, quo magis iure Theutonico testamentum infirmetur.
18 Suprà scriptorum ratio.
19 Nudum tabellionis ministerium est ea, de quibus rogatus est, in publi-
cas tabulas referre: nihil præterea discutere.
20 Tabellio, qui arcũuentus cõtra fidẽ ueri quid scribit, falsi nõ tenetur.
21 Royzij responsum Augustino Rotundo Prætori Vrbano in proxima
spede consulenti datum.
22 Falsum sine dolo non committitur.
23 Royzius superiorem sententiam produdt,
24 Mutare sibi nomen sine nocendi consilio cuilibet licet.
25 Securitas Tabellionis in ignotorum testamentis aliisue scriptis con-
fidendis reprehenditur.
26 Cautio in ijs sequenda in Citeriori Hispania, auctoris patria, seruari
solita.
27 Tabellioni in una scriptura alterius à se confectæ mentionem fadenti
fides non habetur.
28 Proxima sententia in Prinãpis scriptura non obtinet.
29 Quandoq; tabellioni testatorem sana esse mente affirmanti Angelo
Aretino auctore creditur.
30 Tabellioni asseueranti ad rustid testamentum adhibita diligentia non
plures quàm quinque testes repertos fides habetur.
31 Angeli Aretini opinio refellitur.
32 Quilibet sanæ esse mentis præsumitur: idq; neganti incumbit onus
probandi.
33 Leuibus coniecturis furor non probatur.
34 Furoris suspido ex alienis sermonibus nata prospicuis rationibus est

amouenda.

35 Quando natura uincat accidens: & contrà, naturam accidens.

36 Ad furorem probandum non satis est quem furore aliquando agitatũ: nisi perdiu id passus proponatur.

39 Philippus Deaus carpitur.

38 Illa sumenda est coniectura: secundum quam actus, qui geritur, ualet.

39 Princeps creditur sũma usus auctoritate: ne, quod ageretur, interá-

40 In dubio pro testamento respondendum est. (dat.

41 Verba enunciatiua fidem non faciunt: etiã in matrimonijs. cum nu. seq.

42 Matrimonij causa semper præcipua habita est.

43 Apparitoris perfidia leue, tabellarij graue damnum adferre potest.

44 Beneficium appellandi amittere, cuius maximus & perneceſſarius usus est, cum magno litigatoris fit detrimento.

45 Apparitoris improbitate potest quis in cõtumaciæ dispendiũ deduci.

46 Contumax ex peremptorio non appellat.

47 Qui iudicij sententiam prolaturo, euocatus non adfuit, appellare non

48 Contunax multa punitur. (potest.

49 Pœnali Iudicio suam tueri iurisdictionem cuilibet iudicj licet.

50 Iudex contumacj iurisdictionem degenerare potest.

51 Iudex potest alijs iudicibus præcipere: ne eum, qui se contempsisset,

52 Contumax potest carceris pœna puniri. (audiant.

53 Item contumax captis pignoribus & distractis coërcetur.

54 Noua contumacię pœna ab Honorio tertio constituta.

55 Contumax regulariter causæ iactura non plectitur. cum numero 63.

56 Contumax, nisi refusis expensis, non auditur.

57 Feudum contumacia amittitur.

58 Sæpe iure Municipali contumax pro confesso est.

59 Ius Theutonicum contumacem damno litis multat.

60 Legis Theutonicæ in contumaces scriptæ prædura quorundã interpretatio.

61 Royzij benignior intellectus. (pretatio.

62 Ius Municipale, quod communi aduersatur, strictissimè accipiendum

93 Contumax iure Quiritũm causa non cadit. (est.

64 Quiritũm studium in tuenda fori disciplina.

65 Semper ueritati locum superfore.

66 Quan-

66 Quandoq; apparitoris, quandoq; litigatoris dicto pro modò causæ et personarum dignitate stari.
67 In personis infra dignitatem positis, Apparitoris adsertio uinàt.
68 De fide Apparitoris & tabellionis in quibusdam sequenda, uel non.
69 Apparitori finibus muneris sui non excedenti, creditur.
70 Tabellioni excedenti, contrà.
71 Testamentum Domitio Vlpiano quid sit.
72 Apparitori id, quod eius officio non incumbit, affirmànti non statur.
73 Apparitori asserenti, eum, quem in ius uocasset, præfractè respõdisse, se iudicio non adfuturũ, non creditur.
74 Nec, se pulsatum aliáue qualibet iniuria affectum, alleganti fides ha-
75 Refellitur ab auctore opinio quorundam. cum nu. seq. (betur.
76 De ijs, quæ intellectu apprehendimus, non minus quàm de rebus, quæ extrinsecus apparent, testimonium rectè dicitur.
77 Furor testibus rectè probatur.
78 In ijs, quæ intellectu perápiuntur, nisi testis, etiam non interrogatus, causam reddat, nihil probat.
79 In rebus, quæ extrinsecus sensibus perápiuntur, testis sine causæ redditione probat: nisi de causa interrogatus proponatur.
80 Ioannis Domanouij Mednicensium Episcopi, & Stanislai Narcusij eximia in iure dicundo laus.
81 Quorundam in iudicando festinatio temeritasq; reprehenditur.
82 Præceps iudicium exosæ leges.
83 Sententia iudicis mox post accepta causæ acta breuiq; temporis spatio interposito pronunãantis non ualet. cum nu. seqq.
84 Breue temporis spatium in proposito quod.
85 Vnius diei cursus uni causæ cognoscendæ satis non est.
86 Sententia intra paucos dies pronunãata nihil ualet: etiam si rectè iu-
87 Quod fato fit, pro non facto est. (dicatum sit.
88 Iudex, qui contumaciæ ignarus, contumaciæ damnat: nihil agit.
89 Quod in iudice dictum est: idem est in arbitro respondendum.
90 Item in consultore. 91 Controuersiæ forenses ob longam earum seriem breui temporis spatio definiri non possunt.
92 Festinatio nouerca iustitiæ est. 93 Celeritas non iustè agit.

VLGARIS † ILLA clausula, quam tabelliones initio tabularum apponere in morē induxerunt: cùm eum, cuius testamentum scribūt, ægro quidem corpore dicunt esse: sed mente eundē valere atq; animo: quam habet vim, commodissimè hoc loco tractabitur. nam proximè eius rei mentio fuit: & testamenta in hoc Auditorio prolata, quæ fuere quàm plurima, pleraq; omnia hanc clausulam habuere. semel itaq; id, de quo sæpe dubitatum est, definire placet. &, quæ verborum talis clausulæ potestas sit, explanare. Et putauerit aliquis, eorum verborum fidem sequēdam. sicuti ceterorum, quibus testatoris continetur voluntas. cuncta enim, quæ testamanto perscripta sunt, tabellionis auctoritate ex æquo niti. ut meritò eadem sit singulorum habenda veritas. nam quibusdam fidem abrogare, ob necessitatem officij, quod tabelliones gerūt, non oportet. Cōstat † quippe dato iureiurando, cùm ad id munus leguntur, religione, nequid non ex fide faciant, obstringi.[a] Deniq; † si Apparitori, aliquem à se in ius vocatum affirmāti, credimus: vt pote iurato, & partibus suis fungenti. tantundem

[a] c. ad audientiā. de præscrip.

tundem in tabellione probandum nõ immeritò videbitur. ne apparitori fides adhibeatur: tabellioni iurato & ipsi, suisq; partibus fun-
4 genti derogetur. cuius † persona, quàm appa-
5 ritoris, honestior semper habita est. plerunq; † enim viles homines ad Apparitorum munus sublegi. ita ferè Ioannem Imolensem lib. duo-
6 detrigesimo digest.[a] apud Labeonem disserere Iason refert,[b] contrariam † tamen sententiam Baldum[c] et Angelũ[d] fratres sequutos, & plerosq; alios[e] lego. qui non eo magis testatoris
7 sanam mentem probari, aut inualetudinem existimant: quod tabellio rem ita se habere enunciet. nam † mentis sanitatem aut ægritudinem nullo, inquiunt, corporis sensu percipere licet. sed eius rei veritatem solo intellectu
8 apprehendi. quapropter † in his fidem testiũ sequi non oportere placuit.[f] Quippe quibus, extra corporis sensus egressis, credere non est necesse. Sed & si mentis sanitas percipi sensibus corporis possit: nihilotamen magis tabellionis verba testatorem sui fuisse iudicij perhibentis sequenda. Nam † de ijs rebus, quæ in nostra potestate sitę sunt: rectè tabulæ scribũtur, non quoq; de ijs, quę natura cõstant. quale est corpore valere, aut animo. Nã quo magis ita

[a] l. 2. qui test. fac. pos.
[b] l. seniũ. in prin. C. eod.
[c] d. l. 2.
[d] l. quidã in suo. ff. de con. inf.
[e] Raph. Come. d. l. 2. & ibi. Fran. Aret. Salyce. l. furiosum. C. qui test. fac. pos. Iaſ d. l. senium. nu. 3. et ibidẽ Deaus.
[f] Iaſ. d. l. senium nu. 3. & nota. l. solã. C. de testib.

gis ita affecti simus: aut contrà: nihil nos quic-
quã efficere possumus. quare frustra ad hæc ta-
bellionem adhiberi. ad hunc modum post Ni-
colaum quendam Mutinensem veterem scri-
ptorem, Ioan. Andr. Bald.[a] & Frãciscus[b] Are-
ti. disputant. Secundum † quæ tabellionem, 10
aliquo fortè desiderante, se sanę esse mẽtis scri-
pto constare: id in publicas tabulas referre nõ
posse: post alios Iason ait.[c] Idem de corporis
valetudine scribit, licet alioquin ea de re testi-
monium rectè dicatur.[d] Qui † pro hac sen- 11
tentia illud adfert, vt nemo, inquiens, de facto
proprio idoneus est testis: [e] ita nec de alieno:
ex quo laus ipsi quęri, aut irrogari infamia po-
test.[f] Igitur verba tabellionis, testatorẽ mẽ-
tis compotem fuisse scribentis, fide carere. ne, si
contrà mentis impos fuisse probetur: id salua
ta bellionis existimatione non sit: impune etiã
non laturi, qui hominis alienatæ mentis elogi-
um conscribere non dubitasset. Vnde † re- 12
gulariter placuit, neq; arbitro neq; iudici de
ijs, quæ ad causam rerum à se iudicatarum spe-
ctarent, credi oportere.[g] quia † præsumptũ est, 13
neminem aduersus ea dicturum, quæ fecisset,
quibus infirmatis pudor eius perstringeretur:
aut lacesseretur fama, nec † dissimili ratione, 14
qui apud

[a] *In rub. C. de fide instrum. in 2. char.*
[b] *d.l.2 C. do test. uid e. d.l. senium. nu. 3.*
[c] *d.l. 2. nu. 3.*
[d] *Bart. l. quæsitũ. ad fi. ff. de re iudic.*
[e] *l. omnibꝰ. C. de test.*
[f] *Ion. And. in addic. ad spe. tit. de test. §. 3. uers. sed põe quod administrator. nu. 24. Imol. c. ex literis de transact. Anto. Butr. c. cum à nobis de test. Iaſ. d.l. senium. nu. 3.*
[g] *Cyn. Iaco. Butri. et Bart. l. ne in arbitris. C. de recep. arbi. Bal. l. iubemus. 2. §. sanè. C. de sacrosan. eccle. Innoc. Hosti. & alij. c. cùm à nobis. & ibi Feli. nu. 5. de testib.*

qui apud prætorem aliúmue, qui iurisdictioni
præesset, suum alteriúsue desiderium exposuis-
set, scriptóue defendisset, eidem adsidere prohi-
betur: aut de sententia dicenda deliberanti ad-
esse: idq; propter studium, quo quis ad causam
suam aut alienam à se & susceptam & defensã
ducitur: quod Imperator Iustinianus Augu-
stus Demostheni prefecto pretorio lib. i, Prin-
cipalium constitutionum [a] rescripsit. Cuius [a] l. fi. C. de assess. & domest.
15 rescripti † sententiam sequutus, qua de re liti-
gatori consultus responderam: adito Principi
deliberanti, cùm accerserer, negaui me ades-
se posse. qui non grauatè Imperatoris Iustinia-
16 ni verba indicanti acquieuit. Per † contrari-
um, si testatorem suæ mentis nõ fuisse tabellio
scripsisset, negat Baldus [b] eo magis testamentũ [b] l. Imperator. in
virib. cariturum, quasi hoc per errorem tabel-). col. in fi. ff. de
17 lionis scriptum sit. Hac † ratione, si quis eor. stat. homi. Ias. d.
qui iure vtũtur Theutonico, in lecto per va- l. senium. nu. 3.
letudinẽ testamentum dictasse: aut quid supra in fi.
trium solidor. sumam alienasse dicatur, ea Ta-
bellionis asseueratio tabulis vitium non adfe-
ret: quominus testamentum aut alienatio suas
habeat vires. quia similiter hic error tabellio-
nis excusabitur. nequa testamento, quod ita æ-
ger iure Theutonico facere non potest, aut a-

lienationi noceatur. Planè, † quod neque aſ- 18
ſeueratio Tabellionis: neq; inficiatio, in his ta-
bulas magis aut firmet aut vitiet: illa poteſt
reddi ratio: quod, ob quæ adhibitus eſt, ea in
teſtatū redigere ex muneris ſui neceſsitate Ta-
[a] Ang conſ. 275. ex themate et actis. co. 2. in pri. bellio debet.[a] Nec ſollicitū ipſum eſſe opor-
tere: eorum, quæ extra illud, de quo eſſet ro-
gatus, proponūtur, etiam ſi actum, qui fieret,
[b] Ang. d. cō. 275. nullius fore momenti intelligat,[b] nudū † quip- 19
pe tabellionis miniſterium eſt: ea tantùm, pro-
pter quæ adhiberetur, ſcribere: nihil præterea
[c] Ang. d. cō. 275. diſcutere[c]. Nec occurrit, quod plurimū referat:
quod ad ſcripturæ auctoritatem pertinet: ſuæ
quis mentis ſit: nec ne ſit. illud quidem omni
[d] Iur. Muni. Art. 65. iure, ſed legib. Theutonum hoc amplius, quo
ſit corporis vigore: [d] ægris poteſtate teſtandi
alienandiq; eo iure adempta. etenim actus, qui
gereretur, valeat nec ne: eorum, quor. ius lędi-
tur, intereſt. Tabellione, ſi nihil eor. ad quæ
adhibitus eſſet: prætermiſiſſet: partibus ſuis de-
functo. ita Angelum Peruſinū diſſerere, et ex
[e] d. conſ. 275. d. col. 2. in prin. facto reſpondiſſe, [e] Philippus Decius libr. ij.
[f] Auth. ſi quis in aliquo. col. ſi. nu. 37. in fi. C. eodem. Principalium conſtitutionum [f] refert. Se-
cundum † quod Petrus Ancharanus conſul- 20
tus in illa ſpecie, cùm quidam vnius de duob.
ſocijs dolo nomen alterius mentitus, ſocietati

apud acta

apud acta in necem abſentis & ignorantis ſo-
cij renunciaſſet: eam rem tabellioni, qui id im-
prudens ſcripſiſſet, fraudi non eſſe reſpon-
dit.[a] Cuius reſponſum Philippus Decius[b] &
21 ceteri probant.[c] Quam † ſententiam &
ego ſequutus familiari meo Auguſtino Ro-
tundo Prætori Vrbano, de non abſimili caſu
me adeunti, reſpondi: ſollicito de ſcribæ ſui e-
xiſtimatione, qui ſoluti confeſsionem, homi-
nis ſibi ignoti, nomine, quo ſe ipſe dixit appel-
lari, in acta retuliſſet. nam dixi ſecũdum ſupra
ſcripta nihil proponi: quod ſcribæ opinionẽ
lædat, aut quoquomodo prætoriani Audito-
rij dignitatem ac veterem auctoritatem minu-
at, idq; propter bonam fidẽ ſcribæ: qui homi-
nem, vti dicebatur, vocari credidit: nõ eius v-
nius affirmationem ſequutus: ſed & debitoris
& Cauſidici, qui ei aderat, more Ciuitatis pu-
blicè iurati, qui hominẽ adduxerãt: eum illud
nomẽ gerere aſſeuerantiũ, quos meritò admiſ-
ſi pœna ſequi debet.[d] ſcriba extra omne falſi
crimen poſito propter ignorantiam, neminẽ
22 quippe errantem dolo agere, vnde † autem do-
lus abſit: ibi falſi culpã eſſe non poſſe lib. Prin-
cipalium conſtitutionum ix. Baldus adnota-
23 uit.[e] Quam † ſentẽtiam ad eum caſum pro-

[a] c. quãto. de his. quæ fiunt à prælato.
[b] d. Auth. ſi quis in aliquo. nu. eod
[c] Ioan. de Ana. c. liæt. col. penult. uerſu. in eadem. gloſ. extra. de crimi. fal.
[d] Arg. l. ſi is qui. §. ſi tu Titium. ff. de fiart.
[e] l. nec exemplũ. C. de falſ.

M ij ducendam

ducendam putarim: cùm scriba alium id nomẽ gerere sciret: quo se appellari alius apud acta simulasset. pluribus enim idem esse nomen nihil vetat.[a] idq; persæpe vsu venire constat. & fieri † pro cuiusq; arbitrio post Impp. Diocle. 24
& Maximiani AA.CC. constitutionem[b] iure licito potest, modò dolus & nocendi propositum absit.[c] defendi itaq; Tabellionem quominus in proxima specie falsi teneatur: fidem præsertim eius sequutũ, cui credi propter iurisiurandi religionem non immeritò debuit.[d]

Enimuerò, † quamuis ignoti hominis testamentũ aliũdue in publicas tabulas referre: nullis, an is sit, quem se diceret: agnoscẽtib. impune Tabellioni ob ignorantiã sit, ut Petrum Ancharanum scribere dixi, eiusmodi negligentia reprehensione omnino non caret. ea quippe res damnosa esse ei, cuius nomen falsò prætenderetur, potest. satius † itaq; fore, ab huiusmodi scripturis Tabelliones abstinere. aut eos, quibus persona, quæ tale aliquid desideraret, nota esset: adduci iubere. quem morem in citeriore Hispania, vnde mihi origo est, scio vulgò obseruatum. Illud † superiorib. cõmodè adiciemus: non modò sanitatis aut ægritudinis mentionem: quæ in tabulis fieret, quia partes

Tabellionis

[a] *l. duo sũt Titij. ff. de test. tute.*
[b] *l. unica. C. de mutat. nomi. d. l. unica.*
[c] *Glo. mag. post. medi. l. Titio fũdus. ff. de condit. & demõst. Dec.*
[d] *Auth. si quis in aliquo. eod. nu.*

Tabellionis non sint, vti dictum est, tale quid in scripturam redigere: fide carituram. sed & ea referentibus, quæ alijs tabulis publicis etiam à se cõfectis continerẽtur, non credi, quod & est receptũ.[a] sine vllo itaq; operępretio in alijs tabulis aliarum fieri mentionem: nullam ea re fidem factura, tabulis illis non prolatis, præ-
28 terq; † in Principis Codicillis, aut quauis scriptura, quæ ab ipso proficiscereturNam Principi, propter summam eius potestatem, in alijs tabulis aliarum mentionem facienti fidem abrogare non licet, quod quosdam rectè putasse Philippus Decius scribit.[b] Hęc ad Iasonis disputationem addere placitum est mihi, ex quib. abundè apparet, supra scriptam clausulam fidem nullam facere, nec inde mentis sani-
29 tatem probari. id † tamen Angelum Aretinũ[c] non per omnia verum esse existimasse Philip. Decius refert.[d] Nam si non simpliciter Tabellio testatorem suæ esse mentis enunciasset: sed à se et testibus de multis variisq; rebus interrogatum eum, conuenienter respondisse scripsisset.
30 tunc proculdubio fidem facturum, quod † Bartoli sententiæ putat esse consequens. qui apud Iulium Paulũ lib. vndetrigesimo digest.[e] Credi tabellioni debere ait, ad rustici testamẽ-

[a] d. Auth. si quis in aliquo. & ibi Dec. co. 6. nu. 31. et seqq.

[b] d. Auth. si quis in aliquo. col. si in fi.

[c] In Tract. de testa. in uerb. sano.

[d] d. l. scniũ. nu. 8.

[e] l. confiatur. §. Codicilli. de iure codic.

tum plures quàm quinq; teſtes, adhibita dili-
gentia reperiri non potuiſſe affirmanti. ſed † 31
quia idem dicit: & cùm non adhibitæ diligen-
tiæ fit mentio, licet illud tutius iudicet. ſenten-
tiæ Bartoli quoq; conſequens erit, ſimplicem
Tabellionis enunciationem ſequendam, ſuæ
mentis teſtatorem fuiſſe aſſeuerantis. ſed hoc
pluribus ſuprà confutatum eſt. Adde, Barto-
[a] d. §. Codicilli. lum [a] non dicere, Tabellionis verba fidē pror-
ſus facere, ſufficientem teſtium numerum defu-
iſſe ſcribentis. ſed tantiſper eius dicto ſtari: dū
[b] Arg. l. cū de in- contrarium nō probaretur. [b] in propoſita ve-
debito. ff. de p- rò à nobis quæſtione, his nihil opus eſſe, nam † 32
bat. vnumquenq; ſanæ eſſe mentis præſumptum
[c] l. ne codiallos. eſt. & aliud dicenti, vt eſt conſtitutum, [c] pro-
C. de iur. codiall. bandi onus incumbit: qua ſententia vulgò v-
timur. Angelo itaq; Aretino non aſſentior.
Nec deniq; dixero, ad leues præsūptiones ex-
cludendas talem Tabellionis aſſeuerationem
[d] d. l. ſenium. eod. valere, quod Philip. Decius [d] putauit. Nam ſi-
nu. ne ijs præſumptio, qua ſuæ quiſq; mentis eſſe
creditur, præualeret: vt pote naturalis & legi-
[e] d. l. ne codiallos. bus recepta. [e] Enimuerò leuibus coniecturis 33
furorem mentiſue alienationem probari, nuſ-
q; relatum eſt. nam ſi ad ſuſpicionem furoris 34
amouendam, quæ ex ſermonibus prudēti ho-
mini ac

mini ac sapienti minus congruentibus profe-
cta esset, vt Herennius Modestinus li. duode-
trigesimo digest. [a] scribit, perspicuis rationib.
est opus. tantundem dicendum erit in naturali
præsumptione: qua suæ quisq; mentis esse cre-
35 ditur. [b] nec † me mouet: si dicat aliquis, eius,
quod ex accidenti sit, quàm naturæ, cùm inter
se duo hæc pugnant, potiorem semper causã
haberi, quod apud Domitium Vlpianum li.
xxvi. digest. [c] Bartolus pòst Dynum adnota-
uit, id enim acceptum est, cùm naturam imu-
tauit accidens, quasiq; extinxit: [d] aut certè in-
umbrauit. nam pristinum statum restitui, non
est ἀδύνατον. [e] ✤ Ceterũ cùm in eo simus, vt ac-
cidens naturam, aut ex aduerso natura accidẽs
excluſisse videatur, par erit vtriusq; causa: [f] aut
36 certè naturę potior. Secũdum † quod Bar-
tolus [g] non satis esse ait, ad probãdum cuiusq;
furorem, docere, quem aliquando furore agi-
tatum: nisi perdiu id est mensibus aliquot id
morbi passus hoc amplius probetur. quasi sa-
nitatem recepisse existimandus sit: qui minus
diuturno furore distentus proponeretur: tan-
to naturæ quàm accidentis maior est vis: & se-
cundum leges præsumptio. Igitur † non re-
37 ctè Decius [h] opinatus est: qui in leuibus furo-
ris conie-

[a] l. quidã in fuo. de condic. instit.
[b] d. l. ne codicil. los.
[c] l. qui habent. de tutel.
[d] l. 1. §. bestias. et ibi. Doct. ff. de postul.
✤, i. impossibile.
[e] §. pauonũ. Inst. de rerum diuis.
[f] d. §. pauonum.
[g] l. fi. in fi. de bonor. possess. furi.
[h] d. l. seniũ. nu. 3.

ris coniecturis diluendis assertionem Tabelli-
onis ad confirmandam naturalem præsumpti-
onem, qua suæ quisq; mentis esse creditur, vti-
lem esse putauit, cùm ipsa per se naturæ præsũ-
ptio præualeat. quippe quæ, vt est modò de-
monstratum, furoris, qui non sit diuturnus,
vincat probationem. Illud † quoq; assertio- 38
onem Tabellionis facit ociosam: quòd plerũ-
q; illa sumatur coniectura: secundum quam
id, quod ageretur, valeat magis quàm pereat:
quod commodissimum esse Iulianus lib. iiij. &
xxx. digest. [a] est auctor. & Domitius Vlpia-
nus lib. vi. & xxx. [b] ac v. & xl. probat. [c] est &
hoc alibi sæpe adnotatum. [d] Vnde † fit, vt sũ- 39
ma sua vsus auctoritate Princeps existimetur:
ne id, de quo agitur, intercidat. [e] cùm alioqui,
quod gestũ est, iure ordinario valere velle vide-
atur. [f] quapropter eius furoris cõiecturę, quib.
testatoris iudicium arguitur, quomagis causa
testamẽti in tuto sit, pro irritis haberi debent.
Nã † & singulari quodã iure in re dubia pro 40
testamento respõderi solet. quod Marcellus li.
v. digest. [g] humanius putauit. Satis itaq; cõ-
stat, defendi non posse sententiam existimanti-
um assertionem sequẽdam Tabellionis testa-
torem sui fuisse iudicij, cùm tabulas dictaret,
scribentis.

[a] l. quotiẽs. 2. de reb. dub.
[b] l. cogi. in prin. ad Trebel.
[c] l. quotiẽs institutio. de uerb. obli.
[d] Abbate sane. & ibi glosa. de uerb. signif.
[e] Paul. Castr. cõs. 280. col. 4. in fa-cto. præsenti. et l. ex imperfecto. C. de testa. Alex. l. 2. C. de test. mil. uers. iuxta præ-dicta. Fel. c. 1. co. 8. nu. 26. Augu. Ber. post. Dec. in c. quoniam Abb. col. 39. nu. 93. de off. deleg. Hipp. Mars. plene. Stn. 84. inã. prĩceps.
[f] Innoc. & Ioan. And. in c. dudũ. de decimis. idẽ Io. And. c. innotuit. de elect. Bald. l. bonorũ. C. q ad-mit. Doc. l. quã-q. & l. in testa-mẽto. C. de testa. mil. Hip. d. Sing. 84.
[g] l. si pars. de in off. test.

scribentis. His explicitis supereſt vt, quæ pro contraria ſententia dicebãtur, refellamus. & in primis, quod ex aduerſo dicebatur, totas tabulas vna Tabellionis auctoritate niti, atq; conſiſtere: & idcirco vnam eſſe ſingulor. quæ ibi continerentur, fidẽ debere: conſequens nõ
41 eſt. Nam † ſi quid enunciandi figura ſcriptũ proponatur: hoc non vſq; quaq; fidem facit,[a] ſcriptura. ff. de
42 idq; † in matrimonio, cuius cauſa iure conſtituto præcipua ſemper habita[b] eſt, apud Alexandrum iij. Pontificem Max. Nicolaus Abbas & Felinus lib. ij. epiſtolarum decretalium adnotant.[c] & Philip. Decius[d] ex facto cõſulitus idem reſpondit. Cùm itaq; ſimili loquẽdi figura in teſtamẽtis illa clauſula cõcipiatur: qua teſtator ſanæ eſſe mentis ſcribitur: tabulis ea parte meritò fides nõ erit. Sed nec, quod de Apparitore dictum ſuprà eſt, quæſtionem noſtram onerat. ad quod tamẽ priuſq; reſpõdeo, referre libet: quid hac de re Baldũ putare
43 Iaſon ſcribat,[e] is † inter Apparitorẽ et Tabellionẽ, qua ſuo vterq; officio fũgitur, hoc intereſſe ait. quod illius perfidia leue, huius graue damnum adferre hominib. poteſt. Equidẽ, ut Baldi luculenti ſcriptoris plurimum auctoritate mouear, hac in re aſſentire ei nõ poſ-

[a] Bart. l. ex hac donat. Bald. l. ex his. C de teſt mil. Anto. Butr. et Imol. c. cum dilectus. de ſucceſſ. ab inteſt. Anch. clem. 1. de proba. [b] l. 1. et ibi gloſ. 2. in fi. ubi et Doct. ff. ſolut matri. [c] c. illud. p ill. text. Abb. ibi. in nota. nu. 2. Fel. ibi nu. 3. [d] Conſ. 310. [e] d. l. ſenium. nu. 3. in fi.

ſum, nam quin Apparitoris perfidia damnoſa nobis eſſe valdè poſsit: non ambigo. Sanè † 44
enim non leue damnum eos facere exiſtimamdum eſt: qui appellandi beneficium, cuius maximus ac perneceſſarius vſus eſt, ad iniquitatē iudicantium emendādam & corrigendam imperitiam introductum,[a] amittit. in † quod dis- 45
pendium improbitate Apparitoris ac mendacio deduci quis poteſt: ſi tribus edictis aut pro tribus vno euocatus falsò renuncietur: et iudicio per contumaciam non adfuiſſe credatur.

Nam † ex peremptorio damnatum, qui cō- 46
tumax proponitur, ſi appellet: non audiri cōſtitutum eſt.[b] Eadem † pœna ſequitur eum, 47
qui, cùm per omnia ius dicenti cognitionem aggreſſo obtemperaſſet, pronunciaturo non adfuit: ſuiq; præſentiam facere euocatus contempſit: nam nec hunc appellare poſſe placuit[c]: etiam ab ea ſententia, quæ in rem iudicatā non trāſit.[d] Item † contumax, vt Iulius Pau- 48
lus li ij. digeſt. ſcribit,[e] multa damnatur. Nā † 49
pœnali iudicio ſuam tueri iuriſdictionē & cōtemptionem vindicare omnibus Magiſtratib. permitti Domitius Vlpianus eodem lib [f] auctor eſt. Poteſt † & Iudex contumaci iuriſ- 50
dictionem ſuam denegare, & alia fortè de re ſe

adeuntē

[a] l. 1. ff. de appell.
[b] l. et poſt edictū. §. fi. ff. de iudic. l. ex cōſenſu. §. fi. & ibi glo. Bart. & Imol. ff. de apell. nō reap. Alex. l. properandum. §. ſin autē reus. C. de iudic.
[c] Alex. d. §. ſin autem reus. et l. ſæpe col. 24. ff. de re iudic.
[d] Anto. de Butr. & Imol. in c. tenor. de re iud. et Iaſ. l. 1. §. ſi procurator. col. 5. ff. ſi quis ius dic. non obtemp.
[e] l. 2. ſi quis in ius uoc. non ier.
[f] l. 1. & ibi Doct. ſi quis iusdicen. non obtemp.

adeuntem non audire, quod Angelus Perusinus post Accursiũ lib. iiij. dig.[a] apud Vlpianũ notat: & Iason probat.[b] Quam † sententiam secundum Baldum idem Iason eo producit: vt Magistratum, cui paritum non sit, præcipiendi auctoritatem habere putet, ne quis iudicum ei, qui se ita contẽpsisset, ius dicat. quod Iudici Ecclesiastico expeditius est: qui nõ obtemperantibus iurisdictioni suæ sacris & hominum conuentu interdicendi ius habet.[d] qua censura id consequetur: vt, qui in ea causa sit, ab omni auditorio arceatur. quod Alexander iij. eius nominis Pontifex Max. lib. ij. epistolarum decretalium cõstituit.[e] Potest † et contumacia pœna carceris coërceri, idq; Bartolo[f] post Accursium rectè videtur. Pignora † ob idem admissum capere despecto iudici, & distrahere lex permittit:[g] ne cui ludibrio habuisse Magistratum, aut etiã contemptioni impune sit. Noua † et illa pœna Honorij iij. constitutione[h] adhibita est, qua prædiorum suorum reditu Magistratui non obtemperãtibus interdicitur: &, ne quis eorum agros collat, rémue rusticam exerceat, præcipere ius est.

Nij quod

[a] l. sed & si per prætorẽ. §. sed & si dũ. ex quib. cau. ma.
[b] l. iusiurandum. & ad pecunias. §. ait prætor. in 2. nct. ff. de iurei iur.
[c] d. §. ait prætor. et l. 1. §. fi. col. 4. ff. si quis iusdicẽdi. nom obtem.
[d] Gl. in c. 1. de dolo. et cõtum. lib. 6. et c. cõstitutus. de senten. excõ. cod. lib. Bald. l. 3. uers. nota. C. de procur. Fel. c. 1. col. 5. uers. utrũ. excõmunicatio. de iudic.
[e] c. intelleximus. de iudic.
[f] l. consentaneũ. et ibi gl. C. quo modo et quando iud. & §. si uerò etiam quidam. in Auth. de exhibi. reis.
[g] l. 1. §. ex hoc re scripto. uers. quid ergo. ff. de uen. inspic.
[h] c. grauem. de sentẽ. excom.

quod Nicolaus Abbas adnotauit,[a] et est rectis-
simè constitutum, vt rerum suarum detrimen-
to, eorum, qui iurisdictioni præsunt, dicto au-
dientes esse discant, quod pręse ferre meritò v-
nusquisq; debet. frustra quippe in Ciuitate le-
ges esse: nisi eis Magistratus imperio atq; au-
ctoritate pareatur. Et † quamuis causæ ia- 55
ctura contumax non afficiatur: [b] tamen, quia
nisi † refusis expensis non auditur, [c] non medi- 56
ocre hac re damnum facit. sed nec perpetuum
est salua lite Magistratui non obtemperari.
nam, vt ceteros casus præteream: beneficium, † 57
quod feudum appellant, contumacia amitti
placuit. quod in eo, qui in ius vocatus prę-
fractè, iudicio se adfuturum, negauit: Andreas
Isernias [d] respondit. Adde, † iure Municipio- 58
rum, quo passim Italia vtitur, contumaciã ple-
runq; pro confessione esse. Ipsæ deniq; 59
Theutonum leges, quibus in hoc auditorio
præcipuè vtimur, contumacem id est eum, qui
susceptum semel iudiciũ litteris euocatus qua-
libet non curantia deseruisset: dãno litis mul-
tant, [e] quam † legum seueritatem atq; duriti- 60
am ad eos, qui nondum in ius venissent, qui-
dam [f] producere non dubitant. Quorum † 61
opinio in foro socordia magis iudicantium,
quàm legi-

[a] d. c. grauem 2. notab. de sentẽ. ex com.

[b] l. properandũ. §. cùm autem. C. de iudi. l. et post edictum. ff. eod. glo. & Doct. l. cõtumacia. ff. de re iudi.

[c] Bald. l. sanàm. C. de iudic.

[d] c. 1. col. 2. in fi. de mil. uasal. qui contu. est.

[e] Spec. Sax. lib. 2. Art. 9.

[f] Gl. 2. ucrs. quærere unus possit. d. Art. 9.

quàm legib. prævaluit. nam lex, [a] quæ eos di- [a] d. Art. 9.
ſtringit, qui cœptum ſemel iudiciũ negligũt:
ijs parcere poteſt videri: qui iure experiri non-
dum cœpiſſent. nam in his quàm in illis maio-
rem eſſe Magiſtratus deſpicatum conſtat.

62 Adde, † vt ius commune, quo ad eius fieri
poteſt, retineatur: quàm ampliſsimaq; illius
poteſtas ſit: leges Municipiorum, quæ ei ad-
uerſantur, ius item moribus introductum, in-
terpretatione in anguſtum cantrahi atq; con-
63 cludi debere. [b] vt † contumax verò cauſa cadat: [b] Glo. 2. C. de noꝛ
id, ſicuti modò dicebamus, iure Quiritium ve- xalib. c. cum di-
64 titum eſt: [c] quibus † ſtudium fuit, ita fori lect. et ibi. Abb.
diſciplinam tueri, & Magiſtratus auctoritatẽ de conſuetudine.
à contemptione vindicare, vt ne quis tamẽ li- nu. 6.
te quoquomodo neglecta rer. ſuarum, quib. [c] l. et poſt edictũ.
de ageretur poſſeſsione exuatur. Multa ff. de iudi. l. cõ-
prætereo, quæ Apparitoris perfidia, aliquem tumacia. de re iud.
in ius à ſe vocatum mentientis, ſuſtinere cogi dic.
poſſumus, non enim propoſitum nobis eſſe,
pœnas contumaciæ perſequi, abundè tamen
ex ſuperioꝛib. apparere poteſt: Apparitoris
improbitatem pernicioſam hominib. eſſe plu-
65 rimum poſſe: quanq; † non neſcio, vt Scęuola
66 ait, ſemper veritati locum ſuperfore. [d] et † con- [d] l. imperatores
tra Apparitoris aſſertionem ei, qui in ius vo- in fi. ff. de prob.

catus diceretur, id factum inficianti, pro modo
causæ & personæ dignitate, sæpe iurato: quã-
doq; nec iurato credi. [a] quid enim si persona
Apparitoris vilis sit? vt plerunq; esse solet. ex
aduerso autem, qui in ius vocatus dicitur, di-
gnitate præditus proponatur? Episcopus for-
tè. dubium non est, quin, abrogata Apparitori
fide, in ius vocatum se neganti credatur. quod
Nicolaus Abbas lib. ij. epistolarum Decretali-
um [b] adnotauit. quę vt vera quidē sint, quia † 97
in personis infra dignitatem positis assertio
Tabellionis vincit: eius fidem sequi oportere,
non sine magna captione esse potest, & litium
damno. Disquirenda itaq; alia nobis ratio
est, quando hæc non placet: videndumq;, quã-
obrem † Apparitoris dicto stetur: Tabellio- 68
ni in suprà scripta specie abrogetur fides? & † 69
arbitror idcirco id fieri, quod Apparitor fini-
bus muneris sui non excedit: cùm à se aliquē
in ius vocatum renunciat. aliter † atq; Tabel- 70
lio: qui ad suppremum alicuius iudiciū adhi-
bitus, qua ille animi atq; corporis valetudine
sit: scribit, quæ mentio, eius, quod ageretur, fi-
nes, transgreditur: testamentum † enim, quod 71
fide publica exarare iubetur, nihil aliud esse
Herennio Modestino auctore [c] didici: quàm
voluntatis

[a] c. cum parati. col. 3. nu. 12. de appell.

[b] d. c. cum parati nu. item 12.

[c] l. 1. ff. qui testam. fac. poss.

volũtatis noſtrę iuſtã ſentẽtiã, de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit, igitur qua animi valetudine aut corporis, qui teſtamentum dictat, ſit: id extra hoc, quo de agitur, eſſe cõſtat.

Merito itaq; eius rei auctoritas Tabellioni
72 non eſt, non † magis quàm Apparitori eum, quem in ius vocaſſet, ſapere aut deſipere: valere aut nec valere ſimiliter affirmanti credere oportet, aut aliud quiddam, quod eius officio
73 non incumbat, dicenti. quam † rationẽ ſequuti Antonius Butrius & Nicolaus Abbas poſt veteres, non eſſe credendum Apparitori ſcribunt:[a] eum, quem in ius vocaſſet. non adfuturum iudicio præfractè reſpondiſſe aſſeueranti.

[a] d.c.cum parati.

74 Tantundem † probant, cùm ſe pulſatũ aut alia qualibet affectum cõtumelia ab in ius vocato queritur. & vtrunq; rectè, quia Apparitoris officium duabus reb. conſumitur: vocatione in ius. & eius apud acta mentione.[b] quapropter quæ extra hæc ſunt: in his Apparitoris perſona priuati vice eſt.
75 Illud † tacitum non relinquam: quod pro ſententia, quam defendo, dictum eſt: cùm quidam, quali quis mẽte ſit: ſana an ægra: quia id ſenſibus corporis non perciperetur, ad teſtimonium negãt per-
76 tinere: hoc enim nequaquam verum eſſe, nã †

[b] Abb.d.c.cũ parati.nu.eod.

[c] l.a ſ.l.ſenium.nu.
[d] C.qui teſta.fac. poſſ.et nota.l.ſolã.C.de teſtib.

& quæ

& quæ intellectu apprehendimus non minus quàm, quæ extrinsecus apparent, & externis sensibus obiecta sunt, ad testimonij dictionem pertinere possunt. si quidem et quę animo percipiuntur: & † hanc ipsam, de qua disputamus 77
mentis valetudinem, testimonio probari inter omnes conuenit,[a] nisi quod, quæ † intellectu 78
apprehendimus: in ijs causæ adiectione opus est: qua declaremus, vt nobis perceptum sit, quod affirmamus,[b] alioquin nullam testimonio fidem fore,[c] cùm † in re sensibus corporis 79
subiecta nuda aientis vox de nihilo præterea interrogati fidem faciat,[d] nam interrogatum causam adlcere oportere cõstat:[e] nec sine sensus mentione, quo id, de quo testimonij dictio est, percepisset. quo prætermisso nullam eum fidem facturum: Innocentius[f] iiij. Ponti. Max. lib. ij epistolarum decretalium, et Bartolus lib. xij. digest.[g] adnotauerunt, quod & ceteri probant.[h] Parum itaq; rectè eos disserere: qui suprà scripto argumento vtuntur, nec vero, nec idoneo, nec denicq; nostræ disceptationi necessario, cùm abundè superiore disputatione constiterit

a l. quidam in fuo et ibi glo. et Docto. ff. de cõditi. Inſti. l. ob quæ uitia. de edil. edic. l. is qui. §. diuus. ubi glo. et Doct. de tuto. et curat. dat. ab his. glo. et Doct. l. ne codicillos. C. de Codi. l. furioſum. et ibi. poſt Iaſ. Dec. nu. 28. et 29. qui teſt. fac. poſ. gloſ. & Doct. l. ſi cũ dotem. §. ſi marito. ſolu. matr. Pariſ. conſil. 89. nu. 4. uol. 3.

b Bart. l. qui teſtamẽto. ff. de teſt. Bald. l. ſolam. C. de teſt. Abb. c. cũ cauſam. de teſtib.

c Barto. Bald. & Abb. ibid.

d Bal. d. l. ſolam.

e Idẽ Bal. d. l. ſolam.

f c. cum cauſa. de teſtib.

g l. 1. nu. 17. de rebus cred.

h Alex. & alij. d. l. 1. idem Alex. conſ. 132. col. penul. uolum. 5.

constiterit: planumq; factum sit, vulgarem illã clausulam, qua quid de mentis integritate corporisq; inualetudine eorum, quorum suprema iudicia in tabulas referuntur, initio scripturæ suę Tabelliones prę fari solẽt: nullius esse momenti, quod est à nobis in præsentia, & quotiens antehac talis quæstio in auditorium nostrum incidit, pro explorato atq; indubitato iure responsum: reiq; ita iudicatæ frequenter assensũ est, videmurq; et in ceteris causis attẽtiore auditione hoc cõsequuti, vt perrarò reb. à nobis iudicatis Princeps appellaretur. Quod
80 Ioannis † Domanouij Mednicensiũ Episcopi, & Stanislai Narcusij collegar. meorum moderationi reiq; forensis peritię acceptũ ferre licet: hominum optimor., atq; prudentissimor. nihil incõsultè aut temerè, nihil defũctoriè, nihil deniq; nõ perpẽso iudicio agentiũ. qui dũ singula, quę ad fori disciplinã, quęcq; ad rer. controuersar. definitionẽ pertinere videbantur, ad instruendamq; boni ac æqui iudicis religionẽ nihil prætermittentes, accuratè summaq; fide ad legum momenta exigunt, haud turpe rati, contrà quàm iudices stulti quidam solent, quæ non liquerent, de ijs, rei melius cognoscendæ gratia, iurisq; sanctius dicundi, sæpius amplí-

O ando deli-

ando deliberare, quantum mos iudicior. fer-
re, & litium perplexarum sæpe atq; impedita-
rum difficultas postulare videbatur, huic qui-
dem auditorio auctoritatem maximam : sibi
nomen peperere sempiternum. Quorum † 81
exemplum vtinam sequantur olim ij, quib. in
more est prauo ac peruerso, paucis horis lites
quamplurimas, attentum & cunctabundum
iudicē desiderantes, præcipiti festinatione au-
ditas inconsulta temeritate definire, pessima ac
pernicioſa opinione scilicet imbutis. qui, non
quàm scitè, sed quàm citò pronuncient in lau-
de ponunt. ad nominisq; sui famā id falsò pu-
tant pertinere. ignari, præcipitantis consilia sua
iudicis improbata legibus esse: vt pote litiga-
toribus damnosa. quorum vniuersæ plerunq;
fortunæ ac spiritus ipse de vna iudicantis litte-
ra pendent: eos perdituri, aut incolumes serua-
turi. Sanè † iudicantium festinationem exo- 82
sas esse leges, affatim inde patere: quod, quæ † 83
iudex mox post acta causæ accepta pronunci-
asset, irrita esse : nec rei iudicatæ auctoritatem
habere, constitutum sit. quod magnis auctori-
bus, [a] & in ijs Bartolo, [b] scio placuisse : causam
à iudice commodè breui temporis spatio legi
cognosciq; non posse arbitratis. Breue † tē- 84
poris

[a] Domini. de Sā. Gemi. c. ponderet. 50. distincti. Barb. c. super. quæstionē. §. intentionis. col. 4. de offi. deleg. Petr. Anch. cōsi. 188. uisis. p⁹ pri. Paul. Castr. cōs. 248. uisis et ponderatis, nu. tertio. uol. 2. Feli. c. ecclesia. S. Mariæ. nu. 14. de cōsti. Marsi. rub. ff. de fideiu. nu. 97. & l. statuliber. nu. 9. ff. de quæst.

[b] l. platam. in fi. C. de sentē. et interloc. om. iudi. per tit. de sentē. ex breuic. recit. & p. l. ex stipulatione. C. de sēt. et per l. fi. C. cōmi. uel epist. & er c. tū x literis. cir. medi. de in integ. resti.

poris spatium in proposito quidam [a] definiũt, quod est à solis exortu ad vesperum, aut certè negant sententiam eius iudicis valere, qui tam 87 citò pronunciasset, tanquam † diei vnius cursus vni causæ cognoscendæ satis esse non posset. Idem fortasse et in ampliore tẽpore resp 86 ponsuri, Nam † Bartolus [b] & eius iudicis sententiam, qui intra paucos dies pronunciasset, nullius esse momenti scribit, multos itaq; dies vnius causę cognitioni tribui oportere consequens est: non vnum duósue, quæ opinio, eodem Bartolo [c] auctore, vsq; adeò inualuit: vt, lite etiam rectè ac sapienter iudicata, nõ eo magis sententia valere credatur: quasi † fortuitò 87 magis fatoq; quodam, cuius nulla in iure inspectio [d] est, quàm certo animi iudicio definita 88 lis existimetur. Conuenienter † his quosdã scribere [e] lego, iudicem, qui litigatorem re quidem vera contumacem, quem ipse tamen contumacem esse nesciat, contumaciæ damnat: nihil agere, quod rectissimè placuit: nam & hoc casu æque àc proximo, vt non malè pronunciatum sit, fortuitu fatoq; quodam iudicatum

O ij constat

[a] Dominic. de S. Gemini. d. c. põderet. & Marsd. rub. de fideiuss. nu. 79.

[b] d. l. prolatam.

[c] l. is apud quem. nu. 5. C. de eden. per l. hæc autẽ. ff. quib. ex caus. in possess. eat. & l. sed & in sua. in prin. ff. de adquir hered.

[d] l. 2. ff. de cõditi. & demonst.

[e] Innocent. c. cũ contingat. uerb. iustè. de offi. dele. Bart. l. multum. post medi. uersu. idem fiat. ff. de condit. & demõst. & l. hæc autẽ. §. 1. ibi cõstare liquereq; Prætori. ff. ex quib. caus. in poss. eat. Idem Bart. l. finita. §. Iul. col. 6. uers. quæro u

trum ista contumacia. ff. de dam. infect. & l. quæsitum. ff. de re iudi. Bald. c. cum ex officij. in fi. de præsumptio. Abb. c. quoniam contra. col. 9. uers. tertio nota ex glossa. de probati. Feli. latissimè. d. c. ecclesia S. Mariæ. d. nu. 14. ubi suo more plurima allegat.

constat, quæ temeritas, propter ius dicentis in-
scitiam, sententiam vitiare meritò debet.

[a] Iacob. Butrig. d. l. prolatam. Barb. d. §. intentionis. Marsi. d. rub. de fideiusso. nu. 8). [b] l. 1. ff. de recep. qui arbit. recep.

Quę in iudicibus dicta sunt, hęc quidã [a] ad ar- 89
bitros bellè produxerũt: non obscura sanè ra-
tione, arbitria enim, Iulio Paulo auctore, [b] in-
star habere iudicior. Palàm est, quapropter,
quæ in iudicibus dicerentur, in arbitris obser-
uari debere, consequens est. Tantũdem † in 90
consultore responsum didici: cuius repentinũ
responsum, nullum habere momentum, quidã
auctores [c] sunt. qua ratione & præceps iudi-
cum atq; arbitror. sententiæ dictio suprà
proximè reiecta est. Generaliter † enim 91
præsumptum esse, lõgam rerum seriem, quam
omnes fermè res cõtrouersæ, hinc ab actore,
inde à reo secum ferre solent: breui temporis
articulo comprehendi animo non posse: dis-
cerniũe iudicio. [d] Deniq;, † vt vetus habet 92
paræmia, festinatio nouerca iustitiæ est. [e]
Cui congruit illud, quod Euripidis Iocaste in 93
Phœnissis Celeritas, Ait, non iustè agit.
Tarda consilia efficiunt multa sapienter.

[c] Anto. de Butr. c. sip debilitate. de offi. de legati. Alex. d. l. platã. Marsi. d. l. statuliber. nu. 11.

[d] l. 2. C. de senten. ex breuic. recit. [e] Cardi. clement. pastoralis. §. uerum. in princ. de re iudi. Marsi. d. l. statuliber. no. 10.

His satis perstricta obiter, admonitaq; etiã illo-
rũ insolẽtia sit; qui pro meditatione temeritatẽ,

pro-

pro ſacratiſsimar. legũ ſentẽtia imprudẽtiã
ac ſtultitiã ſuam, malè ſartas tectaſ-
qũe opiniones, aures ſibi velli-
cantibus natas, in iudiciũ
adferunt. & in necem ſu-
orum Ciuium. non ſi-
ne magna famę ſuę
atq; exiſtimatio
nis iactura, ni
grum, vt a-
it ille, in
candi-
da vertunt.

PETRI ROYZII MAVREI ALCAGNICENSIS, REGII IVRECONSVLTI.

Decisio Lituanica Tertia.

TITVLVS.

De conatu & inchoatis delictis.

SVMMARIVM.

1 Obrepere conatus an pro eo habeatur, ac si obrepsisset: quæq; eius pœna sit?
2 Suadens tabellioni ignaro, ut quid contra fidem ueri scribat: obreptionis, non falsi tenetur.
3 Falsi crimen sine dolo non committitur. & nu. seqq.
4 Bartol. ex facto consulti in obreptione responsum.
5 Aliud Petri Ancharani in simili causa responsum.
6 Conclusio decisionis initio proposita.
7 Fallere aggressus an, ut deceptor, plectatur?
8 Medium censetur, quo iure extremum, cui magis accedit.
9 Sermo cum effectu non uerbo tenus accipiendus est.
10 Conatus iusdicentis sine exitu impunitus est.
11 Verbum statuerit rem perfectam significat.
12 Item uerbum obrepserit.
13 Obreptio sine effectu non punitur.
14 Lex efficientem non facientem punit.
15 Effectus non conatus præmium meretur.

16 Præmium exulem capienti promissum, non debetur capienti, & ad magistratum non perducenti.
17 Non uidetur latronem inuenisse, qui eum non exhibuit.
18 Qui accusat, & reum non peragit: nihil agit.
19 Reipub. salus pœnarum & præmiorum constitutione continetur.
20 Argumentũ à præmio ad pœnam.
21 Magistratus ad absoluendum quàm ad condemnandum promptior esse debet.
22 Ea semper coniectura sequenda est, quæ pœnæ reum eximit.
23 Interest reipub. plecti sontes.
24 Præstat nocentibus parcere, quàm innoxios pœnis afficere.
25 Ratio, quæ pro reo est præualet.
26 Ingredi uetitus, ingrediens non delinquit, sed ingressus.
27 Exportare quid prohibitus, anteq̃ loci fines excedit, non incidit in pœnam.
28 Pœna in contrahentes certas nuptias constituta, sponsalia contrahentes non tenet.
29 Mater, quæ per secundas nuptias à tutela liberor. excluditur, sponsalibus contractis non idem patitur.
30 Conatus appellare, non est pro appellatore habendus.
31 Exsecutionem petisse non uidetur, qui eam ad finem non perduxit.
32 Recusans iurisdictionem pro recusante non est habendus, anteq̃ sit de recusatione pronuntiatum.
33 Contra priuilegium quid faciens, quod effectu caruit, priuilegium non perdit
34 Factum, manus aduersus Clericum leuantis, ad censuram Ecclesiasticam non pertinet.
35 Parans uestem supra pretium lege permissum, nec utens, non punitur.
36 De immoderato mulierum Vilnẽsium in se ornandis luxu cohibendo.
37 Prudentissima Zaleuci lex de re uestiaria locris lata.
38 Pythagoræ apud Crotoniatas de eadem re disputatio, eiusq́ue uis.
39 De lege Oppia
40 Causa cur mulieres ornatus studiosæ.

41 Mulierum genus cultus amans. 42 De Tarpeia uirgine.
43 De Plebeia Virgine Ephesina. 44 De Eriphyle.
45 Ornatus ſtudium & defunctas mulieres ſequi.
46 Cultus in mulieribus eſt impudicitiæ argumentum.
47 De Claudia uirgine Veſtali.
48 De poſtuma uirgine Veſtali.
49 De Minutia uirgine Veſtali.
50 Modicus in muliere ornatus pudicitiæ argumentum eſt.
51 Aſpaſiæ Reginæ laus.
52 Traiani uxor laudatur.
53 Mulierum ornamentum quod.
54 De Lyſandro.
55 Diui Petrus et Paulus nimium mulierum cultum damnant.
56 De eadem re.
57 De eadem re concluſio.
58 Conatus tam in ciuilibus quàm in criminalibus impunitus eſt.
59 Qui pecuniam percuſſit, nec formauit: lege Cornelia non tenetur.
60 Dati ueneni pœna non eſt, niſi inde, cui datum eſt, extinguatur.
61 Ad pœnam legis Municipalis infligendam conſumatum eſſe delictum oportet.
62 Ex conſuetudine omnium gentium impunitus conatus eſt.
63 Cœpta pro conſumatis haberi fictionis eſt.
64 Verba legis Municipalis uere non fictè accipi debent.
65 Cauſa cur in Italia cœpti delicti nulla eſt pœna.
66 Pro facto non eſt, quod factum non durat.
67 Fugiens & mox rediens fugiſſe non uidetur.
68 Qui emigrare iuſſus, emigrauit: & mox regreſſus eſt: punitur.
69 Ciues Mœnia demoliri iußi demolientes ea, & alia poſtmodo extruentes paruiſſe non uidentur.
70 Quod ſine temporis præfinitione eſt, perpetuũ intelligitur.
71 Iuſsus domũ emere, eam emens & mox uendens, iuſsui non ſatis facit.
72 Vnde quis exulat, illac iter facere non prohibetur.
73 Qui ſe pacto in aliquam Ciuitatem non uenturum promiſit: eò uenire, pauciſq; diebus ibi morari. ſaluo pacto poteſt.

74 Ilico

74 Ilico receſſurus perinde habetur, ac ſi non ueniſſet.
75 Contrà, mox reuerſurus pro præſente eſt. cum nu. ſeq.
77 Royzij & Staniſlai Narcusij exemplum.
78 Magiſtratus, qui alioquin ob neceſſariam abſentiam mandare ſuam iuriſdictionem alij poteſt, non diu abfuturus eo beneficio nõ utetur.
79 Tempus, quo ſe quis ad iter comparat, abſentiæ adſcribitur.
80 Ex contrario reuerſus, dum ſe de uia colligit, pro abſẽte eſt.
81 Nihil intereſt, abſit Iudex, an præſens iuri dicundo uacare nõ poßit.
82 Deiectus poſſeſſione non uidetur, qui eam ſtatim recuperauit. nec contrà poſſeßionem adeptus, qui eam mox amiſit.
83 Qui reſtituere poſſeßionem iuſſus, reſtituit: & eandem confeſtim occupauit: obtemperaſſe iuſdicenti non intelligitur.
84 Qui quod adquirit, mox perdit: nihil adquiſiſſe uidetur.
85 Medicus, qui ægrum ita bonæ ualetudini reſtituit, ut ea non diu utatur, pacta mercede carere debet.
86 Natus, & mox extinctus, pro non nato eſt. & contrà mortuus, & mox ſuſcitatus, pro non mortuo habetur.
87 Lazaro Chriſti miraculo in uitam reuocato matrimonij & hereditatis ius ſaluum fuit.
88 Idem in ſacerdotijs recuperandis reſponſum eſt.
89 Natus et mox extinctus, ac ſi diu ſuperſtes fuiſſet, quod ad ſucceßionẽ tranſmittendam attinet, habendus eſt.
90 In ſucceßione pueri, qui ut editus erat, in manibus obſtetricis ſpirauit, Regi conſulenti quid reſpondit auctor.
91 Quomodo Salomon unigenitus matri, cui alium fuiſſe filium conſtat.
92 Qui menſibus aliquot domo ex cauſa neceſſaria abfuit, non abfuiſſe intelligitur.
93 Locus, ubi quis eſſe ſolet, inſpicitur: non ubi caſu eſt.
94 Idem in rebus reſpondendũ placet.
95 Non ubi quid caſu eſt, ſed unde abeſt, ſpectatur.
96 Royzij reſponſum, patria, in litteris latinis, præceptores, & ubi primũ Iuriſprudentiam addidicit.
97 In ſimili caſu, cùm ex facto in Hetruria inàdiſſet, ſimilis Pauli Caſtrẽſis opinio.
98 Domicilium parentum, an naſcendi locus tribuat originem?
99 Natalium origo ex parentum domicilio, non ex fortuito naſcendi lo-

eo constituitur.

100 Refellitur Bartolus.

101 Filius naturalem parentis originem, non domicilium sequitur.

102 Viduæ amissi mariti domicilium retinet.

103 De consuetudine honorum suis ciuibus deferendorum.

104 Veteres Romani externam uirtutem reueriti, peregrinis hominibus rempub. gerendam mandarunt.

105 M. Perpenna, homo peregrinus, Romæ consul creatus.

106 Tarquinium Priscum peregrinum et ipsum Romani Regem sibi as-

107 In sacerdotijs deferendis patria quoq; spectata. (sciuerunt.

108 Sublata originis differentia, in sacerdotijs tribuendis.

109 Ancilla, quæ enixa in fuga est: eo loci, unde abest, enixa intelligitur.

110 Iuris interpretatione, ubi quid esse soleret, non ubi sit, inspici.

111 Filius, secundum quosdam, parentum domicilium sequitur: non nascendi locum.

112 Felinus Ferrariensis Municeps, ob parentum domicilium, iudicatus est: cùm alibi natus esset.

113 Inter septem Græcas Ciuitates de Homeri patria certatum.

114 Royzius Michaeli Rabastenio iura municipij sui sibi asserenti facile assensus.

115 In liberor. origine, quibusdam auctoribus, non parentum domicilium, sed nascendi locus spectatur.

116 Ciues origo, incolas domicilium facit.

117 Ne testatoris mens fraudetur, anulla alio loco, quàm ubi uere peperit, peperisse fingitur.

118 Ancillæ legatæ factum legatario nocere non debet.

119 Lex natiuitate originem cuiq; quæri ait.

120 Quibus casibus patrisfamilias destinatio spectetur.

121 Raphael Comensis carpitur. cum nu. seq.

122 Quemadmodum domicilium constituitur. & nu. seqq.

123 Ad domicilij constitutionem animo & corpore opus est.

124 Incola Pomponio qui.

125 Pomponij definitio quemadmodnm accipienda.

126 Interpretatio constitutionis Impp. Deocleti. & Maximia. AA.

127 Domi-

127 Domicilium illatione fortunarum non quæritur, nisi assidua in loco mora accedat. cum nu. 143.

128 Duobus locis æqualiter instructus, et æquè frequens, utrobiq; domicilium habet.

129 Domicilium electione cuiusq;, non fato aut fortuna aliquò uenientis constituitur. & nu. seqq.

131 Absq; proposito alicubi perpetuò manendi domicilium non contrahitur. Vnde quis quandoq; abeundi propositum habet: nulla temporis diuturnitate (hitur.

133 Studiorum causa ueniens decennio domicilium ibi fortitur. cum nu. 135.

134 Idem animum perpetuò manendi statim declarans, domicilium statim contrahit.

137 Cuius qualis qualis uoluntas domicilij constituendi facto aliquo apparet, extra studiorum causa uenientem, is ante decennium domicilium contrahit.

138 Maiore fortunar. suar. parte instructo ante decennij cursum domicilium quæritur.

139 Larem constituere quemadmodum quis dicatur.

140 Marcelli de habendo domicilio definitio declaratur.

141 Raphael Comensis coarguitur. cum nu. seqq.

144 Ad constituendum domicilium eo loci, quò quis maiorem partem fortunarum suarum intulit, quam diu morari debeat: arbitrio iudicis relinquitur.

145 Vtrum sola possessionis emptio eo loci, quò se quis recepit, ad domicilij constitutionem sufficiat: alij aiunt. auctor negat.

147 Vnde rerum summam quis euehit, ibi domicilium desinere habere intelligitur.

148 Non ubi quid ad tempus est, sed ubi patrisfamilias destinatione esse consueuit: spectari debet. cum nu. seqq.

154 Vtrum intersit, destinatio nostra de eo sit, quod à nostra uoluntate pendet: an etiam & legis.

155 Quæ legis præscripto continentur: nostra destinatione non mutantur.

156 Lex nostræ uoluntati se quandoq; accommodat. (tur

157 Quo quisq; loco contrahit: ibi iudicium suscipere compellitur.

158 Contrahens eo loci, unde statim discessurus est, iudicium ibi suscipere non est cogendus.

159 Obiectio, qua superiora oppugnãtur. 160 Obiectionis dissolutio.

161 Quò cerum mercium exoticarum genus importare, quis prohibeat: ideò importans, alio mox translaturus, nihil delinquit.

162 Proscriptus illò, unde præscriptus est, hospicij causa, mox abiturus, sine metu magistratus diuertere potest.

163 Breuis in loco moræ nulla in iure inspectio est.

164 In furem, rem furtiuã ferentem, eo loci, quò quietis gratia diuertit, cessat omnis iurisdictio.

165 Furem quocunq; euntem pœna tenet.

166 Interest Reipublicæ delicta non esse impunita.

167 Quo quisque tendit etiam in delictis, non ubi subsistat, spectandum.

168 Quamdiu domicilio absumus, peregrinari dicimur: & eò reuersi, peregrinari desinere.

169 Vnde quis abest animo redeundi, etiam si diu absit, abesse non intelligitur.

170 Franciscus Ripensis carpitur.

171 Qui in utero est, quod ad eius commodum attinet, pro nato habetur.

172 In originis causa puerperij dies, nõ cõceptionis inspicitur. (dus est.

173 Originis causa natura non lege constat.

174 Adsumptio originis, quæ non est, ueritatem naturæ non perimit.

175 Filius ciuitatem, unde pater est, non domicilium sequitur.

176 Rerum natura mutari ulla legum auctoritate non potest.

177 In originis definitione rem ad loci angustias artare non oportet. cum nu. seqq.

178 Ex uico ortis Respublica, cui uicus ille respondet, patria est.

179 Vergilio Andes non Mantua natalis locus fuit.

180 Catullus in peninsula lacus Benaci non Veronæ natus est.

181 In origine filiorum, domicilium parentum non fortuitum nascendi locum spectari, crebrior sententia est.

182 Decuma aut uectigal fetus ibi editi, quò gregem latrones fugitans opilio compulit, antistiti aut domino loci, unde grex abest, debetur: non ubi fetum edi fortè contigit.

183 Mercium, metu latronum aliquò inuectarum, nomine uectigal non penditur.

184 Idem in ceteris rebus, quas secum quis hostes pyratásue fugiens aliquò intulisset, responsum est.

185 Inhuma-

185 Inhumanum est in aliena calamitate emolumentum sectari.

186 Nauis nomine ui uentorum aliquò appulsæ fisco nihil præstatur.

187 Qui arescentibus per æstatem suis fluminibus ad nostras moletrinas ueniunt, immunes esse debent.

188 Pater causa famis filios suos uendere potest.

189 Vectigalis causa iure ciuili continetur.

190 Quotiens uectigal à Principe non constituitur, illud fraudans nec naturaliter nec ciuiliter delinquit.

191 Furtum naturali atq; diuino iure prohibitum, ob famem admissum impunitum est.

192 Multùm interest lucrum quæratur, an damnum uitetur.

193 Quod uulgò dicitur, furtum ob famem permitti, parum acutè dicitur. cum nu. seqq.

194 Famis tempore tam diuino quàm humano iure omnia sunt communia.

195 Socius re communi sine delicto utitur.

197 Lex, quæ delictorum correctio est, delictum permittere nõ potest.

198 Hominem occidens iußu potentioris mortem sibi, nisi obtemperet, comminantis excusari ab homicidij pœna nõ debet. cũ nu. 205. & 6.

199 Quod uulgò dicimus, uim ui repellere licere, extra personam uim inferentis, intelligi non debet.

200 Vim iniustam, etiam à magistratu illatam, propulsare licet, iustam non licet: à quocunq; adhibeatur.

201 Proscripti, qui iure occiduntur, tueri se iure non possunt. & quære. cum nu. seqq.

203 Miles Cẽturioni, se castigare uolẽti, quoquomodo resistẽs notatur. uitem tenens, militiam mutat. consultò frangens, capite punitur. ut et manum inferens se castigãti.

204 Nec seruus domino, nec filius patri, nec uiro uxor, nec discipulus præceptori, aliúsue alij ius castigandi habenti, se castiganti resistere debet: nisi modum excedant. & quare. nu. seqq.

207 Vicinas ædes interãdens, ne ignis ad se perueniat, & funes alienæ nauis, ut suam expediat, præcidens eo nomine non tenetur. & quære. cum nu. 209.

208 Alienas merces suarum seruandarum causa in mare proiãciens magistro nauis tenetur.

209 Non tantùm uim præsentem, sed imminentẽ etiam, ppulsare licet.

210 Contra uim expediendæ suæ cuiq; salutis causa ferrum nobis à legibus porrigitur: non ut innoxios uiolemus.

211 Inter rerum et personæ periculum multùm refert.

212 Quæ ita mala sunt, ut mala sint semper, nulla ex causa committere debemus.

213 Satius est christianum hominem alieno scelere perire, quàm alij obtemperantem homini innoxio uitam eripere.

214 Non, qui corpus occidere possunt, metuendi sunt nobis: sed qui animam perdere.

215 Qui plagam uitans apprehensum hominem percussori pro clypeo obiecit, illo occiso, cædis nomine non tenetur: si qui obiectus est, omnino periturus erat, cum nu. 227.

216 Vtrum distinguamus, in cæde à potentiore imperata, qui occidi iussus est, periturus omnino fuerit, nec ne. cum nu. 218.

217 Item an in uicinas ædes diruente distinguamus, perituræ omnino fuerint, an non.

219 Inter casus hominis damnati & ædium perituræ. multùm interest. & nu. 228.

221 Qui necessarios damnatos, dedecoris domestici uitandi causa, uenено in carcere necant, parricidij tenentur.

222 Qui damnatum, dum ad supplicium ducitur, interficit: homicidij est reus.

223 In eum, qui in publicam custodiam uenit, quicquam facere nemini priuato licet.

224 Proscriptus, cuius alioquin impunita cædes est, si captus sit: uiolari non potest.

225 Si ferrum, uenenum, aut aliud, quo mors conscisci potest, in carcerem inferatur: præfectus carceris puniri debet:

227 Mors custodiæ tam, quam manu sibi ipsa conscisci, quàm quæ casu accidit, præfectum carceris onerat.

229 Qui hominem innoxium iussu potentioris, ne ipse occidatur, interficit: mitius punitur: non omnino pœnæ eximi debet.

230 Diuino iure atq; canonico hominem insontem suæ salutis expediendæ gratia occidere fas non est.

231 Iusto Principi, occidere hominem iubenti, obtemperandum est. & quando-

quando, cum nu. 235. & 239.

232 Princeps, cuius iustum imperium est, omnia ex bono & æquo agere præsumitur.

233 Princeps summus, ex rerum ueritate, non ex fide actorum, iudicare debet.

234 Alij ius reddi iubere debent: summus uerò princeps ita aut ita red-

236 Principi hominem, causa non cognita, suspẽdere iubenti ob- (di-

sequendum est. & quare. cum nu. seq

238 Princeps, summus est omnium magistratus, & lex quædam in ter-

240 Semper ueritati locus superesse debet. (ris uiuens.

241 Nemo uitæ retinendæ gratia adulterium committere debet.

242 Chuchalonis refellitur sententia mulieri obfamem corporis sui copiam facere permittentis.

243 Necessitas legem non habet.

244 Quod licitum non est, necessitas facit licitum.

245 Baptismatis mysterium à solis sacerdotibus est tractandum.

246 Cùm sacerdos deest, baptisare infantem quilibet sine sexus differẽtia, & sanguinis, religionis item potest.

247 Nemo seipsum baptisare potest.

248 Mater, licet semper certa sit, filios tamen famis causa, ut pater, alienare non potest.

249 Patri filios, quos in potestate non habet, alienandi facultas non est.

250 Auus nepotes suæ potestati suppositos, famis causa distrahere non potest.

251 Patris appellatione auus, & filiorum nomine nepotes continentur.

252 Pater filios sacris initiatos alienare famis causa non potest.

253 Nulla est necessitas, quæ fami exæquetur.

254 Constitutum in causa famis, ad nullam aliam necessitatem est producendum.

255 Pater, ut se à præside aut ab hoste redimat, uẽdere filium nõ potest.

256 Maritus ob famem dotem alienare potest: ex alia necessitate non

257 De famis atrocitate. (potest.

258 Casilinates ab Hannibale obsessi lora, quæ in uinculorum usum habebant, & detractas scutis pelles, ob famam in cibum uerterunt.

259 Spondiani milites, Hamilcaris obsessione eò redacti sunt, ut captiuorum ser-

uorum seruorumq; corporibus uectitauerint, nec suis tandem pepercerint.

260 Memorantur Romani quidam, summa oppressi fame. ne id diu paterentur, in Tyberim se obuolutis capitibus abiecisse.

261 Caliguritani ob eãdem necessitatem cæsas cum liberis uxores in alimoniam suam conuerterunt.

262 Erisichthõ fame exagitatus suis se ipse membris pauit.

263 Nulla est mors, Homero teste, quàm fame enectorum acerbior.

264 Famis necessitatem omni lege solutam esse, & quicquid quocunq; iure illicitum est, ob famem fieri licitum: malè Chuchalõ existimauit, inconstansq; eius sententia ostenditur. cum nu. seqq.

266 Mater, ne filios causa famis distrahat, interpretatione magis quàm uerbis constitutionis excluditur. cum nu. 268. & 269.

267 Verbum, si quis, masculos & feminas continet.

269 Constitutio naturali rationi repugnans, ut ius naturale minus lædatur, strictissimè debet intelligi.

270 Coarguitur Chuchalon inter mœchandi, & occidendi delitta, nihil interesse arbitratus.

271 Iure diuino quædam ita prohibentur, ut nunq̃ permissa sint, sicuti mœchari, quædam contrà, ut occidere et furari.

272 Hostis, capite damnatus, grassator, latro, quorumq; insidijs aut ferro appetiti sumus, iure occiduntur.

273 Præsbyter, sacrafaciens adgressurã passus, adgressorem occidere iure potest, nec eo magis sacrificium perficere prohibetur.

274 Magistratus etiam summus, si quid non iure, moreq; Tyranni fadat, iure occiditur,

275 Qui in carcerem per iniuriam coniectus est, & cæsis custodibus, effractoq; carcere euadit: neq; cædis, neq; carceris effracti reus est.

276 Effringere carcerem conatus, ob loci sanctitatem, capite punitur.

277 Carcer ad facinorosos homines continendos, non ad innoxiorum iniuriam: repertus est.

278 Municipiorum legibus in proscriptos uitæ necisq; potestas est.

279 Furtum in rebus hostium & proscriptorum non committitur.

280 Vt ex aliqua causa mœchari liceat, nulla humana auctoritate introduci potest.

281 Mulier

281 Mulier proscripta occidi potest: adulterari non potest. cum nu.282.

283 Regi steriles nuptias sortito, adiungendæ sibi concubinæ, liberor. tollendorum gratia, ius facere Papa non potest.

284 Vt quis corpus suum extra matrimonium alij misceat, & naturæ & Dei lex uetat.

285 Aduersus legem diuinam, gentium aut ciuium ius statuere nihil potest.

286 Quod dictum est, omnia tempore necessitatis esse communia, quomodo intelligendum. cum nu. seqq. & nu. 291. & nu. seqq.

287 Summa necessitas quæ sit.

288 Qui de taberna lanionis uim repulsurus, cultrum arripuit, aut equum de alieno stabulo, ut inimici manus effugiat, fur non est, & quomodo id intelligendum.

290 Quod quis tempore necessitatis sustulit, id post necessitatis tempus, aut quod tanti sit, restituere domino debet.

292 Quod inopi superest, sine quo uiuere non potest, id tempore necessitatis commune uon fit. cum nu. 294. et 305.

293 Fontem in fundo habentem, agris suis sitientibus, ad uicinos aquam deriuare cogi, inhumanum est.

295 Qui alere alium tenetur, cùm tantum ei reliquum est, ut pluribus sufficere non possit, obligatione liberatur.

296 Pauperibus in diuites, ut se alant, nulla prodita est actio, solo iudicis officio præstando.

297 Præsentis famis causa, non futuræ, rem alienam auferre licet.

298 Præsens necessitas quæ dicatur.

299 Exercitus Cambysiani in Aetiopes mouentis fames, quò militem adegerit.

300 In bello iusto, causa necessitatis rem alienam auferre licet: in iniusto non licet.

301 Quod inter duos socios commune est, & ambobus ad uitam tolerandam non sufficit, alter id totum sibi uindicare non potest. & quid in naufragio, tabulã ne aliũ alij extorquere liceat. cum nu. 303.

302 Præstat duos fame sine iniuria extingui: quàm per iniuriam unum superstitem esse.

304 Quod noſtrum eſt, ſine facto noſtro alterius fieri non poteſt.

306 Eſurienti non licet ueſtem ſurripere, ut eius pretio cibum compa-
ret. nec nudo cibum, ut eo uendito, ueſtem emat.

307 Vtrum pecus ſurripientem tam nuditatis, quàm famis neceßitas
excuſet?

308 Pecoris appellatio tam gregem, quàm pecudem unam ſignificat.

309 Et ſi ambiguum eſt apud Theodorum pecoris appellatio gregem,
an unam magis animantem eo uerbo ſignificari. item decem oues
gregem conſtituunt.

310 Non in omni pecude ſurrepta nuditatis & famis cauſa excuſatur
contra Ioannem Anagninum.

311 In quarundam pecudum furto neq; famis neq; nuditatis excuſatio
prætendi poteſt, præterquam in Scytæ perſona, cui nationi omne
fermè quadrupedum genus in cibo eſt.

312 Et quomodo id intelligendum.

313 Pecuniam ſurripiens an excuſari tam famis, quàm nuditatis præ-
textu poßit.

314 Qui pecuniam habet: is omnia, quæ habere uult, habet.

315 Pecunia, tanquam omnia regens, regina appellata eſt Horatio.

316 Baldus pecuniam uitam hominis appellat.

317 Heſiodus in Ergis pecuniam miſeror. hominum animã eſſe ſcribit.

318 Metus amittendarum omnium fortunar. metui mortis exæquatur.

319 Non minus futuræ, quàm præſentis famis, cauſa, idq; intra modum,
excuſat: cùm, niſi futuræ fami conſulatur, pereundum homini ſit.

320 Quæ ſint ius dicentis partes in furtis, famis aut nuditatis cauſa fa-
ctis, iudicandis. cum nu. ſeqq.

321 Non minus criminis eſt habenti tollere, quàm, cùm abundamus, in-
digentibus non impartiri.

322 Eorum, quæ ſupra uictus noſtri neceßitatem habemus, iniuſti poſ-
ſeſſores ſumus.

323 Qui alienam inopiam, cùm poßint, non ſubleuant: magis peccant,
quàm qui neceßitate uicti aliena ſurripiunt.

324 Reprehenditur latrunculatorum ſæuitia.

325 In rerum ſacrarum emptione conatus etiam punitur.

327 Cogniti item & cælati, & hoc in quibus perſonis procedat. &
quando

quando uariantibus Bartolo & Baldo & eorum asseclis. cũ 4, nu. seqq. & nu.336. & seq.

332 Principes liberi cæsari exæquantur: & idcirco in Cæsare dicta in illis habent locum. & nu.335.

333 Reges Hispaniarum Cæsari suos fasces non submittunt.

334 Nec Poloniæ reges Cæsarem agnoscunt.

338 Vt patri & patriæ nasci dicimur: ita & amitti.

339 Parentibusue magis, an patriæ parendum. cum multis nu. seqq.

340 Argumentum ab ordine uerborum ualet.

341 Magnitudo supplicij magnitudinem delicti arguit.

342 Qua pœna diuini numinis uiolatores plectebantur, eam in parricidas olim constituit antiquitas.

343 Cullei pœna ex Cicerone.

344 Cullei pæna ex Iurisconsultis.

345 Parricida ostento ac monstrò similis.

346 Exules, quorum deterior condicio est, hostium habentur numero.

347 Pœna in hostes patriæ iudicatos olim usurpata.

348 Pæna uerberum aut uirgarum usq; ab necem, non est in usu.

349 Quæ pœna hostium & transfugarum.

350 Ob atrocitatem delicti in cadauera sensu carentia uindicatur. & nu.352.

351 Regulariter pœna morte extinguitur.

353 In uiolatoribus parentum puniendis leges transgredi licet: quod non nisi ex magna causa permittitur.

354 In clericum parricidam quomodo animaduertatur.

355 Patrocinari parentibus contrâ patriam licet.

356 Natura persona filij, & patris persona eadem estimatur. & quæ inde fluunt. nu. seqq. usq; ad nu.374

357 Vox, uoluntas & terror filij, uox patris uoluntas & terror est.

358 Parentes in persona filiorum, quàm in se, magis terrentur.

359 Quæstores rerum capitalium prius de filio, quàm de patre quæstionem habere solent.

360 Cautio Caroli secundi ad ueritatem eruendam.

361 Exemplum memorabile rustici Lituani.

362 Filius ieiunans patrem ieiunio soluit.

363 Factum filij patris factum uidetur, & nu. seq.
365 Patris & filij nuptiæ pro unis habentur.
366 Testamentum patris & filij pro uno testamento est.
367 Pater non uidetur liberà custodia dimissus, si filium obsidem reliquit.
368 Habitatio patris prodest filio. & contrà.
369 Opes patris opes filij putantur. cum nu seqq. usq; ad nu. 378
373 Filij post mortem patris non hereditatem accipere uidentur, sed liberam bonorum administrationem.
374 Possessio feudi mortuo patre in filium continuatur.
375 Pater in filij potentioris personam actiones suas transferens ius crediti non amittit.
376 Alienare prohibitus, in filium alienare potest.
377 Quod pater possidet & habet, filius possidere & habere intelligitur.
378 Filius de domo paterna in ius uocari non potest.
379 Parentum causa, quàm patriæ, antiquior est.
380 Patriæ, quàm parentibus, magis esse parendum, inter omnes conuenit.
381 Quando ex æquo patriæ & parentibus, quando item his magis, quàm illi, seruiendum est. & contrà.
382 Satius est, patris & patriæ desertores nos esse, quàm iniuriæ patronos.
383 Publica præferri priuatis, æquum est.
384 Argumentum ab ordine uerborum non semper ualet.
385 Parentes, qui ad patriam delendam uenerunt, non sunt lugendi.
386 Liberi parentes patriæ arma inferentes iustè interficiunt: & præmium consequuntur.
387 Non solum nobis nati sumus, sed ortus nostri partem sibi patria uendicat, partem parentes, partem amici.
388 Non semper grauitatem delicti arguit grauitas pœnæ.
389 Ex causa pœna maior, quàm delicti qualitas postulat, irrogatur.
390 Durius punitur, qui uxorem occidit, quàm qui matrem, & quare,
391 Nimium multis grassantibus, exemplo opus est.
392 Delicta, quæ frequentius admittuntur, durius puniri debent.

393 In Polonia

393 In Polonia & Lituania furta leuiora cur laqueo uindicentur, & nu. 395.
394 Occasio delinquendi maior auget pœnam.
396 Vnius pœna est multorum metus.
397 Natura criminis, non pœna, spectatur.
398 Mentiri, quàm fornicari, maius est crimen. & quare.
399 Magnitudo delicti ex dei offensa maiore aut minore iudicatur.
400 Incesti crimen, licet adulterio grauius sit, leuius tamen plectitur.
401 Dolo carens ordinaria pœna non punitur.
402 Qui hominem absq; dolo occidit, capite non plectitur.
403 Qui dolo malo caret, quandoq; ob exemplum punitur. & nu. seq.
405 Cullei pœna antiquata, quæ eius loco constituta sit.
406 Consuetudo auctoritate legi par est.
407 Magistratus in iure dicundo non minus consuetudines, quàm leges seruare debent.
408 Nemo imperare sibi, aut se prohibere potest.
409 Eundem sibi imperare aut parere, deridiculum est, & naturæ repugnans.
410 Filius familias prætor patrem suspectam hereditatem adire cogit.
411 Filius familias præturam iniens uinculo patriæ potestatis solutur.
412 Filius familias, quod ad ius publicum spectat, non sequitur ius patriæ potestatis.
413 Pater & filius quo iure eadem persona intelligantur.
414 Non semper, quod antiquius est, dignius est.
415 Dei religio charitate parentum in liberos antiquior.
416 Patrem patriæ, aut contrà, præferens, cum non debet, qua pœna plectatur.
417 Gratificari licet, etiam cum omnia paria non sunt.
418 Quod alieno iure nobis competit, quàm quod proprio, infirmius est.
419 Filius patrem exulem, lege municipali exulum cœdem permittente, iurene occidat.
420 Cuius famæ, multo magis uitæ, parcendum est.
421 Bartolus refellitur. & nu. seq.
423 Liberto & filio semper honesta & sancta persona patris & patroni uideri debet. & nu. seq.

425 Parentes iure diuino honorandi sunt.

426 Qui patrem uerberat, filius esse desinit credi.

427 Receptantis latrones grauissimum flagitium est: nisi cognatum quis aut adfinẽ receptet.

428 Idem in eo responsum, qui cognatum consilia aduersus remp. agitantem non prodidit.

429 Militi suorum gratia extra castra uagato parcitur.

430 Romani castrorum disciplinam omnium necessitudinum charitate antiquiorem duxerunt.

431 Filius patrem exulem alere tenetur.

432 Denegare alimenta, necare est.

433 Fratrem exulem occidere non licet.

434 Pater nuptias contrahens, ut filium metu liberet, inuitus contrahere censetur.

435 Declaratur. l. minimè. ff. de religiosis. & nu. 438. & 441. & 442. & nu. 445.

436 Fugientem cædere ius non est. & hoc quomodo intelligatur. cum duob. nu seqq.

439 Impune occiditur adgressor. qa legum interpretatione à se interfectus intelligitur. & nu. seq.

441 Qui ob admissum suum plectitur, non executoris, sed legis manu plecti uidetur.

442 Filio patrem aut patri filium patriæ arma inferentem occidenti parcitur & præmium datur.

443 Filio delinquenti à patre iudici oblato ignoscitur. & contrà, & quare. nu. seq.

446 Quicquid aduersus diuinum ius fit, humanæ etiam legis permissu, delictum est. & multis nu. seqq. usq; ad nu. 467.

448 Neq; pater filiam in adulterio deprehensam neq; maritus uxorem, aut uilem adulterum occidere iure potest.

449 Furem occidere rerum seruandarum causa, aut debitorem fugientem non licet. cum nu. seq.

451 Exulem occidens peccat.

452 Refellitur communis opinio.

453 Omnis cædes, quæ legis municipalis permissu à priuato fit, dãnatur.

454 Licet

454 Licet exulis cædes toleretur, laude tamen caret. imò ignominiam irrogat. cum duob. nu. seqq.

457 Baldi distinctio refertur: & confutatur. & nu. seq. & 478.

459 Iudæi libello repudij sine delicto uti non potuerunt.

460 Qui sine iudicis auctoritate se uindicat, peccat. & an interfit, ex odio id faciat, nec ne. nu. seq.

462 Non quicquid permittitur, approbatur. nec quicquid improbatur, punitur. cũ 3. nu. seqq.

466 Multa fieri non debent, quæ tamen facta tenent.

467 Cædes quocunq; iure permissa, nisi diuino iure sit comprobata, peccato non uacat.

468 De iure diuino dictum, in naturali & pontificio est accipiendum & quare.

469 Patris exulis cædes duplex continet flagitium.

470 Iure diuino quis, dum suam salutem tuetur, hominem iure occidit, contra Accursium. usq; ad nu. 477.

471 Cædes, quæ ad defensionem fit, iure pontifitio nullam notam irrogat.

472 Quod fit ex charitate, iuri diuino congruit.

473 Qui uim illatam non propulsat, & ita occiditur, ac si suis manibus esset occisus, haberi debet.

474 Sacrificans, si adgressorem suum occidat, repetere sacrum potest.

475 Adgressore m occidentis factum iustus est, quàm magistratus homicidam ex lege uita priuantis. & quare.

476 Quibus casibus lege pontificia quis notetur.

477 Concluditur contra accursium & Baldum. cum nu. seq.

479 Qui legis pmissu exulẽ occidit, nõ excusatur, quasi legis minister.

480 Hostes Vlpiano & Pomponio qui.

481 Bartoli & Baldi argumentum confutatur.

482 Item Baldi. & nu. seq.

484 Hostem interficere, qui miles non est, non potest. nec cum eo pugnare.

485 Sacramentum militare, iurisconsultorum tempore usurpatum, hodie non est in usu.

486 Exulem occidere, humana lege licet, diuina non licet.

487 Filius, qui in necem parentis uenenum comparauit, licet nec dedit, nec dare potuit: lege Pompeia coërcetur.

488 Qui iudicem pecunia corrumpere tentauit, licet nec corruperit, corrupti iudicis tenetur: siue in bona, siue in mala causa id fiat.

489 Seruo suadens, ut domino furtum faciat: licet non persuasit: corrupti serui tenetur.

490 Quod in filij familias personæ comprobatum est, & quare. cum nu. seq.

492 Aduersus nouum ius obtinentem, licet non usum, idem ius usurpare aduersarius potest.

493 Ius nouum obtinens, renunciando efficere non potest, ut aduersarius eo aduersus se non utatur.

494 Pax minis rescinditur.

495 Nudæ minæ impunitæ sunt.

496 Qui manus aduersus aliquem quasi percussurus, leuauit: licet non percusserit, iniuriar. tenetur.

497 Si armatus manus aduersus aliquem leuans occidatur: capitale non est.

498 Gloriatio Hippolyti Marsilij, ob constitutionem alijs ignoratam, à se repertam, coarguitur. cum nu. seqq

499 Pœnam ibi esse, sancitum est: ubi & noxa sit.

500 Percussorem percutiendi consilium non facit: nt nec calumniandi, calumniatorem: nec præuaricandi, prænaricatorem: nec fugiendi fugitiuum. nec ceteras similes appellationes sine facto intelligi. cum nu. 353. & nu. 354. & nu. 358. cum nu. 512. & seq.

501 Calumniatoris, præuaricatoris, ac fugitiui nomina, ceteraq;, quæ crimen demonstrant, uno actu quæruntur.

502 Excipiuntur Abigei, Plagiarij & Errones. quid item ij sint. cum nu seq.

505 Item aleator est, qui sæpius alea lusit, non qui semel.

506 Quædam delicta, non tam facto, quàm numero temporis definiuntur: ut emansoris & desertoris, & quid ij sint.

507 Vt in seruis fugitiuis, quàm Erro: ita in militibus, desertor, quàm emansor, durius punitur. cum nu. seqq.

508 Erro & fugitiuus quid Labeoni, quid item ulpiano alijsq; cum nu. seq.

511 Transfuga

§11 Transfuga quid, quæq; in eum pœna legib. constituta sit.

§12 Nominum quæ delicta demonstrant, licet omnia cum facto intelligantur uaria definitio est.

§13 Percussor quis ante, quàm percutiat, & dos ante contractas nuptias: & posthumus, uiuo patre natus, per prolepsim dici possunt. & similia. cum nu. seqq.

§16 Percussoris appellatione per anticipationem esse usos bonos auctores.

§17 Percussor quibusdam is est, non qui quandoq; percussit sed qui percutere consueuit. Clericus percutere adsuetus exauctorari, ordineq; moueri debet.

§18 Percussor quibusdam non est, qui percutere consueuit, nisi hoc amplius leui causa irritatus ia faciat.

§19 Noua interpretatio Gordianæ constitutionis. cum nu. seq.

§20 Si hominis famæ, multo magis uitæ, parcendum est.

§21 In expendendis minis multum interest, à cuius persona procedat.

§22 Adgressor, adsuetus percutere, cum telo ad quem ueniens, interimit cum moderamine inculpatæ tutelæ repellendam iure occiditur.

§23 Qui modum excedens in se defendendo hominem occidit, mitius punitur.

§24 Auctor quid consultus Nicolao Radiuilo duci responderit. in illa specie, cùm quidam adgressorem fugientem interemissent.

§25 Difficillimum est, iustum dolorem temperare.

§26 Hippolytus Marsilius diligens, sed parum acutus auctor.

§27 In sollicitantibus alienas nuptias atq; interpellantibus conatus extra ordinem punitur.

§28 Interpellantis mulierem aut puellam, aliudue impudicitiæ causa facientis, pœna tam perfecto, quàm imperfecto flagitio.

§29 Conatus pecuniam, ut negotium cui faciat, accipientis non est impunitus.

§30 Qui

530 Qui operas suas, ut cum bestijs depugnet, locauit: siue depugnauerit, siue non, notatur.

531 Idem in Schenobaticam facientibus dicendum.

532 Schenobates, ut cum bestijs depugnans, loco mercedis aliquid absq; pactione accipiens, similiter notatur.

533 Qui nullas pactus usuras, ex post facto ultrò quid oblatum à debitore recepit, Baldo auctore, fœnoris crimen contrahit.

534 Accipiens item ex post facto pro re sacra pecuniam ultrò oblatã, Paulo Castrensi auctore, crimen simoniæ contrahit.

535 Royzius utrumq; refellit.

536 Royzij in simili specie Ludouico Decio consulenti responsum.

537 Simoniæ crimen humano, fœnoris uerò diuino iure descendit.

538 Quæ pro re sacra ultro offeruntur, Gregorij constitutione, accipi sine delicto possunt.

539 Operarum locatio cum bestijs depugnatori, mercedis item receptio quare infamet.

540 Qui operas suas locat in ferarum uenationem, beluæue, quæ regioni nocet, expugnationem, aliudue publicè priuatimue utile, non notatur.

541 Delictum in uno territorio inchoatum, in alio perfectum, in utroque ne, an in altero tantùm loco puniatur: cum nu seqq.

542 Homine in una regione uincto, in alia d spoliato, Baldo auctore, delictum primo loco perfectum est.

543 Nihil multum à specie seruientium differunt, quibus non datur facultas recedendi.

544 Puella uno loco rapta, alio constuprata, Baldo auctore, cognitio ad utriusq; territorij iudicem pertinet, & quomodo. cum nu 30

545 Idem in cæde, telo ex alio territorio in aliud misso, facta. delictum enim utrobiq; uindicatur.

546 Discutiuntur superiora, & Baldi opinio refellitur.

547 Quæ latent & ignorantur, eorum possessio nulla est.

548 Quæstio

548 Quæstio, de puella uno loco capta, alio loco stuprum passa, discutitur contra Baldum. cum nu. seqq.

549 Qui frumentum, aut aliud usus sui gratia cuexit, quod alieni non licuit, si mutato consilio uendidit, pœnam non patitur.
Ad cuius magistratus coërcitionem id tantum pertinet, quod intra eius territorium perpetratum est.

550 Qui extra cæmeterium est, eum qui intra est, ueste apprehensa per uim trahens, aduersus locum sacrum facere uidetur.

551 Item qui ex loco sacro, iacto telo, hominẽ in profano loco sauciauit, sacri loci immunitatem non habet.
Vbi homo percussus est, delictum perpetrari, iacto undecunq; telo dubium non est.

552 Fur nocturnus scrinium surripiens, pecuniæ lucri faciendæ causa, repertis ibi pro pecunia litteris in necem principis scriptis, furti ne tencatur. cum nu. seqq.

553 De Gnei Flauij facto, qui librum actionum Appio Claudio surreptum populo Romano tradidit.

554 In furtis non animus furis, sed rei qualitas spectatur. cum nu. seq & nu 415.

555 Furtum non fit, nisi sit cui fiat.

556 Ancharani & Felini opinio carpitur. cum nu. seq.
Nemo de sua perfidia aut improbitate actionem consequi debet.

557 Qui in leges commisit, legum inuocans auxilium, non auditur.

558 Illicitè quæsita in nostris bonis non sunt.

559 Fur, re furtiua furto amissa, in posteriorem furem actionem non habet. & quare. cum nu. seqq.

560 Furtum nisi cum rei magnæ est, non est graue delictum: ideoq; conatum in eo puniri non debere.

561 In proxima specie, an furtũ scrinij factum sit, tractatur. cũ nu. seq.

562 Qui saccum pecuniam habentem sustulit, & sacci fur est.

563 Sola

563 Sola rei alienæ contrectatio, sine interuertendæ eius proposito furem non facit.

564 Vbi principale nullum est, ibi accessorium esse, per rerum naturam intelligi non potest.

565 Cùm rei principalis furtum non fit, ut in Gnei Flauij facto accidit: nec eius, quod accederet, furtum fieri.

566 Infames ab honoribus arceri debent.

567 In suprà scripta specie scrinij surrepti, præmium, si quod inita aduersus Rempub. consilia prodentibus propositum est, nõ debetur.

568 Præmium exulem capienti ex publico debitum, latrunculator furto obnoxium comprehendens, nesciens eum exulare, accipere non debet.

569 Propositum cuiusq; ac consilium præmium meretur. non fortuna & inopinatus euentus.

570 In grauibus atrocibusq; delictis conatus punitur: in ijs, quæ huiusmodi non sunt, impunitus est. cum nu. 573.

571 In magistratum, aut qualibet potestate præditum, uim nuptijs adferre molitum sacris constitutionibus grauissime animaduersũ est.

572 Vis matrimonio uitium adfert: & inuitæ nuptiæ nullæ sunt.

573 Distinctio inter atrox & nec atrox delictum in perpetratis quoq; flagitijs ualuit: ut ei, cuius quis potestati subiectus est, in atrocioribus sine metu pœnæ non pareatur: in leuioribus pareatur. cum nu. seq.

575 Quattuor sunt genera delictorum, quædam leuia, quædam grauia, alia grauiora, alia grauissima: & singulor. definitiones. cum nu seq.

577 Ex modo pœnæ, magnitudo delicti deprehendi solet.

578 Crimen obreptionis publicum est: & cui comparetur: quæq; eius pœna sit.

579 In falsi

579 In falsi testimonij dictione conatus sine effectu pœnitur.

580 Obreptionis crimen multorum continet offensionem.

581 Illud est maius delictum, quo admisso maior dei offensio cõtrahitur.

582 Seuerius plectitur. quod sœpe: remissius, quod rarò peccatur.

583 Vulgus Lituanorum pronum est ad obreptionis & falsi consilia.

584 Conatus uariè punitur.

585 In conatu interest: uerbo quis ad delictum adgressus proponatur. an facto. facto item remotiore, an propinquiore. cum nu. seq.

586 Puellæ inuitæ osculum ferens stupri ne pœna teneatur.

587 Quid item eam humi prostrãs, uim eius pudicitiæ illaturus.

588 Cùm certa pœna in quid conatos legibus constituta est: eam sequi iudex debet: cùm nulla est, arbitrari quam irroget, debet.

589 Iudex in arbitrando, licet ad utram uis partem inclinare possit, ad mitiorem tamen pœnam procliuior esse debet.

590 Iudex, qui in arbitrarijs modum pretergressus, reum grauiter læsdit, impune ferre non solet.

591 Ius dicenti licet ex causa pœnam legibus præscriptam in condemnando non sequi: quandoq; grauiore, sœpe mitiore inflicta.

592 Cùm furtum rei etiam modicæ lege Municipali suspendio punitur: potest magistratus mitiore pœna electa, capiti furis parcere.

593 Qui principis sigillum adulterauit, eius facies stigmate aliquo, aut charactere notari debet.

594 Legum pœnæ interpretatione molliendæ sunt, non exasperandæ.

595 Hominis facies, quæ est ad cælestis pulchritudinis imaginem figurata, notis deformari non debet.

596 Nullum tam graue flagitium perpetrari potest, ob quod naso auriculisue amputatis, aut effossis oculis, alioue quoquomodo facies hominis fœdari debeat.

597 Aduersus

597 *Aduersus quod negat Angelus lege Municipali statui quicquam posse.*

598 *Cùm in eodem articulo aliud constitutionibus pontificum, aliud Imperator. cautum est, proprium in suo quodq; foro ius seruari debet.*

599 *Publicè interest, malis hominibus purgari prouinciam.*

TRACTABATVR, AN perinde † puniri debeat: qui id egit, ut falsum instrumentum ab ignaro fraudis Tabellione scriberetur: ac si scriptum fuisset? quæve pœna hunc conatum sequi debeat? & † initio, ne diuersas delinquendi species confundamus: admonendi sumus, hoc admissum ad obreptionis, non ad falsi causam pertinere, nam, nisi falsum instrumentum scribat Tabellio: falsi instrumenti scribendi auctor ei esse, qui id suasit, intelligi non potest [a], falsum † autē instrumentum eum non scribere, qui dolo vacat, palàm est [b]. & ita † Bartolum, cùm ex facto incidisset, respōdisse [c] reperi in eo, qui falsam schedam Tabellioni perscriptam dedit. quam ille per imprudentiam in acta retulit, scripsit enim, quia falsum à Tabellione nullū erat cōmissum: vt qui dolo nō esset uersatus: nec eum qui sche-

[a] *Arg. l. si is qui § si tu Titium, ff. de furt.*
[b] *l. nec exemplum. & ibi Doct. C. de fals.*
[c] *l. si quis obreptserit. nu. 2. ff. de fals. & Cons. 199 Tudertinus. Ang. de malef. super nerb. falsario. §. quærit Bartol. Alexan. cōs. 73. lib. 1. Ioā. de Ana. c. licet. uers. in glo. ibi. col. 1. in fi. de crim. fals.*

qui schedam porrexisset, falsum vti commit-
5 teretur, conatum posse videri.[a] Exstat † quo-
que Petri Ancharani[b] non absimilis sententia
in illa specie, cùm quidam eius, quo cum socie-
tatem coierat, fraudandi causa, ignotum ho-
minem ad acta produxisset: qui absentis socij
nomen mentitus, societati renunciauit, ait enim.
vt instrumentum renunciationis ob bonam
fidem Tabellionis falsum dici non[c] potest: ita
nec falsum scribi, curatum ab eo intelligi:
qui ignotum hominem produxisset. quod Io-
annes Anagninus lib. v. Epistolar. decretali-
6 um[d] probat. Tantundem † in proposito erit
respondendum: vt intendi falsi crimen ei non
posit: qui id egit, vt instrumentũ cõtra fidem
veritatis à credulo atque imprudente Tabellio-
ne scriberet: quia, si ea de re facta fuisset scri-
ptura: ob bonam fidem Tabellionis, falsa dici
non potuisset. fraudandi itaque propositum ad
7 falsi causam non pertinebit. At † verò, quia
circumuenire eo commento voluit, obrepere
Tabellioni conatus: dispiciendum est, vtrum,
quia consilium effectu caruit: neminique nocitũ
est: venia dignus sit, an pœnam magis accipere
debeat: quia fallere est adgressus: & exempla
proponere licet quàm plurima: quib. ne pu-

[a] d. §. sit tu Titiũ.
[b] c. quãto. de his quæ fi. à præla. sine consen. ca. pi. Ioan de Ana. d. c. licet. col. 2. cir. med. uers. in eadem glossa. c. quanto.
[c] d. l. nec exẽplũ.
[d] d. c. licet. col. 2. uers. in eadẽ glo. de crim. fals.

niatur, defendi posſit, vt qui consilium nocẽ/
di cœpit: nec nocuit. & ratio facit: vt idem in
vtroq; casu respondeamus. Nam † quotiẽs
medium quiddam inter duo extrema est, id eo
iure censendũ esse Baldus[a] est auctor: quo ex/
tremum, ad quod magis accederet, censetur.
Cùm conatus autem huiusmodi sit: qui obre/
pere Tabelliõi est adgressus: aut quoquo mo/
do nocere voluit: pœnam pati non debet. quã,
ob consilium tale quid faciendi, non sustinu/
isset. Nam † quod ait lex, [b]SI QVIS
OBREPSERIT, cum effectu, non ver/
botenus accipiendum est. sicuti edictum Præ/
toris,[c] quod Magistratum, qui quid noui iu/
ris in alium statuerit, eodem iure vti iubet. ita
demum locum habet: si Magistratus decretũ
effectum habuisse proponatur.[d] Quapro/
pter, † si cùm noui quid vellet statuere, qui iu/
risdictioni prœest, prohibitus est: aut alioquin
eius sententia non tenuit: effectúmue habuit:
edicti pœnam non accipiet. [e] quia verbum
STATVERIT perfectam rem atq; cõ/
sumatam, non cœptam significat. [f] similiter er/
go in proposito dicemus, quia † verbũ OB/
REPSERIT eandem habet significatio/
nem: nec ad rem cœptam referri potest: eum †
qui obrẽ

[a] De pace cõstãtiæ. c. in causis. §. uasalli. 2.

[b] l. si quis obrepserit. ff. de fals.

[c] l. 1. §. fi. ff. quod quisq; iur.

[d] d. §. fi.

[e] d. §. fi.

[f] d. §. fi.

qui obrepere adgressus est, & fraude intellecta non obrepsit: prauo eius consilio impedito, pœna obreptionis non teneri. Denicq; † conatum irritum, & quo nulli nocitum est, ad pœnam vocari non oportet, quia generaliter lex efficientem non facientem punit. [a]

14

15 Sicut † ex contrario aliquid conato, pro quo præmium propositum est, nisi id consumasset: nihil deberi placuit, quod in ea specie veteres respondisse, Iason lib. ij. digest. [b] refert,

16 cùm † lex Municipalis præmiũ pollicetur exulem capienti: nam nisi comprehensum quis ad illum, cuius de exulum pœna notio est, hominem perducat: præmium non deberi. Quod

17 cõsequẽs † est Gordiani Augusti epistolæ [c] ad Auxium, qui in persona Lysaniæ Decurionis Barsatoram latronem inuenturum se spondẽtis scripsit, exhiberi ab eo hominem oportere: aut trãsmitti ad eum, cuius de illo notio esset.

18 Tantundem † probatum est in accusatore, cui lex aliquo casu præmium dat, nam & hũc præmio cariturum: nisi reum peregerit. [d] Ad præmium itaq; consequendum, accusationem

19 instituisse, non satis fore. Igitur † cùm legibus ob benefacta præmiũ, ob malefacta pœnæ proponãtur: quibus duabus rebus reipu-

[a] d. §. fi.

[b] d. §. fi. l. si Barsatorũ. C. de fideius.

[c] Glos. in uerb. ostensum. c. 1. de his quæ fi. à maio. par. cap. & probat. c. 19 electionem. et c. cum sup. de cõcess. præben. & not glo. c. non est. in uerb. allegat. de consuet. lib. 6. & glos. in l. si cuius appellatio. ff. de appel. recip. et gl. fi. in l. 2. ff. quod met. caus. Alex. cons. 71. diuini numinis. 2. col. uol. 5.

blicæ ſalus vitæq; humanæ moderatio conti-
netur:[a] ſi † ad conſequenda præmia conſuma- 20
tio facti exigitur. idem in promerenda pœna
non reſpondere, inconſtans eſt. immò idem di-
cere magis conuenit: quia, † qui iuriſdictioni 21
præſunt, vt ait Arrianus, propenſiores eſſe ad
abſoluendum, quàm ad condemnandum[b] de-
bent. quippe † quibus ea ſemper capienda eſt 22
coniectura: quæ hominem pœnæ eximit,[c]

Nam † vt maximè reipublicæ interſit, pœ- 23
nis delicta coërceri: & de ſontibus ſupplicium
ſumi,[d] ſatius † tamen eſſe, vt ait lex,[e] atq; con- 24
ſultius, impunitum relinqui facinus nocentis:
quàm innocentem damnare. Ratio denicq;, † 25
quę pro reis facit, potiſsima sẽper habita[f] eſt.
delinquere itaq; adgreſsis parcendum eſſe, cõ-
ſequens eſt: idq; generaliter eſt acceptum.

Vnde † fit, vt ſi aliquo fortè caſu, aut tem- 26
pore lex Municipalis curiam à proceribus in-
troiri vetet: non ſatis ſit probare, eos, cùm in-
trarent, viſos: niſi intraſſe dicantur.[g] Nec † 27
pœna euecti frumenti alteriúſue rei prohibi-
teneri eos, qui intra fines reperti ſunt. cùm no-
dum, quod vetitum erat, euexiſſent.[h] In † illa 28
quoq; ſpecie indulgendum eſt rem prohibitã
affectanti: cùm quis cum ea, quam vxorem iu-
re natu

a *c. ſi. diſt. 3.*
b *l. Arrianus. ff. de actio. et obli.*
c *l. meritò. ff. pro ſoc. Ang. tract. male. §. falſario. in fi. princ.*
d *l. ita uulneratũ. ff. ad l. Aquil.*
e *l. abſentem. ff. de pœn.*
f *Arg. d. l. meritò. Ang. d. §. falſario. Feli. c. cũ dilecti. d. accuſ. & c. cum tu. nu. 16. de teſtib.*
g *Bald. l. arboribus. §. Iuli. ff. de uſufru. Hippo. l. is qui cum telo. nu. 33. C. de falſ.*
h *Bald. l. ſi fugitiui. col. 2. C. de ſer. fugit. & in l. cum pponas. & ibi. Saly. C. de naut. fœno. Ioã. de Ana. c. ſignificauit. de Iudæis. Hippo. d. l. is qui cũ telo. nu. 34. & nu. 38.*

re naturali habere non potuit, sponsalia con-
stituit: nam in hunc incestus pœna [a] non est.
29 Sic † quoq; vidua, quę nouas sequuta nupti-
as, tutela liberor. expellitur: si sponsalia con-
trahat: nihilomagis tutelam amittit. nec cona-
tus is quicq̃ de eius auctoritate minuit. [b] Si-
30 militer † quibus casibus, qui appellat, censura
ecclesiastica coërcetur, id conatos nulla pœna
31 sequitur. [c] Idem † in prohibita aliquo casu
exsecutionis petitione placuit. nam nisi ad finẽ
32 ea res perducatur: impunè [d] est. Vt † & illi
parcitur: qui iurisdictionem Prætoris necessa-
riam recusauit: nam quanq̃, qui id admisit,
permissu legis Municipalis impunè iniuria ad-
ficitur: ante, quàm tamen de recusatione pro-
nunciatum sit, iniuria huic facta impunita [e] nõ
erit. & meritò, quia eius factum nondum exi-
33 tum habuit. Hac † ratione licet, qui aduersus
Priuilegium quid fecisset, illud amittat: si ta-
men, quod factum esset, effectu caruit: Priuil
34 gium retinetur. [f] Sed † & illius factum, qui
clericum percussurus, aduersus eum manus
leuauit: si non percusserit, etiam prohibitus, ad

[a] Glos. in Clemẽ. 1. uerb. cõtrahere. de cõsang. et affini. Philip. Dec. cõs. 256. in causa inquisitionis. Hippo. d. l. is qui cum telo. nu. 30.

[b] Spec. in tit. de tuto. §. nunc dicendũ. uers. quid si tutela. Ludo. Rom. sing. 222. Tu habes. Hipp. d. l. is qui cũ telo. nu. 41.

[c] Card. c. præterea. ad fi. de appell. Archid. §. si ergo. 22. q. 4. Bart. l. filiusfa. §. d ui. de leg. 1. Hippo. l. is qui. nu. 28.

[d] Bart. post Dyn. l. ãplius. nõ peti. ff. rẽ uat. hab. Idẽ Bart. l. si libertus & l. cũ.

ff. de iure patr. et l. in criminali. ff. de iurisd. om. iud. & in l. si quis maior. C. de transact. Bald. l. is qui in suo. C. de inoffi. testa. Anto. de Butri. c. si diligenti de foro competen.

[e] Bart. d. l. cum. ff. de iure patro. & Bald. d. l. is qui in suo.

[f] Auto. de Butr. c. pastoralis. in col. 8. uers. sed est dubium. de cauſ. possess. & proprie. Hipp. d. l. is qui. nu. 30.

constitutionem, qua percussores Clericorum
coërcẽtur, non pertinet.[a] Nec † aduersus le- 35
gem vestiariam facere mulierem, quæ vestem
maioris pretij, quàm lege licuit, sibi parasset:
nisi ea vtatur. Vtinam, † libet à proposito 36
parumper digredi, vtinam, inquam, ijs, quib.
Vilnæ, vbi hæc scribo, huius rei potestas est,
in mentẽ aliquando veniat: hoc beneficio mi-
seros maritos adficere: ne in vestem mũdumq;
vxorium, opes suas profundere cogãtur: nul-
lum sexu muliebri in ornando corpore mo-
dum reperturo: nisi quem lex præscripserit,
qualem † Zaleucus Locris tulisse memoratur: 37
interdicto mulieribus omni aureo ornamen-
to, indumẽtisq; contextis ac vestitu arte labo-
rato, eius rei facta potestate impudicis femi-
nis, & corpore suo quæstum quærentibus: so-
lisq; illis ad sollicitandos amatorum suorum
animos licentiore cultu permisso, & honesti-
oribus adempto: consequutus est, vt non mo-
dò matronæ, quibus pudicitiæ studium fuit,
intra mediocrem corporis cultum se contine-
rẽt: sed & quæ pudori suo non parcebant: vi-
taq; erãt atq; instituto meretricio, sumptuosi-
orem vestitum ablcerent, nullam quippe tam
profligatis moribus repertam, quæ suo ipsa
indicio

[a] *Glo. 3. c. in au-dientia. de senten. excomu. gl. 1. c. si uero. 2. eod tit. Card. Clemẽ. 1. §. si quis. in 2. q. de reb. eccles. non alien. per eum text. in uers. fecerit.*

indicio turpitudinẽ ſuam prodere vellet. au-
ctor eſt Diodorus Siculus lib. Bibliothecę xij.
38 Pythagoras † quoq; Samius, vt Iuſtinus hi-
ſtoriæ ſuæ lib. xx. ſcribit, apud Crotoniatas
non legis latione, vt Zaleucus, ſed diſputati-
one peruicit: vt matronæ auratas veſtes, reli-
quumq; ingentis pretij ornatũ corporib. ſuis,
tanq; luxurię irritamẽta, detraherẽt: eaq; om-
nia in Iunonis fanum delata, ipſi Deæ conſe-
39 crarẽt. Fuit † et Romanis Oppia lex, quę ve-
ſte varij coloris vti feminas auriq; amplius ſe-
muncia habere vetabat. quod ius poſt annos
xx. quàm fuit receptum, ſecundo bello punico
finito, antiquatum eſt. Tantum valuit Roma-
narum mulierum colendi ad omnem luxum
corporis pertinax ſtudium, quæ non ſunt ve-
ritæ Brutorum domum, qui earum deſiderio
ac libidini obſtabant: & legis Oppiæ, quam
feminæ ſublatam volebant, abrogationi in-
tercedere erant parati, obſidere: tãto illis cor-
poris ſui quã patrij moris colẽdi potior cau-
ſa fuit. vt eſt ille ſexus vanitatis huius nimio
40 plus ſtudioſus. Ob † mentis imbecillitatẽ
hoc mulierib. vitium eſſe, Valerius Maximus
lib. ix. exemplor. cap. i. vbi horum meminit,
opinatus eſt: maiorum inquiens operum affe-
ctatione

ctatione negata, omne ſuum ſtudium feminas
ad corporis cultũ conuertere. Quare †Hie- 41
ronymus de educatione Pacatulæ ad Gauden-
tiũ mulierum genus φιλόκοσμον, quod eſt nobis
cultus amãs, belliſsimè appellat. De immẽ-
ſo muliebris ſexus in ſe colendo atq; ornando
affectu, memorabilia exſtãt in veterum hiſto-
riis exempla. Notum † eſt illud ac perquã 42
celebre de Tarpeia virgine nobili, quę collem
Tarpeium, cuius pater Tarpeius cuſtos erat,
Tatio Sabinorum Regi tradere pacta eſt, au-
reas armillas, quas magni ponderis leuo bra-
chio inſertas gerebãt hoſtes, in mercedẽ pro-
ditionis acceptura. Sic † Brenno Gallorum 43
Regi Aſiam diripienti Epheſum patuiſſe, Cli-
tophon primo rerum Gallicarum lib. refert,
plebea virgine non ſui modò corporis per de-
decus, ſed & Epheſi patriæ per proditionem
copiam pollicita, vt mundum modò mulie-
brem & manuum ornamenta, peſsimi facino-
ris ſui pretium, tolleret. Antiquitas † quoq; 44
prodidit, Eriphylem Amphiaraum virum A-
draſto Regi, monili aureo ab illo corruptam,
prodidiſse. quod poſtea facinus Alcmeon fili-
us ferro vltus eſt, matre interfecta. de quo il-
lud lib. vi. Æneidos Vergilius.

mœſtam-

mœstamq; Eryphilem.
Crudelis nati monstrantem uulnera cernit.

Et Ouidius lib. i. Amorum Elegia x.

Ex quibus exierat, traiecit corpora ferro
Filius, & pœnæ causa monile fuit.

45 Hæc † colendi corporis & ornandi studia ac curæ feminas non ipsa in morte relinquũt. nã & vita defunctæ, neq; sine ornamentis spectari, neq; humari volunt. refert Scæuola lib. xxx iiij. digest.[a] mulierem quandam decedentẽ testamento cauisse: inferri sibi, cùm funerarentur, velle lineas duas ex Margaritis, & viriolas ex Smaragdis, stultissimo scilicet consilio.

[a] *l. fi. §. fi. de auro. & argẽ. leg.*

46 At † verò, vt defũctas mittã: ex nimio earquæ inter nos degunt, cultu sæpe impudicitię
47 coniecturã sumptã didicimus. Claudiam † quippe virginem vestalem non aliam ob rem impudicã creditam, quàm quòd ornatus studiosior esset: ita vt, ad refellendam hominum opinionem, miraculo matris Ideæ ei fuerit opus: quæ Claudiæ cingulum sequuta, virginitatem creditæ vulgò mulieris comprobauit.
48 Eadem † ex causa Postuma, & ipsa virgo Vestalis, in suspicionem amissi pudoris vocata, causam de incestu dixit: & absoluta,

iussa à Pontifice Maximo est: sãctè magis, quã
scitè Deam colere. Nec † semper ea conie- 49
ctura homines fefellit: nã Minutia, vestalis
quoq; virgo, ob elegantiorẽ plus ęquo cultũ,
incestus accusata & dãnata est. Ex † cõtrario 50
modicus cultus ad pudicitiæ laudẽ pertinet.
Sic † Aspasia duorum maximorum opulẽ- 51
tissimorũq; Regum, Cyri primùm, Artaxer-
xis postea vxor, à muliebri curiositate & spe-
ciosiore vestitu abhorrens, ab Æliano lib. xij.
de varia historia laudata est. Sic † & Traia- 52
ni vxori modicum corporis cultũ laudi ducit
Plinius in Panegyrico. & rectè quidem, or-
namẽtum † eñ, vt ait Crates, est quod ornat: 53
ornat autem quod mulierẽ reddit honestio-
rem: talem verò reddere non aurũ, non Sma-
ragdus, non coccineus color, sed pudor, sed
mores, sed virtus. & præter hæc, vt inquit A-
ristoteles, silentium solet. Lysander † missas 54
filiabus suis à Tyranno Siculo eximij pretij
vestes, mundumq; muliebrem, repudiasse fer-
tur: hoc ornamentum, inquiens, dehonestabit
meas magis filias, quàm ornabit, quod ãte Ly-
sandrum Sophocli est attributum, qui mittẽ-
ti id munus respondisset: non est hic ornatus
õ infelix, dedecus potius est: tuæq; mentis in-
sania.

55 sania. Sed † externis scriptoribus missis fa-
ctis, quæ nostrates hac de re præcipiant, vide-
amus. & quidem diui Petrus & Paulus, Eccle-
siæ proceres, de muliebri ornatu ita scribunt.
hic ad Timotheum priore epistola, torquere
crines auro, Margaritis, & precioſa veste mu-
lierem vti vetat. Ille [a] extrinsecus capillaturã [a] 1. Petri 3.
damnat, auri circumdationem, omnẽ denicꝫ
56 in externo amictu cultum. Quo † loco in-
terpres illud adleit, serico inquiens & purpu-
ra indutæ feminæ, Christum induere nõ pos-
sunt. auro, margaritis, & monilibus ornatæ,
ornamenta corporis & pectoris perdiderunt.
57 His † tamen omnibus contemptis non no-
biles modò matronæ, sed viles mulierculæ
ac plebeiæ, quarum viri illiberalib. sordidisꝫ
artibus victum quærunt: auro & gemmis in
publico transſlucent: quibus dum carere sto-
lidæ non possunt, ad rapinam malisꝫ ratione-
bus comparãdam pecuniam infelices maritos
cogunt: non quieturæ, nisi mos eis geratur, de-
siderantibus amplius quàm ipsarum fert con-
dicio: quàm virorum facultas: quàm honestas:
quàm ordinum denicꝫ ratio. nam & eius ho-
die vxor in aurea torque spectatur: quem, si
merx iniuria cæli, aut quoꝫ casu corrupta fe-

fellerit: esurire oporteat: infelix tamen vir hũc
sumptum facere habet necesse: vsurus alioqui
matrimonio, neq; concordi, neq; quieto, cui
malo lata lege occurrere cõmodissimum est:
atq; perneccessarium. Sed longius digressus
ad institutum argumentum de conatu recur-
ro: mihiq; peto, rem publicè vtilem persuade-
re obiter conato, fraudi id ne sit. In eo mea
versabatur oratio, referebam exempla casusq;,
quibus conatus extra legum pœnas est. quæ † 58
sententia, id est vt impunitus conatus sit: non
in factis modò ciuilibus: [a] quod proculdubio
est: sed & in criminibus, & quidem atrociori-
bus est recepta. Nam † Iulius Paulus lib. du- 59
odequinquagesimo digest. [b] falsæ monetę per-
cussæ, eum, qui non formasset, suffragio iustæ
pœnitẽtiæ pœna legis Corneliæ coërceri ne-
gat. Idemq; † in veneno quidam respondé- 60
runt: [c] nam dati mali veneni, nisi inde is, cui da-
tum est, extinctus sit: nullam pœnam esse pla-
cuit. & hanc sententiam magis receptam esse,
Barbatia lib. ij, respon. [d] auctor est. quod maxi-
mè opinandum est: cùm lege cuiusq; Ciuitatis,
vt plerunq; fit, pœnæ irrogantur. nam quoti- 61
ens iure Municipali pœna descendit: consu-
matum esse delictum oportet, cœpti † enim 62
nulla

[a] Glos. in l. si cõstiterit. in uerb. tentauit. & ibi Bald. C. fini. re. Feli. trac. de conat. col. 3. uers. 7 fallit.

[b] l. qui falsam. & ibi Doct. de fals. Paris. cons. 102. nu. 24. & si considerata. uol. 4.

[c] Angel. l. 1. §. fit iniuria. ff. de uarijs et extraord. crimi. Augus. in additi. ad Ang. in tract. malef. uerb. ex intereuallo. Barba. cõs. 33. uol. 2. Cepo. consi. ult. p totũ. Butr. c. 1. de rescrip. Frãci. Cresing. 49. Deci. l. nõ uult. & ibi in add. ff. de diuers. reg. iu. Thõ. grã. uoto 3. et uo. 30. Carerius. prac. cri. §. homicidij. nu. 97.

[d] d. cons. 33.

nulla animaduersio[a] est. quod ius morib. om-
nium gentium receptum creditur.[b] In hãc
63 verò sententiam idcirco itum est: quia † cœ-
ptum delictum pro consumato haberi fictio-
64 nis[c] est. verba † autem legis Municipalis, ve-
rè non fictè accipi oportere: inter omnes cõ-
65 stat.[d] Hanc causam esse putat Bartolus,[e]
quamobrem in Italia delicta, quæ consumata
non sunt, impunita maneant: Municipiorum
quippe, ac proprio cuiuscp ciuitatis iure pœ-
næ constituuntur. Deniq non modò affe-
ctum in delictis atq adeò conatum non pu-
niri: sed neq factum ipsum: nisi perseueret.
66 Nam † uulgò dicere solemus, factum non vi-
67 deri, quod factum non duret.[f] Sic † compedi-
tum, qui inito fugæ consilio extra custodiam
euasit: si postea redeat: nõ puniri ait Baldus.[g]
quasi qui reuersus est: fugisse non videatur.
68 Vt † est in eo quoq responsum, qui à Ma-
gistratu iussus domo emigrare: rebus inde su-
is ablatis, vbi emigrasset: eodẽ mox regressus
est. Nam pœnam, quæ in cõtemnẽtem iudicis
præceptum statuta esset: ab eo rectè exigi pla-
cuit:

S iij

[a] Bart. l. 1. ff. de sica. Imol. c. 1. de præsum. Feli. d. Tract. de cona. col. 3. uers. fallit octauo.

[b] Spec. tit. de accusat. §. 1. quid si. in fi. Doct. l. 1. ff. quod q̃sq. iur. Fe. d. uers. fallit octauo.

[c] Fel. d. uers. fallit octauo.

[d] l. 1. §. hæc uerba & ibi Bart. ff. de neg. gest. Fel. d. uers. fallit octauo.

[e] l. 1. §. diuus. ff. de sica.

[f] l. item. §. quod si actor. ff. quod cuiuscp uniuers. l. si pro parte. §. uersũ. ff. de in rem uer. l. alia C. quib. ut indig. cũ simil. Vide. Tiraq. l. si unq̃. uerb. suscepe-rit liberos. nu. 175. C. de reuocãd. donat. post

Marsil. l. fi. nu. 152. cum seq. Stepha. Bertran. cons. 61. non puto. in fi. lib. 2. Marsil. l. is qui cũ telo. nu. 54. C. de sica. Tiraq. d. uerb. suscepe-rit liberos. nu. 179.

[g] l. 1. col. 3. C. de ædili. actio. l. 1. col. 5. C. de ser. fugit.

[a] Bart. l. sicut. §. superuacuũ. col. 3. uersi. redeo ad ordinẽ. ff. quib. mod. pig. uel. hip. sol. Tiraq. d. uerb. susceperit liberos. nu. 179.

cuit: [a] & meritò, nec enim rei iudicatæ ab hoc paritũ esse: qui rursus sit ingressus. nõ † magis 69
quàm ab ijs, qui mœnia ciuitatis suæ decreto Principis diruere iussi, ea cùm diruissẽt: alia postea extruxerunt, mœnibus enim eam Ciuitatẽ carere perpetuò oportere, decreto Principali consequens esse: Dynus, Cynus, Bartolus, Baldus, Salycetus & plerique omnes scribunt. [b] Vt † in illa specie, cùm præses pro- 70
uinciæ sub vinculorum pœna reddi domino seruum præcepisset: perpetuò vinctum seruũ esse debere, Imperator Alexander lib. ix. Principalium cõstitutionum Catullo rescripsit: [c] eo videlicet perpẽso, quod Præsidis sentẽtia nullam temporis præfinitionem contineret.

[b] l. seruus. per ill. text. C. de pœn. Tiraq. d. uerb. susceperit liberos. nu. 181. ed. l. seruus.

Sic † item euenire, certo pecuniæ modo in 71
domus emptionem ecclesiæ legato, non enim satis fieri legantis voluntati: si empta domus, postea distrahatur: vt si nec empta [d] esset, perpetuam enim causam & hoc defuncti consilium habere: nec finiri tempore palam est. Illud † quoq; receptum est: vt, qui alicũde exu- 72
lant, illac iter facere non prohibeantur: neq; in illa Ciuitate, vnde essent exacti, cibum capere vetentur. [e] Amplius † in eo responsum 73
est: qui in paciscenda pace in eam Ciuitatem,

[d] Bald. l. si quis ita. C. de pact. inter. ẽpt. et uend. Socin. cons. 76. uisa. col. 2. uol. 1. & cons. 133. profecto. col. 2.

[e] Nellus. Tract. bãni. 1. par. 2. tẽporis. q. 58.

in qua is,

in qua is, cū quo gessisset inimicitias, degeret: non venire, certa cōstituta pœna promisisset: in seq; recepisset: nam quo minus trium quatuorue dierum in ea Ciuitate hospicio saluis pactionibus vti ei aliò proficiscenti liceat, nulla dubitatio [a] est: & meritò, nam breuis in loco
74 mora non consideratur. Perinde † quippe haberi qui quoquam venit: confestim inde recessurus, ac si illò ne veniisset quidem: idq; Petrum Ancharanum [b] scripsisse lego. quæ sen-
75 tentia Baldi fuit. Nec † minus ex aduerso dici solet: non videri abesse eum, qui cōfestim rediturus sit: quod & Petrus Ancharanus [d] a-
76 it: & Angelus Perusinus adnotauit. [e] Huc † spectat quod Innocentius iiij. Pontifex Max. lib. i. epistolar. decretalium [f] in illa specie scripsit: cùm est pluribus mandata causæ alicuius cognitio, vulgari illa potestate facta, qua licet quibusdam absentibus, alijs, qui adsunt, mandata iurisdictione fungi: & ita ius reddere. ait enim hac facultate præsentes non vsuros: si, qui absunt, breui reuersuri proponātur, tanquam ilico reuersuri, sicuti dictum est, nec abesse videantur.
77 Quod † mihi & Stanislao Narcusio faciendum nuper fuit, quibus cùm simul

[a] Petrus Ancha. Cōs. 74. Viso diligenter. ad finē. et Arg. l. quicqd calore. ff. de diuers. regu. iur.

[b] Cons. 75. Viso diligenter. col. ult: per c. 1. extra de iudi. Tiraq. d. l. si unq̄. sup. uer. susceperit liberos. nu. 176. C. de reuoc. dona.

[c] Cons. 299. proponitur. in prin. li. 2. per l. Cæsar. ff. de publi. Tira. sup. d. uerb. susceperit liber. d. nu. 176.

[d] Cons. 90. Consi dero etiā. in fi. p l. ex facto. ff. de hered. instit. Ad de. l. seruis Vrbanis. de leg. 3. et l. cum ātiquitas. ibi. ex breui tēporis interuallo. C. de testa.

[e] d. l. cū ātiquitas. p ill. tex. et p l. si lōgio. §. si filio. ff de iudic. et l. penul. in fi. ff. de uaca. mune. Tiraq. d. uerb. susceperit libe. et d. nu. 176.

[f] c. prudentiam. de offi. deleg.

simul atq; Ioãni Domanouio Mednicensium Antistiti Rex noster causam quãdam cognoscendam mandasset: Ioanne Domanouio Antistite absente, Vorniam in sedem suam profecto, nec diutius afuturo, ei rei sedere, nostriq; copiam litigantibus facere noluimus. quod etiam atq; etiam obseruandum est mandatam iurisdictionem exercentibus: rectè atq; ordine facturis, si se haud faciles exhibeãt: morém ve litigatoribus gerant tractari causam desiderantibus, collega absente, & post paucos dies redituro: cuius fortè personam parũ sibi propitiam siue actor siue reus existimauit. Conuenienter †superiorib. Salycetus [a] scripsit Magistratum, cui ex necessitate afuturo iurisdictionem suam alij mandare legibus [b] concessũ est: ita demum eo iure vsurum, si diutius afuturus sit: quasi mox reuersurus, instar præsentis sit: [c] quam sententiam Philippus Decius [d] & alij [e] veram putant. Hoc †amplius scien- 79
dum est, illud tempus absentiæ attribui, cùm adhuc quidem in Ciuitate Magistratus est: sed iter adornat, sarcinulasq; componit. quod Ioanni Andreæ [f] placuisse Alexander Tartagninus lib. 1. digest. [g] refert. Et †contrà, cùm re- 80
uersus rebus suis componendis distinetur: &

se de via

78

[a] l. 2. col. antepe. C. de pedã. iudi per d. l. si lõgi.
[b] l. 1. ff. de offici. eius.
[c] Ang. d. l. cũ ãtiquitas. p. ill. tex. facit quod notat. Barto. l. 1. uersi. quæro quid si ille. ff. de offi. con su. Deci. d. l. 1. nu. 68. ff. de offic. ei.
[d] d. l. 1. & nu. 68. de offic. eius.
[e] Tiraq. d. uerb. susceperit. libe. ros. nu. 177.
[f] In addi. Spe. tit. de iurisd. om. iu. in addi. incip. ex necessitate. p. l. ab hostib. §. sed quod simplici. ter. ff. quib. ex caus. maio.
[g] d. l. 1. col. 17. ibi in glo. in uerb. proficiscatur.

se de via quodam modo colligit. nihilo enim magis mandatam iurisdictionem ea re cessare:
81 quasi et id tempus absentiæ sit. Parui † quippe referre: absit Magistratus, an præsens quidem sit: foro tamen dare operam non possit: & partib. suis fungi. quam sententiam Cyni esse Alexander Tartagninus lib. i. digest. [b] a-
82 pud Papinianum refert. Et † sanè hæc exigua temporum momenta adeò negligi despiciq; legibus solent: vt ne deiectus possessione is videatur: qui mox eam recuperauit. [c] nec contrà, possessionem is nactus, qui eam post modò amisit.
83 Quare † arbitri sententiæ obtemperasse ille meritò non creditur: qui possessionem restituere iussus, eandem, cùm restituisset, occupauit. [d] illudere quippe hunc arbitri sen-
84 tentiæ, non parere videri. nihil † enim consequutus debet existimari, qui possessionem adeptus, mox ea excidit. vt nec æger pristinam valetudinem recuperasse intilligitur: qua non
85 diu vsus proponitur. Quare † medicum, qui ob hominem sanandum certum pecuniæ modum sibi dari pactus est: homine ita sanato, vt modico interiecto tempore in morbum reciderit, à mercede excludi vulgò placuit. in qua sententia post Dynũ, Cynum, Rayneriũ, & a-

[a] *d.l.1.in 7.§.et q.de offic.eius.*
[b] *d.l.1.col.16.uer. in glos. in uerb. proficiscantur. de offic.eius.*
[c] *Bald.l. licet.C. de excep. Tira. d.uerb. suscepe-rit liberos. nu. 180.*
[d] *Idem Bald.post Iacob. Are. & Oldrad. l. Titio centum. per ill. tex.ff. de condi. et demõst. Tira. d.uerb.suscepe-rit liberos.num. 182.*

T lios

lios quosdam vetustos scriptores, Bartolus, Baldus, Albericus, Salycetus, Paulusq; Castren fuere: [a] quæ & crebrius recepta est. [b] Nostræ † quoq; disputationi deseruit: quod de natis & mox diem functis, de mortuis item & postea in vitam reuocatis vulgò receptum est. nam & illos, vt nunquam in lucem editos: [c] et hos, quasi in rebus humanis nunquam esse desijssent: [d] haberi placuit. [e] Secundum † quę in specie Lazari post quatriduum, quàm diem suum functus est, Christi Dei miraculo vitæ restituti ius matrimonij saluũ ei fuisse, bonaq; heredib. adẽpta ei reddi oportuisse, consequẽs esse, conuenit inter omnes, [f] quod † quidam [g] ad Eccles-

85 87 88

[a] l. Marcius. ff. locati.

[b] Spec. tit. de salar. §. ultĩo. post princ. Ioan. Andre. c. cõtracto. 2. q. de reg. iur. in mercu. Imol. Frãcis. Aret. Barb. l. si stipulatus eſsẽ abste. ff. de uer. oblig. Petr. Anch. Abb. Barb. & Feli. c. præsbyterum. ext. de homic. Marsſ. conſ. 7. Sũmi cæli. col. 2. uerſ. cũ ergo in caſu. lib. 1. Tiraq. d. uerb. ſuſceperit liberos. nu. 180.

[c] c. nam & ego. et ibi Ioã. Andr. et Abb. de uerb. ſignifi. Tiraq. d. l. ſiunq̃. uerb ſuſceperit liberos. nu. 167. C. de reuoc. donat.

[d] Gloſ. l. ex ijs. ff. de legib. per l. 3. ff. de diuorti. & l. qui ex liberis. §. plane. ff. de bono. poſſ. ſec. tab. Bart. Alberi. Bald. & alij. d. l. ex ijs Angel. l. debitor. C. de ſenten. paſ. Idẽ. Angel. Imo. & Alex. l. ſi marito. ff. ſol. matri. Gloſ. ſeruus effectus. ff. de obligat. & actio. Barth. Brix. q. dominica. 54. eſto quod aliquis ſit reſuſcitatus. Ioan. Andr. c. fraternitatis. col. 2. uerb. miraculum. & ibi latè. Card. Alexandrinus. de frigid. & malefic. Alberi. late. l. inter ſtipulantem. §. ſacram. col. 2. Ver. ſ. expeditis oppoſitionibus. ff. de uerb obliga. & l. quod dicitur. poſt Dyn. ibi. col. ult. uerſ. ultimo colligit. ff. de impenſ. in reb. dot. fact. Bald. Paul. Caſtr. l. interdicit. ff. de condit. & demonſt. idẽ Bald. l. 1. col. ult. uerſ. item incidit. C. de ſacroſan. eccleſ. Tiraq. d. uerb. ſuſceperit liberos. nu. 170.

[e] d. Gloſ. & Doctores proximè allegat.

[f] Ibidem.

[g] Guil. Laud. in extra ſuſcepto. uerb. uacantiũ. Bald. conſ. 243. quidã nobilis. col. 1. lib. 1. Alberi. l. adeo. ff. de adqui. re. dom. Abb. d. c. fraternitatis. Romanꝰ. ff. ſol. matr. Iacob. Zochus. rub. ext. de ſpõſa. Tiraq. d. uerb. ſuſceperit liberos. & d. nu. 170.

ad Eccleſiarum iura producunt: & non magno ſanè operæ pretio ſcribũt: defunctos, qui reuixiſſent, ad ſacerdotia: quæ morte amiſiſſent, excluſis nouis poſſeſſoribus, recipi. hæc enim, vt quæ naturæ modum excedunt, & inoſtentis ſunt: ocioſi hominis eſt argutãdo dilatare. ex aduerſo autem in lucem editus, qui ſtatim interijt, pro non nato ne ſit: magnum eſt, id non neſcire, ac pulchrum certè operæ
89 pretium, cottidianum hoc quippe eſſe. Et † quidem in iure ſucceſsionis conſtitutum ſcio: eum, qui natus ſit, & mox extinctus, in ea cauſa eſſe: in qua erat futurus, ſi diu ſuperſtes fuiſ-
90 ſet. In † illa ſpecie à Sigiſmundo primo Poloniæ Rege Cracouiæ, cùm ius profiterer, me conſultum repeto. infans in manibus obſtetricis ſtatim, quàm natus eſt, deceſsit: ne vagitu quidem edito. quærebatur, patris antè defuncti hereditatem ad matrem ne tranſmitteret iure Ciuitatis ſuæ? & quia cum ſpiritu natus dicebatur: tranſmiſiſſe reſpondi. ſacræ enim conſtitutiones [b] poſt veterem iuris prudentiam [c] in ita extinctis idem, quod in ijs, quibus diuturnior vita contigit, ſtatuunt. Sed
91 qui † contraria ſententia vtuntur: Salomonis [d] verbis, quod aiunt, tuentur: ſe matri vnigeni-

[a] l. quod certatũ. C. de. poſt. hered. inſti. cum l. præcedenti.

[b] d.l. quod certatum. cũ d.l. præcedenti.

[c] l. quod dicitur. ff. de liber. & poſt.

[d] d.c. nã & ego.

tũ dicentis: cui tamẽ alium filiũ fuisse proditũ est. sed quia nõ diu superstes fuerat: quasi eo in lucẽ non edito, se matri vnigenitũ Salomon dixit: tam breuia fraternæ vitæ spatia pro nullis ducens. Conuenienter † his, defensum à Ludouico Pontano [a] lego quẽdam: qui in testimonij dictione se semper Lucæ in Hetruria fuisse dixisset: nam licet Pestilentis cæli noxam fugitans aliquot mensibus, vti constitit, Luca afuisset: non eo magis periurio obstringi, peruicit. 92

[a] Consil. 263. uiso puncto ceterisq; contentis. Tira. d uerb. suscepe-rit liberos. nu. 77.

Tametsi † aliam hoc habere rationem videatur, vt non vbi quis casu fortè sit: sed vbi perpetuò esse soleat: dispicere debeamus. [b] 93

[b] l. seruus qui. ff. de leg. 3. et l. ex facti. § rer. ff. de hered. instit.

Quod † extra personas, est in rebus constitutum. Nam si paterfamilias domum, quæq; in ea, cùm moreretur, forent: legasset, exactam à debitoribus pecuniam, quæ mox alijs nominib. collocaretur, Proculus lib. xxxij. digest. [c] cap. lxxxvi, negauit contineri. Qui, † secundũ Labeonis distinctionem, spectari generaliter ait oportere: non vbi quid casu sit: sed vnde abfit. [d] Hac † sententia me vsum repeto, cùm ex patria mea Alcagnitio ab Olito, quo præceptore post Sobrariæ excessũ latinis litteris sum institutus: consultus Ilerdæ, vbi in artis boni et æqui studijs primus est mihi labor exantlatus 94 95 96

[c] l. si ita legatũ. de leg. 3.

[d] d. l. si ita lega-tum.

antlatus, & positum rudimentum, in illa spe-
cie respondi: cùm quidam villam, quæq; ibi,
cum moreretur, essent: legasset. nam dixi, mu
las aratorias, quæ fortè tempore mortis Alca-
gnitij erant, legatario deberi. esse quippe villi-
ci non Oppidani instrumenti. si quidem per
eas villæ fundus coleretur. itaq; nõ vbi essent:
sed vbi esse deberent: considerandum. idq; le-
gibus esse consequens.[a] vt & postea iudicatũ didici: non sine magno famæ pudore eorum, qui legatarij causam oppugnabant, se à Tyro-
ne, & tunc primum ad legum cognitionẽ ad-
gresso superatos ægrè molesteq; ferentium.

[a] *l. si chorus. §. 1. et d. l. seruus qui. et l. cui quæ Ro-
mæ. ff. de leg. 3.*

97 Conuenienter † meæ sententiæ, cùm similis casus in Hetruria Florentiæ incidisset, distin-
guens, Paulus Castrensis lib. xxx. digest. respõ-
98 dit.[b] Proxima huic illa quæstio est: de qua multùm sanè inter veteres legum Magistros varieq; tractatum lego: ea ne cuiusq; natalium censeatur origo, vbi casu & fortuitu quis edi-
tus est, an quo loco parentum destinatione na-
sci debuit: id est vbi domicilium illis esset:

[b] *l. huiusmodi. §. legatum per ill. tex. de ldg. 1.*

99 Bartolus † lib. x. Principalium constitutio-
num [c] fortuitam natalium originem non es-
se spectandam disserit: sed parentum domicili-
um, eorumq; ciuem esse ait, qui nasceretur: cũ

[c] *l. filios. de mu-
nicip. & origi.*

ijſq; munera facturum: apud quos eius parentes domicilium conſtituiſſent: non vbi naſci ei contigit, idq; ait Impp. Seueri & Antonini AA. conſtitutioni[a] conſequēs eſſe: qui in perſona Sarmatinæ puellæ, quæ apud hoſtes cōcepta editaq;, cum matre, patre illic diem ſuum functo, reuerſa eſt: reſcripſerunt, eam matris duntaxat condicionem ſequi. ita Bartolus.[b]

[a] l. 1. de capti.

[b] d. l. filios.

At † ego planè non video illam conſtitutionem præſenti quæſtioni ſeruire. Nam, vt matris quidem condicionem ſequatur:[c] & in hoc Ciuitatem,[d] quæ ita ſuſcepta eſt, ſuam & ipſa quoq; originem nihilominus habere debet:[e] de qua nihil quicquam loquuta eſt conſtitutio. parum itaq; argutè Bartolum diſputare, neq; quod de parentium domicilio dixit: quod quidem ad originem attinet: iure poſtliminij reſtitutam, principali cōſtitutione adiuuatur: quæ cùm Sarmatinam maternæ cenſeri condicionis ait: & conuenienter originis: ad eam ſe refert Ciuitatem, vnde origo matri eſſet: non vbi domicilium: quod in propoſito non ſpectari, conſtat: ſicut nec patris ſpectare-
tur: ſi ab hoſtibus reuertiſſet. filius † quippe, vt Domitius Vlpianus lib. L. digeſt.[f] elegan-
ter ſcribit; Ciuitatem, ex qua pater eius natu-
ralem

100

101

[c] d. l. 1.

[d] l. adſumptio. ff. ad municip.

[e] l. 1. in princi. ff. ad municip.

[f] d. l. adſumptio. §. filius.

ralem originem ducit: non domicilium sequi-
102 tur. Adde † quòd, Iulio Paulo auctore,[a] vi- [a] l. filij. §. 1. ff. ad
dua mulier amissi mariti domicilium retinet. Municip.
nihil itaq; interfuisse, Sarmatina, hac quidem
parte, vtrius magis parentis condicionem se-
queretur: eandem originem, si domiciliũ spe-
ctaretur, habitura, quapropter Bartoli argu-
mentationem ab re multùm atq; à veritate di-
stantem non sequor, cui nec ipse, parum vide-
licet subtilibus huiusmodi argutijs fidens, su-
am accõmodauit auctoritatẽ: vt extremis di-
sputationis verbis ingenuè professus est.

Confutata paucis Bartoli argumẽtatione,
an vera ipsa sententia sit, confirmariq; quaqua
ratione possit: non erit absq; operæ pretio di-
spicere, permagna quippe ea quæstio est: nec
103 infrequens, cùm † pleræq; Ciuitates eo passim
iure vtantur, quod admodum in Italia scio re-
ceptum: vt vnde cuique origo ducitur: ibi in
collegia cooptari, honores gerere solitus sit,
ascitis ciuibus, & quibus aliunde traheretur
origo, ab hoc beneficio lõgè lateq; submotis,
104 idq; † contra Quiritium morem, qui, vt nascẽ-
tem rempubl. nomenq; Romanum atq; Vr-
bem orbi imperaturã, magis magisq; profer-
rent: externam virtutem sunt reueriti, nec eru-

buerunt

buerũt, peregrinis hominib. ciuibus ſuis poſt habitis, publicam rem gerendam mandare.

In † quibus M. Perpennæ, magno omnium 105
conſenſu ſummum Conſulatus Imperium delatum cõſtat: qui Rege Ariſtonico capto, tributi ſibi honoris abundè populo Romano gratiam retulit. Craſsianæ idem ſtragis punitor. Sed † & ante hunc Tarquinius priſcus, 106
vt mittam natalium ſordes & paternum probrum, nam & mercatore patre & exule genitus fertur: peregrinus & ipſe, Corintho quippe ortus, dignus eſt habitus, quem Roma ſibi Regem aſciſceret: haud quaq; pænitentiam actura, repub. ab eo, dilatatis Imperij finibus, diuorumq; cultu, nouis ſacerdotijs adaucto, amplificato ſenatu, equeſtri ordine vberiore relicto, per ſummam virtutem atq; pietatem geſta. Nec † hæc de Municipum ſublectione 107
inſolens lex intra profanos honores ſe cõtinuit: ad aras quippe diuor. producta, Dei immortalis templis morem imponit: et, ne cui in aliena Ciuitate ſacerdotio præeſſe liceat: cauet. omnia Ciuib, vnde cuiq; origo ſit, externa induſtria atq; pietate ſubmota, occupaturis.

Quam † conſuetudinem iamdudum Inno 108
centius iij. eius nominis Pontifex Max. Conſtantinopoli-

ſtãtinopolitano Patriarcha, qui certã quãdam nationẽ ad ſuam Eccleſiam tantũ admitteret: grauiter reprehẽſo, nõ imẽritò antiquauit. indignum ratus à Dei ſanctuario, acceptos Deo homines arceri, ea vna re excluſos, nõ ſine naturæ ſuggilatiõe, quod nõ hoc potius aut illo loco nati eſsẽt: minus plerũq; idoneis, obtẽtu originis eo, vnde hi ſumouerẽtur, aſciſcẽdis. Innocẽtij ea de re lib. iij. epiſt. decretal. exſtat cõſtitutio. Sed eñ, quia ea cõplures gentes per Pontificũ indulgentiã ſolutæ, prærogatiuã originis vſurpãt: ſuprà ſcripta quæſtio æquè propemodũ in ſacris atq; profanis honoribus adipiſcendis videri poteſt neceſſaria. in qua quidem, vt eo redeat, vnde digreſſa eſt oratio, qui † fortuitum naſcendi locum ſpectari negant oportere: Saluij Iuliani ſententia vtuntur, qui lib. xxx. digeſt.[b] in illa ſpecie, cũ teſtator fundum & mancipia, quæ ſuæ mortis tempore ibi forent, legaſſet: ancillam, quæ in illo fundo eſſe conſueuerat: in fuga, cùm teſtator moreretur, enixã, legato cedere reſpondit. perinde enim habendum ait: ac ſi morienᵗe patrefamilias in eo fundo, vnde aberat, fuiſſet. & conuenienter, quia partus ventrem ſequitur, [c] pro eo haberi: ac ſi, qui in fuga edi-

[a] c. ad decorem. de Inſtitu.

† 109

[b] d. l. huiuſmodi. §. legatum.

[c] d. §. legatum.

ditus est: eo loci, vnde mater afuisset, natus proponeretur. idq; Propter patrisfamilias destinationem atq; voluntatem: quæ, vt Domitius Vlpianus lib. duodetrigesimo digest.[a] eleganter scribit, in huiusmodi quæstionibus totum facit. Sic quoq; in liberis, inquiũt, parentibus spectari ipsorum animi destinationẽ consequens esse: id est quò se fortunasq; suas domicilij constituendi gratia recepissent: non autem fortuitum editi partus locum: vt nec in ancilla, fugæ. ad hunc modum Petrus, Cynus, Nicolaus Neapolitanus, Baldus, Angelus, & plerique apud Iulianum lib. xxx. digest.[b] disputant. At † putet aliquis, præter patris- uo
familias destinationem: locum, vbi esse ancilla consueuisset, legem considerasse: inspici quippe iuris interpretatione, vbi quidq; esse soleret: non vbi fortuitò esset. quod est in multis quæstionibus responsum.[c] Et ita quidem prima specie videatur, penitus tamen perspicientibus aliud foret dicendum. propterea enim morari ancillam in eo fundo solitam existimare debemus: quòd dominus ita constituisset: totum itaq; id à patrisfamilias destinatione pendere atq; consilio. Igitur † constat ui
inter suprascriptos Doctores eius quẽq; municipem

[a] l. ex facto. §. rerum. de hered. instit.

[b] d. §. legatum.

[c] l. si ita. cum ll. alleg. ibi in glos. de leg. 3.

nicipem esse, vbi larem atq; domicilium illius parentes haberent, non quò vi fortè maiori, quam Græci θεῷ βιαῳ appellant, compulsa mater aut voluntate ducta, quacunq; ex causa, se se recepisset, quóve commeans puerperij tempore deuenisset, secundum quæ de liberis ciuium quorundam Patauinorum in aliena Ciuitate, cùm ibi fortè iuris profitendi causa parentes agerent, susceptis pronunciatum esse: Paulus Castrensis refert,[a] quippe quos municipes Patauinos fore: placuit tantundem in sua persona obseruatum, Felinus † lib. 1. epistolarum decretalium[b] scribit. qui Ferrarienſium, apud quos ipsius parentes domiciliũ habebant constitutum, municeps est iudicatus, & propterea, quod inde ortis lege municipali solis licet, in Iuris consultor. ibidem est cooptatus Collegium: quamuis Felina, Oppidũ in agro Rheginо, fortuitu, vt ait, natalis ei locus fuisset: quod & in alijs plerisq; claris eruditione viris obtinuisse: idem[c] auctor est. Quæ exempla, vt mihi quidem videtur, haud sanè magnum momentum adferunt præsenti disputationi. Nam quos quisq; natos apud se ob præclarã litterarum alteriusve magnæ rei singularẽ scientiam exoptassent, ijs facilè assensuros ius suæ

[a] d. §. legatum.

[b] c. Rodolphus, nu. 14. de reſcri.

[c] d. c. Rodolph.

Ciuitatis atq; originem vindicantibus.

Nota † est inter septem Græciæ Ciuitates 113
de Homeri patria vetus contentio, duobus illis celebrata exametris.

Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri:
Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Ios, Argos, Athenæ.

Alijs fortè parentium sedes atq; domicilium intuentibus: alijs apud se natum allegantibus.

Quam † ego rationem sequutus nuper, 114
Romæ cùm essem, Michaeli Rabastenio Alcagnitij, municipij mei, originem sibi asserenti, quod ibi fortuitu, matre ob pestilens cælum domo profecta, editus esset: haud grauatè adnui: hominis elegantia litterisq;, & singulari probitate delectatus. quam causam fuisse dubûmuiris Viuesijs putauerim, vt eum pro municipe nostro ducerent: &, quæ illorum potestas est, suffragio suo sublectum in Collegiũ, ab Andrea Viue Bononiæ conditum, venire facilè paterentur. Quanq; † suos & ea sen- 115
tentia habet auctores,[a] qui nascendi locum etiam fortuitum, nulla habita paterni domicilij ratione, putant inspici oportere. quorum opinionem, contraria exposita, cõmodum est ordine explicare, et † eam quidem, qui primus 116
asseruisse

[a] *Alex. & alij quos ipse refert. d. § legatum.*

asseruisse dicitur, Ioannes Imolensis manifestis constitutionis[a] verbis, vt videtur, comprobat.[b] quæ breuiter Ciues quidem, inquit, origo: incolas domiciliũ facit. igitur vbi quisque nasceretur, inde ei originem fore, nihilq; ad rem pertinere: quo magis huius illiũsve Ciuitatis Ciuis quis sit: parẽtes eius apud hos illõsve potius habeant domicilium: nisi ibidẽ natus proponatur. Ita Ioannes Imolẽ, quicq; eum sequuti sunt plerique disputant.[c] Argu-

[a] l. ciues de incolis. lib. 10. Cod.

[b] d. §. legatũ. & ibi Paul. Castr. in lect. Patauina. et ibi Raph. Comẽ. Alex. ibid. sequitur. et idẽ Raph. Comen. l. cetera §. fi. de leg. 1.

[c] d. §. legatum.

117 mentum †verò de ancilla in fuga enixa, quod pro contraria sententia proferebatur, ita dissoluunt: fundum, vnde ancilla profugisset, id circo spectari dicunt: ne defuncti mens, ancillam in fundo, vnde fugerat, enixam credentis: eamq;, & conuenienter, quod ex ea natum esset, ad legatarium pertinere volentis: quoquo
118 modo fraudetur. nève, † quod iniquum esse et ipse Baldus,[d] contrariæ sententiæ assertor, ait: ancillæ fuga legatario noxia sit. quorum nihil accidit, si qua quisq; in Ciuitate nasceretur, eius ciuis esse dicatur. nam neq; iniquũ id esse,
119 nec † legis voluntati repugnare: quæ natiui-
120 tate originem cuiq; quæri ait.[e] Nec † firmius verò argumentum ex patrisfamilias destinatione sumi: ijdem scribunt, negant nanq; in

[d] d. §. legatum.

[e] d. l. Ciues. de incolis. & l. 1. & l. adsumptio. ff. ad municip.

ijs, quæ legis definitione constant, quale est in proposito, cuius quis originis censeatur: in eo destinationem cuiusq; spectari oportere. aliter atq; in ijs, quæ à voluntate nostra proficiscũtur. vt, cùm quæritur, hæ illæũe res ad hũc an ad illũ fundũ, ad hoc an ad illud patrimonium magis pertineant. ne consequens sit, aliquò proficiscentibus, fortè Lutetiam Parisiorum, larem illò ac domicilium trãslaturis, qui liberi in itinere susciperentur: eos propter parẽtium destinationem, ciues esse Parisieñ: quod absurdum esse Raphael Comeñ scribere refertur. [a] quẽ † ego mirari satis nequeo, hominem alioqui nõ inargutum, nec insubtilem disputatorem. sed quandoq; bonus, vt ait ille, dormitat Homerus. quid enim? vt nuda parentiũ destinatio aliquò domicilium transferre volentium ad filiorum originem constituendam quicq; valeat: neq; Bartolus, neq; alius quispiam suprascriptam sententiam sequutus dixit. nec vsq; relatum est. sed illud, quod quidem à Bartolo dictum constat, [b] eius Ciuitatis, vbi parentes habeãt domicilium, liberos, qui illis nascerentur, Ciues esse: & si alio fortè loco eos edi cõtingat. In qua sententia Petrũ, veterem scriptorem, Cynum, Nicolaum Neapolitanum

121

[a] d. l. cetera. §. fi. Francis. Ripen. tracta. de pest. part. 2. nu. 185.

[b] l. filios. de municip. & ori. g. lib. 10. Cod.

politanum, Baldum & Angelū fratres fuisse:
122 Alexāder Tartagninus refert,[a] Quomodo † verò domiciliū constituatur: non est difficile definire, sanè in primis animi destinatio est necessaria: fixumq; patrisfamilias consilium: quo loci domicilium habere malit. rem hoc amplius & factum accedere lex exigit. quæ nisi intercedant, negat[b] constitui domicilium. quod quidem non de qualiquali re factóve èxaudiendum est: nam Impp. Deocleti. & Maximian. AA. suo rescripto, larem rerumq; ac fortunar. cuiusq; summam constitui desiderant.[c] vnde rursus non sit, si nihil auocauerit, recessurus: nudæ itaq; patrisfam. destinationi id totum tribuere, quod Raphael Comēsis Bartolum aliòsq; scribere falsò refert,[d] perquàm absurdum est. Nec cōtrà est: quod Marcellus lib. L. digest.[e] nihil vetare ait: quo minus, vbi quis velit, domicilium habeat. illud enim absq; facto domicilium habere volentis, accipi non[f] debet. oportere itaq; eum, qui cuiusq;
123 ciuitatis incola esse vult, illò venire. animo † quippe & corpore opus esse domicilium constituere cupientis: vt possessionem adepturi. cui, vt Accursius apud Iulium Paulum[g] rectè putat, haud dissimilis est, igitur alterutro nihil agi:

[a] d. §. legatum.
[b] l. domiciliū. & l. eius. §. celsus. ff. ad municip.
[c] l. Ciues de incolis. l. 10. Cod.
[d] d. l. cetera. §. fi. refert Frāciscus Ripen. loco & nu. prox. allega. 185.
[e] l. nihil. ad municip.
[f] Glo. d. l. ciues in uer. larem.
[g] Glo. d. l. domicilium.

hil agi: neq; per se animo, neq; per se corpore: cõsequens erit. Quod † Pomponius lib. L. digest.[a] de verborum significatione scribens cap. CCxxxviij. declarat. Incola est inquiens, qui aliqua regione domicilium suum contulit, quem Græci πάροικον appellant, nec tantũm hi, qui in Oppido morantur, incolæ sunt: sed etiam qui alicuius Oppidi finibus ita agrum habent, vt in eum se, quasi in aliquam sedem recipiant. Quæ † definitio generaliter se- quenda est: siue rebus suis, id est maiore parte fortunarum instructus quis transeat: siue animo destinato sit: eò loci, quò se recepisset, perpetuò viuendi: quibus duobus modis domicilium quæri iamdudum constitit.[b] hoc † significat constitutio,[c] cùm larem constitui exigit.[d] illud cùm rer. fortunarumq; summam.[e] modò † sciamus, quod de rerũ summa atq; fortunarum dictum est, quo magis, qui sese aliquò rebus suis instructus contulit, ibi domicilium habere dicatur: hoc amplius Baldo[f] & Angelo[g] auctoribus, desiderari: vt assiduè eo loci versetur. nam hoc principalis constitutionis[h] verbis, vtrunq; desiderantis, consequens est. quam sententiam Nicolaus Abb.[i] Marianus Socinus[k] Felinusq;[l] probant: & ego sequor, Celsiq;

124 125 126 127

[a] l. pupillus. §. incola.
[b] d. l. ciues. & ibi glo. in uerb. larẽ. & in uerb. summã. & Paul. Castre. l. 2. C. ubi Senat. uel clarisſ.
[c] d. l. ciues.
[d] d. glo. in uerb. larem.
[e] d. glo. in uerb. ſummam.
[f] l. 1. nu. 7. C. ubi de criminib. agi opor.
[g] Conſ. 27. quidã uictor.
[h] d. l. 2. C. ubi Senat. uel clarisſ.
[i] c. fi. nu. 8. de paro.
[k] c. fi. de foro cõp.
[l] c. dilectus. 2. nu. 9. de reſcrip.

Celsiq; definitioni apud Domitium Vlpianũ lib. L. digest.[a] eam congruere puto in eo, qui † duobus locis æqualiter instructus esset, factũ notantis: vno non minus, quàm altero loco commorandi, quo magis vtrobiq; domiciliũ constituisse dicatur: quasi quo loco infrequẽs quis sit, domicilij ibi constituendi absit consilium: vt eo loci maximè instructus esse proponatur. Alciati itaq; præceptoris sententiam non probo, apud Pomponium lib. L. digest.[b] idoneam esse coniecturam existimantis, quo magis quis quodam loco domicilium elegisse videatur, quod cum rebus suis & familia eò demigrasset. id † enim dicentibus consequens fore, qualibet calamitate pulsos domo, quo se conferant, quærentes, quocunq; pedẽ intulissent, ibi continuò, contra animi sui propositionem, domicilium habere: quod electione cuiusq; contingit:[c] non fato ac fortuna quadã, illò aut illò venientis.[d] neq; † enim dixerimus, Æneam in Macedonia, quò primum Ilio eiectus, aut in Sicilia, quò postea delatus est, domicilium tulisse: alióue quouis loco vbi, priusquam in Italiam peruenisset, fortè soluit. quãdoquidem, † sicuti dictum est, absq; proposito ac mente perpetuò alicubi manendi domicili-

128 a d. §. Celsus.

129 b l. pupillo. §. incola. de uerb. signif.

130 c d. §. celsus. & d. l. ciues.

131 d d. §. celsus.

X um nemini

[a] d.l.ciues.

um nemini quæri constitutum [a] est. Quod † 132
in eo, qui studior. causa, confecto eorum cur-
riculo ad suos reuersurus, aliquò veniisset: Dy-
nus [b] putauit. negat quippe eũ vlla temporis
diuturnitate domicilium eò loci habiturum:
vnde quandocꝫ abeundi propositum sit. idq;
Angelus lib. v. digest. [c] verum putat. Enim-
uerò † quibus decẽnio, qui ea mente veniisset, 133
domicilium constituisse creditur: illor. sentẽ-
tia in eo casu à Bartolo [d] accepta est: cũ in ob-
scuro est, animum ad suos redeundi deposue-
rit: an adhuc retineat. vt cõtrà †, qui statim ve- 134
niens, facta animi sui contestatione, sedes fixit:
& si maximè studior. causa, tanquam quando-
que rediturus ad suos, domo profectus dica-
tur: domicilium ilico constituisse intelligẽdus
est. Quod est generaliter receptum in omnib.
qui aliquò se contulissent, facta enim animi sui
cõtestatione, se eò loci perpetuò viuere velle,
ex continenti domicilium ab eis constitui.
Quod & Alciatus [e] apud Pomponiũ lib. L.
digest. probat: & rectè. temporis enim diutur-
nitas ad voluntatis coniecturam, non ad do-
micilij constituendi necessitatem pertinet. Id-
circo † Dyni sententiæ Conuenienter fieri, vt 135
vnde quis quandocꝫ migrandi consilium ha-
bet, ibi

[b] arg.l. quæsitũ. §.1. de leg.3. l. nihil. ff. de capti. Bart. l. lex Cornelia. d. §. si tamen. ff. de iniurijs.

[c] l. heres absens. §.1. de iudi.

[d] d. §. si tamen.

[e] d. §. incola.

bet, ibi nullo temporis cursu domicilium cõ
136 trahat. cùm, † cuius animus in obscuro est, hę
rere quodam loco velit: an aliò se postea cõ
ferre: ei, exacto decennio, sicuti modò scripsi,
137 domiciliũ quæratur. Enimuerò, † cuius qua
lis qualis voluntas domicilij constituendi illo
aut illo facto apparet: tempus decẽnio angu
138 stius exigi placuit. quod † in eo qui maiore
parte fortunarum suarum instructus aliquò
venisset: Angelus ex facto consultus respon
dit: [a] & Felinus probat. [b] Secundum quod,
quæ proximè diximus, accepta sunt: eo scili
cet semper desiderato vt, qui rebus suis instru
ctus aliquò venit, diutius ibi cõmoretur. cùm
139 in † lare constituendo, id est cùm quis nullis
reb. instructus aliquò venit: nuda cuiuscp cõ
testatio, in quamlibet regionem, mente ac cõ
silio nuncp inde recedendi, se se recipientis suf
ficiat. [c] ita † exaudiendum est, quod Marcellus
de habendo, quo quiscp loco velit, domicilio
scripsit. [d] quod et casus, quem excepit, declarat.
ita enim, vbi quis velit, domicilium habere li
cere: ait, nisi quo interdictum ei sit, ex qua exce
ptione intelligitur, animi destinatione, vt sępe
dictum est, nisi quis pedem etiam loco inferat:
domicilium non constitui, [e] nemini quippe in

[a] d. cons. 27.
[b] d. c. dilectus.
[c] Paul. Castr. d. l. 2. & d. glo. in uer. larem.
[d] d. l. nihil.
[e] d. glo. in uerb. larem.

terdici, ne quem locum incolere velit: sed ne incolat. coarguitur † itaq; non obscurè Ra- 140
phaelis Comensis error, dum Bartolum alios-
que in suprà scripto originis articulo carpit, existimantis, quasi eorum id sententiæ conse-
quens sit, nuda absentis voluntate domicilium quæri: solaq; mente ac proposito alicunde è-
migrantis in ea Ciuitate, quò nondum se ap-
pulisset, domiciliũ constitui. Cùm † duo il- 142
la exigi, vt est suprà dictum, constet: destinato esse animo, loco vno aliquo certo, nisi quid in-
de necassariò auocet, perpetuò morandi. item eò pedem inferre. nam si domicilium, vt ait cõstitutio,[a] incolam facit. quomodo eius quis regionis incola erit? quam non modo non in-
colit, sed ne vestigium quidem in ea fixit?

Enimuerò, † quod de rerum ac fortunarum 143
summa ait constitutio.[b] id ad coniecturã men-
tis capiendam pertinere, suprà apparuit: si mo-
ra longior in eo loco, quò se quis recepisset, intercedat.[c] cuius † rei, Nic. Abb. auctore,[d] e- 144
ius, qui iurisdictioni præest, erit inspectio: pro qualitate personarum nunc angustius, nunc laxius tempus desideraturi. quãdoq; mox pro incola habituri.[e] Quod † in illa specie Ni- 145
colaus Abbas post Henricum Cardinalem Hostieñ.

[a] d.l.Ciues.

[b] d.l.Ciues.

[c] d.l.2.ubi Sena. uel clarif. Bald. d.l.1.d.nu.7.

[d] d.c.fi.de paro.

[e] Abb. d.c.fi.de paro.

Hostien. lib. iij. epistolar. decretalium [a] respondit, cùm quis domum, aut villam, eò loci, quò se contulit, emisset: aliúdve rerum soli. nam quin tali facto sedem ibi ac domicilium collocasse videatur: nullam esse putat dubitationem. Quam sententiam ancipitem apud me reddit: quod lib. L. digest. [b] Papinianus scribit: qui sola, inquit, domus possessio, quæ in aliena ciuitate comparatur, domicilium nõ 146 facit. Quin autem ipsa per se omnium fortunarum maiorisúe partis, vt suprà diximus, inuectio illatioq; domicilij constituendi propositum non demonstret: ambigẽdum [c] non est.

147 Licet † ex aduerso, vnde rer. suarum omnium. ac fortunarum summam quis euexisset, continuò ibi domicilium habere desinere: magnis auctorib. placeat. [d] hactenus ad id, quod de patrisfa. destinatione erat dictum, responsum est. Quòd verò defraudari defuncti mens dicebatur: ancillam in fundo, vnde profugerat, parituram credentis, si in fuga enixa existimaretur: id nõnullum mihi quidem negotium facit: sed quo tamen defungi absque magna opera licet. quanquam, vt à priore sententia Paulus Castreñ discederet, quam, cùm ius Bononiæ profiteretur, probauerat: ea vna

[a] d.c.fi.

[b] l. libertus. §. sola. 2. ad Municip.

[c] d.l.2. ubi Senat. uel clarisf. Bald. d.l.1. ubi de crimi. agi oport. Ang. d.consf. 27. Feli. d.c.dilecto.

[d] Inno. c. extrãsf. missa. de renuncia. Bart. l. adsũptio. §. uiris. ff. ad municip. & d.l. domicilium. Abb. d.c.fi.

ratio Patauij postea docentem peruicit: haud
sanè idem apud me valitura. nam & si defun- 148
ctus parituram extra fundum ancillam credi-
disset. Immo & si in Vrbem venire eam mo-
riturus iussisset: ibiq; , cùm de vita laboraret,
enixam sciisset. non eo minus legato cum par-
tu cessuram . neq; enim spectari , vbi quid ad
tempus sit : sed vbi destinatione patrisfam. esse
cõsueuit. Nam, † vt Iulius Paulus lib. xxxij. 149
digest.[a] ait: reb , quæ in fundo sunt, legatis ac-
cedunt etiam ea , quæ tunc non sunt , si esse
solent, nec quæ casu ibi fuerunt, legata existi-
mantur. Libet † ijs adiicere longam hac de 150
re Domitij Vlpiani definitionem, qui lib. du-
odetrigesimo digest.[b] his verbis. rerum, inquit,
Italicarum vel prouincialium significatione,
quæ res accipiendæ sint, videndum est. & facit
quidem totum voluntas defuncti. nam quid
senserit, spectandum est. verumtamen hoc in-
telligendum erit, rerum Italicarum significati-
one eas contineri, quas perpetuò quis ibi ha-
buerit. atq; ita disposuit, vt perpetuò haberet,
ceteroquin si tempore in quo transtulit in ali-
um locum , non vt ibi haberet , sed denuo ad
pristinum locũ reuocaret : neq; augebit quò
transtulit, neq; minuet vnde transtulit. vt pu-
ta de Ita-

[a] *l. quæsitũ. §. fi. de leg. 3.*

[b] *l. ex facto. §. rerum. de hered. instit.*

tà de Italico patrimonio quosdam seruos mi-
serat in prouinciam, fortè Galliã, ad exigen-
dum debitum, vel ad merces comparãdas, re-
cursuros, si comparassent. dubiũ non est, quin
debeat dici ad Italicum Patrimoniũ eos perti-
nere debere, vt est apud Mucium relatum,
cùm fundus erat legatus vel cum instrumẽto,
vel cũ ijs quæ ibi sunt. Agasonẽ enim missum
in villã à patrefam. nõ pertinere ad fundi lega-
tũ Mucius ait: quia non idcirco illò erat inmis-
sus, vt ibi esset, proinde si seruus fuerit missus
in villã, interim illic futurus, quia dominũ of-
fenderat, quasi ad tempus relegatus: responsũ
est eum ad villæ legatum non pertinere.
quare ne serui quidem, qui operari in agro cõ-
fuerunt, qui in alios agros reuerte Vantur, et
quasi ab alio commodati: in ea sunt condicio-
ne, vt ad legatum pertineant. quia non ita in
agro fuerant, vt ei agro viderentur destinati.
quæ res in proposito quoq; suggerit, vt Ita-
licarum rerum esse credantur hæ res, quas in I-
talia esse testator voluit. Proinde & si pecuniã
miserit in prouinciam ad merces comparan-
das, & nec dum comparatæ sint: dico pecuniã,
quæ idcirco missa est, vt per eam merces in Ita-
liam adueherẽtur, in Italico patrimonio iniu-
gendam,

gendam. Nam & si dedisset in prouincia de pecuniis quas in Italia exercebat, ituras & redituras: dicendum est hãc quoq; Italici patrimonij esse rationẽ. igitur efficere dici, vt merces quoq; istæ, quæ comparatę sunt, vt Romã veherentur: siue prouectæ sunt eo viuo, siue nondum: & siue scit, siue ignorauit: ad eum heredem pertinere, cui Italicæ res sunt adscriptæ. Labeo quoq;, † cuius opinionem lib. 151

a l. si uxori. §. fi. de aur. & arge. leg. xxxiiij. digest[a] Iauolenus refert, in ea specie cũm ita quidã legasset: ARGENTVM, QVOD DOMO MEÆ ERIT, CVM MORIAR, et quæreretur, vtrum argentũ, quod à testatore depositũ esset, legato cederet? distinxit inter præsentis custodiæ causa depositum, & perpetuæ. & hoc non cedere. illud cedere respondit. & enim ea verba, QVOD DOMO MEÆ ERIT, sic, inquit, accipi debent: esse solebat. quam

b d. §. fi. sententiam & Iauolenus probat.[b] Superioribus † itaq; consequens est: in eo quid- 152
que loco legum interpretatione esse intelligi: non vbi quandòq; sit, sed vbi perpetuò esse placuit. siue voluntate eius, ad quem illud pertinet, loco suo absit. siue eo etiam inscio, vt in casu de ancilla suprà allegato vsu venit,

venit, cuius fuga, accepto legum sensu, effici non potuit: quo minus legatario cum partu deberetur, quia qui fūdum, quæq; in eo sunt, legauit, ea complexus videtur: quæ in fundo esse consueuissent, quapropter, vt quæ ibi casu adessent, haud amplius reddunt legatum: i-
153 ta nec, quæ abessent, angustius. Non † rectè itaq; & illud dictum: idcirco acceptam esse interpretationem, ancillam in fuga non videri enixam: ne consequens esset, illius facto, legatario noceri, cùm tota eius rei definitio ex patrisfa. pendeat destinatione, certo aliquo loco ancillam esse volentis. vbi, & cùm inde abest, esse debet intelligi. Falsum igitur fore, locum, vnde ancilla aberat, ideo spectatū: ne defuncti quoquo modo mēs fraudaretur, né ue ancillæ factū legatario damnum adferret. quæ longè aliter se habere: demonstratum est. His itaq;, quæ de defraudanda defuncti mente dicebantur, confutatis: ad id, quod proximè sequebatur, de patrisfa. destinatione,
154 transeamus. Et † quidem, qui contrà disputant, multùm interesse aiunt: destinatio cuius, q; de ijs rebus sit, quæ nostra continentur voluntate, an de ijs, quæ legum definitione constant, illa enim arbitratu nostro mutari: hæc

fixa manere atq; immota, quare posterioris generis cũm sit originis inspectio: lex[a] quippe definit, quæ cuiq; origo sit. consequens est, in ea constituenda patrisfa. destinationem hic magis, aut illic domicilium habere volentis spectari non debere. fortius hoc quidem superioribus argumentum est: sed quod me, ne superiorem sententiam sequar, haud quaquã permouet. Nam, † vt verum esse fatear in 155
ijs, quæ legis definitione continentur, legis nõ nostram spectari destinationem. Illud † etiam 156
nemo inficiabitur: legem in ijsdem nostræ se accomodare voluntati ac proposito.

Vnde † fit, vt licet quo quisq; loco contra- 157
hit, ibi iudicium suscipere cogatur. [b] tamen † 158
in eo: qui aliquò, inde cõfestim discessurus, venit: & ibi contraxit: aliud lex[c] constituit, quæ hunc foro contractus eximit: inciuile rata, locum breuis moræ spectari: & aliò properantẽ iurisdictione distineri. Sic quoq; & in nostra quæstione fortuitæ moræ locum nõ spectari, sed domicilium consequens est. Nec † 159
mihi quis dicat: si cogeretur se, quocunq; peruenerit, defendere viator: aut alius, qui præternauigat: durissimam eius condicionem fore, [d] cõtrà quàm in originis disputatione euenit. quæ

[a] Ad Muni. ff. & de incolis. lib. 10. Cod. tot. tit.

[b] l. heres absens. §. proinde. ff. de iud.

[c] d. §. proinde.

[d] d. §. proinde.

nit. quę si ex loco natali cēseatur, nihilo magis
naſcentē onerat: quàm ſi inde ortus exiſtime-
160 tur: vbi parentes domiciliū habent. Nam † & ex diuerſo eſſe quoq; duriſsimum: eum, qui cum viatore aut cum eo, qui præteruehitur, contraxiſſet: circumueniri. aut eius quærere domicilium cogi, verius ergo eſt: & in iſs noſtræ deſtinationi legem ſeruire: loco breuis moræ ac fortuitę non inſpecto: quod in multis quoq; iuris articulis reſponſum lego.

161 Nam † lege municipali, qua merces exoticas, ſalem, vinum, frumentum aliūdve quiddā in Ciuitatem inuehere non licet: eum non teneri, qui commeans horum quiddam inuexiſſet: mox aliò tranſlaturus, plericq; omnes ſcribunt.[a] Qua † ratione proſcriptis hominib.[b] quorum alioqui Municipiorum legibus impunita eſt cædes: in Oppida, qua illis iter eſt, hoſpicij cauſa ſine metu Magiſtratus ingredi
163 licet.[b] Pro † eo enim habenda eſt breuis in loco mora: ac ſi, qui quoq; veniſſet: inde mox receſſurus, illò veniſſe non[c] videatur. Tan-
164 tundem † in fure reſponſum ſcio, cui rem furtiuam aliquò ferenti, ſicubi fortè de via feſſus quietis cauſa aut capiendi cibi ſubſiſtat, parci placuit, omnemq; in eum iuriſdictionem ceſ-

[a] *l. ſi quis poſt hanc. C. de ædifi. priua. et ibi glo. Iacob. de Arena. & Cyn. itē Bar. Ange. & Paul. Caſt. l. cetera. §. ſed & ſi quis. ff. de leg. 1. Alex. Imolen. Cōſ. 433. uol. 4. uiſa inquiſitione.*

[b] *Nellus. tract. Bannitorum in 1. part. 2. tēporis q. 58. pacto uel ſtatuto. & Petr. de Anch. conſ. 74. uiſo an diligenter. Marſi. l. ſi. nu. 153. ff. de iuris. omni iudi.*

[c] *c. certum. 11. q. 3. & c. ſi quis. auctē. 18. diſt. et 8. q. 1. c. 1. et Marſ. d. l. ſi. nu. eod.*

sare,[a] licet † ob continuam rei alienæ contre/ 165
ctationē furti pœna Bartolo [b] auctore quo/
cunq; euntem teneat. Interſit † deniq; rei/ 166
pub. nocentium facinora impunita non re/
linqui.[c] Quibus exemplis non illud tantū
diſcimus, breuis moræ nullam eſſe inſpectio/
nem.[d] Verùm † etiam delinquentibus hoc tri/ 167
bui, vt non vbi ſubſiſtant: ſed quò tendant,
lex ſpectet. quod ſi in viro atq; vxore recipi/
mus: fore vt, quocunq; eant, domo profecti,
ſemper in locum domicilij contendere videã/
tur. nam † inde cùm abſumus: peregrinari nos 168
ait conſtitutio.[e] &, eò cùm peruenimus, pere/
grinari deſinere. Toto itaq; tempore, quò à
domicilio abſumus, pro iter facientib. ſumus
habendi, quo numero, qui peregrinantur, eſſe
ſolent. Huc † pertinet, quod Trebatium et 169
Labeonem in illa ſpecie reſpondiſſe, Pompo/
nius lib. xxxv. digeſt.[f] refert: cùm quidam ita
legaſſet. DVM VXOR MEA
CVM FILIO ERIT: HERES
MEVS EI TANTVM DATO.
nam non eo magis, Quòd patronum latitans,
filio relicto, de medio diſceſsit: à legato matrē
excludi putauerunt, quippe quæ animum à ſe
filium dimittendi ac propoſitum non habuiſ/
ſet, quod

[a] Bald. poſt Bart l. qui furere. ff. de ſta. homi. Marſil. d. l. ſi. nu. eod. [b] l. ſi abducta. C. de furt. l. ſed nec. ff. de condi. furt. & l. ſi dominiū. ff. de furt. Ange tract. maleſic. in gloſ. & ueſtem. cæleſtē ibi. quæro quid ſi fur. l. licitatio. §. quod illicite. ff. de publi. l. ita uulneratus. ff. ad l. Aqui. [c] d. c. certum. cū concor. el. Cines. de inco lis, lib. 10. Cod. [d] l. ſi quis ita. de condit. et demō. Ad quē tex. ad de Bal. l. ſi pa/ter. 8. q. C. de inſti. & ſubſt. la. l. non tantū. circa finem. C. de lega. Marſil. l. ſi. ff. de iuriſdict.

set. quod præstare eam oportuit. ceterum, vt omni momento cum liberis sit: non exigi, quibus consequens esse Bartholomæus Socinus scribit:[a] vnde quis reuertendi animo discessisset: ibi eum præsentem semper fuisse existimari, quod accipere debemus, etiam si diu afuisse proponatur. nam in breui reuersis, animum redeundi Paulus Castreñ, & Raphael Comẽsis non desiderant,[b] eò tandem nostra disputatio redit: vt in liberorum origine non nascẽdi locus, sed parentium domicilium, vt est sæ-
170 pe dictum, spectetur. Nec † Franciſci, cui à Ripa cognomentum est, sequor sententiã distinguentis:[c] conceptus sit in loco domicilij partus: nec ne. ut posteriore casu, nascendi locus.
171 priore, domicilium spectetur. quòd † qui in vtero est, vt Iulius Paulus lib. i. digest.[d] scribit, perinde custodiri solet: ac si in rebus humanis esset. id enim, cũm de commodis partus quæritur, est acceptum: [e] & plerũq; nihil interest, eam ciuitatem quis patriam habeat: vbi natus est. an, vbi magis parentes haberent domicilium. aut certè id totum ex futuro pẽdet, incertumq; est: vtrius loci ciuem esse, satius
172 sit. Adde, † in originis causa diem puerperij, non conceptionis inspici. quod Neratius

[a] d. l. si quis ita.
[b] d. l. si quis ita.
[c] Tract. de peste, part. 2. nu. 183.
[d] l. qui in utero est. de sta. homin.
[e] d. l. q in utero est.

[a] l. eius, ad Municip.

lib. L. digest,[a] eleganter ait, proinde tali distinctione vtendum non puto. Hæc quidē, ad aliorum disputationem, quod attinet, cetera dicere nos possumus, superiori sententiæ, si rē penitus perspicimus, illud † occurere: quòd 173
originis causa natura non lege constare videatur. Quod † Domitius Vlpianus [b] declarat: cùm adsumptio originis, inquit, quæ non est, veritatem naturæ non perimit. Et † rursus, 174 175
filius ciuitatem, ex qua pater eius naturalem originem ducit: non domicilium sequitur. Nemo † autem nescit, rerum naturam 176
immutari vlla legum auctoritate non posse.[d] Sed † hoc mouere neminem debet: neq; em̄ 177
tam arctè naturæ demōstratio accipienda est: vt ad cuiusq; loci angustias, vbi quis natus diceretur, originis definitionem contrahamus: alioquin † ex vico ortis, rempubl. cui vicus ille 178
respondet, patriam non fore: quod nemo dixerit.[e] Sanè † Vergilio non Mantua, sed 179
Andes, Oppidum in agro Mantuano, natalis locus fuit. Non † item Catullo Verona: 180
quippe quem in Peninsula lacus Benaci natū constat, de vtroq; illud Martialis doctorum quorundam viror, patrias commemorantis,

[b] l. adsumptio. ff. ad Municip.

[c] d. l. adsumptio. §. 1.

[d] l. 2. §. 1. ff. de usufr. ea. rer. quæ usu consum.

[e] l. qui ex vico. ff. ad Municip.

Verona,

Verona docti syllabas amat uatis:
Marone felix Mantua est.

Naso quoq; lib. Elegiarum iij. suam & eorum patriam celebrans ita scripsit,

Mantua Vergilio gaudet: Verona Catullo.
Peligne gentis gloria dicar ego.

181 Retinenda † itaq; prior sententia est: quam magis receptam esse ac crebram, appellatione originis laxius accepta, quidã [a] auctores sunt.

[a] *Auguſt. Arimi. nẽſis. l. huiuſmodi. §. legatũ. de legat. 1. Lancel. Decius. l. heres abſens. §. proinde. ff. de iudic. Fran. Rip. ubi ſuprà. d. nu. 183.*

182 Et † Baldus, [b] ne hoc præteream, eandem quæstionem in grege tractat. si metu hostium aut latronum opilio vim fugiens, caulis relictis, pecus in alienum agrum compulisset, nã quicquid ibi natũ est: quasi in loco, vnde grex abest, natum esset: eius decumam vectigálve exsolui debere: consequens esse ait. antistite, aut domino agri, quò per fugam grex esset compulsus, eo nomine nihil laturo: quod & Ioannes Imolensis adnotauit, [c] idq; Dynum luliani sententiæ [d] consequens esse ante alios scribere: Paulus Castrensis [e] refert. Tantũ-

[b] *d. §. legatum.*

[c] *d. §. legatum.*

[d] *d. §. legatum.*

183 dem, † idem Paulus Castrensis apud Marcianũ lib. xxxix. digest. [f] in eo respondit: qui quid mercium aliarúmve rerum, metu prædonum aliquò inuexisset, negat enim horum nomine

[e] *l. interdum. §. ſi propter. ff. de publi.*

vectigal

vectigal deberi. Quod † Bartolus [a] in ea 184
ſpecie probauit, cùm hoſtes quis, piratásve
fugiens, cum rebus ſuis aliquò ſe recepiſſet, nã
huic, nullo exſoluto vectigali, inde recedere,
reſq; ſuas auferre licere: ſcribit. Et † magna 185
quidem ratione, inhumanum quippe eſſe, in
aliena calamitate de rebus tam luctuoſis emo-
lumentum ſectari. Idq; † Imperator Conſtã- 186
tinus in naui vi tempeſtatis contra nauiganti-
um conſilium aliquò appulſa lib. xi. prin-
cipalium conſtitutionum reſpondit: fiſcum
ſuum à lucro vllo inde capiendo edita conſti-
tutione [b] repellens. Quod † ad illum caſum 187
Bartolus producit: [c] cùm, areſcentibus per æ-
ſtatem vicinor. fluminibus, ex proximis Op-
pidis ad noſtras moletrinas venitur, ſanè em̃,
qui in ea cauſa eſſent: eos, tanquam neceſsitate
famis ad nos venire compulſos, immunes abi-
turos Bartolus [d] ſcribit: & rectè. Nam † ſi 188
famis neceſsitas ſacris conſtitutionibus ido-
nea cauſa viſa eſt: quamobrem patres filios
ſuos filiaſq; diſtrahant. [e] mirum eſſe non de-
bet, ſi eadem vectigalis tribuat immunitatem:
idq; Bartolus [f] ſignificauit. Nec † magnum 189
eſt: hoc in uectigalis cauſa admittere: quæ iure
ciuili continetur. [g] & † plerunq;, id eſt quoti- 190

ens, à

[a] l. 1. de naufrag. lib. 11. Cod.
[b] d. l. 1.
[c] d. l. 1.
[d] d. l. 1.
[e] C. de pa. qui fil. ſuos diſt. in ru. et nig.
[f] d. l. 1.
[g] l. uectigalia. ff. de publ.

tiens, à principe vectigal non constituitur: fraus in eo commissa omni probro tam natu-
191 rali quàm ciuili caret.[a] Est † enim tantun-dem & in furto receptum: quod naturali atq; adeò diuino iure prohiberi, nemo nescit.[b] ob famem quippe furtum permitti: placuit.[c] vt omnium sententia impune sit fame perituro rem alienam, qua vitam toleret, auferre.[d]

192 Est † & illud inter hæc discrimen, quod in vectigalis causa lucrum quæritur: in furto autem damnum vitatur. quæ latè constat differre:[e] vt plus esse appareat, famis causa, furtum permitti: quàm vectigalis remissionem dari.

193 Et si, † vt hoc obiter notem, parum acutè dici videatur: furtũ ob famem permitti:
194 licet ita loqui, in more sit. famis em̃ necessitas rem dominio cuiusq; eximit: facitq; esse cõmunem.[f] idq; tam diuino quàm humano iuri cõsequens esse: Bartolus lib. xiiij. digest.[g] auctor
195 est. Igitur, † vt socius re communi sine delicto vtitur:[h] ita quoq; & ille, cui, si manum ab eo, quod alterius fuisset, abstinuerit: pereundum est: id in alimoniam necessariam, tanq; commune factum, impune auferet. quæ sentẽtia Nicolai Abbatis,[i] Ioannis Anagni-
196 ni[k] & Cagnoli[l] fuit. Enimuerò † si

[a] Bart. d. l. uectigalia.
[b] l. probrum. ff. de uerb. sig. et l. 1. in fi. ff. de furt.
[c] c. si quis ppter. de furt et ibi gl. & Docto.
[d] d. c. si quis propter. & ibi glos. & Docto.
[e] Fel. c. quoniam. nu. 8. de Simo.
[f] Doct. d. c. si quis propter.
[g] gl. 2. §. cum in eadem. ad l. Rodi. de iact.
[h] l. meritò. ff. pro socio.
[i] c. quoniam. nu 5 de Simo.
[k] d. c. quoniam.
[l] d. l. quæ ppter. ff. de diuer. reg. iur.

res, cuius propria fuisset, permaneret: eam
pretextu necessitatis ab inuito auferre: nullo
iure liceret. lex enim, quæ, vt ex Demosthene 197
Marcianus lib. 1. digest. [a] scribit, delictorum
correctio est, delictum permittere quomodo
possit? [b] Quare † neq; Cyno, [c] neq; Baldo, [d] 198
alijsq; plerisq;, eosq; sequuto Decio [e] adsentior
illum excusantib. qui potentioris iussu, mor-
tem sibi comminantis, nisi obtemperaret, ho-
minem occidisset. Nec † cõtrà esse, quòd vim 199
vi defendere Iulio Paulo auctore [f] omnes le-
ges omniaq; iura permittant. id enim extra
personam vim inferentis, non intelligi: quod
idem Iulius Paulus respondit, [g] & † quidem 200
cùm vis iniusta facta proponitur, etiã à Ma-
gistratu modum muneris sui prætergresso. [h]
vim enim iustam propulsare, à quocunq; ad-
hibeatur, neq; ciuile, neq; naturale est. [i] Vn- 201
de † proscriptis, in quos iure plerũq; Munici-
pali cuiq; ciui necis potestas est, aduersus vim,
si qua eor, vitę adferretur, salutem suã tueri nõ
licere: quidam [k] prodiderunt: quod † summa 202
ratione placuit. nam si, vt ijdem [l] dissérunt, iu-
sta vis est: quæ infertur, iniustam eius esse pro-
pulsationem, necessum est. Ideoq; † pro mo- 203
do admis-

[a] l. 2. de legib.
[b] l. meminerit. C. unde ui.
[c] l. scientiam. §. qui cum aliter. ff. ad l. Aquil.
[d] c. 1. §. iniuria. col. fi. uers. sed pone. de pac. iuram. fir.
[e] l. ut uim. nu. 9. ff. de iust. et iure. & l. is damnũ. §. eius. de diuer. reg. iur. Adde Cagn. l. quæ ppter. de diuer. reg. iur. et Marsil. 1. nu. 92. ff. de sica.
[f] d. §. qui cũ aliter. et l. 3. §. quod ait. ff. de incend. rui. & naufr.
[g] d. §. qui cum aliter. ibi illum enim solum.
[h] Bart. Tract. q sint rebelles. uersi. rebellando. in prin. Paul. Castr. d. l. ut uim. et ibi. Deci. nu. 24. Abbas c. si quando. de offic. de leg. Marsil. d. l. 1. nu. 82. de sica.
[i] d. l. ut uim. & ibi glos. & Doct.
[k] Bart. Ang. Paul. Castr. d. l. ut uim.
[l] Bart. Ang. Paul. Cast. d. l. ut uim.

do admissi vindicari, quod in persona militis, castigari se à centurione non permittentis, Macer. lib. vndequinquagesimo digest. bellissimè distinxit. Nam, qui quoquo modo restitisset, eum à veterib. notatum ait, qui verò tenuisset vitem, qua mos erat Romani Latinique nominis militem, honestiore quasi pœna electa, non virgis cedere: hunc militiam mutare, dedita opera consultoque vitem frangenti capitale esse, quam pœnam eodem Macro auctore [b] suffert, qui manum centurioni se castiganti intulisset. contumacia resistendi semper fraudi futura. Aliud existimantib. non
204 constituram rei militaris disciplinam: vt † nec domesticæ: si seruus filiúsue famil. domino patriúe se suo iure castigare volenti resistat, [c] viro vxor, [d] aut præceptori discipulus parum bene faciens, [e] quilibet denique, cuius infirmior ætas seniorum prudentia regi atque informari, ad vitæque decora exemplis maiorum suorum excitari debet: natu grandiorib. propinquis, quibus in eos animaduertendi ius esse: sacris [f] constitutionib. cautum est: modum & his et
205 superioribus seruaturis, [g] nam eum excedenti bus rectè resisti, consequens est, incipere enim iniustam vim castigationi inesse, iniustam au-

[a] l. milites agrū. §. inreuerens. de re milit.
[b] d. §. inreuerēs.
[c] l. unica. C. de emend. seru. & l. 3. C. de patr. potest. Dec. d. l. ut uim. nu. 21. et seq Fel. c. licet heli. in princ de Simon.
[d] l. cōsensu. C. de repud. & auth. sed nouo iure. eod. tit. Fel. c. cū contingat. in fi. de for. cōpe. Deci. d. l. ut uim. nu. 22.
[e] l. sed & si quē cūque. §. si magister. ff. ad l. Aquil. & ibi Bart. et c. præsbyter. de homicid. Deci. d. l. ut uim. & nu. 22.
[f] l. 1. C. de em. pro.
[g] Bart. cons. 104. uisis & Alexa. cōs. 73. uiso Theamate. Anan. c. 1. de cleri percuss. Dec. c. ad nostrā de appell. et d. l. ut uim. nu. 22.

 tem vim

[a] d.l. ut uim. & ibi.glo.et Doct.

tem vim iure suo quisq; propulsat. [a] quod ab eo non fit: qui imperatam à Tyranno cædem exsequitur. ab hoc enim adiuuari vim iniustam Tyranni, dum ei mos geritur, nõ propulsari: palam est. quod nisi dixerimus, consequens fore eum, qui Tyranni iussu ita violaretur, aduersus talem vim tueri salutem suam non posse: quod nemo sanus probauerit. iniustam enim ei vim adferri, certum est: quam repellere, vt Iulius Paulus lib. ix. digest. [b] scribit, omnes leges omniaq; iura permittunt. vt dubium non sit, Tyranni iussu innoxium hominem quocunq; metu occidentis factum delicto non vacare. Scio quidem esse quæ, qui contraria sententia vtuntur, pro se adferunt: illud in primis, quod Domitius Vlpianus lib. ix. digest. [c] ex Celso refert circa eum, qui exorto in vicinia incendio proximas ædes, ne longius procedens ignis, ad se perueniret: intercidisset. circa eum item, qui nauis suæ explicandæ causa funes anchorarum alterius nauis, in quos vi ventorum se impegerat, præcidisset. [d] Nam nec hunc ob præcisos funes, nec illum deiectæ domus nomine teneri, respõsũ est. [e] Adlcitur † & illud de eo, qui suarum mercium seruandarum causa alienas in mare proiecisset,

206

207

208

[b] d.l. scientiam. §. qui cũ aliter. ad l. Aquil.

[c] l. si quis fumo. §. 1. ad l. Aquil.

[d] l. quẽadmodũ. §. item Labeo. ad l. Aquil.

[e] d. §. 1. & d. §. item Labeo.

proiecisset: cui impune esse ait lex. [a] sed in hũc magistro nauis proditam esse actionem: con-
209 stat. [b] Ei † verò, qui vicinas ædes dissipasset: facti sui rationem constitisse: putandum est. tanq; vim imminentem auertere volenti. neq; enim solum vim præsentem submouere ius est: [c] sed & futuræ occurrere. vt in ví, quæ manu adhibetur, propulsanda responsum est. [d] licere quippe ictum occupare: placuit. [e] meritò itaq; fraudi non esse, vicinas ædes, vnde concepto incendio malum expectabatur, suarum seruandarum gratia delcienti, quid enim peccauit, qui tempestiuè damno se subtraxit? multo minus verò eum delinquere: qui præcisis funibus præsens tempestatis periculum effugit: ni hil autem eiusmodi in cædis causa proponi. nullam enim vim ab eo, quem potentioris iussu violare quis adgreditur, ipsi aut adferri, aut
210 imminere. aduersus verò vim expediendæ suæ cuiq; salutis ergò ferrum nobis à legibus [f] porrigi: non quoq; quiescentem, nihilq; in nos mali molientem, dum alieno furori mos geritur, lædere: permitti. [g]
211 Haud † parui deniq; referre, reb. cuiusq; manus adferantur ab eo, qui vim aliquam declinaret: an vitæ. damnum siquidem rerum sarciri, vitam verò semel amis-

[a] *qui seruãdar. ũ ff. de præscrip. uerb.*
[b] *Glos. Paul. Castre. d. l. q seruãdarum.*
[c] *d. l. ut uim. et d. §. qui cũ aliter.*
[d] *Glos. Barto. & Bald. l. 1. C. unde ui. per l. 3. §. qui cum ermati. ff. de ui et ui arma.*
[e] *Glos. Barto. & Bald. ibid.*
[f] *d. l. ut uim. et d. §. qui cũ aliter.*
[g] *d. §. qui cum aliter. ibi illum enim solum.*

ſam reuocari nequaq; poſſe. inde meritò rerũ iacturam leuiorem ſemper, quàm ſalutis hominib. eſſe. rectiſsimè itaq; aliud in rerum interitu, aliud in cæde hominis ſtatui. quæ ſententia lib. v. epiſtolarum decretalium [a] Felini fuit. Adde, † vt eleganter ac piè eodem lib. [b] Nicolaus Abbas ſcribit, eumq; ſequutus Ioannes Anagninus, [c] quæ ita mala ſunt, vt mala ſint ſemper, quo numero eſſe cædes aiunt, periuria atq; adulteria, ea priuſq; admittamus, omne nos adire diſcrimen oportere. [d]

Satius † igitur fore, hominem Chriſtianũ alieno ſcelere perire, quàm alij obtemperantẽ homini innoxio vitam eripere. [e] Huc † pertinet notiſsima illa Criſti Dei vox: metuendos eos non eſſe inquientis, [f] qui corpus occidere poſſunt: animam non poſſunt, ſed eum, qui & animam perdere, & in gehennam mittere poteſt: formidandum nobis eſſe. Adeò autem † impune ei eſſe non debet: qui potentioris iuſſu innoxium hominem interemit. vt is extra legũ pœnas eſſe non exiſtimetur: qui plagam vitans apprehenſum hominem percuſſori pro clypeo obiecit. placuit [g] enim illo occiſo eum, qui obieciſſet, cædis nomine teneri. Sed † an diſtinguimus, imperata cædes à potentio-

[a] *c. ſignificaſti. in in fi. de homicid.*
[b] *d. c. quoniã. nu. 5. de Simon.*
[c] *d. c. quoniam.*
[d] *c. ſacris. de ijs quæ ui met. uel cauſ. fi.*
[e] *d. c. ſacris. Glo. c. de his clericis. 50. diſt. per tex. c. ita ne. 32. q. 5. Auguſt. Bero. c. ſuper eo. nu 8. de uſur.*
[f] *Math. 10. c.*
[g] *Angel. Areti. diſput. Atholus. Gaius adgreſſus. Fel. d. c. ſignificaſti. Dec. l. ut uim. ff. de ius. & iur. nu. 7.*

212 213 214 215 216

potẽtiore sit hominis perituri: nam in eo, qui percussori obiectus est, & ita occisus, talis distinctio adhibetur. placuit [a] enim, si dãnatus, cùm ad supplicium fortè duceretur, obiectus
217 sit: eius cædem impune oblcienti fore. vt † impune est, ita enim, quorum hæc sententia est, [b] differunt, ædes vicinas suarum seruandarum causa disipanti: [c] quasi perituras, sed hanc rationem sequentib. fore, vt idem in non damnato respondeamus. nam & tunc parci ædes diruenti, ait lex: [d] cùm ad eas ignis non peruenit: non quo omnino damnum dirutarum ædium non sarciat: [e] sed ne pœnam præterea eo
218 nomine sustineat, igit, quia siue perituras ædes quis, siue nõ perituras, iusto terrore perculsus, demoliatur: in eadẽ causa est: ne [f] pœnã suffe-rat, cõuenienter nihil interert, damnatus percussori obiectus sit: & ita occisus: an nõ damnatus: quo minus magisũe in eũ vindicetur. de pœna siquidẽ capitis, non de rer. damno agi.

219 Sed & altius rem penitusq; perspicientibus dissimilis ratio videatur: hominis damnati atque ædium perituarum. ab ædibus enim periculum impẽdere: metuendumq; esse: vt suprà differebam: ne, peruagato longius incendio, inde ad diruentis ædes ignis transeat, à damnato autem

[a] Ang. Areti. disput. Atholus Gaium adgressus. Feli. d. c. significasti.
[b] Angel. & Feli. ibidem.
[c] d. l. si quis fumo §. 1.
[d] d. l. si quis fumo. §. 1.
[e] l. si alius. §. est et alia. & ibi Bar. ff. quod ui aut clam.
[f] Glo. d. §. est & alia. uers. non idẽ erit. in fi. glo.

to autem nihil periculi impendere. falſum † item eſſe: referre damnatus quis ſit: nec ne ſit: quo magis minúsve à priuato impune occidatur: vtrosq; enim ad publicam tutelam pertinere. Vnde † & parricidij obſtringi eos placuit, qui neceſſarios ſuos damnatos, dedecoris euitandi cauſa, ne publicam pœnam acciperent, veneno in carcere necaſsēt.[a] & homicidij reos eſſe, qui damnatum, dū ad ſuppliciū duceretur: occidiſsēt.[b] ita, vt ne militi quidem venia ſit, qui eripi ſibi priuata vi damnatum metuens, eum ſua manu interemiſſet.[c] Et † generaliter, poſt quàm quis in publicam cuſtodiam vénit, nihil in ipſum cuiq; priuato licere, cautum eſt.[d] Secundum † quod, proſcriptorum necem, quæ ſine ſcelere alioquin iure Municipali admittitur: ſi capti occidantur, vindicari cōſtat.[e] Quod Andreas Alciatus lib. L. digeſt.[f] apud Pomponium adnotauit. Tantæ † deniq; curæ legibus eſſe, ne quid contra publicam iudiciorum diſciplinā, occupato ſupplicio, fiat: vt ferro, venenóve, aut alio, quo cædes perpetrari poſsit, in carcerem illato: in præfectum id paſſum animaduertatur.[g] Nec † modò, cuſtodijs mortem ſibi conſciſcentibus, impune cuſtodi non ſit.

[a] Bald. l. additoſ. C. de epiſc. audi. idē. l. fideicōmiſſa. §. ſiquis. de legat. 3. l. fi. C. de maleſi. Bart. l. cuiuſcunq; ff. ad l. Iuli. Maieſt. Alex. l. 3. §. tranſfugas. ff. de ſica. Marſ. d. l. 1. nu. 13.
[b] dd. Doct. ibid.
[c] Bald. poſt Cyn. et Iacob. de arē. d. l. libertas.
[d] Bart. l. in laqueū. ff. de adq. rer. domi. l. 3. §. fi. ff. de ſica. et l. legis Iuliæ. ff. ad l. Iul. de ui. et Bal. d. l. libertas. cū multis alijs allegatis
[e] Marſ. d. l. 1. nu. 3
[f] l. Pupillo. §. 1. de uerb. ſignifi.
[g] l. carceri. ff. de cuſtod. reor.

220 221 222 223 224 225 226

sit.[a] sed & casu defunctis, testationibus enim eius rei fidem fieri oportere: ne quid custodi adscribatur lib. duodequinquagesimo digest.[b]

227 Herennius Modestinus scribit. Apparet † itaq; ex his inter damnatum et nec damnatum nihil interesse: quo magis minúsve in suprà scripta specie, qui quem percussori obiecisset,

228 excusetur. Illa postremò ratio pertenuis est, atq; etiam absurda: cùm, quod in ædium dirutarum casu est responsum:[c] ad cædem hominis producitur. quod elegãter rectissimeq; Felinus[d] refellit. cuius sententia suprà à nobis

229 relata est. Constat † denicq;, consequensq; disputationi nostræ est: quod suprà ex Cyni Baldi[f] aliorumq; & Decij[g] sententia dicebatur: cædem à potentiore imperatam metu admittentis, nullam esse pœnam existimantium, falsum esse: idq; Baldo, mutata postea in melius opinione, placuisse apud Imppp. Valentinia, Theodo. & Alexandrum AA A. lib. ix. principalium constitutionum[h] leg o. is enim exemplo seruorum, qui dominor. metu vim admisissent, vindicari in eum, qui potentioris iussu cædem fecisset, scribit: id est remissa capitis pœna, quam, homine sua volun tate occiso, sustinuisset:[i] mitius eum esse puniendũ: quod

[a] *l. fi. ff. de custo. reor.*
[b] *d. l. fi.*
[c] *d. l. si quis fumo.*
[d] *d. c. significasti.*
[e] *d. §. qui cũ alieter.*
[f] *d. §. iniuria.*
[g] *d. l. ut uim.*
[h] *l. seruos. ad l. iuli. de ui per ill. text.*
[i] *l. 1. ff. de sica.*

[a] Florid. l. liber homo. cir. prin. & l. quod dicitur. ff. ad l. Aqui. Iaſ. §. ſi minus. nu. 17. inſti. de actio. Marſ. d. l. 1. nu. 92. deſicar.

et alij probãt[a] Hęc † diſputatio, ne hoc præ- 231
tereã, Imperatorũ placitis conſequens eſt: illoq; iure conſiſtere poteſt. enimuerò pontificum conſtitutionibus legeq; diuina hominem inſontẽ ſuæ ſalutis expediendæ gratia occidere, fas non eſſe: Antonium corſetum ſcribere lego.

[b] Sing. uerb. metus. prope fi.

[b] qui & cędem ita factam prorſus excuſantium ſententiã præduram eſſe ait: ſoloq; eo ſequendam arbitratur: quòd crebrior ſit: magiſq; recepta. Superiora in eo, qui Tyranno

[c] Bald. d. l. ſeruus.

obſequutus, id eſt ei, cuius imperium iuſtum

[d] Cyn. l. fi. C. ſi cõtra ius uel util. publ. et l. reſcripta. in 3. et 4. q. C. de preci. Imp. offer. Feli. c. quæ in Eccleſiarum. nu. 60. de cõſtitu.

non eſt, cædem perpetrauit: accepta ſunt,[c] in principe autem iuſto aliud erit forſitan reſpõdendum, tum † quia eum omnia ex bono & 232
æquo agere præſumptum eſt, [d] tum † etiam 233
quia non ex fide actorum, vt cæteros facere oportet: [e] ſed ex veritate rerum & iudicat: [f] &,

[e] l. illicitas. §. ueritas. et ibi Doct. ff. de offi. præſi. Feli. poſt Abb. c. paſtoralis. §. qa uero. num. 23. de offic. deleg.

niſi iudicet, peccat, veritatem itaq; ſequutum eum, credere par eſt. Vnde, † vt eleganter 234
Baldus[g] ait, alios ius reddi iubere poſſe, ſummum verò principem, ita aut ita reddi, parẽdum itaq; ei eſſe: cuius tanta auctoritas ſit, cauſaq; indiſcuſſa, ſiue hoc ſiue illud exſequi iubẽti auſcultandum, conſequens eſt. Quod † in 235 236
illa ſpe-

[f] Bart. poſt Cyn. l. unica. ad fi. C. ut quæ deſunt ad uocat. part. Bal. d. l. reſcripta. Iaſ. §. ſi min9. nu. 15. in fi. inſtit. de actio. Feli. d. §. quia uero. nu. 23.

[g] Rubri. de offic. deleg. & c. 1. ſi de feud. fuę. inter do. & uaſal. & l. 1. C. quomodo & quando iudex. & Feli. d. §. quia uero. & nu. 23.

illa ſpecie Cynum [a] reſpondiſſe Felinus lib. i. Epiſtolarum decretalium refert, [b] quæ ſententia Nicolai quoq; Abbatis [c] fuit. cũ Princeps cauſa non cognita hominem ſuſpendi iuſſit, ait enim Cynus, eum qui id facere iuſſus eſt,
237 ſine peccato obtemperaturum. Quod † magna ratione Felino auctore videtur dictum, [d] quid enim tam ridiculum eſt: quàm à Magiſtratu inferiore factum nihil temerè, aut cum cuiuſq; iniuria præſumere? [e] Non idem autẽ
238 in principe exiſtimare: qui † ſummus eſt omnium Magiſtratus: & lex quædam in terris
239 viuens? [f] Hæc † quidem rectè dici poſſe quis putauerit: cũm ei, qui tale quiddam exſequi iuſſus eſt: non conſtat, ſons an inſons is ſit: de quo ſumere ſupplicium eum oportet. At cũ explorata cui eſt hominis innocentia: quidã anteponendũ veritati obſequium ſcripſerũt, [g] quidam Theologos conſulendos malunt, in quibus Iaſon [h] fuit, alij [i] conſultis Theologis veritati ſeruiendum atq; innocentiæ dixerũt, ſatius eſſe rati Magiſtratu abire: quàm de inſonte ſupplicium ſumere, quod magis probãdum eſt. ſemper † enim, vt Ceruidius Scæuola lib. xxij. digeſt. [k] ſcribit, veritati locum ſuperfore,
240
241

Quod in cæde dixi, in adulterio æquè pu-

[a] *ubi ſupra.*
[b] *d. c. quæ in eccleſiarũ. nu. 60.*
[c] *c. quanto. col. 5. uerſ. ſi tamẽ Papa de iureiurã. c. in cauſis 2. notab. de re iud. & conſ. 84. illud in ſũma. ad fi. latè.*
[d] *Feli. d. c. quæ in eccleſiarum. & nu. 60.*
[e] *d. c. quæ in eccleſiarum. et nu. 60.*
[f] *d. c. in præſenti a. de renũti. et. c. ſicut. de re iudi.*
[g] *Aut. de conſul. ad fin. & Aut. quib. mod. nat. effi. leg. Bar. l. diuo pio. §. ſententiã. col. 2. ff. de re iudic. Butr. et Imola c. 1. de offi. ordina. Feli. d. c. cõſanguinei. nu. 8.*
[h] *d. §. ſi minꝰ. nu. 17.*
[i] *Feli. d. §. quia uero. in fi.*
[k] *l. penult. de probat.*

què putauerim recipiendum: quod & plerique
rectissimè existimauerũt:[a] vt quis vitę retinẽdę
causa adulteriũ admittere nõ debeat. Chucha-
lonis itaque sententiã non probo. L. lib. digest. 242
apud Decium[b] mulieri ob famem copiã cor-
poris sui facere permittẽtis, infirmãq; eius pa-
rumq; idoneam argumentationem esse: gene-
rali illa allegatione vtentis, qua † dicere sole- 243
mus, necessitatẽ legem non habere, [c] quodq; † 244
legibus licitum non est: id fieri necessitate li-
citum. [d] Necq; enim ita laxandum hoc esse, vt
nullis finibus coerceatur. ne consequens sit, ob
necessitatem nihil non licere. quod nequaquã
existimãdum est. nam & in ijs, quæ propè nul-
lam distinctionem admittunt: reperiri excep-
tioni locum scimus. Sanè enim, vt sacrosan- 245
ctæ rei exemplo vtar: baptismatis mysterium
à solis sacerdotib. esse tractandum constat,[e] ij
tamen † si desiderentur: eius rei non modò cui- 246
libet Christiano sine sexus differẽtia potesta-
tem esse,[f] etiam [g] parentibus, sed & Iudęum, &
improbatæ alterius cuiusuis religionis homi-
nẽ eo munere rectè functurum.[h] Hęc cùm tã- 247
longè lateq; permittantur: nemo tamen à se ip-
so rectè baptisabitur: quod & est constitu-
tum,[i] licet, qui hoc affectasset: nullo, à quo ba-
ptisare-

[a] Glos. Ioan. Andre. Bald. Abb. & Anan. d. c. si quis ppter. Dec. & Cagnol. d. l. quæ propter.
[b] d. l. quæ ppter. in addit.
[c] l. 1. & ibi glos. et Doc. ff. de offi. consu.
[d] c. remißionẽ. 1. q. 1. c. sicut. de cõsecrat dist. 5. l. q potuerunt. ff. de manumiss. test.
[e] c. cõstat. de cõsecrat. dist. 4.
[f] c. mulier. cum seq. d. dist. 4.
[g] c. ad limina. 30. q. 1.
[h] c. Romanus. et c. à quodam. d. dist. 4.
[i] c. debitum. de baptis.

ptisaretur, reperto, saluus futurus credatur.[a]

249 Sed † & in hoc ipso famis articulo constitutio,[b] quæ de distractione liberorum scripta est, ita arctè accipitur: vt matri, quæ semper certa[c] est: non minus extra matrimoniũ, quàm in matrimonio, vnde æqua ei reuerentia vsq; quaq; à liberis debetur:[d] talis facultas denegetur.[e] nec † patri permittatur in ijs filijs, quos

250 in potestate non habet.[f] auo † autẽ nihil quicquam prosit, nepotes in potestate habere: quo

251 magis hoc iure vtatur.[g] licet † patris appellatione auus,[h] & filiorum nomine iusta interpretatione nepotes comprehendãtur:[i] vt cõstitutionis verba conuenire auo sanè videantur, quod animaduertisse Cynus videtur: nam in hac quæstione hęsitasse eum, Baldus refert.[k]

252 Status † quoq; ratio ius huiusmodi minuit. siquidem in filio sacris initiato, diuinisq; ministerijs addicto hanc sibi facultatem vsurpare

253 pater non potest.[l] Sed † an pro Chuchalone faciat ex aduerso grauitas rei? nullam enim esse necessitatẽ, quę fami exæquetur.[m] Vn-

254 de post Azonem,[n] Accursium, Cynum, Dynum[o] & veteres quosdã alios, Baldus & Angelus fratres, Salycetus & Paulus Castrensis apud Imp. Constanti. A. lib. iiij. principalium

[a] Abb. d. c. debitum.
[b] l. 2. C. de patr. qui fil. suos. dist.
[c] l. quia. ff. de in ius uocan.
[d] l. parẽtes. ff. de in ius uocãd.
[e] Glo. et Doct. d. l. 2.
[f] Imol. l. 1. col. 3. ff. de uulg. et pupil substit.
[g] Bald. d. l. 2.
[h] l. iusta. ff. de uerb. signif. il. filij. et l. liberorum. et d. l. iusta.
[i] ff. de uerb. signi. et Marsi. et Doc. latè allega. per eum. l. infans. nu. 21. ff. de Sica.
[k] d. l. 2.
[l] Hostien. c. iudæorũ. de ætat. & qualit. Gerard. singul. 100. Marsi singul. 119. pater
[m] Bald. consi. 458. lata fuit sententia. col. 2. lib. 3.
[n] in summa. C. de patr. qui fil. suos distr.
[o] C. in argumentum de reg. iur. lib. 6.

constitutionum, [a] quod in causa famis est re-
[a] d.l.2. sponsum, ad aliam quamcunq; necessitatē ne-
gant esse producendum, adeò, † vt filium pa- 255
ter, quo se à præside, quóve se ab hostibus re-
dimat: vendere non possit. [b] Ioannis † quoq; 256
[b] Bald.d.l.2. fabri [c] sententia fuit, ob famem marito dotem
[c] §.1.instit.quib. alienare licere. idem sibi ex nulla alia causa ad-
alie.licet. sumpturo. quod & Angelus Aretinus pro-
bauit. [d] Porro † magnam famis atrocitatem 257
esse: necessitatemq; aliam nullam ei comparari,
[d] d.§.1. vt meritò uideri possit: ob famem nihil non
esse indulgendum: vetera nos exempla abun-
dè docere possunt: quę non sine horrore quis-
q; commemorauerit. Nam, † vt præteream 288
Casilinates, quibus ab Añibale obsessis, lora,
quæ in vinculor. vsum habebant, detractæq;
scutis pelles aqua feruente maceratæ, consum-
pto cetero omni victu, cibus fuit. Spendiani † 259
milites, ab Hamilcare obsessi, alijs defecti ali-
mentis. & post consumpta captiuorum ser-
uorumq; corpora, quibus per summam famē
victitassent, suis ipsi corporibus non peperce-
runt. vt † minus miremur Romanos quosdā, 260
qui, vt auctor est Liuius lib. iiij. ab Vrbe con-
dita, ingenti fame compressi, ne diutius id pa-
terentur, in Tyberim se, obuolutis capitibus,
præcipitaue-

261 præcipitauerunt. Fœdius † Caliguritanor. exemplum, tetriusq; refertur: qui cæsas cum liberis vxores in suam alimoniam vertere non
262 dubitauerunt. Proditum † quoq; est poëtarum carminibus, Erisichthona tanta fame exagitatum, vt suis se ipse mẽbris pasceret, de quo Naso lib. transformationum viij.

Ipse suos artus, inquit, lacero diuellere morsu
Cœpit: & infelix minuendo corpus alebat.

263 Homerus † deniq; Poëtarum parens lib. Odyseæ xij. nullam esse mortem, quàm fame enectorum, acerbiorem auctor est.

Παντες μὲν συγερόι, θανατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
Λιμῷ δ' οἰκτιστον θανέειν καὶ πότμον ὤσσειν.

Quibus hæc fermè nostra respondent.

Triste genus leti miseris mortalibus omne est.
Tristius esurie extingui: atq; occumbere fato.

Sed † enim, vt famis necessitas cetera mala
264 vincat omnia: arctissimè tamen interpretari, quæ ex ea causa permitterẽtur, ex ijs, quæ scripta sunt suprà, palam est, quapropter, quæ eò pertinerent, disputationibus adiuuare non oportere: aut conclusiunculis argutis istiusmodi produce

di producere, ne id anxiè facientib. res ad peccandi licentiam pertrahatur. non rectè itaq; loquutum Chuchalonem constat: qui ita disserit, quasi famis necessitas ōni lege soluta sit. et, quicquid alioquin illicitum est, etiam natura, iureq; diuino, suo interuentu faciat licitū. quod si in proposito recipimus, satius profecto fuerit, matri ius distrahendorum filiorū tribuere: quàm contra matrimonij legem, vt corporis sui copiam faciant, generaliter mulieribus permittere. Tantomagis, quia extra matrimonium corpus suum alij miscere, peccato vacare non potest: aliter atq; in liberi hominis alienatione vsu venit: quæ quibusdam casibus non est legib. prohibita, [a] & ne † mater filios causa famis vendere possit: ab eo magis interpretatione prudentium, quàm verbis constitutionis excluditur, quæ quidem ita scripta est, si quis propter nimiam paupertatem egestatemq; victus causa filium filiamue sanguinolentus vendiderit: venditionem in hoc tantummodò casu valente, emptor obtinendi eius seruitij habeat facultatē. Constat † autem verbo SI QVIS & masculos & feminas contineri. [c] Sed †excluſæ ab hoc beneficio matris, illa redditur ratio, quòd non, quantam

[a] *l. serui. instit. de iure perso.*

[b] *d. l. 2.*

[c] *l. 1. ff. de uerb.*

266 266 267 268

quantam pater in filios, habeat potestatem.
269 idq; Baldus [a] adnotauit, Æquũ † denicq; visũ est, constitutionem [b] naturali rationi repugnãtem arctissimè accipere, vt ius ipsum naturæ, quod, vt Iulius Paulus [c] ait, semper bonum ac æquum est: quàm minimè læderetur. ita Baldum [d] scribere lego. quam rationem sequutus multos ille ab eius constitutionis beneficio
270 excludit. [e] Sed † quia Chuchalon [f] disputationi suæ aliud adiciebat argumentum: ne illud dissimulasse videamur: quasi refellere nõ possimus: non erit à nobis prætermittendum. aiebat, extrema parte disputationis suæ, excusandam mulierem, quæ ex famis causa alij corpus suum miscuisset. vt & eum, qui cædem à Tyranno imperatam metu mortis perpetrasset. [g] quo argumẽto, abunde quidem à nobis suprà confutato, Chuchalon [h] suam imperitiam detegit: cùm nihil interesse inter illa duo præcepta existimat: quorum altero mœchari, altero occidere, diuino præcepto vetamur. eoq; magis arguendus est: quo hor. inter se notior est differẽtia. de qua
271 † Baldus lib. 1. principaliũ constitutionũ [i] differens, esse quædam, inquit, diuini iuris capita, quæ imminuta, omniq; ex parte illęsa permanẽt, esse alia,

[a] d.l.2.
[b] d.l.2.
[c] l. penult. ff. de iusti. & iure.
[d] d.l.2.
[e] d.l.2.
[f] d.l. quæ ppter in addit. ad Dec de diue. reg. iur.
[g] Dec. l. is dãnũ §. eius. ff. de diuer. reg. iur.
[h] d.l. quæ ppter
[i] l. fi. C. si contra ius uel util. publ.

[a] d.l.ut uim.et d. §.qui cùm aliter

[b] Ioan.de Ligna no. Tract.de bel lo.c.84.uerſ. ter tio quæro. Abb. c.clerici. de uita & honeſt.cler.. Deci.d.l.ut uim. nu.8.Maria.Soc. repe.c.ad audiẽ tiam.col.3. de ho micid.uerſ.27. Marſ.l.1.nu.29. ff. de ſica.

[c] Luc. de pen.l. 3. C.ut armor.uſus.lib.11.Iſer.c.1. quæ ſint. rega. par. de put.tra. cta.ſindi.in prĩ. de exceſſu regũ. uerſ.an licet occidere Tyran num. Carerius pract.§. circa. nu.84.

[d] Lucas de pẽna. l.prohibitum.C. de iur. fiſ.lib.10. Marſ.l.1.nu.108. ff. de ſicar. & pract.§. diligẽter.nu.56. poſt paridẽ de puteo. utrobiq; allega. Adde Thõ.Grã.uoto 36.

[e] Carer. poſt alios. quos alleg. d.§. circa, nu. 81.

à quibus, contrario iure quandoq; introducto, quibuſdam caſibus receſſum eſt, primi generis eſſe ait, non mœchari, ſequentis non occidere, non furari. Nam † & hoſtis, inquit, 272
& capite damnatus ſine ſcelere occiditur. ſed et graſſator & latro: omnes deniq;, quorum inſidijs appetiti ſumus: quorumq; vim, niſi facta 273
cæde, effugere non poſſumus: [a] adeò, † vt præſbytero, dum ſacra facit, adgreſſuram paſſo, adgreſſorẽ occidere fraudi non ſit: nec eo minus ſacra, quæ cœpiſſet, ei perficere fas fore: quod plerique prodiderunt.[b] Nec priuatus 274
modò, ſed & qui in magiſtratu eſt, ſi quid nõ iure faciat, iure occiditur: quod ad regem quidam [c] producunt: cuius cędem iuſtam eſſe ſcribunt: ſi more Tyranni quid adgreſſus interficeretur. Nec † in magiſtratus perſona id 275
modò admiſſum eſt: ſed & in militum, quorũ miniſterio magiſtratus in re minus iuſta vtetur. placuit enim cuſtodias, quæ per iniuriam in carcere impactæ dicerentur, cæſis cuſtodib. cũm euadere aliter non poſſunt, rectè ac iure in ſuam ſe libertatem recipere. [d] Nec effracti carceris vllam eas pœnam ſubſequi: [e] cùm † alioquin hoc adgreſsis Raphaële Comenſi au 276
ctore,

ctore, [a] Propter carceris ſanctitatem, capitale [a] *Conſ.106.Caſus talis eſt.*
277 ſit. & vtrunq; meritò, carcerem † enim ad fa-
cinoroſos homines continendos, non ad in-
278 noxiorum iniuriam repertum. Hãc † æquè
cædis auctoritatem ſibi & municipia vulgò
ſumunt: cùm in proſcriptos Ciuib. ſuis ius
279 necis permittunt. Idemq; † in furto æquè e-
uenit, quod non admittitur, cùm res hoſtium
quis interuertit. [b] aut hominis etiam proſcri-
pti. nam & ille, inquit Baldus, [c] hoſtis eſt pu- [b] *Bald.d.l.fi.* [c] *d.l.fi.*
blicus, cuius cùm cædes impunita ſit: & furtũ
ei factum, impunitum quoq; erit. [d] hæc quidẽ [d] *Bald.d.l.fi.* [e] *d.l.fi.*
in furto atq; cæde eſſe recepta, ſcribit Baldus. [e]
280 Vt † verò cui quacunq; ex cauſa mœcha-
ri liceat: hoc humana vlla auctoritate negat
281 introduci poſſe, eiq; † ſententiæ conſequens eſ-
ſe ſcribit: mulieri proſcriptæ, cuius cædes lege
municipali permitteretur, adulterium impu- [f] *Bald. d. l. fi. & Deci. c. quæ in eccleſiarum. nu. 15. de conſtit.*
282 ne nõ inferri. [f] Idq; non modò minorũ gen-
tium, vt ita dixerim, introduci legib. id eſt mu-
nicipũ non poſſe, certum eſt: ſed nec à ſumo
Eccleſiæ Antiſtite maxima ex cauſa etiam v-
ſurpari, eodẽ [g] Baldo auctore, fas fore. quip- [g] *Bald. c. lator. uerſ. ſed quid ſi Regina. de re iudi.*
283 pe † qui Regi, ſteriles nuptias ſortito, ius ad-
iungendæ ſibi concubinæ, liberorum tollen-
dorum gratia, facere non poſsit. quod Feli-

nus & Decius probant.[a] Non ergo, quadam ex cauſa cæde permiſſa, adulterium ex eadem permitti quoq; conſequens eſt, ſed nec ex vlla, quia cædes, ſicuti dictum eſt, legum indulgẽtia quandoq; admittitur: voluntate etiam, vt in capitis reo: quicq; hominem occidiſſet: multis caſibus nullam pœnam ſuffert, adulterium autem nulla lege licere poteſt, nam, vt † 284 quis corpus ſuum extra matrimoniũ alij miſceat, & naturæ & Dei lex vetat;[b] aduerſus † 285 quam gentium & ciuium ius ſtatuere neq; ſolet, neq; poteſt;[c] vt modò eſt planum factum. Hactenus Chuchalonis opinio, parum et honeſta & caſta, confutata ſit. De † illo nunc 286 videamus, quod dictum ſuprà eſt, res temporis neceſsitatis noſtro eximi dominio, fieriq; communes:[d] generalitérne accipere oporteat: an quædam excipiamus? quod magis putandum eſt: idq; pro genere neceſsitatis.[e] neq; eũ ferendum eſſe: qui, cùm eſuriret: veſtem ſubripuit.[f] nec rurſus nudum, qui ab inuito cibum extorſit.[g] huic quippe veſte, illi cibo opus fuiſſe: quibus ob ſummam neceſsitatẽ fortè ſubtractis, nullum admitti furti crimen humano diuinoq; iuri conſequens[h] eſt, non idem itaq; fame compreſſos nudoſq; excuſabit.[i] Summam

[a] *d. c. quæ in eccleſiarum. Felinu. 23. Deci. nu. 16.*

[b] *l. probrũ. ff. de uerb. ſignifi.*
[c] *Bald. d. l. fi.*

[d] *d. §. cum in eadem. et ibi Bart. gloſ. Abb. & Anan. d. c. ſi quis propter.*
[e] *d. c. ſi quis propter. & ibi Docto.*
[f] *Doct. d. c. ſi qs propter.*
[g] *Doct. ibid.*
[h] *Bart. d. §. cum in eadem.*
[i] *d c. ſi quis propter. et ibi Doc.*

287 mam † autem neceſsitatem eam accipere debe-
mus: quæ periculum vitæ continet,[a] igitur cũ
quis in eo vitæ articulo eſt: vt, niſi veſtem ali-
enam cibúmve alienum ſubripuiſſet, frigore
ſit aut fame periturus: id admittens extra legũ
pœnas erit.[b] non quoq; ſi gladium aut equũ,
aliúdve quiddam: quo nec tegi nudus, nec pa-
ſci eſuriens poteſt: abſtuliſſet, niſi alia fortè
neceſsitas, quàm famis nuditatisúe propona-
288 tur.[c] Idcircoq; † qui de taberna lanionis,
vim repulſurus, cultrum arripuit: aut de alie-
no ſtabulo equum: quo conſcẽſo inimici ma-
nus effugeret: nihil deliquiſſe exiſtimãdus eſt:[d]
furti enim conſilium afuiſſe,[e] neceſsitate deni:
289 q excuſari.[f] quod † ita forſitan eſt exaudien-
dum: ſi declinare quis vim, ſalutemq; ſuam ali-
290 ter tueri non potuit:[g] reddere † autem hũc do-
mino, periculo depulſo, cultrum equumq; o-
portere: plus quàm manifeſtum eſt, nam & e-
um, qui ob famis nuditatisũe neceſsitatem ci-
bum alienum aut veſtem abſtuliſſet: illis con-
ſumptis, cùm ſoluendo fuerit, reſtituere do-
mino, quod tantidem ſit, oportere: reſponſũ
291 eſt.[h] Quod † ergo dicitur, res noſtras tem-
pore neceſsitatis fieri communes: ad genus ne-
ceſsitatis referendum eſt.[i] vt veſtis, tempore
frigoris:

[a] Docto. d. c. ſi quis ppter. Cagno. l. quæ ppter nu. 4. & 5. ff. de diuer. reg. iur.
[b] Docto. d. c. ſi qs propter. et Cagnol. d. l. quæ ppter.
[c] Arg. l. quemad modum. §. item Labeo. & l. ſi qs fumo. §. 1. ff. ad l. Aquil. & l. qui ſeruãdarum. de præſcri. uerb.
[d] Arg. d. §. item. Labeo. cũ cõco.
[e] l. uerum. ff. de furt.
[f] d. c. ſi quis propter. & l. qui potuerunt. ff. de manumiſ. teſta.
[g] Arg. d. §. item Labeo. & l. 1. §. de eo. ibi. quod ſi aliter. ff. de aqua plu. arcẽ.
[h] Abb. et Anã. d. c. ſi quis ppter. & Cagnol. d. l. quæ ppter. in fi.
[i] d. c. ſi quis propter. & ibi Docto. & Cagnol. d. l. quæ propter

frigoris: famis tempore, cibus fiat communis. quodq; aliud atq; aliud, quibusdam periculis depellendis, est necessarium: vt in cultro & eo quo est modò dictum. [a] quod † & ipsum di- 292
stinctionē recipit. quid enim si ita tenuis quis sit atq; inops: vt eo, quod habet, amisso periturus & ipse fame sit aut frigore: an hoc exiguum, cum alio sit huic commune: ita vt sine iniuria ei auferri possit à similiter periturō: sed hoc opinandum non est. durum quippe fore, crudelitatiq; proximum, in summa necessitate posito, quod reliquum ei inopia fecit, auferre licere. vt † in eo est constitutum, qui fontem, 293
quem in fundo haberet, agris suis sitientibus, vt ad vicinos deriuaret, vrgeretur: inhumanū enim esse ad id quenq; compelli, Imp. Claudius A. lib. iij. principalium constitutionum [b] Prisco rescripsit. Conuenienter † itaq; dice- 294
mus res eas tempore necessitatis fieri communes: quibus amissis saluus esse dominus potest: ceteris ei integris manentibus. [c] secundum † 295
quæ Baldus, apud eundem Imp. Claudium, [d] eum, qui alere quēpiam tenetur, seu pater, seu mater filios: siue alium alius quiuis. cùm modicum fortè reliquum habet: quod plurib. non sufficit: obligatione liberari scribit, quod

[a] *Arg. d. §. item Labeo. cum concor.*

[b] *l præses. de ser fu. & aq.*

[c] *Arg. d. l. præses*

[d] *d. l. præses. Arg. illi. text.*

bit. quod si in eo, qui iure actionis adigi po-
teſt, eſt reſponſum. quid in illo dicemus: ad-
295 uerſus quem nulla actio competit? placuit ẽ
in diuites pauperib. nullam eſſe proditam a-
ctionem, officium tamẽ iudicis non valdè ad-
modum, vt quidam ſcribunt, vſitatum implo-
rare eis licere: [a] alimenta hoc iudicio conſe-
297 quuturis, & quidem in præſens, quod in ijs,
qui famis cauſa quid abſtuliſſent, quidam exi-
gunt. [b] quaſi qui vltra præſentem neceſsitatem
quicquã aufert, furti obſtringatur. [c] Præſẽ-
298 tem † neceſsitatem non amarè accipere debe-
mus: vt plerique putauerunt, [d] vniusdiei: ſed ſæ-
pe plurium. quid enim ſi per ſolitudinem ne-
ceſſariò iter facturus, largiorem cibum ſubri-
puiſſet: periturus fame, ſi minus abſtuliſſet?
Propter eandem rationem, id eſt ne pereat fa-
299 me, puto & huic parcendum eſſe. [e] quod in
Cambyſis milite exemplum commodè cadet:
qui aduerſus Æthiopes profectus, in mediis
ſolitudinibus, ſabulo nullum fructum præ-
bente, ad eas miſerias redactus eſt, auctore He-
rodoto in Euterpe, vt decimum quenque ex ſe
300 ſortiti comederent. niſi † diſtinguimus, iuſto
bello quis operam det: an iniuſto, quod qui-
dam non malè cenſent. [f] Iuſta itaque militia rem
alienam

[a] Gloſ. c. ſicut. 47 diſt. Abb. et Ana. d. c. ſi quis ppter.
[b] c. 1. 6. q. 3. c. diſcipulos. de conſecr. diſt. 5. Gloſ. c. õnes. uerb. fas. 1. diſt. Anan. d. c. ſi quis propter. Cagnol. d. l. quæ propter.
[c] d. c. 1. cũ conco.
[d] Anan. d. c. ſi qs propter. & Fel. d. c. omnes. col. ult. Cagnol. d. l. quæ propter.
[e] Arg. d. c. diſcipulos. cum conco.
[f] Angel. d. §. cum in eadẽ. & Anã. d. c. ſi quis propter. & Feli. c. quoniam. nu. 32. de Simon.

alienam necesariꝝ victus causa subripiendi ius faciet: iniusta non faciet. Cambysem autem in Æthiopes nulla iniuria lacessitum bellum mouisse: idem Herodotus auctor est, quãobrem eius militi, tanꝯ qui eam sibi necessitatẽ imposuisset, indulgendum non fuisse: consequens est.[a] Illud† à nostra disputatione non erit alienum, finge duos socios peregrè profectos, cõmune viaticum secum abstulisse esculẽti poculentiꝯ: & eo perdiu vsos, ad eam penuriam veniſſe: vt, quod superesset, ambobus non sufficeret. an in media solitudine, vbi aliud nihil nanciſci licet, rectè sibi totum alter socius vindicet? Stoici haud dissimilem quæstionem in naufragium passis tractant: cùm naue fracta duo vni tabulæ incubuissent, quæ vtrunꝯ sustinere non posset: censentꝙ, superiorem eum fore, qui certando tabulam extorsisset, experiri eos itaꝙ viribus oportere, nisi alterum incolumem esse, aut sua, inquiunt, aut reipub. causa magis interſit. Sed† nobis iura Quiritium profitentibus aliud fortasse in viatici specie respondendum erit, præstare enim videri, duos fame sine iniuria extingui: quàm per iniuriam vnum superstitem esse, nã mori insontẽ, quàm sontem viuere, satius est.[b]

[a] *l. si fideiussor. § si necessaria. qui satisd. coga. Angel. d. §. cũ in eadem. & Anan. d. c. si quis propter. et Cagnol. d. l. quæ ppter.*

[b] *c. sacris. de ijs quæ ui met. ue. cau. fi.*

101

102

& Chri-

& Christianæ pietati maximè conueniens. tã
300 tundē † in naufragis respondēdum existima
uerim. nec distinxero, magis huius, quàm illi
us, sua aut reipub. gratia viuere interfit. ea
quippe re, quod pluribus commune sit, vnius,
304 non fieri. cùm † factum nostrum exigat lex. [a] vt
quod nostrum est, alterius esse incipiat. defen
305 dimus † autē suprà, quę cuicp ita necessaria nō
sunt, vt ijs carere non possit, sola ea tempore
necessitatis communia fieri: non autem sine
quibus incolumis esse dominus non potest.

306 Illud † pertractemus, dicebamus suprà, pro
genere necessitatis, nunc hęc, nunc illa fieri cō
munia. ea quidem, quibus tegi corpus potest,
atcp amiciri: cùm frigemus, hyemiscp iniuriam
depellere oportet. quibus verò vesci, ea, cùm
esurimus, & cetera, pro cuiuscp temporis ne
cessitate, fieri communia: non etiam alia, vnde
esurienti: qui vestem subripuit: & nudo, qui
esculenti aliquid: quasi aliud, quàm quo ege
rent, auferentibus non parci placuit. [b] quid aũt
si ea mente atcp proposito hic panem, ille ve
stem subripuit: vt ijs distractis pretium in rem
sibi necessariam conuertant: aut certè permu
tatione inter se transigant: alterq; ab altero il
lud, quo eget, accipiat: & non desinere tali cō

[a] *quodcũq; §. si qs ita. ff. de uerbo. oblig. & l. id quod nostrũ de diuer. reg. iur.*

[b] *d. c. si quis propter.*

filio nocẽtes esse, dicendum est. Nam cum eo, qui esuriens erat, vestis non fuit communis, nec cum nudo panis. rem itaq; alienam vtrunque abstulisse, palam est. [a] aliter atq; si nudus vestem, esuriens panem sustulisset: rem suæ vtercq; congruentem necessitati: ideoq; alienam esse desitam. [b] quare, siue quod subreptum est, vendatur: siue permutetur: rem alienam vendi permutariue dubium non est. nec pretium, quod inde redigeretur, naturam aut cibi aut vestis pro cuiusq; necessitate induere: quia eo panis aut amiculus consequendus est. nam si pecunia eius, cuius pretium est, naturam non retinet, rei quippe furtiuæ pretium furtiuum non est, [c] nec nummi, eius, quod ijs emendum est: naturam induere intelligi possunt. multo minus res, cuius pretio, quod præsenti necessitati congruit, comparandum est. & ita fit vt esurienti, qui cibum alienum auferre potest, vestis alienæ auferendę, cuius pretio cibũ nanciscatur, ius non sit. nec nudo cibi auferrendi, vt eius pretio vestem quærat. Quid † autem 307
in eo dicemus, qui pecus sustulit? nam hæc spes cies à Theodoro lib. v. epistolar. decretalium [d] relata est, vtrum ne exigimus, esurire eum: & simul nudum esse? tanq; carne in alimoniam,

pelle

[a] l. c. si quis propter. & ibi Doctor.
[b] Abb. & Anã. c. quoniam. de simon. Cagnol. d. l. quæ propter.
[c] l. qui uas. §. fi. ff. de furt. Angel. tract. maleficior. gl. & uestem cœlestẽ. §. quæro, qd si fur. uers. et tamẽ benè aduertas.
[d] l. c. si quis propter.

pelle aduersus frigoris iniuriam vsurus sit? an alterutra necessitate defendi possit? & Ioannis Anagnini sententiæ apud [a] Theodorum consequens est, alterutram necessitatem suffectu-
ram, quod admitti posse quisq; putauerit, licet non facilè quis pecus, pellis causa, qua se amiciat, furetur. nec ex Theodori verbis intelligi satis potest: pecoris furtum ad vtranq; magis, an ad alterutram causam pertineat. nisi intelligamus, subreptum pecus, id est gregem tondendi eius gratia, vt ex lana vestē sibi, qui subripuisset, conficeret: restituturus postea gregē
308 detōsum. quia † pecoris appellatio latinè scientibus gregem demonstrat. Sed quia & pecudem vnam significat, vt est apud Callistratū
309 lib. xlvij. digest. [b] Theodori † sententia in ambiguo est: quidq; nos sequi oporteat: non satis admodum liquet. quamuis, ne pecus pro grege positum putem: Mouet, quòd præsens necessitas, furandi præstat impunitatem periturо, nisi rem alienam tollat. [c] tonderi autem gregem, et inde vestem parari: haud sine longa mora fore. Adde, non in infinitum permitti, ob nuditatem furari. sed quantum satis cui sit: ad frigus depellendum. [d] vt & ob famem, quātum fami comprimendæ satis est. [e] vt suprà

[a] d.c. si quis prōpter. de furt.

[b] l. si. §. j. de ebio ge.

[c] Doct. d.c. si quis propter.

[d] Cagno. d.l. quæ propter.

[e] d.c. discipulos.

constitit, ex grege autem detonso plures vesti-
ri non vnum posse. nisi decem oues subreptæ
proponantur: vt ex earum lana vestis confice-
retur. nam eū numerum gregem esse, quosdā
[a] d.l.fi.ff.de abi-ge. putasse Callistratus [a] refert. malim tamen pe-
[b] d.c.si qs ppter cus pro vna animante apud Theodorum [b] ex-
audiri: quo sensu & Callistratus eo nomine v-
[c] d.l.fi. sus videtur: cùm lib.xlvij. digest.[c] qui sæpius,
inquit, abegerunt: licet semper vnum vel alte-
rum pecus subripuerint, tamen abigei sunt.

Sed † & si ita acceperimus: non erit per om- 310
[d] d.c.si qs ppter nia verum, quod Anagninus scripsit:[d] cùm pe-
coris furtum ad famis simul & nuditatis cau-
sam putauit pertinere. quid enim, si quis suem
[e] l.2.ff.ad l.Aquil. subripuit? nam & sus pecus [e] est. cuius tamen
seta nemo vestitur? Igitur nudus suem subri-
piens non erit excusatus: sed esuriens, idem bo-
ue subrepto dicendum erit. boum? quippe ne-
que pilus, neq; pellis in vestis vsu est. quid † 311
autem si equus, mulus, aut asinus subreptus di-
catur? elephas denique aut camelus? nam & has
quadrupedes lex Aquilia cap. i. pecudum ap-
[f] l.d2. pellatione comprehendit. [f] sed quia nec eorū
pilo pellibūsve amicimur: nec carne vesci con-
sueuimus: nemini talem quadrupedem subri-
pienti, nuditatis aut famis prætextus patroci-
nari de-

nari debebit. nisi in persona Scytæ ea species fortè proponatur, quæ natio ōnē fermè quadrupedū genus in cibo habet. carneq; equor. etiam morbo consumptorum vesci solet.

312 Planè, † quòd non patrocinari nuditatis famisúe prætextum modò dixi; id quidem intelligendum est: cùm statim, qui quid hor. animalium, Quorū nec carne vesci, nec pelle aut pilo amiciri solemus, subripuisset, deprehensus est: frustra enim allegaturum nuditatē aut famem, idcircoq; quasi parum verisimilē causam adferētem meritò repulsum iri. prę se fert enim falsi speciem, vt Baldus [a] ait, quod longius à verisimili abest. enimuerò si, vt est durissimum telū necessitas, nihilq; fastidit: quadrupede, quam subripuisset, occisa, insueta pelle se quis texit: aut carne famem compressit, nihil peccasse existimandus est: commiserationeq; magis quàm pœna dignus debet uideri. Illud † dubitationem adferre quisq; dixerit de- 313
siderantibus, vt pro genere necessitatis quæq; res fiat nobis communis cum egentibus: id est vestis cum nudo, sicuti suprà dictum est, cibus cum esuriente. quid in pecunia dici oporteat? nam neq; ea vesci nos, neq; tegi? & proculdubio est: eum, qui alienam pecuniam subripu-

[a] l. 1. nu. 9. C. de seru. fugi. Marsp. pract. §. expedita. nu. 25. arg. l. milites. §. oportet. C. de quæs. Adde c. qa ueriſimile. & ibi doct. de præsump:

 isset, si-

iſset, ſiue id nuditatis, ſiue famis cauſa, aut alia quauis admiſiſſet: excuſatum eſſe: non minus, quàm ſi eſuriens cibum, nudus veſtem ſubripuiſſet. conſequensq; eſſe Imp. Conſtant. A. conſtitutioni, [a] de qua latè ſuprà multumq; dictum eſt, patri victus cauſa filios vendere permittentis: vt pretio inde redacto viuat. quaſi, qui pecuniam conſequutus eſt, is omnia habere vitæ ſubſidia videatur, quæ eſui, quæ potui, quæ amictui, quæcq; ceteris rebus, quibus humana vita ſuſtinetur, ſũt neceſſaria. [b] Huc † pertinet, quod Baldus lib. iiij. principalium conſtitutionum [c] ſcribit: qui pecuniam habet, inquiens, is omnia, quæ habere vult, habet.

Inde, † tanq; ea regantur omnia, regina pecunia dicta eſt Horatio. Amplius † Baldus eodẽ loco [d] pecuniam vitam hominis appellat. Non † diſsimile eſt illud Heſiodi, qui in Ergis pecuniam animam eſſe miſerorum hominũ ait. quibus † conuenienter Bartolus lib. xij. digeſt. [e] apud Iuliũ paulum ſcribit, metum amittendarum omnium fortunarum metui mortis exæquari. Si † illud ſẽper memi-nerimus: pro modo neceſsitatis, et quidẽ præſentis, furtum excuſari: [f] aut pœnam mereri. neq; enim, vt vulgaria furta recenſeam, ferendum e-

[a] l. 2. C. de patr. qui fil. ſuos diſt.

[b] Arg. l. 1. ff. de contrah. empt. & uend.

[c] l. receptitia. nu 4. de conſt. pec. et l. in tuis. C. de operib. lib.

[d] d. l. receptitia,

[e] l. penul. col. penult. de cõdi. ob turp. cauſ. Mar. l. 1. §. præterea. nu. 20. ff. de quæſtion.

[f] d. c. ſi quis propter. & ibi Doct. Cagnol. d. l. quæ propter.

314 315 316 317 318 319

dum eum esse : qui alienam vineam ingressus, gulæ seruiens, vuis se saturasset, atq; ingurgitasset. minus verò tolerandum esse, qui ex alieno agro, quid in futuræ famis remedium abstuliſſet. [a] nisi eò iter necessarium habere proponatur : vbi nihil cibi se reperturum sciret, periturus, si præsenti contentus discessisset. cùm enim eadem & in hoc ratio sit : quæ in re præsenti vtentibus: consequens est, idem & in
320 hoc casu statui debere: [b] vt & suprà attigi, discutere hæc eum, qui iurisdictioni præest, oportere: fori disciplina postulat: et quietis publicæ atq; humanitatis ratio. nec facilè obtentu paupertatis hominibus ocio deditis maleq; frugi in fortunas alienas inuadentibus indulgere. nec rursus patresfa. parcos atq; immisericordes audire: qui nulla humanitate tacti, leuissima rerum suar. detrimenta pro hominum incolumitate sustinere non possunt, quos anteuertere potius oportebat: & egenis largiri, quæ, mox perituri, auferre coguntur, haud i-
321 gnaros, † vt eleganter Ambrosius ait, [c] non minus criminis esse habenti tollere : quàm, cũ affluimus, abundantesq; sumus, indigentibus
322 non impartiri, idem [d], † in ijs, quæ suprà victus nostri necessitatem habemus, pro iniustis atq; violentis

[a] Abb. & Anan. d. c. quoniã. Fel. c. õnes in fi. 1. dist. Cagnol. d. l. quæ propter.

[b] l. illud. ff. ad l. Aquil.

[c] c. sicut. 47. dist.

[d] d. c. sicut.

violentis possessoribus nos ait esse habendos.

Apparet † itaq; vt finem huic articulo im- 323
ponam, peccare magis eos, qui cùm possint, a-
lienam inopiam non subleuant: quàm, qui ne-
cessitate victi, manus ab alieno non abstinent.

Vnde † mirari sæpius in his regionibus so- 324
leo, atq; etiam reprehendere latrunculatorũ
sæuitiam, qui nulla neq; nuditatis, neq; famis
passim grassantis habita ratione, miserrimis
atq; egentissimis hominibus, è flamma victũ
petituris, ob leuissima furta spiritum, quem
ægrè per inediam retinent, suspendio crudelis-
simè eripiunt: hoc solo reis, quod rebus ho-
minum gratia à natura, omnium parente, cõ-
paratis viuere, quàm fame mori maluerunt.
Sed ad disputationem de conatu, vnde longi-
us digressi, iam fermè excideramus, nostra se
referat oratio. Multis suprà argumentis e-
doctum est, non modò conatum non puniri:
sed nec factum, quod non duret, coërceri, secũ-
dum quæ, obrepere Tabellioni annixum: vt,
quod contra fidem veritatis est, scribat: extra
pœnam legum fore, consequens erit. Pro † 325
contraria tamen sentẽtia proferri pleraq; pos-
sunt: & illud in primis explorati iuris est: non
modò rerum sacrarum, quæ nullo pretio æ-
stimari

stimari possunt: emptores, legum pœnis di-
stringi: [a] sed & eos, qui id conati dicerentur:
326 nec † facto tantùm consumato crimen læsæ
maiestatis contrahi: [c] sed etiam cogitato, nam
si à quibusdam initum consilium propona-
tur: quo quid aduersus Principem remúe pu-
blicam ab ijs fiat: licet nihil facto adgressi pro
bentur: læsæ maiestatis teneri desijt dubitari. [d]
327 Nec † initi modò consilij pœnam esse pla-
cuit: sed cogniti & celati ut Bartol. apud Do-
328 mitium Vlpianum adnotauit. [e] quod † in ijs
personis generaliter ait obseruandum, quæ
eius essent potestati suppositæ, in cuius necem
initum esse consilium proponeretur. Igi-
329 tur † & quæ filiusfamil. aut seruus in patris
dominiúe perniciem machinari quosdam sci-
ret: monachūsue in suum præpositū, aut be-
neficiarius in eum, à quo beneficium haberet,
reticuisset: silentij sui pœnas daturum. quam
sententiam Salycetus [f] & Nicolaus Abbas [g] p-
bant. eamq; crebrius receptam esse, Angelus
Aretinus refert. [h] & Augustinus Ariminensis,
cùm id crimen præpotenti cuidam intendere-
tur, se iudice, Bartoli videlicet sequuto opini-
onem,

[a] extra, de simo-
nia per totum.
[b] Glo. c. nulla 8
Episcopus. 1. q. 1.
[c] Ad l. Iuli. Ma-
iest. ff. & C. per
totum.
[d] Abb. c. tua nup.
per tex. & glos.
ibi, de his, quæst.
à præla. sine cō
sen. cap. Alex. l.
utrū. ff. de par-
ricid. Bald cōs.
112. Cæcus cōse-
cit nepotū. uol.
5. Ludo. Rom.
cōs. 183. saluato-
ris. col. 2. in fi.
Ludo. Care. prac
ti. §. homicidij.
nu. 128. d. l. 2. de
parricid. Adde
Ludo. Care. prac
ti. §. homicidij.
nu. 129.
[e] l. 1. §. occisorū.
de senat. Sila. &
l. utrū. de parri.
[f] l. quisq; §. ad
quod. C. ad l. Iu-
liam maiest.

Dd

[g] c. 1. col. penult. de rest. spol. & c. 1. de offic. deleg. [h] Tract. ma-
lefic. uers. che hai tradito la patria tua.

onem, ſummum de eo ſupplicium ſumptũm ſcribit.[a] Baldus[b] † tamẽ, cùm in ſimili ſpecie 330.
eſſet, Florentiæ conſultus, contra Bartolum reſpondit. & verius putauit, ſcientiam in his nemini fraudi eſſe debere: niſi, hoc amplius, probare, quod ſciat, poſſit. Quæcunq; itaq; conſilia aduerſus Principem, remũe publicam quis ſciat: niſi fidem eorum facere poſsit, Baldo auctore, reticentiæ pœnas nullas fore. quibus confirmatis, Bartoli hac in re opinionem refellere Baldus parum habens, illius animã, tanquam tot cœdibus contaminatam, quot rei, eius auctoritatem iudicibus ſequutis, ob reticentiæ crimen capite pœnas luiſsent, apud inferos cruciari ſcribit. Baldi ſententiam magno conſenſu Ioannes Anagninus,[c] Felinus,[d] Alexander Tartagninus,[e] Philippus Decius,[f] Hippolytus Marſilius,[g] Franciſcus Ripẽſis,[h] Hieronymus Cagnolus[i] & Auguſtinus Beroius[k] ceteriq;[l] probãt, & in his Felinus[m] Angelo Aretino contrarius Bartoli ſententiam non ſeruari ait: cùm ille cõtrà, ſeruari ſcripſiſſet. Hunc † articulũ tractãs Decius,[n] cùm 331.
ius Piſis ipſe profiteretur, Renatum quẽdam Patium

[a] In addit. ad Angel. d. uerſ. §. che hai.

[b] Conſ. ſuo. cuius init. quanq; allegata ſint multa.

[c] Rubr. de ijs, qui fil. occi.

[d] c. 1. de offic. deleg. & c. de cetero. col. fi. de re iudi. & c. quante, de ſen. excom. & c. 2. de hered.

[e] d. l. utrum.

[f] d. c. 1. de offic. deleg. & l. culpa caret. de reg. iur. & conſ. 11. in recens additis.

[g] d. l. utrum. l. frater. ff. de parr. & ſingul. 164. nemo debet.

[h] tract. de peſte. in fi. nu. 127.

[i] d. l. culpa caret. nu. 21.

[k] d. c. 1. de offic. deleg. nũ. 62. uſq; ad nu. 69.

[l] Card. Alexandrin. c. ſi quis Papa. 79. diſtin. Aquen. l. ut uim. de iuſt. & iure. & l. qui accuſare. in prin. C. de eden. Ludo. Carer. pract. §. homicidij. nu. 130. pagi. 62.

[m] d. c. 2.

[n] d. c. 1. nu. 7. uerſ. ſed quia replicari. de offic. deleg.

Patium Florentiæ ob ſimile reticẽtiæ crimen capite punitum ſcribit, multõsq; ciues, quia conſilia aduerſus ſuam Ciuitatem, celaſsent, morte multatos Angelus Peruſinus[a] refert. quod nullo tamen iure factum eſſe ait, capitis enim pœnam ſuſtinere ob reticentiam illo auctore eos ſolos debere: qui quid contrà Eccleſiæ Imperiũue maieſtatem compertum habe-rent: nec ſummum Pontificem aut Cæſarem iudicio inſtruxiſſẽt. Quę verò aduerſus alium eſse proponerentur, cuius quis poteſtati ſubiectus eſset, in ijs mitiores eſse pœnas ſequendas: uſq; ad relegationem, quam pœnam ſuffert filius, qui cognitum fratris conſilium, malo veneno communi patri inſidiantis, non de-

332. texiſset.[b] Ego, † ut hoc Angelo addã, quod in Papa & Cæſare ille ſcribit, in ceteris liberis principibus reſpondendum meritò putauerim, quos Cęſari exæquari poſt Bartoli,[c] Decij[d] & plerorumq;[e] ſententiam deſijt dubita-

333. ri. Igitur † qui quid, quo Regia Hiſpaniarum maieſtas, lęderetur: eorũ, qui ei Imperio ſubiecti ſunt, cognoſceret: nec detegeret: non minus, quàm qui, quod in necem Cæſaris eſſet, reticuiſset: pœnas capite luiturum. Nemi-nem enim ambigere, Hiſpanias ſuos faſces Cæ-

[a] d. l. frater.

[b] d. l. frater.

[c] l. 1. §. de qua. ff. de poſtul. & l. infamem. ff. de publ. iud. cum ſimil.

[d] l. 1. nu. 14. ff. de offic. eius. & c. nouit. nu. 8. de iudic.

[e] Ioan. de Pla. §. publica. uerſ. quid autem. Inſtit. de publi. iud. Angel. tra. & maleſi. uerbo. chebai tradito lapatria tua. q. 1. ibi. ſed ego credo.

[a] c. Hadrianus. 2. 62. dist. & Iaſõ l. cunctos popu los. nu. 12. C. de ſum. Trinita.

ſari non ſubmittere. [a] In † qua quoq; cauſa Poloniæ Reges eſſe: nemo, qui huius gentis annales legit, ignorat. Qua † ſententia, cùm principi meo in Catharinæ Reginæ cauſa ex facto conſultus reſpondens, vterer: non defuiſſe miror ſummæ ſcientiæ atq; dignationis viros Viennenſis Gymnaſij moderatores, qui rem à me proponi, nec relatam uſq;, nec vnquam receptam dicerent. cùm ego Philippi Decij [b] ſermonem attuliſſem: vno æquiparandi verbo me abſtinens, quod inter veteres vſurpare id ſolos poëtas animaduertiſſem: electo exæquandi verbo, quod frequens in L. digeſt. libris lego. ſed ſuus eſt huic quæſtioni commentarius deſtinatus: His † itaq; nunc miſſis, ad reticentiæ crimen redeo: quod, niſi probari, quæ ſcirentur, poſſint: non contrahi, reiecta Bartoli ſententia, humanius eſt dicere. Sed † an Angelo [c] aſſentimur in ijs, quę ad inferiorum rerum publicarum ſtatum pertinerent, reticentiæ crimen capite puniri debere neganti? quod putauerit aliquis: ſatisq; idoneum argumentum, quo ille vtitur, proponi in filijfamil. ſpecie, inſidias patri factas celantis. [d] ob quod crimen, cùm pœnam relegationis tantùm ſuſtineret: conuenienter dici, ciues,

[b] d. l. 1. nu. 24. de offic. eius.

[c] d. l. frater.

[d] d. l. frater.

334

335

336

337

ci, ciues, qui impendens reipub. ſuæ periculũ indicio non auertiſsent, relegationis pœna, non capitis eſſe plectendos. parienim caritate parentibus atq; reipub. obſtrictos nos eſſe vi-
338 deri. Si quidem, † Domitio Vlpiano [a] auctore, non tantũm patri quis, cuius eſſe dicetur, naſcitur: verũm etiam reipub., ut contrà, quod in ſpecie transfugæ Iulius Paulus [b] ſcribit, ſic patri quẽ, ut patriæ, amitti. Imo
339 mò † nos parentibus magis, quàm patriæ natos, quiſquam dixerit, quod Pomponius lib. 1. digeſt. [c] ſignificare videtur: qui, cùm, quæ iure gentium deſcendunt, recenſet: primóq; loco erga Deum religionem poſuiſset: ſequenti deſcendere eodem iure ſubicit, vt parentibus & patriæ pareamus, ordine verborum, ordinem pietatis quaſi oſtendens, ut. ſicuti ante omnia diuino numini religio, ſic deinde parentibus, tandem patriæ pietas debeatur. idq; plerique omnes apud eũdẽ Pomponiũ notãt. [d]
340 Quod † ſi cui obſcurior coniectura videatur, quæ ex verborum ordine ſumitur: quanquã ea negligi à iuris prudẽtibus non ſolet. [e]

[a] l. 1. § & generaliter. ff. de uen. in poſ. mit.

[b] l. poſt liminium. § filius ff. de capt.

[c] l. ueluti. de iuſti & iure.

[d] Doct. d. l. ueluti.

[e] Doct. d. l. ueluti ff. de iuſtit. & iure. gloſ. c. quorundam. uerb. prædicatorum. & ibi Dominicus & Philip. Franc. de elect. lib. 6. panor. c. Nicolao. in prin. de appell. & c. ſedes. de reſcri. & c. auaritiæ de præben. & c. nimis praua. de exceſſi. prælat. item gloſ. c.

ſi. uerb. predica. de pact. lib. 6. Item gloſ. c. bene quidẽ. uerb. Mediolanen. 96. diſtin. & gloſ. l. ſi fundum ſub conditione. §. his uerbis. ff. de legat. 1. Alberic. 1. parte ſtat. Cynus, & poſt eũ Paul. Caſtr. l. 3. C. de ſum. trinit. Bald. Paul. Caſt. & alij l. unica. C. de Iuſtinia. cod. confir. Angel. Ioan. Fab. & alij in proœmio Inſtit. Bald. & Salyce. conſti. habita. C. ne filius p patre. c. ſolitæ. & ibi Docto. de maior. & obediẽ.

ex parricidarum pœna certius erit argumen-
tum. nam † ex acerbitate supplicij magni- 341
tudinem delicti argui, scimus: [a] pœnis, quæ, vt
Iulius Paulus [b] ait, emendandorum hominum
causa sunt inductæ, facinorum grauitati re-
spondentibus.[c] Et, † vt superiorum seculo- 342
rum morem repetam: non alia olim pœna in
parricidas est vindicatum, quàm in diuini nu-
minis violatores. iudicauit enim antiquitas,
qui mortem parentibus obtulissent, eos æquè
peccare atq; illos, qui Dei immortalis minuis-
sent maiestatem. Nam cullei pœnam, quæ in
religionum violatores primùm erat constitu-
ta, parricidis irrogari placuisse, Valerius Ma-
ximus, lib. exemplorum. 1. cap. 1. de Tarqui-
nio Rege scribès, est auctor. De † quo sup- 343
plicij genere Marci Tullij verba nostris com-
mentarijs adscribere, non erit absq; operæ pre
tio. bellissimè enim ille in oratione pro Sex-
to Roscio Amerino, cùm Solonis nobilis il-
lius atq; inclyti Atheniensiũ legislatoris men-
tionem

[a] Glo. notab. c. meliore proposito. 27. q. 1. in glo. 2. not. Bart. cons. 217. & l. leuia. in prin. ff. de accusa. & l. non solum. §. si mãdato. ff. de iniur. Bald. l. nemo. infi. C. de sum. trinit. & auth. Clericus. col. 2. C. de Episcop. & Cleri. & l. si fugitiui. col. 1. C. de seruis fugit. & l. 1. colu. 2. Vers. quarto pono. C. de accusa. Caldeinus cons. 1. tit. de accusa. Feli. c. cum quidam. de iureiuran. & c. 1. de Simo. Decius. c. at si clerici. nu. 6. & post eum August. Bero. ibid. nu. 95. & Gomessius. §. ex maleficijs. nu. 4. Instit. de actio.

[b] l. si pœna. ff. de pœnis.

[c] l. non est facilè. ff. de custo. & exhibi, reor. l. respiciendũ: in prin. & l. aut facta. §. qualitate. ff. de pœnis. & l. sancimus. C. eod. Mars. l. si in rixa. nu. 48. ff. de sica. d. c. at si Clerici. & ibi post Abb. Decius. 7. notab. ad idem c. quesiuit. de his quæ fiunt à maio. par. cap. & c. non afferamus stateras. in fi. 24. q. 1. & c. felicis. §. illud de pœnis. lib. 6. & §. quia uerò. in auth. ut fratrum filij. Gomesius §. ex maleficijs. nu. 4. Instit. de actio. & August. Bero. d. c. at si Clerici. nu. 95.

tionem intulisset, qui, cũm in omne delicto-
rum genus certas ac definitas pœnas edidisset:
cur non idem in parricidij facinus, omnium
atrocissimum, fecisset: interrogatus, se nemi-
nem id facturum putasse, respondit. Quod
cũm sapienter factum, ut videri poterat,
diceretur: hoc est, ut Marcus Tullius ait, de eo
nihil sanxisse, quod antea commissum nun-
quam fuisset: ne, non tam prohibere, quàm
admonere videretur. at quanto, inquit, maio-
res nostri sapientius, qui cùm intelligerent, ni-
hil esse tam sanctum, quod non aliquando ui-
olaret audacia: supplicium in parricidas sin-
gulare excogitauerunt: ut quos natura ipsa
retinere in officio non potuisset: ij magnitu-
dine pœnæ maleficio summouerentur. insui
voluerunt in culleum viuos atq; ita in flumen
deici. Quod cùm constituerent, singularem
maiorum suorum sapientiam cum admiratio-
ne collaudans, non ne videntur, inquit, hunc
hominem ex rerum natura sustulisse & eripu-
isse: cui repentè cœlum, solem, aquam, ter-
ramq; ademerunt: vt qui eum necasset, vnde
ipse natus esset, careret ijs rebus omnibus,
ex quibus omnia nata esse dicuntur. Nolue-
rũt feris corpus obicere: ne bestijs quoq;, quæ

tantum

tantum scelus attigissent, immanioribus vte-
remur. non sic nudos in flumen deicere, ne,
cùm delati essent in mare, ipsum poluerent:
quo cetera, quæ violata sunt, expirari putan-
tur, deniq; nihil tam vile, neq; tam vulgare
est, cuius partem vllam reliquerint. & enim
quid tam est commune, quàm spiritus viuis:
terra mortuis: mare fluctuantibus: littus eie-
ctis: ita viuunt, dum possũt: vt ducere animã
de cœlo non queant, ita moriuntur, vt eorum
ossa terra non tangat. ita iactantur fluctibus:
vt nunquam abluantur. ita postremò eiciun-
tur: vt ne ad saxa quidem mortui conquiescãt.
hactenus Marcus Tullius. Quæ † in sequu- †44
ta est ætas, non modò veteris supplicij acer-
bitatẽ adprobauit: sed auxit etiam. neq; enim
contenta fuit parricidã in culleum insui: vir-
gis quippe sanguineis verberari prius eum iu-
sslit, feras item quasdã cum eo includi: canem,
gallum gallinaceum, & viperam, & simiam.
atq; inter illas ferales angustias comprehensũ
in mare flumenúe proximum iactari, vt, sicuti
ait Constantinus,[a] omnium elementorum vsu
viuus carere incipiat, & ei cœlum superstiti,
mortuo terra auferatur. hoc ita, nisi mare flu-
menúe proximum nullum esse proponatur:
quo ca-

[a] C. l. unica, de ijs. qui paren. uel libe. occid.

quo casu bestijs tum obici debere, diuus Hadrianus cõstituit.[a] non ferro, vt ait Constantinus, [b] non igni, non alio solemni supplicio consumi ad quas pœnas in hominum delictis, cùm grauissimè peccatum est, decurri solet.

345 Enimuero, † vt Marcus Tullius in illa, pro Sexto Roscio Amerino oratione scribit, portentum atq; monstrum certissimum est: esse aliquem humana specie & figura: qui tantùm immanitate bestias vicerit, vt propter quos hanc suauissimam lucem aspexerit: eos indi-

346 gnissimè luce priuarit. Cum † hac tam graui tamq; aspera pœna, si, quæ in eos, qui hostes sunt iudicati, quo numero exules, quorum deterior condicio est, haberi solent,[c] comparatur: apparebit criminis differentia, tantóq; leuius esse hostis numero haberi: quàm damnari parricidij. quanto illud, quàm hoc leuius

347 plectitur. Scio † quidem olim eorum, qui hostes essent iudicati, vt Suetonius Tranquillus in Nerone est auctor, nudi hominis ceruicem furcæ inseri solitã: corpusq; ad necem

348 virgis cędi. Sed † et illud supplicij genus desitum[d] est: neminem enim damnari, vt verberibus necetur, vel virgis interimatur, ait lex.[e] nec, si eius supplicij vsus esset: huic, quod in

[a] l. penult. ff. de parrici.
[b] d. l. unica.
[c] Bart. l. amissione. §. deficiũt. ff. de capit. minu.
[d] l. aut damnũ. §. hostes. ff. de pœnis.
[e] d. §. hostes.

parricidas est constitutum, vlla parte exequa-
ri potest. Vt † nec, quo hodie in hostes trans- 349
fugas sue, quorum numero exules habentur, [a]
vti solemus. quos viuos exuri capiteue puni-
ri, [b] iubet lex. [c] quod supplicium, quàm parrici-
dij leuius esse, constat, [d] significasseq; Constanti-
nus [e] Imp. videtur, qui posthabitis gladij,
ignis ceterisq; solemnibus capitis pœnis, culle-
um elegit, quam constitutionem Iustinianus
suis postea institutionibus [f] inseruit. vt maius
omnino haberi flagitiũ inde videatur: quod
in parentes, quàm quod in patriam admitte-
retur. & conuenienter intelligi parentibus,
quàm patrię magis nos obstrictos esse. Por-
rò † quod dictum est ex grauitate pœnæ, deli- 350
cti magnitudinem cognosci ex illo intelligere
in primis licet, cùm in defunctorum cadauera
animaduerti legibus solet, quod accidit, quo-
tiens ob atrocitatem flagitij non satis esse, cre-
ditum est, de viuo & sentiente supplicium su-
mere: nisi in cadauera sensu omni carentia etiã
vindicetur. ita acceptũ ab Accursio [g] est, quod
Callistratus [h] de famosis latronibus plectendis
scripsit, quos primùm furca figi, quibus in lo-
cis grassati essent, ait debere, deinde exani-
matos bestijs obici. Licet † regulariter cum 351

morte

[a] l. proditores. ff. de re milit.
[b] d.l. pditores.
[c] d. § hostes.
[d] d.l. unica.
[e] d.l. unica.
[f] §. alia. de publi. iudic.
[g] Glos. l. 2. ff. arbo. fur. cæsa.
[h] l. capitalium. §. famosos. ff. de pœnis. Rom. l. 2. nu. 5. C. q testa. fac. pos.

morte pœna extinguatur: [a] idq; non modò, cùm delinquens legibus pœnam accepit, vsurpatum est. Sed † et cũm sua manu supplicium præoccupauit: aut suorum necessariorum facto, veneno eum tollentium, dum dedecus familiæ, si publicè pœna reddatur, infamiamq; metuunt, necatus est. nam huius, præoccupato supplicio, ita extincti cadauer, tanquam pœnæ seruum post damnationem factum, [b] furca figi quibusdam placuit. in quibus Baldus [c] fuit, qui id totum tamen iudicis permittit arbitrio, quanquam hoc inhumanum post Iacobum Arenam & Petrum, Cyno [d] visum est, nõ immeritò. Angelo [e] item, qui ob iniuriam cadaueri factam, heredibus actionem in Magistratum datum iri, ait. [f] Quare eum abstinere à tali facto iubet. & si Petrus Philippus Cornelius eo casu vllam esse hereditatem aut heredẽ, cui actio iniuriar. competat, neget. [g] Abundè ex his apparet, non incertam esse coniecturam ex pœnæ grauitate delicti magnitudinem arguentium. & conuenienter, quia, qui parentes violauerunt, quàm, qui patriam, acerbius puniuntur: delictum in parentes quàm in patriam atrocius esse. & postremò parentibus nos quàm patriç magis esse obnoxios. In tã-

[a] l. defuncto ff. de publi. iudi.

[b] l. si in metallum. in fi. ff. de iure fisci.

[c] d. l. 2. C. q te-sta. fac. pos.

[d] l. 2.

[e] d. l. de functo. ff. de publ iudi.

[f] per l. 1. §. quotiens. ff. de iniu.

[g] d. l. 2. nu. 19.

tum † autem, qui parentes violauerunt, inuisi 353
legum latoribus sunt: vt, cùm in eos vindica-
tur, magistratum sua placita trãsgredi, quod
non nisi ex magna causa solere licere, facilè pa-
tiantur. Et enim, † cùm in clericum [a] cæ- 354
dis reum peractum animaduertendum est: is
ordo per sacras cõstitutiones [b] seruatur. Initio
perpetua altaris functione abstinere iubetur.
deinde, nisi emendatiore vitæ instituto esse ex-
perit, arcetur templorum aditu, item Anathe-
mate plectitur, quæstori denicq; rerum capita-
lium, fori Ecclesiastici beneficio excluſus, tradi-
tur puniendus. his tamen neglectis, nulla vi-
tæ emendatione exspectata, Clericus parrici-
da exauctoratus, ordineq; sacro motus, pœnã
flagitij sui mox excepturus, Magistratui vlti-
mum supplicium sumpturo offertur. [c] Ex † 355
his & suprà scriptis non est obscurum, quan-
to parentibus, quàm patriæ magis obstringi-
mur. id quod Iulius Paulus lib. iij. digest. [d] lõ-
gè ostendit apertius, qui cùm aduersus patriã
suam Decurionibus patrocinio alij adesse ne-
get licere: parentium causas excepit, quos ad-
uersus patriam sine vllo scelere agere Decuri-
onibus potestatem esse, ait. Potest † & in- 356
de perspici quanto parentium, quàm patriæ
potior

[a] Innocent. c.1. glo. ult. de cõſti. Bald. c. Obertus. qualit. olim feud. alie. poſ. Feli. poſt Innocen. d.c.1. fallẽ. 7. nu. 48.

[b] c. cũ nõ ab homine. de iudi.

[c] Petrus de Ancha. conſ. 257. Abb. et Ioan. de Anania. c. 1. de homici. Feli. d. c. 1. de cõſt. nu. 49.

[d] l. penulti. de poſtul.

potior est causa, quòd natura personæ filij, pa-
tris persona existimatur,[a] vnde permulta flu-
357 xerũt. Vox † in primis filij, patris vox di-
citur. & contrà.[b] quod, est & in voluntate di-
ctum, nam, vt Baldus apud Imperatorem Iu-
stinianum lib. vi. principal. constit. notat.[c]
quod vni placuisset: idem alteri placere vidẽ.
Adde filij terrorem, patris terrorem existima-
368 ri. Imò † verò in persona patris, metum fi-
lio adhibitum, augeri: plus enim liberis, quam
sibi ipsi parentes naturaliter metuere solent.
hoc est, quod lib. iiij. digest.[d] Iulius Paulus,
parentes, inquit, in persona filiorum, quàm in
359 se magis terrentur. Vnde † rerum capitaliũ
quæstoribus, in eadem causa de patre & filio
quæstionem habituris, illam cautionẽ sequẽ-
dam quidam[e] non inscitè mònent: vt prius, et
quidem in patris conspectu, filio tormẽta ad-
hibeant, hac ratione consequuturi, vt delicti
confessionem à patre facilè eruant: nihil cela-
turo, quo maturius filium quæstionibus libe-
360 ret. Hunc † parentium in liberos affectum
non ignorauit Carolus secundus Imperator,
qui, cùm pater & filius cædis accusarentur: cõ-

Ee iij staretq;

[a] *l. fi. et ibi Doct. C. de imp. & ali. substi. et Marsil. l. 1. §. inauditũ. ff. de sica. Gomes. §. actiões nu. 8. Instit. Tiraq. d. l. si ũquã. in præfat. nu. 15.*

[b] *§. ei verò Instit. de inutil. stipu.*

[c] *l. fi. C. de impub. & ali. substit.*

[d] *l. isti quidem. in fi. quod met9 causa.*

[e] *Guido de Zuzata. tract. de tormen. col. 5. §. quo ordine sunt habẽda tormenta. Albert9 de Gãdano. tract. malefi. Rubri. de quæst. §. nunc uidẽdũ est quo ordine. Bonifac. Vitel. tract. malefi. tit. q̃liter sit faciendum tort. Angel. Areti. tract. malefi. uerb. fama publica. col. 34. uers. nunc uideamus. Alberi. rub. C. de quæsti. col. 2. uers. q̃d si torquẽdus. Marsil. l. 1. in prin. col. penul. ff. de quæsti. l. 1. in prin. nu. 38 & l. 1. §. inauditum. nu. 6 ff de sica.*

stareteq; ab alterutro cædem factam, ab vtro autẽ facta esset, reperiri non posset: post graues habitas quęstiones, vtrumq; ad furcam damnauit: quibus ad locum supplicij perductis, pater de se protinus confessus est, de quo, filio incolume, sumptum est supplicium, [a] Quod 361
hîc paternus amor, in rustico atq; agresti homine Lituano, præter terræ culturam, omnis humanitatis expertę, ipsa naturalis iusticia extorsit. proximo enim tempore in agro Ponario non procul Vilna, cũm de homine cædis per iniuriam damnato supplicium sumendum esset, iamq; alligatus à carnifice ad sumendam de eo pœnam distineretur, accurrit is, à quo cædes facta erat, & delictum in se confessus, liberato eo, qui damnatus erat cædis à se factæ pœnas vltrò luit. vt mirari iam desinat antiquitas, Damonas suos, & Pythias Pythagoricos.

Sed † ad patris & filij personam redeamus, 362
quæ legũ fictione ita vna eademq; habita est, [b] vt filius ieiunandi necessitate suo ieiunio soluat patrem, [c] quasi quibus abstinet filius, ijsdem abstinere pater videatur, vt † contrà, quæ faciat filius, ea facere pater intelligatur. vnde pla- 363
cuisse

[a] Andr. Isernas. de pace tenẽ. §. publici latrões. & Barbac. c. Raynald. 9. col. 43. et seq. de testa. & c. in præsentia. col. 37. de probat. et c. 1. col. 2. de cõmo. & repet. l. cùm acutissimi. col. 23. C. de fideicom. Paris de Puteo. trac. de syndic. char. penult. Iaſ repet. l. si is, qui p ẽptore. col. 42 ff. de usurpation. & Matthe. Afflic. consti Sicilię. incipi. pacterenorũ. col. penult. uerſ. secunda ratio. Marſ. l. 1. col. penult. ff. de quæst. & l. inauditum. col. 2. uerſ. itẽ adeò. ff. de ſicc.

[b] Abb. c. consuluit. de iu. pa. Gomeßius. §. ten. 3. diſtincti. actiones nu. 9. Inſtit. de action. Tiraquel. in præfa. l. ſi unq. nu. 15. C. de reuo. donati.

[c] Glos. c. pœnitentia. de pœnit.

cuisse didici, vindicta cuiuspiam iniuriæ, patri permissa, filium eam mandatu patris rectè exsequi,[a] cum alioquin, cui vindictæ facultas legibus concederetur: suis ipse manibus eam exsequi debeat: nec alieno ministerio ea in re vti.[b] Illud † æquè scio receptum, quibus in rebus industria personæ electa est, quamuis aliũ pro se substituere non liceat,[c] non malè tamẽ à patre in suum locum filium suffici,[d] quod Marcianus lib. L. digest.[e] in legatis respõdit, quos negat, alios, quàm filios suos dare vicarios posse. idq; in ea specie Baldus[f] existimauit, cùm per valetudinem legatus munus suũ obire nequit. ait enim, eum filij opera vicaria rectè vsurũ: nullius autem alterius.[g] Adeò † autem Patris & filij una eademq; persona censetur: vt, cùm per legem sumptuariam ad vnas nuptias certum conuiuar. numerum duodecim fortè excedere ius non est, patri & filio vxores ducentibus, eum, id est duodecim conuiuarum

a *l. Gracch. 9. C. de adult. & ibi Salyce. & Bal. & Bart. l. non solum. § si mãdato. col. 2. uers. circa primũ. ff. de iniur. & Roma. l. 1. ff. in ius uocat. ut ea. et cõs. 484. hoc quod uicinus. uers. quarto idem probatur. Alexan. & Iaſ. l. 1. §. uſufructuarius. ff. de ope. no. nun ci. Angel. tract. maleſi. uerbo. che me hai. adulterato. nu. 64. an maritus poßit. et Felin. c. quæ in eccleſiar. col. 4. uers. hoc int elige. de cõſti. et c. ſi uerò. 1. col. 1. uers. limita niſi pater de ſcutentia excom. Marſ. l. 1. nu. 4. C. de rap. uirg. & l. mandatum poſt prin. ff. de fica. & ſingul. 448. habens poteſtatem. Tiraq. l. ſi unquã in præfat. nu. 16. C. de reuoc. donat.*

b *l ſeruꝰ, ſi heredi. ibi perſonæ dũtaxat eius. ff. de ſta. liber. gloſ. l. cum fundi. ff. de ui & ui arma. Bald. l. ad officium. in fi. C. commu. diuid. Tiraq tract. retractuũ. tit. 1. q. 26. in gloſ. 1. nu. 62. ſed caue. et d. l. ſi unquam. d. nu. 16.*

c *c. ult. de offic. deleg.*

d *Roma. d. l. 1. ff. in ius uocat. ut ea. per l. ſciẽdũ. § legati. ff. de legatio. Feli. c. 1. col. 1. in fi. de mag. Marſ. d. l. 1. nu. 6. C. de rap. uirg. & ſing. 160. pater & filius. et Tiraq d. l. ſi unquã. in præfat. d. nu. 16.*

e *d. §. legati.*

f *Rubr. extra. de pœnit. col. ult. uerſ. nũqd.*

g *d. nu. 16.*

uiuarum numerum egredi Bartolo[a] auctore non liceat: quasi vnę nuptiæ celebrẽtur. quod Franciscus Aretinus,[b] Iasõ,[c] Andreas Barbatia,[d] & Ioannes Anagninus[e] verum putant.

366 Ita † quoq̃, cùm patris & filij testamentum ordinat̃, quod etiam in iure prætorio, vt Domitius Vlpianus lib. xxviij. digest.[f] scribit, pro vno habetur, si quid reipub. testamentorum nomine, præstari oportet: semel ea summa, quasi vno testamento facto, debetur,[g] nec Tabellio plus operarum nomine consequetur: quàm si vnius testamentum cõscripsisset.[h] vnius semper personæ loco patre et filio legis censura habitis.[i]

367 Quibus † conuenienter Marianus Socinus[k] non videri putat, patrẽ liberum à custodia dimissum, qui filium pro se obsidem dimisisset.

368 Illud † quoq̃ scio placuisse, cùm ad beneficium aliquod priuilegiumq̃ cõsequendum certum locum inhabitari ab eo, qui illud obtinere vellet, exigit lex: siue pater inhabitet, prodesse filio. siue filius inhabitet, prodesse patri. & ita patris factum filio, & cõtrà filij factum patri communicari,[l] secundum quod Angelus[m] scribit, non videri patrem abesse

[a] l. inficiẽdo §. infans. in fi. ff. de furt.
[b] l. patris et filij. ff. de uulga. & pupil.
[c] d. l. patris & filij.
[d] Rubr. de causa posses. et propr. char. 27.
[e] c. fin. col. 10. uers. ex prædictis infert ad quæstionem de colu. detegen. Tiraq. d. l. si ũq̃. in præfat. nu. 22.
[f] d. l. patris & filij.
[g] Angel. Imola & Alexan. d. l. patris & filij. & Barb. c. 1. de mutu. peticio. & c. cũ dilectus. col. 27. de ordi. cog. & Tiraq. d. l. si ũq̃. in præfatio. nu. 22.
[h] Angel. Imola. & Alexan. d. l. patris et filij. inauditũ. nu. 3. & Gomes. d. §. actiones. nu. 8.
[i] l. fi. C. impu & ali. substi.
[k] Cons. 53. magnifice. Mars. d. §. 270. statuto ciuitatis. per l. cum seruus. cir. fi. C. de agricol. cẽsi. lib. 11.
[l] Ang. d. l. fi. de impub. & ali. substit.
[m] Cõs.

abesse à ciuitate, qui in ea filios suos reliquisset.

369 Æquè † placuit, cũm magistratus censu leguntur. qui mos à Romanis fluxit, opes patris atq; facultates filij putari. vt cuius pater diues atq; opulentus est, quotiens certus fortunarum modus à lege in eo exigitur, qui honorẽ gerere possit: filio patris fortunas prodesse. nec, quia in tantis facultatibus positus ipse nõ sit, excludi ab honore debet, ad quem secũdum facultates paternas aspirare liceret.[a]

370 Secũdum † quod Albericus[b] Bergomi cõsultus respondit, filium, cuius pater trecenta in bonis habebat, ab eius magistratus petitione, ad quem, qui minus trecentis habet, lege Municipali non admitteretur, non esse submouendum: quasi paternarum facultatum patre superstite dñus esset. idq; Raphael[c] Comensis probat. & si Pontanus[d] hoc amplius

371 patris consensum desiderat. Non † dissimili ratione, cũm filij parentibus defunctis succedunt, vectigalis nomine, quod ex lucro, quod quisq; caperet, præstare iure sui Municipij debet: filios nihil præstaturos, pleriq; [e] auctores

Ff sunt.

[a] Alberic. d. l. in suis. Bald. & Ias. l. sciendum. ff. qui satisda. cog. Tiraq d. l. si unq̃. in præfat. nu. 23.

[b] d. l. in suis.

[c] Cons. 131. duo fratres. & Tiraq. d. nu. 23.

[d] l. 1. §. domini appellatione. nu. 7. ff. de Senat. cons. Sila.

[e] Angel. Imola. Raph. Comen. et Frãcis. Areti. d. l. in suis. Idẽ Ang. l. cum in adoptiuis. colu. 2. C. de adopti. et Ioã. Plat. l. 1. not. 2. C. de impo. lucra. descrip. et in ꝓœmio. Insti. uerbo. Almanicus. & l. Corneus. cons. 268 in hac consultatione. col. 3. lib. 3. Barba. cons. 49. illud afferã. col. 2. lib. 1. Philip. Dec. l. fi. col. 3. uers. & si expresse statutum. C. de edic. di. Hadr. tol. & cons. 262. in causa magnifici. col. 2. uers. septimo. Alex. & Iason. d. l. in suis. & Tiraq. d. l. si unq̃. in præfat. nu. 19.

sunt. Similiter † in decuma, ex quolibet lu 372
cro soluenda responsum est. nam eam filij, pa-
ternam hereditatem adepti, non præstant.[a] &
rectè, filij † quippe, vt Iulius Paulus lib. xviij. 373
digest.[b] scribit, post mortem patris non here-
ditatem percipere videntur: sed magis libe-
ram bonorum administrationem consequũ-
tur. Quapropter † in beneficijs, quæ parũ 374
probo vocabulo feuda, latinè iura militiarũ
rectè dici creduntur. Placuit, à filijs, patre de-
functo, non tam quæri, quàm quæsita capi at-
q; retineri: tanquam ea viuo patre possedis-
sent.[b] & idcirco sine vlla in possessionem mis-
sione in ipsos cõtinuari.[c] Eadem † ratione 375
cùm Imppp. Archad. Honor. et Theodo. cõ-
stitutione,[d] qui in potentiorum personas ac-
tiones suas transferunt, ius crediti amittunt: i-
dem tamen non passurum qui in filij potenti-
oris

[a] Glos. c. pastoralis. uerb. q̃si de lucro. de deci. p d. l. in suis. & d. l. fi. C. de impub. & alio. substi. Ala. Vincen. Hostie. Ioan. Andr. et Panor. d. c. pastoralis. Rapha. Comen. d. l. in suis. Philip. Deci. d. l. fi. colu. 2. uersic. ulterius tamen. C. de impub. et alio. substi. et cõsi. 331. pro resolutione. & Tiraq. d. l. si unq̃. in præfa. nu. 19.

[b] l. in suis. de libe. & post. et ibi Iac. Belubitur. col. 3. lib. 4. uers. secundò tia ultima. d. uel alio. imper.

[c] Glo. c. unico. in fi. super uerbo. aut successione. tit. de feudi cognit. Bald. Mart. Laud. Aluar. & Cardi. Alex. Barb. cons. 10. sapiẽter scri-
2. & cons. 73. magnanimus. col. 3. lib. 4 & Rubr. C. qui admitti. colu. mihi uidetur. & Bapti. Cacia. repet. c. 1. in 6. prin. parte. differen-
titu. de feudi cogniti. Adde Bald. c. 1. colum. ultima. tit. an mutus
Tiraquel. d. l. si unquam. in præfatio. num. 20.

[d] Bald. l. cum quotiens. colu. 7. uers. nota etiam perpetuo. C. de rei uendi. & l. si sorori. ad
fi. C. de iure delibe. Catel. Cotta. memor. Feudum uiuo etiam patre. & Tiraqu. d. l. si unquam. in præfat. d. nu. 20.

[e] l. fi. C. ne lic. potent.

oris personam actiones suas transtulisset, post Accursium [a] Bartolus, [b] Baldus, [c] Iason, [d] Felinus [e] et alij [f] auctores sunt. Quod † generaliter est acceptum. [g] quotiēs quis alienare quid prohibetur: id enim in filium alienare non intelligitur prohibitus tanq̄ continuatio quędā dominij ea magis sit: quàm alienatio. [h] quod ad filios non iusto toro quæsitos Baldus [i] rectè producit. Huc † pertinet, quod idem Baldus, [k] patris & filij possessionem promiscuam esse, scribit: quasiq̄ vnum corpus: vt quod vnus possidet, alter possidere intelligat quod quę vnus habet, alter habere. [l] Quare, † cùm de domo sua, quam tutissimum cuiq̄ refugium atq̄ receptaculum esse, Gaius [m] ait: in ius vocari nullus possit: [n] de domo paterna filium in ius vocare non licebit. [o] quasi domus patris domus filij sit. in qua item si pulsatus diceretur, ac si domi suæ pulsatus esset, haberi placuit:

[a] l. si ita quis. §. ea lege. ff. de uerb. oblig.
[b] d. §. ea lege.
[c] l. ea lege. col. penul. uers. quæritur. C. de cōdi. ob caus. per d. l. in suis.
[d] d. §. ea lege.
[e] c. afferte. col. 2. de præsump.
[f] Marsil. l. inauditum. col. 2. ff. de fica. & l. 1. nu. 8. C. de rapt. uirgi. et d. sing. 160. pater et filius. Gomesius. §. quædā. col. 9. uers. quinto limitatur. Instit. de actio. Tiraq. d. l. si unquā. in præfat. nu. 18. quidā Lucanus. de script. lib. 10. pūctus talis est. allegatis et Tik l. 2. in fi. C. de subsist.
[g] Bald. l. cùm pater. §. cum inter. per. ill. tex. ff. de lega. 2. et cons. 358. col. 2. uers. de eo autē. lib. 1. per not. d. §. ea lege. & l. 1. de impo. lucr. et cons. 253. casus talis est. quidā de ciuitate. col. 2. lib. 3. et cons. 460. quidam reliquit. col. 1. lib. 5. Tiraq. d. l. si unq̄. in præfat. nu 18. leg. here. per l. fi. C. de usufru.
[h] d. l. in suis. & Bald. locis pximè
[i] d. cons. 460 & cōs. seq.
[k] l. 2. in fi. C. de
[l] Bald. l. fi. C. de impub. & ali.
[m] l. pleriq;. ff. de in ius uocan. ci. d. l. pleriq;. 5. q. nu. 36.
[n] d. l. pleriq;.
[o] Bartholo. So-

cuit: quibus casibus homine domi suæ pulsato, lege Municipali augetur pœna, quę sentẽtia Baldi[a] fuit. Igitur, cùm tot exemplis patrem et filium vnius esse loco constet: vt naturali quodam caritatis ordine sibi quisq; , quàm alij propior est.[b] ita parentibus, quàm patriæ deinctiores nos esse, consequens est, existimare. Hanc † etiam parentium prærogatiuam, & inde licet colligere, quòd eorum causa, quàm patriæ multò est antiquior. id quod & Ludouicum Gomesium, hanc quæstionem tractantem, lib. iiij. Institutionũ principaliũ[c] adnotasse lego. statim enim orbe creato, vt primùm homines nati sunt, pietatem parentibus à liberis debitam palàm est.[d] cùm longè post, ciuitatibus rebusq; publicis conditis, patriæ nomen inter homines & esse, & coli cœperit.[e] Hæc ad superiorem Angeli sententiam non leue adferre momentum prima quidem specie videantur. nam si parentibus, quàm patriæ maiore caritate obstringimur: eius admissum, qui consilium aduersus patriam initum cælasset: non maiore pœna est plectendum, quàm relegationis. quomodo in filiũ, qui insidias in patris necem paratas nõ detexisset: vindicatum[f] est. Sed † quia debita reipub.

[a] l. 1. §. domini appellatiõe. ff. de Senat. consil.

[b] l. præses. C. de seruitut. & aqua.

[c] §. rursus. nu. 22. Instit. de actio.

[d] l. ueluti. ff. de iusti. et iure.

[e] l. ex hoc iure. ff. de iustic. & iure.

[f] l. 2. ff. de parricid.

† 37

† 38

bita reipub. pietas eam, quæ est erga parentes, vincit: vt inter omnes conuenit: [a] crebriusq; receptum esse, Iason [b] refert, aliud dicendum erit.

381 Non † me fallit esse quosdam, [c] qui distinguant, quibus casibus seruire patriæ commodis licet: nec eo minus opem patri ferre: exæquo esse à nobis, parentibus ac patriæ consulendum. & ita accipiendum esse, quod suprà allegabatur, filium sic patri, cuius esse diceretur, nasci: quemadmodum & reipub. [d] vt contrà, cùm amitteretur, patri & reipub. amitti. [e] enimuerò cùm parentium & patriæ causa concurrit inter se decernentium, vt cùm fortè patriam pater oppugnat, patriæ nos adesse oportere Angelus ait, [f] extra hæc spectandum putat, & ita veteres quosdam scribere refert, [g] patriaue magis an pater laboret. vt huic aut illi opem potissimum feramus. etenim exequo laborantium patris quàm patriæ potiorem causam esse scribit. quam distinctionem Rayneriо quoq; probari idem Angelus auctor [h] est. & eam ipse tanq; parum plenam supplet, ait enim. cùm iuxta pater & patria nostro egent auxilio, patri ita demum opem ferendã, cùm & ipse nos & patria simul implorat. Ceterũ, si patria implorat sola: ei succurri, oportere,

[a] Doct. d.l. ueluti.
[b] d.l. ueluti.
[c] Ange. post ueteres. d.l. ueluti. quam legit, cum §. ius gentium. l. 1. ff. de iusti. & iure.
[d] l. 1. §. et generaliter. ff. de uen. in poßeßiõ. mitt.
[e] l. postliminiũ. §. filio. 9. ff. de capti.
[f] d.l. ueluti. per d.l. minime.
[g] d.l. ueluti.
[h] d. l. ueluti.

[a] Arg. l. pupillus. ff. quæ in fraudem. credi.

tere,[a] inſpiciendū tandem ſcribit. iuſtāne vtriuſq; cauſa proponat: an nō. priore caſu potiorē patris cauſā fore: poſteriore aūt iuſtā cauſā habēti adeſſe nos debere: ſiue is pater, ſiue patria ſit. Ceterū iniuſtam cauſam, ſiue patriæ ea ſit, ſiue patris, noſtro non eſſe, patrocinio iuuandam.[b] et rectè hoc poſtremum, in re quidē liquida, Satius † quippe fore, patris & patriæ 38
in rebus iniuſtis deſertores nos eſſe: quàm iniuriæ patronos. Quod † ad totam verò diſtinctionem attinet, excidiſſe Angelo miror ſententiam, qua apud Iulium Paulum lib. iij. digeſtor.[c] vſum ſuprà retuli, cùm in re pecuniaria parentiū cauſā patriæ anteferendā ſcripſit, in his verò, quæ ad vtriuſq; ſtatum pertinerent, patriam patri præferri. quæ diſtinctio & rationem habet: & legibus conſequēs[d] eſt. eamq; Fulgoſius[e] probat. Sed † quia hanc, quæ proximè relata eſt, Angelus refellit: vtrā ſequamur, diſpiciendum erit. & potius eſt, vt veterum opinione reiecta, ijſq;, quæ ad eam ſupplendam ex Angelo retulimus, inter cauſas pecuniarias & eas, quæ ad ſtatum pertinēt, intereſſe dicamus. publica † quippe præferri 39
priuatis æquum eſt,[f] & legi[g] conſequens. quę à liberis parentes, qui ad patriam delēdam ve-

[b] l. ſi qs in graui. §. 1. ff. de Senat. conſ. Sila.

[c] d. l. penul. de poſtula.

[d] d. l. penult.

[e] d. l. penult.

[f] l. actione. §. Labeo. ff. pro ſocio. c. bonæ. de poſt. præla. Fortunius. d. l. ueluti. nu. 21.

[g] minimè. ff. de religio.

niſſent,

nissent, lugeri vetat. præmio etiam num pro-
posito si eos, tantum facinus ausos, interfeci-
sent: extra hæc liberos parentibus, quàm pa-
triæ studere, magis oportere, consequens est. [a] penultima. ff. de postu.
neq; enim distinguit lex,[a] quæ Decurionibus
causas parentium aduersus patriam agere ius
esse vult, iustáne, an iniusta causa sit parẽtium.
quam rem vnus propè litis euentus demon- [b] l. quod dici-
strare solet.[b] vt nec contrà, cùm de reipub. sta- tur. ff. de pecu-
tu ageretur, distinguit,[c] iustum quis bellũ pa- li. [c] d. l. minimè.
triæ moueat: an non iustum. facta semper li-
beris potestate parentium, qui patriæ arma in-
ferrent, occidendorum, præmio ad hoc pro-
uocatis. & ita exaudiendam esse sententiam,
causam patriæ parentium causæ præferentiũ.
vt nõ, nisi cùm de statu ageretur, patria paren- [d] d. l. minimè.
tib. anteferatur,[d] in causis pecuniarijs, quæq;
ad rem familiarem pertinent, prerogatiua pa-
384 rentibus semper seruata.[e] Nec † mouere [e] d. l. penult.
quenq; aduersus proximam distinctionem de-
bent, quæ suprà pro parentium causa profere-
bantur, in primis enim illud Pomponij re-
sponsum, vt parentibus & patriæ pareamus,
iure gentium descendere dicentis, [f] illa verbo- [f] d. l. ueluti.
rum collocatione non hoc significat, vt parere
potius parentibus nos oporteat, quàm patriæ.

nam,

[a] d.l.ueluti.
[b] d. l. minimè. de religi.
[c] d.l.minimè.
[d] d.l.minimè.
[e] Glo.notab.c. meliore ꝓpoſito. 27. q. 1. in glo.2.not.Bar to.conſ.217.et l.leuia.in prin. ff.de accuſa.et l.non ſolum.§. ſi.mandato.ff. de iniur. Bald. l.nemo.in fi.C. de ſum.trini.et aut. Clericꝰ.co lu.2.C.de Epiſco.et Cleri. et l. ſi fugitiui.co lu.1.C.de ſeruis fugit.et l.1. col.2.uerſ. q̃r to põo.C.de accuſa.Caldeinꝰ. cõſ.1.tit.de accuſa. Feli.c.cũ quidã. de iureiurã. & c.1.de Simo.Dec.c.at ſi Clerici.nu.6. & poſt cũAuguſ.Bero.ibid.

nam, vt eleganter Baldus apud eundem Pomponium diſtinguit,[a] verborum ordo non vſq; quaq; ſpectandus eſt: ſed cùm aliunde intelligi non poteſt, quod præferamus, in propoſito autem articulo cauſam parentium reipub. cùm de ſtatu, vt ſuprà dictum eſt, decernitur: poſthabendam palàm eſt.[b] Inde † conſtitutum 385
eſſe idem Pomponius lib. xi. digeſt.[c] ait, à liberis lugeri eorum parentium obitum non oportere: qui ad delendam patriam veniſſent. quin † parentes ita ſceleſtos à liberis ſine vllo 386
flagitio interfici: præmium etiam ob id facinus conſequuturis.[d] Porrò † ordinem pietatis, 387
qua ſecundum Deum patriam ac parentes colere, eorumq; imperio audientes eſſe debemus, Plato Philoſophorum Princeps ſua quadam ad Architam Tarentinum epiſtola declarat: illud te conſiderare, inquiens, oportet: nullum noſtrum ſibi ſoli natum eſſe: ſed ortus noſtri: partem ſibi patriam vindicare: partem parentes: partem amicos. quod Mutuatus Marcus Tullius ſuæ de officijs diſputationi inſeruit.

Quòd † verò ex magnitudine pœnæ delicti 388
grauitas iudicabatur:[e] non eſt perpetuum: nã, vt ſæpe

nu. 95. et Gomeßius. c. ex maleficijs. nu. 4. Inſti. de actio.

389 vt sæpe ita fiat, interdum † tamen ex causa pę-
na maior, quàm flagitij qualitas postulat, irro-
gatur. quod accidit, cùm ad hoc aut illud ad-
390 missū ꝓcliuiores sumus.[a] Quapropter † Eccle-
sia durius in eū vindicat, qui vxorē, quàm qui
matrem occidisset.[b] non ignara in materna cę-
de, quàm in vxoria plus inesse delicti. Sed quia
ab vxoria cæde quàm à materna homines mi-
nus abhorrent: asperitate pœnæ eos magis de-
terrere oportuit:[c] à quibus vt homines facili-
us arceantur, grauiores pœnas constituere ne-
391 cesse est. Quotiens † enim nimiùm multæ
personæ grassantur, vt Claudius Saturninus
392 scribit,[d] exemplo opus est. Secundū † quod
diuum Hadrianum consilio Veticę rescripsisse
Domitius Vlpianus lib. xlvij. digest.[e] auctor
est: abigeos, cùm durissimè quidem puniunt,
ad gladiū damnari solere. puniri verò ait du-
393 rissimè non vbiqꝫ, sed vbi frequētius est id ge-
nus maleficij. Inde † videmus in Polonia
atqꝫ Lituania leuibus furtis perpetratis, &
quæ contemni possint, ob frequentiam eius
admissi homines ad furcam damnari: nulla
natalium aut familiæ allegatione adiutos.
394 Augendæ † quoqꝫ pœnæ, illa causa idonea
visa est, cùm maior se offert delinquendi occa-

[a] *Glos. c. admonere. uerb. existimes. 33. q. 2. Dec. c. at si Clerici. 7. notab. de iudic.*

[b] *d. c. admonere. et c. latorē. cad. caus. & quæst.*

[c] *d. glos. d. c. admonere.*

[d] *l. aut facta. §. fi. in fi. ff. de pœni.*

[e] *l. 1. in prin. de abig.*

[a] d. §. fi. in prin. sio. inde euenire, idem Claudius Saturninus est auctor.[a] vt vbi metalla sunt, ibi adulteratores monetæ magis plectantur, & ita idem flagitiũ in diuersis prouincijs non eadem pœna coërcetur.[b] Quę † causa esse quoq; Polonę 395
Lituanęq; reipub. conditoribus potuit, durius in fures vindicandi, posita enim propè in aperto omni re familiari, ob parum coherẽtia ædificia, ligno, & tabulis, stipula, sæpe & luto constructa, quæ parietibus & tecto in tuto non erant, ab his, legum pœnis arceri homines alienis fortunis insidiantes oportuit, idq; meritò placuisse, vt, quod nõ ineleganter quędam ait cõstitutio,[c] vnius † pœna metus posit 396
esse multorum. Sunt † qui putent,[d] naturam criminis non pœnam, quæ extrinsecus accedit, spectandam. & inde grauius leuiusue crimen existimandum. quibus † conuenienter 397 398
mentientis factum maius esse delictum creditũ est: quàm corpus suum extra matrimonium alij miscentis. quia illud, quàm hoc naturæ magis repugnat.[e] Non † omittam, quod 399
Bartholomæus Socinus[f] in expendendis criminibus ait sequendum. qui non pœnæ magnitudinẽ spectari, sed quid cum maiore Dei offensa delinquitur, nam quacunq; pœna constituta, leui

[b] d. §. fi. in prin.

[c] l. 1. C. ad l. Iul. repetun.

[d] Cardina. clemen. ad nostrã. uers. 7. in 2. q de hereti. Dec. d. c. & si clerici. 7. nota.

[e] Cardi. et Deci. ubi supra.

[f] Cons. 157. uol. 1 c. uergentis. de here. c. cum secundũ leges. eod. tit. lib. 6 iũcta l. quisqs. C. ad l. Iuliam maiest. & c. felicis de pœnis lib. 6. August. Bero. d. c. at si clerici. nu 97.

ſtituta, leui aut graui, quo facto Deus magis offenditur: eo auctore, grauius eſt peccatum, quo verò minus, leuius. ſcimus enim eum, qui humanam maieſtatem læſiſſet: grauius puniri, quàm qui diuinam. aut certè, vt Auguſtinus Beroius præceptor meus ſcripſit,[a] non diſpare ſupplicio. cùm procul dubio Cæſare alioúe Principe læſo offenſa minus ad Deum pertineat: quàm qua diuina ipſa maieſtas, impietate nouiſúe religionibus repertis ſuſceptiſúe, offẽ-
400 ditur. Deniq; † inceſti crimina, quanq; natura grauiora ſunt, humanius tamẽ, quàm adulterij tractari quãdoq; ſolere Papinianus lib.
401 xlviij. digeſt.[b] auctor eſt. Non † præterco, legib. nonnunquam in eos vindicari, qui dolo malo nihil egiſſent. in qua cauſa qui ſunt, iuſtã
402 pœnam ſufferre non ſolent. Et enim † capitis pœnas non luit: qui ſine dolo malo hominem
403 occidit.[c] Ob exemplum † tamen aliu[illegible]conſtitutum didicimus in eo, qui poculum amat[illegible]rium dediſſet. aut partus eiciẽdi cauſa medicamentũ aliquod exhibuiſſet. muliere enim aut homine inde extincto, vltimo ſupplicio ea res cõèrcetur.[d] Nec ſine mortalitatis euentu, id auſo impunè eſt. humiliorib. in metallum, honeſtioribus in inſulam parte bonorũ amiſſa relegan-

a c. at ſi clerici. nu. 97. de iudi.

b l. ſi adulterium. cum inceſto. §. 1. ff. de adult.

c Marſ. l. de minore. in princi. nu. 17. ff. de cõſt. & l. 1. nu. 66. ff. de ſica. p §. diuꝰ Hadrianꝰ. in ea l. et c. non eſt. et c. nec is. cum ſeq. 15. q. 1. Roman. l. 1. §. occiſorum. nu. 2 uerſ ſexto & ultimo. ff. de Sena. cõſ. Sila.

d l. ſi qs aliqd. §. qui abortionis. ff. de pœnis.

dis, licet

dis.[a] licet in vtraq; specie dolus absit & nocen-
di consiliū.[b] Similiter † ob exemplum placu-404
it rei capitalis damnari ancillā, quę pereússorē,
vim sibi ab eo metuens, posthabita dominę sa-
lute, nec clamore terruit: nec, vt ad auxilium
concurreretur, vllum edidit ploratum. nam et
si eo modo, ope non lata, capitis pœnam me-
ruisse non videatur: in hoc tamen, ait lex,[c] sup-
plicium eam pati debere: ne ceteri serui credāt,
in periculo dominorum sibi quenq; consulere
debere: & eorum saluti suam anteponere. vt
parum rectè existimare videantur: qui ex ma-
gnitudine pœnæ delicti grauitatem iudicant.
Adde, † cullei pœnam, qua vetus iurisprudēn-405
tia in parricidas vsa est: Baldo & Salyceto au-
ctoribus[d] antiquatam iam esse atq; desitam: ni-
hilq; grauius in parricidas esse moribus cōsti-
tutum: quàm capitis amputationē: negata se-
pultura, hoc est parricidæ cadauere canib. ob-
iecto. Quāta † verò sit consuetudinis aucto-406
ritas, nemo nescit. nō enim imitatur[e] modò le-
gem ac interpretatur:[f] sed emendat etiam atq;
adeò abrogat.[g] nec minus, quàm legem, seruā-
dam consuetudinem esse, sæpe constitutū[h] est.
Quare † Baldus[i] lib. iij. Principal. constit. cum,407
qui

[a] d. §. qui abortionis.
[b] Glo. l. 1. §. eod. uers. uel in hoc ff. de Senat. consul. Sila.
[c] d. §. eodem.
[d] l. 1. C. de ijs, qui parent. uel libe. occide. Carer. pract. crimi §. homicidij. nu. 147.
[e] §. ex non scripto. insti. de iure natu.
[f] l. si de interpretatione. cum ll. seqq. ff. de legibus.
[g] § sed naturalia. in fi insti. tu. de iu. natu. & l. de quibus. ff. de legib.
[h] d. §. ex nō scripto. & d. l. de quib. cū ll. seqq. et quæ latissimè allegat Guido Papa singulari. 803.

[i] Authen. iubemus. ul. no. C. de iudicijs. adde Panor. c. ea. quæ per. illum textū. not. iij. de sta. monachorū & textum. C. de peti. bo. sub. li. x. in illis uerbis, plectendi consuetudo. et quod ibi not. Io. Pla. ij. not. uide. Tira. tract. de pœnis. in præfa. nu. 6. & 7.

qui iurisdictioni pręest, non minus secundum mores & consuetudines, quàm secundū leges iudicare debere, scribit. & idcirco. qui aduersus consuetudinē iudicat, vt dicta cōtra leges sententia, litem suā facere: idē auctor[a] est, scribit alio loco idem Baldus, [b]à Iudice, qui consuetudinem non seruâsset, æquè prouocandi ius esse, atq; ab eo, qui contra sacras cōstitutiones quid pronunciâsset. quæ accipere et in capitalibus iudicijs debemus: consuetudo enim, vt & lex, necis habet & vitę potestatem.[c] quædam quippe crimina esse: quæ, nulla lege de ijs lata, more prouintiarum capitis supplitio vindicantur. qua pœna in prouincia Arabia Scopelismō faciētes plecti more gentis solere, Domitius Vlpianus lib. xlvij. Digest.[d] auctor est. admonitis obiter rei capitalis quæstoribus, ne legū pœnis cōsuetudine mitigatis fortè contēptis, asperiore vsi supplicio periculū sibi creēt: nostrā nos disputationē concludamus. quæ de expendenda delictorum magnitudine est, quā sæpe nō ex modo pœnæ cognosci, suprà cōstitit. quod et in ijs, quæ ciuiliter peccātur: Cynus lib. iij. Principaliū cōstitutionū [e] adnotauit in ea specie, cū in iudicio plus petitū, quā deberetur, ꝓponitur. nā quātuluscunq; in ea re excessus sit; iactura totius crediti plus petentē affici,

[a] d. Authen. iubemus. & c. cū omnes colu. iij. uers. & eodem modo. de cōstitutionib. Tira. loco proximè allegato. nu. 7.

[b] Rub. de dila. ante fi. per l. an in totum. C. ædifi. priua. Tira. d. nu. 7.

[c] Bal. c. i uerb. damna. in fi. de pace constan. ꝑ textum. l. sunt quædam. ff. de extraordi. crimi. Ana. c. sicut. col. penul. de iudi. Tira. loco proximè allegato. nu. 6.

[d] d. l. sunt quædam.

[e] l. unica. C. de plus peti.

[a] d.l. unica. de plus peti.

est constitutum.[a] Porrò † ad superiorẽ sen- 408
tentiam infirmandam, quò magis parentibus, quàm patriæ obtemperandum esse putemus, quod natura, ut suprà dicebamus, pater & filius eadem esse persona penè intelligantur.[b] nihil quicquam facit, quin ea re adiuuari cã sententiam consequens est dicere. quà enim pater & filius una persona existimantur: hactenus nec imperium intelligi, nec obsequium vllum naturaliter potest. neq; enim, ut eleganter Marcianus lib. iiij. digest.[c] ait, imperare sibi, neq; se prohibere quisq; potest quam esse causam idem Marcianus[d] scribit, ut de re sua quis arbiter non rectè detur. quomodo enim se quis facere quid iubeat, aut non facere? [e] fungaturq;, una persona cùm sit, pluriũ uice?[f] cùm ex aduerso nihil uetet, patriam imperare: & singulos inde ortos parere ei atq; obsequi[g] imò maximè consequens sit. aliter non constitutis rebus publicis, nec ulla iuris parte suum exitum habitura. Hæc † mea disputatio 409
non eò pertinet, ut negem filios parentib. parere debere: quod suprà iure gentium descendere constitit.[h] sed eò rem perducit, ut inter patrem & filium eatenus, quà una persona existimantur, nullum esse imperium atq; obsequium possit; ne consequens sit, eundem sibi

imperare

[b] d l. fi. C. de impub. & alt. substit.

[c] l. penult. de recep. & q arbi recip.

[d] d.l. penult.

[e] d.l. penult.

[f] l ille à quo. §. tempestiuũ. ff. de Senat. conf. Trebel & l. si plures. ff de pactis.

[g] d.l. ueluti. de iusti. & iure.

[h] d.l. ueluti.

imperare ac parere: atq; adeò plurium officio fungi: quod est deridiculum, & naturæ repu-
410 gnans.[a] Nec † videtur huic sententiæ ad-uersari, quod filiusfamil. prætor, patris, cuius potestati suppositus est, suspectam hereditatẽ dicentis eam adire atq; restituere cogendi ius
411 habet.[b] cùm † enim filiusfamil. præturam init: filij personam exuit. nec, quàm diu Magistratum gerit, vllo patriæ potestatis iure tenetur.
412 Nam † vt eleganter Hermogenianus[c] ait, filiusfamil. quod ad ius publicum attinet, nõ
413 sequitur ius patriæ potestatis. Quod † aũt dicebatur, patrem & filium natura eandem penè personam intelligi: id iure patriæ potestatis descendere proditum[d] est: secundum quod, filios emancipatos in eadem causa non esse, cõ-
414 sequens est dicere. Nec † deniq;, quod extrema nostræ disputationis parte dictum est, antiquiorem parentiũm, quàm patrię causam[e] esse, præsentem quæstionem onerat. nam si id sequimur, consequens est, vt naturæ ius, quàm gentium tempore prius est: ita quoq;, quæ inde proficiscerentur, quàm, quæ iure gentium postea fluxerunt: dignitate vincere. quod dicere perquàm absurdum est. eorum enim, quæ iure natutali descendunt: nihil tanti est, quod non sit ob

[a] d. l. penult. et d. §. tẽpestiuũ. et d. l. si plures

[b] l. ille à quo. §. fi. ff. de Senat. cõs. Trebe.

[c] l. nã quod ff. de Senat. cons. Trebel.

[d] Rom. l. si uetiro. §. de uiro. nu. 14. ff. solut. matr. Petr. Philip. Corne. l. fi. C. de impub. et ali. substit.

[e] d. l. ueluti & d. l. ex hoc iure. de iusti. & iur.

non sit ob Dei religionem contemnendum. religionem tamen erga Deum descendere iure gentium, & modò dictum est, et Pomponius [a] scribit. Caritas verò parentium in liberos, & summus in suam cuiusq; sobolem amor, non hominm modò est: [b] sed & ferarum. quos, vt suos catulos tueantur: omne vitæ discrimen adire cottidie videmus. Porrò, † quanto 415 Dei religio caritate liberorum antiquior esse hominibus debeat. Nónne Abrahã ille multarum gentium pater, singulari exemplo nobis commonstrauit. qui suę in dulcissimum filium pietati Dei religionẽ antetulit? cui dum obtemperat, vnicam sobolẽ suam morte multare erat paratus. Illud † bellè quæri po- 416 test, an ei, qui aduersus suprà scriptam distinctionem patrem prætulisset. patriæ: aut contrà, patriam patri: fraudi esse debeat? & ignoscendum esse animi sui motum sequuto arbitror: nec delictum pœna dignum tali electione cõtrahi. vt † in seruo vxoris est respõsum, [c] 417 qui marito dominæ opem ferre, quàm dominæ maluit. aut contrà. cùm vtriq; auxilio esse non posset. dubium enim non esse, quin dominæ suę, in cuius mancipio est, quàm dominę marito magis teneatur. Quod † si quoquo 418 modo per

[a] d. l. ueluti.

[b] Andr. Tiraq. l. si unq̃. in præfa. nu. 7. cum seqq.

[c] l. si qs in graui. §. si cũ ne s. ff. de Senat. cõsul. Sila.

modo per matrimonij condicionem vxoris seruus ad maritum pertinet: [a]non erit tamen par vtriusq; causa. quod enim alieno iure nobis competit: quàm quod proprio, infirmius est: vt apud Gaium & Iunium Mauricianum lib. xxxi. digest.[b] est adnotatum. His abundè superior articulus discussus esse videtur. cõstitit q; parentibūsne magis, an patriæ parere debeamus. & conuenienter, æquéne in ciuem consilia aduersus Principem suum remūpub. inita cælantem animaduertendum sit, atq; in filium, de insidijs in patris necem paratis non indicantem: an maiore pœna illud admissum, 419 quàm hoc sit vindicandum. Vnde † nobis illa nascitur disputatio in ea specie, cùm quæritur, liceátne filio patrem exulem, cuius vitę necisq; potestatem lege Municipali vnusquisq; habet, interficere? & Dynus lib. duodequinquagesimo digest.[c] non licere scribit, vtiturq; Papiniani sententia, qui patronum, qui ex eo numero sit, quem si alius deprehendisset, iure interficere: in vxoris suæ adulterio deprehēsum à liberto impunè interfici negat.[d] 420 Nã, † cuius, inquit, famæ, multò magis vitę parcendum[e] est. sed Bartolus,[f] Pomponij sententiæ id esse consequens, non existimat: mul-

[a] *l. doce ancillã. C. de rei uend.*

[b] *l. quod Principi. cum l. seq. de legat. lib. 2.*

[c] *l. si adulteriũ cum incesto. §. liberto. de adulter.*

[d] *d. §. liberto.*

[e] *d. §. liberto.*

[f] *d. §. liberto.*

tũm intereſſe, inquiens, inter patronum, matrimonium liberti temerantem, & exulem. illum enim eo admiſſo patronum eſſe non deſinere, at exulem pro ciue hoſtem eſſe incipere, transfugarumq; numero haberi. [a] in qua cauſa qui ſit: eum, vt reipub., ita filio pro amiſſo habendum, [b] ita Bartolus, tanq; filius patri exuli nulla verecundia obſtringatur. hanc poſtremò quæſtionem à Marcello lib. xi. digeſt. [c] definiri ait. qui maiores eum lugeri refert vetuiſſe, qui ad patriam delendam & parentes & liberos interficiendos veniſſet: facta patri filij, & filio patris occidendi poteſtate: præmio etiam ei propoſito, qui patris filiũe capiti non peperciſſet. Sed † hęc, quò magis à Dyni ſẽ- 421
tentia recedam, me nõ admodum mouent: &, vt ordine, quæ propoſita ſunt, refellam, quod exul, hoſtis eſſe, vt Bartolus [d] ait, incipiat, &, refugarum loco haberi. [e] id quia ius ciuitatis aufert: naturæ autem atq; gentium incolume relinquit: [f] noſtram quæſtionem non onerat. Nam ſi exul ciuitatem amittit: & cum ea ius patriæ poteſtatis, quod ciuitatis beneficio habebat, [g] perdat, [h] deberi tamen ei à filio naturalem pietatem, palam eſt, nec eo minus filium patris imperio audiẽtem eſſe debere, iure enĩ gentium,

[a] l. amiſſione. §. 1. ff. de capi. diminu.
[b] l. poſtliminiũ. §. filius. ff. de cap. & poſtlimi.
[c] d. l. minimè.
[d] d. §. liberto.
[e] d. l. amiſſione. §. 1.
[f] l. quidam. ff. de pe.
[g] l. itẽ in poteſtate. ff. de his, qui ſui uel alie. iur. ſunt.
[h] d. l. quidem.

gẽtium, ſicuti modò dictum [a] eſt, deſcẽdere: vt
422 parentibus pareamus. Apparet † itaq; Bar-
tolum [b] malè diſputare: cùm idcirco à liberto
patrono matrimonium ſuum polluenti parci
ſcribit oportere, non quoq; à filio, qui in ciui-
tate manſit, patri exuli: quòd Patronus eo ad-
miſſo patronus eſſe non deſinat. Pater autem,
exulare iuſſus, eſſe ciuis deſinat. nam, vt eſſe de-
ſinat ciuis, pater tamen eſſe non deſinit. [c] quà
autem pater eſt: non quà ciuis, pietas ei à filio
debetur, [d] quę ciuitatis iure tanto eſt antiqui-
or, quanto ius gentium: vnde pietas liberorũ
in parentes fluit, [e] iure ciuili vetuſtius eſt.
423 Adde, † æquè filium patri atq; libertum pa-
trono obnoxium eſſe. liberto enim & filio, vt
Domitius Vlpianus lib. xxxvij. digeſt. [f] ait,
ſemper honeſta et ſancta perſona patris ac pa-
424 troni videri debet. Igitur † ſi liberto pa-
tronum matrimonium ſuum contaminantẽ,
eius ſcilicet ordinis hominem, quem alius, idẽ
ab eo paſſus, iure interficeret, occidere non li-
cet. [g] in filio, cuius pater exulat, idem conueniẽ-
ter erit dicendum, vt quamuis eius occidendi
extraneo ius ſit: filio non ſit, cui in patrem cõ-
425 ſtare ſemper pietatis ratio debet. [h] Iure † de-
niq; diuino honore adficere parentes hoc am-

[a] d. l. ucluti.
[b] d. §. liberto.
[c] Auth. de inceſt. nup. in fi. prin. colla. 2. et ibi Angel. et Ana. c. de infan. tibus. q. ult. de infan. expoſi. p l. adgnationis. ff. de pact. et l. iura ſanguinis. ff. de reg. iur. Gomeſ. §. ruſus. nu. 22. Inſti. de actio.
[d] l. ucluti.
[e] d. l. ueluti.
[f] l. liberto. de obſe. à libe. & liber. præſtan.
[g] d. §. liberto.
[h] d. l. liberto.

plius iubemur:[a] cuius beneficio, ob æternam diuinæ legis auctoritatem,[b] nullo humano exilio, exui parentes possunt. quod tantum est, vt illud præceptum sequentibus præmij loco diuturna vita promittatur,[c] qua accidere hominibus nihil dulcius potest. Sanè, † tantum facinus est in facto filij patrem occidentis, vt qui patrē verberauit, filius esse definat credi,[d] quod cùm sit receptum, quid in eo, qui patrem interfecisset, dicere consequens est? Probandum itaq; non esse, legem, quæ exulis occidendi facit potestatem, filio in patrem exulem, hoc velle licere: quæ sententia non immeritò recepta est,[e] pietas enim naturalis liberos in parentes tam sæuum consilium capere non sinit. Leges † deniq; casum delinquēntium cognatorū misertis indulgere videtur. hinc, quod in extraneo, facinorosis hominib. conseruatis, grauissimum flagitium[f] est: idem in adfine cognatōue veniā propè reperit,[g] propter naturalem enim affectionē adfini aut cognato latronem recipienti pœna alleuatur,[h] cùm in eum qui ad se non pertinentem recepisset: eadem, qua in latronem, pœna legib. vindicetur.[i] Tantundem † in eo probandum est, qui

[a] Exodi. c. 20.
[b] §. sed naturalia. Insti. de iure naturali gē. & ciui.
[c] Exodi. d. c. 20.
[d] Alberi. de Rosa. l. eū, qui p̄babilē. per ill. text. C. de Epi. & Cler. Fel. c. afferte. nu. 1. in fin. extra. de præsump.
[e] Alberi. statutor. par. 4. q. 6 Nellus. tract. bān. 2. parte. 2. tēpo. q. 10. Bartholom. uerò. cons. 5. casꝰ talis. col. 5. Deci. c. quæ in Ecclesiarum. nu. 14. uers. Secūdus. casus est. de cōstitu.
[f] l. 1. ff. de receptа. et l. 1. C. de his, qui latr. occult. & utrobiq; Doct.
[g] l. fi. ff. de receptа. & glo. d. l. 1. & ibi Salyce. & Bald. de his, qui latro. occult. Marsſ. ſing. 210. iura ſanguinis.
[h] d. l. fi.
[i] d. l. 1.

† 426 † 427 † 428

est, qui cognatum cõsilia aduersus Principem remũe publicam agitantem non prodidisset, nam ei ad aliquem modum ignoſci placuit. idq; Baldum consultum respõdisse Hippolytus Marsilius refert.[a] cùm in extraneo reticentia capite puniatur.[b] Parentium † item atq; adfiniũ affectioni hoc à legibus tributum est, vt militi extra castra suorum gratia diu vagato impunè sit,[c] hoc est, vt Ludouicus Pontanus est interpretatus,[d] dum parentium valetudini operam dat. & si, † vt Iulius Paulus lib. xlix. digest.[e] scribit, disciplinam Castrorum Romani omnium necessitudinum caritate antiquiorem duxerint. Illud † fortissimum argumentum est, filio ius non esse patris exulis occidendi, quod eius alendi per sacras constitutiones [f] necessitate teneatur. quomodo enim eum necare liceat? quem non alere non licet? denegare † si quidem alimoniã, Iulio Paulo auctore, necare [g] est. Denicq † si fratrẽ exulem occidere fratri fas non est? quod Nelius [h] eleganter putauit. & alij [i] rectè probant.

[a] Sing. 164. Nemo debet. in fi.

[b] Bart. l. utrũ. ff. de parri. et l. 1. §. occisorũ. ff. de Senat. cõ. Sil. Ange. Areti. tract. malef. uerb. che chai tradita lapatria tua. in 1. q. ibi quod crimẽ. & Angel. Peruſ. l. frater. ff. de parri. Marſ. d. ſing. 164. nemo debet.

[c] l. qui cũ uno. §. fi. ff. de re milit.

[d] l. ſi uero. §. de uiro. fal. 7. ff. ſol. matrimo.

[e] l. poſtliminiũ. §. filius. de captiui.

[f] Auth. inceſtas & in corp. un. ſumi. et utrobiq; Docto. Bar. l. ſi quis à liberis. §. 1. ff. de libe. agnoſcen. Bald. auth. inceſtas. C. de inceſtis nupt. Ana. c. de infantibus. colu. fi. de infan. expoſi.

[g] l. necare. ff. de lib. agno. Marſ. l. diuꝰ nu. 16. ff. de parri. Feli. c. cum non ab homine. nu. 14. de iudic. per c. paſce. 86. diſtin.

[h] Tract. bãnito. 3. par. 2. tẽp. q. 53. quæritur. duo ciues. & in 2. par. 2. temp. q. 10.

[i] Bartholo. Cepo. conſ. 5. caſus talis eſt. col. 5. poſt prin. Marſ. ſing. 210. iura ſanguinis. et cõſ. 121. Ioã. de Arnono. Solilo. 66. et Epito. 62. et caut. 5. Carer. prac. cri. §. circa.

quomodo filio patrem occidere fas erit? quo à se percusso, vt est suprà relatum, filius esse, credi desinit. [a] Verius ergo est, ut Dynus [b] eleganter scripsit legem Municipalem, quæ exulis occidendi facit potestatẽ, ad extraneos pertinere: non ad filios, qui absq; parricidio patrũ percussores esse nõ possunt. [c] Quam sententiam Franciscum Tigrinũ apud Papinianum lib. xxxviij. digest. [d] sequutum Ioannes Anagninus lib. v. epistolarum decretalium [e] refert, & in eam Fortunius [f] & Gomesius [g] post multam disputationem non immeritò inclinant. Tantundem est in patribus ꝑpandum, nam nec ad eos illa lex pertinet, idq; quidam [h] rectissimè existimauerunt. quamuis in patribus, quàm in filijs periculi sit minus, ne illius legis auctoritate vtantur, vt liberorum vita parentibus quàm sua carior [i] est. quapropter, quod in filij metu pater fecisset, perinde habitum est, ac si in sua persona metum passus pater proponeretur. [k] Vnde † si pater, vt filium periculo liberet, nuptias contrahat: nihil agi, Innocentius Pontifex lib. iiij. epistolar. [l] decretalium

[a] Alberic. de Rosa. l. cum, q̃ probabilem. ꝑ ill. text. C. de Episcop. et Cleri. Feli. c. assertę. nu. 1. in fi. extra. de præsũ.

[b] d. l. si adulteriũ cũ incæsto. §. liberto. ff. de adult.

[c] ff. ad l. Põpeiam. de parrici. & C. de ijs, qui paren. uel libe. occide. to. titu.

[d] d. §. liberto.

[e] c. de infãtib 9. q. ult. de infanti. exposi.

[f] l. ueluti. nu. 18. ff. de iusti. et iure.

[g] §. rursus. nu. 22. Insti. de actioni.

[h] Gomeßius. §. rursus. nu. 22. Instit. de actio. Arg. l. nam & si parẽtibus. ff. de inoffici. testa. & not. per Barba. l. cum acutißimi. 7. char. C. de fidei comißi.

[i] l. isti quidem. et ibi glos. not. ff. quod met. caus. Alex. conf. 102. nu. 36. circa hãc dubitationem. Volu. 4. Andr. Tiraq. in præfa. l. si unq̃. nu. 7. cũ seqq. C. de reuoc. donat.

[k] Arg. d. l. si unq̃.

[l] c. cum locum. de spons.

decretaliũ ſcripſit. nihil magis, quàm ſi, in ſua perſona quid veritus, vxorem pater duxiſſet, & hoc iure nos vti, quidam auctores[a] ſunt.

435 His † diſcuſsis ad Marcelli reſponſum, quo Bartolus in ſua ſententia confirmanda cũ primis vtitur, tranſeamus. is lib. xi. digeſt.[b] Minimè maiores lugendũ eum putaſſe ſcribit, qui ad patriã delendã & parẽtes & liberos interficiẽdos veniſſet. quin ſi filius patrẽ, aut pater filium occidiſſet: ſine ſcelere etiam præmio adficiendum, omnes conſtituiſſe refert. ſed eo Bartoli ſententiam non crediderim adiuuari. nã, qui infeſta arma patriæ ſuę inferentem occidere permittunt: non idem in quieſcentem, et tale nihil molientẽ volunt licere. aliud eſt enim patriam defendere, aliud vlciſci, vt aliud eſt, ſe ſalutemq; tueri, aliud acceptam iniuriam vindicare, quorum illud licet, hoc autem legibus prohibetur.[c] igitur Marcelli reſponſo conuenienter, vim exulis, bellum patriæ mouentis, propulſare licebit, eiuſdem quieſcentis corpus violare, ſine ſcelere non licebit. filio pręſertim, quem abſtinere à patris cæde naturalis pietas iubet, cuiq; perſona patris, vt Iulius Paulus[d] ait, honeſta ſemper ſanctaq; videri debet. Nec Marcellus[e] aliud vult, niſi cùm à patria vim, à ſuiſq;

[a] Cardi. Alexãdri. d. c. cum. colu. ult. uerſ. ſuccedit quæſtio. Tiraq. d. l. ſi unq. in præfat. nu. 7.

[b] l. minimè. de religio.

[c] l. ſcientiam §. penult. ibi & hoc ſi tuẽdi ff. ad l. Aquil.

[d] d. l liberto. ff. de obſ. q. à libe. et liberi. præſt.

[e] d. l. minimè.

suisq; ceruicib. filij arcent. Quod † adeò ve- 436
rum puto, vt, si arma patriæ inferens, dum vis repellitur, fugiat, eum cædere, ius esse negem. argumento priuati, cuius vis, etiam si iure propulsetur:[b] si cædat, tamen tergo imminere, fugientemq; ferire ius non est.[c] quanq; id faciens tis admissum leuius plectitur.[d] Quod † ta- 437
men ita accipere debemus, nisi virium recipiendarum auxiliorumq; comparendorum gratia pedem referre proponatur. hic enim, tanq; qui rursus sit arma illaturus, impunè cæditur. nam non modò vis præsens, sed & futura, ac propè iam imminens, Bartolo auctore, rectè repellitur,[e] quod † est in eo responsum, qui adgressura facta, vi abstinens stetit: nam quia nouam adgressuram meditari videt, nec percutiendi animum deposuisse, iure cedetur.[f] Consequens † superioribus est, qui cuiusq; pa- 438
triæ arma inferunt, à ciuibus iure occidi.[g] vacare denicq; scelere factum filij patrisue, patrem filiumue interimētis, dum à patriæ excidio cer- uicibusq;

[a] Anania. d. c. de infantibus.
[b] d. l. ut uim.
[c] Docto. d. l. ut uim. & l. 1. C. unde ui.
[d] Angel. tract. malef. glos. & dict9 Titi9. col. penult. uersic. quæritur. Titi9 uulnerauit Seiũ. Deci. d. l. ut uim. notab. 2. Abb. c. 1. de iiurijs. Anto. de Butri. & itẽ. Abb. c. olim. 1. de restit. spol. Feli. late. c. dilecti. de excep. Marsil. is qui percußorẽ. C. de sica. & pract. crimi. §. quoniã. nu. 65. et sing. 100. occidens adgressorem. & cons. 7. et cons. 29. et 132. & Fran. Areti. cons. 34. uisis diligenter trslibus. in fi. & cons. 80. sicut decet. Carer. pract. crimin. §. circa. nu. 112. & nu. 110. in fi. Thomas Gram. cons. 29. & uoto. 23. Angel. l. si adulterium cum incesto. §. Imperatores. per ill. text. ff. de adulte.
[e] l. si ex plagis. §. tabernarius. ff. ad l. Aquil. Carer. pract. crimi. §. circa. nu. 110. uersi. tempera tamẽ.
[f] Deci. l. ut uim. nu. 10. ff. de iusti. & iure. Carer. d. §. circa. nu. 110. uersi. tempera tamen.
[g] d. l. minimè.

uicibusq; suis vim imminentem auertit,[a] nullũq; ea re parricidium admitti, quin præmium potius deberi, ob operam tam necessariam patriæ
439 nauatam, constitutum est.[b] Nam † quà se defendens pater filium, aut contrà filius patrẽ, aut alius alium, telo se petentem, salutis suæ tuendæ causa occidit, nullum propositum præmium legibus constat: sola impunitate cædis
440 data.[c] et † hoc ideo, quia, si interficiat adgressor, suo ferro non adgressuram passi legum
441 interpretatione censetur interfectus.[d] Et † generaliter, qui ob admissum suum plectitur, non pœnam exequentis, sed quasi legis manus plexus magis videtur, quod in Remi specie Baldus scripsit,[e] nam eum non tam à Romulo fratre, quàm à lege murorum transgressorem
442 puniẽte occisum ait videri.[f] Igitur † ita demum patris cædes aut filij impunita est, aut præmium meruit:[g] si, dum bellum patriæ impendens auertitur, facta proponatur. Ceterũ, extra eum casum, patrem exulem filius occide-
443 re non potest. adeò † vt, si alter alterum adprehensum magistratui offerat, meritò pœna sit ei, Angelo[h] & Ioanne Anagnino,[i] auctoribus remittenda. quod in desertore à patre Principi
444 oblato diuus Pius[k] rescripsit, Iusta † sanè rati-

[a] d. l. minimè. Ana. d. c. de infantibus.
[b] d. l. minimè.
[c] l. ut uim. ff. de iusti. & iure.
[d] Abb. c. Clerici. 1. extra. de uita et honesta. Clericis. Marsil. l. 1. nu. 35. ff. de sica. & l. is qui adgressorẽ. ff. cod. & cõs. 31. et 81. et 126. Carer. d. §. circa. nu. 17. uers. & primò.
[e] l. fi. ff. de diuisio. rer.
[f] d. l. fi.
[g] d. l. minimè.
[h] d. §. liberto.
[i] c. de infãtib 9. ult. q. de infan. expositi. Adde. Marsil. l. 1. §. ad quæstionẽ. nu. 16. & 17. ff. de quæstionib.
[k] l. milites agrũ § fi. ff. de re milit.

one, ne à patre filius ad ſupplicium oblatus eſſe videatur.[a] quo exemplo in ceteris nos vti, humanum eſt.[b] Quod † dictum eſt, patris & filij cædem, dum periculum patriæ impendens auertitur, factam impunitam eſſe: præmiumq; mereri:[c] quod ad ius eius reipub. quæ periculo liberata eſt, attinet: accipi debet. Ceterum lege diuina, quæ ob Deum conditorem, omnem humanam auctoritatem vincit, patrem filius, niſi dum periculum à capite ſuo depellit,[d] occidere vetatur, nõ illo tantùm generali præcepto, quo omnis cædes eſt prohibita:[e] ſed altero illo, quo patrem filius honore adficere iubetur,[f] nã cuius honori ſeruiendũ eſt atq; famæ, eius vitæ parcere, maximè oportet.[g] Cum q; hinc humana lex[h] filium ad patrem, patriæ hoſtem, interficiendum hortatur: inde, lex diuina abſtinere manum, quin ſeruire etiam eius honori præcipit:[i] legi diuinæ, contempta humana, eſt proculdubio obtemperandum, hoc quidem, quantùm ad Marcelli reſponſum[k] attinet. nam, quod ad Municipales leges ſpectat, quibus exulum cædes vulgò permittitur, expeditior eſt quæſtio. non enim ambigi, quin non modo filius à patris exulis cæde abſtinere debeat: & contrà, ſed in vniuerſum ab omni

hominis

[a] d.§. fi.
[b] Arg. d §. fi. in fi.
[c] d. l. minimè.
[d] l. ut uim. ff. de iuſti. & iure. l. ſcientiam. §. q cùm aliter. ff. ad l. Aquil. et l. 1. §. eũ q. uerſ. uim ui. ff. de ui & ui ar.
[e] Exodi. c. 20.
[f] Exod. d. c. 20.
[g] d. §. liberto.
[h] d. l. minimè.
[i] Exod. d. c. 20.
[k] d. l. minimè.

hominis cæde.[a] nam, prę terquàm quòd maior multò est diuina, quàm humana lex, & eam, ob Deum conditorem, vt dictum est, auctoritate longè vincit: tamen, quia hæc cædē permittit. illa, ne fiat, præcipit: [b] diuinæ legis prę ceptum est sequendum: cuius transgressio de 446 licto vacare non potest. quicquid † enim aduersus ius diuinū fit, humanæ etiam legis per 447 missu, delictū [c] est. Vnde † placuit, omnē cę dem, quæ lege ciuili permitteretur, delictum continere. nisi quibus casibus naturalis, diuinæ, pontificiæ deniq; legis auctoritate defendi admissum possit. ita Nicolaum Abbatem lib. iiij & v. Epistolar. decretalium [d] scribere 448 lego. Igitur † neq; patri, iniuriam domus suæ vlturo, filiam in adulterio deprehensam occidere cum adultero licebit. [e] neq; marito repertam in rebus veneris vxorem interficere. [f] nec vilissimi etiam hominis matrimoniū sum temerātis cæde vindicare se fas erit. [g] & hæc 449 plerique omnes probant. [h] Nec † erit deniq;

[a] Exod. d. c. 20.
[b] Exod. d. c. 20.
[c] Bal. c. in omni. ext. de testa. Feli. c. 1. nu. 44. ext. de consti.
[d] c. ueniens. in fi. de sponsa. & c. 2 nu. 2. de homici.
[e] Glos. c. inter hæc. 33. q 2. & Abb. d. c. 2. nu. 2. & c. ueniens. 2. in fi. de spōsa.
[f] Abb. c. cum esses. nu. 16. de testa. & Roma. l. si ab hostibus. nu. 14. ff. solu. matri.
[g] Abb. d. c. 2. & nu. 2.

[h] d. c. inter hæc, & ibi Archi. & Ioa. Fab. l. Gracchus, prope fi. C. de adul. Abb. post loca proxi. allega. c. si uero. 2. colu. penult. de senten. excommu. & Feli. c. 1. colu. 1. de præscrip. & c. ad nostram, colu. 1. in fi. de probat. Idem Feli. c. 2. de homici. & c. quæ in Ecclesiarum. colu. 5. de consti. Roma. auth. similiter. 34. speciali piæ causæ, inter ultimas uoluntates. C. ad l. falci. & Ias. l. ut uim. colu. 5. uers. redeo ad primam partem. ff. de iusti. & iure. & l. si plagij. colu. 1. de uerb. obligat. Latissimè Fortu. lib. de ultimo fine iuris. Chart. 10. illatione. 9. Andr. Tiraq. de legib. connubi. l. 9. nu. 4.

Deo innoxius, qui rerum ſuarum ſeruandarũ cauſa furem interemit: [a] etiam ſi iuris ciuilis auctoritas de fortunis ſuis laborantibus hoc remittat. [b] lege autem Iulia patri omnem adulterum cum filia occidere, & marito uilem, ius eſſe: deſinat dubitari. [c] Quod † in fure dictũ 450 eſt: idem in debitore fugiẽte eſt comprobatũ. nam eius occidendi, ut Baldus & Salycetus apud Imperatorem Gallienum Auguſtum lib. ix. principalium conſtitutionum notant, [d] ſi, dum ex fuga retrahit, eiũ auctoritate iuris ciuilis creditum extorquetur: [e] telo ſe defendat, ius eſt creditori. nam nec hoc, inoffenſo iure diuino, admittere licet: ut maximè ſuum conſequi, niſi facta cæde creditor non poſsit, quod Claudius Seyſellius lib. 1. digeſt. [f] apud Florẽtinum notat. Tantundem † reſponſum eſt 451 in exulibus, quorum cædes Municipalibus legibus, quibus Italia paſsim utitur, permiſſa eſt. nam quin, qui ita exulantem occidunt, extra legis diuinæ pœnas nõ ſint poſiti, nulla dubitatio eſt. [g] quanquam † non deſunt, qui eos, 452 quaſi magiſtratus miniſterio defunctos, nihil peccare arbitrantur, in quibus Iaſon [h] fuit, & hanc ſen-

[a] Abbd. d. c. 2. nu. 2.
[b] Bart. l. furẽ. et ibi late Marſ. ff. de ſica.
[c] l. patri. cum quatuor legib. ſeqq. ff. de adul. & l. Gracchus. C. eod.
[d] l. ſi, ut allegas. C. de ſica. Adde Alex. l. furem. ff. de ſica. Marſ. l. 1. limit. 21. nu. 106.
[e] ff. de ſica. & Carer. d. §. circa. nu. 192.
[f] l. ait prætor. §. ſi debitorem. ff. de his, quæ in frau. credi.
[g] l. ut uim. nu. 59. de iuſti. & iur c.
[h] Bal. c. 1. col. 1. de iudic. et c. fi. notab. 2. de præſcrip. & Iaſ. d. l. ſi plagij. Andr. Tiraq. de legib. connub. l. 9. nu. 4. in fi. et Marſ. l. patre uel marito. nu. 7. ff. de quæſti. & l. 1. nu. 73. ff. de ſica. l. ubi. pactum. nu. 16. C. de tranſactio.

hanc ſententiam crebriorem eſſe Alexander Tartagninus lib. xlv. digeſt. [a] apud Papinianum, & Auguſtinus Beroius lib. 1. epiſtolarum decretaliũ, [b] auctores ſunt. Sed, † ne eam ſequar, me Baldi auctoritas nõ parũ mouet, lib. vij. principalium conſtitutionũ apud Imp. Alexandrum [c] Auguſtum, omnem cædem, quæ legis Municipalis permiſsu à priuato fieret, damnatis. quippe, quæ dolo carere non poſſit, aliud enim eſſe iuſtam cædem, aliud impunitam, velariq; tali lege delictum, eoq; ſubvelamento dolum latere atq; inſidias, elegãter ait [d] Mouet † & illud, quod idem Baldus lib. ij. principaliũ conſtitutionum, [e] apud Impp. Seuerum & Antoninum AA. ſcribit, qui, licet, inquit, exulis cædes toleretur: laude tamen caret. quin id admiſſum facti infamiam ſequi exiſtimat. [f] Et † idcirco, qua in Ciuitate, qui hominem occidit, in certum aliquem ordinem ſublegi uetatur: ei, qui exulem interfecit, ad eum ordinem aſpirare non licere, conſequens eſſe putauit. Adde, † eius teſtimonium, niſi quod adhibitis quæſtionibus dixiſſet, fide carere. [g] quæ ſententia in omnibus generaliter, qui infamia notantur eſt

li iij compro-

[a] *l. ſi flagitij. colu. i. de uerb. obliga.*

[b] *c. quæ in Eccleſiarum. nu. 109. de conſti.*

[c] *d. l. i. nu. 9. ſi à non compe. iudi. & Marſ. d. l. patre uel marito. nu. 7.*

[d] *d. l. i. & nu. 9. et Marſ. d. l. patre uel marito nu. 7.*

[e] *l. decuriones. C. ex quib. cauſ. infa. irrog.*

[f] *d. l. decurio- nes. Anania. c. ſi perſodiens. de homicidi. colu. 2. Ancha. c. i. 85. colu. uerſ. in hac eadem materia. de cõſti. Marſ. l. i. in prin. 12. limit. nu. 74. ff. de ſica. Carer. pract. crimi. §. circa. nu. 36.*

[g] *Bald. auth. ſi dicatur. in fi. 2. colu. C. de teſtib. Marſ. l. 1. in prin. 12. limi. nu. 76. ff. de ſica. & l. patre uel marito. ff. de quæſt. Carer. d. §. circa. d. nu. 36.*

comprobata.[a] Illud † non prætereo, di- 457
stinguere eo loci Baldum,[b] multùm referre,
cædem exulis impunitã esse, lex Municipalis
iubeat: an licitam. prioreq; casu non sine scele-
re admitti, existimare. posteriore autem, sine
scelere, nam, vt suprà ex Nicolai Abbatis[c] sẽ-
tentia retuli, quotiens cædes neq; naturali, ne-
q; diuina, aut pontificia lege defenditur: ciui-
lis legis auctoritas, quod ad excusationem de-
licti attinet, frustra interuenit. nihil itaq; in-
teresse, quibus verbis lex Municipalis vtatur.
hoc est impunitam esse cædem iubeat: an lici-
tam, cùm de eo loquatur, quod non modò
naturali, diuina, pontificiaúe lege non defen-
ditur: sed vetatur magis. constat enim inter
diuini iuris præcepta hominis cędem cum pri-
mis prohiberi,[d] nec vlla pontificum lege, di-
uinarum æmula, esse licitam.[e] naturam autem
à tali flagitio ita abhorrere, vt cognatione
quadam inter nos constituta, hominem ho-
mini insidiari nefas esse ducat.[f] Possumus † 458
& hanc Baldi distinctionem eius ipsius aucto-
ritate refellere, qui apud Paschalem lib. ij. epi-
stolarum decratalium[g] eleganter scribit, eum,
qui à lege humana excusatur, ita demum non
peccare, si lex diuina contrarium non vult.
quam sen-

[a] Ias. l. 1. C. de sũ. trini. Mars. pract. crimi. §. adgredior. & cons. 19. idem. cons. 101. Carer. d. §. circa. & d. nu. 36.
[b] d. l. decuriones.
[c] d. c. ueniens. in fi. de sponsa. & d. c. 2. nu. 2. de homicidi.
[d] Exod. d. c. 20.
[e] c. inter hæc. 23. q. 2. Doct. c. 1. de homicidi.
[f] l. ut uim ff. de iusti. & iure.
[g] c. in omni. de testib.

quam sententiam Felinus [a] rectè probat. Et
459 † pro ea est, quod non uacasse peccato Iudæ-
os libello repudij vsos quidam [b] putauerunt.
Nam & si Mosis placitis illud maximè lice-
ret, [c] Dei tamen lege aliud cautum erat, cuius
obtemperare præcepto satius fuit, quàm ani-
mi sui libidini more gesto, ad Mosis indul-
gentiam, eorũ cordis duriciæ inseruientis, [d] de
460curere. Quibus † conuenienter placuit, si
quis sine iudice se vindicasset, quod Mosis
quoq; placitis vsq; ad cædem permissum con-
stat, [e] eum lege diuina non esse innoxiũ. [f] quã-
461q; † non me fallit, esse quosdam, [g] qui referre
scribant, odio iniuriam suam quis vlciscatur,
462an non odio: Et † generaliter, quod per-
mitteretur, non continuò approbari, conse-
quens est dicere, [h] vt nec contrà, quæ impro-
barentur, facta puniri. pleraq; enim, quæ fie-
463ri non debent, impune fiunt. Vnde † di-
uum Marcum rescripsisse Domitius Vlpia-
nus lib. xlvij. digest. [i] eos pœna non plecti,
qui defuncti cadauer in itinere per vicos aut
Oppidum transuexissent, quanuis id Pontifi-
cis iniussu

[a] c.1. lit. 44. de constit.
[b] Glo. c. cùm in lege. 23. q. 4. et Archid. c. qui peccat. ea cau. & q. Hostiẽ. c. gaudemus. colu. 3. uerb. qui autem. de diuor. Bald. cõs. 423. inquisitio prædicta. colu. 2. uolu. 5. Tiraq. de legib. cõnu. l. 9. nu. 5.
[c] Deutero. c. 24.
[d] Matthei. c. 5. & c. 19. Marci. c. 10. & Luc. c. 16.
[e] d. c. cùm in lege. & c. si quis per uer. 9. 22. q. 2. & c. si audieris. 23. q. 5. & utrobiq; glo. et Tiraq. d. l. 9. nu. 6.
[f] Archid. d. c. cùm in lege Tiraq. d. l. 9. & nu. 6.
[g] Glos. d. c. cùm in lege.
[h] c. hac ratione. 31. q. 1. & glo. c. omnis 3. distinct. de sepul. uiola.
[i] l. 3. §. diuus tamen.

cis iniusu Principisue factum non oportuit.[a] quippe quibus hæc permittēdi ius[b] est. Sed † nec pœnam mereri heredem, qui testato 464
rem ab eo, quem testamento elegisset, funerari vetasset. & hoc diuum quoq; Marcum rescripsisse, idem Domitius Vlpianus lib. xi. digest. auctor[c] est. Huc † pertinet, quod 465
Bartolus lib. xxxiiij. digest.[d] apud Marcianū notat, qui & si offensam sæpius non esse impunitam[e] scribit, quibusdam tamen casibus non coërceri ait. Nec † ab his abhorret, 466
quod vulgò dicere solemus, multa fieri non debere, quæ tamen, cūm facta sunt, non infirmantur,[f] Statuendum † itaq; est, Baldo[g] 467
auctore, cædem omnē, quæ iure Ciuili aut Municipali quacunque ex causa permittere tur, nisi iure diuino sit comprobata, peccato non vacare. Quod † de iure diuino est di 468
ctum. idem, vt suprà retulimus, & Nicolaus Abbas auctor[h] est, de naturali iure atq; Pontificio accipere debemus. Naturale quippe ius à diuino non recedit, quin eundem habere auctorem.[i] Pontificium autē eodem, quo diuinum spectat,[k] & ei per omnia seruit. Proxima sen

[a] d.§.si q̄s tamē. & ibi glo. & l. ossa. in prin. ff. de relig. in tex.
[b] d.§.diuus tamē. et d.l.ossa.
[c] l.& si quis.§. idē Labeo.uers. diuus tamen Marcus.de religio.
[d] l.x.de ijs,quib. ut indig.
[e] l.in testamento.ff. de manumiss.testa.
[f] l.si pupillorū §. si prætor. uers.dum modò sciamus. & ibi glo. uerb. magis est.ff.de reb. eor. & l.x.§. biduum. uers. sanè quidem. et ibi glo. uerb. statim.cū multis concordantsijs,in ea positis. ff. quando appel.sit.
[g] d.c.in omni.
[h] d. c. ueniens. in fi.de sponsal.& iure. Paul. Castr. l.ut uim. nu.8.ff.de iusti.et iure
[i] d.c.2.nu. 2.de homic. Glo.l.x.§.ius naturale.ff.de iusti.& iure. Paul. Castr. l.ut uim. nu.8.ff.de iusti.et iure.
[k] Paul.Castr.l.ut uim.

469 xima † sententia in patris exulis specie maximè recipienda videtur: talis enim cædes duplex continet flagitium: alterum, dum committitur in caput illud diuinæ legis, quo occidere vetamur.[a] Alterum, quo in illud, quo parentes honore afficere iubemur.[b] quod quidam[c] eleganter adnotauerunt, solam iustam causam liberis aduersus parentes habituris, si, dum se salutemq; suam tuentur, mortem eis obtulisse probabuntur.[d] Non quoq; &, dum periculũ à patria auertunt, manus patri adferre ius erit. nec superior sententia inter causas status & rei pecuniariæ distinguentium, quam crebrius receptam esse diximus, offenditur. illa enim iure ciuili est comprobata. quod nunc verò dicimus, diuino iuri consequens est, quod à patris cæde, omnem scilicet cædem prohibens, ita manum abstinere præcipit, vt eum honore afficiat à nobis iubeat.[e] Cuius verò famę parcendũ est: eius vitæ, vt suprà relatum est, erit multò magis ignoscendum,[f] nisi dum vis defenditur.

470 Nam † Accursij[g] sententiæ post Decium[h] & alios[i] assentiri non possum, iure diuino hominem salutis suæ tuendæ gratia occidere licere negantis. Quomodo enim, vt Paulus Castrẽsis differit, iure diuino id non licere dixerimus,

[a] Exod. d. c. 20.
[b] Exod. d. c. 20.
[c] Fortu. d. l. ueluti. nu. 10. & Gomes. §. ruris. nu. 22. Insti. de actio.
[d] d. l. ut uim. et l. scientiam. §. qui cùm aliter. ff. ad l. Aquil.
[e] Exod. d. c. 20.
[f] l. si adulterium cum incesto. §. liberto. ff. de adulte.
[g] Glos. d. l. ut uim.
[h] d. l. ut uim. nu. 29. & seq.
[i] Angel. nu. 4. Paul. Castr. nu. 7. & Curti. Iunis. nu. 10. d. l. ut uim.

quod Pontificio cõstat licere: ius quippe Põ-
tificium, vt modò dictum est, eodem, quo diui-
num, spectat:[a] nec vlla in re ei aduersatur.
Quin † autem iure Pontificio, dum vim defẽ- 471
dimus, adgressorem, sine vlla etiam Ecclesiasti-
ca nota,[b] impune occidamus, nulla dubitatio[c]
est. Sed † & id ipsum iure diuino permitti, 472
idem Paulus Castrensis[d] ait. nam quod fit, in-
quit, ex caritate, id iuri diuino consequens est.
huiusmodi autem esse defensionem, qua vim
propulsamus, non dubitari, nam, cùm iube-
amur alios diligere, vt nos ipsos, nostri dile-
ctio, hoc præcepto proculdubio continetur.
Igitur, † vt idem Paulus Castrensis[e] conclu- 473
dit, qui vim à capite suo non arcet: & ita occi-
ditur, perinde haberi debet, ac si suis se manib.
ipse vita priuasset. idq; Ioannem Lignanum
existimasse refert. & Marius Salomonius pro-
bat.[f] Quibus † consequenter, fraudi non 474
esse sacris operanti adgressoris cædem, quomi-
nus sacra, quę cæpisset, peragat, magnis aucto-
ribus placuit.[g] quod non admitteretur, si in vi
defendenda, dum suam quisq; salutem tuetur,
flagitium inesset vllum, et qui se vitamq; suam
ferro appetẽtem admissa cæde repulisset, quo-
quo modo

[a] Paul Castr. d. l. ut uim. & d. nu. 8. et ibi Deci. nu 30.
[b] Fortuni. d. l. ut uim. nu. 14. & 26.
[c] c. unico. de homici. in Clemẽ.
[d] d. l. ut uim. d. nu. 8. & 9. et ibi post eũ Fortu. nu. 15. cum seqq.
[e] d. l. ut uim. nu. 9.
[f] d. l. ut uim. nu. 15.
[g] Ioã. de Ligna. tract. de bello. c. 84. uers. tertio quero. Abb. c. Clerici. 1. de uita et honesta. Cleri. et c. sicut dignum. de homicid. & Soci. repet. c. ad audientiã 31. col. uers. 27. de homici. Mars. l. 1 in prin. ff. de sica. & l. is, qui adgressorẽ. C. de sica. Calderi. cons. 11. de treuga. & pa. Deci. d. l. ut uim. nu. 8. de uestic. & iure. Carer. d. §. circa. nu. 17.

475 quo modo peccasse videatur. Cuius† sanè factum sanctius semper habitum est: quàm magistratus, pœnas de sonte ac damnato legũ auctoritate sumentis. hunc enim lege Canoni ca notari constat: [a] sacrisq; propterea ac sacer dotio defungi, ad caũe aspirare vetari. [b] illi au tem salua esse omnia atq; incolumia, integrũq; 476 statum manere, & illæsum. [c] Denique, † cùm nulli in sacrum ordinem allecto fas sit, non sententiam modò sanguinis dictare, ab alioũe dictatatam pronunciare, actaũe ad eam rem pertinentia scribere, coramũe, cũm quid horum fieret, suppliciumũe de quoquam su meretur, adesse, auctoritatemq; suam adiunge re, testimonium dicere, aut qualibet re, quo quis vita membroũe aliquo priuetur, iuuare. [d] adeò, ut ex sola litterarum lectione, quibus re rum capitalium quæstor, ubi latrones fortè laterent, fit certior, qui eas recitasset, latroni bus deprehensis & supplicio affectis, Pontifi cum legib. notetur. [e] suam tamen salutem de fendenti, si hominem occidisset, impunè esse omnium legum placitis cõstat. [f] nec vllam per sonam excipi. nam & Cæsarem & Pontificẽ, humanar. diuinarumq; rerum summos mo deratores, dum vis & iniuria propulsantur, vt

[a] c. 1. et ibi glo. uerb. ad sacer dotiũ. 51. distin. Abb. & alij. c. sententiam. ne Clerici uel mo nachi.
[b] d. c. 1. & d. c. sententiam. & ibi. Ioan. Andr. Abb. & alij.
[c] Clem. 1. de ho mici. Abb. d. c. sententiam. nu. 17. & nu. 19. Deci. d. l. ut uim. nu. 7. Ca rer. d. §. circa. & d. nu. 17.
[d] d. c. sententiã. & ibi Abb. & alij.
[e] d. c. sententiã. & ibid. post Io an. Andr. Hosti. Abb. nu. 14.
[f] l. scientiam. §. qui cum aliter. ff. ad l. Aquil. et Clem. 1. de ho mic.

quidã [a] nominatim prodiderunt, occidere ius est. illo semper adiecto, vt est sæpe dictum, ne modum, qui id agit prætergrediatur. [b] culpa enim, qui se aduersus vim defendunt, carere debent, [c] & intra metas legibus positas animi impetum ratione atq; consilio cohibere, ne beluarum magis, quàm hominum more, iræ seruientes, ulcisci se, non vitam corpusq; tueri videantur. [d] Apparet † itaq; ex his falsam 477
esse Accursij sententiam, apud Florentinum, [e] dum vis defenditur, hominem occidere licere negantis. Nec † recipiendã item Baldi [f] di- 478
stinctionem interesse existimantis, quibus ver-
bis lex Municipalis exulum cędem permittat, quo magis id admissum scelere carere dicatur.

Sed † nec defędi ea re exulem occidentis fa- 479
ctum, quòd, vt quorundam [g] sententiam esse scripsi, ministerium præstitisse legi videat: quę cuilibet in ita ciuitate exactũ, tanquam suę rei-
pub. hostẽ declaratum, necis facit potestatẽ. di-
cam enim exulem eius reipub. unde exactus es-
set, hostem propriè non esse. Hostes † enim 480
Domitius Vlpianus lib. xlix. digest. [h] eos defi-
nit, quibus bellum publicè populus Roma-
nus decreuit: vel qui populo Romano. nec Pomponius aliud vult, qui lib. L. digest. [i] ho-
stes, inquit,

[a] Card. Clem. 1. de pœnis. 7. q. Marsil. cons. 4. Carer. d. §. circa. nu. 17.
[b] l. 1. et ibi glo. & Docto. C. ũde ui.
[c] d. l. 1. C. unde ui. & ibi glo. et Doctor.
[d] d. l. 1. C. unde ui. & d. l. ut uim. ff. de iusti. & iure. & ubiq; Doct.
[e] d. l. ut uim.
[f] d. l. decuriõis. C. ex quib. cau. infa. irroga.
[g] Iaſ. d. l. ubi pactum. nu. 18. C. de transact.
[h] l. hostes. de capt.
[i] l. hospes. de verb. significa.

stes, inquit, ij sunt, qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decreuimus. Ceteros, isdē Vlpiano & Pomponio auctoribus,[a] latrones esse aut prædones. Sed † respondeat aliquis, quod Bartolum[b] & Baldum[c] scribere scio, bellum exulibus tunc indici. cùm in eos necis potestas lege lata permittitur, quod nequaquā admittendum est. esse enim hoc, gerere bellum: non indicere, nam in belli indictione more Romano, qui ab æquicolis, gente antiqua, acceptum ad posteros peruenit: verba ad eos, quibus Senatusconsulto bellum erat decretū, fieri solebant: non ad populum Romanum, qui bellum erat gesturus. facta igitur potestate ciuibus, exulum impunè occidendorum, indictum exulibus bellum non videri. Nec † contraria sententia, vt malè Baldus putauit,[d] Marcelli responso[e] defenditur, qui patrem bellum patriæ facientem occidere, filijs ius esse refert. hoc enim, bellum propulsare est, non indicere. Sed † nec illud Marciani,[f] cōtrà, quàm idem Baldus[g] existimauit, ad rem pertinet: cùm, transfugas licere, vbicunq; inuenti sint, quasi hostes interficere, ait.[h] dari enim facultatem militi, transfugarum, vbicunq; eos reperisset, occidendorum illa lege intelligi: nō

[a] dd. ll. hostes.

[b] l. amissione. nu. 2. prope fi. ff. de capi. min.

[c] l. ōnes populi. nu. 10. ff. de iusti. & iure.

[d] d. l. ōnes populi nu. 10.

[e] d. l. minimè ff. de religio.

[f] l. 3. §. trāsfugas. ff. de sica.

[g] d. l. ōnes populi nu. 10.

[h] d. §. transfugas.

cuilibet. nam † ei, qui miles non sit, hostem, 484
cui, vt Tarruntenus Paternus auctor [a] est, trās-
fuga comparatur: interficere non licet. nec cū
eo manum cōserere. quod declarat Marci Ca-
tonis, senis epistola ad Marcum filium, in qua
eum in Macedonia bello Persico cum legione
militia missum se audisse scripsit, quapropter
ipsum abstinere à prælio iubet, licere negans
ei, qui miles nō sit, cum hoste pugnare, auctor
est Marcus Tullius lib. i. officiorum. qui &
ad ipsum Imperatorem scripsisse eundē Mar-
cum Catonem, senem refert. vt, si Marcum fi-
lium in exercitu esse pateretur, secundo eum
obligaret militiæ sacramento. quia priore, vt
dicebat, amisso, pugnare cum hostibus non
posset. & ita fieri, vt, & si exul, in quem necis
potestas data est, propriè, vt Bartolo [b] placet,
hostis sit. nisi, qui miles esset, eum interficere ne-
mo possit. Paganis enim hostis interficiendi,
cum eoue pugnandi ius non esse constitit. vt
frustra legibus Municipalibus exulum cædes
permissa cuilibet videatur, cum ea facultate,
soli, qui militant, vti possint. Nisi † quis 485
morem nostri sæculi spectandum existimet,
quo ritus militis sacramēto obligandi, est fer-
mè desitus, [c] quem tamen eorum ætate, quorū

[a] *l. proditores. ff. de re milita.*

[b] *l. amissione. §. deficiunt. nu. 2. in fi. ff. de capi. minu.*

[c] *Alex. l. scriniarios. col. fi. C. de testam. mili.*

responsis

responsis quinquaginta digestor. constant viguisse palam est,[a] inde propter delictum sacramento solui solitos milites, Macer xlix. digest. auctor [b] est. Iulius item Paulus eodem libro,[c] eum, qui metu criminis, in quo reus erat postulatus, se militiæ dedisset, mox secramẽto soluendũ ait. Domitius deniq; Vlpianus lib. iij digest.[d] lege Iulia de adulterijs damnatũ miilitẽ ita infamem fieri ait, vt eũ ipsa sententia sacramento ignonimiæ causa soluat. solui autẽ sacramento, qui obligatus eo non sit, non potest,[e] Vera quidem superior disputatio est, & rationi per omnia congruens, quin tamen, qui miles non est, iure exulem interficiat, lege Municipali id permittente, dubitare non oportet. nec quòd, qui miles non est, vt suprà referebã, cum hoste pugnare non potest, quenquã mouere debet. illud enim tunc rectè dici, cũm nulla legis auctoritas interuenit, id tale permitentis: aliter atq; in proposito euenit. aliud dicentibus consequens fore, non iure eum à ciue quouis interfici, qui ad patriam delendam venisset. quod nemo putauerit: lex [f] enim nullũ militiæ sacramentum desiderat: nec discernit militem à pagano: omnibus ciuibus ad patriæ tutelam vocatis, pręmioq; inuitatis. rursus nõ distinguit,

[a] Glo. l. penul. ff. ex quib. cau. maio.

[b] l. milites agrũ. §. missionũ. ff. de re milita.

[c] l. fi. ff. de re milit.

[d] l. 2. §. miles. de ijs, qui notã. infa.

[e] Arg. l. decẽ. ff de uerb. oblition.

[f] minimè. ff. de religio.

distinguit, hostis sit, nec ne, qui ad patriam de-
[a] d.l. minimè. lendam venit.[a] Igitur & qui more latronis,
nullo indicto bello, arma infert patriæ, quã-
uis hostis non sit, auctoritate legis iure interfi-
cietur. Secundum † quod, cùm exules, in 486
quos necis potestas legibus Municipalib. tri-
[b] Bart. l. amis-sione. §. qui de-ficiunt. nu. 2. ff. de capi. minu. buitur, pro hoste sint,[b] à quo magis, auctori-
tate legis, iure interficiantur: parui sanè refert,
eorum cædes à milite ne, an à pagano fiat: pie-
tate liberorum, vt suprà constitit, semper ex-
cepta. hęc, quod ad legem ciuitatis exulum ce-
dem permittentis attinet, accipere debemus.
nam quin, qui exulantem, quacunq; de eo lege
lata, occidit, Deum sit vindicem habiturus, vt
paulò ante disseruimus, nulla dubitatio est.
Sed his, & alijs non nullis proximè, vt quodq;
incíderat, longa digressione pertractatis, res
[c] l. 1. §. fi. de par-rici. Bald. cons. 112. Cæcus con-fecit uenenum. uol. 2. Lud. Ro-ma. cõs. 183 Sal-uatoris. col. 2. in fi. Ludo. Ca-reri. practi. §. homicidij. nu. 128. postulat, vt susceptam de conatu disputationẽ
repetamus. Exemplis † docere cæperam, 487
conatũ pro perfecto delicto vindicari, quod
& in illa specie Marcianus lib. xlviij. digest.[c]
respondit, cùm filius necandi patris animo ve-
nenum comparasset, nam licet nec dedisset, da-
reũe potuisset, parricidij tamen ait eum teneri,
nec fratris silentium, qui cũm id cognouisset,
patrem celauit: veniam reperit, relegari enim
eum placuit.

eum placuit. medico, qui venenum fortè mi-
scuisset, vltimi supplicij pœna affecto. Cuius
sententiæ, Scæuola lib. L. digest.[a] auctor est.
488 Tantundem † est in eo responsum, qui prę-
torem aliumue potestate præditum, ad quem
in ius adisset, redimere: fidemq; eius ac religio-
nem pecunia corrumpere, aliaue qualibet re
contaminare tentauit: nam id molitus pœnã,
quæ empti corruptiq; iudicij est, sustinebit,
quod Marciani[b] sententiæ consequens esse,
Baldus[c] adnotauit, nec distinguendum puto:
in bona ne, an in mala causa id fiat. nam & eũ,
qui ius dicenti, vt secundum se in bona causa
litem daret, quid largitur: crimen contrahere,
est relatum,[d] corrumpere quippe iudicem, cõ-
taminareq; videri: qui id facit.[e] quapropter li-
tis iactura hũc adfici Domitius Vlpianus lib.
xij. digest.[f] ait. &, ita esse constitutum, refert.
489 Idem, † rescriptũ ab Imperatore Iustiniano
lib. v. Principalium[g] constitutionum lego in
improbo suasore: qui pernicioso exemplo ser-
uum alienum ad rerum dominicarum furtum
sollicitasse proponitur. nam eum serui corru-
pti actione obstringi, Iustinianus constituit:
490 licet seruo delictũ non persuasisset. Quod †
in suasore alieni filijfamilias esse quoq; probã-

[a] *l. frater. de parr. Carer. d. §. homicidij. & nu. 128.*

[b] *l. Impp. in uerb. tentat. ff. de iur. fis.*

[c] *Auth. nouo iure. C. de pœna iud. q mal. iud.*

[d] *l. 2. ff. de cõdi. ob turp. caus.*

[e] *d. l. 2.*

[f] *d. l. 2.*

[g] *l. si qs seruo. de fur.*

[a] d. l. si qs seruo. dū: idē Baldus rectiſsimè exiſtimauit.[a] Per magni † enim noſtra intereſt: liberos noſtros, 491
nomen noſtrum in æuum geſturos, noſtriq; memoriam ad poſteritatem perlaturos, nequi- 49
tia maliſq; moribus non inquinari: indolemq; 49
eorum improbis cupiditatibus, à benè inſtitu-
ta vitæ ratione non diſtrahi, cùm in ſeruis idē
pati, tolerabile ſit detrimentū. Idem † & in 492
illa ſpecie eſt obſeruandum: cùm nouum quis 49
ius in aliquem obtinuit. nam ſiue vſus eo ſit:
ſiue non ſit vſus: eodem iure contra ipſum, ad-
uerſario eius quandoq; poſtulante, decernen-
[b] l. 3. ff. quod quis. iur. dum eſſe, ait lex.[b] quare qui de plano ac ſine fo-
ri ſtrepitu figuraūe iudicij, veloq;, vt dici ſolet,
leuato, ius ſibi reddi impetrauit, aut, ne pro-
uocare liceat, neūe per procuratorem iudiciū 49
ſuſcipere: litem ei aduerſario intendente, ad-
uerſus quē id impetraſſet, ſine vllis iudicij ſo-
[c] Franciſ. Curt. in l. 1. §. 1. ff. quod quiſ. iur. lennibus ius dicetur, neq; prouocationis be-
neficio, neq; procuratoris patrocinio vtetur.[c]
licet, ſicuti dictum eſt, nouo illo iure non ſit v-
ſus. Quod † ne renunciatione quidem ſua ad- 493
uerſario auferre poteſt. idq; Decius eleganter 49
[d] ad. l. 3. putat.[d] Illud † relatū peræquè eſt: pacem 494
pactam inter aliquos conciliatamq;, turbari
minis, irritamq; fieri, neq; ad arma procedere,
ad manusūe

manusue venire, quomagis inimicitiæ resumptæ videantur, opus esse.[a] rectè itaq; eũ ad pœnam vocari: quæ pacem rescindenti infligitur,
495 quamuis † nudę alioqui minæ impunitæ sint.[b]
496 hoc ita si verbis res finiatur: ceterum † si quis percussuro similis manus aduersus aliquem leuassetur: & quasi vapulaturum territasset: & si eius corpus minimè attigit, iniuriarũ eum te-
497 neri cõstat.[c] Ius † denięq; ei esse, aduersus quẽ manus sunt ita leuatæ, si ab armato id patiat: cæde facta iniuriam propulsare. quasi salutis tutelæq; suæ causa hoc feciſſe videatur. non vt impune ei omnino sit: sed ne capitale. nam fines eũ ac modum inculpatę tutelę trãsgressũ, palàm est. qui ad cædem hominis tam preceps
498 fuit. In † qua sentẽtia plerosq; [d] fuisse Hippol. Marsil.[e] refert. repertamq; à se Imperatoris Gordiani Augusti constitutionem,[f] ab alijs ignoratam, gloriatur: qua præsens quæstio definiẽ. verba constitutionis hæc sunt. Si quis percussorem ad se venientem gladio repulerit: non vt homicida tenetur: quia defensor pro-
499 priæ salutis in nullo peccasse videẽ. Quæ † quidem constitutio propositę sententiæ, meo quidem iudicio, non accõmodatur. quin aduersari magis videtur, ait enim adgressoris sui

[a] Angel. l. si cũ excepti. c. in §. satis. ff. quod met. caus.

[b] Hipp. Marsil. l. is qui cum telo. nu. 20. C. de sic.

[c] l. item apud. §. 1. ff. de iniur.

[d] Bart. l. si ex plagis. §. Tabernarius. ff. ad l. Aquil. Angel. §. iniuria. Insti. ad l. Aquil. Angel. l. quemadmodũ. ff. de inoffici. test. Corse. uer. met. 1. Angel. tract. malef. uerb. & dictus Titius. Bald. l. 1. C. unde ui. Alex. cõs. 323. in causa prædicto. col. 3. uers. circa secũdum. Ange. l. 1. circa fi. C. unde ui.

[e] d. l. is qui cum telo.

[f] l. is qui percussorẽ. C. de sica.

interfectorem, vt potè defensorem propriæ salutis, nihil peccare, quomodo igitur, qui nihil peccauit, remissa ei cædis pœna, mitius puniatur? aut omnino puniatur? pœnam enim ibi esse, sancitum est, vbi & noxa sit, nec vlterius metum legum progredi oportere: quàm reperiat delictum. quod ab Impp. Arcad. et Honno. AA. est constitutum,[a] quocirca, si Gordianæ constitutionis[b] definitionem sequimur: qui cum telo aduersus se venientem, telo repellens, occidit: nulla propterea pœna, ne mitissima quidem, plectendus erit. id quod Marsilius[c] gloriatione sua impeditus non animaduertit, qua diu perfrui non erat sinendus. & hoc quidem si, vt ille intellexisse videtur, Gordiani constitutionem exaudiamus in eo, qui percussurus, cum telo alium adgreditur.

[a] l. sancimus. C. de pœnis.

[b] d. l. is qui percussorem.

[c] d. l. is qui cum telo.

[d] Docto. c. 1. de Cleri. percuss.

[e] l. si calũnietur. et ibi And. Alci. ff. de uerbo. signific.

[f] l. prævaricatores. et ibi Andr. Alci. ff. de uerb signific.

[g] l. quid sit fugitiuũ. ff. de ædilic. edic.

At † verba constitutionis de percussore scripta sunt, percussorem autem eum, qui non dũ percussit,[d] nequaquam dici. nam neq; calũniatorem appellari, qui nullum per fraudem frustrationemq; appetiuit,[e] neq; prævaricatorẽ, qui prodita causa, quam tuendam suscepit, diuersam partem, pro qua, re vera, stat, non adiuuit.[f] sed nec fugitiuum, qui fugiendi consilium cepisset,[g] rectè vocari. hq; enim ceteræq; huiusmodi

iusmodi appellationes nõ ad animum ac propositũ referri tãtùm: sed & ad factũ. nec quod ille calumniandi, hic præuaricandi consilium fortè agitauit: hac vna re calumniator præuaricatorue erit. vt nec seruus, qui ea mente est: vt à domino discedat: fugitiuus erit, nisi fugæ factum accedat.[a] captum quippe fugiendi cõsilium fugitiuum non facit. quod Iulius Paulus lib. xxi. digest.[b] elaganter definit, factum

502 itaq; in his omnib. exigi verius est. Sed † an sæpius calumniatum quem esse præuaricatumue oporteat: vt calumniator aut præuaricator, aut fugisse, vt fugitiuus dicatur? dispiciamus. & Bart.[c] quod & alij probant,[d] generaliter in his similibusq; appellationibus, quæ crimen demonstrant, semel factum quid esse: quo nomẽ cui quæratur: abunde fore scribit.

502 Præterquàm † in Abigeo Plagiario et Erone, nam legibus eos propriè Abigeos haberi: qui ita ex pascuis armentisue pecora subtrahũt abducuntq;: vt abigendi studium quasi artem exercere videantur. [e] hoc ita si vno vel altero abacto pecore sæpe ad hunc modum deprædentur: nam qui armentum abegit aut gregẽ: licet factum id ab eo semel proponatur, abigeus proculdubio erit. nisi quod in armento

[a] d. l. quid sit fugitiuus.

[b] l. bouem. §. 1. de ædil. edict.

[c] In pc. ff. nu. 1. & l. legatis. in prin. de lega. 3. & l. mariti. §. qui quæstum. p ill. text. ff. de adulteri.

[d] Abb. et Deci. in 2. lect. c. 1. de iudic. Ioan. de Ana. c. 1. de Cleri. percuss.

[e] l. 1. §. 1. ff. de abige.

vnius pecoris abactio abigeum facit: id est e/
qui vnius aut bouis.[a] cùm de grege pauciores,
quàm decem abactæ oues, aut porci quinq;, vl
minimùm quattuor ad abigeatus crimen non
pertineant. quod idem Bartolus lib. xlvij. dig.[b]
adnotauit. perpetuum itaq; non esse: vt itera/
ri abactionem ad id crimen contrahendum o/
pus sit: aliter † atq; in Plagio euenit. nam, vt 503
eum, qui seruos alienos intercepit, furti quidē
teneri verum sit. non statim tamen eo admis/
so Plagiarium esse, existimandum:[c] nisi id face/
re in morem induxisset.[d] vt, † nec erro est: qui 504
semel fortè sine causa vagatus tempore in res
friuolas nulliusq; pretij consumpto serius ad
dominum reuertit: nisi id frequenter & assi/
duè faciat.[e] Excipiunt † quidam [f] et aleato/ 505
rem, quasi quis, nisi sæpe alea luserit, ea appel/
latione non contineatur. Sunt † etiam quę/ 506
dam delicta, vt hoc Bartolo adijciamus, quæ
non tam facto, quàm numero temporis defi/
niuntur. neq; enim miles, qui paululùm nega/
tus proponatur, emansoris crimen subit. diu
quippe à castris eum abesse oportet: vt pro e/
mansore [g] sit. prolixius, vt pro desertore ha/
beatur.[h] mora itaq; delictum & contrahi &
mutari, consequens est, eumq;, qui eman/
sor erat:

[a] *l. fi. in prin. ff. de Abige.*
[b] *d. l. fi. in prin.*
[c] *l. nō statim. in prin. ff. de plag.*
[d] *Glo. l. si abducta. C. de furt.*
[e] *l. quid sit fugitiuus. §. erronē. ff. de ædili. edic.*
[f] *Decij. c. 1. col. penult. uers. secundo in nominibus. in 2. lect. de iudi.*
[g] *l. 3. § emāsor. ff. de re milit.*
[h] *d l. 3. §. desertor.*

sor erat: desertorem tempore fieri: & grauiori
507 se pœnę subdere. vt † in seruis fugitiuus, quàm
erro, durius punitur. ita in emansore et deser-
tore vsu venire ait lex:[a] & hunc, quàm illum
maiorem pœnam mereri, Cui † congrue-
508 re Labeonis sententia videtur: qui lib. xxi. di-
gest.[b] Erronem definit pusillum fugitiuum.
exaduerso autem fugitiuum, magnum erro-
nem. sed speciosius hoc, quàm verius, nam er-
ronis factum, Domitio Vlpiano auctore,[c] si-
ne fuga est: contrà, quàm fugitiui. qui à fuga
& rem & nomen fert. nec lex tam species deli-
ctorum comparat, hinc emansoris & deserto-
ris: inde erronis et fugitiui: quàm modum ad-
missi. vt leuius emansor et erro, grauius deser-
tor & fugitiuus delinquunt. non tamen, vt de
emansore fit desertor temporis cursu: ita de er-
rone fugitiuus. nam non vt huic, ita erroni
fugiendi consilium est. nec mora, vt deserto-
rem, & fugitiuum facit. qui simul atq; ex heri-
li domo pedem effert: crimen contrahit. et sę-
509 pe etiam, cùm intra tectum dominicum est. nã
in eo qui domi delituit: vt discedẽdi occasionẽ
nactus, fugã capesceret: hoc responsum à Pro-
culo didici.[d] idem multomagis in eo dicemus:
qui gradum ad fugam promouit. nam & hũc

[a] *l. qui cum uno. §. edictum. ff. de re mili.*

[b] *d. §. erronẽ.*

[c] *d. §. erronẽ.*

[d] *d. l. qd sit fugitiuus. §. idem ait. 1.*

fugitiuorum

fugitiuor. numero esse cõstat. Quod † in illa spe- §10
cie Cœlius respondit: cùm seruus fugiendi
proposito de villa exiuit: & antè, quàm agri
dominici fines excesset: comprehensus est, nam
fugitiuũ esse comprehensum, scribit,[a] nec §11
diuersa in trãsfuga definitio recepta est. non e-
nim, qui ad hostes trãsfugit, transfuga est mo-
dò, sed & qui transfugere vult. nam & hunc
capitis pœnam luere scimus.[b] quo modò ani-
nimaduerti in trãsfugas solet.[c] Secundũ † §12
quæ apparet nomina, quæ delictum demon-
strant, absq; facto non intelligi, quanq; non
omnium vna definitio est: alijs iterationem, a-
lijs assiduitatem, quibusdam diuturnitatẽ de-
siderantibus. & ijs quidem numero temporis
inter se differentibus: vt in emansore & deser-
tore dictum est: nullis solo animi consilio cõ-
tentis. Igit̃ † cuicunq; superiorum generũ §13
nomen percussoris assignemus: factum inter-
cedere oportet. qui itaq; percutere voluit: nec
percussit: non erit nobis percussor dicendus:
Nisi † per anticipationẽ: quę loquẽdi figu- §14
ra, vt lib. iiij. de verb. significa. Alciatus præce-
ptor auctor est, Græcis prolepsis appellatur,
ea luriscõsultos sæpe vsos animaduertere licet:
cùm cuiq; rei qualitatem, priusquam insit, prę-
sumptione

[a] d. §. idẽ fugitiuo. d. l. quid sit fugitiuo. §. idẽ Cælius.

[b] l. 3. §. is q. ff. de re mili.

[c] l. proditores. ff. de re mili.

sumptione quadam attribuunt, veluti cùm pecuniam doti destinatam, nuptijs non dum cõtractis, dotem appellant,[a] non ignari dotis nomen ante nuptias nullum esse.[b] hac ratione & postumum dici, qui viuo patre natus est, id & similiter præsumptione patris, eum se defũcto nasciturum, rati.[c] Ceterum postumum legibus eum solũm esse propriè: qui post humatum patrem in lucem editus est.[d] vnde postumi tracta est appellatio. Itẽ † mississe in possessionem Prętor eum dicitur: quem mitti iussit.[e] & conuenienter in possessionem is missus dicitur: cuius mittendi Prætori propositum fuit.[f] sed & adquirere dicendus est: adquirere ãnixus.[g] & ædificasse: qui non ædificauit: sed hac mente fuit: vt ædificaret.[h] simili loquendi figura licebit percussorem eum appellare: qui voluit percutere, annixus ũe, aut missus dicitur, cædis fortè causa, hominem vti percuteret.

Quo † sensu, non nescio, hoc verbum à latinis vsurpari. Suetonius in Octauio cap. x. eum M. Antonio Consuli percussores subornasse ait. idem Suetonius in Nerone cap. xxxiiij. de ipso loquens Nerone L, inquit, Abigerium, vt percussorem sibi subornatum, arripi constringiq; iussit, & rursus cap. xlvij. de ipso itẽ

[a] *l. si seruo. ff. de iur. doti.*
[b] *l. 3. ff. de iur. dot.*
[c] *l. 3. §. 1. ff. de iniust. rup.*
[d] *d. §. 1. & ibi glos.*
[e] *l. 3. in prin. & ibi. glo. ff ne uis fiat ei, q̃ in possess. mis. est.*
[f] *d. l. 3. et ibi glo.*
[g] *l. si impressionem. in fi. & ibi glo. C. de ijs quæ ui metúe caus. gest. su.*
[h] *l. 2. §. si quid. ff. ne quid in lo. publi.*

Nerone verba faciēs, qui hostis à Senatu iudi-
catus mori cupiebat: ac statim, inquit, Spicillū
Mirmillonem, vel quemlibet alium percusso-
rem, cuius manu periret, requisiuit. & nemine
reperto: ergo ego, inquit, nec amicum habeo:
nec inimicum? procurritq;, quasi præcipitatu-
rus se in Tyberim. quo loco apparet, eū per-
cussorem dictum, non qui percutere velle pro-
poneretur: sed à quo quis percuti optaret Nec
hac tamen, nec proxima, aliaue qualibet signi-
ficatione eum, qui nondum percussisset, reuera
ac propriè percussorem vocari: superioribus
consequens est. percussisse itaq; aliquando, se-
cundum superiorem definitionem, qui percus-
soris appellatione propriè contineatur: necesse
est. Et si † non desunt, qui, hoc amplius, 117
percussorem eum definiunt, qui percutere cō-
sueuit, [a] quo modo omnium sententia acceptū
est vetus illud Ecclesiæ placitum, quo Clericus
percussor exauctorari, ordineq; moueri iube-
tur. [b] qua pœna, qui semel percussisse propo-
nitur, adfici nō debet. eaq; res inter omnes fer-
mè constat. [c] Quidam † deniq; sunt: qui 118
cum consuetudine facilitatē exigunt vtq; de-
mum Clerici exauctorentur, ordineq; mouēā-
tur: qui qualibet re perculsi irritatiq; pro ve-
bis procedere

[a] Doct. c. 1. de Cleri. percuss.

[b] d. §. 1.

[c] Doct. d. c. 1.

bis procedere ad verbera solent. in qua sentẽtia Ioannem Andr. fuisse Ioannes Anagninus lib. v. epistolarum decretalium [a] refert. quam
119 & ipse probat, Quo † intellectu nos Gordiani constitutionem [b] non malè accipiemus, nam si ad exauctorandum Clericum percutiẽdi consuetudo facilitasq; desideratur: ne facilè dignitatem quis amittat, multò sanè magis erit idem in Gordiani specie respondendum: ne fa-
120 cilè vita homini eripiatur. nam † si hominis famæ, multòmagis, vt ait Papinianus, [c] vitæ
121 parcendum est. Quę † opinio consequens esse videtur sententiæ referre existimantium in expendendis minis, quas quispiam iactasset, an ille sit, qui non frustra minari consueuit. an verò, cuius manibus huiusmodi territionibus vitio magis animi, quàm nocendi consilio vti in more sit. vt has contemnere, illis occurere
122 debeamus. Assuetum † itaq; percutere, ad nos cum telo venientem, telo repulsum Gordiani [e] cõstitutione impunè occidimus, & quidem cùm tueri aliter salutem nostram nõ possumus: quæ distinctio passim recepta [f] est.
123 Enimuerò † tutelæ suę modum prætergressos extra legum pœnas non fore, [g] non quidem illas legis Corneliæ, quibus cædes hominis co-

[a] d. c. 1.

[b] d. l is qui percussorem.

[c] l. si adulterium. §. impp. ff. de adult.

[d] Glo. & Doct. de ijs, quæ ui metusue caus. fi. l. metum. et Doct. l. ut uim. ff. de iust. & iur. & l. 1. C. unde ui. Marsil. 1. §. præterea. num. 22. ff de quæst.

[e] d. l. is qui percussorem. C. de sica.

[f] l. is qui adgressorẽ. et ibi Doct. et latè Marsi. C. de sicar.

[g] Doct. l. ut uim. ff. de iust. et iur. et l. 1. C. ũde ui.

ercetur: sed mitiores,[a] indulgere enim ijs leges solere, qui tutelæ suæ causa quid feciſſent. in eoſq́, non tam quia vim defendere non debuiſſent: quàm quia modum non seruaſſent: animaduerti. Idq́ † non ita pridem NICOLAO RADIVILO Olicensium DVCI, Viro Principi consultus respondi in illa specie: cùm Vilnæ proximis diebus quidam adgressorem suum, multis prius ab eo acceptis vulneribus, telo exutum ac fugientem interemiſsēt, eos enim ad legis Corneliæ coërcitionē non pertinere dixi: non quidem, vt omnino impunitas eis concederetur: sed vt leuiorē pœnam acciperent. quasi qui lacesiti suæ iræ seruientes plus feciſſent, quàm quod se vindicare non debuiſſent, meritò itaq́ vltimum suppliciū eis remitti.[b] idq́ legibus esse consequens. & diui Pij reſcripto,[c] ad mariti admiſſum, qui vxorem in adulterio deprehēsam occidit, mitigata cædis pœna conniuentis: difficillimū † 525 sanè rati iustum dolorem temperare.[d] His † 526 breuiter Marsilij gloriatione castigata, non indiligentis alioquin auctoris, sed parum acuti, cetera conatus exempla persequamur.

Et qui-

[a] Ioan. Andr. c. significauit. de pœnit. et remiſ. in nouel. & in addi. ad Spec. tot. de homici. Ancha. clem. 1. de homic. Anto. de Butr. et Ioā. de Ana. c. significaſti. 2. de homi. Bald. c. 1. §. 1. ad fi. de pace iura firm. & c. 1. in prin. c. 3. de pace tenē. Alexa. conſ. 76. uiſa inquiſitione. col. 1. et 2. uol. 1. Angel. tract. maleſi. uerb. et dictus Titius ſe defēdēdo. uerſ. aduertas etiā. et ibi in additio. Marſ. d. l. is qui adgreſſorē. nu. 15.

[b] Ant. de Butri. c. olim. 1. col. fi. uerb. inquantū dixi. de reſt. ſpoli. Areti. conſ. 34. uiſis diligēter. col. fi. et cōſ. 80. ſicut decet. in fi. Ioan. de Ligna. c. 118. uerſ. ſeptimo quæritur. Deci. d. l. ut uim 1. nu. 45. ff. de ſicā. Marſ. poſt alios, quos allegat. pract. ſua. § quoniam. nu. 65. et idem l.

[c] d. §. Impp.

[d] d. §. Impp.

§27 Et † quidē, Iulius Paulus lib. digest.[a] xlvij. solli-
citatores alienarum nuptiarum matrimonio-
rumq; interpellatores, scelerati voti sui etiam
non compotes, ob affectum pernicioſæ libidi-
§28 nis extra ordinaria pœna plectendos ait. in †
eum autem, qui mulierem interpellasset puel-
lamue, aut quid impudicitiæ causa feciſſe pro-
poneretur: donum, vti stuprum adulteriumue
admitteretur, præbuiſſet: aut prætium, quo id
persuaderetur, numeraſſet: eodem Iulio Paulo
auctore, pœna deportationis in insulam, im-
§29 perfecto flagitio, statuta[b] est. Eorum † itē
conatus, qui pecuniam, vt negotium cui faciāt:
accepiſſe probantur: impunitus non est. nam
& nullo facto negotio, edicto Prętoris, quod
aduersus calumniatores propositum est: tenē-
tur.[c] & contrà, qui negotiun fecerunt, accepta
pecunia ne facerent, in eadem causa sunt.[d] in
vtroſq; enim intra annum in quadruplū sum-
mæ, quam acceperunt, post annum simpli in
§30 factum actionem proditam esse.[e] Solet †
& ille casus superioribus adnexi, cùm quis ope-
ras suas, vt cùm bestijs depugnaret, locauit:
quem vetus senatus consultum[f] notauit. & a-
pud iudices etiam pedaneos postulare vetuit.
siue depugnauerit: siue nec depugnauerit,[g] sed

[a] l. 1. de extraordi. crimi.
[b] d. l. 1.
[c] l. & generaliter. §. 1. ff. de calum.
[d] d. §. 1
[e] l. 1. ff. eod.
[f] l. 1. §. item senatusconſ. ff. de postul.
[g] d. l. 1. §. bestias.

quia ſolam operarum locationem ſenatus cõ-
[a] d. §. beſtias. ſultum [a] notauit, non etiam pugnam: quæ de-
[b] d. §. beſtias. tracta mercedis pactiõe virtutis alioquin cauſa
fit: [b] cùm delictum locatis operis conſumatio-
[c] Glo. uerb. ſiue nõ. d. §. beſtias. nem accipiat: nulla poteſt in propoſito eſſe af-
fectus inſpectio, contrà quàm Accurſius [c] ſcri-
[d] d. §. beſtias. pſit, à Bartolo [d] poſtea nõ immeritò reprehen-
ſus, nam ſi affectus ſpectatur omnes omnino,
qui cum beſtijs repugnaturi in harenam deſcẽ-
dunt: ſenatus conſulto notari conſequens eſt.
neminẽ enim ſine affectu pugnandi illuc pro-
cedere. ſatius itaq; eſſe: ſenatus conſultum ad
cauſam pactæ mercedis ſe retuliſſe arbitrari:
eoq; auaritiam notari ob vile æs in vitæ diſcri-
[e] d. §. beſtias. men ſe conijcientium. Hoc † ſenatus con- 533
ſultum Bartolus [e] ad eos, qui ſchœnobaticam
faciunt, produxit. nam & ipſi ſpe lucri pericu-
lum capitis adeunt. ſed & in his adhibenda
[f] Arg. d. § beſtias. forſitan erit diſtinctio: depectus ſit mercedem
ſchœnobates, nec ne ſit. & hoc verius puto. [f]
Modò † ſi poſt æditum artis ſuæ ſpecimen, 534
quid vice mercedis accipiat, in eadem cauſa eũ
fore: in qua, ſi depectus eſſet, erat futurus. nam
[g] d. §. beſtias. & in eo, qui cum beſtijs depugnauit: idem re-
ſponſum [g] eſt. quia, cùm eadem ſit cauſa accipi-
ẽdi vtroq; caſu: parui refert, ex pactione quid
detur; vel

533 detur: vel sine pactione. Secundum † quod
Baldus [a] eum, qui initio nullum depectus fœ-
nus, plus, quàm mutuauit, à debitore ex post
facto recepit: in eadem esse causa, in qua, qui
pacto conuento id comprehendisset, existima-
534 uit. Tantundem † Paulus [b] Castrēsis in co
putauit: qui pro re sacra nihil ab initio stipu-
latus pactusue, pecuniam aliudue quiddam ex
post facto accepit. nam simoniæ crimen ab eo
535 contrahi scribit. Sed † vtrumq; falsum est.
nam creditori, si quid à debitore supra sortem
vltro detur: id saluis legibus accipere licet.
quod Nicolaus Abbas lib. v. epistolarū [c] de-
cretalium apud Alexandrum iij. adnotauit:
Pontificum q; placitis docet esse consequens.
536 Et † ego Ludouico Decio, amico, dubitāti
respondi, cùm magnum pecuniæ numerum
humanitatis causa, non vlla lucri spe illectus,
ciui suo mutuum dedisset: quærentiq;, munu-
sculum, quod gratitudinis ergō, creditę sibi pe-
cuniæ debitor sponte sua adiiceret, accipere fas
nō esset: consultus, proculdubio fas esse, respō-
di. idemq; multòmagis fore, cùm pro re sacra
sine vlla exactione aut pacto quid vltro offer-
537 tur: quia † simoniæ crimen iure humano de-
scendit, [d] fœnus verò, & quicquid supra sortē
daretur,

[a] d. §. bestias.
[b] d. §. bestias.
[c] c. conquestus. nu. 8. de usur.
[d] Abb. c. fi. in fi. de Simo.

daretur, diuinum ius improbauit.[a] quo mutuum, insperato lucro, dare precipimur. Est † 538
denicq; Gregorij constitutio, quæ præsentem quæstionē definit. ea, his verbis scripta extat.[b] sicut Episcopum non decet: manum, quam imponit vendere, ita minister vel notarius non debet in ordinatione eius vocem suam vel calamum venundare, is tamen, qui ordinatus fuerit, si non ex pacto, neq; exactus ac petitus post receptas chartas & palliū offerre aliquid cuilibet ex Clero gratiæ tantūm modo causa voluerit, hoc accipi nullo modo prohibemus: quia eius oblatio nullam culpæ maculam ingerit, quæ non ex ambientis petitione processit. Paulo itaq; Castrensi[c] non assentior.
Huc pertinet, quod Ancharanus[d] in iudice respondit, qui fraudi esse negat, ab eo, secundū quem in bona causa iudicauit, pecuniam accipere. nec ea re, sententiam vitiari scribit,[e] cùm qui ante dictam sententiam pecuniam, vltro etiam oblatā, accepisse probatus erit, vt Bartolus[f] notat. falsi teneatur: eo, quod pronuntiatū postea est, hoc amplius irrito facto.[g] repeti denicq; pecuniam ab improbo iudice posse, placuit.

[a] Abb. d. c. fi. in fi.
[b] 1. q. 2. c. sicut.
[c] d. §. bestias.
[d] Cons. 272. de tit. crimi. colu. penult. Idē Ancha. cons. 202. præmittendum est. Bald. cons. 409. ppōitur. uers. super primo pūcto. uol. 4. Fel. c. tua nos. in fi. de Simo. Marſ. l. lege Cornelia. in prin. et l. 1. nu. 6. de falſ. & singu. 190. Iudices
[e] Marſ. d. l. 1. nu. 6. de falſ. et d. sing. 190.
[f] l. 1. ff. de falſ. & ibi Alex. & Marſ. nu. 5. idē Bart. l. diuus. ff. de re iudic. p l. 2 ff. de conditi. obturp. can.
[g] l. uenales. C. quando prouoca. non est neces. & §. uenales. 11. q. 6. not. glo. quattuor modis. 11. q. 3. & Marſ. d. sing. 190.

se, placuit.[a] idem in teste comprobatum didi-
ci, cui post dictum in bona causa testimoniũ,
pecuniam accipere, impunè[b] est: cùm ante te-
stimonium dictum ea re falsi crimen contra-
hatur.[c] et hęc quidem ita, si ante, quàm pronũ-
tiaretur, testimoniumũe diceretur, promissio
nulla intercessisset.[d] quamuis Marsilius[e] ob li-
tigatorum vanitatem nihil interesse putet,
promissio intercesserit, nec ne. solere inquiens
litigatores, dum iudicem captant, montes au-
reos polliceri, voti compotes factos iudicem
delusuros. quo circa vix repertum iri scribit,
qui litigatorum fidem sequutus, vt cuiusquam
partibus studeat, à suo sensu dimoueatur. sub-
sistere itaq; se, & in medio rem relinquere ait.
ego distinctionem adhibendam putauerim, à
nobili an à plebeio promissio interuenisse ꝓ-
ponatur. vt huius sequutum fidem iudicẽ non
existimem, illius existimem. nam, vt An-
dreas Isernas eleganter notat,[f] pro factis habe-
ri nobilium promissa debent: hominum ple-
beiorum vanitate damnata. nisi eorum specta-
ta virtus aliud suadeat. nam qui bonis morib.
præditi sunt, inter viles non habentur.[g] quod
in testimonij dictione receptum aliàs constat,[h]
modus quoq; promissę pecuniæ consideran-

[a] Glo. c. non sanè. 14. q. 11. Archidia. c. q rectè. 2. q. 3. Marsil. d. sing. 190.

[b] Mars. d. l. 1. nu. 5.

[c] Bart. d. l. 1. et ibi. Mars. ff. de fals.

[d] Bald. consil. 490. ꝓponitur quod dictꝰ Prosellus. uers. sup primo puncto. uol. 4.

[e] d. sing. 190.

[f] c. 1. uers. hoc intelligendum. qui successo. tenean. sequitur. Tiraq. tract. de Nobili. c. 20. nu. 23.

[g] Alexan. cons. 209. ponderatis. nu. 6. uol. 6.

[h] Docto. & ibi Feli. nu. 8. c. si qui testium. de testib.

dus erit: modicam enim pecuniam promittẽtes non facilè fidem fallere, præsumptum[a] est, præsertim cùm de magna re iudicium anceps agitatur, interesse denicp permultùm arbitror, femina promiserit, an masculus, ob sexus illius naturale vitium. Esse quippe feminar. genus auarissimum,[b] quare Baldus esse miraculi loco scribit,[c] cùm mulier donat. Socinus[d] mõstro simile, & idcirco mulierem donantem, deceptam credi, quidam putauerunt.[e] tanquã quæ rem suæ naturæ repugnantem facit,[f] quibus conuenienter placuit, cùm ea concurrunt, vnde, vt Bartolus & alij lib. xij. digest. apud Pompo-

[a] Arg. nota. per Bald. l. 1. col. 3. nu. 6. uers. quid ergo est in codicib. C. de confes.

[b] Glo. l. Nesennius. uerb. ex cõtrario. ff. de negot. gest. et l. sed si ego. glos. fi. ff. ad senatusconsul. Velleia. et l. quæ dotis. gl. 1. et ibi Bart. in prima oppos. ff. solu. matri. item glo. l. 2. uerb. ætatis. C. de his, qui ueni. ætat. impetra. & l. si à spõso. C. de donati. ante nupti. Bart. cons. 124. punctus quæstionis. & cons. 127. quidam fratres. ante fi. & disputa. mulier habens amplum patrimonium. col. 2. uers. quinto probo. & Bald. cons. 366. ad euidentiam. col. 2. lib. 2. idem cõsi. 263. factum sic proponitur. col. ult. lib. 3. Ancha. c. indemnitatibus. not. 4. de electio. lib. 6. & cons. 339. pro maiori intelligentia. col. 3. uers. 3. cons. 434. ex narratis. col. 2. Roma. l. fi. col. 10. uers. nec obstat. C. de pact. & cons. 102. super eo. ad fi. Paul. Castr. cons. 385. siue dicamus. col. 2. lib. 1. & cons. 377. ad primum uidetur dicendum. col. fi. lib. 2. & Fulgo. cons. 79. quidam nomine Britinius. col fi. & inter consi. Francis. Cur. Seni. cons. 34. tenor consuetudinis. lib. 4. Alex. cons. 42. super præmissa. col. 1. lib. 1. Corne. cons. 139. ad euidentiam. col. penult. lib. 4. Benedict. Capra. cons. 81. punctus domina Blesia. col. fi. Soci. cons. 214. in causa. Onofri. col. fi. lib. 2. & cons. 75. difficultatem. col. 3. lib. 3. & Tiraq. l. 9. connubiali. nu. 43.

[c] d. l. si à sponso.

[d] Cons. 82. in causa uertente. col. 3. uers. secunda præsumptione. lib. 4. Adde. Card. Alexan. §. femina. tit. per quos fiat inuestitura. in usib. feudor. & Tiraq. l. 9. connubialid. nu. 43.

[e] Ias. d. l. quæ dotes. solu. matr. & Soc. cons. 20. col. fi. lib. 3. & Ioan. Neuiza. Sylua. Nupti. lib. 2. nu. 95.

[f] Soci. cons. 10. in facto præsupponitur. col. 4. uers. confirmatur. lib. 3. & Francis. Purpu. l. cum quid, col. 18. uers. secundo limitetis. ff. si cert. petat. Tiraq. l. 9. connubia. nu. 44.

Pomponiũ notauerũt,[a] coniectura donationis capi solet, in muliere donationẽ nõ pręsumi.[b] nã, vt quidã auctores sunt, quę ex naturali sexus auaritia sumit pręsumptio, ceteras omnes, quę aliũde descẽdunt, tollit.[c] ꝓ qua sentẽtia est, quod mulieres suo naturali quodam vitio impudentes sunt magis, quã viri atq; mẽdaces, quod ab Aristotele lib. ix. de historia animaliũ. ca. i. obseruat, et Andreas Barbacia[d] respõdit, quare quib. casib. cuiusq; sequi dictũ debemus, mulieris dicto stari negat oportere.[e] eodem pertinet illud Poëtæ, quo varium & mutabile semper femina, dicta est, quam sentẽtiam Pontifices summi in suas constitutiones transferre non dubitauerunt,[f] vnde leuem in eo sexu fluxamq; fidem esse, creditum est: ac propè nullam dictorũ constantiam. Quamobrem Iustinianus Imperator leges quasdam veteres, quæ quibusdam casibus iusiurandum à mulierib. exigebant, antiquauit:[g] periurij occasionem se tollere sic arbitratus. eodem spectasse Accursio auctore[h] Domitius Vlpianus lib. xxviij. digest.[i] videtur, cũm in testamento

[a] *l. cùm quid. si cert. petat.*
[b] *Barb. cons. 16. Clementißimi. col. ult. lib. 1. et Steph. Bertrã. cõs. 141. Christi. etc. uiso casu. in 1. dubio. lib. 1. Francis. Purpu. d. l. cùm qd. col. 18. uers. secundo limitetis. ff. si cert. peta. Tiraq. d. l. connubi. 9. nu. 44.*
[c] *Frãcis. Purpu. ubi supra. Argu. l. diuus. ff. de ininteg. resti. & Tiraq. d. nu. 44.*
[d] *Cons. 54. col. 11. uers. capio nunc. lib. 1.*
[e] *d. cons. 54.*
[f] *c. for. 9. de uerbor. signifi.*
[g] *Auth. de nupt. §. quæ uero nunc sequitur. & Auth. ut sine prohib. mat. §. quia uerò multam. & Tiraq. d. l. 1. connubi. nu. 55. leg. nup. l. 9. nu. 56.*
[h] *Glos. §. testes. Insti. de test a. & Tiraq. de*
[i] *l. qui testamento. §. mulier. qui testam. face. poss.*

mulierem teſtimonium dicere vetat, quod & Pontificum conſtitutionib. eſt receptum,[a] idēq; in foro Eccleſiaſtico, cùm de criminibus agitur, reſponſum eſſe,[b] ſcio. quibus in cauſis teſtimonium mulieris teſtimonio hominis infamis quidam comparant,[c] tametſi honeſtæ matronæ, & quæ famæ eſt integræ, teſtimonium non repellatur.[d] Derogatur quoq; mulieribus fides, cùm de iure militiarum tractatur.[e] & quibus deniq; caſib. teſtificari mulieres poſſunt, teſtimonium earum virorum teſtimonio ſemper

[a] Alex. cōſ. 70. uiſo cōſilio. col. 5. uerſ. uēio ad illud. lib. 2. & cōſ. 84. uiſo themate. col. 2. eod. lib. 2. et alij quos late allegat. Tiraq. d. l. 9. nu. 57.

[b] c. forus. & ibi expreſſe glo. & Panorm. de uerbor. ſignific. & gloſ. c. ex eo. 15. q. 3. glo. & Doct. c. quoniam, de teſtib. glo. c. tam literis. uerb. femina. eod. tit. Hoſtien. ſumma, de teſtib. §. quis teſtis eſſe poſſit. Specu. tit. de procur. §. 1. uerſ. ſeptimo in criminali teſtificatione. Alberi. d. l. qui teſtamento. §. mulier. col. 1. ff. qui teſtam. fac. poſ. Flori. l. ex eo. ff. de teſtib. Ioan. Plat. & Angel. Aret. §. teſtes. Inſtit. de teſtam. Alex. conſ. 64. uiſo themate, poſt prin. lib. 1. & conſ. 24. animaduerſis. col. 1. uerſ. quarto, quia non uidetur. lib. 2. & Tiraq. d. l. 9. nu. 61.

[c] gloſ. c. mulierem. 33. q. 5.

[d] Matth. Afflict. c. 1. col. fi. nu. 36. tit. qui teſtes ſint neceſſarij. & Tiraq. d. l. 9. nu. 63.

[e] c. 1. in fi. & ibi Iacob. Bel. Andr. Iſer. Bald. Aluaro. Mart. Lauden. & Cardina. Alexan. & Matthæ. Affli. col. 1. nu. 1. tit. qui teſtes ſunt neceſſarij. adprobati. inuenta. Roman. l. admonendi. col. 41. uerſ. & ex hoc infero. Iaſ. l. hac cōſultiſſima. in prin. col. 2. C. de teſtā. & l. ſi qs agere. ad fi. C. de Codicil. Benedict. c. Raynutius. uerb. duas habēs filias. num. 30. Deci. l. feminæ. col. 6. uerſ. 17 ff. de diuerſ. reg. iur. antiq. & d. c. quoniā. col. fi. uerſ. tertio limitatur, de teſtib. Matth. Affli. c. 1. col. 2. uerſ. quæ tamen reg. tit. de con. inter dominium & uaſallum. de inueſti. fœudi. & Tiraq. d. l. 9. nu. 65.

semper vincitur,[a] nisi viri pro accusatore, mulieres autem pro reo testimonium dixisse proponat.[b] quod fauore innocentiæ constat introductum. Non abhorret ab his, quod quotiens iusiurandum in probationum inopia deferri solet,[c] aut in dubijs alioquin causis,[d] melior est virorum, quàm mulierum condicio. tanquam maior in viris sit, quam in mulierib. fides.[e] et si scio, cùm rei, quę controuerteretur, veritas, mulieri magis, quàm viro comperta creditur, mulieris testimonium vincere.[f] appa-

[a] l. in quæstiõib. ff. ad l. Iul. Maiest. Specul. tit. de teste. §. postquã. uers. porro. Iacob. Butr. l. in bonæ fidei. C. de iure iurã. Bald. & Salyc. l. fi. p ill. tex. ff. de fid. instrum. Alberi. et Fulg. l. 1. ff. de Senato. Panor. d. c. forus. p ill. tex. de uerb. signifi. et cons. 52. quidã in egritudine. col. 2. uers. item, quod femina. lib. 1. Roman. Rubr. de arbit. col. 8. uers. item præferuntur. Alex. cons. 236. perspectis. col. 1. lib. 6. Barba. cons. 64. illud in medium. col. 10. uers. & si quispiam. lib. 3. Francis. Aret. Feli. & Deci. d. c. quoniam. ad fi. de testib. Fel. c. in nostra. col. penult. eod. tit. Lanfran. c. quoniam. in materia testium. uers. & primo quæritur, nunquid mulier. de probatio. Curt. Sen. Tract. testium. conclu. 18. Dec. d. l. feminæ. char. 5. 16. casu. uers. & generaliter in ommbus. Marsi. cons. 2. Altissimum. col. 2. uers. pro quibus. lib. 1. & cons. 65. in nomine. col. 6. nu. 45. eod. lib. 1. Corse. singul. uerb. testis. duo testes. Petrus Gerar. à Petra. sing. 11. his casibus. Marsi. Mant. cons. 69. quoniam in processu. col. 2. nu. 7. Tiraq. d. l. 9. nu. 70.

[b] Marsi. l. unius sacinoris. §. in ea causa. col. 2. uers. & facit quod uoluit. ff. de quæstio. post Belensi. c. forus. de uerb. signific. Adde. Alex. cons. 236. perspecto. uol. 6. per glos. singul. c. Clerici. 81. distin. & Feli. c. quoniam, in fi. de testib. & Corse. notab. uerb. testis. 6. & 9. notab.

[c] l. in bonæ fidei. C. de iure iuran.

[d] d. l. admonendi. ff. eod.

[e] Iacob. Butri. d. l. in bonæ fidei. Curt. Seni. & Caccia Lup. d. l. admonendi. ille col. 3. rursus, char. penult. uers. sexta conclusio. Caccia Lup. autem. col. antepen. uers. quidam dicunt. Tiraq. d. l. connubi. 9. nu. 72.

[f] Glos. c. uidua, de regul. & Curt. ubi supra.

ret itaq; ex his leuem in sexu muliebri fidem esse: & idcirco magis viris credi, quàm feminis oportere. Plurimum quoq; in sexu virili refert, quę cuiusq; nascendi condicio fuit. spurijs enim, & ex improbato complexu editis, minus, quàm ex iusto matrimonio natis credi solet, quare, cùm iudices in re ãcipiti ac dubia, & quotiens probationum inopia esset, ad sacramenti religionem confugiant: eiusq;, qui unius testimonio sibi causam probasset, iureiurando litem definiant,[a] hoc remedio tamen uti uetantur, cùm spurij unius testimonio litigator nitit,[b] quasi eo semiplena fides facta nõ sit, ob facti infamiam, quę eam natalium turpitudinem sequitur, ut lib. vij. Constitutionum auctor est Azo.[c] & Baldus, et Alexander Tartagninus probant,[d] nam Caroli Ruini sententiæ non accedo. qui lib. iiij. responsorum[e] spurios, parum perpensis Azonis verbis aut memorię lapsu, iuris infamia notatos scripsit, frustra itaq;, qui infirmo spurij testimonio causam suam probauit, deferri sibi à iudice iusiurandum petiturum, cùm id legis beneficium vulgò semiplenè probantibus tribuatur: nec denegari possit.[f] illud his conuenienter est receptum

[a] l. admonendi. ff. de iureiurã. & l. in bonæ fidei. C. eod. & utrobiq; Doct.

[b] Ludo. Roma. d. l. admonendi. nu. 84. etibi Cazal. 17. Char. uers. 25. fallen. & Marsil. sing. 273. notißimũ.

[c] In summa. C. exq̃b. caus. infa. irroga. nu. 3. in fi.

[d] Bald. c. 1. §. naturales. col. 2. si de feudo fuerit controuersia. Alex. cõs. 2. uisis codicillis. col. 4. uol. 1. & cons. 25. circa primum dubiũ. eod. uol. 1. et cõsi. 97. cõsideratis. col. 7. eod. uolu. 1. et cons. 94. cõsideratis. col. 4. eod. uol. 1. & cons. 80. examinato processu. col. 1. uol. 2. & Marsil. sing. 273. circa fi.

[e] Cons. 35. in hac causa. nu. 14.

[f] Doct. d. l. admonendi. & Marsil. d. sing. 273. notißimum.

ceptum, vt cũm, qui ſemiplenè cauſam ſuam iudici probauit, dato iureiurãdo obtinere debeat, ſi tamen is ſpurius ſit, ab hoc beneficio reuocetur: ob facti infamiam, qua ita nati laborant. quod Baldum apud Imperatorem Antoninũ Auguſtum lib. ij. Principalium conſtitutionum[a] ſcribere, Ludouicus Pontanus lib. xij. digeſt.[b] refert. in paricꝫ cauſa eſſe ita natos Iudæis alijſcꝫ improbatæ religionis hominibus idem Baldus & Pontanus putauerunt,[c] &, quod huc quidem attinet, non malè. nam et eos facti quocꝫ infamia notari, palam[d] eſt. quam ſententiam Curtius[e] iunior veram exiſtimauit. Tantundem in fœneratore ob eandem rationem, reſponſum ſcio, nam qui in ea cauſa eſt, etiam cùm fœnus deſijt exercere, facti infamiam Baldo[f] auctore non euadit. quod & idem Curtius[g] lib. xij. digeſt., quamuis paucis contra diſſerat, apud Gaium nõ improbat, & rectè dici videtur: Bartolicꝫ ſententiæ congruit: eum, qui quandocꝫ fœnoris quæſtum ſequutus probaretur, in præſens fœneranti pleriſcꝫ in locis comparantis.[h] Adeò autẽ in illa natalium impuritate fides deſideratur, ut in Tabellionum ordinem allegi ſpurij vetent, idcꝫ Alexander Tartagninus & Carolus Ruinus conſulti

a l. qui accuſare. C. de eden.

b d. l. admonendi. nu. 85. adde Marſ. d. ſing. 273. notißimũ.

c d. l. q̃ accuſare. & d. l. admonendi.

d l. cunctos populos. C. de Sũ. Trini. et Rom. d. l. admonendi. & nu. 85.

e d. l. admonendi. nu. 72.

f l. improbũ fœnus. C. ex quib. cauſ. infa. irroga.

g d. l. admonendi. nu. 73.

h l. palàm. §. nõ ſolum. ff. de ritu nup. l. quid ſit fugitiuus. de ædil. edict. & l. prætor. §. itẽ bis. ff. de eden. et Curt. iuni. d. l. admonẽdi. nu. 73.

nus consulti responderũt,[a] idemq; Hippolytus Marsilius putauit,[b] quæ sententia ob dignitatem, quæ Tabellionis muneri inest,[c] comprobata est. nam dignitates adipisci, qui in ea causa sunt, legibus prohibentur, nisi cùm deest competitor, ne ordo plenus non [d] sit. neũe, vt Papinianus [e] ait, impediat dignitas nihil admittentis. vitio quippe parentium, non suo, spurios laborare, constat.[f] non me fallit, Calderinum [g] spurios ad Tabellionis officiũ admittere,[h] nihilo tamen magis ea sententia ita natorũ causam iuuari. nam, vt spurios munere Tabellionis fungi posse peruincat Calderinus, vile illud esse officium docet atq; abiectum. et idcirco decuriones ab eo sacris constitutionibus [i] arceri, tanq; à publica seruitute, proditum est, Tabelliones enim publicos seruos legibus dici,[k] & eo nomine à Marcello vocatos, lib. 1. digest.[l] lego. inde deniq; vilitas eius muneris apparet, quòd, quibus ad honores aspirare nõ licet, Tabelliones esse possunt. in quibus libertí sunt,[m] vt, spuríjs ad illud munus admissis, nihil quicquam magnum tributum eis esse videatur. & si inter pedaneos, sic libet eos vocare, qui vulgo tabulas scribunt, & sedentarios, qui ad mensam scribunt, quidam distinguant,[n] tãquam hi

[a] Alex. consil. 80. examinato processu. nu. 2. uol. 2. Rui. consil. 35. in hac causa. nu. 14. uol. 4.
[b] sing. 273. notissimum. uers. ultimo circa.
[c] Alex. d. consil. 80. per l. 2. C. de dignit. l. 2.
[d] l. generaliter. §. spurij. ff. de decurioni.
[e] l. spurij. ff. de decurio.
[f] c. nasci. 56. distin. et Bald. cõsil. 456. recolo. nu. 9. uol. 4.
[g] Consil. 2. de fid. instru.
[h] Palco. tract. de Noth. & Spur. c. 56.
[i] l. uniuersos. C. de decurio. lib. 10.
[k] Oldra. consil. 75
[l] l. nõ aliter. ff. de adoption.
[m] l. 1. C. ad l. uisce. & l. fi. C. de ser. reip. mau.
[n] Palco. tract. de Noth. & spur. c. 56.

quam hi dignitatem habeant: illi non habeãt· sed quia, qui in ea causa sũt, spurios à mensa excludunt: non obscurè eorum natales notant.[a] secundum quæ quibusdã placuit, spurios absq; speciali priuilegio Doctores non posse creari. quia honor is sit.[b] ad honores verò spurij non euehãtur.[c] Scio Bononiæ ita contemptum esse spuriorum nomen. vt in Iurisconsultorum Collegium non recipiantur, qui ex iustis nuptijs nati non sunt. quod veteri constitutione cautum esse, quidam referunt.[d] quo iure & Mediolanenses vtunt: apud quos Iason Mainus magnæ dignationis scriptor, cùm in Iurisconsultorum Collegium cooptari vellet, repulsam passus est. nec consequi potuit, vt præclarissimæ scientiæ splendor tenebras obscurorum natalium discuteret. & in tanto lure consulto plus parentium probrum valuisse, quàm propriam industriam & comparatam multis exantlatis laboribus iuris noticiam patriæ legis auctoritas affecit, sanè in Polonia atq; etiam in Lituania, vbi hæc scribo, adeò spuriorũ genus despectum est, atq; inuisum, vt, ne ad vilissimum quidem opificum collegium, aspirare ita natis ius sit: illorum natalibus semper suspectis, tanq;, qui iustè nati non sunt,

[a] Card. pe. clẽ. colu. 2.

[b] Bart. Proc. C. § 1. nu. 10. & Deci. cons. 161.

[c] l. honor. §. de honorib. ff. de mũc. et honor.

[d] Paleo. d. c. 56.

nihil quicquam iustè acturi credant. Sed & inter eos, qui ex iustis nuptijs editi proponuntur, quos quisq; parentes habuerit, quò fides magis minusue habeat, non parum refert. solere enim, vt sapientes opinari Baldus[a] ait, filios progenitorum suorum imitatores esse, nos item experientia docet.[b] & Ioannes Faber lib. i. Institutionum Principalium auctor est, non sanguinis modò labem, sed mores etiam parentium ad liberos transire, raroq; improbi patris probos filios esse. sanè enim, vt illo perquam decantato versiculo celebratum vulgò est, sæpe solet similis filius esse patri,[c] quo fit, vt legum præsumptione, in filijs paterni, hoc est hereditarij criminis exempla metuantur.[d] quæ causa esse creditur, quamobrem presbyterorū filij à sacrorum ministerio arceantur.[e] huc pertinet, quòd Bartolus[f] eorundem esse studiorū habendum ac volūtatis, filium, cuius pater sit, scribit, quod & Baldus lib. vi. Principalium.[g] apud Imperetarem Alexandrum Augustum probat. rectam itaq; Alberti Gandini[h] coniectionem videri, propè esse existimantis, vt quibus pater est moribus, ijsdem filius esse credat. & idcirco

[a] l. liberti. col. 1. nu. 4. uers. oppono. 3. C. de operis liber. p l. quisquis. §. 1. C. ad. l. Iul. Maiestat.

[b] Rubr. de nup. Tiraq. l. connubia. 7. nu. 1. cum seq. uide Tiraq. de Nobilita. c. 20. nu. 21. cum seq.

[c] Glo. l. quod si nolit. §. qui mācipia. ff. de ædil. edict. & glo. d. l. quisquis. §. 1. uerb. in quibus. & glo. c. si qs. cū 6. q. 1. Tiraq. d. l. connubi. 7. nu. 3.

[d] d. l. quisquis. et §. 1. C. ad l. Iuli. Maiest. et d. c. si quis. cū q. 1. Tiraq. d. nu. 3.

[e] Glos. c. 1. uerb. presbyteri. 56. distin. Tiraq. d. nu. 7.

[f] Tract. de Guelphis & Gibellinis. col. 3. uers. circa. 4. per d. l. quisqs. et d. § qui mācipia.

[g] d. l liberti. col. 1. & uers. oppono. 3. C. de operis liber. per l. si operarum. ff. eodē. Tiraq. d. l. connubi. 7. nu. 8.

[h] Tract. de malefi. tit. de præsumptio. et indic. dubit. col. 4. uers. præsumptio.

& idcirco admonendos esse rerum capitalium quæstores scribit, vt in filij reatu, patris vitam inspiciat. nec, à quibus flagitijs non abhorruerit pater, ab ijs se filium abstinuisse putent, quã sequutus coniecturam Angelus lib. vi. Principalium Constitutionum,[a] cum ad hostes profugisse præsumi ait, cuius eo nomine domus infamaretur. quam sententiam & alij probãt.[b] Idem contrà simili ratione vsu venire solet, vt ex probris parentibus probri nascantur filij.[c] Vnde, nobili loco natos rerum nobilitate dignarum studio magis teneri, quàm plebeios. Cynus lib. ij. Principalium Constitutionum[d] auctor est. Omnis tamen hæc disputatio, vt idẽ Cynus eleganter scribit,[e] præsumptionẽ magis, quàm veritatem continet. probari itaq; contrarium potest. vt generaliter in ijs, quæ præsumptione constant, est receptum.[f] & meritò. nihil enim vetat, dissimiles esse parentib. liberos: ac ex claro patre. vt Euripidæus senex ait in Electra, ignauos nasci filios, et contrà, ex ignauo claros. nec hoc modò id est, vt patris, sed, vt sui quis mutatis cum ætate moribus, fiat dissimilis, contigit. sæpe enim quorum inquinatissima fuit adolescentia, & luxu perdita, eorum maturior, quæ insequuta est, ætas laudẽ

[a] *l. fugitiui. C. de ser. fugit.*

[b] *Barba. cõs. 34. præclarè opti. m9. col. 18. uers. modo Sacratissimus. lib. 2. Neuiza. inter cõsi. Alberti Bruni. cons. 12. patres comederũt. Tiraq. d. l. 7. & nu. 8.*

[c] *d. l. quod si nolit. §. qui mãcipia. ff. de ædili. edict.*

[d] *l. puidẽdum. C. de postulan.*

[e] *d. l. prouidendũ. p. d. §. q mãcipia. Vide Tiraq. de Nobilit. c. 2. nu. 21. cum seq.*

[f] *Dyn9. c. semel. de reg. iur. lib. 6. Bald. l. ex persona. C. de probatio. & Feli. c. scribã. de præ-*

promeruit. quid enim, aut Q. Fabij Maximi, aut Lucij Syllæ adolescentia infamè magis ac turpè, quid eorundem sequenti ætate ornatius aut speciosius? qnid item parricidæ Neronis sanctius quinquennio? quid deinde cetero eius principatu immanius atq; truculentius? quam morum mutationem repentè etiam factam accepimus. Polemon enim Athenienſis, luxuriæ perditissimę iuuenis, vna Xenocratis oratione resipuit: & ex infami Ganeone, vt Valerius Maximus libr. vi. Exemplorum auctor est, maximus Philosophus euasit, igitur non modò ex parentium ingenio non sunt semper liberorū expēdendi mores. sed nec ex vita antè acta sequens ætas certo argumento æstimari debet. vtrumq; enim coniecturam tantūmodò continet, veritati itaq;, vt verbis vtar Scæuolæ,[a] semper locum super fore. Nec, quia verisimilè est, ex probis parentibus probos nasci liberos, sicuti dictū est proximè, improbos autem ex improbis,[b] pro explorato id haberi & certo debet. sępe enim degenerasse à patrib. filios accepimus: eorumq; dissimillimos fuisse. quod Scipionis Africani filio accidit, qui ex patre, fortissimo viro atq; Illustri ignauissimus ignobiliscq; natus est, contrà verò Mezētius Vergi-

[a] *l. impatores. §. mulier. in fi. ff. de probatio.*

[b] *d. l. quisquis. C. ad l. Iul. Maie. & l. si cohortalis, de Cohortalib. lib. 12. Codi. & l. quod si nolit. §. quod municipia. ff. de ædil. edi. et Gandu. tract. malefi. tit. de præsu. & indi. dubita. col. 4 uers. præsumptio.*

tius Vergilianus, contemptor diuûm dictus Poëtæ, filium habuit Lausum, de quo idem ita canit.

dignus patrijs qui lætior esset
Imperijs, & cui pater haud Mezentius esset.

Deniq;, & si durare in homine mores credant, semelq; bonum, semper bonum, & contrà, semel malum semper fore malum, præsumptum sit:[a] quin tamen morum mutatio probari possit: & conuenienter secundum hoc debeat iudicari, nulla dubitatio est. quare filiamfamil. luxuriosè viuentem, instituto in melius muta-to, & alimenta rectè à patre petere, & dotem posse, iamdudũ constitit.[b] peræquè filij ingrati acta pænitentia ex heredãdi ius patri non esse, placuit,[c] omnem deniq; delinquentem pœnitentia, contrariæq; vitæ institutũ probro eximit. perindeq; haberi, qui in ea causa sit, ac si nunq; deliquisset.[d] quod in Scenicis, quæ spreta artis ludicræ condicione honestiorem vitam elegerunt, ab Imperatore Iustiniano constitutum, Bartolus[f] generaliter ad omnium delinquẽtium emendationẽ produxit. & nominatim periurum post pœnitentiam pro non periuro esse differit, quamobrem, qui in ea causa sit, eum iurisiurandi beneficio

[a] *l. non omnes. §. à barbaris. ff. de re milit. et c. semel. et ibi glo. et Dyn⁹. de regu. iur. lib. 6. Bald. l. ex persona. C. de probat. & Feli. c. scribã. de præsũp. Marsi. sing. 74. tu habes regulam. & sing. 393. regula.*

[b] *Doc. post Specu. c. quintaual lis. de iurciurã. Alexa. l. 1. col. 16. ff. sol. matr. Curti. Iun. l. ad monendi. ff. de iureiuran.*

[c] *Curti. Iun. d. l. admonendi. nu. 73. post. Alex. d. l. 1. col. 16. solu. matri.*

[d] *Bart. l. imperialis. §. 1. C. de nupt.*

[e] *d. l. impialis. §. 1.*

[f] *d. l. impialis. §. 1. Curti. Iuni. d. l. admonẽdi. nu. 73.*

[a] Ioan. Andr. in addit. ad Spec. tit. de teste. §. 1. in 4. char. Barb. c. per tuas. per glo. ibi de simo. p tex. & glo. c. paruuli. 22. q 5. et Marsil. d. sing. 74.

non malè vsurum consequens est, à quo, qui periurio sunt obstricti, submoueri solent. & idcirco, qui semel fortè peierauit, in damni accepti probatione, is frustra in simili causa ad iurisiurandi religionem confugit.[a] quod & in eo est responsum, qui dato iure iurãdo, nec satis daret, consequutus est: nam si fefellit, à tali beneficio posteà reuocabitur.[b] idem & in eo placuit, qui iureiurando suo probationẽ vult implere, nam hoc beneficio, qui peierauit, non adiuuabitur.[c] & generaliter periurus iusiurãdi beneficium amittit.[d] damnari quippe semel peierantis fidem, & meritò ei vltrà non credi. Cõuenienter superioribus, in mulierem, quæ pudori suo antè non perciſſet, quæq; corpus suum alij extra matrimonium miscuisset, raptum non puniri, Paulum Castrensem cõsultum respondisse,[e] Hippolytus Marsilius refert,[f] tanquam, quę vni copiam sui fecisse proponitur, eam nõ inuitam alium sequutã, cõsequens sit. quod pereleganter, mihi quidem, nec insubtiliter dictum videtur. si modò distinctionem adhibeamus, pretium vulgatæ prius pudicitiæ accesserit, nec ne. nam mulier, quę pretio illecta

[b] Auth. & qui iurat. in prin. & ibi Bald. C. de bonis auct. iudi. poßiſ. Roma. l 2. in prin. col. 9. uerſ. qd autem ſi debẽs cauere. ff. ſolumatrim. Marſ. ſing. 74. & l. maritus. nu. 36. cum ſeqq. ff. de quæſt.

[c] Marſ. d. l. maritus. nu. 36. cũ duobus ſeqq. ff. de quæſt.

[d] c. paruuli. 22. q. 5. glo. l. q cũ uno. §. ignominia. ff. de remilit. glo. Lutius.

ff. de his, qui notã. infa. & l. 3. §. lege. ff. de teſti & glo. l. Caßius. ff. de Sena. & glo. c per tuas uerb. adulterij. de simo. Adde tex. c. ex parte. & ibi Doct. de teſtib. & tex. c teſtimoniũ. cod tit. Rom. l. admonẽdi. ff. de iureiura. Marſ. d l. maritus. nu. 36.

[e] Cõſ. 303. uiſo dicto ſtatuto. Alberi. de Rosa 2. part. ſtatutor. et alij. Marſ. laẽ allegd ſing. 74.

[f] d ſing. 74. & l. 1. §. diuus. ff. de ſicar.

tio illecta sui copiam fecit, vim passa propemodū uidetur. æquè, si promissio interuenit, quasi & tunc uis adhibita sit, haberi debeat. quod consequens est Angeli sententiæ[a] eum, qui alienæ vxori data promissaūe pecunia adulterium persuasisset, illam sufferre pænam debere existimantis, qua, qui alienis nuptijs uim adferunt, plecti solent. Porrò, quod suprà dictū est, semel bonum, præsumi semper bonum. & contrà. semel malum semper malum. adèo verū est, vt hæc præsumptio eam, quæ contrarium suadet, sæpe vincat. nam, licet præsumptum sit, incendia in habitātium culpa oriri,[b] patris tamē familias vigilātia, et in asseruando igni diligens cautio culpæ suspicionem amouent.[c] idem contrà euenit, vt præsumptione quis oneretur, homine enim in multorum adgressura, vna fortè accepta plaga, occiso, aut pauciorib. adgressorum numero, cùm reperiri nō potest percussor, ideoq; propter incertitudinē extra cædis

[a] Auth. de leno. §. sensimus. Rober. Maran. de ord. iudici. part. 6. nu. 167:

[b] l. 2. §. 1. et ibi ōnes Doct. de offi. præfec. uigil. & l. si uendita. ff. de picu. & cōmu. rei uen. et l. si modò nulla ff. de leg. 1. Bal. cōs. 37. casus talis est. uol. 1. & cons. 175. ad euidentiā præmitto. eod. uol. & cons. 420. ad euidētiam. uol. 3. Ang. cons. 197. in quæstione ꝓposita. Ang. tract. malef. uerb. incendiario. uers. tertio casu. & Alex. cons. 50. uisis et oportunè ponderatis. uolu. 1. & Afflict. Decis. Neapo. 57.

[c] Bald. cons. 442. quidam nomine Restorius. uol. 3. & cons. 491. uol. 4. & Alex. d. d. cons. 50. in fi. uol. 1. Idem Alex. l. si quis ex argentarijs. §. prætor ait. in fi. col. ff. de eden. Mars. sing. 74. tu habes regulam, in fi.

cædis pœnam sint omnes,[a] si quis tamen adgressorum cædere homines solitus probabit, is proximus erit delicto, & vt auctor est Salycetus,[b] torqueri meritò poterit. Deniqꝫ, quo magis cui habeat denegeturue fides, qua sit natione, permultùm interest.[c] quarundam enim nationum parum spectata est fides. Vergilius Ligures vanitatis arguit. quo nomine omnem in vniuersum Græciam damnauit antiquitas. cuius gentis mendacia carminib. Poëtarum omnis ætatis infamantur. nec maiorem fidem in Septemtrione natio Moschorum meruit: cuius nulla in dictis constantia est nam vix quidem vsqꝫ gentium, quàm apud Moschos, promissorum maior est profusio: quæ postea perfidia dissoluant. quare nec mendacij argui, erubescunt: nec fidem fefellisse, turpè ducunt. quod uitium quadam viciniæ quasi contagione, aut cottidianis potius commertijs in vulgus Lituan. irrepsit; fide sequioris nobilitatis quãdoqꝫ tentata. quæ res nõ tam auditiõe mihi, quàm experimentis comperta est, atqꝫ cognita,

[a] Glo. l. itẽ. Mela. §. sed et si seruũ. ff. ad l. Aql. Specul. de hõici. uers. põe quod quattuor homines. Ioan. de Ana. c. significasti. 2. col. 14. de homici. Iaco. de Belui. prac. crimi. tit. de quæstio. col. penul. Alex. cõs. 2. colu. 1. uol. 7. & cõs. 15. uiso processu 3. et 6. col. uol. 1. Gãdi. tract. malef. tit. de homic. col. 4 uers. põe quæstionem. & tit. de pœ. reor colu. 24. uers. põe etiam. Roma. cõs. 401. co præsupposito. Rapha. Cuma. cõs. 134. uisis. col. 2. Bald. suo repertorio. uerb. uulneratus uno uulnere. Marsi. latè allegãs. nu. 413. rub. de probatio. idem Marsi. l. 1. nu. 90. ff. de sicar. & Alex. cons. 15. uiso processu. nu. 4. uol. 1. & cons. 50. uisis. nu 7, uol. 1.

[b] l. si. col. si. uers. quero an sufficiat. in fi ff. de quæstio. Marsi. rub. C. de probati. nu. 413. & sing. 217. ter ul' quater, in prin. ubi latè allegat.

[c] d. l. quod si nolit. §. q mãcipia. ff. de ædil. edi. Tiraq. l. cõnubia. 7. nu. 14.

cognita, dum omnia credentem plurima fefellerunt. & ſæpe mercede labor & vigiliæ præmio caruerunt. adeò, vt de fraude queri non tã fas ſit, quàm præmium promeritos fallere, more quodam religionis iuſtum. quorum itaq; fidem ſequi meritò debeamus, aut non apparuit. & conuenienter quibus fidem habitam præſumptum eſt, aut non habitam. quo magis, quod ageret, intercidat, aut conſiſtat. quo definito ſuperiorem de operarum in harena
539 locatione quęſtionem repetamus Et † quę cauſa ſit, quamobrem cum beſtijs depugnaturum operarum locatio infamet: mercedis item ob id receptio? diſpiciamus. & putem idcirco eſſe, quia ea res nec priuatim nec publicè vtilis
540 eſt. Quapropter, † qui ferarum venationi accepta pecunia nauat operam, non eſt notatus: [a] nec qui, vt feram, quæ regioni nocet, expugnet: mercedem paciſcitur. [b] quibus Bartolus [c] eos comparat, qui proceras arbores carpendorum fructuum gratia, certa mercede cõducti, aſcendũt: ſuperataúe turrium altitudine captandis auibus operam dant. quod & Fulgoſius [d] putat. & ego probo: propter vtilitatem, quam horum operæ adferunt. qualis ex beſtijs in harena expugnatis nulla proficiſcit.

[a] d. § beſtias.
[b] d. § beſtias.
[c] d. § beſtias.
[d] d. § beſtias.

[a] d. §. bestias.

Angelus[a] in eadem esse causa fabros scribit, qui ædificiorum fastigia extruendi reficiẽdiue gratia conscendunt. quanquam & hunc & proximos duos casus, Senatusconsulti sententia contineri, idem Angelus[b] existimat. tãquam & hic & illic vtilitatis non virtutis causa versetur. sed verius est, salua fama, vtrobiq; operas locari: siue quia publicè sunt, siue quia priuatim vtiles. Nec exigere debemus, vt gloriæ causa aut virtutis quid fiat: quo magis quis infamia eximatur. ne consequens sit, eum qui, vt feram regioni nocentem depugnet, operas locauit: notam non euadere.[c] nam licet absq; virtute depugnari fera non possit, operas tamen in hoc locanti, rem publicè vtilem facere, propositum esse, palam est: non virtutem ostendere. eius itaq; consilium spectari oportere: non quod extrinsecus accederet.[d] cuius nulla in iure inspectio est. quare eum, qui vt à capite suo periculum depellat, reipub. hostem rebellemũe occidit. præmium, hostem rebellemũe interficienti publicè propositum, non rectè petere placuit.[e] quasi, qui non hoc egerit, vt reipub. inseruiret. sed ut salutem suã tueretur.[f] Tantundem est in eo responsum,[g] qui, quos in ea esse causa nesciebat, quoquomodo occi-

[b] d. §. bestias.

[c] contra d. §. bestias.

[d] l. si qs ne causã. & ibi Doct. ff. si cert. peta. et Roma. l. 1 § occisorum nu. 2. uers. quarto. ff de Sẽatuscõs. silla.

[e] Bart. l. nulla. C. de donator. lib 10. Roma. l. si quis in graui. §. utrum, nu. 3. ff de Senatuscõ sul. Silla.

[f] Bart. & Roma. ubi supra. & August. Berò. C. quæ in Ecclesia. nu. 121. de consti.

[g] Angel. in additio ad Barto d. l. nulla facit qd' notat Bald. l si quis heredi. nu. 7 C. de instit. et substituti.

modo occidit. tanquam qui hostilitate rebellioneue ignorata, non dare reipub. operam, sed animo suo morem gerere, aut à se periculū auertere maluisse videatur. quem tamen leges ita submouent à præmio, vt impunitatem ei concedant.[a] nec nocendi consilium eum, quem hostem esse rebellemue nesciisset occidētis spectandum quisquam dixerit, quo magis in proposita specie pœna constituatur, istud enim dicentibus consequens fore, ignorantiam puniri, quod vetat lex.[b] idq; Bartolus[c] non inelegāter notat. quamuis ex aduerso hostilitatem scienti aut rebellionem, præmiq; publicè propositi ignoratio, quo minus illud tali cæde facta consequatur, nihil quicquā impedimento sit.[d] & vtrunq; quidē eadem propè ratione. nam, nisi præmium hic accipiat, inde excluſus, puniri quodam modo videtur. generaliter denicq; in ijs, quæ cuicq; commoda sunt, ignorātiæ allegatio permissa legibus est.[e] Non abhorret à superiori disputatione, quod ad præmiū dominicę cędis auctorem indicanti arguentiue legibus datum, is seruus non admittitur, qui cum cædis dominicę reus ipse forsan ageretur, crimen in alium detorsit: non ad illum vltro indicandū arguendumue prosiluit,[f] quod generaliter

[a] *Bart. l. inter omnes. §. reclè. ff. de furt. & l. genero. p ill. tex. ff. de ijs quinotan. infa. Alex. conſ. 114. ponde. colu. 3. uol. 1. Marſ. l. 1. nu. 69. ff. de Sica.*

[b] *d. l. genero.*

[c] *d. l. genero.*

[d] *Angel. d. l. nulla in addition. ad Bart.*

[e] *Bart. d. §. reclè. & d. l. genero.*

[f] *l. ſi quis in gra ui. §. utrum. ff. de Senatuſcon. Sil.*

neraliter accipiendum esse, Bartolus[a] scribit quotiēs magni cuiusquam sceleris noxium indicanti præmium, vt assolet, publicè constituitur. nam eum, qui suæ rei causa, non publicæ indicio magistratum instruit, indignum esse præmio rectissime Bartolus putat, ergo licet, qui accepta mercede feram regioni nocentem occidit, re ipsa virtutem suam ostendat, quia tamen aliud ei consiliū fuit, id est reipub. prodesse, hoc vnum spectandum est, falsum itaq; fore, vbi virtutis ostendendæ consilium nō sit, feram depugnantem notam non euadere. sed hæc sententia in ea specie magis apparet, cum quis, vt feras venetur, operas suas locauit, quē constat hac nota non laborare. sanè enim venari quem feras & dolis posse, nullo vitę æditio periculo, scimus: factis videlicet scrobibus, in quos ignare incidant feræ, aut esca illectæ eò se præcipitent. esse certè constat & alia venandi genera, quæ collocatis in tuto venatoribus expediuntur, vt cùm feræ in plagas latratu canum acte compelluntur. In Celtiberia, vnde mihi origo est, ita disponi balliſtæ frutetosis locis solent, vt lupi fortè transeuntes attactu setæ pertenuis, quæ è balliſta protenditur, sagittam in neeem suam emittant: saucijq; non procul

[a] d. l. nulla.

procul inde, veneni noxa, quo sagittæ spiculū illinitur, enecti procumbunt. igitur, & quod virtutis causa non fit, infamiam irrogare non debet intelligi: modò publicè esse priuatimue vtile proponatur, quo omnis legis latio spectat, legibus enim præter publicam vtilitatem aut priuatam nihil quæri.[a] Porro si quis honor aliquid virtutis ostendendæ gratia facienti legibus habetur propterea id fieri existimare debemus, quod esse is vtilis publicè priuatimue potest in præsensue vtilis esse, quoquomodo intelligitur.[b] frustra enim in Ciuitate esse, quod inutile est & vsu caret.[c] Denicq; si hominum causa fructus omnes, vt Gaius[d] est auctor, rerum natura cōparauit: cur erit fraudi proceras arbores fructuum decerpendorū gratia conscendere? aut etiam turres auium captandarum causa? nam si qui operas locauit, vt feras venetur, Senatusconsulto non est notatus.[e] cur qui, & volucres aucupetur, mercedem pactus est, notabitur? eodem enim iure aucupari, quo venari licet.[f] Nec mihi quisquam dicat periculosum esse aucupium, quod superata turrium altitudine fit. nam & ferarum venationem, non vacare plerumq; à periculo palàm est. Adde, legem[g] non distinguere, periculosam

[a] l. 1. §. huius studij ff. de iusti. et iure.

[b] l. Athletas. ibi et utile uidetur. ff. de ijs. q; not. infa.

[c] c. inter corporalia. §. sed neq;. de transla. Episco.

[d] l. in pecudū. ff. de usur.

[e] d. §. bestias.

[f] l. 3. ff. de adquerend. rer. domi.

[g] d. §. bestias.

losam venationem à nec periculosa, quapropter venationis periculum pudorem operas locantis non pertingere, consequens est dicere. Nec etiã video in specie, quam Angelus[a] proponit, cùm ius sit suam cuicp domum vsq; ad coelum tollere.[b] Cur faber altius excitare ædificium, aut summum ædium tectum vitium faciens corrigere sine metu infamiæ non possit, cuius idonea sanè ratio nulla reperietur. ab Angelo itacp dissẽtio: tribuscp superioribus casibus operas, salua existimatione, locari proculdubio puto. nec inuitus Gul. Bartoli. & Fulgosij sequor sententiam. lis † quæ de 54 puniendo conatu suprà attulimus, congruere videtur: quod de inchoatis vno loco delictis, & alio consumatis, scriptum legimus. quorum animaduersio & ad eum spectare Magistratũ creditur: in cuius territorio delictum cæptum est. quod in illa specie Iacobum Butrigariũ responsisse lib. 1. principalium constitutionũ[c] Baldus refert: cùm per oppidanos iure Municipali, quod intra quorumcp fines iniuria prædonum damnum quis passus probaretur: resarciri oportet. & quispiã apud quosdam vinctus, apud alios spoliatus proponitur. nam ea passum in vtroscp actionem habiturum scribit, illis

[a] d. §. bestias.

[b] l. fi. in fi. prin. ff. de seruitu. et ibi glo. not. & l. fi. §. penult. ff. quod ui aut clam. & l. altius. & ibi Doct. C. de serui. & aq. l. nullus. & ibi Deci. ff. de diuers. reg. iur.

[c] l. si quis nõ dicam. nu. 6. de Epis. & Cleri. Feli. c. 1. nu. 12. notab. 3. de præscript.

bit. illis conatus, his perfecti flagitij culpã præ-
142 stituris. Tametsi † Baldus[a] apud primos per-
fectum esse flagitium contendit: quasi quo lo-
co quis vinctus est: suæq; esse potestatis desijt:
ibi despoliatus debeat intelligi, idq; consequẽs
esse ait Domitij Vlpiani sententiæ lib. xliij. di-
gest.[b] scribentis eum, qui in suo fundo vinctus
143 sit, desinere fundum possidere: vt ei maximè
insistat. nam † vt idem Vlpianus eodem lib.
est auctor,[c] nihil multũm à specie seruientium
differunt: quibus non datur facultas receden-
144 di. Quam † sententiam Baldus[d] ad illum
casum produxit, cùm puella vno loco rapta,
alio stuprum passa proponitur. nam eiús stu-
pri coercitionem ad vtriusq; territorij iudicem
pertinere consequens esse scribit:[e] altero cona-
tum, altero perfectum flagitium punituro.
145 Sicuti, † cùm hominis cædes, telo ex alio terri-
torio in aliud missо, facta, vtrobiq; vindica-
tur. & eius loci iudex, vnde missum est telum:
& eius, quò missum, habet animaduersionem:[f]
meliore eius conditione futura, qui matura-
set.[g] & si, vt idem Baldus scribit, magis placet
plenam vtriusq; Magistratus fore cognitio-
nem, repudiatam enim esse consuetudine sẽn-
tentiam, conatum à perfecto flagitio separan-
tium, eodem

[a] *d.l. si quis non dicam. nu. 6.*
[b] *l.1.§. idem Iulianus. de ui & ui arma.*
[c] *l. 2. de homi. libe. exhibi.*
[d] *d.l. si quis non dicam. nu. 7. Feli. d. c. 1. & notab. 3. & c. fi. de foro competẽ. nu. 13.*
[e] *Bald. d.l. si qs non dicã. nu. 7.*
[f] *Bald. d.l. si qs non dicam. & nu. 7. Abb. c. fi. nu. 25. de foro compe. & c. 1. nu. 1. de præsu. & Feli. d. c. fi. nu. 14. & d. c. 1. nu. 12 notab. 3. Ana. rub. de sagittarijs. & c. 1. de raptor.*
[g] *Idem Bald. ibid. d. num. 7. Abb. d. c fi. & d. c. 1. & utrobiq; Feli.*

tium, eodem loco Baldus adnotauit.

Quæ † veráne per omnia sint: & legibus cõ- 46
sentanea, dispiciamus. & primò, an vbi vinctus à prædonibus quis est: ibi rebus suis spoliatus videatur? non vbi re vera id passus est: &, vt maximè eo animo prædones sint, vt, quem vinciunt, ad oportuniorem locum pertractum, despolient. despoliatum, quo loco qnis vinctus est, negabo. incumbere enim rebus exigo: & in suam potestatem redigere: si quis possidere vult.[a] nam in ea re & corpore opus est.[b] Nec defendi Baldi sententiam Domitij Vlpiani[c] responso: quin refelli magis puto. tunc enim demum vinctum deiectũ fundi possessione scribit: cùm, qui vinxit, ei insistit. igitur vlteriore facto opus erit. nec vinctum esse satis est. Adde, † solere viatores, quæ habent 47
pretiosiora, metu prædonum mira arte occultare. quæ sanè, priusquàm in apertum proferantur: prædę esse nemo dixerit. rerum enim, quæ latent & ignorantur, possessio nulla est.[d] quippe quæ sine affectu querendi non contingit.[e] quomodo autem affectet quis, quæ ignorat? quibus consequens est dicere: non quo loco quis vinctus est: ibi despoliatum eum intelligi, sed locum, quo id re vera passus est, spectari.

[a] l. 4. in prin. ff. de adquirẽ. possess.

[b] l. peregre. ibi. inuasit.

[c] d. §. idem Iulianus.

[d] l. 3. § Neratius. ff. de adqr. possess.

[e] l. 1. §. adipiscimur. ff. de adquir. possess.

†48 ctari. Sequens † casus, de puella stuprum passa, distinctionem recipit: referre quippe arbitror: libidinis causa capta sit: an alia qualibet. nam si alia, & postea mutato consilio, pudicitiæ eius vis adferatur: stupri cognitio ad eum Magistratum, cui subiectus est locus, quo capta est puella: non spectabit. nihil enim illic libidinis causa peccatum est: spectari quippe †49 solere, qua mente quis initio facti sit: non qua posteà, cùm quid consumatur. Vnde, † qui frumentū aliudue vsus sui gratia euexit: quod alienis non licuit, si mutato consilio distraxit, pœnam non suffert. & hoc Bartolus, [a] Albericus, [b] Baldus [c] & Iason [d] post veteres probāt.

Quòd si libidinis causa captæ alibi puellæ, alibi stuprum illatum proponatur: non admitti consuetudinem, quæ vtriusq; loci Magistratui tribuit stupri cognitionem. nam ad cuiusq; Magistratus coërtionem id tantùm pertinet: quod intra eius territorium perpetratum est. separata autem esse delicta cōstat: aliud capientis, aliud pudicitiæ vim adferentis. nec, quo loco puella est capta: ibi stuprum passa potest dici. ne, quę virgo intra cuiusdam Magistratus fines fuit: ab eo, vt mulier per vim facta vindicetur. Nec similis est species

[a] *l. cetera. §. fi. ff. de leg. 1.*

[b] *l. 1. §. unde. ff. de exercit.*

[c] *d. §. unde.*

[d] *l. si quis nec causam. colu. 2. ff. si cert. petat.*

[e] *Auth. qua in prouintia. C. ubi de crim. ag. oport.*

hominem, ex alio territorio in aliud telo missō, occidentis. nam teli iactus per se noxius nō est. at puellę captura, & si nulla posteà accedat iniuria: delicto non vacat. separanda itaq; erit inter vtrumq; Magistratum cognitio: altero de capta, altero de constuprata puella ius reddituro. contrà, quàm in cæde hominis consequens est dicere: quasi vtrobiq; facta videatur. & vnde iactum telum est. & quò iactum. & hoc nos iure vti, vt pote receptiore, Nicolaus Abbas lib. 1. epistolarum decretalium auctor est.[a] & si aliud scio alijs placuisse. nā Baldus[b] veterum quorundam sententiam refellens, locum, vbi cæsus est homo, spectandum ait: non vnde telum missum est, sed nobis crebriore opinione iudicata, pluribus agere non est visum. plura desideranti legendus est Ioannes Andreæ,[c] cùm differit de minimo in obscuris inspiciendo. Illud † est superioribus cōsequens, quod Nicolaus Abbas scribit[d] in illa specie: cùm, qui extra cæmeterium est, eum, qui intra est, apprehensa veste per vim trahit. ait enim aduersus locum sacrum eum facere. Idq; † Vincentio scriptori vetusto placere. & rursus eum, qui ex loco sacro sudem aliudue iaculatus, hominem in loco profano sauciauit. nam loci

[a] c. fi. nu. 25. de foro compe.
[b] l. unic a. nu. 2. C. ubi de possess. agi.
[c] c. inspicimus. de reg. iur. li. 6.
[d] c. fi. nu. 10. de immunit. eccles.

nam loci sacri immunitate eum gauisurum ne-
gat,[a] quasi & eò loci deliquisset: vnde telum [a] Idem Abb. &
misit. nam, quin & ibi delictum sit: vbi homo c.fi.nu.11.
percussus est: & ibidem eius rei cognitio futu-
ra sit: nulla est dubitatio. quod à Nicolao Ab-
552 bate probatum est.[b] Potest † auctore Felino[c] [b] Abb.c.1.nu.1.
superioribus & ille casus adici: cùm malo cō- de præsump. &
silio quid adgressum, bonus euentus inopinā- c.fi.de foro cō-
tem excepit: vt in illa specie, quam Petrus An- pe.
charanus lib. 1. epistolarum decretaliū adfert,[d] [c] c 1.nu.17.de
cùm fur nocturnus scrinium, pecuniæ fortè, præsump.
quam ibi recludi putabat, lucrifaciendæ causa [d] c.1.char.39.
sustulit: & pro pecunia litteras, quibus prodi- uers. ponit. se-
tio Ciuitatis continebatur, aut aliud, quod in neca.de const.
principis necem reiue publicæ erat scriptum,
reperit: nam hunc furti obstringi scribit An-
charanus. spectariq; potius animum nocere
volentis debere: quàm insperatam publicæ [e] l.1.§.diuus.
551 rei fortunam: & inopinatū exitum. Nec † ff.de sicar. &
contrà esse ait Felinus,[f] cuius & hæc sententia ibi Docto.et la
fuit, quòd de Gneo Flauio Pomponius lib. 1. te Marsi.
digest.[g] scripsit, cui, librum actionum Appio [f] d.c.1.nu 17.de
Claudio subripuisse, quem populo Romano præsump.
postea tradidit, fraudi nō fuit. inter eos quip- [g] l.2 §. postea.
pe casus multùm credidit interesse. nam Flaui- de orig.iur.
um, inquit, prodesse voluisse, palam est. eum,

qui scrinium subripuit, contrà: nihilo tamen magis hunc puto puniendum. Sanè † enim in furtis non animum rem alienam interuertentis spectari: sed rei qualitatem. vnde, qui æs subripuisse proponitur, aurum ratus. aut contrà, qui aurum sustulit: quod æs esse existimabat. eius, quod re vera contrectauit, interuertitq; fur est. non eius, quod animo concepit. quod Pomponium ad Sabinum scribere, Domitius Vlpianus lib. xlvij. digest. [a] refert. idemq; Iuliano placuisse auctor est. [b] quod nisi recipimus: multa absurda consequuntur. in primis, quotiens de delictis coërcendis agimus, persona, cui damnum datum est, considerari solet. eiusq; vtilitatibus consuli. quod Baldus lib. j. constitutionum [c] adnotauit. cum magna autem captione plerumq; fore res suas furto amittentium, si furis opinio, non rei veritas inspiciatur. quid enim, si aurum furatus, æs sustulisse putauit? an æs huic condicetur: non aurum? pœnæ item nomine æris duplum quadruplumue furtum passus consequetur: non auri? quod dicere perquàm absurdum est. occasionem deniq; furibus esse, dominos rerum subreptarum sua putatione eludere: dicturis, re eximij pretij subrepta, leue aliquid: & quod

[a] l. vulgaris. §. si quis æs.

[b] d. §. si quis æs.

[c] l. si quis non dicam. oppo. 1. de Epsco. & Cler.

contemni

contemni posit: subripere se opinatos. consequens item suprà scriptæ sententiæ esse: earũ rerum furtum fieri, quæ in rerum natura non sint, & enim, vt à proposita specie ne recedam, finge, scrinium inane repertum: cum verò, qui subripuit, aliquid rerum ibi reclusum existimasse: ignarum pecunia ne, an aliud quiddam illic seruaretur. quid condici, cuiusũe duplum quadruplumũe præstari dicemus oportere? & hoc quidem, quia nulla certa furis putatio est: ††† reperiri nullo modo potest. Satius † itaq; fore in furtis: rei, quę subripitur, veritatem inspici: non furis existimationem. quod & Iulio Paulo scio placuisse.[a] qui in ea specie, cùm quidam rem hereditariam, in ea esse causa ignorans, subripuisset: furtum negat ab eo cõmissum. nec subripientis animum quicquam mutare. cùm hereditati furtum non fiat:[b] reiq; hereditariæ furtum non sit, non magis, inquit, quàm fur est: qui rem, quæ sine domino sit, sustuliſſet:[c] quacunq; id opinione factum dicat, furtum quippe non fit: nisi sit, cui fiat.[d]

[a] *l. fi. ff. de crimi. expila. hered.*

[b] *d. l. fi.*

[c] *d. l. fi.*

[d] *l. falsus. & qui alienum. ff. de furt.*

††† Sed † & si, vt Ancharano Felinoq; placuit, scrinium subripientis animus maximè spectetur: non tamen eo magis furti erit iudicium. ne, † qui litteras, reipub. tam pernicioſas, aut

ſcripſit, aut, ab alio ſcriptas, cœlauit, de ſua perfidia atq; improbitate actionem conſequatur.[a] neũe, † qui in leges commiſit. quarũ præ- 557
ceptis ſalus Ciuitatis continetur: legum inuocans auxiliũ audiatur.[b] Adde, † illicitè cui- 558
quam quæſita malisq; rationibus, in eius bonis non eſſe.[c] quare nec furtum in ijs quem poſſe pati videri. Quæ † ſententia illo Pompo- 559
nij reſponſo[d] adiuuatur: quo furi, re, quam alij ſubripuiſſet, furto amiſſa: in poſteriorem furem prodita eſſe actio denegatur. quod ſumma ratione placuit. furis quippe, vtpote delinquentis: vt id, quod ſubreptum eſt, ſaluum ſit, nihil quicquam intereſt,[e] cui conſequens eſt dicere: nullam eum actionem habiturum: apud quem proditionis litteræ reperte ſunt. in quibus ſeu ſcribendis, ſeu, ab alio miſsis, cœlandis, vt fur in aliena re contrectanda, deliquit.
Illud † quoq; Ancharani Feliniq; ſententiæ 560
occurrit. quòd, cùm furtum non ſemper grauè atroxq; delictum ſit: ſed quotiens magnæ rei fit. vt eſt ſuprà demonſtratum, non eſt cõſequens dicere: conatum furari ad legum coërtionem continuò pertinere. eius itaq; definitio ex rei ſubreptæ æſtimatione pendet. quã cùm nullam admitterent, litteræ tam noxiæ: non

modò, non

[a] l. itaq; fallo. ff. de furt.
[b] l. auxilium. ff. de minori.
[c] Gloſ. in ſumma. 14. q. 5.
[d] l. qui re. §. 2. ff. de furt.
[e] d. §. 2.

modò, non graue delictum adgressus, qui scri-
nium sustulit, dicendus est. sed ne vllum qui-
dem, quapropter extra legum pœnas eum me-
ritò fore. Sed † an scrinij furtum commi-
serit: quæstio esse potest. in quo, quia perfe-
ctum delictum est: non conatus: vt in ijs, quæ
scrinio recluſa credebantur: expedita esse defi-
nitio videtur, vt putet quis, scrinij nomine fur-
tum esse cõmissum. quod † in ea specie Pom-
ponius lib. xlvij. digest.[a] respondit, cùm saccũ quis pecuniam habentem sustulisset. nam sacci nomine eum teneri scripsit. licet eius subripi-
endi consilium non fuit. vt mea tamen fert o-
pinio: & si maximè aliud prima specie dicendũ videatur: scrinij uomine nullum esse furtum commissum. quia † sola rei alienæ tontrecta-
tio sine interuertendæ eius proposito furem nõ facit.[b] Nec occurrit, quòd in sacco sub-
repto Pomponius respondit: quia saccus sub-
reptæ rei id est pecuniæ accesit. & idcirco a-
nimus quodam modo sacci subripiendi fuit.[c] quod in scrinij specie non euenit. scriniũ quip-
pe nulli rei, in qua furtum commissum sit, ac-
cesit. nam litterarum non fuisse furtum con-
stitit, vbi † ergo principale nullũ est: accesso-
rium esse per rerum naturam intelligi nõ po-
test, quod

[a] *l. qui saccum. de furt.*

[b] *l. 1. §. furtum. et l. si. quid fur. in prin. & §. 1. ff. de furt.*

[c] *Glo. d. l. qui saccum.*

teſt. quod ſi quis dicat, quod laſon lib. xĳ. digeſt.[a] apud Domitium Vlpianum adnotauit, ideo in illa Pomponĳ ſpecie ſacci furtum fieri: quia, ſi ſaccum ſuſtulit, rei illicitæ operam dedit. quo caſu, & quod nō principaliter ageretur. coerceri legibus ſolet. huic ego contrà reſpondebo, cum: qui ſcrinium ſuſtulit, haudquaquam illicitæ rei operam dediſſe. nullum quippe delictum ſequutum eſt: nec ſequi in eo, quod ſcrinio incluſum erat, potuit. nulla itaq; opera rei illicitæ data poteſt re vera videri. cùm, quod erat ſcrinio incluſum, furtum nō admittat, nec verò ſubripientis exiſtimatio quicquam mutat: quòmagis furtum committatur: cuius rei furtum eſſe non poteſt.[b] Quod † dixi, cùm rei principalis furtum non ſit: nec eius, quæ accederet, fieri furtum, hoc in Gnei Flauĳ facto abundè apparet.[c] qui, quia ſubrepto actionum libro eius, quod ſcriptura continebatur, furtum non fecit. nec ſcripturę, nec membranæ, nec operarum deniq;, quas componendis redigendisq; ad formam actionibus Appius Claudius dedit, furtum commiſiſſe eſt creditus. nam, ſi aliud populus Romanus exiſtimaſſet, non erat hominem furto obnoxium, Tribunum plebis, inde Ædilem Curulem,

[a] *l. ſi quis nec cauſam. ſi cert. pet.*

[b] *l. ſi ff. de crimi. expi. hered. & l. falſus. §. qui alienum. de fur. eod.*

[c] *d. §. poſtea.*

566 Curulem, ac Senatorem creaturus. infames † enim, quo numero fures sunt, ab honoribus arceri sæpe rescriptum est.[a] lego Accursium scribere,[b] à populo Romano Flauiani facti ignaro eos honores tributos. quasi in eum fuisset animaduersurus: si alienum librum sciisset. quod minus verisimile mihi videtur. sanè enim credibile non est, App. Claud. tam diu eam rē latuisse: nihilq; de iniuria sua tanto tempore questum dum Tribunus, dum Ædilis, dum Senator Flauius legitur. quare Accursio non assentior. & in ea permaneo sententia, vt accessionis furtum fieri nō putem: quotiens rei prin-
567 cipalis furtum non fit. Secundum † quæ, sicuti suprà differui, in eum, qui scrinium litteras proditionis continens subripuit: furti iudicium existimo reddi non debere. ita sanè, vt à præmio tamen eum arceam: si quod inita aduersus rempub. consilia prodentibus propositum est. Quod † Bartolus ex facto consul-
568 tus in latrunculatore quodam respondit:[c] qui furto obnoxium comprehendit, ignarus eum exulare. nam negat præmium hunc laturum: quod exulem capienti ex publico tribueretur. & meritò, quia furis capiendi operam dedisset:
569 non exulis. propositum † autem cuiusq; ac cō-

[a] c. infamibus. de reg. iur. lib. 6.

[b] d. §. postea.

[c] l. si is qui §. qd si seruus. per ill. tex. ff. de adquir. rer. dom. & l. si quis in graui. §. utrū. ff. ad Sila. & l. nulla macula. C. de delato. lib. 10. laſ. l. si quis nec causam colu. 3. in prin. ff. si cer. petat.

filium præmium mereri: non fortunam & inopinatum euentum:[a] quæ in contrahendis obligationibus nullum habere momentum solent:[b] licet pœnæ eximant.[c] Superior † disputatio rei, de qua notio est, definitionem redit ambiguam: cùm factum, adgredientiũ delictũ, sit legib. quãdoq; impunitũ: quãdoq; pœnã accipiat. quid igitur in tã ancipiti quæstione statuamus, videndũ: &, qui apud Domitiũ Vlpianum lib. ij. digest.[d] de conatu differunt,[e] interesse arbitrantur: graue atroxq;, aut, quemadmodum illi loquũtur, enorme delictum sit, nec ne, vt posteriore casu pœna nulla constituatur. graue verò delictum, atroxq; adgressis, licet sine exitu, non impune laturis. Sic † in Magistratum & quacunq; potestate prædictos vim matrimonio territionibus minisũe adferre molitos constitutione[f] seuerè animaduersum est. nam exoluta decem librarum auri multa iurisdictionem in eos, quibus metus adhibitus proponitur, amittunt. & eius honoris, quo abusi sunt, semel depositi quandoq; posteà adipiscendi iure priuantur. Nec † quisquam dicat: idcirco conatum sine effectu plecti: quia in eo casu,[g] cùm vis matrimonio vitium adferat; & inuitæ nuptiæ nullæ sint:[h] in potestate

[a] Arg. d. §. qd' si seruus.
[b] l. 2. & ibi Docto. ff. de cõdit. & demonst.
[c] Docto. d. l. 2.
[d] l. 1. §. fi. quod quisq; iur.
[e] Glo. & Docto. d. §. fi.
[f] l. 1. in prin. C. si quacũq; præd. pot.
[g] d. l. 1. in pri.
[h] c. cùm locum. desponsa.

in potestate metum inferentis situm nõ sit: id, quod factum voluit, perficere: perfecturi, si po- tuissent: sanè enim constitutio[a] & in illis perso- nis loquitur: quarum versatur vtilitas, qua- rũmq; interest, tales nuptias non copulari: de quibus constituendis tractatur. eum itaq; Ma gistratum ad pœnam constitutionis pertine- re: qui necessarijs matrimonio cõeuntium, eo- rumq; propinquis vim adhibuisse probabitur: licet inter volentes contractum matrimoniũ constet. Sed quod nam, quæsierit aliquis, admissum Magistratus est: qui necessarijs mu- lieris tutelæ iam suæ atq; iuris nuptias affectã- tis vim infert, illius desiderio sui fortè emolu- menti intuitu sese opponentib. & enim Ma gistratum, qui id agat, non tam vim adferre videri: quàm illatam propulsare. &, vt pro- pinquorum mulieris iniusta vis est: vtpote nu- ptias impedientium. ita Magistratus factum vim matrimonio adhibitam vi contrariæ ar- centis laudandum erit,[b] sed constitutionis[c] ali- am esse sententiam existimandum est: quæ li- bertatem nuptiarum ita tueatur, vt non modò ijs personis, quæ matrimonio cõeunt, vim fi- eri vetet: sed & ijs, quarum consilio & prudẽ- tia rectius ea vitæ societas contrahitur: quales

[a] d. l. 2.

[b] Arg. l. vt vim, & ibi nota. ff. de iusti. & iur.

[c] l. 1. C. si quan cunq. prædi. pot.

esse cuiusq; propinqui creduntur, qui pro suo affectu curaturi proculdubio sunt: ne fragile mulierum consilium circumueniatur. eos itaq; terrere & mulieri meliora fortè consulturos à contractu matrimonij arcere, impune non esse Magistratui voluit constitutio:[a] non etiã vim matrimonio adferentibus obuiam ire vetuit. quippe, cùm talis vis iniusta sit: conuenienter, siquidem matrimonia soluta esse liberaq;, & à metu vacua oportet,[b] eius erit propulsatio iusta. nec pœnam merebitur.[c] Et † quidem 573
sententia eorum, qui inter grauia atrociaq; delicta, & leuia mitiaq; distinguunt, vt in illis flagitij inchoati pœna sit: in his non sit, magis recepta[d] est: principumq; constitutionibus[e] est consentanea: quæ, quid conatos, ob criminis atrocitatem grauitatemq;, pœnis cõércent: data in mitioribus leuioribusq; admissis aliquid molito venia, quę † ratio & in perpetratis de- 574
lictis valuit. nam seruis, qui quid iussu dominorum admisissent, impune esse placuit,[f] nisi facinoris atrocitas scelerisq; grauitas eos pœnæ subdat.[g] Cædem itaq;, furtum aut piraticam iussu domini facienti seruo parci non oportere: aut aliud quiduis vi, quæ à maleficio non abesset, ausо: quibus casibus domini dicto audiens esse

[a] d. l. 1.
[b] d. c. cùm locũ.
[c] Docto. d. l. ultim.
[d] Glos. in l. præsenti. uerb. cogitatione. ff. de ijs, qui ad eccles. confu. & c. nullus episcop in uerb. exigat. 1. q. 1. & quod not Bart. l. penul. ff. de parrici. Bald. l. si quis non dicam. in 2. oppo. C. de epis. & cleri. Deci. l. 1. §. finu. 8. ff. quod quisq. iur.
[e] l. si quis non dicam rapere. C. de epis. et clr. l. is qui cum telo. C. de sicar.
[f] l. ad ea. ff. de reg. iur.
[g] d. l. ad ea.

diens esse seruus non debet.[a] eadem distinctio in libero homine, qui alterius iussu quid admisisset, apud Iauolenum lib. ix. digest.[b] comprobata est, nam qui ei obsequutus, qui imperandi ius habuit, damnum iniuria dedit: lege Aquilia non tenetur:[c] cùm alioquin delicti atrocitas seu grauitas nullo excusetur obsequio.[d] Igitur cùm flagitij atrocitas siue grauitas, eodē enim sensu vtrumq; verbum accipi, idonea causa visa legibus sit: quamobrem pœnas pendant: quibus alioquin parceretur. mirum videri non debet: si conatus in ijs, quæ atrocitatem & sceleris habent, puniatur. obreptionis verò crimen huiusmodi ne sit: di-

575 spiciamus. Et† quidem Bartolus lib. xlvij. digest.[e] apud Domitium Vlpianum delictorum genera, quo ad hanc quidem inspectionē attinet, quatuor facit. leuia esse quædam ait, quędam grauia, alia grauiora, alia grauissima. Leuibus annumerat, quæ sine dolo admittūtur, vt cùm damnum iniuria datum est.[f] aut etiam quæ dolo perpetrantur; rei tamen mo-

576 dicæ detrimentum continent. vt rei exiguæ: et quæ contemni possit, furtum.[g] Sequens† genus, grauium delictorum est: quo numero sunt delicta priuata, dolo commissa: quæ dā-

[a] l. seruus. ff. de actio. & oblig.
[b] l. liber homo. 2. ad l. Aquil.
[c] d. l. liber homo.
[d] d. l. ad ea. & d. l. seruus. & Glos. d. l. liber homo.
[e] l. non solum. §. si mandato, de iniur.
[f] l. liber homo. 2. ff. ad l. Aquil.
[g] l. ad ea & ibi nota. ff. de reg. iur. arg. l. si liberto. ff. de fur. & l. respicien-dum. §. furta domestica. ff. de pœnis.

num passum grauiter lædunt,[a] quale est ma-
gnæ rei furtum, & omnis iniuria, quæ perso-
næ infertur.[b] grauiora delicta Bartolus ea de-
finit, quæ publica cùm sint: pœnam capitis nõ
irrogant.[c] grauissima verò, quæ irrogant.[d]

Ex † qualitate itaq; delicti modoq; pœnæ, 577
vnde delicti magnitudo deprehendi solet,[e] ap-
paret obreptionis crimen, cui generi delicto-
rum annumeremus. Nam † publicum est, vt 578
& falsi,[f] ei quippe comparatur.[g] & eadem pœ-
na cõércetur.[h] pœnam falsi deportationem es-
se: & omnium bonorum publicationẽ, Mar-
cianus lib. xlviij. digest.[i] est auctor, in libero
homine. nam seruus, qui quid eiusmodi admi-
sisset, vltimo supplicio afficitur.[k] Igitur, cùm
de grauiorum delictorum genere esse obre-
ptio ex suprà scriptis appareat, consequens est
secundum superiorem distinctionem, obrepe-
re conatum pœnam suffere debere. Estq; † 579
hoc in falso testimonio dicto responsum.
qua in re, conatum sine effectu puniri placuit.[l]
vt non aliud in obreptione dicendum sit: quã
falsi crimini exæquari scripsimus.[m] tantò autẽ
atrocius est

[a] d. §. furta domestica. l. auxilium §. in delictis. ff. de minori. & nota. in d. l. ad ea.
[b] d. §. simanda tq.
[c] Glo. l. auxilium. §. in delictis. ff. de minori.
[d] d. glos. in d. §. in delictis.
[e] c. quæsiuit. de his quæ fi. à maioripar. capi. c. nonafferamus. in fi. 14. q. 1. tradit glo. c. meliore proposito. not. Bart. l. lecta. in prin. ff. de accusa. Bald. l. nemo. in fi. C. de sum. trim et in Auth. Clericus. col. 2. C. de Epis. & Cleri. Calde. cons. 1. tit. de accusa. Deci. c. at si clerici. 2. not. de iudic. & ibi l. post Abb. et Deci. Beroius. nu. 35. cũ seq.
[f] l. 1. ff. de pa-
[g] l. si quis obrepserit. ff. de falsi.
[h] d. l. si quis obrepserit.
[i] l. 1. §. fi. de falsi.
[k] d. §. fi.
[l] Glos. & Docto. c. 2. de crimi. fal.
[m] d. l. si quis obrepserit.

atrocius est obreptionis scelus: quanto pluri-
bus obnoxius esse properat: qui tale quid mo-
580 litus proponitur: cuius † inprimis factum, vt
& falsum facientis, non vacat Dei contempti-
one atq; despicientia.[a] prætoris quoq; conti-
net offensionem: apud cuius acta decęptor de
creditoris persona mentitus obrepere Tabel-
lioni instituit.[b] accedit deniq; creditoris ca-
ptio, in cuius necem obreptio fiebat,[c] quæ cō-
iuncta atrocitatem delicti augent, nec separa-
ta essent in proposito negligenda. præsertim
qua obreptionis consilium Dei despicientiam
continet atq; contemptionem, quæ res ad ma-
581 gnitudinē delicti multùm sanè addit. Nā,† [d] Cōs. 157. uol. 1.
vt Socynus[d] elegāter scripsit, & Beroius pro-
bat,[e] illud est maius delictum, quo admisso ma
ior Dei offensio contrahitur, quid autem po-
test esse flagitiosius: quàm Deum despicere atq;
contemnere, quod, vti diximus, falsi consi-
lio inest,[f] & similiter obreptionis: ob delicto-
582 rum comparationem,[g] ad † pœnas quoq; au-
gendas spectari legibus solet frequens delicto-
rum admissio:[h] vt grauius plectatur. quod sæ-
pe, leuius autem quod rarò peccatur. qua de
re Claudius Saturninus lib. xlvij. digest.[i] his
verbis scripsit, nonnunquam euenit, vt aliquo-
rum male-

[a] c. 1. de crimi. fal.
[b] d. c. 1.
[c] d. c. 1.
[d] Cōs. 157. uol. 1.
[e] d. c. at si clerici. nu. 97.
[f] c. 1. de crimi. falsi.
[g] d. l. si quis ob repserit.
[h] Glos. c. admonere. per ill. tex. iunct. c. latorem. 33. q. 2. Bero. d. c. at si clerici. nu. 95.
[i] l. aut facta. §. fi. de pœnis.

rum maleficiorū ſupplicia exacerbentur: quotiens nimiùm multis perſonis graſſantibus exēplo opus eſt. In Lituania † autē, quod bona cum venia huius gentis à me dictum eſſe velim, cottidianus vſus nos docet: hominū vulgus, honeſtiores enim excipio, pronum eſſe ad eiuſmodi obreptiones & falſi conſilia. conſequens ergo eſt dicere, vindicari in his conatū debere: vt aliorum ſupplicium alios à peccandi conſilio deterreat.[a] Sed † qua pœna plecti debeat Tablelioni apud acta prætoris obrepere conatus: qua de re aditi ſumus: videndum eſt. & conſtat conatum variè legibus puniri: ſæpe mitius, quandoq; æquè atq; perfectum flagitium, nonnunquam grauius. quod in directarijs eſt conſtitutum, id eſt in ijs, qui furandi animo in aliena cœnacula ſe dirigunt: vnde & nomen ſumpſere. nam deprehenſi priuſquàm quicquā ſubripuiſſent, grauius, quàm fures plectuntur.[b] Et † quidem in propoſito tractantibus par pœna, an mitior ſtatuenda ſit: illa placuit diſtinctio, vtrúmne verbo ad delictum quis adgreſſus proponatur: an facto, vt qui verbo delictum inchoauit: mitiorem pœnam ſubeat, qui facto, eandem, quam perfecto flagitio ſuſtinuiſſet. quæ ſententia Bartoli fuit apud

[a] *l. capitalium. §. famoſos. ff. de pœnis. & c. clericus. cū ſimili. ibi in glo. alleg. de cohabit. cleri. et mulie. adde l. aut facta. §. fi. ff. de pœnis.*

[b] *l. ſaecularij. in prin. ff. de extra. ordi. crimi.*

li fuit apud Iuliũ paulum lib. xlvij. digeſt.[a] ita
589 diſtinguentis. Cui † conſequens eſt, & vt
ipſe, cõfutata Accurſij opinione, mox ſubicit:
eum, qui puellæ inuitæ oſculum tulit, ſtupri
pœna teneri. idq; Baldus[b] uerũ eſſe negat: pro-
pinquius ad res ueneris factum poſt Iacobum
Butrigarium exigens: cuius hãc eſſe ſententi-
am ſcribit. diſtinguit itaq; Baldus factũ, quod
à perfecto flagitio remotius eſt, ab eo, quod
propinquius ac cohęrens eſt delicto: eiuſq;
587 quaſi pars: ut † cũm quis puellam, uim eius pu-
dicitiæ illaturus, humi proſtraſſet: licet huic
ultimi ſupplicij pœna remittenda uideatur:
quod Raphaelem Comẽſem conſultum, cùm
ex facto talis ſpecies incidiſſet, reſpõdiſſe Phi-
588 lippus Decius refert[d] Rectè † hæc quidẽ,
ſed poſterioris eſſe inſpectionis uideri, prius
enim diſtinguere debemus: ut Alexander
Tartagninus lib. ij. digeſt,[e] eleganter ſcribit.
utrũm certa aliqua pœna legibus conſtituta
ſit: an nulla, ut priore caſu, qui uirisdictioni
præeſt, legum præſcriptum ſequatur: nulla
neq; ſeueritatis, neq; clementiæ gloria affecta
ta.[f] poſteriore autem, cùm puniri conatum lex
uult, nec pœnam præſcribit: quam irroget,
pro animi ſui motu iudex arbitrabitur.[g] illud,

[a] l. 1. de extra. ordi. crimi.

[b] l. ſi quis non dicam oppo. C

[c] Conſ. 96. Chriſtophorus.

[d] l. ſi fugitiui. nu. 46. C. de ſer. fugit.

[e] l. 1. §. fi. quod quiſq; iur.

[f] l. reſpiciendũ. ff. de pœnis.

[g] l hodie. ff de pœn. l. 1 §. 1. ff. de effract. c. de cauſis 2. reſp. de offic. de leg.

quod proximè dicebatur, æstimaturus: uerbõne an facto, propius, an remotius ad delicti consumationem nocere uolens accesserit.

Illud † denicq; admonendus est iudex in arbi- 589
trando, licet ad utramuis partem inclinare possit,[a] procliuiorem eum esse ad mitiorem pœnã oportẽre[b] re ita temperata, ne nimiæ indulgentiæ coarguatur:[c] neu contrà seueritatis.[d] Etenim †, qui durius in reum quid 590
statuit, & pœnæ modum prætergressus grauiter eum lædit: impune[e] ferre Baldo auctore non solet: propterea quod, ut idem Baldus[f] eleganter ait, qui ita mensuram excedit, dolo carere non uidetur. Quanquam † non nescio, 591
quod ad primum caput distinctionis attinet, licere ius dicenti ex causa pœnam legibus præscriptam in condemnando non sequi, sed quãdoq; grauiorem, sæpe mitiorem infligere. idq; inter omnes constare.[g] Vnde, † Ludo- 592
uicus Pontanus[h] in ea specie, cùm furtum rei etiam modicæ lege Municipali suspendio punitur, posse nihilominus iudicem mitiore pœna electa supplicium moderari: & capiti furis parcere, respondit. secundum quæ mollien-
di exasperandiq; legum pœnas facultatẽ eum, qui iurisdictioni præest, ex causa habere, consequens

[a] d. l. hodie.
[b] Bald. l. quicũq; nu. 13. C. de seru. fugi.
[c] Bald. d. l. quicunq;. nu. eod.
[d] l. perspiciendũ. ff. de pœnis.
[e] Rubr. C. de pœna iudic. quima. iud. nu. ij.
[f] d. Rub. & d. nu. ij.
[g] Bald. post Iacob. Butri. & alios. l. si. seuerior. C. exquib. cau. infa. irrog. ldẽ. Bald. Roma. & alij. l. quod seruus. ff. de cõdi. ob cau. Marsi. sing. 182. iudex non debet. id. Marsi. l. 1. § diuus. nu. 19. cum seq.
[h] Cons. 429. Cõsidero in proposito. Marsi. ubi sup.

593 consequens est dicere. His † itaq; definitis, quam pœnam in obrepere conatum statuamus, consequens est tractare. & an rectè facturi simus, si eius faciem stigmate aliquo, aut charactere notandam pronunciemus: id quod non defuit, qui existimaret: sed quia illa pœna in eum, qui Principis sigillum adulterauit, est constituta: [a] ad inferiorum acta pro-
594 ducenda nequaquam uidetur. ne † pœnas, quæ molliendæ sunt interpretatione, contra Her-
595 mogeniani [b] præceptum asperemus. Adde, † hominis faciem, quæ est ad cœlestis pulchritudinis imaginem figurata, inscribi notisue quibusdam compunctam deformari nõ oportêre. idq; Impp. placitis [c] contineri. Se-
596 cundum † quæ Baldus lib. ij. principalium constitutionum [d] nullum tam graue flagitium admitti posse ait: cuius uindicandi causa naso auriculisue amputatis, aut effossis oculis uel alio quoquo modo facies hominis fœdanda
597 sit. Hoc † amplius Angelus [e] frater, si quid aduersus hæc Municipum lege cautum proponatur, negat seruandum. cuius sententiam Felinus refert, [f] nec quenquam mouere debet, aduersus hãc Baldi Angelicq; sententiam, quòd Pontificum constitutionibus [f] admissa

[a] c. ad audientiã. de crimi. falsi.

[b] l. interpretatione. ff. de pœnis.

[c] l. si quis metallum. C. de pœnis.

[d] C Rubr. de uindi. liber. nu. 2.

[e] d. l. si quis in metallum.

[f] c. cùm non liceat. in prin. de præscrip.

[f] d. c. ad audientiam.

ea pœna sit. Nam † quoties in hoc genere 599
causarum aliud Pontifici, aliud Imperatori placuit, diuersis editis constitutionibus: in suo quodq; foro ius reddi oportere iamdudum coustitit: Bartolo [a] & alijs [b] præcipuæ dignationis legum magistris auctoribus. Cùm igitur tali pœna tentatum obreptionis crimen plectendum non uideretur: mitiusq; cum eo agi ratio postularet: qui non in recenti, sed diutinum carcerem perpessus, sententiam exciperet, [c] iussus est reus, nobis ita benignè humaneq; arbitrantibus, hinc id est Vilna, ubi mercaturæ faciendæ gratia degebat, & Lituania abstinere: ex torrisq; esse: ac fines totius huius ditionis quàm primum excedere. facultate eòdem remigrandi perpetuò adempta, ne sua improbitate uulgus hominum, satis per se ad falsi consilia procliue, deprauaret. id, quod est

Principis posteà decreto confirmatum:
utile † rati, è réq; esse publica, malis hominibus suam purgare 599
prouinciam. [d]

[a] l. priuilegia. C. de sacrosan. eccles.
[b] Abb. post Anto. de Butr. c. clerici, de iudic. idem Abb. c. 1. nu. vij. de ope. no. nuncia &c. ecclesia sanctæ Mariæ. nu. 14. & ibi Feli. nu. 43. & Deci. nu. 18. de constitu.
[c] l. si diu tino. ff. de pœnis.
[d] l. 3. ff. de offic. præsi.

PETRI ROYZII MAVREI ALCAGNICENSIS REGII IVRECONSVLTI.

Decisio Lituanica Quarta.

De legitimis excusationibus eorum, qui in ius vocati non veniunt.

1. Vtrum ad unũ tribunal uocatus, si ad aliud uocetur, & eò uenire etiam debeat? & numero 7.
2. Captiuitas, infirmitas, peregrinatio & publica expeditio excusant à contumatia.
3. Exceptio firmat regulam.
4. Permissum uno casu, prohibitum alio uidetur.
5. Quod non excipitur, sub regula manet.
6. Vi fluminis prohibiti, equiue amissione ad iudicium non accurrentes. item mercaturæ aut rei dominicæ causa absentes excusantur. & quare numero 13.
7. Ad unum tribunal uocatus, si ad aliud maius uocetur, exceptionem non habet.
8. Idem si ad minus tribunal, sed de maiori re.
9. De pari aut etiam eadem re ad duo tribunalia æqualia uocatus, ad utrum malit, occurrere potest.
10. Ad duo tribunalia uocatus, ad neutrum accurrens, utrumq; contemnere dicitur. & quare cum nume. seq.
12. Ad duo tribunalia diuersis horis uocatus, licet eadem die in utroq; respondere debet.
13. Casuum expressis similium idem est, quod de expressis iudicium.
14. Iudicum iniquitas multos causæ iactura afficit.
15. Captiuitas iure communi & Saxonico excusat à contumacia.

16. Contumacia ex contemptione iudicis nascitur.
17. Vocatus in ius, nec comparens, iniuriam facit iudici.
18. Quæ captiuitas excuset à contumacia.
19. Iniuria. Magistratus impediti procuratorem mittere nõ debent. impediti sua culpa debent.
20. Inops procuratorem non mittit.
21. Item impeditus sua culpa in causa arduæ
22. Magnitudo causæ ex quo æstimetur.
23. Matilda xxx. passuum milia agri, aliquantulum terræ uocauit.
24. Antiochus Asiæ Rex, amplissimos Regni sui fines, modicos dixit.
25. Ex qualitate personæ accipientis, magnum alioqui, modicum appellatur.
26. Causa perplexa inter graues & arduas numeratur.
27. Sententia contra detentos in uinculis lata, quando nulla sit, & quando postea rescindatur.
28. Qui à latronibus, prædonibus potentioribusue distinentur detentis in uinculis similes sunt.
29. Alieno flagitio impediti procuratorem non mittunt.
30. Sententia contra ui priuata detent os lata quando nulla sit, & quando infirmetur.
31. Scire iudex dicitur, quæ scit, quà iudex est, non quà priuatus.
32. Qui alicunde exire non potest, pro uincto est.
33. Alicunde non discedere datis fideiussoribus aut iureiurando promittens, in eadem causa est.
34. Idem in simpliciter promittente aut dicente. quia graue est fidem fallere.
35. Inter iusiurandum & simplicem loquelam, nulla est apud Deum differentia.
36. Sit sermo uester, est. est. non. non. quod amplius est, à malo est.
37. Promissum quid, quid idem dictum.
38. Dictum, nisi quod iactandi animo profectum est, præstari debet.
39. Fides, numinis loco olim culta, proxima Ioui à Romanis in capitolio collocata est.

180

40. Religio M. Attilij Reguli in fide hosti data.
41. Nobilibus, claris & dignitate præditis, quàm plebeis obscuris & priuatis plus creditur.
42. Nobiles in suffragando præferuntur plebeis.
43. Item in testimonij dictione, nisi pro reo plebei, nobiles pro actore testimonium dicant. & nu. 46. & inter nobiles qui nobilior est, præualet.
44. Fœmina nobilis, in testimonij dictione, præfertur uiro plebeio.
45. Regulariter in testimonij dictione uir fœminæ præfertur.
47. Pauci testes nobiles multis rusticis & Cardinales pauci multis pannosis clericis anteferuntur.
48. Et si nulli etiam dignitate prædito mandatum se à Principe habere asserenti creditur, nobilis tamen præcellentis fidem sequi honestum est.
49. Prætor, qui nobili totum prætorium pro carcere aut Ciuitatem dedit, si aufugiat ille, excusatur.
50. Creditum sibi castrum nobili committens, si illius admisso in hostium potestatem uenit, ueniam meretur. aliter atq; si plebeio commisisset.
51. Qui ob nuditatem apparere publicè sine dedecore non possunt, si in ius uocati non ueniant, excusantur.
52. Egestate impediti Innocentio & Alexandro auctoribus comparantur ægrotis.
53. Appellatori appellationem ob egestatem non prosequenti tempus non currit, nec ob eam causam uicto nõ appellasse nocet.
54. Nobiles pauperes exemplo egregiarum personarum ad iudicium testificandi gratia non ueniunt. Pauperes.
55. Pauperes tam qui suo, quàm qui fortunæ uitio egestate laborãt, adiuuantur. cum nu. 65.
56. Non inspicitur factum, sed causa faciendi, cum duob. nu. seqq.
59. Mulier, tam quæ ex alieno, quàm quæ ex suo uiro concepit, excusatur à contumacia.
60. Priuilegia uteri.
61. Priuilegia prægnantis & puerperæ.

62. Reipub.

62. Reipub. interest ne quis sua re malè utatur.
63. Omnis extra matrimonium concubitus diuino & humano iure prohibetur.
64. Adulterij pœnas legibus statutas nemo effugit.
65. Pauper, tam qui suo, quàm qui fortunæ uitio laborat beneficium habet legum.
66. Vtrum pauper ab inope differat.
67. Paupertatis uerbum Bartolo priuationem significat.
68. Inops quibusdam is est, qui nihil habet.
69. Bartoli sententia refellitur, & nu. 70. pauper est qui minus 50. aureis in bonis habet.
70. Pauper est, qui modicum habet.
71. Pauper est dictus quasi parum habens.
72. Paupertas M. Varrone auctore à parua pecunia deducitur.
73. Pauper est, qui aliquid in bonis habet. & nu 83.
74. Inops secundum quosdam est, qui nihil habet in bonis.
75. Quorum opinio refellitur, & nu. 76. 77. 78. 79. & seqq.
76. Magnum ad aliud refertur & contrà, paruum, nu seq.
79. Qui pauper est, idem & inops. cum nu seq.
81. Veteres opiniones de differentia inter paupertatẽ & inopiã improbantur.
82. Inopia à paupertate differt, auctore Royzio, quà genus à specie.
83. Qui nihil habet, pauper non dicitur, sed inops. cum duob. nu. seqq.
86. Pauperi quæ facultates assignentur.
87. Modici appellatio latissimè patet.
88. Modici uerbo quod parum est, & quod paruum significatur.
89. Vlpianus uulnusculum modicum pro paruo dixit & alij similiter alia. usq; ad nu 95.
96. Modicum pro pauco sumitur cum nu. seq.
98. Modicum mediocritatem significat. ut immodicum, modum excedens.
99. Modus quid.

100. Modicum per se non dicitur.
101. Mons paruus & milium magnum appellatur. idem aliò atq; aliò relatum. magnum & paruum dicitur, similiter multum & paucum, cum nu. seq.
104. Tria, quattuor, & quinq; pauca uocantur & multa. cum nu. 18.
105. Vtrum duo multa rectè dicantur.
106. Vnum numeri principium est.
107. Vnum esse multa, disputat auctor.
109. Centum & amplius pauca dicuntur.
110. Item tria & uiginti millia.
111. Meretrix quibusdam est, quæ plus quàm tribus & triginta hominum millibus se miscuit.
112. Meretrix quæ uerè dicatur. & nu. 118. & 121.
113. Baldo quæ meretrix.
114. Meretrix unde dicta.
115. Meretricis nomen uno compressu quæritur. & nu. 120.
116. Nicolaus Abbas refellitur.
117. Carpitur Alciatus.
119. Diuina lex, quæ mœchari uetat, meretrices esse uetat.
120. Maritus uxorem adulterari semel passus, leno est.
121. Mulier, quæ se uiri miscet absq; pretio, pro meretrice est.
122. Sui copiam uni faciens, testis esse potest, quæ pluribus non potest. & quare nu. seq.
124. Consuetudo ueneris cũ una quãdoq; legibus improbata nõ fuit.
125. Mulier unius commertio contenta cogi nõ debet distincta ab aliis ueste uti: sicuti meretrices.
126. Carpitur Baldus.
127. Item Salycetus.
128. Ex aliò relatorum parum habet, exaduerso nimium. pro medio autem satis.
129. Satis est medium inter multum & paucum.
130. Exemplum proximorum rudium gratia ponitur.
131 Quid parum in repub. sit, quid satis, quid item nimium cum nu. seq. usq; ad nume. 138.

134. Quibus lex præest, Deus præest, quibus homo autem, bellua.
136. Facile est imperium in bonis.
138. Triplex hominum genus apud Hesiodum.
139. Furiosus parricidij pœnas non luit. cum nu. 141.
140. Furiosus, ne sibi alijsue noccat, in uinculis teneri debet.
142. Ebrietas & somnus, infantia item & somnium excusant delictũ, cum duob. nu. seqq.
145. Iniuria ex affectu facientis consistit.
146. Hippolytus Marsilius carpitur.
147. Parricidium cetera delicta immanitate superat.
148. Romulus in parricidas nullam pœnam statuit. & quare.
149. Pœna à posterioribus in parricidas constituta.
150. Marsilius refellitur & nu. seqq. item nu. 164.
153. Omne ius hominum causa constitutum est.
154. Hispaniarum Reginæ factum de furioso supplicium sumi iubentis malè à Marsilio defendi.
155. Et quemadmodum defendi possit.
156. Furiosorum admissa cur non puniantur.
Furiosi ignorantibus & absentibus comparantur.
157. Ignorantia excusat delictum.
158. Absens criminaliter condemnari non potest.
159. Furor liberat pœna delinquentem etiam damnatum. & an consulendus princeps.
160. Quare in furiosos non animaduertatur.
161. Qui furiosum punit, bis peccat.
162. Ob delicti immanitatem licet iura transgredi.
163. Afflicto non est addenda afflictio.
165. In delictis interpretatio mitior est adhibenda.
166. Concludit de ijs, quæ alio reseruntur.
167. Modicum quid. & nu. 204 usq; ad nu 209.
168. Momenti uerbo punctus significatur usq; ad nu. 172.
173. Idem uerbum cum quodam temporis laxamento accipitur, usq; ad nu 177.
178. Furor momenti significatio ad pluriũ dierũ demonstrationem.

179. Exempla

179. Exempla non arctant regulam.
180. Necessitas feriis caret.
181. Quæ opera rustica licitè diebus festis exercentur.
182. Momentum naturæ quod Venuleio.
183. Dies qui.
184. Stipulatio noctu rectè contrahitur.
185. Leges ad ea, quæ frequentius fiunt, adaptantur.
186. Bartholomæus Socinus & Doctius eius præceptor refelluntur.
187. Momenti definitio ab Accursio tradita confutatur.
188. Momentum Platonii tempus non significat.
189. Vaga momenti significatio.
190. Confestim fit, quod momento fit.
191. Confestim fit, quod, quamprimum fieri potest, fit.
192. Confestim uerbum plurium dierum spatium quandoq; demonstrat.
193. Confestim fit, quod decennio fit.
194. Confestim cum temporis laxamento accipitur: quod intelligi magis, quàm dici potest. & nu. 196.
195. Idem statim, quod confestim significat.
197. Verbi confestim & similium significatio. cum nu. seqq.
200. Statim fit, quod intra uiginti annos fit.
201. Quod intra centum dies fit, repentè dicitur factum, cum nu. seq.
203. Conclusio de uaga uerborum significatione temporis punctum demonstrantium.
210. Qui pauper sit, arbitrio Iudicis relinquitur. nisi lex modum patrimonij definiat. cum duob. nu. seqq.
213. Qui pauper sit, quandoq; partim lex partim iudex definit.
214. Minus habens in patrimonio, quàm pupillus, non est idoneus tutor. & quid de teste ad inuentarium adhibito. nu. seq.
215. Multùm interest testis locuples sit, an egens.
216. Paupertas malum suadet.
217. Sola paupertas non arcet à testimonio.
218. Cur ad pauperes testimonium dicturos eatur.
219. Testis non minus in bonis habere debet, quàm id de quo controuertitur

uertitur. & quare. cum nu. seq.

221. Paupertas quando fidem testimonij minuat, iudex arbitratur. cum nu. seq.

223. Et unde hoc æstimetur. & nu. 232.

224. Suo uitio pauper, non est idoneus testis.

Malimores pauperé faciunt.

225. Qui malis moribus est, pauper est. & contrà, qui bonis moribus, diues. nu. 227.

226. Diuitiæ malis artibus quæsitæ possessori non prosunt.

228. Honesta uita pro diuitijs est.

229. Integritas personæ tollit omnem suspitionem.

230. Honestatis & opum idem est iudicium, & quare.

231. Testi diuiti, quàm pauperi, magis creditur. & quare.

233. Nobilis plura habens est pauperior plebeio minus habente.

234. In Nobili facultates, quibus tueri dignitatem suam non potest paupertati adnumerantur. & quid inde sequatur. nu. seqq. cum nu. 237. & seqq.

236. Non cumulus patrimonij, sed personarum conditio secernit paupertatem à diuitijs.

237. Quatenus facere quis possit, ex qualitate personæ consideratur.

238. Nobili, quàm plebeio ampliora alimenta præstantur.

239. Bonis cedens facultates postea nactus, quà facere potest, conuenitur.

240. Litterarũ excellentia nobilitati generis comparatur. cum nu. seqq usq; ad nu. 243.

Sicilia litteratos honorat

244. Sicilia litteratos honorat, ideoq; sancta terra existimatur.

245. Quarum artium, professores alicubi honorantur, ibi & illæ artes esse in precio creduntur.

246. Virtus nos Deo, non genus, acceptos reddit.

247. In petitione pontificatus obscuritas natalium frustra obicitur.

248. Nobilis ignobili ceteris paribus præfertur. nisi cum ecclesia eget Ecclesia, ut nostro tempore. cum. nu. seqq.

252. Hispaniarum laus in uindicanda religione. & Cazallæ supplicium.

253. Dictum

253. Dictum in nobili ad milites & litteratos producitur.
254. Qualitas, quæ priuilegium dat, inter priuilegiatos inspicitur, ut alius alij præferatur.
255. In Doctore quid spectandum.
256. Miles parum distans à pagano, & ab indocto Doctor, priuilegio carent.
257. Verba debent accipi cum effectu.
258. Nihil & inutile exequantur.
259. Damnato ad manus amputationẽ, manus quà ualet, non arida amputatur.
260. In Episcopis constituta ad Episcopos, qui non habent administrationem, non pertinent.
261. Episcopus non habens administrationem impropriè dicitur & abusiuè Episcopus.
262. Quid in paupertatis definitione spectetur, concluditur.
263. Pro modo oneris, quod quis sustinet, diues aut pauper iudicatur.
264. Qui habet, quo opus est, diues: qui minus, pauper dicitur.
265. Qui egentissimus.
266. Qui huic proximus.
267. Tertius paupertatis gradus.
268. Qui diues.
269. Non est pauper, cuius pater diues est.
270. Mulier patrem habens diuitem à quarta in bonis uiri defuncti remouetur. patri enim eius alendæ incumbit onus. nu. seq.
272. Vtrum mulier, quæ uictum sibi quærere suis operis potest, à quarta in bonis uiri submoueatur.
273. Indignum est mulierem nobilem suis operis uictum quærere, idem in uiro dicendum 275.
274. Filium, qui suis operis uiuere potest, pater non alit.
276. Præsbyter pauper, cuius pater diues est, ab Episcopo, qui eum iniciauit non alitur, sed à parte. & hoc quomodo intelligatur. nu. seq.
278. Qui pauper, qui item diues.
279. Diues delinquendo fit pauper: cum nu. seqq.
282. Concluditur paupercm uariè dici.

283. Priuilegia papalia usq; ad nu. 307.
290. Afflictos affligere non oportet. & nu. 295.
292. Iudices nostri temporis & linguam & manus habent uenales.
297. Iusiurandum peccati uinculum esse non debet.
298. Causidici à pauperibus patronicij causa quicq; capiētes peccāt.
301. Nemo alium beneficio afficere cogi debet.
305. Interest Reipublicæ ob inopiam bona ingenia non latere.
308. Vtrum ui fluminis prohibitus ad similitudinem captiui excusetur. & nu. 310.
309. Quibusdam casibus exceptis, casus eandem rationem habentes excepti uidentur.
310. Argumentum à similibus ualet.
311. Captiuitas tam Saxonico, quàm communi iure excusat à contumacia. & quare. nu. 315.
312. Ius municipale continens idem quod ius commune, æquè producitur, atq; ius commune, etiam si uerbis taxatiuis utatur: aut sit odiosum & quare. nu seq.
314. Illa ratio pro expressa haberi in lege debet, quæ sola reddi potest.
316. Vis fluminis impeditus quando audiatur. & quando non.
317. Infirmitas tam animi, quàm corporis excusat à contumacia.
318. Animi ægritudo quæ.
319. Dementia à furore differt, quà genus à specie. & nu. 335.
320. Eodem quoq; modo mente captus à furioso differt.
321. In furiosos, ne noceant, quid constitutum. & nu. seq.
323. Dementis & mente capti eadem est significatio.
324. Præpositio de priuat.
325. Quid demens, quid idem mente captus. cum duob. nu. seqq.
328. Manus arida non est pro manu.
329. Demētes mente capti & furiosi quibus comparētur. & nu. seq.
331. De furiosis scripta, in dementibus habent locum. & contra.
332. Fatui furiosis dementibus & mēte captis quando comparantur.
333. Dicta in furiosis in phreneticis habent locum.
334. Duo esse dementiæ genera concluditur.
336. Cognatus & adgnatus differunt quà genus à specie, adoptatus item &

item & ad rogatus. nu. seq.

338. Franciſci Connuani opinio refellitur.

339. Tertium & quartum genus furioſorum quod. & quæ eorum conditio. cum nu. seq.

341. Fatui qui, & illorum conditio.

342. In dementia & furore dictum, an in ebrietate habeat locum.

343. Pittaci lex in ebrios.

344. Morbus qui Sabino definitur. & qui excuſetur. cum nu 348.

345. Morbus Sonticus ſecundum legem 12. tabularum diem diſſungit.

346. Budæus refellitur.

347. Morbi præſumuntur diuturni.

349. Morbus Sonticus qui Iauoleno. & qui Iuliano. nu. seq.

351. Sonticum quid dicatur.

352. Morbus neceſſariorum excuſatur.

353. Debilitas æquè atq; infirmitas excuſatur.

354. Animi languor, ut & corporis, excuſationem habet.

355. Excuſatur, qui periculum imminens depulſurus, è iudicio diſcedit. aut non uenit in iudicium.

356. Et an à Iudice, ueniam petere, qui in ea cauſa eſt, debeat.

357. Qui timor excuſet.

358. Timor alius in uirum conſtantem cadit, alius non.

359. Non ueniens, quò uenire tutum non eſt, etiam ſi per pactum eò uenire promiſiſſet, ſiue ſibi, ſiue cauſæ ſuæ metuat, excuſatur. cum duob. nu. seqq.

362. In litigatore dicta habent locum in Iudice.

363. De fide publica. & quando eam ſequi tutum ſit. aut petere oporteat. cum nu. seqq.

364. De licentia militari, & Tarnonij & Mieliecij in Caſtris diſciplina.

367. Quod de inſecuritate loci, quò quis uocatur, dictum eſt. de loco, per quem eò eſt tranſeundum, accipi debet. & quomodo intelligendum. nu ſeq.

369. Ad locum peſtilentẽ uocati & non uenientis, iuſtus eſt metus etiam ſi ſemel uenerit. nec alium eò mittere cogendum. cum duob. nu ſeqq.

372. Ad locum

372. Ad locum inhoneſtum uocatus uenire non habet neceſſe.
373. Non omnibus idem turpe eſt.
374. Diſcedens alicunde peſtis metu excuſatur. omniaq; ei iura ſalua ſunt cum nu. 376. uſq; ad nu. 381.
375. De metu mortis, & eius malo.
378. Ex cauſa iuſta abſens pro præſente eſt.
379. Qui aliquandiu domo ex neceſſitate abeſt, pro ſemper præſente eſt. cum nu. ſeq.
382. Diſcedens alicunde metu peſtis, an uicarium relinquere debeat?
383. Epiſcoporum negligentia in uindicandis hæreſibus carpitur.
384. Doctori peſtis metu diſcedenti, an integra merces debeatur? & quid in alijs operarum ſuarum locatoribus.
385. De loco peſtilenti dictum, in locis adiacentibus eſt reſpondendum.
386. Suſpitio peſtilentiæ pro peſtilentia habetur. ut belli ſuſpitio pro bello eſt. cum trib. nu. ſeqq.
390. Peregrinatio & publica expeditio excuſant à contumacia.
391. Qui peregrinari dicatur.
392. De peregrinatione neceſſaria & uoluntaria, & utram lex excuſet uſq; ad nu. 397.
393. Affectata abſentia non tribuit priuilegium.
395. Peregrinatio religionis cauſa ſuſcepta quando excuſetur, & quando non.
398. Reipublicæ cauſa abſens excuſatur. & quomodo id accipiendum, uſq; ad nu. 408.
409. Minores magiſtratus in ius uocari poſſunt. maiores non niſi depoſito officio præterquam quibuſdam caſibus nu. ſeq.
411. Perpetui magiſtratus rectè in ius uocantur. & quare.
412. Tutor à pupillo, & curator ab adoleſcente ante tutelam & curatoriam finitam non conueniuntur aliter atq; curator furioſi. & quare.
413. Magiſtratus ad placitum poſiti. ut perpetui magiſtratus ſemper conueniri poſſunt.
414. Pontifex, dum ſacra facit, in ius uocari non poteſt.

415. Qui ob loci

415. Qui ob loci religionem se alicunde mouere non possunt, malè in ius uocãtur.
416. Defenditur Accursius, à Zasij reprehensione. & nu. seq.
418. Professor legum, dum discit & docet, in ius uocari non potest. & quare. & quid in auditoribus. cum tribus: nu. seqq.
422. Dicta in Doctoribus, habeántne in auditoribus locum.
423. In ijs, quæ sunt adaliquid, in uno dicta in altero procedunt.
424. Dicta in Doctoribus & auditoribus. an ad nudum nomen gerentes porrigantur?
425. In matricula non descriptus, etiã si det litteris operam non est pro auditore, exemplo militis in numeros non relati. nu seq.
427. Enumerantur uarij casus. quibus in ius uocari quis prohibetur. usq; ad nu. 431. & de eorum intellectu & ratione, numeris sequentibus usq; ad nu 470.
436. Pontificem, Dei sacris uacare oportet.
438. A legis uerbis recedere non licet.
439. Summa est ratio, quæ pro religione facit.
440. Dictum in pontifice in omnibus sacra facientibus habet locum.
442. In re dubia satius est legis uerbis seruire.
446. Afflicto non est addenda afflicto.
460. Nosocomiorũ Priuilegijs uiuitur Nosocomiorum Præfecti. & quare.
461. Militum item Priuilegia tribuuntur eorum medicis & uxoribus castra secutis & quare. cum nu. 464. & seq.
462. Reipub. causa absentium Priuilegia habent eorum Comites. & id quomodo intelligatur. nu. seq.
466. Recitatur opinio Accursij, & refellitur.
467. Quod quibusdam frustra concederetur, nisi ad quosdam pertineret, ad illos porrigitur. cum tribus nu seqq.
471. In ius uenire impeditos an procuratorem mittere oporteat?
427. Priuilegium habens perpetuum, uenir. impeditus procuratorem mittere tenetur. aliter atq; temporarium habens. & quare nu tribus seqq.
476. Ex iniusta causa absens procuratorem mittere tenetur.

477. Qui ex iusta causa & uoluntaria abest, procuratorem habere debet. aliter atq; ex necessaria absens. nisi actor sit.

478. Perpetuò impeditus procuratorem mittere habet necesse.

479. Idem in diuturno impedimento est receptum. quod in perpetuo

480. In causis celeritatem desiderantibus procurator mittendus est.

481. Lite ante impedimentum cæpta aut præparata, defendi per procuratorem reus debet.

482. Actor per procuratorem agit, si idoneum reperit. aut ardua causa non est. & hoc quomodo intelligatur. nu. seq. cum nu. 487. & nu. 489. & sequenti.

484. Causa ardua quæ. & duobus nu. seqq.

488. Necessitas ineuitabilis excusat. non etiam. quæ euitari potest.

491. Quomodo impedimentum probetur. & quibus casibus per testes. & quibus per iuramentum. cum duobus nu. seqq.

494. Impedimentum iuramento non amplius, quàm semel probatur.

495. Iuramentum Iudice non deferente datum non probat.

496. Impeditus an & quomodo protestari de impedimento debeat, disputatur. usq; ad nu. 523.

497. Communis opinio carpitur per Paulum Castrensem. & defenditur per Alexandrum. nu. seq.

499. Fulgosius communem opinionem refellit. & ab Alexandro. & Auctore defenditur, cum duob. nu. seqq.

502. Eadem item communis opinio confutato Fulgosio ab Alexandro & auctore sustinetur. usq; ad nu. 508.

504. Priuatim utile per consequentiam publicè utile est.

505. Quædam priuatim utilia quibusdam publicè utilibus præferuntur. cum duob. nu seqq.

508. Iusaliud publicum, aliud priuatum.

509. Iniuriam sacris sacerdotibus & Magistratibus factam quilibet uindicare potest. & nu. 519.

510. Vera ratio cur militis et litigatoris cessatio plectatur. et. nu. 513

511. Rem uetitam faciens, rebus etiam prospere gestis, plectitur.

514. Papirij Dictatoris in seruanda militari disciplina seueritas Posthumij item Tuberti, & T. Manlij Torquati. & Clearchi eadem de

eadem de re dictum, cum duobus. nu seqq.

§15. Quando miles & in ius uocatus, hic ad iudicium, ille ad commeatum non ueniens. Ducem & prætorem contemnere dicantur. cum nu. seq.

§17. Contumatia quid.

§20. Cum quid sub pœna ad præscriptum tempus effectum iri promissum est, statim, quàm certum est ad illud tempus effici nõ posse, pœna committitur.

§21. In ius uocatus quando maturè domo profectus dicatur. et quando se artasse.

§22. Tempestas intelligitur siue marina, siue terrestris.

§23. An impeditus de impedimento protestari debeat. cum nu. seq.

§25. Factum sine uoluntate, non habet obsequium: ut fato factum.

§26. Factum absq; uoluntate non inspicitur.

§27. Factum ex uoluntate interpretari debet.

QVidam † in ius uocatus litem esse sibi apud aliud tribunal allegauit: quærebatur idoneáne satis causa uideretur, quamobrem sisti eum secũdo iudicio nõ oporteret. 1 2

Quominus † uerò eius allegatio audiretur: mouebat, quòd Theutonum [a] ius, de quo in hoc auditorio respondemus, quattuor illa tãtũm excusat, captiuitatem, infirmitatem. peregrinationem & publicam expeditionem, quibus casibus necessitati iudiciorum quisq; eximitur; & Magistratui non obtemperasse, ne- [a] Spec. Sax. lib. 2. Arti. 7.

mini fraudi est. Consequens ergo uideri, nullam aliã defensionem admittendam.

Nam † ut dicere uulgò solemus, & Bartolus 3
lib ix. digest. apud Domitium Vlpianum notat: [a] ceteriq; probant: [b] exceptio firmat regulam. Et, † cùm quibusdam casibus 4
aliquid lege permitteretur. in ceteris idem prohibitum, rationis est. Nam, † quod 5
exceptum non est: id sub regula est. sic quantùm repeto, Bartolus xxiiij. lib. digest. disputat. [c] Qua ratione quidam [d] negant, 6
adiuuari exceptione eos, qui ui fluminis prohibiti, aut equo per iniuriam amisso, ad iudicium accurrere non potuissent. quiũe mercaturæ fcciendæ gratia peregre sint, in Italiam fortè aut Moschouiam profecti. aut rei dominicæ operam dent. Interpres tamen Theuton has excusationes admittit: [e] & † nos ad- 7
mittendam suprà scriptam exceptionem respondimus, [f] in alio auditorio se causam habere allegantis: quia ad maius tribunal uocari non diceretur. quo casu litem inchoatam impune deserere licere, Iulius Paulus lib. xlij. digest. scribit. [g] Tantundem † proban- 8
dum est, & cùm ad minus tribunal quis uocatus proponitur, si maioris rei lis intenderetur.

Non

[a] l. quæsitũ. §. idem respõdit. uers. deniq; de instru. uel instr. lega.

[b] Angel. cons. 139. quidam emptores. Roma cons. 337. Deci. l. 1 ff. de diuer. reg. iur. nu. 27.

[c] Rub. solu. matri. in fi.

[d] d. glo. 2. uers. quærere unus poßit. d. arti. 7.

[e] d glo. 2 uers. non obstantib.

[f] l. 2. in fi. & l. 3. in prin. ff. de in ius uocã.

[g] l. contra pupillum. in fi. de re iudi.

Non exigo, ut apud tribunal causa audiri tractariúe cœpta sit, uocatum quippe in ius esse, quominus ad aliud tribunal uenire quis cogatur: satis est. Enimuerò † si accidat de pari causa aut etiam eadem ad duo tribunalia, quæ æqualia sint, quem uocari: licebit huic, ad utrum malit, accurrere. Quod † si ad neutrum uenerit: quasi utrunq; contempserit: contumaciæ pœnas luet. Ad † duo tribunalia simul uocatum, idcirco ad alterutrum eum accurrere satis est, quia per rerum naturam in duobus esse locis eodem tempore nemo potest. Ergo, † cui quamuis eadem dies, non eadem tamen hora apud diuersa tribunalia dicta est, uti obiq; respondere cogēdo erit. quia incipit fieri posse, ut se utrobiq; sistat. & hæc quidem omnia apud Domitium Vlpianum lib. ij. digest. Paulus Castreñ tradidit [a] ceteriq; probant, [b] à quibus plenior hac de re tractatio petenda est. Quare † uerò extra casus iure Theutonico comprehensos pœna contumaciæ remittatur: interpres Theuton [c] non satis explicat: eo contentus, quod casus expressis similes sententia contineri uideantur. eum itaq;, qui ui fluminis impediretur, ne se in iudicio sistat: hostium potito

[a] l. 2. §. 2. in fi. si quis cautio. post Bart. l. 2. § qui exhibendi de custo. & exhibi. reor.
[b] Alex. Ias. & alij. d. §. 2.
[c] Spe. Sax. lib. 2. arti. 7 glos. 2.

similem esse ait. nam ut, qui ab hostibus captus est: suæ spontis non est, ita, inquit, & qui ui fluminis, quò magis iter continuet, prohibetur. equi amissi casum ægritudini dicit similem. negotiatorẽ mercaturæ causa peregre agentem peregrinanti comparat. eũ uerò, qui rei dominicæ causa abest, ad similitudinem militantis habendum arbitratur. & postremò omnes casus, qui legibus continentur, ad suprà scriptas quattuor causas iure Theutonico expressas redigi posse, scribit. De quibus singulatim dicendum mihi ordine putaui, quia in forum frequentes ea de re quæstiones incidere scio. & sæpe † iudicantium iniquitate multos ob moram uenia dignam bona causa cecidisse animaduerti. non sine domestici doloris memoria, quodam, qui in meo famulatu est, superioribus annis damno litis aduersus leges coërcito, qui nihil aliud admiserat, quam quòd, ipso temporis puncto, cũm eius causa ex albo, ut in auditorio Palatino fit, pronunciaretur: iudicio non adfuisset. is posteà, ut in integrum restitueretur, beneficio uidelicet ætatis, causa multùm ac diu scripto à me defensa, ægrè sum consecutus. sed ad institutũ sermonem redeo. Ordiar † uero ab ea causa, quam

causa, quam primam lex [a] facit. ea quidem est captiuitas, quæ ius proprium non continet. nam legibus [b] Quiritium, qui in seruitute est, hac exceptione adiuuatur. & naturalis ratio facit: ut qui externa ui distinetur, quòd in iudicium non stitit, hoc ei fraudi esse non debeat. neq; enim contemni ab eo Maiestatē Prætoris intelligi: qui obtemperare ei nō potuit.

[a] d. Artl. 7.

[b] l. 2. §. illud in fi. ff. si quis cautio.

16 Contumaciam † autem ex contemptione
17 ius dicentis nasci, nemo nescit. [c] Nec † uacare iniuria eius, cui nō pareretur, quidā [d] puta
18 uerunt. Captiuitatem † non eam tantùm accipere debemus, quæ libertatem adimit: & enim non ijs solis, qui in hostium sunt potestate, hæc exceptio patrocinatur. sed & illos tuetur: qui publica custodia ac uinculis coërcentur. [e]

[c] l. contumacia. ff. de re iudi.

[d] Cardi. Clem. 1. colu. 8. de dolo & contu.

[e] §. illud. 2. respon.

19 Modò † sciamus, multum interesse, suo merito, an per iniuriam Magistratus id patiantur. nam posteriore casu, mittere eos procuratorem non oportēre, placuit, cùm, qui suo merito in eum casum deuenit.
20 hoc beneficio non utatur. nisi † ita inops sit: ut, quo patrocinij mercedem procuratori exsoluat, habere negetur, nam in hac specie paupertati ueniam dandam, benignè responsū est: hominis etiam uincula promeriti. quod

Parisium

[a] Bar. & alij. l. quæsitum. ff. de re iudi. l. ij. §. si quis iuditio. ff. si quis cau. l. fi. ff. de in integ. resti. l. 1 ff de diuer. & tẽpo. præscri. l. ij. §. fi. ff. de custo. reo. Doc. c. ij. de procu.

Parisiũ præceptorem meum, post ueteres [a] ex facto consultũ respondisse, [b] scio, qui sententiã, quæ aduersus eos, qui in uiculis sunt ac publica custodia, nullius esse momenti dixit, seu per iniuriam Magistratus id sustinent: seu suo etiam admisso, cum per egestatẽ conducere procuratorem non possunt. Tantundem † probat: [c] cum causa esse ardua proponitur. nam &, qui in custodia iusta est: ob causæ magnitudinem necessitate dandi procuratoris liberatur. [d] Magnitudinem † causæ, quæ de rebus, quæ in patrimonio nostro habẽtur, fortè sit: non ex modo eius, de quo lis intenderet, æstimare debemus: sed ex opib. eius, qui in ius uocaretur, nam homini in non magnis facultatibus posito potest ea esse grauis causa: quam locuples ac opulentus possit contemnere. Modus itaq; fortunarum cuiusq;, qualitatem causæ mutat: & alij leuem, alij grauem facit: ut magis minúsue quis in bonis habet. Sic † Matildam [e] diuitem feminã triginta passuum millia, agri, quem Ecclesiæ donabat, aliquantulum terræ dixisse refertur. [f] Sic † & Antiochum, Asiæ Regẽ à Scipione deuictũ, Tauro tenus regnare iussum, modicos sui regni fines dixisse, auctor est

[b] Conf. 102. quod sẽtentia uol. 4.

[c] d. conf. 102.

[d] d. conf. C.

[e] Arg. c. 1. infi prin. de rest. spoli. lib. 6. l. p pter. litem. ff de excusa. tute

[f] Glos. l. sed & si susceptit. § penul. ff. de iudi. in uerb. modica.

Marcus

25 Marcus Tullius pro Deiotaro. Eadem † quoq; inspectio in accipientis persona est. ideoq; argenti auriue pondo clarissimis uiris relicta Domitius Vlpianus lib. v. digest.[a] modica fidei commissa appellauit. de quibus si iudiciū fortè susciperetur, talibus legatarijs leuis causa esset. ut & Matildæ de tanti agri modo, cùm tenuiores homines minorum sæpe rerum grauem sibi atq; intolerandam iacturā meritò ducant. Illam † quoq; Innocentius iiij. Pontifex, Max. grauem causam atq; arduam dixit, quæ difficilis est atq; perplexa, quam sententiam lib. 1. epistolar. decretalium[b] Nicolaus Abbas est sequutus. Quod † dictum est, sententiam aduersus in uinculis detentos nullius esse momenti, exaudiendum est, cùm iudici pronunciaturo eius impedimenti fides facta proponitur. [c] nam si aduersus ita impeditos per ignorantiam iudicâsset: ualere quidem sententiam placuit, rescindi tamen impedimento posteà probato oportere.[d]

28 Planè, † quod in ijs, qui in publica custodia sunt, diximus: æquè in illis erit probandum, qui à latronibus prædonibusue capti, aut à potentioribus ui oppressi in uinculis esse dicuntur: [e] nisi † quòd hic datio procuratoris non

[a] d. §. penul.

[b] c. 2. nu. 9. de procura.

[c] Alex. l. 2. ff. de in ius uocan. et l. quæsitum, de re iudi. et Bart. et communiter Docto. ibid. & pariſ. latè. d. cons. 102.

[d] Alex. et pariſ. post Bart. & communiter Docto. ubi. supr

[e] l. succurritur ff. ex quib. cau. maio.

est exigenda: quia ij alieno flagitio hunc casũ patiuntur. Seruabitur † tamen distin- 30
ctio: quæ data est: sententiãne, quæ aduersus eos ferretur, rescindenda sit? an ipso iure consistat? impedimento iudici, priusquàm pronunciaret, non ignorato. Et † quidem, 31
quà iudex est: non quà priuatus. eam quippe scientiam nullum sententiæ uitium adferre: idq; Baldum scribere, Alexander Tartagninus lib. ij digest. [a] refert. In uinculis † esse & 32
eos accipere debemus, qui etsi eorum corpori nulla uincula adhibita sunt. loco tamen aliquo inclusi, latumijs fortè aut ergastulis: unde exire non possunt, asseruantur. nam hos Callistratus lib. digest. [b] iiij. uinctorum numero habendos scribit. quia nihil scilicet intersit, quòd huc quidem attinet, parietibus quis, an uinculis magis teneatur. nam æquè utroq; casu facultas abeundi non est. Eandem † opitu- 33
lationem eos mereri existimare debemus, qui nullis neq; uinculis, neq; parietibus prohibiti, sed datis fideiussoribus, aut religione iurisiurãdi, ne se certo loco moueãt, astricti sunt. quia, qui in ea causa esse proponuntur, sine dedecore aut probro, rerũmue suarum detrimento nõ possunt in publico apparere, [c] Idem † 34

putem &

[a] l. 2. §. si quis iudicio. si quis cautio.

[b] d. l. succurritur.

[c] Glos. l. in eadẽ. ff. ex quib. cau. maio. per. ill. tex. et l. nec nõ §. 1. ff. eodem.

putem & in promisso dictóue, sine ulla diuini numinis testatione, quia, ut Domitius Vlpianus lib xiij digest. [a] scribit. graue est fidē fallere

35 Et, quod † ad Deum quidem attinet, inter iusiurandum & nudam orationem nihil inter

36 est. Quod † nobis declarat Christi Dei sanctissima illa præceptio, sermonem nostrum esse iubentis, est est, non non, eo, quod amplius sit, improbato: tanquàm, quod ab incredulitate ad iusiurandum urgentis profectum esse

37 uideatur [b] Promissum † hoc loco accipio, quod nudam promissionē continet [c] dictū uerò, qd uerbo tenus pronūciatū est: nudoq; sermone finitur. [d] cuius quoq; in iure non leuis est auctoritas.

38 Nam † & dictum præstare oportēre, nequaquam incertum [e] est. nisi iactandi animo dictum quid proponatur, sic

39 enim lex distinxit. [f] Quanta † uerò fidei ratio hominibus habenda sit, uetustum Quiritium exemplum nos docet qui fidem, quæ numinis loco illis colebatur, Ioui Opt. Max. proximam in Capitolio esse uoluerunt.

40 Hinc † illa promissi constantia M. Attilio Regulo, qui ad supplicium, ut Marcus Tul. scribit, redire maluit: quàm hosti datam fidem

41 fallere. Hoc, † quod de obstrictis pro-

[a] l. 1 in prin. de const. pecu.

[b] c. et si Christus.

[c] l. secundū. ff. de ædil. edic.

[d] d. l. sciendum.

[e] d. l. sciendum.

[f] d. l. sciendum.

missō dictōue adiecimus, in nobilibus clarisq; uiris, quicq; dignitate aliqua prædi ti sunt, maximè obtinet. quippe quibus ob fidei opinionem iusiurandum quandoq; lex remittat. cùm contrà humilioribus iniuratis non credat, quod in illo iuris articulo est receptum. cùm apparitor eum, quem in ius uocasset, aduersus se, cùm adiretur, certis usum uerbis in ius uocato inficiante contendit, nam inficianti, si potestare præditus esse proponatur, ueluti Episcopus, quandoq; nec iurato credi Nicolao Abbati post Ioannem Andreæ placuit.[a] in eo, qui dignitate præditus non sit, aliud responsuro.

Nuda natalium origo.

Nuda † quoq; natalium origo eam meruit 42
prærogatiuam, ut in creandis Magistratibus, quotiens inter suffragatores uariatū est: nobilium suffragia uincant:[b] quasi meliore fide uersati uideantur. quod & in legendis Ecclesiæ proceribus obtinuit.[c] Sed † & di 43
cto testimonio prævalet semper nobilium testatio: ut inter hos eius, qui nobilitate præcellit.[d] Tantūm † autem inter nobilium 44
& plebeiorum

[a] Abb. c. cùm parati. nu. 12. de appellatio.
[b] Bart. l. 1. de dignitati. lib. 12. C. per l. maiorē. in. prin. ibi. qui dignitate ff. de pact. And. Tiraq. de nobili. c. 20. nu. 37.
[c] Innocent. c. dudum. 1. super uerb. dignitate. & ibi. Hosti. et Ioan. Andr. & panor. nu. 14. de electio.
[d] Glos. l. 3. in uerb. plebeio. per ill. tex. ff. de testib. glo. §. item testium. in uerb. quis decurio. 4. q. 3. Speculat. tit. de. test. §. postquā. uers. porro Odofr. l. fi. ff. de fide instr. Bart. d. l. 1. colu. 9. uers. unde indubio. C. de dignita. Iaſ. d. l. maiorē. ff. de pact. Feli. c. in noſtra. colu. penul. de teſtib. Calca. conſ. 9. in quæſtione Iacobelli. colu. 3. Verſ. ſed poſito. Deci. conſ. 342. in cauſa partus. in dubio. in fi. Marſ. conſ. 65. in nomine matris. colu. 6. uerſ. confirmatur præterea. lib. 1. Aymo Cravetta. conſ. 6. plura uidenda. nu. 28. petrus Gerard. à petra. ſing. 11. his coſib 9. colu. ult. *

& plebeiorum teſtimonium intereſt, ut feminæ nobili, quàm uiro plebeio maior habeatur
45 fides.[a] Cùm † alioquin, in dicendo teſtimonio, uiri feminis præferantur[b] modò ſciamus, hoc
46 ita eſſe exaudiendum, niſi † ignobiles pro reo teſtimonium dicant: nobiles autem pro actore: tunc enim ignobilium teſtimonium fauore rei potius fore, placuit.[c] Quomodo †
47 accipiendum & illud Baldi quiſquam exiſtimauerit, lib iiij. principalium conſtitutionū[d] ſcribentis, paucos teſtes nobiles multis ruſticis & uilibus anteferendos. & rurſus, Cardinales paucos multis pannoſis Clericis: ut interſit, qui pro reo, qui contrà pro actore teſtimonium ferant. potioribus illis, qui reo ad-
48 ſunt, futuris. Eſt † & illud æquè fauore nobilium receptum: ut licet nulli, etiam qui in dignitate ſit, Tribunus fortè, Notarius aut Comes mandatum ſe à principe habere aſſerenti credi oporteat,[e] eius tamen ſequi fidem, qui nobilitate præcellit, honeſtum eſt. quod à
49 Nicolao pontifice ſcriptū lego.[f] Factū † quoq; uiri nobilis prætori, cui in cuſtodiam

X x iij

traditus

*colu. ult. & arg. §. 1. uerſ. ſancim9. & glo. ibi. in uerb. dignitatis. et uerb. militia. et uerb. ignobilis. in Aut. de teſtib. et notata. per Hoſtien. et Imol. d. c. in noſtra. de teſtib. Andr. Tiraq. d. c. 20. nu. 33.

[a] d Petr9 Gerard. à petra. d. ſing. 11 & Andr. Tira. d. c. 20 & nu. 33.

[b] panor. c. for9 per ill. tex. de uerb. ſignifi.

[c] Carolus Ruinus conſ. 158. uiſis uol. 3. uerſ. præterea quamuis. lib. 6. Adde not. per glo. c. clerici. 31. diſtin. & panor. c. 10. litteris. penul. notab. & ibid. Decium. colu.

2 uerſ. & iſta concluſio & Tiraq. d. c. 20. nu. 34. [d] Bald. l teſtiū. nu. 21. ibi. 2. loco.
[e] l. 1. C. de manda. prin. & c. cum in iure pertus. de offi. deleg. [f] c. nobiliſſimus.
17. diſtin. Ioan. Andr. c. ad. apoſtolicæ. uerb. proponi iura. de reiudic. lib. 6. Lucas de pen l. mulieres. colu. 5. uerſ. 10. generaliter. C. de dignita. lib. 12. Ioan. de platea. l. Prohibitum. c. de. iure fiſ. lib. 10 Tiraq. d. c. 20. nu. 39.

traditus esset, non imputari responsum est: si laxiore carcere usus aufugit. excusatam enim esse prætoris facilitatem uiro nobili fidem habentis placuit, siue totum prætorium, siue etiam Ciuitatem carceris uice esse iussit. [a] Excusata † item eius credulitas est: qui Castrum, [50] quod à Principe suo in custodiam accepit, nobili custodiendum dedit: si huius dolo culpáue in hostium potestatem. Castrum uenit. aliter atq; si ignobili custodiendum Castrum cõmisisset. quasi huius fidem non sequi, illius sequi, æquum fuerit, [b] quæ sententia Oldradi fuit, [c] eamq; Ioannes Andreæ, eius auditor, sine præceptoris mẽtione probat: [d] ceteriq; sequuntur. [e] unde intelligere licet, quanto magis excusata esse nobilium, quam ignobilium absentia debeat: cùm fide obstricti, ne se certo loco moucant, in ius uocati non accurrissent. quam quam utriscq; exceptionem dari, suprà est demonstratum. Tantundem † in ijs respõ- [51] sum est, qui ob nuditatem prodire in publicũ sine dedecore non possunt. placuit [f] enim inopiæ eandem

[a] Ang. l si à bonæ fidei. per ill. tex. ff. de rei uendi. Barb. c. 1. colu. 4. de Commc. & c. accedens. colu. 2. ut lite non cõtesta. Iaſ. in repc. l. admonendi. nu. 174. & 182 ff. de iure iuran. & Auth. iubemus. colu. ult. C. de iudi. Feli. c. cùm cõtingat. colu. 3. uersſ. prima conclusio. de rescrip. Alcia. tract. de præsump. reg. 1. præsumpt. 48 nu. 2. Tiraq. d. c. 20. nu 28.

[b] Arg. l. fi. in prin. ff. de custo. reor. & l. penul C eod. et l fi. §. hac actione ff. nautæ. caup stabu. Tiraq. d. nu. 28.

[c] Cons. 92 Rex habebat.

[d] in additi. ſpecu. tit: de locato. in fi.

[e] Barb. l. ex ſtipulatu. colu. 8 ff de uerb. obliga. et c. accedens 2. colu. 2. ut lite cõteſtata. Curti. Senior. l. admonendi. colu. 48. de iureiuran. Iaſ. l ſi pecuniam §. fi. in fi. ff. de condtio. ob cauſ. Feli. c. petrus. colu 1. et antepenul de hæreticid. Tiraq. d. c. 20 nu 27.

[f] l. in eadem. in fi. & ibi glo. ff. ex quib. cauſ. maio. et l. inutil. iuncta. glo. ff de teſti.

piæ eandem excusationem tribuere : quam iu
risiurandi, datæq; fidei religio ac fideiussorum
52 necessitas meruisset. Etsi Alexãder [a] Tartag
ninus egestate ita impeditis ad similitudinem
ægrotantium hanc exceptionem concedere
magis uideatur, quam sententiam Innocentij
fuisse Baldus ij. lib. digest. [b] scribit. sed quibus
magis inopes comparemus : languentibus, &
qui per ualetudinem adesse iudicio non pos-
sunt: an alijs, quibusdam eadem exceptione
utentibus, parui sanè refert. cũm utrumlibet
dicamus : idem in proposito consequantur.
53 Illud † hoc amplius addo : appellanti, &
ob egestatem appellationem non prosequen-
ti tempus non exire. [c] ut nec uicto nocet, si ob
eandem causam non appellauerit. [d] Tri-
54 buunt † quidam [e] inopiæ & hoc in nobilibus
personis, quod in egregijs est constitutum, [f] ne
testimonij dicendi causa ad iudicem adire co-
55 gantur. Neq; † distinguo, ut quidam, [g]
aliena quis iniuria & fortunæ uitio facultā-
tibus lapsus sit : an suo magis merito ac culpa
in paupertatem decidisset, quo magis minus
ue suprà scripta exceptione utatur. nam & ei,
qui suo

[a] l. 2. §. si quis in iudicio. ff si quis cautio.
[b] d. §. si quis in iudicio. in fi.
[c] Innocent. c. ex ratione. & ibi Abb. & Deci. nu. 4. ubi late alleg. de appellatio Guilhel. l. eos C. de appella. Bald. d. §. si quis in iudicio. l. si procuratorē. § si ignorantes. & ibi Bart. & Bald. ff mandati. Feli. c. si qui testium. nu. 9. et seq. de testib. Marsil. 1. §. præterea. nu. 87 ff. de quæstio.
[d] Bart. et Bald. d. §. si ignorantes. Feli. d. c. si quis testiũ. nu. 10 in fi.
[e] Ludo. Roma. sing. 170 item quæro.
[f] l. ad personas. ff. de iurejur.

[g] Bald. c quæ in ecclesiarum. de constitu. & c sedes. de rescrip. l. bona fides. ff. depos. l. penul ff. de iure dott. August. Bero. rub. de iure. patro. nu. 73. Marsil. 1. 1, §. cum quis latrones. nu. 9 ff. de quæstio. & in pract. §. ordine. nu. 13.

qui ſuo admiſſo egeſtate laborat, ſuccurri, æquum eſt, & ita Ioannem Andr.[a] & Imolenſem ſcribere,[b] Felinus refert.[c] Quæ ſentẽtia[d] uera eſt, nam, † ut maxime facto ſuo in eas 156
rei familiaris anguſtias deductus quis ſit: id quidquid fuit admiſſi, in rebus ſuis iactandis diſperdendiſq́, non eo ſpectaſſe, in ius uocatus ne adeſſet, ſed obtemperare magis animi ſui cupiditati & morem gerere uoluiſſe, quod inſpici oportẽre, conſequens eſt: non quod in præſentia ageretur.[e] Pro † qua ſen- 157
tẽtia facit, quod Pomponius lib. xxiiij. digeſt,[f] ſcribit, qui maritum ultra, quam facere poteſt, etiam cum dolo uerſatus proponitur, negat conueniri poſſe. ſi non propter uxorem, ne ei ſolidum redderet, dolum adhibuiſſet, ſed propter alium quẽlibet. Conuenienter † 158
eum, qui meretricem alienam ancillam libidinis cauſa ſubripuiſſet celauiſſetq́, extra furti noxam eſſe Domitius Vlpianus lib. xlvij. digeſt[g] reſpondit: non tam factum quæri inquiens, quàm cauſam faciendi, quod generaliter eſt accipiendum. Quam † rationem ſe- 159
quuti quidã præcipuæ dignationis auctores[h] apud Domitium Vlpianum lib. ij digeſt. mulieri, quæ uulgo concepiſſet, uterum ferenti ex puerperióue

[a] d.c. quæ in eccleſiarum.
[b] d.c. quæ in eccleſiarum.
[c] c. ſi qui teſtiũ. nu. xi. de teſtib. & d. c. quæ in eccleſiarum. colu. 22. nu. 66. prope fi. ibi in glo. 2. in fi.
[d] Arg. c. quieſcimus. 42. diſtin l. muto. §. manente. ff. de iure doti.
[e] Arg. l. uerũ. et l. qui iniuriæ. ff. de furt.
[f] l. etiã. §. licet. ſolu. matrim.
[g] l. uerũ. de furt
[h] Guilhel. Bart. et Bald. l. 2. §. ſi quis iudicio. ſi quis cautio glo. et ibi Dominic. c. ſtatutũ. §. cũ uerò non. uerſ. audens ibi relegatus. de reſcrip. lib. 6. Feli. d. c. ſi qui teſtium. nu. ii.

puerperiõue languenti intra quadrageſimũ diem parcẽdum eſſe rectiſſimè putauerunt: ſi per id tempus in ius uocata non accurriſſet. nam et ſi ſuo, ut illi diſputant, delicto maximè in eam inualetudinem deducta ſit, quia tamen libidinis ſuæ explendæ cauſa, non quominus iudicio adeſſet, cum alieno uiro ſe miſcuit, exceptionem ei opitulari debere, conſequens [a] eſſe.

(60) Sed, † ne occurrat, diſpiciamus, quòd non perſonæ prægnãtis, ſed ei, qui utero gereretur, id totum tributum uideatur, dum mulierem prægnantem in ius uocare ſiue iudicij ſuſcipiendi, ſiue dicendi teſtimonij gratia uetat lex, [b] ſi cum aliqua uteri offenſa hoc fiat, qua ex cauſa pleraq; recepta ſunt. Nam † nec in exilium mitti [c] deportariũe [d] finibuſue excedere [e] prægnãs mulier, nec quæſtionibus ſubici [f] poteſt, aduerſus quod ſi fiat, partuſq; effundatur, capitale prætori fore: [g] nulliuſq; momenti confeſſionem, quæ tali quæſtione extorqueatur, habendam Baldus [h] ait Sed † & cœdi fuſtibus mulier, dum uterũ fert, prohibetur. aut aliam quamlibet pœnam in corpus ſuum luere. [i] multominus ſupplicium de ea ſumere licet: [k] ne innoxius partus cum ſcelerata, matre cõſumetur: et, qui delinquere nõdũ potuit, ali

[a] Ar. d. l. uerũ. et d. l. qui iniuriæ.
[b] l. 1. §. ſi non propter. & ibi Docto. ff. ſi quis cautio. et Bald. l. imperatorij. ff. de ſtatu homi.
[c] Bald. d. l. imperator. Ana. c. intelleximus, de his qui ſi. occi. Marſ. l. 1. nu. 13. ff. de quæſtio.
[d] Bald. et Fulgo. d. l. imperator.
[e] Bald. d. l. imperator.
[f] l. prægnantis. ff. de pœnis. Bald. l. imperator. ff. de ſtat. homi. & Marſ. pract. crimi. §. nunc uidendũ. nu. 47.
[g] Bald. d. l. imperator.
[h] d. l. Imperator. arg. l. maritus. ff. de quæſtio.

[i] Bald. d. l. imperator.
[k] d. l. prægnantis. & d. l. Imperator, et utroq; docto.

Yy eni facinoris

cinoris pœnam sustineat. Nec † modò prægnanti, dum fœtum edat, ob partus incolumitatem parci receptum [a] est. sed & æquissimè, si non reperiatur nutrix, quæ infantem alat. [b] Eadem ratione à proscriptæ mulieris cæde, Municipiorum legibus alioquin permissa, inhumana quorundam opinione reiecta, abstinere manus iubemur; [c] dum uterum gerit, per cussoribus proscriptæ mulieris frustra legis auxilium imploraturis. quæ sic matri irata est, ut uelit tamen partum incolumem seruari Rei pub. etiam ab illorũ ferro, qui ignorasse prægnantem mulierem allegarent. ad eam enim excusationem nequaquam defugituros. Quippe quos, Augustino [d] Beroio auctore, cogitare id oportuit, nec distingui placuit, proxima puerperio sit, nec ne mulier, statim enim atq; concipit, ob spem sobolis in lucem uenturæ, hoc beneficium accipit: licet nondũ in utero formatus infans proponatur. [e] L. ex quippe, ut eleganter Baldus [f] notat, quæ hoc beneficiũ tribuit, nõ distinguit. de patre, an filiam prægnantem, cum adultero deprehensam, impunè occidat, quæsitum scio. & quidam non teneri eum cœdis aiunt. in quibus Cynum fuisse, Baldus [g] refert, satius tamen est, eum teneri

[a] d. l. imperator et d. l. prægnantis & utrobiq; Docto.

[b] Bald. post oldra. d. l. imperator. Bart. d. l. prægnãtis.

[c] Bald et Fulgo. d. l. imperator.

[d] ē. ī. nu. 93. de iudic.

[e] Bald. d. l. Imperator. And. d. c. intellexi-mus. & Marsi. d. l. 1. nu. 13. & d. §. nunc uidẽdum. nu. 47.

[f] l. l. Imperator.

[g] d. l. Imperator.

eum teneri, respondere. quod Baldo [a] rectius uisum est, in quam sententiam Fulgosius [b] inclinat, modò sciamus, ut idem Baldus [c] ait, & Fulgosius [d] probat, mitius agi hoc casu cum patre oportēre ob iustum dolorem, cui non obtemperare, difficillimum [e] est. Quæ cùm ita sint, nō est in obscuro, hæc omnia utero, non prægnātis personæ Indulgeri. Idcircōq;, & cùm mulier in reatu, sui exitus gnara, differendi supplicij causa id dedita opera procurauit, ut prægnans fieret: idem responsum [f] est. expectari enim & eo casu puerperium placuit. nec distingui, à uiróne, an ab alio prægnans facta proponatur: quod Bartolus [g] post ueteres existimauit. Tantundem probatum est in ea, quæ, ne iudicio accurreret, id egit. nā & huius partus æquè expectandus [h] est, ita quidem prima specie uideatur, quò ea Iacobi Rauenatis [i] distinctio pertinet, aliud in rusticanis mulieribus respondentis, quæ non tantùm inoffenso utero iter facere, sed onera ferre possunt. & situlam, ut Iason [k] ait, capite gestare. quam sententiam à nemine scriptorum receptam, Raphael Fulgosius refert. [l] nihil tamen proponi, quamobrem ea distinctio non admittatur. [m] nō enim audiendam esse, quæ cùm

[a] d. l. Imperator.
[b] d. l. Imperator.
[c] d. l. Imperator.
[d] d. l. Imperator.
[e] l si adulterium cum incesto. §. Imperatores. ff. de adulte.
[f] Bald. d. l. Imperator.
[g] d. l. 1. §. si nō propter. ff. si quis cautio.
[h] d. §. si non propter.
[i] d. §. si non propter.
[k] d. §. si non propter.
[l] d. §. si non propter.
[m] Iaſ. poſt Fulgo. d § ſi non. propter. Arg. l ſi longius. ff. de iudic.

onusta, sine ulla uteri offensa, facere longum forsan iter potest. expedita ad tribunal non remotum uenire recuset. idq; in recenti conceptionis maximè probandum [a] est.

[a] Bald. d.l. Imperator. et Iaſ. d. §. ſi non propter. arg. l. quæſitum. ff. de re iudic. Ana. d. c. intelleximus.

Eandem distinctionem in muliere iam enixa sequendam putauerim, tametsi enim regulariter quadragesimus dies post partum editum expectatur, ob languorem, qui puerperium subsequi solet, [b] aliud tamen in rustica seruandum erit, & duris alioquin operibus assueta mulie re. cuiusmodi feminas sæpe uidemus inter operandum eniti. editoq; infante post exiguam posteà moram ad opus redire, nam nec leui febricula correpto, quominus iudicio adsit, paritur. [c] nec uetus quartana, & quæ contemni potest, ueniam meretur. [d] Idcircoq; fieri, ut mulier prægnãs, quæ in regionem, pœnæ loco destinatam, ire damnata est, si non procul ea regio distet, ut ferre uiæ laborem sine uteri periculo possit, rectè urbe exigatur. [e] Ferendã itaq; non esse mulierẽ quæ, cùm superesse suis omnibus negotijs possit, se in ius uenire posse neget, iudicioq; sisti. Ceterum, quæ ita delicata est mulier, puerperioue proxima, ut uerendum meritò sit, ne partum effundat, ab hoc beneficio arceri nõ debet. [f] status enim

[b] Glo. et Doct. d.l. prægnãtis. Bald. Iaſ. et alij d. §. ſi non propter. idẽ Bald. & alij. d.l. Imperator.

[c] d.l. quæſitum. ff. de re iudic.

[d] d.l. quæſitũ.

[e] Bald. d.l. Imperator.

[f] iuxta not. per Bald. d.l. Imperator.

prægnantis

prægnantis non multùm abeſt à periculo uitæ, ſi accedat labor. Totam itaq; eam rem in ius dicentis arbitrio ſitam fore:[a] inſpecturi, ne non quæſitus differendæ litis cauſa color uideatur. hæc diſputatio omnis eò pertinet, ut, quòd in ius uenire mulier prægnans non compellatur, uteri uideatur eſſe beneficium: non mulieris. Sed † & ei etiam conſultum legem uoluiſſe dubitandū non eſt. quare Baldus eum, qui mulierem prægnantem occidit, etiam ſontem, geminum facinus admittere ſcribit.[b] idq; propter uitæ ſpatium, quod ei lege conceditur:[c] indè quoq; eſt, quòd edito partu intra quadrageſimum diem quæſtio de puerpera haberi non poteſt.[d] prætore, qui aduerſus hoc feciſſe, haud impune laturo, ſi in tormentis exanimata mulier fortè probetur.[e] Sed nec confeſſionem, quæ talibus quæſtionibus eruta proponeretur, ualere:[f] palàm eſt. ut generaliter, de quibus quæſtio haberi non debet, ſi habeatur, extorta confeſſio nullius eſt momenti.[g] Nec quenquam mouere debet, quòd, quæ fraudem capitalem admiſit, edito ſtatim partu punitur: niſi alendo infanti, alia nutrice non reperta, conſeruetur[h] dico enim mulieri omnino perituræ, ne crimina ma-

[a] Arg. l. 1. ff. de iure delibe.
[b] d. l. Imperator
[c] Bald. d. l. Imperator.
[d] Bart. poſt Dynum. d. l. prægnantis.
[e] Bart. poſt Dyn. d. l. prægnantis.
[f] Bald. d. l. Imperator. arg. l. maritus. ff. de quæſtio. Marſ. prac. crimi. §. nunc uidendū. nu. 48.
[g] Marſ. l. 1. nu. 14. ubi latè al. legat. ff. de quæſtio.
[h] Bart. d. l. prægnātis. Bald. d. l. Imperator.

neant impunita, consultum esse non oportē re: [a] sed eius potius accelerandum exitum, [b] con trà, quàm in ea dicere debemus, quæ nihil frau dis capitalis perpetrauit. in minoribus enim admissis, quotiens lex consumi supplicio mu lierem non vult, expectari, ut ex puerperij la bore confirmetur, consequens est. ne imbecil litas augeat pœnam. Quare non modō de muliere ex puerperio languenti quæstio ha benda non [c] est: sed nec cœdi fustibus, nec in exilium mitti, deportariūe debet: aut aliud in corpus suum pati, [d] augeri quippe, sicuti dictū est, imbecillitate pœnam; aliudq; alij, ut ait La beo, [e] mortiferum esse. Apparet itaq; non uteri tantùm, sed et mulieris, quæ uul gò concepit, dum grauida est, ex puerperioue languet, illud esse beneficium, ne ob imbecilli tatem, sicuti suprà dictum est, in ius uenire cō pellatur. et conueniēterparci ei, qui se in neces sitatem deduxisset, quodmultò maiori ratio ne in eo est dicendum, qui dum substantia sua malè utitur, uoluptati seruiens bonis exutus in uoluntariam egestatem decidit. ut † et 62 nim Reip. intersit, ne sua re quis male utatur. aduersus tamen id facientem nulla pœna est legibus constituta. Cum † adulteria, stu 63 pra &

[a] Bald. d. l. Imperator.
[b] l. ita uulnerātus. ff. ad l. Aquil.
[c] l. prægnantis. ff de pœnis Bald l. imperator. ff. de stat. homi. & Marsi. prac. crimi. §. nunc uidendū, nu. 47.
[d] Bald. d. l. imperator.
[e] l. qua actione. §. in colluctatione. ff. ad. Aquil.
[f] § fi. instit. de his qui sui uel alie. iur. sunt.

pra & omnis extra matrimonium concubitus diuino atq; humano iure coërceantur.

64 Nec † eo magis pœnas in id admissum legibus statutas, quæ alieno uiro corpus suum miscuisset, effugituram Raphael Fulgosius adnotauit. [a]

65 Igitur † & qui conturbauit, quiue decoxit, suaq; culpa bonis exutus in paupertatem inopiamue decidit, æquè suprà scripto

66 beneficio utetur: atq; ille, qui fortunæ uitio idem passus proponitur. Sed † utrum inter inopem & pauperem distinguimus, an

67 pauper ab inope nihil differt? Quod † Bartolus apud Scœuolam lib. xxxvi. digest. existimare uidetur: qui paupertatis uerbum meram priuationem significare ait. quod si admittimus,

68 Cùm † inops quibusdam[c] iurisprudentibus is sit, qui nihil habet: idem utroq;

69 uerbo demonstrari, consequens erit. sed † Bartoli sententia manifestis Hermogeniani uerbis refellitur, lib. xlviij. digest. [d] pauperem eum definientis, qui minus aureis quinquaginta in bonis habet. Constitutiones [e] deniq; ut à nobis infra suo loco dicetur, ampliores facultates paupertati assignant.

70 Non † est ita q; sequenda Bartoli definitio, à qua & ipse discessit[f] uulgarem opinionem sequutus. pauperem

[a] d. §. si quis iudicio. ff. si quis cautio.
[b] l. Lucius. §. heredum. ad Senatus cons. Trebel.
[c] Arc. ibidia. 8. distim. c. quo iure. Paul. Castr. id quod pauperibus. C de epis co. et Cleri & Deci. auth. præterea. nu. 17. C. unde uir. & ux.
[d] l. nonnulli. de accusat. Bart. l. si constante. nu. 13. ff. solu. matrimo.
[e] §. sed nostra. Insti. de successi. liber. glo. auth. de exhiben. & introd. reis §. fi. in uerbo pauper. colu. 5. Bart. d. l. si constante. et nu. 12.
[f] d. §. heredum.

perem eum definientium, cui modicum in bo-
nis sit. Alij [a] † ad uerbi figuram alluden- 71
tes, pauperem dictum sunt arbitrati, quasi pa-
rum habentem. Marcus † uerò Varro, 72
nobilis ac probus latinitatis auctor, de uita
populi Romani lib. 1. à parua pecunia pauper
tatem deduci scripsit. Igitur † secundum 73
suprà scriptas definitiones, quamcūnq; sequi li
bet, Pauper erit, qui quid in bonis habet.
Qui † uerò inops sit, quærentibus non ignobi- 74
les quidam [b] Iuris prudentes eum respondent,
qui habet nihil, quasi, qui parum habet in bo-
nis, is inops non probè dicatur. Quod † 75
falsum est: nam &, cui exiguæ sunt facultates,
non malè inops appellabitur: quod Iulij Pau-
li uerbis consequens est: qui lib. ij. digest. [c] ma-
gnam inopiam dixit, quæ fideiussoribus cùm
accidit, ex integro causa cognita satisdandum
ait. [d] intelligi uerò magna inopia non potest:
nisi alia quædam inopia reperiatur, quæ ma-
gna nō sit, id est parua inopia. Magnū † 76
quippe, auctore Aristotele, per se non dici: sed
ad aliud, quod in eodem genere sit quantitate
angustius, referri: ut quo in genere rerum,
magnum quiddam sit: in eodem paruum ali-
ud esse, sit necessum, ne nihil sit, ad quod ma-
gnum illud

[a] Archidia. d. c. quo iure. & Paul. Castr. d. l. id quod pauperibus.

[b] Archidia. d. c. quo iure. Paul. Castr. d. l. id quod pauperibus. & Deci. d. auth. præterea & nu. 17.

[c] l. si ab arbitro. qui satisda. cogan.

[d] d. l. si. ab arbitro.

77 num illud referatur. ut † ex aduerso parui appellatio, in quo genere sit, demonstrat in eodem magnum quiddam esse: cuius comparatione id paruum diceretur. ita propemodũ differit Aristoteles eo libro, qui decem naturæ uocabulis scriptus est: Cathegorias Græci uocant. secũdum quæ intelligi magnam inopiam non posse, nisi & parua quoq; inopia reperiatur. Sic † itaq; qui magnam inopiã dixit, aliam esse inopiam, quæ magna non sit, paruam uidelicet inopiam significauit. & conuenienter generali inopiæ appellatione non excludi omnes facultates. Quam † sententiam Domitius Vlpianus lib. xvij digest.[a] non obscurè probat. qui fideiussores, suprà, quàm debiti ratio exigebat, damnatos, nec prouocãtes, cùm dolo uersatos dixisset, subiecit, quid tamen si paupertas eis, uti prouocarent, non permisisset? excusata est, inquid, eorum inopia. quasi, qui pauper est, idem sit & inops.

78 79

80 Quod † & lib. xlij. digest.[b] apud eundem Vlpianum licet obseruare: ubi similiter, quam paupertatem dixit, mox inopiam appellat.

81 Secundum † quæ sanè uideri potest inter paupertatem & inopiam nihil interesse: & ita Alexandrum Tartagninum & Iasonem[c] lib. ij.[d]

[a] l. si procuratorem. §. si ignorantes. mãdati.

[b] l. si credi tores §. fi. de † riuileg. credi.

[c] d. l. si ab arbitro. in fi.

[d] l. si uerò. §. fi. in fi. ff. qui satisdar. cog.

item eundem Alexandrum Tartagninum lib. xxiiij. digest.[a] & Philippum Decium lib. 1.[b] & iterum[c] ij. epistolarum decretalium existimare lego, quorum opinionem non probo, ut nec superiorem. Arbitror enim, inopiæ uerbum, quam paupertatis latius patere. hoc est inopiam à paupertate differre, quà genus à specie, & ita pauperem esse, qui inops sit. ut cognatũ, qui agnatus, non contra,[d] qui inops est, idem erit & pauper. ut nec, qui cognatus est, idem est & agnatus.[e] quæ sententia originе uerbi repetita comprobatur: quod inops dictus sit per inficiationem: quasi non ops. Ops autem priscis fuisse opulentum, Festus est auctor. erit ergo inops, qui opulentus non est, id est, qui opes non habet, in qua causa pauperem esse constat. id est eum, qui parum in bonis habet. sed & eum, qui nihil, utrúmq; enim opulentum non esse: id est opes non habere. illum quippe nihil, hunc parum possidere: quod consequens est Vlpiani[f] uerbis, quam paupertatem primum dixisset: inopiam posteà appellantis. non etiam contrà, quod docere eos oportuit: qui inopiæ & paupertatis appellationibus idem existimant contineri. sed hoc nusquam relatum est: & illo Martialis

eleganti

[a] l. si constante. colu. 8. ibi sed an inopia solu. matrimo.
[b] d. c. quæ in ecclesiarum. nu. 2.
[c] d. c. ex ratione. nu. 4.
[d] l. Iuris consulto. §. ff. 1. de gradibus.
[e] d. l. Iurisconsultus.
[f] l. §. si ignorantes.

eleganti sanè epigrammate refellitur: quod in Nestorem lib. xi. ita scriptum extat.[a]

[a] Epigrammate 33.

Nec †toga, nec focus est, nec tritus cimice lectus.
Nec tibi de bibula sarta palude teges.
Nec puer, aut senior, nulla est ancilla, nec infans.
Nec sera, nec clauis, nec canis, atq; calix.
Tu tamen affectas, Nestor, dici, atq; uideri
Pauper. & in populo quæris habere locum.
Mentiris, uanoq; tibi blandiris honore.
Non est paupertas, Nestor, habere nihil.

84 Porrò †inopem dici eum, qui nihil habeat, Gaius lib. iiij. digest[b] significauit, nullam, inquiens. uideri actionem habere: cui propter debitoris inopiam inanis actio sit. etenim aduersus eum, qui minus, quàm debet, in bonis habet: non esse nobis inanem actionem, rectè 85 partem debiti iudicio persequuturis.[c] eum ergo, qui nihil habet, inopem Gaio esse, consequens est. Domitio †item Vlpiano idē multò apertiꝰ significari, qui lib. L°. digest.[d] his uerbis, inopes, inquit, onera patrimoniꝰ ipsa non habendi necessitate non sustinent.

[b] l. nam is de do.

[c] c. Odoardus, extra. de solutio & l. pretia rerum. §. cuius. ff. ad. l. falcid.

[d] l. cura. §. inopes. de minor. et honorib.

86 Ex †his, quid inter inopem & pauperem interfit: satis constat. quo declarato explicandū consequenter est, paupertatem ex qua patrimoniꝰ summā admittamus. nam pauperi non

nullas assignari facultates, placuit: nec eum esse, cui nihil prorsus in bonis sit. & rectè fortasse, nec sine operæpretio fecerimus: si quo ordine suprà propositæ sunt definitiones: id, quod dicitur esse paupertas: explanemus. unde apparebit: intersitne, utrum pauperis dicatur, qui modicum habet, ut Bartolo: [a] an, qui parum, ut quibusdam [b] placuit: cuiue parua pecunia est, unde paupertatem dictã Marco Varroni scripsimus. quibus explicitis, quemadmodũ hæc singula accipere debeamus, quæque uera paupertatis definitio sit, dispiciemus.

[a] d.l. Lucius. §. heredum. ff. ad Senatus cons. Trebel.

[b] Archidia. 8. distinct. c. quo iure. paul. Castr l. id. quod pauperibus. C. de episco. et Cleri.

Et † modici quidem appellationem latissimè 87
patere, nemo nescit. eaque uoce latinè scientibus utrumque illud significari: & quod parum est: & quod paruum. sed & paucum. denique & mediocre: quod supra id, quod parum. quod paruum, quódque paucum est, eo uerbo comprehendi: ut in modici explicatione omnis præsens disputatio nostra consumetur. quanquam de singulis erit nobis nominatim differendũ.

Multa † prudentium responsa occurrũt: 88
quibus, quod parum est, aut etiam paruum, modicum appellatur. At qui † de multis 89
ego pauca proponere contentus ero. Domitius Vlpianus lib. xxi. digest, [c] uulnusculum

[c] l. x. §. sed scien dũ. de ædi. edic.

modicum

modicum dixit pro paruo: & quod nullum habere delictum ait: quomagis animal, quod uenîsset, propterea redhibeatur: si fortè pro-
90 nunciatū non sit. Sed † & Domitius Vl-pianus lib. vij. digest. [a] de sartis tectis habendis scribens, in ijs, si quid erogandum est: fructua-rium impensa modicæ refectionis onerat, id Celsi sententiæ consequens esse existimans.

[a] l. usu fructu. §. quoniam ali-às, l. hactenus. de usu fru.

91 Quo † nomine Neratius lib. xxv. digest. [b] viro, qui quid modicum in ædificiorum dotalium instaurationem impendisset, uxorem teneri
92 negat. Hoc † amplius Iulius Paulus eodē lib. digest. [c] in reponendis propagandisq; ui-neis dotalib9 modicā impensā à uiro factā repu-
93 tationem non habere scribit. Tantundem † de impendijs in seruorum ualetudinem factis idem Iulius Paulus ibidem [d] respondit. negat enim, si modica sint, habere exactionem.

[b] l. quod dici-tur 2. de impen reb. dota. fac.

[c] l. omnino. de impen. in reb. dot fac.

[d] d. l. omnino.

[e] l. in. rebus. §. possunt Com-moda.

94 Qua † sententia Titus Gaius lib. xiij. digest. [e] in illa specie utit̃, cùm commodatarius in uale-tudinem serui, quem utendum accepisset, quid impendisse proponeretur: distinguens modica impendia à maioribus: ut hæc consequi meri-
95 tò possit: illa non possit, non magis, quàm ci-bariorum. Eandem † distinctionem in seruo commodato, qui fugisset, requirendo,

reducendōq; sequendam scribit, [a] idem Titus Gaius. ut maiores impensas in eam rem factas commodatarius consequatur: modicarum uerò nullam habeat exactionem. Accipi † & pro pauco modicum solet. quo sensu Domitium Vlpianum lib. vij. digest. [b] loquutum constat: cùm eum, cui gregis fortè ouilis usus legatus esset, modico lacte rectè usurum scribit. Sed † & pro paucis Plautus modicos dixit. in Angiportu, inquiens, Turba est: domum modici introierunt. Modicum † denicq; hoc amplius, utpotè à modo descendens, mediocritatem quandam significat: quæ intra parum & nimium est. paruum item & magnum. idq; ex contrario, quod est immodicum: cognoscere licet. Sanè enim, quæ modum ac mensuram prætergrediuntur, legūmq; præscriptum: immodica appellari. quo numero sunt immensæ ac inofficiosæ dotes, [c] donationes quoq; uulgò factæ: quibus profusa donantium largitione exhauriuntur patrimonia, [d] nomenq; heredibus relinquitur inane. [e] Domitius item Vlpianus lib. xxiiij. digest. [f] donationem à uiro uxori factam, quæ dotis uires excederet, immodicam dixit. Eadem apellatione in eo munere, quod Calendis

[a] d. §. possunt.
[b] l. plenum. §. sed si pecoris. de usu & habi.
[c] l. 1. C. de inoff. dot.
[d] l. si filius. & l. fi. C. de in offic. dona.
[e] l. precibus. C. de inofficio. donat.
[f] l. exānuo. de dona. inter uir. & uxo.

lendis femineis id est Martijs, aut die natali vxori à uiro mitteretur: usũ Iulium Paulum lego. quippe qui, quòd dotis fortè uires similiter excederet, immodicum dixit. Modũ † sanè constat dici, quod est intra iuris permissionem. hinc dicimur modum tenere: aut non tenere. cùm quid legum permissu aut impermissu facimus. [b] de quo illud poëtæ.

[a] l. sed si uir. § si uir. ff. de don. inter uir. & uxo.

[b] l. item quæritur. §. item Iulianus. ff. locati.

Est modus in rebus: sunt certi denique fines:
Quos ultra, citraq; nequit consistere rectum.

Apparet ex ijs modici appellationem latissimè patere: & præterquàm quòd, id significat: quod parum est, aut paruum. unde dictam paupertatem, ut est à nobis suprà relatũ, quidam existimauerunt: alias esse eius uerbi significationes. quocunq; tamen sensu exaudiatur: difficile est, quid sit: id modicum, quam paupertatem esse dicimus; demonstrare. Nihil † quippe per se modicum dici, ut nec paruum & magnum, paucumũe & multũ: quæcq; cetera eo uerbo continẽtur. sed ad aliud referri: & quidem, ut dictum est, intra suum genus.

Sic † montem paruum dici, summus peripateticæ scientiæ philosophus Aristoteles ait, milium uerò magnum. quia hoc, inquit, ijs, quæ

generis

generis eiusdem sunt, maius, ille minor existit. id quod non accideret, si per se paruũ magnũq; dicerentur. Itaq;, †cùm paruum atq; mag- 101
num alio referantur: fit, ut idem aliò atq; aliò relatum, paruum atq; magnum uocetur.

De † multo autem & pauco persimilis est eius- 101
dem Aristotelis definitio: dicere enim nos, ait, in pago multos homines esse, Athenis autem paucos: cùm lõgè Athenis, quàm in pago, plures sint, rursus in theatro paucos, in domo multos esse dici: cùm illic similiter, quàm hìc, multò sint plures. & consequenter euenit, utijdem aliò atq; aliò relati, pauci dicantur, & multi. ut, qui in pago sunt, cũ ijs, qui in domo sunt atq; in urbe collati. Vnde inconstans illa pauci & multi in iure demõstratio, cùm, quæ pauca, eadem rursus multa dicãtur. Etenim † 104
tria quattuor & quinq;, pauca esse & dici, nemo ambigit. [a] Herennius tamen Modestinus multa hæc esse significat: cùm liberorum multitudinem excusare à tutela scribit. [b] certum autem est, tres habentem liberos Romæ, aut in Italia quattuor, aut quinq; in prouincijs Impp. Seueri & Antonini AA. hoc beneficium mereri. [c] Sed hæc, quia comparatione dici solent: ad proximos numeros inferiores spectan-

[a] l. sciendum. ff. de uerb. signifi. & l. 1. quod cuiusq;.
[b] l. 2. §. 2. ff. de excusa.
[c] l. 1. C. qui nu. lib. se excu.

tibus

tibus defendi quo quomodo possint. scimus enim pauca aut multa dicentes aliò semper respicere. Mirari † tamen illud licet, quod
105 uetus nescio quis interpres lib. 1. Instit.[a] adnotauit, qui duo, multa esse Imperatori Iustiniano scripsit. quo numero, cum nullus inferior
106 reperiatur: Vnum † quippe numeri esse principium, non numerum: philosophis placet. quorum sententia & nostrates Iurisconsulti utuntur.[b] hoc tamen ille, quisquis fuit, affirmans incurrit in omnium[c] reprehensionē: tanquam uerbis Iustiniani id consequens non
107 sit. Quod † ego ita quidem fateor, ut errasse utroscꝫ contendam: falsūmqꝫ esse, Iustiniano tam duo, quàm, quæ supra eum numerum sunt, multa dici. sed, quod nemo animaduertit: Vnum eo loci Iustiniano multa esse, quod ut magis appareat, benè est Iustiniani uerba subicere, qui, in seruorum, inquit,[d] condicione nulla est differentia: in liberis autem multæ.[d] aut enim sunt ingenui, aut libertini. quibus uerbis consequens proculdubio est, unū multa esse. nam, cùm multas esse liberorum hominum differentias dixisset, ut id comprobaret, unam subiecit, aut enim, inquiens, sunt ingenui, aut libertini. nec quis mihi status numerari dicat oportêre: quos duos esse, palàm est.

[a] §. fi. de iu. persona. refert glos.

[b] Glo. l. si quis ante. §. fi. ff. de adqui. pos. Archidia. proe. lib. 6. super uerbo. numerus. Albericus. l. ubi. nu. ff. de testib.

[c] Glo. et Doctor. d. §. fi.

[d] d. §. fi.

ingenuorum alterum, libertinorum sequentẽ, eo enim unam differentiam constitui, non plures, plusquàm manifestum est. ne, si singuli status singulas efficiant differentias, falsum sit, in seruorum conditione, nullam esse differentiã. cùm in ea unum esse statum, negare non possimus, minus mouere nos debet, quòd ex genere manumissionis plures, quàm duos esse liberorum status quidã [a] disputant. alijs maiorẽ, alijs minorẽ, tertijs infimã ex lege Aelia Sentia cõsequentibus. [b] Nam hanc manumissionis uarietatem & inter libertos differentiam sacris constitutionibus [c] antiquatam esse constat. nec, si eius esset in republica usus, Iustiniani uerbis eo magis plures, quàm duos liberorum hominũ status significari, consequens est, ingenuorum alterum, alterum libertinorum. huic autem posteriori, qui quocunq; manumissionis genere ad libertatem peruenissent, connumerari, liceret itaq; libertinorum nomen ad eum modũ in tres tanquam articulos secare, quorũ alij maiorẽ alij mediã, minimã alij libertatẽ nãciscantur. enimuerò in liberorum nomine, diuidenti duas tantùm occurrere species, ingenuorum, inquam, & libertinorum. Sed, † si quis cui nimis subtiliter hæc à me tractari uideantur, &

[a] Glos. d. §. fi.

[b] §. libertinorum Inst. de liberti.

[c] d. §. libertinorum.

tur,& à uerò abesse.quæ proximè tamen dixi. negare nemo potest,uera esse.cùm tria & quatuor,& quinq; multis adnumerari,scripsi.Sed nec inficiabitur quisquã,quod in ijs, quæ aliò referuntur,euenire solet : quæ hunc numerũ superant,aliõq; relata,multa sunt :aliò spectan-
109 tibus pauca non malè appellari. Etenim † centum, & quæ supra eum numerum sunt, pauca uocare,non inrectè possumus. ut, cum uocem præconis paucis innotescere, ait constitutio.[a] nihil enim uetat, ad quam plurimorũ
110 aures uocem præconis peruenire. Est † deniq; paucorum appellatio ad ingentem numerum porrecta.nam cœsis Mosis iussu tribus fermè ac uiginti hominum millibus,ut cætera iudæorum gens esset in columis,[b] paucorum
111 uita ferro extincta scribitur. Hinc † occasio ludicri illius quibusdam[d] fuisse uidetur. qui,cum meretrix ea definiretur, quæ multorum libidini patet.[c] eam ipsi secundum hoc meretricẽ esse conuenienter appellãdam dixerunt,quæ plus,quam tribus & uiginti hominum millibus suum corpus miscuisset. tanquã consequens sit,si tria & uiginti millia pauca dicantur,quæ eum numerum excederent,multa esse,quod quidem ut consequens sit, tamen,

[a] Auth. qui fe-mel.C. quo modo. & quan. iud.

[b] Exodi.32.f.

[c] c. disciplina. 45.distin.

[d] Glo.c.uidua. 34.distin.

[e] d.c.uidua.

& quæ longè infra eum numerum essent, multa rectissimè dici. ut in tribus, quattuor, & quinq; suprà demonstraui. Sed liceat per nos uiris grauibus præclarissimorum studiorum argumenta tractantibus in re seria iocari. 112 Cùm † nemo nesciat, meretricem esse, quæ corpore suo quæstum facit: siue pluribus, siue paucis, siue uni etiam extra matrimonij caſtitatem se misceat. 113 Et † hoc significasse Baldus lib. xij. digest. [a] apud Domitium Vlpianum uidetur, qui eam meretricem esse probari, scribit: quæ pretium concubitus accepisse docetur. nam nec, ut cum pluribus id factum sit, aut cum uno sæpius, Baldus exigit, solo eo desiderato, ut non sine quæstu mulier id flagitiū admiserit. propriū enim esse meretricem, ait, uulgato pudore suo quæstum quærere. & rectè. 114 Dictam † enim meretricem à merendo, Valla est auctor, nostriq; probāt. [b] 115 Nomen † uerò, ne quis multorum concubitum, aut cum uno sæpius repetitum exigat, uno compressu quæri, certum est, nam expilator & effractor, ut alio loco fusius disserui, quæq; cetera nomina crimen demonstrant, uno actu oriuntur, idq; Bartolus [c] & plerique omnes tradunt. [d] Nicolao † itaq; Abbati non assentior,

[a] l. idem §. quotiens. de condict. ob turp. caus.

[b] Archi. c. uidua 34. dist. Ripa. c. 1. nu. 96. de iudic. proc. dig. nu. 1 et l. legatis in prin. de l. 3. et l. ma. § qui quæstum. per ill. tex. ff de adult.

[c] Abb & Deci. in 2. lec. c. 1. de iudi. Ioan. de An. c. 1. de cleri. peregr.

non assentior, qui lib. iiij. epistolarum decretalium, [a] ut duos admittat mulier, exigere uidetur. quasi quæ uni copiam sui fecit, meretrix non rectè appelletur. Errat & in eo idem Nicolaus Abbas, [b] quòd eam, quæ duos admittit, palàm corpore suo quæstum facere, scribit. hoc enim manifestis Vlpiani uerbis refellitur, lib. xxiij. digest, [c] eam, quæ cum uno & altero pecunia accepta commiscuisset, palàm quæstum facere negantis. Porrò † Alciato Doctori meo minus assentiendum est lib. L°. digest. [d] apud Iulium Paulum eam non esse meretricem scribenti, quæ cum uno atq; altero pecunia accepta se miscuisset: nisi palàm & pluribus se prostituisset. nam, ut fatear quidē, quæ uni atq; alteri pretio accepto se cōmisit: eam palàm quæstum non facere, quia non passim quæstum facit, id est sine delectu, quod est palàm, ut Domitius Vlpianus lib. xxiij. digest, [e] interpretatur. Quæstum tamen eam facere, certum est. hoc est corpore mereri, quod est meretricem esse. Statuo † itaq; omnē mulierem, quæ extra matrimonij castitatem pudori suo non parcens cum uiro se miscuit, meretricem esse. Hoc ita, si prostitutæ pudicitiæ suæ pretium accepit, sanè ob uocabuli

[a] c. inter opera nu. 5. de spon. et Io. Lup. rub. de do. inter uir. & uxo. char. xix. uers. uidea-mus nunc. Bal. trac. stat. uerb. Gabella. adde. Afflict. in constitu. quæ passim. & Socin. cons. 54. uisis testibus col. 3. Ioa. Neui. Syl. ua. nup. lib. 1. nu. 145.

[b] d. c. inter opera.

[c] l. palàm. de ritu nupti.

[d] l. massurius. de uerb. signif.

[e] l. palàm. de ritu nupt.

originem, à merendo enim dictam meretricem, suprà retuli. quin tamen, & quæ gratis sui corporis copiam fecerit, eodem numero sit habenda, nulla dubitatio est. Quod consequens est Octaueni sententiæ lib. xxiij. digest. [a] eam, quæ sine quæstu palàm se prostituisset, ijs, quæ accepta pecunia idem fecissent, connumerandam existimantis. quasi, quod ad muliebrem pudorem attinet, quæ se alienæ libidini permittit, cum quæstu id faciat, an sine quæstu, nihil multùm interfit. Et † proinde fectò, ut quidam elegãter [b] notant, diuina lex, quæ mœchari uetat, quod huc quidem attinet, meretrices esse uetat. hoc est extra matrimonium se uiro miscere. ergo mulieri uno compressu meretricis nomen queri, consequẽs est dicere. Sanè enim, quo nomine mulierem appellemus, quæ se alienæ libidini semel permisit, non reperiri. Quâquam scio quosdam [c] in hac, meretricis uocabulo abstinere, & inhonestæ uitæ mulierem eam uocare. quorum sententia non habet rationem: & superioribus refellitur. Denique † si, qui quid semel accepit, ut uxorem adulterari pateretur, leno est: eo quippe nomine plectitur. [d] cur non mulier uno compressu meretrix dicetur? non ergo tantùm

[a] l. palàm.

[b] c. meretrices. 32. q. 4. iuncta ibi glo. super uerb. prohibet.

[c] Cepo. cõs. 58. Franci. de Villarijs. & Ripi. c. 1. nu. 97. de udi.

[d] l. mariti. §. qui quæstum de adult.

tantùm, ut aliorum [a] est sententia, quarum turpitudo publicè uenalis est: quæq; multorum libidini patent, meretrices esse: sed & eas, quæ cum uno se miscent, uel semel copia sui facta. [a] c. meretrices. 32. q. 4. & d. c. uidua.

121 Nec † exigo, ut prostitutæ pudicitiæ pretium interuenerit. nam, ut modò constitit, & quæ gratis cum stupratoribus aut adulteris 122 rem habuit, pro meretrice est. [b] Et † si nõ putem eam, quæ cum uno corpus suum miscet, eiusdem fore sortis, cuius, quæ omnibus se peruulgauit. & idcirco à testimonij dictione non repulsum iri, quod generaliter meretrices tanquam infames pati constat. [c] 123 Plus † enim peccare, quæ meretricio est instituto corpore omnibus passim peruulgato, quàm, quæ uni se commisit. ut maius delictum est, 124 quod sæpius admitteretur. [d] Adde † veneris commertium cum uno sine reprehensione quãdoq; fuisse, quod &, ut Marcianus lib. xxv. digest., [e] scripsit, per leges nomen assumpsit. 125 Sed † nec mulierem unius consuetudine contentam distincta à ceteris ueste uti, cogendam existimauerim. cuius rei corpore suo palàm quæstum faciẽtibus necessitatem imponi posse, Baldus apud Imppp. Theod. Arcad, & Honor, AAA. lib. 1. principaliumconstitutionũ [f] scripsit,

[b] d. l. palàm. de rit u. nup. [c] Guido Pap. Sing. 329. per l. Imperialis. C. de nup. Ioan. Fab. C. de summa tri. in prin. colu. fi. [d] Arg. l. nemo cum concor. ibi in glos. alle. C. de episco. audien. adde glos. authen. sednouo iure. uerb. Castigabitur. C. de seruis fugi. & Pari. cons. 63. dubium exoritur. nu. 245. uolu. 4. [e] l. in concubitu. de concub. [f] l. mimæ. C. de episco. audi.

scripsit. Quanquam † uerbis constitutio- 126
nis Baldus suam sententiam non satis rectè cō-
firmat, cùm ludibrio corporis sui quæstum fa-
[a] d.l. mimæ. cere, meretricio esse instituto interpretatur.
In quo † quoq; errore Salycetus[a] fuit. nàm illo 127
[b] l.1. & l.2. §. fi ff. de. ijs. qui notan. infra. sermone scenicas mulieres, quæ corporis sui
[c] d.l. mimæ. spectaculum præbent,[b] intelligit constitutio.[c]
quod mimarum mentio initio constitutionis
facta declarat. Mimas enim scenicum esse ge-
nus constat. Sed ad pauci & multi tracta-
tionem reuertor, quorū incertam esse demō-
strationem suprà constitit: ut eorum esse solet,
quæ aliò referuntur. Aequè † parum aliò 128
referri, atq; suprà scripta, palàm est. exaduer-
soq; esse nimium. ut paruo uidelicet magnum,
pauco multum, medium autem esse satis. quo
demonstramus, quod nec parum est: nec nimi
um. Quod † esse quoq;, inter paucum & 129
multum, medium potest. nam, ut paucum, mi-
nus, ita multum, plusquàm satis est. itaq; eue-
nire, ut satis, inter paucum et multum sit, inter
paruum autem & magnum, id, quod medio-
cre est. constituemus. & generaliter modicum
suprà scriptorum medium statuemus: quà mo-
dus, unde modici appellatio descendit, demō-
stratur. Sed hæc † exemplo aliquo, quo 130

sanè ob

sanè ob non nullam obscuritatem egere uidē-
tur: illustremus. ne rudioribus consultum
non sit, qui Dialecticorum litteras non attige-
runt: post Grammaticorum rudimenta, ut a-
solet, ad inclytas Iurisconsultorum scholas ni-
miùm properantibus. nã, Dialecticorum tra-
ditionibus, uel paululùm imbutos hæc non
131 desyderaturos, scio. Pomponius † lib. 1,
digest.[a] parum est, inquit, ius in Ciuitate esse:
nisi sint, qui iura reddere possint. parum ita-q;
132 est, ius esse, nisi sint, qui reddant. Si † sint
qui reddant: id est Magistratus, satis est. nihil
enim à Pomponio exigi præterea: sed nec o-
133 pus esse. Iam † autem si obtentu iuris ty-
rannidem Magistratus exerceat: nimiùm fore.

[a] l. 2. §. post. originem, de orig. iur.

Quod † factum decem uirorum tempo-
re idem Pomponius[b] refert. quos, prorogato
sibi, quo iure quaq; iniuria, imperio, nimio
atq; aspero dominatu rempub. eò perduxisse
scribit, ut exercitus ab ea secederet. Igi-
tur quotiens auaritia Magistratus atq; libido
fas omne atq; nefas miscentis, suóq; non po-
puli commodo seruientis, in Ciuitate grassa-
tur: nimium est. contrà, cùm fas atq; ius in fo-
ro regnant: Magistratibus, populi non suas
utilitates quærentibus, quæq; legum uolun-

[b] d. l. 2. §. & cum placuisset.

tas est: non, quæ cuiusq;, pro iure reddētibus: satis est. Bellissimè † enim Aristoteles lib. iij. politicorū, qui legem, inquit, præesse uult, is uelle uidetur Deum ac leges imperare: qui autem uult hominem, is etiam belluam adiungit. Porrò, † cùm legi deesse Magistratus, et qui iuridicundo præsit: parum est, [a] nam, ut satis quidem sit, quod ad bonos ciues attinet ius in Ciuitate esse: sponte sua nullóq; illectos præmio legum nutum sequuturos. Quippe, † ut Plautus in Milite perbellè scribit, facile est imperiū in bonis: ob improbos tamen facinorosósq; homines, solo pœnæ metu in officio mansuros, Magistratus munus esse in Ciuitate necessarium. Et ita euenit: ut, quod parum esse dixit Pomponius, [b] ius in Ciuitate esse, ad eam Ciuitatem spectans quæ & bonos & malos ciues habet, ad aliam spectanti, si qua est, in qua boni sint ciues omnes: satis esse dicere liceat: inter bonos enim ciues, utpote cognitam legum uoluntatem sine ullo externo imperio sequuturos, Magistratus auctoritas nequaquā necessaria est. Sed † & apud quosdam ne lex quidem: qualis Poëtarum carminibus celebrata est aurea illa ætas: quæ, ut Naso lib. 1. transformationum scribit, uindice nullo. Sponte

[a] d. §. post originem.

[b] d. §. post originem.

Sponte sua sine lege fidem rectumq; colebat.
Pœna metusq; aberant: nec uincla minatia collo
Aere ligabantur. nec supplex turba timebat
Iudicis ora sui: sed erant sine iudice tuti.

Quibus similes fuisse gentes Paulus Apostolus ad Romanos[a] scribēs refert, quas ipsas sibi, fuisse legem, ait. ut iam apud tales populos ius in Ciuitate esse, non parum, non satis, sed ni-
138 mium etiam sit. Commodissimum † est apud Hesiodum in Ergis exemplum, cùm tria illa hominum genera enumerat, quorum alij singulari natura præditi, rerum omnium absq; doctore notitiam tenent. Sequens genus est, nihil per se quidem magnum præstātium: sed qui ultro optimis quibusq; sapiētum præceptis sese accommodant, dictōq; audientes sunt. Tertium genus est ignauissimorum atq; adeò improbissimorum: qui neq; suopte ingenio quicquam ualent: nec meliorum dicto esse audientes uolunt. Hesiodi carmen de Græco ita uerti.

[a] c. 2. B.

Optimus ille uir est: qui scit se cuncta magistro:
Præceptis olim non inferiora sequutus.
Nec malus ille uir est: audit qui recta monentem.
Qui non ipsa sapit. claudit q; docentibus aures.
Ille uir inuisus uiuit: nec idoneus orbi est.

[a] l. diuus, & l. congruit. ff. de offi. præsid. & l. penul. ff. de parri. Tira. latè. trac. de pœnis. cau. ij. et iij.
[b] d.l. diuus. & d.l. penul.
[c] d.l. diuus. & d.l. congruit. & d.l. penul.
[d] d.l. diuus.
[e] d.l. diuus.
[f] l. infans ff. de sicar. & cle. 1. de homi. & utrobiq; docto.
[g] De ebrio est textus. c. sanè. & duob sequẽ. 15. q. 1. Bart. l. perspiciẽdum. §. delinquunt. & l. aut facta. in prin. ff. de pœnis. Bald. l. data opera. uers. nunc de tertio. C. qui ac

Primis legem dari, quia ipsi sibi sunt lex, nimis est. alteris uero, quia aliena prudentia egent, satis est. tertijs parum, utpote Magistratus seueritate indigentibus. & nisi pœnæ metu, leges nō obseruaturis. Sed quia in Codice Tusco, qui Florentiæ est, alia est lectio, ut postea, cùm hæc scripsissem, reperi. ea est. Quantum est enim, ius in Ciuitate esse, nisi sint, qui iura regere possint? non autem, parum est. Po- 139
test † à nobis commodè in furioso exemplum proponi, cui parricidiũ fraudi non [a] est. quia, satis eum furore ipso puniri, ait lex. [b] de furiosis ergo ob parricidium supplicium sumere, quia contrà legis [c] est præceptum, nimium est.
Parum † autem fore, nisi in uincula compe- 140
descq; conijciantur, ne sibi alijsue adferant perniciem. [d] Satis † igitur erit, quod medium 141
est, si facta ab eis cædes impunita relinquatur. [e] quia, qui consilio delinquendi uacant, extra legum pœnas sunt positi. [f] Vt † est in ebrijs 142
& dormientibus responsum, quorum admissum constat legibus non coërceri. [g] In eadem

cusare nõ possunt. & l. 1. colu. penult. C. unde ui. Saly. l. 1. C. de sicar. Alex. post. Bart. d. §. delinquunt. & l. dolum, in fi. C. de. dolo. Angel. tract. malef. uerbo. scienter. uers. sed quid si quis propter ebrietatem. Abb. c. sicut nobis. de testib. Roma. l. 1. ff. de uerb. obliga. & l. 1. §. adipiscimur. ff. de adquiren. possess. Gemi. c. uenter. 35. distin. Scepol. l. 11. §. idẽ Iulianus. ff. ædili. edic. Angel. l. 1. C. si quis impera. male dix. Anchar. Imol. et

*Care.d. clem.1 de hom.Mat. Afflic. Constit. terminũ ui. fal. 9. not. 12.Marſ.l.1.in prin. nu.63.ff.de ſica.Carer. pract. crimi. § circa. ij. nu. xxij. Tira.trac. de pœn.cau. 6. de dormiẽte uerò nota l.ſi ſeruus.ſeruũ.§. ſi fornacarius. ff. ad l.Aquili. Bart.l penul. ff.de parrici. Roma. Alex. Aret. et Iaſ.d.§.adipiſcimur. Flori.d.§ ſi fornacarius & l.qui occidit.§.in hac. ff.ad. l.Aquil. Ancha. et Cardi.d. clemẽ.1. Angel. d.uerb.ſcienter. Bart. Iaſo. & Deci.l.ut uim. ff.de.iuſtit. et iur. Marſ.l.in prin nu.49.ff.de ſicar. & Carer.d.§. circa.nu.25. Tira.d. trac.de pœnis cauſa 5.

[a] d.l. infans. & d.clem.1. & utrobiq; Docto. & latiſſimè Tira.trac.de.pœ. cauſa 7.

[b] l.ſi. ff. de iur. & fact.ignor. & l.ſi.rem pupil.ſal.fore. & l. in eo quod plus. §. pupillus. ff.de diuerſ. reg.iur antiq.

[c] l.1.§.impuberes. C. de falſa mone.cum cõcor. in glo. ibi alleg. & c. ex par. de corpo. uitiat.

dem eſſe cauſa infantes placuit, æquè enim illos atq; hos innocentia conſiliꝫ tuetur.[a] & meritò. namilla ætas legum[b] præſumptione eorum,
144 quæ uidet, creditur ignara.[c] Idem † beneficium quidam[d] ad ſenes ætatis uitio deſipientes ac repueraſcentes non ineleganter producunt. quaſi & hi nocendi conſilium non habere uideãtur. neminẽ autẽ iniuriam facere intelligi, qui iniuriæ faciendæ mentem ac propoſi-
145 tum non habeat. Iniuria † ſiquidem, ut Domitius Vlpianus eleganter ait,[e] ex affectu
146 facientis conſiſtit. Neq; † diſtinguo, deli-ctum a[illegible]x ſit, nec ne. quod factum ab Hippolyto Marſilio lego,[f] & paulò quidem minus cõſideratè, ubi enī nullũ delictũ eſſe proponit: nõ poteſt reperiri atrocioris et nõ atrocioris diſtinctio: quod Marſilius nõ animaduertit.

[d] Gui de Suza. tract. de quæſtionib. ſeu tormentis. et Carer.d.§. circa. nu.12. uide Tira. diſuſè allegantem.d.trac. de pœ. cau. 8.

[e] l. illud. §.1. cum.concor.in glo.ibi alleg.ff. de iniur.

147 Adde, † parricidium, ut ſuprà dictũ eſt, in furioſo non uindicari,[g] quod facinus atrociſſi-

[f] l. 1. nu. 58 uerſ. ſed prædicta. ff.de ſica. [g] d.l diuus.

mum esse, & cetera delicta immanitate superare, nemo negauerit. Quod † Romulus Ro- 148
mani nominis conditor, declarauit. Qui, cùm leges nascenti Romæ ferret, nullam in parrici-
[a] l. penult. ff. de l. pōpe. de parrici. das pœnam sanxit: nullum hominum tantum flagitium admissurū arbitratus. Quod † 149
& sequens ætas non obscurè significauit, quæ grauissimum in parricidas excogitauit
[b] c. mulier. 15. q. 1. d. l. 1. in prin. nu. 60. idē Marsil. pract. crimi. uerb. diligenter. nu. 167. Carer. itē pract. crimi §. circa nu. 110. supplicium, quò, miseris, usu omnium prius e-
lementorum adempto, inter ferales angustias positis extremus uitæ spiritus eriperetur.
Nec † ad rem pertinet exemplum, quod adfert 150
Marsilius, de Bruto, quod pœnæ subditur, e-
tiam si nihil deliquerit, muliere ad concubitū
admissa. in illa enim specie reperitur, [b] qui de-
[c] d. c. mulier. liquit: id est mulier, quæ se Bruto commiscuit.
in parricidio autem à furioso facto non ita ac-
cidit, nullum enim reperiri delinquentem, ob-
[d] d. l. diuus. cū concor. & c. a-liquos. 15. q. 1. sensus uacuitatem eædem admittentis.
Multùm † denique interesse inter hos casus, ob 151
id enim de Bruto supplicium sumi, ne illo fla-
gitio contaminatum indignam facti memori-
am refricet. [c] in specie uero furiosi, quia nullū
est delictum: [d] eo pœna liberato, indigna facti
memoria nulla potest refricari. Peccat 152
& in eo Marsilius, quòd à brutis ad hominem

cuius

cuius causa illa & cætera à rerum natura facta sunt, argumentum ducit. hominis uidelicet dignitate ad Brutorum uilitatem insolenter de
153 pressa.[a] Adde † hominum causa ut ait Hermogenianus,[b] omne ius constitutum esse: non brutorum. hominibus ergo consultũ esse
154 legibus oportẽre, non brutis. Nec † rectè à Marsilio defendi Hispaniarum Reginam, quæ de furioso, qui Regem coniugem grauiter uulnerauerat, supplicium sumi iussit.
155 Nisi † fortè simulasse furorem fuisset probatus, hunc enim tantummodò excipit lex.[c]
156 Illa † autẽ esse ratio uidetur, quæ furiosos pænis eximit; nam siue ipsos ignorantibus, siue absentibus, quorum similes habentur.[d] comparemus, non esse puniendos, consequens erit.
157 Ignorantes † enim innocẽtia consilij excusat.[e]
158 Absentes † autẽ in criminalibus damnari uetat constitutio.[f] ita Iasonem apud Iulium Paulũ lib. duodetrigesimo digest.[g] disputare lego.
159 Adeò † uerò furiosis aliquid admittentibus parci solet: ut ne ij quidem, qui, cùm saperent, suæq; mentis essent, deliquissent, furiosi postea facti pœnas sufferant.[h] etiam si ante fu-

[a] l. iustissimò in prin. ff. de ædilitio edicto.
[b] l. ij. ff. de sta. homi.
[c] d. l. diuus. de off. præsid.
[d] l. ij. §. furiosus. ff. de procu. & l. Iulianus. ff. de diuor. & l. ij. §. furiosus. ff. de iure codi. & l. 1. §. adipiscimur. ff. de adquiren. posseß. et l. sed si unus. §. filius fa. ff. de iniu. & l. ubi nõ. uoce. §. furiosus. ff de diuer. re. iu. anti.
[e] l. infans. ff. de sica.
[f] l. absentem. ff. de pœnis.
[g] l. ex facto nu. 30. de uulg. & pup.
[h] Bald. post Alnarotum. c. 1. in fi. prin. tit. an ille, qui interfecit. fra. domini sui. idẽ Bald. l. humanitatis. C. de impube. & alio. substit. Alex. Areti. & Ias. post. alios. d. l. ex facto. nu. 33. idẽ l. furiosum C. qui testa fac. poss. Angel. d. uerb. sciẽter. Mars. d. l. 1. in prin. nu. 58. Carer. d. §. circa. nu. 14.

[a] Bald. d. l. hũ- manitatis. et Bar. d. l. ex facto. Marſ. d. l. 1. in prin. nu. 58. de ſicar. & Carer. d. §. circa. nu. 15.

rorem damnati proponãtur, [a] & ſi ſcio quoſ- dam Principem conſulendum eſſe, putare. [b] Proximæ † ſententiæ [c] illa ratio redditur, quòd 160 furioſi mortuis comparentur, [d] in mortuos autem uindicari non poteſt. Bis † ſanè 161 peccat, qui furioſi admiſſum uindicat. primum quia ubi noxia nõ eſt, pœna cõſtituitur. quod

[b] Imol. c. Raynu- tio. de teſta. per d. l. diuus. §. ſi uerò. refert Ca- rer. d. §. circa nu. 15.

uetat conſtitutio. [e] deinde, quia nihil ſentiens plectitur. fruſtra autem eſt, in eum, qui ſenſu caret, animaduertere. Nec † mihi quis di- 162 cat, nam & hoc argumento Marſilius utitur, [f] licere iudicibus ob facinoris immanitatem le- gum præſcriptũ transgredi. ſeueriũſq, quod

[c] Bald. d. l. hu- manitatis. colu. 4. refert. Mar- ſilio. d. l. in prin. nu. 57. & Ca- rer. d. §. circa. nu. 15.

admiſſum eſſet, perſequi. [g] Nam hoc quæſtio- nem non attingit. cùm infurioſo, ut eſt proxi- mè dictum, nullum reperiatur facinus. quippe quem non infelicitas modò fati, ſed & ipſum non

[d] Cynus. Bald. et Iaſ. l. 2. C. qui teſta. fac. poſſ. Carer. d. §. circa nu. 15. [e] l. ſanci- mus. C. de pœni. [f] d. l. 1. in prin. nu. 59. glnno. c. 1. & ibi omnes cum ſe- quuntur. de conſtitu. Bald. l. quid. ergo. §. pœna grauior. colu. 4. ff. de his. qui notan- infam. & l. obſeruare. & l. proficiſci. colu. 6. uerſ. Vndecimo quæro de offic. procon ſul. idem Bald. l. & ſi. ſeuerior. colu. 2. C. ex quib. cau. infa. irroge. & l. 1. in prin. de preci b. Imper. offeren. & l. 1. in prin. 5. colu. C. qui accuſa. non poſ. & Auth. ſed nouo iure. col. 1. C. de ſer. fugi. idem c. 1. colu. 6. qui feud. dare poſ. & Angel. l. quod ſi nolit. §. qui aſſidua. de ædili. edict. Roma. rub. C. qui admit. colu. 2. & l. ſi quis in graui. §. utrum. colu. ſi. ad ſila. et conſ. 429. Conſidero. colu 1. idem l. ſi uerò. §. deuiro. chart. 13. ſolu. matri. Feli. c. qualiter & quãdo. §. ad corrigẽdos. uerſ. circa quartum. ibi ſed pulchrè, de accuſatio. Marſ. l. unius: § cogniturum. nu. 70. quẽ omnino uide. ff. de quæſtio. & pract. crimi. §. diligenter. nu. 159. Carer. d. §. circa. nu. 11 o.

non sentiendi infortunium, à quo nocendi cõ
silium abest, excusat.[a] ubi autem nullum est fa
cinus, nulla ibi potest intelligi facinoris im
163 manitas. Sed † finge, aliquod esse facinus
in cæde à furioso perpetrata. an non satis eum
ipso furore puniri ait lex,[b] inciuile ergo est
atq; inhumanum, eum nos ad nouam pœnam
uocare: & calamitoso aliam adsciscere cala
164 mitatem.[c] Meritò † itaq; reprehensus
obiter à nobis est Marsilius, qui in furiosos,
cùm atrocius aliquid admittunt, uindicandũ
esse scripsit: non perpẽsa legis clemetia quæ nõ
non obscurè ea ualetudine laborantibus, fati
infelicitate, suoq; satis furore punitis peper
165 cit.[d] Nec, † si de legis uoluntate ambige
retur, ad tam duram atq; asperam interpreta
tionem erat Iasone[e] auctore decurrendum.
Nam, ut Hermogenianus lib. xlviij digest,[f] est
auctor, interpretatione, legum pœnæ molli
endæ sunt potius, quàm asperandæ. Addẽ, ad
eas species, quibus ipsa lege specialiter addita
est pœna, pœnas alijs legibus etiam nouissi
mis irrogatas nequaquam pertinere. quod Pa
pinianus[g] eodem libro respondit. Igitur cùm
lex omne furiosi delictum, non puniri modò,
sed ipso furore satis puniri dicat, etiam atro

[a] d.l. infans. ff. de sicar.
[b] d.l. diuus.
[c] l. iure. succurrum. ff. de iure dotti. l. nauis. §. cùm autẽ. ff. ad. l. Rhodi. de. iactu. & c. ex parte. cum. cõcord. ibi. in glo. alleg. de cleri. ægrotan.
[d] d. l. diuus. & d. l. infans.
[e] d. l. ex facto. nu. 31.
[f] l. penult. de pœnis.
[g] l. fantio. legũ. de pœnis.

[a] d.l.diuus. cissimum : cuiusmodi est parricidiũ,[a] alia pœna uindicari non debet. quod in proposito rectissimè dicitur. nã si furore puniri, satis est: capite puniri, nimium erit. Sed his missis ad nostram disputationem redeamus.

Apparet † ex superioribus parum, sicuti et satis & nimium, ut aliò atq; aliò referuntur, uaria accipi. idemq; modò parum, modò satis, modò nimium uocari. quod & ipsum de paruo & magno, pauco item & multo, rectissimè dici, suprà ex Aristotele demõstraui, nisi quòd inter illa mediũ adiciendum censui inter paucum quidem & multum, idem quod inter parum & nimium, id est satis. inter paruum uerò & magnum, mediocre. aut certè inter omnia hæc modicum : quà à modo ea nox descẽdit. nã, quod nec parũ, nec nimiũ est: nec paruũ, nec magnũ: nec paucum deniq;, nec multũ. sed inter hæc est situm, rectè modicum dicemus, eo quidem sensu, quo modum id uerbum significat. De † uaria modici significatione abũ- 167
de proximo loco dictũ est: quo expedito cõsequẽs est uidere, quæ sit eius definitio, quod modicũ dicimꝰ quo uerbo, Bartolo auctore, paupertatẽ demõstrari, suprà retuli: & quia, ut ex suprà scriptis cõstat, modicũ per se nõ dicitur:

[b] l. § fi. l. pretin. rerum.

uaga

uaga eius atq; incerta demonstratio non facilè
potest, certis quibusdam metis comprehendi.
idq;, cùm de tempore est sermo, maximè appa-
ret. in quo genere iuris prudentes inicio, quid
modicum sit, non satis expediunt: re in angu-
stum contracta. ijdem postremò ita se effun-
dunt: ut uix ullis metis orationem suam cir-
167 cumscribant. Et † quidem, ut ab eo,
quod est in tempore minimum, id est à mo-
mento exordiar. eo uerbo, ut Azoni perue-
teri legum Magistro placere lego, [a] tempus,
quod secari in partes non potest, leges demon-
169 strant, id est punctum. Hoc † quod Do-
mitius Vlpianus lib. undetrigesimo digest, [b]
non obscurè declarat: cùm quotiens, inquit,
hereditas quidũe aliud nobis per alium quæ-
ritur: per filium fortè aut seruum nostræ po-
testati suppositum, continuò nobis quæritur.
170 neq; momento ullo in filij seruiũe persona cõ-
sistit. Et † Marcellus apud eundem Vl-
pianum lib. xxiij. digest: [c] cùm euanescere eius
rei donationem scribit, quam per interpositã
personam ad vxorem maritus uoluit perue-
171 nire: nisi aliquo momento interiecto ea res
interpositæ personæ fuisset. Quibus † lo-
cis tam Domitium Vlpianum, quàm Marcel-

[a] Glos. l. sicut. §. idem papinianus ff quib. mo. usus fruc. amitti.

[b] l. placet. de adquir. hered.

[c] l. sed. interim. §. idem Marcellus. de donatio. inter uir. et uxo.

lum momenti uocabulo tempus, quod secari non potest, demonstrare palàm est. Et † Iuliũ fortasse Paulum: cũm lib. vi. digest.[a] publiciana eum actione usurum scribit: qui rem à domino emptam, uel momento possedisset. 171

Laxius † eodem uerbo Triphoninus lib. i. digest. [b] usus uidetur: cùm data sub ea conditione ancillæ libertate, si decem millia heredi dederit: eam condicionem, quo momento parit, impleri posse ait. 173

Constat † autem uno temporis puncto partum non ædi: eius enim facti tractum quendam esse, naturaliter intelligi. primùm enim mulierem parturire: inde niti. eniti. deniq; : fœtumq; in lucem edere. 174

Fieri itaq; non posse, ut ancilla pariente, conditio decem millium dandorum impleatur: & simul libera peperisse existimetur: ut Triphoninus ait: [c] nisi momenti uerbum, cum quodam temporis laxamento exaudiatur. 175

Tractum † quoq; temporis significasse & Marcelcus lib. vi. & xl. digest. [d] uideri possit: cùm duas obligationes eadem numeratione tolli uno momento ait: quod reo soluẽte usu uenit. simul enim et ei & fideiussori liberationem contingere. [e] idem quoq; apud Pomponium, lib. viij. digest. Accursius [f] adnotauit

[a] l. cum sponsus §. si. insti. de publicia. in rem. actio.

[b] l. Arescusa. de sta. homi.

[c] d. l. Arescusa.

[d] l. innumerationibus. de solutio. [e] Instit. quibus mo. tol. obliga. in prin. & l. eum quis. §. de peculio. ff. de solutio.

[f] glo. l. si. cum duas. commu. prædi. Paulum Cas. d. §. idem Papinianus.

tauit: cùm duas insulas duobus eodem mo-
176 mento traditas ait Pomponius. Haud † minus perspicuè Imperator Iustinianus lib. vi. principa. consti. tractum in momento inesse significauit, negat quippe in seruis, qui filisfamil. ita donarentur, ut statim ad libertatem perducantur: usumfructum parentibus quæri absurdum ratus, uti subicit, cùm inipso momento possidere seruum et libertate donare filius famil. habeat necesse: talem patri quæri usumfructum. possidere autem & libertate donare uno temporis puncto nõ fieri, palàm
177 est. Tractum † ergo eo loco apud Iustinianum in momento inesse constat, hoc est tempus, quod, Accursio [b] auctore, non tam oratione explicari, quàm intellectu percipi possit, non dissimiliter usum uerbo momẽti Domitium Vlpianum animaduerto, qui lib. vij, digest. [c] fructuarium, cui ususfructus relegatus esset, eodem momento usumfructum amittere, & resumere scripsit. Nam, quòd Azo separanda legis uerba, repetendãq; momenti mentionem existimauit, perridiculum est, ratiõq; latini sermonis haud patitur. Fusi-
178 us † momenti appellationem Iulius Paulus intellexit: cùm lib. xxxv. digest. [d] pretia rerum

[a] l. fi. §. fi. in fi. C. de bon. quæ libe.

[b] Glo. d. §. fi. in fi. uerb. momẽto. per. l. ratũ. ff. de solu.

[c] l. sicut. §. idẽ. Papinianus. quib. mo. usus fru. amit.

[d] l. pretia. rerũ §. fi. ad. l. falci.

ex temporum momentis constituenda esse ne-
[a] d. §. fi. l. pretia rerum. gat. quibus uerbis Bartolus[a] significare eum scribit: non inspici, quanti una fortè die quid ueneat: sed quanti plurimis. ad pretium itaq; rei cuiusq; probandum docere ait oportêre:
[b] d. §. fi. l. pretia rerum. quanti quid certo die & multò antè, multóq; post uenisset, quanquam mirandum est, tanti nominis scriptorem nullo prudentium responso id, quod affirmat, comprobare. quod enim temporum momentis dies singulos Iuli-
[c] l. omnes. C. de feriis. us Paulus[b] significare uoluerit, nõ potiùs horam, aut angustius aliud tempus: nihil constat. Nec Bartolus momenti uerbo tam prolixum tempus cõprehendi docet. quapropter, quod in tanto auctore desideratur, id nos, minuti scriptores, nec ulla parte cum illo comparandi, supplebimus. Et quidem apud Imperatorem Constantinum Augustum lib. principalium Constit. iij.[c] momenti uocabulo diei
[d] Glo. d. §. idẽ Papinianus. unius ut Azoni lib. vij. digest.[d] apud Domitium Vlpianum placet: aut, ut mihi quidem, pluriũ etiam significari. prohibitis enim Vrbanis operis, à quibus die diuinæ quieti sacro abstinere omnes iubet: agricolationi operam dare, cùm res ita exigat, fas esse, scribit. cùm uitem, inquiens, serere, frumentumue, oportunũ

est.

est. Cuius illa redditur ratio, ne, ut idem Imperator ait,[a] commoditas diuino beneficio tributa, occasione momenti intercidat. momẽtum intelligẽs diei unius pluriumũe spatium. quid enim si diebus dominicis aliquod solis operi rustico exercendo idonea tempestas sit? quo loco, ut hoc obiter dicam, constitutio,[b] licet de frumentorum uitiumq; cultura loquatur: ad ceteram agricolationem nihilominus produci debet. nam & ratio generalis est.[c]

179 & exemplis † ut uulgò dicere solemus,[d] quod in uniuersum caueretur, non constringitur.

180 Huc † pertinet quod Palladius de re rusti. lib. 1. cap. vi. eleganter, necessitas, inquit,

181 feriis caret. Deniq;, si serere frumentum die diuinæ quieti sacro fas est. cur non metere? cur non item in horreum fruges conuehere, impẽdentibus forsitan imbribus? rursus, si uitem ponere, uineamq; instituere, cur nõ quoq; colere? uindemiãq; tollere? omnem enim sationem & frumentorum & uitium ceterarũq; rerum, quæ terra aluntur, fructuum causa esse: qui nisi percipiantur, exantlatus in ijs labor inanis est. sanè qui agricolationis leges præscripserunt: quædam opera rustica feriis permitti, auctores sunt, esse quippe, sicuti Vergilius

[a] d. l. omnes 1.

[b] d. l. omnes 1.

[c] l. regula. §. fi. & ibi Bart & Bal. not. ff. de iur. & fac. igno. & l. ij §. si mater. uers. quid si curatores. & uers. quid si decesserint. ff. ad tert. & l. nomen debitoris. §. fi. de legat iij.

[d] l. damni infecti. ij ff. de dã. infect.

gilius cecinit, quæ festis exercere diebus,

Fas, & iura sinunt. riuos deducere, nulla
Relligio uetuit, segeti prætendere sepem,
Insidias auibus moliri, incendere uepres,
Ballant umq; gregem fluuio mersare salubri.

Qui cùm extremo carmine, fluuio mersare salubri. dixit: non ex omni causa gregem lauare licere per ferias significare uidetur. nõ enim lanarum gratia, quod Pontificum placitis Columella uetitum ait: sed medicinæ. esse enim uitia, ut idem Columella scribit, quæ abluto pecore corriguntur. qui & alia opera enumerat, feriarum tempore ritu maiorum concessa. in quibus far pinsere, faces incidere: candelas sebare: & alia non pauca: quæ, qui scire auet, ab illo petat, lib. ij. de re rustica. cap. vltimo. quorũ quædam Marcus Cato suo de re rustica libro singulari cap. ij. attigit. & hos sequutus Macrobius Satur. lib. 1. cap. xvi. quæ nobis alio properantibus lectori indicãsse, satis sit. 192

Sed, † ut ad momenti uerbum redeam, lego Venuleium lib. v. & xl. digest.[a] momentum naturæ appellãsse id tempus: quod, si inter stipulantis & promittentis uerba interuenit, stipulationi uitium non adfert. quod constat

[a] *l. continuus. in prin. de uerb. oblig.*

unius

unius esse diei spatium atq; amplius. Nam & eum, qui non eadem die stipulanti respondisset, obligari: Venulei uerbis consequens est.[a] & quidam[b] Bartoli sententia confutata, eleganter putant. 183 Diem † hoc loco, ut id obiter attingam, lucemne accipiamus, hoc est tempus, quod est à solis exortu ad occasum: an quod est à media nocte ad mediam noctem insequentē, quæsitū scio, quain quæstione Bartholomæus Socinus Thomā Doctiū præceptorem suum putasse lib. xlv. digesto.[c] refert, ab ortu ad occasum diem esse exaudiendum. suæ uerò sententiæ illam reddit rationem, quòd, quæ noctu rectè fiant: ea, si die facta dicantur, 184 lucis tempore facta debeant intelligi.[d] Certū † autem esse ait, stipulationem nocte probè fieri. 185 Addit † huic præceptoris disputationi Socinus, quòd uulgò dicere solemus: leges ad ea, quæ frequentius fierent, esse adaptandas:[e] die autem, quàm noctè, stipulationes magis 186 contrahi. Sed † nec hoc Socini, nec illud Doctij argumentum consistere, refelli enim apertissimis Venulei uerbis, ualere stipulationem, inquientis,[f] cùm ad stipulantis uerba, nullo extraneo interiecto actu, responsum postera die proponitur. posteram autem diē,

[a] *l.l. continuus. in fi. prin.*
[b] *Francis. de Ripa. l. r. §. qui præsens. ff. de uerb. obligat.*
[c] *d. §. qui præsens. nu. 5.*
[d] *iuxta notata per glo. & Docto. l. more Romano. ff. de feri.*
[e] *l. nam ad ea. ff. de legi.*
[f] *l. si ex duobus. ff. de duob. reis.*

inita more Romano ratione, ab insequenti media nocte initium sumere, palàm [a] est. nõ ergo in contrahendis stipulationibus exortu solis & occasu diem finiri: sed duabus dimidiatis noctibus luce interiecta: contrà, quàm Doctius existimauit: & hoc esse, quod Venuleius momentum naturæ dixit. [b] Momento itaq;, quod Bartoli [c] sententiæ deest, multos dies significari constat, quo uerbo tempus, quod secari non potest, demonstrari, suprà docuimus. Non † me fallit, Accursium 197
apud Celsum libro L°. digest. [d] de momento aliter differere. sed, quia nullo auctore nititur, meritò à nobis posthabita eius opinio est: quadrageſimam uidelicet horæ partem, momentũ definientis, & puncti decimam: puncti uocabulo latius accepto. quo Mathematicis significari, quod secari in partes non potest, lib. ij. cap. ij. in Somno Scipionis Macrobius auctor est. qua quoq; in re Accursium non mediocriter errasse liquet, haud ueritum ab Azonis, præceptoris sententia discedere, qui tam momenti, quàm puncti appellatione indiuiduum tempus demonstrari apud Domitium Vlpianum lib. vij. digest. [e] adnotauit. Hæc † de 198
momenti significatione, ut proximè exposui,

Iurisconsultorum

[a] d. l. more Romano.

[b] d. l. cõtinuus.

[c] d. §. fi. l. pretia rerum.

[d] l. cùm bisextus. de uerb. signi.

[e] l. sicut. §. idẽ Papinianꝰ. quibus. mo. usufruc. amit.

Iurisconsultorum sententia est, nam, qui accuratius hæc exactiusq; tractant, momento tẽpus negant demonstrari: quod tempore minus est, eo uerbo significari arbitrati. & quidẽ Plato in Parmenide lib. ix. quiddam indiuiduum esse definit momentum, inter motum quietémq; medium: quod tempore non fit.

189 Quam † sententiam si admittimus: fit, ut appellatione momenti id, quod Platone auctore, tempore omni est angustius, primùm. mox tempus indiuiduum, laxius deinde id est, quod secari possit. multorum deniq; dierum spatiũ

190 significetur. Quod † & in alijs uerbis, quæ similiter punctum temporis demonstrant, usu uenit. nam confestim fieri rectè dicimus, quod momento fit. ut quotiens per aliquem filium fortè aut seruum hereditas aliũde patri dominõue adquiritur. confestim enim patri dominõue adquiri, id est, eodem momento, quo rem filius aut seruus adipiscitur: nullo enim momento in illorum persona, quod ad-

191 quireretur, subsistere, ait lex.[a] Cum † ergo confestim fieri dicatur, quod momento, nullaq; mora interposita fieret.[b] fusius tamen accepta est eius uerbi demonstratio: ut id à quoquam confestim fieri dicatur, quod ab eo, ubi

[a] placet. ff. de adquiren. here.

[b] d. l. placet.

primùm possit, fiat.[a] Quæ † res magnum habere tractum potest: multorumq; dierum moram, ut in illa specie, cùm mater prioribus fortè tutoribus excusatis aut reiectis alios liberis suis confestim petere iubetur.[b] quid enim si, nulla ipsa quidem infirmitate priuatâue causa alia impedita, sæpe multumq; conata, impetrare non possit, ut ei rei primo quoq; tempore adsideat prætor?[c] longamq; ab eo dilationem patiat: aliud atq; aliud, quominus sui copiã faciat, semper causanti, multisq; diebus interpositis, ægrè tandem adiri se sinat? fit itaq; ut, certus temporis numerus definiri non possit, intra quem confestim petisse dicatur. 192

Manifestior in ui deiecto huius rei euidentiorq; demonstratio est: ut maior sæpe mora in eo, qui deiectionem fecisset, depellendo Vrbe fortè aut Castro aliquo occupato, quàm in tutoribus à prætore petendis trãsigitur. id enim non multis admodum diebus à segni etiam, parumq; benigno prætore consequi licere, ut Vrbe autem, unde deiecti essemus, Castróue armatum & omnibus rebus instructum exigamus, longioris esse operæ. & quãtumcunq; moræ intercedat: modò, qui deiectus est, in id unum incumbat: ut ui contraria, quod 193

[a] *l. 2. §. confestim. ff. ad Senatus cõsul. Tertullia.*

[b] *d. l. 2. §. si mater.*

[c] *d. §. cõfestim.*

ria, quod amisisset, recipiat: confestim atq; ex continenti uim repulisse prudentium interpretatione existimatur:[a] etiam si totum decenniū in comparanda manu, qua iniusto possessore deiecto suum rursus adipisceretur, consumptū dicatur: quæ sententia Hugonis scriptoris uetustissimi fuisse[b] perhibetur, eamq; posteriores[c] sequutos lego: crebriusq; receptam esse, Felinus lib. v. epistolar. decretalium auctor est.[d]

194 Neq; † uerò id, cùm alienum factum interuenit, ut in proximis casibus accidit, uerum esse: sed & cùm tota res in nobis solis sita est: ut cùm non à uero procuratore nomine nostro factum, ratum à nobis habendum esse, quam primùm certiores facti sumus: ait lex,[e] quando enim, quamprimùm certior factus, quis dicatur, si quæras: cum quodam temporis laxamento accipiendum esse, eadem lex[f] ait. laxamentum uerò hoc, neq; quod maximum est, inquit,[g] tempus: neq;, quod minimum, exaudire debemus: sed quod animo magis comprehendere atq; mente, quàm effari
195 uerbis linguaue nuncupare possumus.

Simili † quoq; modo acceptum est: quod statim fieret: sine aliquo scilicet interuallo. offerri enim ab herede legatarijs statim, atq;

a l.3. §. eum. igitur. et ibi glo. et Docto. ff. de ui & ui arma.
b c. ius naturale. l. 1. distinct.
c Ioan. de Imol. Bartholo. Soci. et alij. l. 1. §. qui præsens. ff. de uerb. oblig. Anto. de But. Abb. Ioan. de Ana. et latè Feli. c. significasti. 2. nu. 12. de homicid.
d d.c. significasti.
e l. ratum. ff. de solut.
f d.l. ratum.
g d.l. ratum.

sine aliquo interuallo dici: quod nonnullo tamen temporis spatio interiecto offerretur: quod intelligere magis, quàm eloqui & exprimere uerbis licet. ita quosdam apud Domitium Vlpianum lib. xxxi. digest. [a] scribere lego. Nec † dissimilis est Iuliani [b] definitio 196
res pupillares, quæ tempore percunt, quæq;, ut ait constitutio, [c] seruando seruari non possunt: à tutore confestim distrahi exigentis: periculum suum, si quid inter moras deperiret, facturo. confestim autem uerbum id tempus demonstrare ait: quod inter præcipitem festinationem atq; moratoriam cunctationem est medium: neq; enim onerandum esse, ut re sua familiari prorsus neglecta, in rerum pupillarium distractionem, nullis alterius rei interpositis operis, incumbat. nec rursus ferendum moras nectentem, & friuola quædam causantem: nihiloenim magis partibus suis fungi, periculoue eximi, esse existimandum: si cõtutores à se expectari forsan alleget: qualibet de causa differẽtes, aut illata excusatione onus tutelæ detrectantes. nam, qui ad res huiusmodi pupillares distrahendas confestim manum porrigere legibus iubetur, quominus munere suo protinus fungatur, huic nihil horum adferre moram debet. [d] Idq; † uulgò in si- 197
milibus

[a] Glo. in. l. cùm quidã 2. uerb. interuallo. de leg. 2.
[b] l. tutor, qui repertoriũ. §. 1. ff. de administrati. tuto.
[c] l. lex quæ. §. penult. C. de administra. tuto.
[d] d. l. tutor. qui repertorium. §. 1.

milibus uerbis est receptum: paulatimq; ab artissimo tempore atq; angustissimo, quod secari non potest, in longissimū latissimūmq; per quosdam quasi gradus demonstratiod ifunditur. 198 Nam, † cùm initio id statim fieri dicatur: quod momento & absq; ullo interuallo fit, [a] 199 Id † quoq;, quod paulò pòst fieret, rectè nihilominus statim factum dici, [b] quodq; quàm ocyssimè fieri potuit, factum esset. [c] 200 Exaudiri † nonnunquam statim factum, quod intra uiginti annos factum proponeretur. nā, ut apud Callistratum lib. xlix. digest. [d] auctor est Accursius, causa statim mota rectè dicitur: quæ intra uiginti annos mota sit. 201 Mira † hæc quidem sunt: ex tam angustis initijs, in tam fusam significationem uerba trahi, sed est mihi propemodum non minus mirum, id quoq; à nostris usurpari in illis uerbis, quæ prætèrq; quòd arctissimum tempus demonstrant: nullāmq; sua natura morā ferre posse uidentur: præcipitem quandam celeritatem significant: omnéq; temporis à se laxamentum repudiant. Nam Bartolus lib. xxx. digest. [e] apud Tryphoninum, quod intra centum dierum spatium factum esset, repentè 202 factum, rectè dici auctor est. Excusari † itaq; tutores

[a] d. l. cùm quidā.
[b] l. petens. C. de tract. c. cùm singula. de præbend. lib. 6. & ibi Archidia. uide Alberic. l. fi. C. de errore adu oc.
[c] c. olim. 1. & ibi glo. in uerb. statim. de restit. spolia. & ibi omnes. & latius per Hostien.
[d] l. 1. §. fi. de iur. fis. super uerb. statim.
[e] l. qui duos. nū. 6. de reb. dubi.

itaq; tutores pupilli, cui delata esset hereditas, consanguineōsue ait, nec fraudi illis esse, si intra centesimum diem hereditatem nō adissent: & interim pupillus decessisset: meritóq; eis in integrum restitutionem datum iri, neq; cunctationem ullam eis imputari: quasi pupillo rebus humanis repentè exempto. Satis † 203
ex ijs apparet incertam uagamq; esse uerborū, quæ natura sua tēporis punctum demonstrāt, instabilémq; eorum esse significationē: ut quæ latissimis nullisq; propè finibus concluſa diffundatur. Nec † certior est aut constantior 204
ipsa modici appellatio, qua de nobis disputatio est instituta, dum modicum tempus decem dierum spatium nunc lex uocat. sic Iulius Paulus lib. xiiij. digest. [a] ei, qui sine die constituisset, modicum tempus, intra quod solueret, indulgendum ait. id est non minus decem diebus. Nunc † laxius. id est triginta dierū. 205
Domitius quippe Vlpianus lib. xlij. digest. [b] eum, qui modico tempore itinere actūue priuato aut uia ab alio, nec ui, nec clam, nec precariò usus proponeretur: ad prætoris tuitionem pertinere scribit. Modicum autem tempus interpretatur: quod non minus triginta diebus sit. Idem † Domitius Vlpia- 206
nus lib.

[a] l. promissor. 8. §. de pecu. consti.

[b] l. 1. §. 1. de itine. actuq; priua.

nus lib.v.digest.[a] debitori, ne sibi actio edere-
tur, soluere parato tempus modicum, intra
quod solutio celebraretur, statuendum existi-
mat, id est. quod damnatis reis præstari solet.
id autē Imperator Iustinianus Augustus lib.
vij. Constitutionum [b] Menæ præfecto Præto-
207 rio rescribens quadrimestre esse ait. Sed †
nec intra has Mensium angustias se modici tē-
poris appellatio continuit, nam & [c] bienniū,
& quinquennium, [d] sed & septenniū, [e] et decē-
nium [f] pro subiecto argumento modicum
tempus accipi, quidam auctores [g] sunt.
208 Postremò, † ut est incerta eius uerbi demon-
stratio, ne res sine exitu sit: ius dicentis arbi-
trio modici temporis definitionē constitui,
placuit. [h] eamq; sententiam crebrius receptam
esse, quosdam scribere, Ioannes Anagninus
209 lib.v. Epistolar. decretal. [i] refert. Igitur †
cùm certa est legis sententia, quid pro subiecto
argumento, modicum habendum sit, definien-
tis: id nos sequemur, cùm erit autem hoc in
obscuro, & legibus prætermissum, ius dicen-
tis motum expectabimus, quid modicum in-
telligere debeamus, arbitraturi. ut generaliter

[a] l. si debitorī. de iudic.
[b] l. 2. de usur. rei iudi.
[c] Glo. clemen. 1. de reb. ecclesi. non alie. super uerb. ad tempus modicum. per textu. in. l. cùm domini. ff. locati. & instit. de littera. oblig. in fi.
[d] Glo. instit. de litte. oblig. sup uerb. multū. & ibi Docto. & d. glo. super uerb. ad tempus modicum.
[e] d. glo. sup uer. ad tēpus modicum. p tex. in. c. fi. ne præla. ui suas.
[f] d. glo. sup. uer. ad tēpus modicū d. c. fi. colu. 2. cir. fi. uers. alij dicūt. ne præla. ui. suas.

[g] d. glo. sup. uerb. ad tempus modicū. [h] Arg. l. 1. in fi. ff. de iure delib. et l. 1. § 1. ff. de effractor. et quæ allegat. latè glo sæpe. cicata. sup. uerb. ad tempus modicum.
[i] d. c. fi. colu. 2. cir. fi. uers. nam multi. dicunt.

in ijs, quæ lege sunt omissa, iuris auctoritate facere solemus.[a] Quibus † conuenienter, 210
cùm is, ut suprà retuli, Bartolo auctore,[b] pauper dicatur: qui modicum habet. quem modum pecuniæ quibusdam casibus paupertatẽ lex definit, initio spectabimus. eo destituti iusdicentis sequemur arbitrium, æstimaturi, quæ facultates pro causæ qualitate, & conditione personarum, paupertati assignari debeant: ita Bartolus lib. xxiiij. digest.[c] apud Domitium Vlpianum notat, ceteriq; probant.[d]

Cùm † itaq; quæstionis erit, repellendúsne sit 211
ab accusatione, qui minus quinquaginta aureis in bonis habet: quia lex eum tali in specie pauperem definit,[e] legis definitionem sequemur, & tam tenue patrimonium habentem ab accusatione submouebimus. aureos hoc loco accipere debemus, qui singuli septuagesimã libræ auri partem constituunt.[f] Amplior † 212
substantia, à liberti pauperis testamento patronum excludet. nam nisi qui centum aureos habet, in hereditate, arcere prætextu paupertatis à successione patronum non potest: quia constitutioni,[g] minus centum aureis habens libertus

[a] l. 1. ff. de iu. delib. cum similib. [b] l. Lutius. §. heredum. ff. ad Senatus con. Trebel: [c] l. si constante. nu. 14. soluto matri. et ibi fere omnes. [d] Glo. et Docto. auth. præterea & ibi. postalios laté Decius nu. 15. C. unde uir et uxor Angel. l. siuero pro condem §. qui pro rei. nu. 5. ff. qui satisda. cog. Ioan. de pla: l. ad subeũda. de decur. lib. 10. Cod. Bald. c. si qui testium col. 2. de testib. Abb. c. 1. de accusa. Lucas de penna. l. 1. de men. ual. lib. ix. Cod. Rapha. Comen. cons. 131. duo fratres. in prin. Areti. cõs. 13. col. 7. uers. ad secundum. et Alci. l. quos nos. §. 1. ff. de uerbo. signific. [e] l. nonnulli. ff. de accusatio. [f] l. quotiens. C. de suscep. et arca. lib. 10. notat. glo. l. fi. in prin. C. commu de lega. Alex cõs. 15. uolu. 3. Carolus. Ruin. cõs. 150. Gratissimus. nu. 13. uolu. 5. [g] §. fi. insti. de succes. liber. Bart. d. l. si. constante. & nu. 14.

213 libertus, pauperū numero est. Quandoq; † lex[a] patrimonij modum paupertati nō prorsus præscribit: ut cūm tutelam quis obtentu paupertatis recusat, exigit enim, ut oneri iniuncto sit impar, nec aliter uult detrectantem audiri.[b] quis uerò oneri iniuncto impar esse dicatur, hoc lex non expressit. sed eum quidam,[c] quod legi deest, supplentes, iniuncto oneri imparem arbitrātur, cui angustius est, quam pupillo patrimonium. & ita forè, ut, qui sit alioquin euidentissimè locuples, quia tamen minores, quàm pupillus, habet facultates, in tutelæ recusatione pauper existimetur: propter opū pupillarium comparationem. ut fideiussor, iudicio sistendi causa datus, in quantiscunq; sit facultatibus positus, non censetur diues, nisi pro magnitudine rei, quæ petitur, locuples es-
214 se proponatur,[d] His† consequenter, cùm testes, qui ad inuentarij conscriptionem adhibentur, locupletes esse exigat constitutio:[e] nō minus eum, qui ad id adhiberetur, quidam[f] habere in bonis uolunt, quàm id sit, de quo quæstio esse potest. quod non sine ratione dici uidetur: obseruatur enim, quod suprà scripsimus, causæ qualitas. id est quanti sit, de quo moueri quæstio possit. nec personæ in-

[a] l. paupertas. et l. post. susceptam §. paupertas. ff. de excusa. & §. sed & propter. insti. eo.

[b] d. l. paupertas cum concor.

[c] Glos. & Bart. d. l. paupertas.

[d] Glo. et Docto. l. fideiussor. ff. quisatisda. cog. Marsi. l. 1. §. ad questionem. nu. 9. ff. de quest.

[e] §. si uero absunt. uerb. substantiam. de here. & falci.

[f] Glo. d. §. si uero absunt. & uerb. substantiam.

spectio prætermittitur: eùm locupletem esse, qui ad testimonium adhiberetur, iubet constitutio. [a] nam, ut in primis testis fides spectanda sit: [b] negligi tamen opes non debent, sæpe hominibus ob inopiam ad falsi consilia inclinantibus. Eleganter † itaq; Callistratus lib. 215
xxij. digest. inter cetera, quæ in testium persona explorare putat oportêre, illud notat, locuples, an egens sit: ut lucri, inquit, causa aliquid facilè admittat. Nam † ut Euripidis 216
Orestes ait in Electra, hoc habet uitium paupertas, quòd docet homines sua indigentia malum. Sed † hic occurrit Iason, qui lib. ij. 217
digest. [d] & vi. principalium constitutionum [e] ob solam paupertatem repelli quem à testimonio negat. quod iuris pontificij interpretum quorundam [f] auctoritate confirmat, paupertatem testimonio uitium non adferre existimantium ego amplius Pontificum placitis id dicere, consequens esse puto. nam Eugenij tertij constitutione [g] lib. ij. epistolarum decretalium cautum est, ad ualetudinarios, senes, debilitate confectos, & depressos paupertate domum mitti oportêre ad iusiurandum. unde intelligere licet, non magis paupertatem testimonio fidem abrogare quàm aduersam corporis

[a] § si uero absunt. & uerbo, substantiam.
[b] l. testium. in prin. ff. de testib.
[c] d. l. testium. in prin.
[d] l. fideiussor. qui satisda. cogan. & ante. eũ Alex. cons. 61. habita. in fi. uolu. 1. & cons. 237. perspectis nu. 2. 3. 4. & 5. uolu. 6. Carol. Rui. cons. 158. uisis. nu. 27. uolu. 5. et Marsil. 1. §. adquæstionem. & §. fi. nu. 13. ff. dequæstio.
[e] Authen. præterea. C. unde uir & uxor.
[f] Glos. fi. c. si qui testium. de testi. Specu. tit de testi. §. 1. uers. itẽ quid est paup. Francis. Areti. post alios. d. c. si quis testiũ. et cõs. 83. uiso diligẽter themate. col. 19.
[g] d. c. si qui testium.

poris ualetudinem, aut ſenium. æquè enim ad omnes hos teſtimonij cauſa adire iubet conſti- tutio. [a] aduerſam autem corporis ualetudinē aut ſenium quicquam de teſtium fide detrahe-
218 re, nuſquam relatum eſt. Sed † hæc ſupe- riori ſententiæ non aduerſantur, quà enim ad pauperes adire teſtimonij cauſa conſtitutio præcipit: ad perſonas pauperum reſpexit: nō admodum pecuniæ, quæ in lite eſt. poſſe enim fieri, ut cuius teſtimonium deſideratur, habeat non minus in facultatibus, quàm de quo lis eſt: in qua eum teſtimonium dicere conuenit: in- ſpectis tamen natalibus & dignitate familiæ: ſit pauper, erubeſcatq; propterea in ius ueni- re: quod apud eundem Eugenium eſt adno- tatum. [b] nam, ut alioquin ob tenuitatem pa- trimonij, qui egens eſt, in ius uenire nō poſſit: dicendum non uidetur. ſumptus enim itineris, litigatoris impenſa fieri debere, conſtat. [c]
219 ratio † autem, cur habere in bonis non minus teſtem oportēat, quàm de quo lis eſt: illa red- di poteſt, quòd falſo teſtimonio dicto ſatisfa- cere læſo pro modo damni dati teſtis debet. [d] hoc autem, niſi pares habeat facultates rei, quæ controuerteretur, qui teſtimonio læſus eſt,
220 conſequi non poteſt. ſtatuendum † itaq;

[a] d.c. ſi qui teſtium.

[b] d. glo. fi. d. c. ſi qui teſtium.

[c] c. ſtatutum. §. penult. de reſcrip. lib. 6.

[d] c. 1. & ibi glo. Abb. & alij de crimi. fal.

erit, testem causæ, quæ agitaretur, pares facultates habere debere: ut idoneus sit, ne læsi falso testimonio litigatoris, damnum factũ persequentis, inanis sit actio. Ceterum † ex tra cõparationem quantitatis, de qua lis esset, tenuitas in persona testis illa notatur. quæ eum ad deierandum facile inuitet[a]. finge enim, litem de quingentis esse: eumq; cuius testimonium desideratur, mille in bonis habere: sed pro natalium dignitate pauperem esse: certè, et si plus in patrimonio habet, quàm in lite est: si suspectus sit iudici, ut qui lucri causa credatur aliquid facilè admissurus, non immeritò repellet ur.[b] Id † enim totum, id est quæ paupertas suspectum reddat testem, in iudicis situm est arbitrio, ut Albericum [c] scribere, Felinus [d] refert. Quanta † deniq; testi pauperi fides habeatur, ex personarum qualitate & quantitate causæ, iudicem æstimare debere, Nicolaus [e] Abbas scribit: nec natalium dignitas hunc tuebitur, quo magis ad testimonium admittatur: si amplissimis maiorum suorum opibus per luxum dissipatis, ad eam egestatem deuenisset. Nam † placuit eum qui non fortunæ uitio, sed suo probro facultatibus lapsus proponitur; ut qui non rerũ modò suarum

[a] l. testium. in prin. ff. de testi.

[b] d.l. testium in prin.

[c] d.l. testium. in prin. ff. de testi.

[d] d.c. si qui testium. nu. 3.

[e] d.c. si qui testium. & nu. 3.

dò ſuarum, ſed & famæ prodigus ſit: idoneum teſtem non eſſe: quod Baldus lib. ij. epiſtolarum decretalium adnotauit: [a] & Alexander Tartagninus conſultus reſpondit. [b] quomodo enim alienæ ſubſtantiæ dicto teſtimonio parcet: qui ſuæ non pepercit? [c] Ad

225 de, † non eum modò pauperem dici, qui parũ habet in bonis: ſed & qui parum probatis moribus eſt: quod idem Baldus, lib. v. Principalium conſtitutionum [d] belliſſimè ſcripſit. cuius ſententiam Marianus Socinus [e] & Philippus Decius [f] non immeritò probant.

226 Et † ſanè, ut iſs nocet paupertas, quorum facultates ipſorum probro attritæ proponuntur: abrogata uidelicet eorum teſtimonio fide, ita per contrarium eos, qui rapinis malisq; artibus magnas ſibi diuitias comparâſſent: nullam inde ſentire opitulationem debere, cõſequens eſt, quod Iacobum Rauennatẽ & Petrum, ueteres legum magiſtros, exiſtimaſſe Cynus lib. iiij. principalium conſtitutionum [g] refert. qui diuitias quo iure quaq; iniuria quæſitas poſſeſſori prodeſſe negant oportêre: quo magis in probationum inopia deferre ei iuſiurandum iudex debeat. cùm iuſtè opes adepti hoc beneficium mereantur, [h] non enim eos facilè

[a] Bald. c. ſi quis teſtiũ. colu. 2. de teſtib. Tiraq. l. ſi unquam uerb. bona. nu. 5. in fi. C. de reuocan. donati.
[b] Conſ. 237. per ſpectis. nu. 2. uolu. 6.
[c] notata, l. fi. §. minores. C. de ſenten. paſſ. Alex. d. conſ. 237. & Tiraq. d. uerb. bona. & nu. 5. in fi.
[d] l. humilem. C. de inceſtis nup. Franciſ. Ripen. l. ſi conſtante. nu. 34. ff. ſoluo matri.
[e] Conſ. 17. colu. fi.
[f] d. auth. præterea. nu. 15.
[g] l. in bonæ fidei. 7. q. C. de reb. credi.
[h] Cynus. d. l. in bonæ fidei. & d. q. 7.

cilè peieraturos, ut qui laborant inopia, præ-
sumptum [a] est. illud † tractemus: si, ut ex[227]
Baldi sententia modò dixi, pauper & is est, qui
parum probatis est moribus, an non sit conse-
quens, eum diuitem esse, qui optimis moribus
est præditus? & ita proculdubio dicendum
erit, idq; Franciscus Ripensis notat. [b]
secundum † quod, & qui honestæ uitæ sunt, [228]
atq; inculpatæ, quamuis tenues eorum esse fa-
cultates proponantur: ad testimonium feren-
dum rectè admittētur. quod plerique [c] non ma-
lè probant: quibus assentior, nam in ijs, quæ
ad testimonij fidem pertinent: non minus syn-
ceritas animi, quàm opes externæ, ualere de-
bet. integritas † denique personæ ac san- [229]
ctimonia, ut eleganter ait Felinus, [d] tollit om-
nem suspitionē. & † idcirco Callistratus [e] [230]
in persona testium exploranda honestæ uitæ
quis sit, & inculpatæ, æquè spectare iubet, ac
locuples ne sit, & in facultatibus positus: &
carere suspicione utriusq; testimonium peræ-
què putauit. huius propter causam, quasi, qui
locuples sit atq; opulentus, lucri causa, nihil
facilè admissurus existimetur. illius propter
personam, à qua testimonium ferretur: quod
honesta sit, & propterea à fraudis consilio alie-
na. si †

[a] *d. l. testiū. i. pri. ubi post glo. Sa. Iyc. Adde. Alex d. cōs. 237. nu. 5.*

[b] *d. l. si constan. te. & nu. 34.*

[c] *Glo. fi. d. c. si qui testium. & ibi Docto. & glo. §. item testium uerb. locuples. 4. q. 3. Specu. tit. de teste. §. 1. uers. itē quod est pauper & glo. d. l. testium. uerb. admittant. & ibi Flor. Cynus. l. 3. q. 7. C. de reb. cred.*

[d] *c. in litteris. nu. 5. ubi latè alleg. de testib.*

[e] *d. l. testium.*

231 na. Si † modò illud sciamus, testi diuiti, quàm pauperi magis credi. quod Bartolus lib.1.digest.[a] apud Domitium Vlpianum notat, cuius illa redditur ratio, quòd, qui eget, quàm qui diues est, facilius testimonij sui fidem adulterari pecunia atq; corrumpi patiatur.[b]

232 Quod † suprà dictum est in paupertatis definitione, cùm paupér ne quis sit, arbitrari iudex debet, spectari personarum conditionem oportēre. ita accipi solet, ut pro dignitate natalium modus patrimonij præscribatur.

233 Ideoq; † fieri, Bartolo[c] auctore, ut nobilis mille habens in bonis, sit pauper. rusticus uerò, &

234 humilioris loci homo, tantundem possidens, locuples habeatur.[d] Secūdum † quòd Baldus lib.1. principalium constitutionum apud Imperatorem Iustinianum,[e] nobiles, quibus sit unde uiuant, pauperibus connumerat. nisi hoc amplius, quemadmodum dignitatem su-

235 am tueri possint: habere dicantur. Et † idcirco eis, quod pauperibus in alimoniam legatum est, deberi scribit. & nubiles filias, habentibus, quas pro generis sui dignitate col-

a l. illicitas §. fi. de offi. præsid.
b Abb. d. c. si qui testium. nu. 8. Salyc. l. 3 ff. de testib. Alex. d. cōs. 237. perspectis. nu. 5. uolu. 6. ed. l. si constante. nu. 14.
d Arg. l. nepos proculo. ff. de uerb. signif. & l. sed et si susceperit. §. 1. ff. de iudic. & notata, l. in condemnatione. ff. de diuers. reg. iuris. & Soci. cons. 30. & in causa dominæ. colu. 2. lib. 4. Angel. l. si uerò. §. si. pro rei qualitate ff. qui satisdare cogan. Deci. cons. 163. in causa matrimoniali. col. 4. uers. secundo. principaliter. Tiraq. de nobili c. 20. Capra. cōs. 54. Deci. cons 120. nobilis ff solu. & inde est. & repe. c. p uestras. §. 12. col 2. uers. ad cuius cōfirmationē rurs 9. §. 23. col. 2. uers. benè fatur. & Alciat. l. quos nos hostes. §. locuples. ff. de uerb. sig. Tira. de nobili. c. 20. nu. 154.

e l. si quis ad declinandū. nu. 5. de episco. & Cleri. Benedict. pūctus quidā. Cepo. de Imper. mili. delig. 21. priuili. nobilitatis. Philip. presbyter. col. 1. Iasō lege si cōstāte. colu. 23. nu. 151. uers. itē. si aliquis. matri. Ioā. Lu. repeti. rub. de donatio: inter uirūctuxo. §. 11. col. 4. uers repe. c. p uestras. §. 12. col 2. uers. ad cuius cōfirmationē rurs 9. §. 23. col. 2. uers. benè fatur. & Alciat. l. quos nos hostes. §. locuples. ff. de uerb. sig. Tira. de nobili. c. 20. nu. 154.

[a] Bald. d. l. si qs. ad declinandam & nu. 5. à contrario sensu.

locare non possint: quod in dotes egētium relictum est, similiter rectè præstari, ait. à quo beneficio plebeij qui habent, unde uiuant ipsi, & filias suas cōuenienter elocent, arcēdi sunt.[a] nam, non ut nobilibus necessitas tuendæ dignitatis suæ, & his incumbit. Et † ita fit, ut non cumulus patrimonij secernat paupertatē à diuitijs: sed personarum condicio: plus minusue, ut honestiore quisq; loco natus est, ad statum suum retinendum exigentium.

236

[b] l. maritum. ff. solu. matrimo. & l. miles de re iudic.. [c] l. in condemnatione. [d] Paul. de Cita. dt. tract. de iure patro. 7. q. 6. partis. Matth. de Affic. consti. Siciliæ. cuius initium, qualitas personæ. col. 2. & consti. quisquis. col. 3. Anto Corset. c. grādi. char. penult. de supplen. negligen. præla. Tiraq. tract. de nobilit. c. 20. nu 142.

Quapropter, † cùm condemnato, qui eatenus, quà facere potest, soluere cogitur:[b] non totum, quod habet, extorquetur: sed eius habetur ratio, ne egeat: ut Iulius Paulus lib. L°. digest. cap. 173.[c] de diuersis regulis iuris antiqui auctor est: interesse quidam[d] non ineleganter putauerunt, nobilis eo beneficio utatur: an plebeius, nam relinqui nobili tantum oportet: quantum eius conditio postulat: & natalium dignitas. & ne pauperum cibis uesci, néue solus uiuere cogatur: cùm ignobili, unde tenuiter uiuat, relinqui satis sit.[f] sanè enim quod plebeio satis est: idem nobili satis fore,

237

[e] c. non cogantur. 41. distin. Bald. l. 2. in prī. C quod cum eo. per text. l. sed & si quid inædificauerit. §. sufficienter. ff. de usufructu. & l. cùm unus. §. alimentis. de alimen. & cibar.. ega. idem Bald. rub. C. qui bonis cedere poss. Angel. & Imola. l. Nesennius. §. ff. de re. iudica. Imola, Raphael & Alex. l. si maritus in id. ff solu. matri. l. Nepos proculo. & ibi. glo. uerbo, dignitate. ff. de uerbo. signifi. & l. tutor. secundū dignitatē. ff. de administratione tuto. Dynus, Angel. & Ias §. sunt præterea. uers. itē si de dote. instit de actio. Franci. Areti. cōs. 17. consideratis. col. penult. Panor. c. cū adeo. de rescri. Tiraq. d. c. 20 & nu. 142.

[f] Docto. ubi supra.

non

233 non est consequens dicere. Et †generaliter quotiens alimenta debentur: lautius cum nobilibus agi solet: quàm cùm plebeijs. [a] quod in usus legato est quoq; receptum: uberius enim nobili, quàm plebeio deberi placuit. [b] quæ sententia in legatis usquequaq; obtinuit. nam nemo nescit, ex legatariorum dignitate legata augeri. [c] quare modico patrimonio inter pauperes distribui iusso, nihil inde laturos nobiles pauperes bellissimè Angelus [d] respondit. quasi de illis, tam exiguam substantiam relinquens, sensisse non uideatur. quod in illa quoq; specie scio receptum: cùm ei, qui bonis cessit, turris mille aureos ualens, est relicta: nam urgentibus ad eius uenditionem creditoribus, & homini pauperi, & modò fortunis omnibus exuto, tam amplam habitationem non conuenire allegantibus, distinguendum ait Baldus: [e] & si humiliore loco natus debitor proponatur: audiendos creditores scribit. Ceterum nobilem ad turris uenditionem non esse cogendum: quasi ea carere commodè non

234 possis. Constat † enim eos, qui bonis cesserunt,

[a] l. 1. §. mulier. cum concordantijs ibi in glo. al. lega. ff. de uentre in possessionem. Adde glo. c. episcopus uerbo, uictu. 10. q. 2. & glo. c. nobis. uerb. modestè. & ibi. Anto. de Butr. col. 3. uers. quæro, tenetur, de iure patro. Tira. d. c. 20. nu. 143.

[b] l. plenum. §. præter. habitationem. uers. & exijs. ibi, largius cum usurario agendum est pro dignitate eius, cui relictus est fundus. ff. de usu & habit. Andre. Barul. cõst. Siciliæ, cuius initium, minoribus. & ibi post eum. Matth. de Afflict. 4. q. Tiraq. d. c. 20. nu. 153.

[c] l. sed & si susceperit. §. sed & si. proponas. ff. de iudic. & l. si seruus pluriũ. §. fi. ff. de lega. 1. & facit lex, si lõgius & quod scribit Bald. l. filius famil. per ill. tex. ff. de dona. & Tiraq. d. & ibi gloss. not. in fi. ff. de iudic.

[d] d. §. sed & si proponas.

[e] l. fi. col. 2. uers. quæro, quidam cessit. C. qui bo. cede. poss. & Tiraq. d. c. 20. nu. 160. c. 20. et nu. 158.

serunt, si quid postea bonorum sunt adepti, quà facere possunt, esse conueniendos.[a]

Quæ† in nobilibus dicta sunt, ad uiros litterarum sciẽtia claros non immeritò porrigemus. 240

Nam† litterarum excellentiam nobilitati generis Angelus apud Domitium Vlpianum lib. v. digest. eleganter comparat,[b] Et† Zenzelinus apud Ioannem xxij. eius nominis Pontificem Romanum[c] eos, qui inter alios scientia eminent, genere illustribus exæquat. et nisi, unde pro dignitate sua uiuere possint, habeant: mendicis atq; egentibus connumerat. 241 242

Accursius† uerò apud Domitium Vlpianum lib. xvij. digest.[d] generaliter in adipiscendis sacerdotijs uiros litteratos nobilibus exæquari scribit: & eum sequuti Baldus,[e] Salycetus,[f] Fulgosius,[g] & plerique alij idẽ notãt.[h] 243

Quo† loco Fulgosius apud Siculos uiris litteratis magnum haberi honorem se accepisse refert, & inde sanctam eam insulam esse non incerta coniectura colligit. Sane† enim iustitiam ibi coli necesse est: ubi eius professores honorantur. ut contrà ibi leges contemni, & licentiam ualere, ubi, qui artẽ boni & æqui tenent, non sunt in pretio. Sed† ad susceptum argumentum redeo. & quidem ei, quod dicebatur, de præferendis nobilibus, uidendũ est, ne, 244 245 246

[a] l. is qui bonis. 2. et l. qui bonis. ff. de cessio. bono.
[b] d. l. sed & si susceperit. & §. sed & si. proponas. ff. de iudi.
[c] Extrauagã. execrabilis. uerb. qui mẽdicãt. d. præben.
[d] l. societas contrahitur. pro socio.
[e] d. l. societas contrahitur. & cons. 199. in causa ista. colu. fi. lib. 3.
[f] d. l. societas contrahitur.
[g] d. l. societas contrahitur.
[h] Benedict. Plib l. generaliter §. si quis alienum. uers. quis ergo. ff. de fidei comm. ff. libert. Ioã. Plat. l. fi. C. de d. in pub. hor. lib. 10. & Barb. c. postulasti. colu. 2 de rescrip. & c. accedens. col. 2. ut lite non contestata. Tiraq. de nobilis. c. 20. nu. 10

est, ne, non occurrat, quòd, ut Gregorius ix. eius nominis Pontifex Max. lib. iij. epistolarum decretalium auctor [a] est: Deo nos non natalium claritudo, sed uirtus reddit gratos atq; acceptos: & idcirco factum ait, ut Christus Deus paucos nobiles & potentes ad ecclesiæ suæ gubernacula uocauerit: hoc est, ut quidã [b] scribunt, Paulum & Bartholomæum: ceteros enim ignobiles & inopes fuisse, proditum [c] est.

[a] c. penult. de præben.
[b] Glo. & Doct. d. c. penult.
[c] d. glos. d. c. penult. & ib Docto.

247 Quare † quidam, cùm ei in Pontificatu cõpetitor obscuritatem natalium obiceret: respõdisse fertur, Petro piscatori, filio fabri, successorem quæri: non Augusto, [d] & prima quidem specie superiori sententiæ aduersari hæc quisquam putauerit: sed hoc nequaquã

[d] Glo. c. quoniã uetus. uerbo. inuidia. 24. q. 1. Feli. c. cùm adeò nu. 7. de rescrip. Tira. d. c. 20. nu. 16.

248 opinandum est. Nam † ita demum nobilitatẽ ignobilitati anteferri: si cetera paria esse

249 ꝓponantur. Ceterũ † ignobiles ꝓbos, bonæ frugi & litteratos studijsq; & Doctrinis deditos nobilibus improbis parum benè moratis, litterarum ignaris atq; contemptoribus præferri oportẽre, plericq; omnes existimant.

[e] Glo. c. constitutis, ij. uerbo, eimpotentiam. et ibi Hostien. Philip. Fran. Ioan. Andr. Abb. & alij. de appellat. Hostiẽ. et Hẽri. c. penult. de præben.

250 Tametsi † illud non me fallit: esse, qui scribant, nobiles & potentiores mediocriter moratos atq; eruditos ignobilibus, & qui potentia non ualent, licet moribus & litterarum

scientia præstent: cùm ita Ecclesiæ utilitas postulat: esse anteferendos.[a] aduersus quod si factum sit: hoc est nobili, cuius opibus ac potentia indigebat Ecclesia, posthabito, electio de plebeio alioquin idoneiore facta, ut Henricus Cardinalis Hostiensis[b] & alij[c] quidã sunt auctores, meritò infirmetur. Quæ † sentẽtia, si quando unquam sequenda fuit: nostra certè ætate maximè præualere debet. nam laborante ob nouas religiones Ecclesia, ac propè oppressa, & iurisdictione parum, disputatione & litteris non admodum opitulantibus, ad ius Ecclesiæ retinendum potentia opus est cum primis, atq; opibus. & hoc iure uti, in his regionibus conuenit: in quibus hæreses grassantur: & uires indies accipiunt: ut in Polonia atq; Lituania: & si quæ sunt aliæ prouintiæ, in quibus, contempto Ecclesiæ iudicio, suæ quisq; prudentiæ innititur: & posito Dei metu, ac sine ulla magistratus reuerentia, arbitratu quisq; suo sacra constituit atq; colit. nam in Italia Gallia atq; Hispania, ubi uetus religio illæsa prorsus atq; imminuta permanet: & sacratissimarum legum auctoritate omnis cohibetur audacia: summaq; ac iugi magistratus seueritate nullus licentiæ locus relinquitur: hac natalium prærogatiua non multùm ad-

modum

[a] Hostien. Philip. Fran. Ioan. Andr. Abb. & alij, d. c. constitutis. Argu. c. officij. de electio. & Feli. d. c. cùm adeò colu. 4.

[b] d. c. cõstitutis.

[c] Abb. et Philip. Deci. colu. 2. in fi. d. c. constitutis. Tiraq. d. c. 20. nu. 17.

iuxta Bullã Leonis X.

in Polonia et Lituania

Natalium prærogatiua non præfert, virtuti et literis.

modum opus est : uirtute & litteris suũ sem-
per pondus atq; honorem habituris.

272 Sanè, † ne commemorem in Iudæis & Sarace-
nis exigendis ultas magna pietate diuinam in-
iuriam superiorlbus sæculis esse Hispanias,
proximis diebus, ut ad me Gonsaluus Pater-
noius, Aragonius, necessarius meus, Roma
modò scripsit : exemplum præclarissimum
hæresum uindicandarum ediderunt : sumpto
de Cazalla supplicio, quiueteris religionis ob-
litus, in ulteriorem Hispaniam, unde illi ori
go fuit: inuehere peregrinos quosdam errores
erat adgressus : quibus, ipso Cazalla duce atq;
doctore cum multis eum sequutis damnato,
igniq; consumpto, maturè obuiam itum est: &
ita deceptis cum deceptore de medio sublatis,
ne malum altius serperet : quod multorum
animos iam occupauerat : ut est seuera in reli-
gionis causa gentis nostræ disciplina : eo iudi-
cio effectum est. Ioanna posteà Regina, quæ
Philippo fratre absente ad gubernacula rei-
pub. sedet: & Carolo Hispaniarum Principe
cum optimatibus & cetero populo, iusiuran-
dum uerbis conceptis dare iussis, Iesu Christi
religionem Ecclesiamq; Catholicam, Roma-
nam, se usq; quaq; defensuros, in eiusq; cultu
atq; obsequio uicturos ac morituros, pollice-

ri deniq;

ri denicꝫ perſanctè, aduerſus naſcentes hæreſes, pro ſua quencꝫ uirili, omnem operam atcꝫ opitulationem Chriſtianæ fidei uindicibus. Cazallam magno loco natum accepi: & ſingulari dicendi facultate præditum, ſacrarumcꝫ litterarum ſcientia apprimè eruditum, quibus dum incautius utitur: æternam nomini ſuo notam inuſſit: & ſe, niſi tempeſtiuè eſſet occurſum: & ſuam ſimul patriam peſſundediſſet. ſed ad propoſitum argumentum redeo.

Porro, † quod ſuprà dictum eſt, eius, qui quà facere poteſt: condemnatur: habendam rationem, nobilis, an plebeius ſit, ut nobili, quàm plebeio, plus relinquatur: laſon lib. iiij. principalium inſtitutionum [a] admilites & literatos producendum exiſtimat. quippe quibus æquè atcꝫ nobilibus relinqui non minus oportêre ſcribit: quàm eorum exigit conditio atcꝫ dignitas. Et † conſequenter inter ipſos, ut mea fert opinio, inſpiciendum erit: alius alij quid præſtet. in milite quidem ordinis habetur & ſtipendiorum ratio, & gradus militiæ. nam ſi hæc in pœnis conſtituendis ſpectantur: ut Arrius Menãder lib. xlix. digeſt. [b] auctor eſt: eadem in beneficijs negligi debere: inciuile eſt atcꝫ inhumanum dicere. [c]

In † Doctore autem ingenium, naturam, doctrinam,

[a] §. ſunt præterea. uerſ. item ſi de dote. nu. 7. inſtit. de actio.

[b] l. non omnes. de re mili.

[c] odiꝫ. de regu. iur. lib. 6.

In Doctore conſideranda.

ctrinam, atq; institutionem considerabimus:
his enim rebus alios alijs præstantiores esse:
256 & Ciuitati utiliores.[a] Enimuerò † & in-
ter milites, qui parum à paganis distant: & in-
ter doctores, qui nõ multùm absunt à uulgò:
doctrinæq;, quam profitentur, nudum nomẽ
gerunt: utriq; reipub. haud admodùm utiles
arceri ab hoc priuilegio debent. quod in be-
neficijs, quæ Pontificum indulgentia conti-
nentur: seruatum Romæ Eugenio. iiij. Pon-
tifice Andreas Barbacia refert,[b] quæ ad eos
Doctores iudicatum est non pertinere: qui
eius scientiæ, cuius titulos gerunt: ignari sunt
atq; imperiti. quibus consequens esse idem
Barbacia scribit: [c] eum, qui sacerdotium ob-
tinuisset, se Doctorem professus, carere eo de-
bere: si doctoris titulum sine doctrina & litte-
ris usurpare proponatur. quæ non sine ratio-
ne dici uidentur: licet Felinus[d] Franciscum
Aretinum, [e] præceptorem suum contrà dispu-
257 tare scribat. Pro † Barbaciæ sententia
facit: quòd, quæ dicuntur, cum effectu, non
258 uerbo tenus, accipi solent.[f] Et † sanè, ut
nihil interest, qui præficitur, inutilis sit Eccle-
siæ: an nullus præficiatur: ut Alexander iij.
Pontifex Maximus Antiocheno Patriarchæ

[a] l. inter artifices. ff. de soluti.

[b] proëmi. Clemen. colu. 14.

[c] d. proëmi. Clemen.

[d] Rubr. de maio & obe. nu. 4.

[e] c. Cleri. colu. 2. de iudic.

[f] l. 1. §. hæc autẽ uerba. ff. quod quisq; iuris. & c. relatum cum concor. ibi. in glo. positis. de Cleri. non residen. Gomẽ. reg. de anna. possess. q. 47. nu. 4. & ante cũ latissimè Marsil. l. 1. 6. & 7. colu. C. de Sicã.

lib. 1. epistolarum decretalium [a] rescripsit: ita qui nulla præditus est litteratura, ac si ne sit quidem: Doctoribus connumerari non debet. nam, qui in ea causa sit, hunc inutilem esse Ciuitati constat. nec pro Doctore habendus est, qui expers est litterarum: & doctrinæ, cuius titulos ambitiosè, occupauit ignarus non magis, quàm manus arida, quæ nullis suis functionibus idonea est: pro manu est.

Et † idcirco, si cui ob delictum amputãda ma- 259
nus est: non quæ aruit, sed quæ incolumis est, & ualet: amputanda erit, [b] quod magna sanè ratione dicitur: nam quod inutile est, perinde ac si non sit, habetur. [c] Non † abhor- 260
ret ab his, quod Baldus notat: [d] cùm nouissimam Iustiniani constitutionem, [e] quæ est de Episcoporum testamẽtis, ad eos Episcopos negat pertinere: qui dignitatem habent sine administratione. quo numero sunt, quibus Episcopatus apud Saracenos assignantur. quam sententiam Andreas Barbacia [f] & Gomessius [g] non immeritò probant, & ego non inuitus sequor. Nam, † ut Iasonem lib. 261
xxx. digest. apud Pomponium [h] scribere Gomessius refert: [i] qui in ea causa sunt, impropriè atq; abusiuè Episcopi dicuntur. Constitit † ex

[a] c. inter corporalia. § sed neq; de transla. Episcopo.
[b] Bald. post Cynum. & ibi Recẽtiores. auth. ednouo iure C. de ser. fugiti. Gome. de regu. de anna. posse. q. 47. & nu. 4.
[c] notat glo. c. fraternitatis. uerb. deerat. de frigid. & malef. Gomes. d. reg. de anna. possess. & d. nu. 4.
[d] Auth. licentiam. nu. 3 uers. sed ponamus. C. de Episc. & Cleri.
[e] d. Auth. licentiam.
[f] Tract. de præstan. Cardi. q. 3. partis. colu. 3.
[g] d. q. 47. & d. nu. 4 uers. accedit.
[h] l. id quod nu. 2.
[i] d. q. 47. & d. nu. 4. et d. uers. accedit.

262 tit † ex superiori nostra disputatione in pau-
pertatis definitione non patrimonij modum,
sed personarum spectari conditionem opor-
tere, modò, nobilisne, an plebeius miles mo-
dò, an paganus, doctus denique, an litterarum
expers: nudos titulos prætendēdibus, à legum
263 beneficio submotis. Solet † & extra per-
sonarum conditionem, onus, quod sustinere-
tur, spectari: & pro eius modo, dives quis sit,
an pauper, existimari: quo inspecto, sæpe, qui
minus habet in bonis, eo, qui plus habet, diti-
or est. quod euenit, cùm ille, quàm hic, ut bo-
norū, oneris habet quoque minus. finge enim, [a] d.l. si quis. ad
ut Baldus [a] ait, esse duo nosocomia: unum ha- declinandam. &
bens duos ægros, et in bonis centum: altetum nu. 5.
ægros quinquaginta, & in bonis duo millia:
certum est. hoc posterius, plus habens, pro-
pter oneris inæqualitatē, pauperius esse priore
minus habenti. ideoque, in legato pauperibus [b] d.l. si quis ad
relicto consequendo superius fore. [b] declinandam. et
ibi. Bald. nu. 5.
264 Sanè, † ut in ijs, quæ proximè dicta sunt: in cete-
ris similiter omnibus, in quam rem pecuniæ
erogatio est necessaria: considerandum est,
eritque nobis is pauper, qui minus habet in bo
nis, quàm in eam rem opus est. dives uerò, qui
non minus, quàm eius rei necessitas postulat.

Initio † itaq; ille erit egentissimo, qui nec ha[265]
bet, unde uiuat: nec labore suo quærere, aut
mendicare per ualetudinem potest. cuiusmodi
sunt, qui in nosocomijs decumbunt.[a]

[a] d. l. si quis ad declinandam.

His † proximi sunt, qui uulgò stipem mendi[266]
cant.[b] nam qui uiuere de suo possunt: eos sa-
cræ constitutiones mendicare uetant:[c] &, ut
Alexander Tartagninus scribit:[d] ciuitate exi-
gunt: nisi mendicitate abstineant. Sed †[267]
& qui habet quidem, quærereue sua industria
potest: minus tamen, quàm uictus necessarius
postulat: hic adhuc pauper est. Diues †[268]
autem esse incipit: cui non minus est, quàm
quo usus necessarius eget: unde commodè cũ
suis uiuant. neq; enim satis esse, si, quod sibi
sufficit, habeat paterfamil: nisi & liberos su-
stentare possit. Vnde † placuit, ut Rapha[269]
el Comensis lib. xxvii. digest. apud Iuliũ Pau-
lum notat:[e] & consultus respondit:[f] eum
pauperem non esse, cuius pater diues sit.
Et † conuenienter, mulierem inopia laboran[270]
tem, cui pater diues sit: à quarta in bonis uiri
defuncti per sacras constitutiones[g] ei debita
excludi, proditum[h] est. quasi patris opes, opes
esse filiæ censeantur.[i] & hoc iure utimur.[k]

[b] Alex. R. pa. & recentio. l. si constante. in mate. pauper. ff. solu. matri.
[c] l. 1. de mendi. ual. lib. xi. Cod.
[d] d. l. si constãte in materia paupertatis.
[e] l. in suis. de liber. & post.
[f] Cons. 132. duo fratres.
[g] Auth. præterea. C. unde uir & ux.
[h] Doct. d. Auth præterea.
[i] d. l. in suis. & ibi docto.
[k] Doct. d. Auth præterea.

A quarta † itaq;, in mariti bonis, subro[271]
tam

272 tam alet pater.[a] Sed, † an, si manu quære-
re, & industria sua uictum potest: quartam
petens audienda sit: an operari cogenda? &
Philippus Decius[b] ad eas operas eam cogi ne-
gat oportêre: quæ sint aduersus præteriti ma-
trimonij dignitatem: ob cuius honorem quar-
tam in uiri defuncti bonis mulieri deberi scri-
273 bit.[c] Quod † in nobili multò maximè di-
cendum ait: quam operis suis uictum sibi quæ-
274 rere, indignum est. Nec † contrà est, quod
filium, qui uiuere suis operis potest: pater nõ
alit.[d] quasi pauper non sit, cui opificium sup-
peditare necessarios sumptus potest. id enim
in eo filio est acceptum, cui manu uictum quæ-
275 rere, honestum est. Ceterum, † filium no-
bilem ad uictum operis suis parandum com-
pelli, non sine dedecore fore. quod Bartolus,
lib. xi. principalium constitutionum[e] respon-
dit: & rectè. nam quam artem nobilis cũ pro-
bro tractat, eam plebeius honestè exercebit.
quod in decernendis alimentis spectari opor-
276 tet. Quod † in muliere patrem diuitem
habente modò diximus: idem in sacris initiato
Ioannes Imolensis[f] scripsit. nam & si egens ipse
quidem sit: habeat tamen patrem locupletem:
ab Episcopo, à quo initiatus est, non alétur.

[a] Doct. d. auth. præterea.
[b] d. auth. præterea. nu. 21.
[c] d auth. præterea. & nu. 21.
[d] l. si quis à liberis. § sed si filius. & ibi glo. & Bart. not. ff. de liber. agnoscen:
[e] l. unica. C. de mendican. ualid.
[f] Episcopus. colu. 2. uers. ult. potes. notare. extra. de præben.

quod alioquin onus per sacras cõstitutiones Episcopus sustinere cogitur, Hoc tita, ut Decius scribit, [b] si pater filio, quem ob natalium dignitatem manu victum quærere non decebat: ante, quàm sacris initiaretur, alimenta præstabat. nam si propter sacri ordinis adeptionem, manu victum quærere, probro ei esse incipiat: eius alendi onus Episcopo incumbere, ait. [c] Quippe cuius factum nocere patri non debet: [d] quò magis filium artis scientem, & operis suis victum sibi quærere solitum, alere compellatur. [e] Pauperem † itaq; secundum suprà scripta, eum definiemus, cui in bonis minus est, quàm usus uitæ necessarius exigit. in omnibus hoc quidem, quocunq; loco nati proponantur, respondebimus: sed in eo, qui arte & industria sua quærere sibi victum honestè potest: aliud dicendum est nam hunc pauperem non esse, siue solis operis uiuere possit: siue iuncto patrimonij reditu, [f] si quidem diuitem omnem eum dicimus, qui ad uitæ necessitatem opibus alienis non eget. [g] Illud † tamen admonendi sumus: qui diuites sunt: eos fieri ex accidenti pauperes: ut in eo euenit, qui iniuriarum damnatur: nam & si quod ad uitæ necessitatem attinet, facultate

huí

[a] d. c. Episcopus.

[b] d. c. Episcopus nu. 4.

[c] Idem Dec. d. c. episcopus. nu. 4

[d] l. non debet ff de diuers. regul. iur. antiq.

[e] Idem Dec. d. c. Episcopus. nu. 4.

[f] Arg. d. § sed si filius. & ibi glo. & Bart. & iuxta not. per Docto. l. si constante. in materia paup. Corne. auth. præterea. nu. 26. c. unde uir & uxor.

[g] Arg d. § sed si filius.

huic idoneæ sint: quia tamen æstimationem ab iniuriam passo factam, secundum ius dicentis moderationem, sufferre cogitur: [a] si minus ea summa in bonis habet: pauper esse incipit: & ideo in eum corpus torquebitur. [b]

280 Vt † & in liberto euenit: qui temerè, id est uenia edicti non impetrata, patronum in ius uocauit: ex querella enim patroni, si ita inops sit, ut quinquaginta aureos pœnæ nomine dare non possit, tanquam inofficiosus, Herennio Modestino auctore, [c] castigatur.

281 Similiter † qui album prætoris corrupit: si pœnam quingentorum aureorum per inopiam non dependat: quod ære non potest: corpore suo luit. [d] quod generaliter in ijs, qui pœnam pecuniariam egestate eludunt: constitutum [e] est. coërcitionem enim extra ordinem indici placuit: & eorum corpus castigari. [f]

282 In † ijs, ceterisq; similibus speciebus, quia certus pecuniæ modus legibus est præscriptus: cum modò pauperem dicemus: qui quinquaginta, modò, qui centum, quandoq; qui quinquaginta in bonis non habet. nonnunquam plus, nonnunquã minus nõ habentẽ, ultra mitæ necessitatem, pro cuiusq; dignitate pauperibus connumerabimus: extra hæc iudicis arbitrium

[a] §. iniuria. & ibi glo. et Doct. inst. de iurijs.
[b] l. fi. & l. si quis iniuriam. & ibi glo. ff. de iniur. & Nico. de Neapo. §. pœna. inst. de iniur.
[c] l fi. ff. de in ius uocan.
[d] l. si quis id quod ff. de iurisdict.
[e] l. 1. §. fi. ff. de iniur.
[f] id. §. fi.

trium ut est sæpe dictum, ubicq; sequendum erit: æstimaturi inspecta personarum condi-
tione, & causarum qualitate, quis pauper sit habendus. Quo † constituto, illa conse-[283]
quentur beneficia. qui in ea causa esse proba-
buntur, nam tributurum rectè eis exactio re-
mittetur, quod priuilegium sola paupertas me-
ruit.[a] Idem † in multa Domitius Vlpia-[284]
nus lib. 1. digest.[b] respondit, eius enim soluen-
dæ necessitate inopia liberat.[c] Decuma †[285]
item, nam eius præstandæ onus egenti remit-
titur.[d] Adde, † eorum, qui in hac causa[286]
sunt: periurium excusari.[e] Illud † quoq;[287]
egentibus tributum per sacras constitutiones
scio: ut. cùm hominis ad se non pertinentis a-
lendi nulli onus incumbat: pauperes tamen,
qui in uinculis sunt, alere magistratus habet
necesse.[f] Item † fideiussor, qui soluendo[288]
non est, rem debitoris iure suo distrahere po-
test: & inde creditori satisfacere, quod Bal-
dus[g] existimare Felinus[h] refert. Adde †[289]
propter paupertatem onus cautionis remitti:
quod Angelo placuisse idem Felinus[i] scribit:
& pleraq; alia, quæ congruunt ijs, quæ hanc
de pauper

[a] l. omnes. 1. & ibi Bart. de añó & tri. lib. x. C. Roma. l. si uerò. §. de uiro. fal. 25. ff. solu. matrimo. Anto de Butri. et Abb. scientes. de decimis. Feli. c sig nificātib. nu. 5. de offic. delega Dec. c. 1. nu. 46 uers. restringitur. de pbatio.

[b] l. illicitas. §. fi de offic. præsi.

[c] d. §. fi. et Roma. d. fal. 25. uers. quarto probantur.

[d] Abb. c. homines. uers. quæro de utili quæstione. de dec. & Dec. d. c. 1. uers restringitur.

[e] Bald. c. quærellã. de iure iuran. et Deci. d. c. 1. et uers. restringitur.

[f] l. iudices. C. de Episco. audi.

[g] c. si qui testiũ. de testib.

[h] d. c. siqui testiũ nu 9.

[i] d. c. significantib. Dsci. d. c. 1. & uers. restringitur. Marsl. in §. præterea. nu. 83. ff. de quæstionibus.

de paupertate quæstionem adgressi referre ce-
290 peramus. Non † enim modò propter inopiam non appellanti, ut dicebamus, aut ex eadem causa appellationem non prosequenti, fraudi non esse.[a] Sed † &, cùm lex mu-
291 nicipalis ius reddi uetat ijs, qui onera quædã reipub. debita non soluissent, pauperes hoc non distringit: quod Baldus lib. iij. principalium constitutionum[b] notat. & meritò. inhumanum quippe esse, rerũ inopia oppressis, denegata iurisdictione, nouam adiungere ca-
292 lamitatem.[c] Quin † illud meruit priuilegium paupertas, in ipso litis ingressu, ut cùm, pluribus causis simul in forum incidentibus, in potestate ius dicentis sit: quam primùm audiat, si tamen pauper et diues eodem tempore ad iudicem adijsse proponantur: lites suas expositurí: diuite expectare iusso, pauper sit confestim audiendus. quæ sententia Ludouici Pontani[d] post ueteres[e] fuit. Sed † eam
293 non facilè quis ætatis nostræ iudicibus persuaserit: quibus non lingua modò & manus, sed

Innocen. c. ex ratione. & ibi Anto. de Butr. Panor. & alij. de appel. Bart. l. si procuratorem. §. ignorãtes. ff. mãda. & Angel. post. Bart. in addi. ad ipsum. l. illud. de anno. et tribu. lib. xi. C. & Alex. in addi. ad eũdem. l. omnes eod. tit. & antehos. Guli. de Cu. l. eos. C. de appella. idem tenuit. Bald. d. c. si quis teſtium. de teſtib. & in l. 2. §. si quis in iudicio. ff. si quis cautio. idem l. nummis. ff. de in litem iuran. et l. acceptam. C. de usur. idẽ. l. si C. de conditi infert. & Matthe. de Math.

Hhh

in not. ab. suo ulti. & Frãci Cremẽ. not. ab. suo. 121. statuto cauetur. Deci. d. c. 1 et nu. 46. & uers. restringitur. de probat. Marſ. l. unica. nu. 152. C. de rap. uirgi. idem l. 1. nu. 87. ff. de quæstio. [b] l. acceptam ult. q. C. de usur. sequitur Feli. d. c. significantibus. nu. 5. [c] Cõtra l. iure. succurſũ. ff. de iure dot. & l. nauis. §. cũ autẽ. ad. l. Rhodi. de iactu & c. ex parte. cũ cõcordã. ibi in glo. uerb. afflictio. alleg. de Cleri. ægrot. [d] §. de uiro. & fal. 25. in prin. [e] Glo. sing. c. in primis. 2. q. 1.

sed aures etiam uenales sunt: solis illis apertæ, qui numerare possunt, & illorum explere auaritiam. Illud † quoq; pauperibus scio tributum: ut sportulas iudicibus præstare nō cogantur. [a] nec expensas etiam, cùm peregrè proficiscuntur. [b] quod ita quidem uerum putant, ut ne ultrò quidem [c] oblatas accipere iudicibus esse iudicibus scribant. Sed † tabellionibus instrumentorum nomine mercedem, [d] nec Aduocatis patrocinij honorarium [e] pauperes soluunt. & meritò. tum quia, ut elegãter Baldus [f] ait, unde soluant, nō habent. Tum † etiam

[a] Auth. de mandat. princi. § si tibi quoq; uerb. gratis. Bald. auth. generali colu. 1. C. de Epis. & cleri. Glo. c. cum instantia. uerb. peregrinari de censib. Henricus. c. cum. ab omni. colu. 1. in prin. de uita & honest. cleri. Tiraq. de nobili. c. 29. nu. 40. Adde Ripam. l. si cõstante. nu. 35. ff. Solu matrimo. [b] c. statutum. §. insuper. de rescrip. lib. 6. Tiraq. d. c. 29. & 40. [c] Archidi. Ioan Andr. & Dominic. d. §. insuper. per l. 1. C. de Salg. hosp. non præben. lib. 11. Adde text. l. fi. §. ut autem, ibi, uel spontanea uolũtate offerẽtib. lib. 12. & c. Romana. §. penult. ibi. qualitercũq; offeratur. & rursus c. exigit, ibi, etiam. à uolente recipere. & ibi glo. de censib. lib. 6 & glo. Bart. & Philip. Deci. l. inuitus. §. fi. ff. de diuers. reg. iur. idem. tenuit Bald. auth. sed hodie. C. de Epis & Cleri. Petrus Ancha. cõs 271. de titu. col. 4. uers. superest uidere de tertio. Lapus. allegat. 37. stãte cõstitutione, 2. dubio. Feli. c. cùm M. Ferrariẽ. col. 12. uers. & in proposito. de constit. & c. tua nos. de homicid. & c. 1. in fi. de Simon. Marsi. l. constitutum. col. 1. ff. de sica. & l unius. §. seruus ff. de quæstio. Tira. d. c. 29. & nu. 40. [d] Roma. d. § de uiro. fol. 25. uers. 6. per tex. l. tam dementis, ad fi. iũct. ibi glo. C. de Epis. audi. Iason. §. tripli. colu penult. insti. de actio. Alex. l. argentarius. in prin. ad. fi. ff. de eden. Deci. c. 1. colu. 26. uers. restringitur hæc prima limitatio, de probatio. Neuiza. Syl. nup. lib. 6. nu. 31. Ripa. d. l. si constante. & nu. 33. Tiraq. d. c. 29. nu. 41. [e] Alberic. proœ. C. colu. 4. nu. 19. Bald. l. furiosi. Argu. illius textus. uerb. gratis. C. de nup. idem. l. si ad excludendam, post medium. C. de iureiuran. Tiraq. d. c. 29. nu. 39. [f] d. l. si. furiosi. d. uerb. gratis. C. de nup. Alberic. l. 1. C. de suffrag. Iason. d. §. tripli. nu. 54. Deci. d. c. 1. & uers. restringitur. Anto. de Butr. & Abb. post Hosti. c. 1. de. officiu.

etiam quia, cùm paupertas afflictio quædam sit, afflictis addi afflictio nõ debet.[a]

296 Proximã † sententiam quidam[b] & tunc ueram esse scribunt: cùm aduocati iurasse proponũ/ tur, nulli se gratis patrocinaturos, negãt enim hoc iusiurandum in pauperum causis seruan/ dum esse. & meritò, excludi enim per id pieta/
297 tis opus.[c] Adde, † iusiurandum peccati uinculũ esse non debere peccare uerò eos pro/ ditum est, qui à pauperibus capere patrocinij
298 causa quicquam probantur.[d] Porrò † de trectantes per auaritiam patrocinio pauperi/ bus adesse, operamq; suam gratis eis dare, iudi cis officio esse compellendos: quidam aucto/ res[e] sunt, nam si eleemosynam à diuitibus e/ gentes hoc iure consequi possunt:[f] nihil uetat, quin ijsdem auctoribus has gratuitas operas consequantur. una enim horum ratio est, qua/ re diuersum statui ius, non oportet.[g] quòd si

[a] d.l. iure fure cursum. cũ coro cordan. sup ra alleg.

[b] Bald. l. si ad excludendam nu. 3. uers. tertio, quando. C. de iureiuran. Tiraq. de nobili. d.c. 29. nu. 39.

[c] Bald d.l. si. ad excludẽdam d. uers. tertio quã do.

[d] Alberic. l. ne quicquã. §. ult. ff de offic. pro cons. et laf. ea l. §. ubi decretũ. colu. 2. idẽ laf. §. tripli. colu. penult. Instit. de actio Hostien. Abb & Feli. c. 1. de offic. iudi.

operas

idem Feli. c. si pro debilitate. colu. fi. de offic. delega. Corse. Decisi. Capella Tolos. q. 481 item fuit quæsitum. & ibidem post cum Aufre. Tiraq. de nobili d.c. 29. & nu. 39.

[e] Feli. c. 1. de offic. iudic. & Tiraq. d.c. 29. & nu. 46. fc. domino. uerb. necesse. 50. distin. & c. exigunt. 1. q. 7. Specul. de instru. editio. §. nunc. aliqua. colu. 17. uers. sed an pauperes. Anto. Imol. Abb. Anto. Burg. c. 1. de emptio. & uendi. Abb. & Anani. c. si quis per necessitatem. de furt. idem Abb. c. penult. de Cleri. egrot. & c. nobis de iure patro. & c. at si Cleri. §. de adult. col. 14. de iudic. & c. 1. & ibi Feli. distin. 1. Roma. l. 2. in prin. colu. 6. uers. quinquagesimo quinto. ff. solu. matrimo. Iac. Zoch. c. inter opera. de sponsa. Feli. c. si qui, colu. fi. de testib. Tiraq. d.c. 29 nu. 46.

[g] Arg. l. illud. ff. ad l. Aquili.

operas ſuas egentibus dare pernegent: aduo-
catis foro, medicis autem medendi exercitio
ius dicentis, auctoritate interdicendum[a] eſt.
Quod † de patrocinio pauperibus ſine merce- 299
de præſtando diximus: ita acceptum eſt, ſi ſum-
mam ea res contineat neceſſitatem: hoc eſt ſi
cauſa amiſſa pereundum fame pauperi ſit, ut
auctor eſt Felinus.[b] Sed † nec egenti, cui 300
aliunde ſubueniri poteſt: medicus gratis ope-
ram ſuam dare eodem Felino[c] auctore com-
pellendus erit. Vtrunq; † autem eò uenit, 301
quòd nemo alium afficere beneficio cogi de-
bet.[d] Placuit † tamen extra ſummæ ne- 302
ceſſitatis caſum, ære publico aduocatis hono-
raria, medicisq; ſoteria ſolui debere,[e] quam ſen-
tentiam ad operas tabellionum eadem rati-
one quidam[f] non malè producunt.
Illud † quoq; paupertas in foro præcipuum 303
habet: ut cũ datus eſt iudex inter illũ et illũ, &
quoſdam alios: ea quorundam aliorum ad-
iectio pauperes non apprehendat.[g]
Superior † ſententia de opera pauperibus gra- 304
tis danda, ad ſcholas producta eſt: placuitq;
à pauperibus præceptores accipere didactra
non debere.[h] & meritò. Intereſt † enim rei- 305
pub. ob inopiam bona ingenia non latere.

Quam

[a] Ripa. tract. de peſt. penult. remedio curatiuo. uerſ. ſubdit. Pa. nu. 100.
[b] c. 1. nu. 11. uerſ. limita. de offic. iudic.
[c] d. c. 1. uerſ. limita.
[d] Feli. d. c. 1. & uerſ. limita.
[e] Deci. d. c. 1. nu. 46. uerſ. uidetur tamen.
[f] Deci. d. c. 1. nu. 46. & uerſ. uidetur tamen.
[g] Bald. c. ſedes. de reſcrip. Felt. d. c. ſignificantibus. nu. 5. & Deci. d. c. 1. & uerſ. reſtringitur.
[h] c. 1. & ibi Docto. de magiſt. glo. c. de quibuſdam. 37. diſtin. Turaq. de nobili. d. c. 29. nu. 42.

306 Quam † causam fuisse Damiano Sophistæ Philostratus in vitis Sophistarum refert: vt egentes sine mercede in disciplinam reciperet. quod Syllæ temporibus à Taberio quoq; Hiera, Grammatico, Bruti Cassiiq; præceptore, in proscriptorum liberis factitatum Suetonius lib. de Illustribus Grammaticis auctor est.

307 Huc † pertinet, quòd Episcopus, quiũe eius nomine diœcesim Ecclesiarum inuisendarum, ministrorumq; earum gratia, statis temporibus de more obit: à paupere Clerico procurationem

308 exigere uetatur.[a] Hoc † capite pertracta-to, quod fuit de captiuitate adiecto de paupertate articulo, quæ ad captiuitatis similitudinẽ, eorumũe, qui in uinculis sunt, excusationem meruit: [b] prius, quàm ad sequens caput, quod de infirmitate est, trãseamus: qd de ui fluminis prohibitis dicendum putemus cõsequẽs est uidere. & quidem eum, cui hoc accidit, captiuo similem esse, interpres Theuton[c] ait. & ideo exemplo eius, qui in hostium potestate est, iudicio impunè non adfore. cui sententiæ suprà occurrere dicebam: quòd Theutonũ lex excusasset quædam: in quibus cùm ita impediti mẽtio nulla esset: hunc casum extra legis esse be-

[a] Glo. c. eum. in stantia. uerb. prægrauari. & ibi Abb. de cens. lib. per c. placuit. 1. q. 2 & glo. uenerabili. & ibi Abb. eodem tit. Hostien. & Ioã. Andr. c. p. curationes eodẽ tit. & Docto. c. cum Apostolus eodem tit. Maria. Soci. tract. de uisitatione. lib. xi. q. 8. Tirad. c. 29. nu. 43.

[b] l. in eadem. in fi. & ibi glo. ff. ex qui cau. ma. xxv. anno.

[c] Spe. Sax. lib. ij. Arti. 7. glo. 2. uers. Quære re unus possit.

neficium uideri : sed non est ita. Nam † quotiens quidam casus excipiuntur : illi legis sententia contineri uidentur : qui eandem habent rationem. Vnde † Domitius Vlpianus prædium dicere refert, [a] quotiens lege aliquid unum uel alterum introductum sit : bonam occasionem esse, & cetera, quæ ad eandem tenderent utilitatem : uel interpretatione, uel certè iurisdictione suppleri. similem uerò habere rationem casum eius, qui ui fluminis, ne in iudicium ueniat, impeditur : ei, qui in hostium potestate sit : palàm est. imò uerò eandem. utrumq; enim in ius uenire æquè non posse. nam, ut seruus humana ui, ita hic naturali casu, ne iudicio adsit, prohibetur. quod cùm euenit : idem ius statui lex uult, [b] & Nicolaus Abbas [c] nominatim in casibus exceptis admisit : qui cùm casum electionis & paucos alios excepisset, quibus absentes uocari oportère scripsit : non excludi alios dixit : quicunq; eandem rationem haberent. quod & est constitutum : [d] & Accursius apud Imperatorem Antonium Augustum lib. iiij. principalium constitutionum [e] adnotauit : quod in proposito est maximè dicendum. Nam † captiuitas, quam Saxonum lex [f] excusat; excusatur quoq;

† 309

† 310

† 311

[a] l. nam, ut ait. ff. de legi.

[b] Illud. ff. ad l. Aquil.

[c] c. cum inter uniuersas. nu. 3. de elect. o.

[d] c. cum dilecta. de confir. utili uel inuti.

[e] l. 1. C. de cõdict. indebi.

[f] Spe. Sax. lib. 2. Art. 7.

iure

iure cõmuni: ꝙd ijs, qui in hostiũ potestate sũt,
312 hac parte subuenit.[a] Quotiens tautẽ exceptio, quæ iure Municipali datur, cõprehẽsa est iure cõmuni: æquè produci interpretatione debet: atq; ius ipsum comune. quod Parisius, præceptor meus, lib. iiij. responsorum [b] tradidit. adijciens illud uerum esse, & cùm lex Municipalis strictim scripta proponitur: certos quosdam casus excipiens, illis usa uerbis, tantum, modò, duntaxat, aut alio eiusmodi sermone, quasi nunc̃q;, quæ eandem habent rationem, excluisse uideatur. quod Bartolus ante eum ac Baldus alijq; probauerunt:[c] etiam si odium in eo uersetur: quod Alexandrum Tartagnum[d] respondisse idem Parisius refert.[e]

313 Quòd † uerò excepta iure Municipali similiter atq;, quæ iure communi continentur, interpretanda sint: illa redditur ratio: quòd Princeps, cùm ius singulare condit: ius commune, quo ad eius fieri potest, seruatum uult.[f]

314 Si quis † autem occurrat: & nullam à lege Saxonica adijci rationem dicat: quamobrem captiuitas excusetur. respondeo non hoc exigi: sufficere quippe, si reddi una aliqua ac sola quidem possit. quod cùm accidit, pro eo est, ac si expressa ea ratio esset, & inde ius produci posse: quod

a l. sed & si. qs. §. illud. ff. si qs cautio.

b Cons. 141. ab solutionem. nu. 23. per tex. c. ex parte. de Cleri. non resident. & not. c. 1. eod. lib. 6.

c Bart. l. 1. §. & parui. ff. quod ui aut clam. Bald. l. ita. pudor. C. de adult. glo. l. illud. C. de sacrosan. eccle. si. Anto. c. ex parte 2. de offic. deleg.

d Cons. 203. 2. uolu.

e d. cons. 141.

f Arg. l. ex. facto, in prin. ff. de uulg. & pupil. c. causam, quæ. de rescrip. pars. d. cons. 141. nu. 22.

se: quod Nicolaus Abbas Cyno [a] & Baldo [b] ait placuisse: [c] & ante eos Accursius [d] tradidit. In proposito † autem, cùm illa ratione captiuitas excusetur: quòd, qui in eũ casum deuenisset, quominus dicto Magistratus audiens sit: & se iudicio sistat: maiore ui impediatur: igitur quasi id expressum sit, habendum erit: & ad prohibitum ui fluminis producendum: ut eadem ille exceptione utatur. 315

Modo † sciamus, eum non audiri, qui flumen circumire, aliaq; uia peruenire: & se, qua die oportebat, iudicio sisterepotuit: [e] aut flumẽ nauigio, si quod stetisset, superare. [f] nisi id facere, inundante aqua & ripas supergressa, soluente se forte hyeme, parum tutum uideretur. quid enim deliquit, qui incolumitatem suam ac salutem periculo ante tulit? & consistere, quàm incertam nauigationem tentare maluit? [g] qua allegatione eum tantùm adiutum iri, sciendũ est: qui non probetur, ita serò iter ingressus, ut qualibet moræ necessitate interposita, peruenire, quò uocabatur, non posset. hunc enim tanquam, qui, ne in uim fluminis incidisset, haud cauit, ferendum non esse: idq; causa cognita statuendum, ait lex. [h] quia obici ei scilicet non potest, cur multò antè profectus non fuisset. 316

[a] l. non dubium. C. de legib.
[b] l. maximum uitium. C. de libe. præter.
[c] d. c. cùm inter uniuersas. nu. 8. prope fi.
[d] l. quamuis. in glo. mag. C. de fidei commis.
[e] l. 2. § si quis tamen. ff. si quis cautio.
[f] d. § si quis tamen.
[g] d. l. 2. § si quis iudicio. & § q̃d diximus.
[h] d. § si quis tamen.

isset. nec ex contrario audiendus est, si quid sit,
317 quod ei imputari meritò possit.[a] Sequēs † excusatio infirmitatis est: non animi tantum,[b]
318 sed & corporis.[c] Animi † ægritudinem dementiam atq; furorem uocamus. De-
319 mentia † autem, cuius latissima appellatio est, omnes eos continens, qui sanæ mētis nō sunt, à furore, ut mihi quidem uidetur, difert: quā genus à specie. nam, qui furiosus est, id est qui insania quadam agitatur: sic enim furiosum nostri definiunt: [d] demens est, id est sine mente, non etiam, qui demens, continuò & furiosus. ut qui hoc tantum morbi patitur, ut iudiciū animi nullum habeat. sed idem, neq; sibi, neq; ijs, quibus cum uiueret, perniciosus sit: quod
320 est furiosorum proprium,[e] Similis † in mente capto, cuius quoq; latissima appellatio est, à Baldo traditur distinctio. qui lib. vi. principalium constitutionum,[f] captorum mente alios esse ait, quorum sæua dementia est: quæ-
dam q; ueluti rabies. alios uerò, qui quieta sunt dementia id est sedato animo atq; tranquillo: neq; sibi, neq; alijs pernicioſi. quod ijs, qui in
321 furore sunt, accidere solet. Cui † malo per sacras constitutiones obuiam eo remedio itū est: ut necessarijs ita affectorum hominum cu-

[a] d. §. si quis tamen.
[b] d. l. 2. §. si non propter. uers. idem est & l. quiq;. ff. de in ius uocan.
[c] d. l. 2. §. si quis iudicio.
[d] Dec. & alij. d. l. furiosorum. C. qui testa fac. poss. Fulgo. cōs. 79. quidam nu. 2. & Corne. cons. 216. in cau sa uertente, nu. 1. uolu. 3.
[e] l. congruit. §. furiosi. & l. dituus ff. de offic. præsid.
[f] l. humanitatis C. de impub Sequitur. Fulgo. cons. 79 quidā. nu. 2 & Corne. cons. 216. incausa uertente. nu. 1. uolu. 3.

stodiendorum cura incumbat, frustra pœnam de precaturis, si qua eorum negligentia forsitã arguatur. quod diuus Marcus & Commodus rescripserunt.[a] Hoc † amplius diuus Pius, cũm contineri per suos necessarios non possunt, in publica uincula eos conici debere constituit.[b] Porrò † dementis & mente capti eadem significatio[c] est utroqꝫ enim uerbo cos generaliter demonstramus, qui mente carent. Præpositio † enim de in dementis uocabulo priuat. Idemqꝫ † est demens, quod amens: id est mente priuatus. mente uerò captus nihil aliud est: quàm, cuius mens capta est: & morbo obnoxia: nec suæ spontis.

Sanè † dementes mentem omnino non habere: dici non possunt. sed, quod perinde est, eam habere, quæ per morbum aduersamqꝫ ualetudinem officio defungi suo non potest. cùm nihil itaqꝫ interfit, eam quis mentem habeat, qua non cernit: nec, quæ agantur, intelligit: an nullam habeat: ut oculos habere, & illis non uidere: aut carere prorsus oculis: factum est: ut, qui mentis usu carent: tanquam qui mentem non habeant: dementes, &, quod idem est: amentes, id est sine mente dicantur. nam si demenses re uera mẽtem non haberẽt, unde,

[a] *l. diuus. ff. de offic. præsid.*

[b] *l. congruit, ff. de offic. præsid.*

[c] *l. tam dementis. C. de Episco. audi Fulgo. cons. 79. quidã.*

unde, cùm resipiscunt: mentem resumerent? [a] aut quemadmodum furore sedato, & ui morbi se remittẽte, in cõspectu inũbratæ quietis possent constitui? [b] denicq; quemadmodum
327 uiuere? Cõueniẽter † mẽte capti mentẽ quidẽ habent: sed ita morbo impeditã atq; oppressam, ut ea nihil discernant. dicunturq; ad similitudinem luminibus captorum: qui quidem luminibus id est oculorum figura non carent: sed quia illis per morbum non uident, pro ijs habẽt: qui prorsus sũt luminibus priuati. [c]
328 Vt † cui membrum aruit: ut puta manus, cuius nulla in corpore functio est: in pari causa haberi ei solet: qui manum non habet. quod [d] Baldus lib. vi. principalium constitutionum
329 adnotauit. Igitur † qui in ea causa sunt, siue dementes, siue mente capti, siue furiosi, qui horum specie, sicuti suprà dictum est, continẽtur: absentium loco, aut etiam dormientium, & qui eorum, quæ in ipsorum conspectu fierent, nihil intelligunt, interpretatione legum habentur: [e] nullaq; eorundem uoluntas esse dicitur. [f] animumq; in eis deesse, proditum [g] est: quodq; ab illis admitteretur: tanquàm casu aliquo sine facto personæ accidissent: existimari debere [f]

[a] l. furiosum C. q test. fac. poss. [b] l. quod meo. § si furioso. ff. de adquir. poss. [c] l. luminibus, C. qui dare tutor. uel curat. poss. & l. unica, qui morbo se excus. [d] Auth. sed. nouo iure. nu. 12. C. de ser. fugi. [e] l 2. §. furiosq; ff. de iure codicil. & l. ubi non uoce, §. furiosus & l. in negotijs. ff de diuers. reg. iur. et l. 1. §. adipiscimur, ff de adquir poss. & §. furiosus, Instit. de inutili stipula & §. præterea. quib. non est permiss. fac. test. Adde Mar. l 1 in prin. latè allegantem. nu. 53 cum multis nu seq. ff desica [f] l furiosi ff de

diuers reg. iur. Paul. Castr. l. mutũ. nu. 9. ff. de adquir. here. & l. 2. §. furiosq. ff. de procur.

debere, Domitius Vlpianus lib. ix.[a] & Pomponius lib. xxvi. digest. [b]responderunt. quod & Philippus Decius apud Iulium Paulum lib. L°. digest. [c]adnotauit. Non desunt, † qui 330 eosdem mortuis comparent: in quibus Baldus[d] fuit. quamobrē Marsilius furiosos[e] neq; eorum, quæ in furore, neq; eorum, quæ ante furorem admiserunt: ullas pœnas sufferre, scribit. sed ego non aliam esse eius rei rationē arbitror: quàm, quæ à diuo Marco & Commodo reddita[f] est. satis quippe eos furore suo puniri. Nec, quod hæc quæ modò retuli, de furiosis scripta sunt, eò minus in dementibus ac mente captis uera erunt. Nam, † ut 331 quidam auctores[g] sunt, in alteris scripta, in utrisq; dicta debent intelligi. Quibus † 332 connumerabimus fatuos: [h]non utiq; omnes: sed eos, qui à uulgari prudentia plurimum absunt: & propterea curatorem legibus accipiunt: ad similitudinem furiosorum: [i]nam ijs, qui plusculum habent iudicij: & ideo curatore non indigent: tam & si hebetiore sunt ingenio: testamentum, ceteraq;, quæ sapientes possunt, facere licet.[k] aliter atq; superioribus, qui maiore animi morbo distinentur.[l]

Quod

[a] l. sed & siquē cūq;. §. & ideo ad l. Aquili.
[b] l. fi. in fi. de administr. tuto.
[c] d. l. in negotijs, nu. 4.
[d] l. humanitatis colu. 4. C. de impub. et alio substit. Mars. d. l. 1. in prin. nu. 57.
[e] d. l. 1. in prin. nu. 58.
[f] l. diuus. ff. de offic. præsid.
[g] Bald. l. 2 C. de cura. furicum simili tract. per Alex. l. si constante. §. si maritus, in fi. ff. solu. matrimo. Fulgo. cōs. 79. quidam. Corne. cons. 22. uisis, uolu 4. Deci. d. l. furiosum, nu. 7. C. qui testa. fac. poss. Paris. cons. 83 uiso. processu. nu 6. & 7. uolu. 3. facit. c. fi. de success. ab intest.
[h] Deci. d. l. furiosum, nu. 11. [i] l. 1. cum l. seq. ff. de postul. [k] Deci. d. l. furiosum, post alios quos alle, d. nu. 11. idē cōs. 448. uis tota, nu. 21. [l] Deci. d. l. furiosū. et d. nu. 11.

333 Quod † in furiosis scripsimus, idem in ijs, qui morbū, Grecis φρενῖτις dicta est, patiūtur: respō dendum erit. nā & eos per morbū impotes mē tis esse, creditū est. quare, si quod in ea ualetu dine testamentum fecerīt: non ualere, est con 334 stitutum.[a] Apparuit † itaq; ex superiore Baldi distinctione, ut eò redeam, duo esse de mentiæ genera: Vnum eorum, qui mentis quidem compotes non sunt: at sedato tamen semper atq; tranquillo animo: qui uerbo ge nerali dementes dicūtur. Sequens eorum, quo rum aut semper aut sæpe mens furore quodā concitatur: non sine ipsorum aliorumūe, qui bus cum uiuunt, perniciæ hos suo nomine fu 335 riosos appellamus. Verendū † tamen est, ne superiori definitioni occurrat: quòd codē sensu furor & dementia accipiantur: quasi in ter furorē & demētiam nihil interfit. id quod diuus Marcus & Commodus lib. 1. digest.[b] sig nificasse uidentur: qui rescripto suo eam affe ctionem, quam dementiam dixerant: furorē postea uocant. & Domitius Vlpiauns lib. xxiiij. digest.[c] furiosam, propter dementiam, repudiare sponsum non posse, scripsit. sed hoc non est contrà: furorem enim, dementiæ in esse: ut speciem generi. nihil q̄ posse per furo

[a] c. fi. de succ. cess. ab intest.

[b] l. diuus, de offic. præsi.

[c] l. Iulianus, de diuor. & repud.

rem fieri, quod non idem per dementiam factum rectè dicatur. ut omnis furor dementia est, non contrà, omnis dementia furor.

Vt † in adgnatione & cognatione dicimus: qui[336] adgnatus sit, eundem cognatum esse, non etiã, qui cognatus sit: eundem esse adgnatum.[a] Similiter[b] † in adrogatione & adoptione receptũ[337] constat, ut, qui adrogatus sit: is rectè adoptatus appelletur: non contrà, qui adoptatus est: idem erit & adrogatus.[c] Quod si quibusdam locis, ut sæpe obseruatum est: furio si & dementis fit mentio. aut etiam furiosi uel dementis, disiungendi figura:[d] ea res nihil mutat: nam adgnatum & cognatum rectè dicimus. adgnatum item uel cognatum: & in ceteris, quæ se ad eundem modum habent, ea loquendi formula non improbatur. Illa † uerò[338] Francisci Connani sententia, hominis alioqui perelegantis, mihi probari non potest: qui lib. xi. cap. iiij. Cõmentariorũ iuris ciuilis, furiosos à dementibus eò differre putat, quasi furiosi furoris habeãt intermissionẽ: nullusq; eorum sit: qui aliquando non resipiscat. cùm ex aduerso dementes suæ, ut ille ait, prudentiæ nunc restituantur. refelli enim diui Marci & Commodi rescripto, [e] quod in hæc uerba extat, si

[a] *l. iuris consultus, §. 1. ff. de gradi. affi.*
[b] *l. 2. ff. de adoptio.*
[c] *l. 2. in. prin. ff. de adoptio.*
[d] *l. diem, §. coram. ff. de recept. & l. tam dementis, C. de E. if. audi. & l. ij ff. de inoffi. testa.*
[e] *l. diuus.*

tibi

tibi liquidò compertum est: Ælium priscum in eo furore esse: ut, cõtinua mentis alienatione, omni intellectu careat: potes de modo pœnæ eius dissimulare. Idem quoq; declarat Imperator Iustinianus lib. v. principalium cõstitutionum: [a] cùm negat, furiosum, quem morbus detinet perpetuus, si in patris sit sacris constitutus, curatorem habere posse: paterna uerecundia uice curatoris suffectura. est & cõstitutio eiusdem Iustiniani eodem lib. v. [b] qua esse homines quosdam scribit, qui perpetuo furore uexantur. quosdam, qui morbi ueluti inducias habent: nec ijsdem quidem spatijs, aliijs enim angustiores, aliijs laxiores contingere. esse itaq; furiosos, qui perpetuo animi morbo uexantur: & suæ menti nunq; restituuntur: contrà, quàm Connanus existimauit.

[a] l. cum furiosus. C. de curat furi.

[b] l. cùm aliijs. C. eodem.

339 Est † & tertium genus eorum, qui semper quidem dementes sunt: non semper tamen insaniunt, id est furore agitantur. sed inumbratæ cuiusdam quietis, sicuti Celsus lib. xli. digest. scribit, quandoq; apparent: ut prudentium numero ab ignaris habere possint: [d] dum quædam more prudentium & loquuntur & faciunt. non enim eo magis suæ mentis esse, Cornco & Parisio auctoribus, [e] existimari debent.

[c] l. quod meos. §. si furioso. de adquir. possess.

[d] c dilectus. & ibi glo. uerb. furore. de spõsa.

[e] Corne. cons. 69. uisis nonnullis nu. 27. uolu. 1. & cons. 73. uisis & diligenter inspectis. nu. 8. eodẽ uolu. Paris. cons. 87. ad ueritatem nu. 44. uolu. 3.

sæpe enim

[a] d.conſ.73.& nu.8.
[b] l.1.§. impuberes.C. de.falſi mone.
[c] d.conſ.73.& nu.8.
[d] d.§ ſi furioſo.
[e] d.l.furioſum.
[f] d.l.furioſum. nu.3.
[g] l.inſula.in fi. de adquir.rer. dom.
[h] l. furioſum. & ibi. Docto. C. qui teſtam. fac.poſſ. & §. præterea. Inſtis quib.non eſt permiſ.fac.teſtam.
[i] d.l. furioſum & ibi.Docto.

ſæpe enim & impuberes, inquit Corneus, [a] multa ſapienter loquuntur: quanuis ea ætas, ut ait conſtitutio, [b] quicquid uidet, ignoret quod & in ijs uſu uenire, idem Corneus [c] ſcribit, qui per morbum extra ſuam ſunt mentem. Sanè, qui huius tertij generis eſt, & cùm quieſcit, furioſus eſt dictus Celſo: [d] quia furere ſoleat. ut Iuſtiniano, qui ea quandoq; mentis ualetudine eſt: & cùm ſapit, furioſus dicitur, [e] prioris uidelicet ſtatus tempus ſpectanti. quod Philippũ Decium [f] fefellit. cum id aduerſus omnium eſſe ſententiam ſcripſit: cum furioſum definientium, qui eam animi affectionem extrinſecus oſtendit. appellari enim furioſum, rei melius intelligendæ gratia, & cùm quis quieſcit, nihil uetat. nam & proculus lib. xli. digeſt. [g] agrum, qui inſula fuiſſet: cùm flumine circumdari deſijſſet: ut res facilius intelligeretur: inſulam dixit. Quartum † genus eſt eorum, 340
qui furere quandoq; deſinunt: aut mente eſſe capti, dilucidisq; quibuſdam temporum interuallis plenè ſapiuut. quos inter hæc morbi laxamenta, iure prudentium uti placuit. [h] teſtamentum condere, ceteraq; facere, quæ, qui integra ſunt ſemper mente, facere poſſunt. [i]
Poſtremum † genus eſt fatuorum, qui neq; in; 341

ſaniunt

ſaniunt, noxij q̃ cuiq̃ ſunt: ſic ut furioſi. aut toto animi iudicio carent: ut generaliter dementes. quaſdamũe furoris dementiæũe habent inducias: ſed prudentiæ non ſatis ſunt ac conſilij compotes. quibus cum rectè contrahimus: & matrimoniũ eſt. teſtari q̃, qui ea ſunt mẽtis imbecillitate, poſſunt.[a] licebit hos mẽte quoq̃ ad aliquem modum captos dicere: non ſuperioris generis, quo illi continentur, qui mente penitus capti ſunt: ac omni intellectu carent. ſed huius, quod eos demonſtrat, qui medij inter prudentes atq̃ dementes ſunt: id eſt, qui nec tota mẽte præditi: nec tota rurſus ſunt priuati: & ad aliquem modum prudentiam capiunt. quamuis enim quibusdam partibus capti, ut puta luminibus, id eſt oculis, dicantur: qui earum nullam habent functionem:[b] nihil tamen uetat: & de ijs ita loqui, qui earundem partium nonnullũ retinent uſum: ſic Marcus Tullius pro Rabirio Poſthumo Quintum Scæuolam mancũ & membris omnibus captum dixit: quod homini uiuenti, ſi ſtricta uerbi ſignificatione utamur, accidere nõ poteſt. Æquè ſurdus dictus eſt, & qui prorſus non exaudit: & qui tardius.[c] ſimiliter mutus intelligitur: qui eloqui non poteſt: & qui

[a] Deci. d. l. furioſum. nu. 11. poſt alios quos ibi allegat.

[b] l. unica. C. qui morbo. ſe excuſ. & l. luminis. C. qui dare tuto. uel curat. poſſ.

[c] § item ſurdus inſtit. quib. non eſt permiſ. fac. teſta.

grauiter ac tardius loquitur.[a] secundum hæc itaq; mente capti media uox est: qua illi demõstrantur, quibus non est integra mens ac plena: & quibus item nulla. cum his nihil rectè geriaut iudicium suscipi, palàm est: ut cum furiosis,[b] quibus comparantur.[c] quia similiter, quid agatur, non intelligunt. & legum interpretatione absentium loco haberi debent.[d] cũ ceteris, contrà.[e] sed curatorem habeant, nec ne habeant: nunquid distiuguimus? aut quod tantundem ualet: ita hebetes sint: ut habere legibus curatorem debeant? nam hos Philippus Decius,[f] quasi suæ mentis non sint, testamẽtum facere posse, negat. illis eo iure permisso, qui plusculum habent intellectus: ac propterea curatore non indigent. & arbitror, eum beneficio legis usurum, qui ita mente captus est: ut curatore indiguerit. lex[g] enim, quæ curatorem huic dari uult: arguit eum non tanti esse iudicij ac intellectus, ut negotijs suis superesse queat: frustra alioquin auxilium curatoris desideratura. igitur huic, nisi curator interueniat: non rectè litem intendi: ut nec furioso:[h] cui, sicuti dictum est, comparatur. nec quod aduersus eum, pro eoúe iudicatum erit, ualebit. nullas denicq; contumaciæ pœnas, qui in ea causa

[a] d. §. itẽ surdꝰ & §. mutum. Instit. de inutili stipu.
[b] d. l. 2. § furiosus, cũ concordãtijs proximè allegatis. ff. de iure codicil.
[c] Soci. cons. 47. facti narratiõe. colu. 2. uolu. 3. Alex. cons. 54. ad quæsitũ. uolu. 1. Corne. cõs. 22. uisis nonnullis attestationibus, colu. 3. uolu. 4. Fulgo. cõs. 79. quidã nu. 1. & Paris. cons. 88. uiso processu. nu. 7. uol. 3.
[d] l. ij. §. furiosꝰ. ff. de iu. codicil. cum concor. supra allegatis.
[e] Deci. et Docto. d. l. furiosum.
[f] d. l. furiosũ. nu 10. et 11. C. qui testã fac. possꝰ.
[g] l. 2. ff. de postul.
[h] l. 2. § sinon propter. uers. idem est. ff. si quis. cautio.

in ea causa est, patietur. nam hoc in furioso re-
342 sponsum [a] est. Sed † an, quod in dementia
& furore suprà est à nobis dictum, sit in ebrie-
tate quoq; respondendum: tractemus. quæ
quæstio in Lituania, cui operam his nostris
Commentarijs damus: in Polonia item ac ce-
tero Septemtrione, ob gentis uitium uino &
compotationibus plus æquo indulgentis, non
erit neq; superuacua, neq; inutilis. & sanè ebri-
um dementi ac furioso comparari posse, quis-
quam dixerit. ebrietatem enim, ut dementiam
& furorem, quandam esse mentis extermina-
tionem, constat. [b] & propterea tam ebrios,
quàm dementes & furiosos, hos quidem per
morbum, illos per uinum, quid agatur, non in
telligere: tanquam à mente quodammodo, &
à se exulantes. [c] sunt qui ignorantibus ebrios
comparent: [d] quod à Platone sumpsisse uiden-
tur: qui lib. iij. de repub. ebrietate grauatos,
ubi terrarũ sint, nescire: scribit. alij infantibus [e]
id est minoribus septennio. [f] quod idem ualet.
ea enim ætas, & quæ ei succedit. usq; ad puber-
tatem, quicquid uidet, legũ præsũptione credit
ignorare. [g] unde placuit, ebrios neq; stipulari
neq; spõdere rectè posse. [h] neq; iurisiu rãdi reli-
gione obstringi, si promissum, quod, dato iu-

[a] l. furioso. & ibi imola et alij ff. de re iudic.

[b] c. à. crapula. & ibi Docto. de uita. & honesta cleri. Roma. l. 1. in prin. nu. 9. ff. de uerb. obliga.

[c] d. c. à. crapula

[d] c. sanè, cum c. inebriauerũt. 15. q. 1.

[e] Roma. d. l. 1. in prin. & nu. 9.

[f] l. si infanti. C. de iure delibe.

[g] l. 1. §. impuberes, C. de salsa mone.

[h] Roma. d. l. 1. in prin. nu. 8. per glo. c. unus quisq; 22. q. 4.

reiurãdo, se facturos recipissent, non fecerint.[a] deniq; nec delinquere. cædisue, si quam admi-sissent, teneri.[b] licet Bartolus in hac quæstione parum sibi constare uideatur. nam quod apud Marcianum lib. xlviij. digest.[c] ait, apud Clau-dium Saturninum eodem libro[d] negat. & il-lic factum per temulentiam cõercendum scri-bit: hic pœna liberat. quod Angelus, rerum capitalium diligẽs scriptor, adnotauit.[e] ex qui-bus in ea esse causa ebrius uidetur: ut uocari in ius non rectè possis: non magis, quàm de-mens aut furiosus, qui absentium, ignorantiũ, dormientiumq; loco habentur.[f] sed satius erit fortassis distinguere, grauiter quis potus esse ꝓponatur: an leuius. id est utrũne ꝑ uinũ quis extra suã sit mentem: an sui sit compos. & illi ignosci, si se iudicio non sistat: hunc contuma-ciæ pœna plecti. nam qui per uinum extra se sunt: cùm, ad similitudinẽ furiosorum,[g] quid agatur, non intelligant: nihil delinquunt: cùm iudicio, ad quod se uocatos nesciunt,[h] non oc-currunt. aliter atq; ij, qui leuius esse poti dicũ-tur: nec per hoc, quid agatur, desinunt intelli-gere:

[a] d. c. unusquisq; & c. sanè, cum. c. inebriauerunt. 15. q. 1. Roma. d. l. 1. in prin. et nu. 9. post Gu-ll. l. diuus. ff. de offi. præsi. Ro-ma. Alex. Areti & Ias. l. 1. §. adi-scimur. ff. ad quir. p. sses. Flo-ria. l. si seruus seruum. §. For-nacarius, & l. qui occidit. §. in hac. ff. ad. l. aquil. Ancha. et Cardina. cle-men. unica. de homici. Bart. Ias. & Deci. l. ut uim. ff. de iu-st. & iure. & l. 1. C. unde ui. Marsi. l. 1. in prin. nu. 63. ff. de sica. Carer. pract. crimi. §. circa. nu. 25.

[b] l. perspiciẽdũ. §. delinquitur. de pœnis. & dolesc. q. penul.

[c] d. l. aut facta. in prin. de pœnis.

[d] Tract. malefi. glo. uerb. sciẽter. ab intesta defer. & l. si à furioso ff. si cert. peta. & de obliga. & actio. l. si à furioso.

[e] l. 2. §. furiosus ff. de iure. codi. §. fur. Instit. de hered. quæ

[f] l. 2. §. propter. uers. idem est, ff. si quis cautio.

[g] d. c. à crapula.

gere: aut eius etiam posteà meminisse. sed an non contràsit: quòd Baldus, lib. ix. principaliũ constitutionum, [a] utrosq; puniri debere scribit. facta tantùm inter magnam & paruam ebrietatem differentia. ut, qui per magnã ebrietatem deliquerunt: mitius puniantur: nulla leuius potis uenia relicta. id enim non eò spectare, ut præsens delinquẽtis uoluntas in ualdè ebrio castigetur. ualdè enim ebrij, ut & furiosi, nullam esse uoluntatem. [b] sed quia culpa non caruit, qui largius merum hausit: & ebrietatẽ non cauit: tanquàm qui ignorare non debuit: per ebrietatem aliquid ab se admissum iri. nam, qui ebrium dormienti comparant: hoc notant. [c] nec eos, qui per somnum delinquunt: tam puniendos putant: quod delinquant: quàm quòd non ignari se, cũm dormiunt, desæuire in eos, qui iuxta se cubant: non soli cubant. culpa itaq; illorum, nõ dolus plectitur. ideoq; extra ordinem coërcentur. [d] quia, ne cui dormientes non nocerent, non præcauerunt. eis enim, qui ignari, noceant, nec ne, iuxta se cubantibus, quicquid per somnum deliquerint, ignosci placuit. quæ sententia Bartoli fuit lib. xlviij. digest. [e] apud Herennium Modestinum ita distinguentis, eamq; ple-

[a] l. data. opera. nu. 6. C. de ijs, qui accus. non poss.

[b] l. furiosi ff. de diuers. reg. iur. & d. c. à crapula.

[c] Angel d. uerb scienter. & dolosè. d. q penul.

[d] Bart. Ias. & alij. l. 1. § 1. ff. de adqui. posses. Cardi. c lẽ. unica. de homici. Mars. l. 1. in prin. nu. 49. ff. de sicar. Deci. l. ut uim. nu. 29. ff. de iusti. & iur. Carer. pra. crimi. §. circa. nu. 25.

[e] l. penul. ad. l. pompeinm. de parricidi.

[a] Roma. Alex. Aret. Iaſ. & alij d.l.1.§.1 dead quir. poſſeſ. An eius. clē. unica. de homici. Cagno. l. negotijs. nu. 5. ff. de diuerſ regiur. Carer. latè. d. §. circa. et nu. 25.

ricq; [a] omnes probant. ſolicitam hæc quidem habent quæſtionem: in iudicijs tamen culpa, quæ anteceſſit, ſpectari non ſolet: aliter atq; in delictis. inde fieri, ut mulierem, ſi in ius uocata non accurrat, grauiditas excuſet: ſiue ex uiro, ſiue uulgò etiam conceperit. licet enim uenia digna non ſit, quæ pudori ſuo non pepercit: quia tamen, cùm corpus ſuū alieno uiro miſcuit: non hoc egit, ne ſe iudicio ſiſteret: ſed ut ſuæ ſeruiret libidini: nullas contumaciæ pœnas eam pati, placuit. [b] idem ergo in ebrio dicemus: ut ei, ſe iudicio non ſtitiſſe, fraudi non ſit. nam æquè eum, cùm largius potaret, non hoc egiſſe. ut per ebrietatem præceptum Magiſtratus nō exaudiret. hoc autem de eo ebrio dictum accipi debet, qui per uinolentiam non ſatis id, quod ageretur, intelligit: eiuſúe memini ſſe poteſt; quem infanti, ignoranti, dormienti, dementi deniq; ac furioſo ſuprà compa rauimus. [c] ceteris, qui leuius poti proponuntur: hac exceptione non uſuris. quos, quia parendos eſſe, conſequens eſt dicere. [d] nam eis, ſi quid deliquerint, nihil de pœna remitti, cōſtitit. quaſi nullam admiſſi ſui allegare ignorantiam poſſint. quæ iure noſtro ebrios excuſat, non ut

[b] Bart. l.2. § ſi nō propter. ff. ſi quis cautio.

[c] Marſ. l.1. in prin. nu. 53. cū ſeq. ff. de ſica.

[d] Andr. Tiraq. l. ſi unquā. glo. ſuper uerb. donatione largitus. nu. 124. C. de reuocan. donq. Marſ. ſing. 276. parum. et nihil.

non ut nullas, uerùm ut mitiores pœnas acci-
343 piant. [a] Sed † nescio, an non satius Pitta-
cus, priscus legũlator, cuius propriam esse le-
gem Aristoteles lib. ij. cap. x. de rebus publicis
refert: qua, de delictis per uinolẽtiam admissis,
grauiores sumi pœnas sanxit: sobriorum
peccatis leuius plecti iussis. quæ certè lex in se-
ptemtrione uiuentibus, ubi sæpius per ebrieta-
tem cædes & pessima quæq; flagitia perpetran
tur: perquàm esset necessaria: & magna ra-
tione reciperetur. & enim, quibus in regio-
nibus certo aliquo uitiorum genere frequen-
tius delinquitur: exacerbari supplitia debent:
& augeri pœnæ: quo minuantur delicta: & ni-
miùm multis personis grassantibus, ut Claudi-
us ait Saturninus, [b] exemplo cõércatur licen-
tia: & peccandi consuetudo tollatur. hæc de
animi infirmitate dicta sunt: nunc ad corpo-
344 ris ægritudinem uenio. Et † initio scien-
dum est, morbum apud Sabinum, ut Domiti-
us Vlpianus lib. xxi. digest. [c] refert, generaliter
definiri, habitum cuiusq; corporis contra na-
turam, qui usum eius ad id facit deteriorem:
cuius causa natura nobis eius corporis sanita-
tem dedit, non tamen omnem morbum excu-
sationem mereri, nã plericq; homines ita ægro-
tant,

[a] Bald. l. data opera. nu. 6. C. de ijs, qui accusa. non poss.

[b] l. aut facta. §. fi. ff. de pœnis.

[c] l. 1. §. sed scie-dum, de ædili. edic.

[a] l. quæsitum, ff. de re iudic.

[b] Spe. Sax. lib. 2. arti. 7.

[c] l. 2. §. si quis iudicio. ff. si quis cautio.

[d] d. l. quæsitum. de re iudic.

[e] d. §. si quis iudico.

[f] l. à Titio. ff. de uerb. obliga.

[g] l. 3. & ibi glo. ff. de offi. præsid.

[h] Cardi. c. cùm inter. de electione. per c. cõmuniter. 33. distin. Alex d. l. furiosum, in 2. colu. Deci. c. prudentiam. colu. 4. de offi. deleg. Gome. reg. de infirmis resig. q. 9. nu. 4. Adde l. si longius. in prin. ff. de iudic.

[i] Arg. l. nam. ad ea, ff. de legib.

tant, ut supereſſe tamẽ rebus ſuis non incommodè poſſint: quibus, quia morbus, quèminus ſe iudicio ſiſtant, impedimento non eſt: ſubueniri non debet.[a] Sanè † enim lex xij. tabularum, unde, qui iura Thẽutonibus dedit, hanc exceptionem ſumpſit:[b] non omnem morbum excuſauit: ſed ſonticum: quo quotiens alteruter ex litigatoribus impediebatur: diem, ut Domitius Vlpianus refert,[c] iubebat eſſe diffiſum. id eſt, ut ego quidẽ interpretor, dilatum: quo ad per ualetudinem iudicio adeſſe liceret. ſi enim morbus, ut & Iulianus lib. xlij. digeſt.[d] ſcribit, diem differt. dilatus dies eſſe debet: donec morbus durat. Non † recte itaq; Budæus,[e] uir alioquin eruditus, diem diffiſum, aut, ut ille legi mauult, aduerſus Tuſci codicis fidem, diffuſum, rem in poſterum diem rei ectam, interpretatus eſt. quaſi de diurno morbo lex xij. tabularum loqueretur. non etiam de eo, qui plurium dierum haberet morã. de quo æquè legẽ ſenſiſſe, exiſtimare debemus. quia, cur aliud in diuturniore morbo ſtatuatur, reddi ratio non poteſt.[f] lex deniq; non diſtinxit.[g] Adde, † morbos ſæpe diuturnos, eſſe. & iuris præſumptione in dubio exiſtimari,[h] quò legem ſpectaſſe ueriſimilè [i] eſt.

Non

348 Non † exigo, morbum omnino cessare: sed ita remitti, ut quo minus ad iudicium uenire quis possit: ei non noceat. quoniam, qui ita languet, morbo sontico impeditus dici non potest. [a] lex autem xij. tabularum morbū son-
349 ticum, non alium excusauit. [b] Et † mor-
bus quidem sonticus lauoleno lib. L°. digest. [c] ex Cassio is est, qui cuiq; rei nocet: quod ge-
350 neraliter accipiendū est. Ceterū, † quod ad præsentem disputationem attinet: Iulianus lib. xlij digest. [d] ita artat: ut morbum sonticum eum esse definiat, qui cuiq; rei agendæ impedimento est. ei exceptione negata, qui sanus aliàs ac robustus iurisdicundi fortè tempore leuissima febre correptus proponeretur. [e] eo similiter excluso, cui uetus esset quartana, ac propè iam desita: quæq; sperni possit. [f] ut suis supereſſe negotijs omnibus per morbi languorem nihilo magis impediretur. [g] quasi, qui ita affecti sunt, morbum sonticum habere non
351 uideantur. [h] Sontici † uerò appellationē tanquam nocentis esse scribit Venuleius: [i] nam sontes, inquit, nocētes dici. sic Vergilius libro vi Æneidos continuò, ait, sontes ultrix accincta flagello Tisiphone quatit insultans.
352 Morbo † autem impediri litigantem, accipere

[a] l. quæsitū. ff. de re iudic.
[b] d. §. si quis in iudicio.
[c] l. morbus. de uerb. signifi.
[d] d. l. quæsitum.
[e] d. l. quæsitum.
[f] l. 1. §. sed si sciendum. uers. proinde. ff. de ædili. edict.
[g] d. l. quæsitum.
[h] d. l. quæsitum.
[i] l. fi. ff. de edil. edi.

[a] c. communis, & ibi glo. 23. dist. Alex. l. 2 §. si quis iudicio. ff. si quis cautio. Deci. l. 1. nu. 74. ff. de offi. eius Pariſ. conſ. 102. quod ſententia, in fi. uolu. 4. Doct. c. querelam, de procura. Gomeſ. in regu. Cancel. reg. de infir. reſig. q. 9. priui. infirmitatis 13.

debemus: non quo ipſe laborat tantùm, ſed & quo eius neceſſarij.[a] idq; ob mœrorem, quẽ in ſuorum ægritudine quiſq; capit. [b] eſſe item inhumanum, in aduerſis caſibus ſuos deſerere. generaliter deniq; ad ægros adire, humana cõ ditione ſola nobis coniunctos, iubemur. quod officium ſine nonnullo delicto prætermitti non poteſt. [c] Vnde, quanta cuiq; propè neceſ/ ſitas incumbat: ne ſuis non adſit: cùm ægro/ tant, aduerſaq; ſunt ualetudine: intelligere li/ cet. Quod † in infirmis diximus, eſt in de/ bilibus æquè reſpondendum. licet enim aliud ſit, ægrum eſſe, aliud, debilem: [d] eodem tamen iure utroſq; cẽſeri, placuit. [e] Rei † quoq; capitalis damnatos, ſi in ius uocati non accur/ rerint, exceptione adiuuari, conſtat. [f] quod me/ ritò eſſe conſtitutum, Pariſius, præceptor me/ us, lib. iiij. reſponſorum [g] ſcripſit. nam ſi corpo/ ris, inquit, langor hanc tribuit exceptionẽ: [h] quantò magis animi ægritudo idem mereri de/ bet? qua laborare capite damnatos, præſum/ ptum, eſt. in qua cauſa eſſe, non qui morte mo/ dò, ſed & qui exilio cõerciti ſunt: & ſolum uertere

[b] d. c. communis, & Pariſ. d conſ. 102.

[c] c. unum orarium §. alias ea demũ. 25. dist. Gomeſ. d q. 9. priui. infir. 67.

[d] ut not. rub. de Cler. ægro. uel debil. Deci. d l. 1. nu. 73.

[e] c. ſi qui teſtium, cum ſimili. de teſtib. Deci. c. ſi pro debilitate, in prin. de offic. deleg. & d. l. 1 & nu. 73.

[f] l. ſed & ſi quis, in prin. ff. ſi quis cautio.

[g] Conſ. 102. quod ſententia. nu. 13.

[h] l. 2 §. ſi quis iudicio. ff. ſi quis cautio. & l. quæſitum. ff. de re iudic.

[i] arg. c. communis. 23. dist.

vertere iussi, sciendū est. Tantūdem † in ijs respondendū putauerim, qui in rerum suarum discrimen uocati, iuditio non accurrerūt. nam in eo, qui in ius uenit, indeq; accepto graui nuntio, ut impendens rebus suis periculum maturè depellat, discessit: Ioan. [b] Andr. idem scripsisse lego. hunc enim nullas contumaciæ pœnas luere, placuit. quod Ioannes Imolensis libro quadragesimo secundo digest. [c] apud Iulianum rectissimè probat. quapropter, ijsdem Ioan. Andr, & Ioan. Imolē. [d] auctoribus, si quis rei iudicandæ tempore, ut imminens ædibus suis incendium arceat, aliamūe maiorem uim instantem propulset, discessit: nulla contumaciæ pœna [e] plectetur. Sed † an exigimus, ut discedendi potestas à Iudice litigatori fiat? & sanè, si periculum moram iudicis orandi nō admittit: impune discedenti esse, satius est dicere. [f] æquè si iudicis copia non sit, imò magis uenia dari [g] debet. quid enim deliquit, qui ad Iudicem, ut eum exoraret, adire non potuit. enim uerò, qui contempta iusdicentis auctoritate discessit: pœnam nō effugiet. [h] Modò † sciamus, non quemlibet timorem excusare, sed maioris mali. ita enim Ioan. Andr. & Ioan Imolen, differere [i] lego. & Labeonis responso

[a] d. l. sed & si quis.

[b] c. si post quā. uerb. licentiā, de elect. lib. 6.

[c] l. quæsitū. nu. 3. de reiud.

[d] d. c. si post quā & d. l. quæsitū.

[e] Ioan. Andr. et Ioan. Imo. ubi suprà.

[f] Ioan. And. & Ioan. Imo. ubi suprà.

[g] Ioan. Andr. & Ioan. Imo. ubi suprà.

[h] Ioan. Andr. et Ioan. Imo. ubi suprà.

[i] d. c. si post quā. et d. l. quæsitū.

consequens est, metum libro quarto digest.[a] ad hũc modum definientis. Fortassis † & 358 in proposito personæ qualitatis inspicienda nobis erit. nam alioquin, ut Titus Gaius[b] est auctor, metus, qui hominem constantissimum permouere potest, non qui in uanum, & ad omnia trepidantem incidere, priuilegium mereri solet. Tantæ † autem curæ legibus 359 salus cuiusq; est, ut non modò ualetudine impeditis, si in iudicium non stent, uenia sit.[c] sed cautum & illis placuit, qui eò uocarentur, quò tutò uenire non possunt. excusari enim sacris cõstitutionibus,[d] qui in ea causa sint, nemo est, qui nesciat. & meritò, quid enim deliquit, qui Tyranni crudelitatem metuens, hostesũe formidans, aut aliam maiorem uim, in iudicium non uenit?[e] Quod † quidam[f] & tunc 360 uerum arbitrantur, cùm pacto conuento id comprehensum est, ut quocunq; loco quis suscipere iudicium cogatur: quasi loci non tuti exceptio inesse conuentioni semper existimetur. nec, quòd cogitare poterat, fore, ut in locum non tutum uocaretur, eo magis onerari debet

[a] l. metum. 1. quod met cau.
[b] l. metũ. ij. ff. quod met. cau.
[c] l. ij. §. si quis iudicio. ff si quis cauti.
[d] c. accedens. ij. & ibi Fel. nu. iij. uers. prima conclusio. ut lite non contes. et clemen. pastoralis. § notorium. de reiudic. & c cũ dilecta de confir. utili uel inuti. & c. uenerabilibus. § secus. de sen exco. li. 6. et. c. cũ personæ. de priui. li. 6. & c. accepimus. de fide instrumen & l. Fulcinius. §. quid sit latitare. ff. ex quib9 causis in pos ea glos. c. hortamur. 3. q. 9.

glos. penul. in fi. cle appellanti. de appella. Roma late. l. fi. uerò § de uiro. fallen. 11. ff. [illegible] Bat. repe. c uestra. col. 38. de coha. cle. & mulier. [e] d § quid sit latitare. & Fel d. c. accedens. nu. 3. [f] Anto. de butrio. c. 1. de iudici. Ange & Alex. l. cũ res in prĩ. de iegat. 1. Fel. d. c. accedes. & d. nu. 3. Rip. trac. de pes. parte. 3 par. 2. pricip in prĩ

debet: contrà, quàm quidam[a] putauit, nam eius loci, quò accedere uerisimiliter se non obstrinxisset, [b] interpasciscendũ non uenisse in mentem debitori credendum est: Supe-
361 riora † accipere debemus, siue capiti suo quis, siue causæ metuens, in ius non[c] uenit. nam & ei, cui Iudicis iniquitas meritò suspecta est, leges
362 opitulantur. Quod † in litigatore dictũ est, in Iudice quoq; responsum didici. [d] Iudici enim iusso in loco parum sibi tuto ius dicere, eligere licere locum, ubi ius tutò dicere possit, qui à designato non multum absit. palam [e] est, quod in Ecclesiæ proceribus controuersiam religionis tractantibus Pontanus [f] respondit: illò cõcilium transferre ius eis esse existimans,
363 ubi in tuto sint. Sed † an eum, qui sibi metuit, non oneret, quòd accepta fide publica in ius uenire tutò potuit: & Iudicem iustis allegationibus recusare? uideamus & dixerit quispiam, non esse uenia dignum publicæ fidei beneficio uti nolentem: tanq; qui impedimentum remouere [g] potuerit, nec remouerit: sed melius est distinguere, frangi fides publica so-

 leat, nec

[a] Ioan. de Imo. d. l. cùm res arg l si quis domũ. §. 1. ff. loca.
[b] Alex. d. l. cum res. ex dictis. But. c. 1. de iudicijs. & Fel. d. c. accedens. & nu 3. conclu. 1
[c] Ioan. Andr. in spe. iij. par. de accu. §. fi. uers. quidsi bannitus. & Ange. in dispu. Bono in 4. dubio. & phi. c. ex parte 1. in fi. de appel. Ange. l ij §. quod diximus. post medium. ff. si quis caut. Fel. d. c. accedens. nu. 4. conclu. ij.
[d] c statuimus. et ibi Pau. de offi. deleg. li. 6. Fel. de accedens. nu. 3. conclu. 1.

[e] Ioan. Andr d. c statuimus. facit. cle. 1. de for. comp. Mari Soci. c. qualiter. ij. q. 10. art. 10. de accusationib. Fel. d. c. accedẽs. nu. 3. [f] Cõs. 352. col 7. p c. usuras. C. de solu Fel. d. c. accedens. nu. 3. in fi. [g] Bal. et Imo. l. quib. dicb in prin ff de cõdi. & demon. Fel. d. c. accedẽs. nu. 4. faciũt. quæ scribit. idẽ Fel. post Iuno. c. cùm. nõ liceat de præscriptionib.

leat, nec ne, solet enim sæpe aduersus eam fieri. nihil autem interest, nullam accipere fidem publicam, aut eam sequi, quam uiolari meritò uereamur. ab hostibus fortè datam, aut eo iudice, cum quo capitales inimicitiæ nobis intercedunt, [b] quiũe uim, quæ timetur, auctoritate sua prohibere non potest. [c] nam quin fidem publicam dare iudex possit, nulla dubitatio [d] est. à principe itaq; fidem publicam datam sequi oportet, cuius auctoritate in tuto esse litigator potest. [e] Idem † in Duce belli est re- 64
sponsum. hoc ita, si seruari data ab eo fides cõsueuit, nec infringi militari licẽtia. [f] silere enim leges inter arma, sæpeq; lasciuientis militis temeritas, quàm Ducis auctoritas plus ualuit. neq; enim Romanorum omnes Manlios fuisse. aut Polonorum Tarnouios esse uel Miecios: quibus Imperatoribus nullus licentiæ locus in Castris nostra ætate relictus est: legumq; uox non minus, quàm armorum strepitus exauditur. Sed † finge, et dari & ser- 65
uari fidem à Duce belli datam solere, sed ad eã petendam non tutò nuncium mitti: an fraudi fit illi, qui ea neglecta iudicio non occurrisset? & Franciscus [g] Aretinus & Felinus [h] eum secutus

[a] Fel. d. c. accedens nu. 9. post Sali. l. reos. col. 5. uers. ex præmissis. cõtrarijs. C. de accusationibus.

[b] Fel. d. c. accedens. nu. 2. post Bar. in l. is qui reus. ff. de pub. iudi. et imo, ibidem. col. fi ubi latè. distinguit. nu. 30.

[c] Fel. d. c. accedẽs nu. 4. uers. 11. aduerte. post Bar. l. illicitas. §. ne potentiores. ff. de offi. præsi. idem Fel. rub. de treng. et pac.

[d] Fel. d. c. accedens nu. 2. post Bar. d. l. bis qui reus.

[e] Fel. d. c. accedent. nu. 2.

[f] Rota de dolo & contumacia Decis. 12. alias 315. in nouis.

[g] Franciſ. Are. cõſ. 16. præſuppoſito. in facto. col. ij.

[h] d. c. accedẽs. nu. 4. uerſ. 2. aduer.

tus, impune hunc in ius non uenire, responde-
366 runt. Nisi † opera litem intẽdentis, quod
per se consequi non potest, reus impetret. tunc
enim frustra moras eum nectere, & periculum
367 excusare.[a] Quod † de loco, quo quis uo-
catus est, diximus: de regione, quà illò iter est,
erit respondendum:[b] nihil enim interest loco,
quò uocamur, consistere, aut illo accedere, non
possimus: utrunq; enim casum periculum ui-
368 tæ continere. Hoc † ita, nisi alia regione,
quò quis uocatus est, uenire tutò posse propo-
natur. tunc enim, nisi ueniat, contumaciæ pæ-
nas meritò luet. probare itaq; eum oportẽre
omnem accessum eò, quò uocatur, esse pericu-
losum.[c] quod rectissimè mihi dictum uidetur.
nam et qui nauigio committere salutem suam
noluit, maris tempestatem fortè metuens, aut
Piratarum manus, terra, quà tuo poterat, in iu-
dicium nõ uenit: non auditur. & qui uim flu-
minis causatur: quod circumire potuit: pon-
teũe soluto, transmittere nauigio: nam his nõ
subueniri, Domitius Vlpianus libro secundo
369 Digest.[d] scribit. Superiora, † cùm uis hu-
mana metuitur, accepta sunt, eadem tamen ha-
bent peræquè locum, cùm cæli grauitas quæ-
dam q̃ quasi diuina uis præsentiam venienti pe-
riculosam fa-

[a] Fel. ubi proximè.

[b] Oldr, cons. 43. Fel. d. c. accedens. ij. nu. 10. per illum textum. ut lite non contes.

[c] Maria. Soci. Rub. de dilationib. char. 43. Fel. d. c. accedens. nu. 10.

[d] l. ij §. si non propter. si quis cautionibus.

riculosam facit.[a] quapropter eo, vbi lues pestilens grassatur, vocatis, si non accurrerint, paritur. quo beneficio Gregorium, vigesimum secundum eius nomine Pontificem maximum, usum accepimus. qui cæli noxam excusans, pias, ubi concilium coactum erat, non [b] uenit.

Adeò † autem uerum est, ad locum pestilentem uocatos impune iudicio non occurrere: ut alium ultro patrocinium causæ nostræ suscipientem mittere non cogamur.[c] quæ sententia habet rationem. nam, ut eleganter Franciscus Ripensis [d] differit, inciuile est exceptionē habenti ob loci insalubritatem aliquò non uenidi, suamq; causam per se tueri uolenti procuratoris mittendi necessitatem imponere: ea inprimis re suspecti, quòd operam ipse suam sponte offerat, [e] multiq; huius sententiæ auctores esse referuntur. [f]

Sed † finge, eū, qui ita vocatus est, contempto periculo semel ad locum pestilentem uenisse: an rursus vocatus, iure uenire recusetꝰ quod quisq; negauerit. nam, cùm loci non tuti exceptio sit dilatoria: ante litis ingressum illa uti oportet: [g] frustra itaq; ad illam

a Bar. l. recusare. §. si quis alio ff. ad trebel. per c. ad supplicationem. de renū. glos. c. communis filius. 23. distin. textus. c. quorūdam. 74. distin. & l. 2. §. penultimo. ibi uel aliqua fortuita calamitas ff si quis cau. Fel. latè d. c. accedens. nu. 11. conclu. 6. ut lite non contes. Ripa. trac. de pes. par. 3. partis. 2. principalis in prin.

b Mari. Soci. c. ueniens. de accusationib. et d. Rub. de dilationib. Fel. d. c. accedens. nu. 11.

c c. ex parte. ibi tu uel tui. & ibi glo. Imo. Panor. & peru. not. de appellationib. & glo. c. bene uers. secure de elec. Rip. trac. de peste parti. 3. par. 2. nu. 4.

d d. par. 3. & nu. 4. uers. sed contrarium.

e l quæ omnia. uers. nec se- rendus. ff. de procu.

f Glos. Imo. Panor. & Peru. d. c. ex parte. C. de procura. & c. inter. monasterium. de re iudic.

g ita demum.

ad illam iudicio suscepto reum confugere. Sed uerius est, hanc exceptionem semper utilem fore: quotiens enim exceptio talis nascitur, totiēs ea se tueri, qui cōuēiretur, potest. nasci uerò, quotiens ad locum pestilentem quis uocatur, palàm est: totiens enim eum onerari constat. igitur totiens eo iure uti licebit. nec interest, contestata lis sit, an [a] non. ita idem Franciscus Ripensis [b] post ueteres [c] disputant.

372 Quod † de loco pestilenti dictum est, ad locū inhonestum meritò producetur: non enim minor honestatis bono uiro, quàm salutis haberi ratio debet: & idcirco cò uocatus, quo uenire quis honestè non potest, si non ueniat, nihil delinquit. quod est in arbitri præcepto responsum, [d] in locum inhonestum sibi litigatores adesse iubentis, ut puta in popinam aut

373 lupanarium. Inspici † itaq; personarum qualitatē oportēre: nā quo integræ famæ homo sine dedecore accedere non potest, illo ignominiosus honestè ac sine probro uenire po-

374 terit, aliud enim alij turpe [e] esse. Diximus † de accessu ad locum pestilētem, de recessu nunc uideamus, an eadem sit, inde recedentium causa? quod consequens est dicere. æquè quippe iustus est metus pestem fugientis, atq; ad pesti-

[a] c. in fin. ante. de offi. delegati.
[b] d. par. 3. nu. 8.
[c] Archidia. Ioan. Andr. Gem & Peru. c. statuimus. de offi. delegati. li 6 Fel. d. c. accedens. nu 15. ut lite non contes.
[d] l. quid tamen alias. si cùm dies. § sed si in aliquem ff de recep. qui arbi.
[e] d. § sed. si in aliquem.

lentem locum non uenientis, nec minus legi-
bus comprobatus.[a] igitur & ei, qui loco pesti-
lenti & excessit, ne contumaciæ pænas ullas lu-
at, erit meritò subueniendum. Naturaliter † 375
enim mortẽ formidamꝰ atqꝫ perhorrescimꝰ,[b]
quia naturæ dissolutionem, quam malum esse
Sapho. ut Aristoteles libro Rhetoricorum ad
Tpeodocten secundo refert, ratiocinabatur:
dñ nancꝫ, inquiens, nisi ita iudicassent, more-
rentur. ipse uerò Aristoteles, libro Ethicorum
tertio, cap. sexto mortem maximè omnium es-
se terribilem ait, & eius præceptor Plato, in
phedone, unum ex maximis malis mortem e-
xistimari scribit. igitur, qui loco pestilẽti exce-
dit, rem naturæ conuenientem facit: quæ do-
cet nos mortem timere, & omne uitæ cauere
periculum atqꝫ declinare, qui metus. ut libro
primo Epistolarum decretalium [c] Nicolaus
Abbas scribit, ita altè in hominum animis hæ-
ret. ut auelli nulla ratione possit. hoc amplius,
idem Nicolaus Abbas apud Innocentium ter-
tium [d] eleganter notat, non uacare diuini nu-
minis offensa factũ noxam cæli non euitantis.
tancꝫ qui imminens mortis periculum non de-
clinat, Deum tentare uideatur. Vnde † 376
multa fluxerunt, in primis ei, qui loco aliquo
morari

[a] c. negotiatores 88. distin. Rip. trac. de pes. par. 2. nu. 17.

[b] c. nolite. time. re. xi. q. 3. cum glos. Ripa. trac. de pes. par. 2. de pri. contra. nu. 165.

[c] c. 1. col. 3. de summa Trinitate quem refert. Ripa. trac. de pes. 1. par. 2. par. de prin. cõtrac. nu. 165. circa medium.

[d] c. cùm dilecti. nu. 16. de dolo. et cõtuma. Rip. d. trac. de pes. in prin. nu. 3. & Parsi. cons. 3. & si prima facie nu. 12. uolu. 2.

morari debet, si cælum pestilens fugitans, alio
377 migret, impune [a] est. Quod † in Ecclesiæ
ministris scio responsum: quibus hoc ampli-
us Henrico Cardinale [b] Hostiensi auctore redi-
tus sacerdotiorum saluos esse constat. diaria
quoq;, quæ distribui inter præsentes cottidie
solent. quæ sententia Federici [d] Senensis esse re
378 fertur: cui nõ inuitus assentior. Nam † ge-
neraliter, qui iusta ex causa absunt, pro præsẽ-
379 tibus [e] sunt. Secundum † quod Pontanus [f]
illius iusiurandum defendit, qui in sua Ciuita-
te, unde octo menses. afuisset, semper fuisse iu-
380 rasset. Proximam † sententiam quidam [g]
non malè ad omnes alias causas, ex quibus quis
381 iuste abesse proponitur, porrigũt. Quod †
de diarijs suprà dictum est, ita quidam [h] putant
accipiendum, si more Ecclesiæ ex iusta causa ab
sentibus præstari diaria solent. alioqui solis ijs,
qui sacris intersunt, ea deberi, nemo nescit. [i]
382 Sed † an relinqui uicarios ab Ecclesiarum mi-

 nistris

[a] Ripa. trac. de pes. par. 2. nu. 143.
[b] Summa de cleri. non resi. §. fi. facit. d. c. ad supplicationem. de renunciationem & c. pastoralis. 7. q. 1. & c. bonæ memoriæ. de elec. est textus clarus. cle. ne in agro. §. fi iuncte glos. uers. rationabil. de sta. mo. Fel. d. c. accedẽs ij. uers. 6. cõclu. ut lite. nõ cõtes. Ias. l. ij. §. penul. ad fi. ff. si qs cau. Rip. trac. de pes. par. 2. nu. 136. & sequenti.
[c] c. 1. & ibi Ioan Andr. Gemi. Peru. & commu Docto. de cle. resi Rip. d. trac. de pes. par. 2. nu. 144. [d] Cons. 246. ex oriente adde Rip. d. par 2. nu. 144. & sequenti. [e] l. quæsitũ ff. de. legat. 1. l. seiæ. §. pãphilæ. ff. de instruc. uel instru. legat. & l. si quis. Titio ff. ex quib. cau maio. facit. l. testamento ff. de alimen. & ciba. legat. & l. cum heres § stichus si heredi. ff de stat. libe. Roma. d. cons. 263. Rip d. trac. de pes par. 2. nu. 10. [f] Cons 263. uiso. puncto. per l si quis ita ff. de cõ. & demon. & alios textus. latè pen. ibi allegas. [g] Roma. d. cons. 263. & Rip. d. trac. de pes. par 2. nu. 10. & multi sequen. [h] Rip. d. par. 2. nu. 145. [i] c. licet. de præben. & c. de cetero. de cle. non resi. idem. Rip. d. par. 2. & nu. 145.

nistris exigimus? & quidem in ijs, quibus populi cura commissa est, probandum erit: ne nullo relicto uicario discedant, nam qui in ea causa sunt, uitæ discrimen adire, & populi sibi crediti salutem suæ anteponere debent, [a] nam si eum, qui exercitui præest, uigilare pro salute suorum oportet: idem multo sanè magis eum, qui Dei Ecclesiæ præest, facere oportet: quanto corporibus animæ præstant, hūc enim animarum, illum corporum curam gerere, [b] denicq; si turpe est, militiam deserere: quòd admissum lege Castrensi Capitale [c] est: quanto erit turpius Ecclesiæ præpositis commissum sibi populū in uitæ periculo derelinquere?

Quod † tamen hodie cordi non esse, quibus esse deberet, uidemus. quis enim Pontificum in his regionibus inualescentes atq; adeò nostræ insultantes religioni hæreses amolitur? quis pœnis persequitur? uindicat: ulciscitur? ne quid ipse damni faciat Pontifex Ecclesiæ res detrimenta plurima pati, despoliari suorum templa sustinet: modò reditus suos seruet ipse, retineatq; incolumes. sed surdorum aures frustra nostræ pulsant querellæ. Eò † iraq; unde dilapsi sumus, redeamus. & quid in literarum Doctoribus respondendum sit, tractemus. utrumne

[a] c. tres personas xxiij. q iij. & Ioan. x. a. et Rip. d par. 2. nu. 147.

[b] Rip. d. par. 2. nu. 150. post Ioan. de Imo. c. fi. col. 2. de cle. nō resi.

[c] l. non omnes §. 1 ff. de re militi.

trum ñe loco pestilenti excedere, docereq; desi-
nere salua mercede possint? an pro numero
magis temporis præmium ferant? & hoc con-
sequens esse, quisq; dixerit, nam si labor & pe-
cunia, ut Papinianus libro trigesimo tertio di-
gest. [a] scribit, diuisionem recipiunt: nihil pro-
ponitur, cur non & merces pro docendi ope-
ris constituta diuidatur. [b] quod exemplo mili-
tis cõprobatur: cui postliminio reuerso stipen
dia & donatiua temporis, quo apud hostes fu-
it, Imperator Antoninus Augustus libro
duodecimo principalium cõstitutionum cap.
primo de re militari negat deberi, quod Bar-
tolus ibi notat, [c] & meritò. quia, cùm in cap-
tiuitate esset, non militauit, stipendium uerò
deberi militiæ constat, non otio. Apparet hoc
amplius in nauta, cui uehendi munere non fũ-
cto, naue forsan amissa, uectura non debetur. [d]
quid quærimus? Baldus [e] libro vi, principali-
um constitutionum apud Anto. Pium notat,
eum, qui annuas docendi operas locauisset: nec
amplius sex mensibus, docuisset: sex tantùm
mensium mercedem ferre debere. idem alio lo-
co nihil ei deberi scribit. [f] quod & in medico re
spondit. [g] hæc quidem sollicitam habent quæ-
stionem, uerius tamen est, Doctoribus & eius

[a] *l. scio in prin. de annuis legat.* *Rip. d. trac. de. post. par. 1. par. 2 nu. 112.*
[b] *Ripa loco proximè citato*
[c] *l. 1 de re militari. lib. xij C. Rip. loco proximè not. nu. 113*
[d] *l. excõduct. §. item cùm quidã ff locati. Rip. l. par. 2. nu. 114*
[e] *Bal. l. 1 nu2. C. delegat. post Dinum & Iaco. de Are. Adde Deci. cons. lxx. per tenuis facultate.*
[f] *Deci. d. cons. lxx.*
[g] *l. eadem. col. 2. C. locati. Adde. Deci d. cõs. lxx & Rip. d. par. 2. nu. 113.*

temporis mercedes deberi, quo pestilentia electi non docuerunt. per eos enim, quo minus docerent, nõ stetisse. nam ita generaliter in ijs, qui operas suas locant, Iulius Paulus libro trigesimo digest[a] respondit. qui & ab aduocatis, per quos, quò minus causam agerent, non stetisset, honoraria iure repeti negat.[b] nec superstiti modò Doctori eius temporis, quò uacauit, merces debetur, sed eo defuncto heredibus.[c] cur aliud uero constitutum in milite sit, cui pro numero temporis, quo militauit, stipendium soluitur:[d] illa redditur ratio, quod in eo pecunia, quæ numeratur, remuneratio sit laboris: æquè in Nauta.[e] in Doctoribus autem ipsorum magis animi iudicium, artisq;, quam docent, spectari dignitatem. quamobrẽ mercedes eorum diuidi non oportẽre: sed integras præstari debere: Bartolus apud Domitium libro quinquagesimo digest.[f] bellissimè disputat, Nec contrà est, quod ex Baldo retulimus, qui Doctoribus pro munero temporis, quo docuissent, deberi mercedes ait;[g] aut certè nihil. quasi qui totius temporis operas nõ præstiterint, nihil egisse uideantur. illud enim ita exaudiendum est, si per eos steterit. in proposito autem non stare per Doctores constat:

qui pestilens

[a] l. qui operas locati. et l. 1. §. diuus. ff. de ua. & extra cogni facit l. penul. et fi. C. de condi. ob caus. Rip. d. par 2. nu. 114.
[b] d. l. qui operas. §. 1. 114.
[c] glos. d. §. diuus. Bal. l. 1. C. de suffragijs. Iaf. post alios l. defuncto. col. 9. ff de offi. ad sesso. Rip. d. par. 2. nu. 115.
[d] d. l. 1. de re militi.
[e] d. §. item. cũ quidam.
[f] l. 1. §. Diuus. de uarijs & extra ordinarijs cognitionib.
[g] d. l. 1. C. de lega. nu. 2. & d. l. eodem.

qui pestilens cælum fugientes discesserunt. &
ita Baldus [a] ipse significauit: quam distinctio-
387 nem Franciscus [b] Ripensis probat. Sed † 8. per. l. si ita
an, quæ de loco pestilenti dicta sunt, eadem de fuerit ff. de manumiss. test.
adiacenti loco respondebimus? & consequēs [b] d par. 2. nu. 316. cū sequen.
est, hoc putare: quasi in eadem causa & ij sint,
argumēto esse, quòd, quæ ex adiacentibus præ
dijs, ubi incendium fieret, rapta essent: pro ex
incendio raptis haberi placuit, [c] & idcirco ex [c] l. 1. § incendio ff. de incen. ru. & nau.
adiacentibus locis incendio recepta ad edictū
prætoris ex incendio quid rapere prohiben-
tis, pertinere, responsum [d] est. eademq; est in- [d] d. §. ex incendio.
terpretatio adhibita in exruina ablatis. nam et ed. l. 1. §. item ruinæ.
quæ exruinæ adiacentibus quis sustulisset, ea,
tanq; ex ruina ablata debent haberi. [e] Appa-
ret itaq; ex his, non modo ad locum pesti- [f] d. par. 2. nu. 132.
lentem non accedentium, indeúe recedentium
probabilem esse causam: sed & eorum, qui ad
loca adiacentia non uenissent, indeúe recessis-
388 sent: æquè enim & his parci. Illud † ha- [g] Argu. l. pedius. in prin. & l. 1. § si suspitio ff de incen. rui. & nau. Rip. d. par. 2. nu. 134.
bet quæstionem, suspitionis tempus pestilen-
tiæ nè, an salubritati potius tribuamus? & be-
nignè pestilentiæ adscribemus. id enim esse cō-
sultius ait Ripensis, [f] exemploq; defendi.
389 Nā † & belli suspitio pro [g] bello est. &. quod
in belli tempore est constitutum, id in belli su-
spitione

ſpitione obſeruari conſuenit. Vnde † re- 388
ceptum eſt.ut publicanos,modicis ob belli ſu
ſpitionem perceptis uectigalibus,deductio fi-
at : æquè ac belli tempore idem paſſis fieri ſo-
let.quod Ancharanum [a] conſultū reſpondiſſe,
Franciſcus [b] Ripenſis refert. Huc † perti- 389
net,quòd,ut eſt ab Alfeno [c] reſponſum,Inqui-
lino propter iuſtum periculi timorem emi-
granti penſio remittitur : etiam ſi nihil pericu-
li re uera fuiſſe probetur. Sed † captiui- 390
tatis & infirmitatis cauſis explicitis,ad reliquas
poſteriores duas,quas æquè Saxonum lex [d] ex-
cuſat :tranſeamus.quarum altera eſt, peregri-
natio : ſequens publica expeditio. Et † 391
licet aliàs peregrinari eos dicat cōſtitutio :[e] qui
inde,ubi larē habent,ac domicilium, quocūq;
profecti proponuntur : etiam ſi adhuc intra
prouintiæ fines ſint. & hoc tantiſper, dum eò-
dem reuertunt,hoc loco tamen eum peregri-
nari acceptū eſt,qui patriæ ſuæ finibus exce-
ſiſſet: [f] & hoc ſiue ſuæ ſiue alterius rei priuatæ
gratia, peregrè eſſet.nā, qui reipublicæ cauſa
abſunt : eos ſequens caput adprehendit.
Sed † utrūm ne ex neceſſaria tantū cauſa pere- 392
grinantem lex excuſet? an ex uoluntaria? &
non arbitror uoluntate ſua peregrinanti ſub-

uenire.nam

[a] conſ. 83. præmiſſa facti ſerie.
[b] d. par. 2. nu. 174.
[c] l. habitatores. §. fi. ff. loca. Rip. d. par. 2. nu. 26.
[d] Spec. Sax. lib. 2 Art. 7.
[e] l. Ciues. de incolis lib. 10. Codi.
[f] d. arti. 7. ibi ex tra fines terræ.

ueniri, nam in alijs speciebus, necessariam peregrinationem allegantem leges excusant: [a] nō quoq; uoluntariam. Sed nec, nisi qui ex necessitate reipub. causa absunt, adiuuantur. [b]

393 Constat † quippe eos, qui reipub. causa abesse affectassent: à priuilegio reipub. causa absentium reuocari. [c] 394

Planè † sua causa peregrinari eum accipere debemus: qui cognitionis gracia, aut appellationis aliquò profectus [d] est. alterius uerò causa eum, qui legatione pro ciuitate fungitur, [e] uel testimonij dicendi gratia est aliquò euocatus. [f] 395

Sed † an inter necessariam causam habentes eum connumeremus: qui religionis ergò peregrinatur? & si nuncupato uoto id faciat: tanquam qui necessitate eius soluendi diuino numini obstringatur, [g] proculdubio facti sui ratio ei constabit. & idcirco à legis auxilio non erit arcēdus. sin uerò nuda uoluntate peregrinari instituat: non puto ei semper succurri: scio quosdam apud Titum Gaium lib. iiij, digest. [h] in eo, qui sua uoluntate diui Iacobi fanum adisset: aliud responsisse: Herennij Modestini [i] sententiæ consequens esse ratos, ob religionis beneficiū excusationem tribuentis, sed extra necessitatis causam id ego non putauerim usq; quaq; admittendum:

[a] l. aut si ualetudinem, & l. aut longa. ff. de procu.

[b] l. sed & si per prætorem. §. fi. in fi. ff. ex quib. cau. mato.

[c] l. pera. ff. ex quib. cauſ. mato.

[d] d. l. sed & si per prætorē. §. fi.

[e] d. §. fi.

[f] d §. fi.

[g] c. licet. de uoto, & uoti redemp.

[h] Glo. d. l. aut si ualetudinē.

[i] l. et religionis. ff. de procur.

admittendum : ut in arbitro Iulium Paulum [a] respondisse repeto. quem sacerdotio obueniente sententiam dicere, negat cogi debere: eo non honori personæ, sed Dei maiestati indulto : cuius sacris ut eleganter ait, [b] & piè, uacare sacerdotes oportet & hoc nisi probabilē absentiæ causam habere proponatur :

Probabilis † enim absentia pro necessaria propemodum est. quod in magistratu afuturo responsum scio: quē nō modò ex necessaria causa iurisdictionē mandare posse, sed & ex probabili, placuit. [c] & eum, qui studiorum gratia afuit : non minus, quàm ex necessitate absentem : ne uidelicet per iustissimam absentiæ causam decipiatur : leges tuentur. [d] Mul† tùm igitur intererit, uoti necessitate adactus peregrinari quis instituat : an sua uoluntate. posteriore enim casu disquirere, qui iuridicundo præest, debet : priuilegio dignus uideatur, qui probabili de causa abest: an [e] non. cùm necesseriam causam habenti semper subueniatur. [f] His † breuiter de peregrinatione dictis, ad sequentem causam de publica expeditione descendamus : quod caput eos tuetur, qui reipub. causa absunt : siue bello operam dent ; [g] siue in pace reipub. suæ seruiant, [h] Causam

[a] l non distinguemus. & sacerdotio ff. de recep. q arbi. recepe.

[b] d. §. sacerdotio.

[c] Deci. post. Cyn. l 1. nu. 66. ff de officius.

[d] l. nec non ff. ex quib. cau. maio.

[e] d. l. nec non.

[f] ff. exqnib. cauſ. maio. ferè per totum.

[g] C. de reſtit. milit. per totum.

[h] ff exquib. cauſ maio. per totum.

399 sam † autem accipere debemus necessariã:[a] nam affectata absentia prodesse non solet:[b] & quæ
400 ex cuiusq; uolũtate descenderet.[c] Quod † in eo Callistratus lib. iiij. digest.[d] respondit, qui
grandis commodi sui captandi gratia id egit,[e]
401 ut reipub. causa abesset. Et † Alfenus nõ uerè dici reipub. causa abesse eum scribit,[e] qui sui priuati negotij causa in legatione est.
402 Et † Domitius Vlpianus reipub. causa abesse eos solos ait[f] intelligi: qui non sui commodi causa, sed coacti absunt: eadem est illorum cõdicio, qui id magis egisse proponantur: ut reipub. quàm suis commodis seruirent.[g]
403 Sed †& qui nullius lucri spe illectus, ut reipub. causa abesset, operam dedit: ab isto priuilegio
404 reuocatur.[h] Nec † ille adiuuabitur, qui maturius, quàm erat iussus, profectus proponitur,[i] ut & contrà, qui tardius reuertit:[k] neq; enim hunc sine dolo malo abesse intelligi: qua
405 re non esse adiunandũ, placuit.[l] Sed † nec ille capitulationem mœretur: qui, ut litem declinaret: abesse reipub. causa curauit.[m]
406 His † annumerabimus legatos etiam municipiorum: quibus ex Principum Marci & Com
407 modi cõstitutione succurritur.[n] Milites † planè inde, ubi militant, reipub. causa abesse,

a d. l. & si per prætorem § fi.
b l. & qui data oper. ff. ex quib. ca. ma.
c d. § fi.
d l. item hi. ex. quib. cau. maio.
e l. non uerè ff. ex quib. cau. maio.
f l. reipub. ff. ex quib. cau. maior.
g l. 1. § caupo. ff nau. caup. & l. cũ probatio. de proba. & l. cũ aurum. § peruenimus. de auro & argen. leg. Glo. d. l. nõ uerè.
h d. l. & qui data opera.
i d. l. & qui data opera.
k d. l. item hi.
l d. l. item hi.
m d. l. item hi.
n l. legatis ff. ex quib. cau. maio.

intelligi debent: [a] & ideo ab hoc beneficio nõ erunt submouendi. Aliter † atq; magi- 405
stratus. nam, ut maximè reipub. operam dent, [b] publica causa abesse non existimantur. [c]
Nec † frustra magistratuum hoc loco mentio 406
à nobis fit: propter minores magistratus, qui sine imperio & potestate sunt. nam, qui in ea causa sunt, in ius uocari rectè possunt. [d] ut qui cùm imperio sunt, depositò magistratu. [e]
Sed † & ipso magistratu non malè conueniun- 410
tur: si quid contra muneris sui religionem fecerint: quia fortè sententiam uenalem habuerint: uel pœnam per auaritiam irrogauerint: per pretiumue remiserint: aut qualibet alia re improbitas eorum probata fuerit: [f] his enim casibus nullum honorem haberi magistratui placuit. [g]
Eiusdem † sortis perpetui ma- 411
gistratus sunt, [h] ut putà, Papa, Imperator, Rex, & princeps quilibet. [i] nam & eos in ius uocari, nihil uetat. [k] quod nisi admiserimus: fore, ut, quod ipsi deliquissent, nunquam uindicaretur: & aduersarij ius deperiret. [l] quod opinandum non est.
Simile † euenire, ait Bar- 412
tolus, [m] in tutore, & curatore: quia nec hic ab adolescente,

[a] l. milites. pla=nè. ff. ex quib. cau. maio.
[b] d.l. & quida=ta opera.
[c] q.l. ut sunt. ff. ex quib. cau. maio.
[d] l. nec magistra tibus. & ibi Doct. ff. de mino=rijs.
[e] d.l. nec. magi=stratibus.
[f] l. iubemus. C. d.l.l. Iuli. repe=tundar.
[g] d.l. iubemus.
[h] Bart l. de pu=pillo. §. si quis ipsi prætori nu. 10. ff. de ope. no. nuncia.
[i] C. ubi cauſ fis. per totũ. & C. si aduersus fis. per totũ. & l. proximè. ff. de his quæ in test. delen. cum si=milib. Ange. l. 2. nu. 4 ff. de in ius uocan. post

Bart. d. § si quis ipsi prætori. nu. 10. p. l. 1. ff. de offi. procu. Cæsar. [k] d. l. 1. de offic. procur. Cæsa. & Bart. d. § si quis ipsi prætori. & nu. 10. cum alijs proximè alleg. Bart. d. §. si quis ipse prætori. & nu. 10. [m] d. §. si quis ipse prætori. nu. 11.

adoleſcẽte, nec ille à pupillo, dũ negotia gerũt, cõueniri poſſunt: [a] aliter atq; curator furioſi. & utrũq; iuſta ratione. nam, niſi cum curatore furioſi, [b] & tunc agi poſſit, cùm negotia gerit: non reperietur, quando agi poſſit: ob nullum finem eius muneri legidus præſcriptum. in tutore autem pupilli, & curatore adoleſcentis, quia illorum officium temporarium eſt: aliud
413 meritò eſt conſtitutum. [c] Quod † in perpetuis magiſtratibus ſcripſimus, idem in iſs reſponſum [d] eſt: qui, quo ad Princeps magiſtratu eos abire iuſſerit: in magiſtratu futuri ſunt. idq; propter incertum: ſciri enim non poteſt, ſemper ne ſint in magiſtratu futuri: an quando magiſtratum iuſſu Principis depoſituri.
414 Quod † in magiſtratibus, qui imperium habent, dictũ eſt: ut, quàm diu in magiſtratu ſunt, in ius uocari non poſſint: [e] in aliis quibuſdam perſonis eſt quoq; conſtitutum: uetat enim lex, [f] & Pontificem, dum ſacra facit:
415 in ius uocari. In † eandem eſſe cauſa placuit eos, quibus alicunde, propter loci religionẽ, diſcedere non licet. [g] quo numero habentur, Accurſio auctore, inſtitutum Monaſticũ profeſſi: [h] quiq;, relicta hominum ſocietate, inſolitudinem ſeceſſerunt. [i] Anachoritas Græci uocant.
416 Nec † rectè Zaſius, [k] qui reprehẽſo

[a] Glo. l. niſi finita. §. cùm furioſi. ff de tutel. et ratio. diſtra. & l. 3. & l. rationes C. de admin. tuto. uel curato. & arg. c. 2. de noui ope. nuncia.
[b] d. l. niſi finita. §. cùm furioſi.
[c] Bart. d. §. ſi quis ipſi prætori. et nn. 11. poſt gloſ. d. §. cùm furioſi.
[d] l. Iuris. peritos in prin ff. de excuſatio. facit lex ſufficit. ff. de cõdict. indeb. Bart d. §. ſi qs ipſi prætori. nu. 12.
[e] d. l. nec magiſtratibus. & l. 2. in prin. ff. de in ius uocan.
[f] d. l. 2.
[g] d. l. 2.
[h] Glo. d. l 2 uerb non poſſunt. id. glo. uerb. nõ poſſunt.
[i] d. l. 2. ff de in ius uocan.

Accursio, cuius crebra opinio est, [a] uirginibus uestalibus, quas à templo Vestæ per religionē exire fas non erat: hoc priuilegium tributum putat: tempora Vlpiani respiciens, cuius id responsum est: quibus Monasticæ uitæ institutum incognitum scribit. quam sententiam si recipimus, bona pars digestor. ociosa nobis erit: nostræq; ætati non accommodabitur, et, ne longè petatur exemplum, quod modò de Pontifice dictum est: qui, dum sacra facit, in ius uocari uetatur: [b] frustra erit, nam nec eo loco sacra nostra intelligit Vlpianus: quæ nō nouit, nec nostros item Pontifices. ut, cùm idē Vlpianus. lib. xi. digest. [c] consultus, an monumentum imperfectum, ubi reliquæ hominis conditæ sunt, loco facto religioso perfici possit: Pontifices explorare debere respondit: quatenus salua religione consumare opus uolēti bus mos gerendus sit. nam nec eo loci de nostris Pontificibus sentit. æquè, cùm Papinianus lib. v. digest. [d] ad monumentum testatori faciēdum, compelli heredem Pontificali auctoritate ait: de nostris Pontificibus nequaquam sentit. aliis similiter digest. [e] locis, sacra & Pontifices conuenienter suæ religioni ueteres Iurisconsultos accepisse constat: ut & sacerdotes & sacerdotia.

[a] Docto. d. l. 2. uestalibus,

[b] d. l. 2.

[c] l. fi. ff. de mortuo inferen.

[d] l. hereditas. de heredi. petici.

[e] l. 1. §. huius. studij uerb. publicum. de iusti & iure. & l pssa. de religio.

cerdotia,[a] Sed quia ut Tertyllianus lib. 1. digest. [b] eleganter scribit: semper quasi hoc legibus inesse credi oportet: ut ad eas quoq; personas pertinerent: quæ quandoq; similes erũt. & Imperator Iustinianus, quicquid ex ueterũ Iurisconsultorum responsis in quinquaginta digestorum suorum libros transtulit: quasi sua uoluntate scriptum, suoq; ore prolatum, uult haberi: [c] quotiens sacrorum ac Pontificũ in quinquaginta libris digestorum fit mentio, tanquam de nostris sacris, nostrisq; Pontificibus scriptum, accipere debemus.[d] nisi cùm res gesta, &, quæ ad legis præceptum non pertinet: narratur, ut cùm Pomponius lib. 1. digest. [e] legum interpretandarum scientiam & actiones, priscis illis Quiritium sæculis, apud Collegium Pontificum fuisse refert: id enim nostris temporibus, mutata reipub. forma, accommodari non potest: & historiam continet: non iuris præceptum. aliter atq;, cum Vlpianus eos, qui propter loci religionem a licunde se mouere non possunt: in ius uocari uetat.[f] eo itaq; sermone ijs datum priuilegiũ dicemus, qui Monastico sunt instituto: quiq; contemplandi diuini numinis amore Vrbiũ celebritatem exosi, in solitudinem se recepe runt.

[a] d. uerb. publicum & l. nõ distinguemus. §. sacerdotio. ff. de recep. et qui ar. recip.
[b] l. ideo. de legib.
[c] l. 2. §. tanta. et l. 1. §. sed neq;. C. de uet. iu. enu.
[d] al. 1 §. huiusmodi. dij. ff. de iusti. et iure. l. ossa. de religio.
[e] l. 1. §. deinde. ex lis legib. de origi. iur.
[f] d. l. 2 ff. de in ius uocan.

runt, sanctimonialibus item, quæ hodie professione cœlibatus electa, in Cœnobia ab hominum conuentu secreta, se abdiderunt. nam hæ personæ in eadem causa sunt, in qua Vlpiani tempore fuerunt, quos se certo loco mouere uetabat religio. his igitur personis Vlpiani uerbis datum priuilegium dicemus: [a] quia per similes sunt his, de quibus Vlpianus sentit, [b] & de his Imperatorem Iustinianum intellexisse, proculdubio est. cuius uoluntate, quicquid in quinquaginta digest. libris scriptum est, profectū esse, accipere debemus. [c] accedit his, quod idem Imperator Iustinianus in suis pandectarū libris, nihil usq; esse uoluit ociosum, [d] quod Domitius Vlpianus lib. iiij digest. [e] ad Edictū prætoris esse generaliter seruandum notat. essent autem ociosa Vlpiani uerba, de quorum intellectu differimus, si ad solas uestales uirgines referri ea dicamus: quarum nomen nobis reliquum fecit antiquitas, religione cùm falsæ Deæ numine extincta. æquè erunt ociosa, si illis, eodem Zasio auctore, significari ueteres templorum custodes putemus: quos se loco mouere fas non erat. & non potius ad eos, qui in eadem causa sunt: & illis persimiles, inter prætemur pertinere, [f] quod Zasium, uirum alioqui non

[a] Arg. l. ideo. ff. de legib.
[b] d. l. 2. ff. de in ius uocan.
[c] d. §. tanta.
[d] d. l. 1. §. sed in hoc studium.
[e] l. 1. quot met. cau.
[f] Arg. d. l. ideo.

qui non indiligentem, miror non aduertisse. sed, dum ille antiquitatis sciens uoluit uideri: se suæ ætatis ignarum, ostendit. Est † & eodem loco idem Zasius in Accursium [a] iniquus: quem irridet, quòd priuilegium ei, qui æquo publico in publica causa trãsueheretur: datum, [b] ad præconem putauerit pertinere. quo sensu acceptis Vlpiani uerbis Bartolus [c] liberatum à se præconem quendam refert: qui dum publicæ rei, munere suo fungens, daret operam, ductus esset in carcerẽ: ait enim Zasius [d] ea uerba, Budæo [e] interprete, ad equitum transuectionem pertinere: quæ ex Fabij Maximi instituto censendi causa fieri per Vrbem Romam Idibus Quintilianus solebat. quem morem multis intermissum annis & iam antiquatum Octauius Augustus, ut auctor est Suetonius Tranquillus in eius uita, reuocauit. & quidem, ut fateamur eo consilio scriptum illud ab Vlpiano esse, ad præcones tamen produci, nihil uetat. [f] nam eorum quoq; causa, ut equitum, qui equo publico trãsacti censebantur: publica est: nisi priuatæ rei seruiant. quo casu id priuilegium eos non habere, placuit. [g] sed si uerborum apices sequi libet: cur Zasius eadem uerba ad eos porrexit: qui ad artem boni & æqui

[a] d.l. 2. ff de in ius uocan.
[b] d.l. 2.
[c] d.l 2.
[d] d.l. 2.
[e] d.l. 2.
[f] Arg d.l. ideo. ff de legib.
[g] Doctor. d.l. 2. ff. de in ius uocan.

ni & æqui docendam auctorandi, ut infulam, & cetera Doctorum insignia accipiant: in ædem sacram ducuntur, quos interea in ius uocari posse negat, [a] quo dicto, quasi re noua, & quæ nulli ueterum in mentem uenerit: gloriatur: & malè se iactat: licet enim eam dignitatem consequuti publici esse iuris incipiant; [b] adeò, ut iniuria eis facta, Baldo & Fulgosio auctoribus, [c] publica accusatione uindicetur: priuati tamen iuris interim sunt: nondum auctorati eaq; dignitate potiti. aliter atq; in specie præconis euenit: cuius personam iam esse publicam constat, quanquam, quod in eo, qui doctoris dignitatem assequutus est, dicitur: in eo, qui ad eandem dignitatem euehi proximè debet, meritò producitur. [d] Sed † quia, ut scribere pedium Vlpianus refert, [e] quotiens lege aliquid unũ uel alterũ introductũ est: bona occasio est: cetera, quæ tendũt ad eandẽ utilitatẽ, uel interpretatione uel certè iurisdictõe supleri. uideamus, utrũ luriscõsulti, dum artẽ boni & æqui tradunt: ad similitudinem Pontificum, dum sacra faciunt, in ius uocari non possint: & non malè forsitan eis comparabuntur, nam & sacerdotes esse iustitiæ, [f] & leges inter sacra connumerari, unde sacratissimas leges dicimus:

[a] l. 1. l. 2.

[b] l. 1 in prin. & ibi Bald. & Fulgo. ff. de iust. et iur.

[c] d. l. 1. in prin. proximè alle. de iust. & iu.

[d] Arg. l. pe. ff. de mili. testa.

[e] l. nam ut ait. ff. de legib.

[f] l. 1. ff. de iust. & iure.

cimus:[a] quarum interpretandarum auctoritatem quasi sacrorum partis, penes Collegium Pontificum olim fuisse, Pomponius scribit.[b] & publica utilitas in legū disciplina maximè uersatur, unde inter multa introductum est: ut procul à luriſconsultorum auditorio fabros arcere liceat: qui artis suæ strepitu scientiam iuris tradentibus impedimento sunt.[c]

[a] l. leges. sacratissimas. C. de legi.
[b] l. 2. §. deinde. ex his. uers. omnium ff. de origi. iur.
[c] Bart l. 1. in fi. & ibi alij ff. solu. matri.

419 Tentaricꝫ † potest, idem priuilegium, ne in ius uocentur, & illos mereri: dum domi discunt: quæ postea auditoribus suis tradant. & summa quidem ratione, frustra enim eos docendi gratia in auditorium uenturos, nisi domi prius, quæ tradant, perdidiscerint. qua ratione fabros, qui impedire discentes possunt, ab eorū domibus atcꝫ adeò uicinia arcendi ius[d] est.

[d] Bart. d. l. 1 in fi. & ibi Doct.

420 Sed † an, cùm domo egressi in auditorium docendi gratia ueniunt: idem priuilegium mereantur? quæri potest. & non arbitror eis esse denegandum: argumento eorum, qui equo publico in causa publica transuehuntur.[e]

[e] d. l. 2. de iniur uocan.

421 Spectari † item non tam ubi sint, quàm quò tendant, oportère. hinc uidemus, absentium reipub. causa loco haberi, qui domo profecti,[f] nondum prouintiæ fines excesserunt, nec ij modò, sed & qui nondum se loco mouerunt:

[f] l. abesse. ff ex quib. cau. maio.

[a] l. filius famil. §. fi. ff. de pro cura.

[b] l. 2. et ibi Bart Bald & alij. ff. de iurisdic.

[c] Arg l. 1. §. 1. ff. si usus fruct. pe ta. & l. 3. §. qui habet. et ibi Paul Castr. ff de ser uituti. rusti. prædio. et l. refectio nis. et ibi glo. si. not. ff. commu. prædio.

[d] l. fructus. §. 1. alias. l. diuortio. col. 2. uers & sic dicetur. factũ & ibi Alex. solu matrimo.

[e] l. 1. nu. 66. ff. de offic. eius.

[f] Ripa. l. 1. nu. 129. ff. solu matri. p§. fi. in pẽ. insti. et auth. ha bita. C. ne fil. p pat. et c. sup spe cula. ne Cleri. uel monach.

[g] Bart & alij. d. l. 1 solu. ma tri. Arg. l. legatis seruis. §. ornatricibus. ff. de leg. 3.

sunt adiuuandi. nam generaliter reipub. causa afuturis subueniri placuit,[a] aliud existimanti bus frustra priuilegium docenti dari, nisi & ad docendum eunti idem seruetur.[b] sed & docenti concessum, concedi ad docendum eunti consequens est dicere,[c] illud enim sine hoc nequaquam explicari posse. receptum deniq; est, ut quæ proximè antecedunt, inesse credantur. & idcirco, quæ paulò ante bellum facta sunt: perinde haberi solent, ac si belli tempore facta proponantur. quod Baldus lib. xxiiij. digest,[d] notat: & Philippus Decius apud Papinianũ probat.[e] Sed † an, quod in Doctoribus diximus, in auditoribus uerum arbitremur? dispiciamus. & fortassis non aliud erit respondendum: ne, quos studiorum communio cõiungit: eos nos legum priuilegijs disiungamus. Adde, uersari in auditoribus publicam quoq; utilitatem: ut in doctorum persona.[f] quapropter quod in arcendis è uicinia fabris priuilegium doctoribus tributum est, idem omnium fermè sententia auditores meruerunt.[g]

† 22

† 23

Deniq;, † in ijs, quæ peripateticorum schola ad aliquid appellat: quod in uno est constitutum, æquè in alio recipitur: etiam si nulla eius mentio

mẽtio fiat,[a] siue priuilegiũ uni tributũ propo-
natur: siue etiã pœna edicta: siue aliud placuit.
nam emendi potestate facta, nullo soluto ue-
ctigali, immunitas quocp uendenti data intel-
ligitur.[b] item pœna in eum constituta, qui rẽ
prohibitam emeret: teneri uenditorem, est
responsum. similiter,[c] quod certi magistratus
impermissu emi non potest: idem eius imper-
missu uendere non licebit.[d] conuenienter itacp
fieri, ut, quod indulgeretur Doctoribus, idem
424 auditoribus tribuatur. Sed † quærat hîc
aliquis, utrũm ne ad doctores omnes audito-
resq; hoc priuilegiũ pertineat: et quidam[e] stu-
diorum desertores, imperitos, & nudum no-
men gerentes gaudere priuilegio negant opor
tère: alij[f] contrà. prior sententia iustior est: &
reipub. utilitatibus magis seruit: nam si stul-
tos prudentibus, rudes doctis pares fecerimus:
paucos repertum iri, qui magnopere promo-
uere studia sua curent, sed & noua Friderichi
constitutio[g] eis priuilegium dat: quorum li-
teris mundus illustratur: & qui domo profe-
cti, necessarijs suis relictis, & dulcissima patria,

[a] Dominic. c. ei pientes. §. denique. de elect. li. 6. Feli. proë. de erect. nu. 6.
[b] Dominic. post Imol. c. eos. col. 1. de tempo. ordinan. lib. 6. Feli. d. proë. & nu. 6.
[c] Bart. l. 2. de cupressis. lib. 12. C. & si cõuenerit. ff. de pact. & l. si ab eo. C. de locat. here. et Feli. d. proë. & nu. 5.
[d] Bart. l. fi. C. de acceptila. per d. l. 2 C. de cupres. & ibi etiã Bart. & Feli. d. proë. nu. 5.
[e] Bart. l. 1. de Collegia. & char. top. lib. xi. Cod. Alberi. l. nec non. ff. ex quib. caus. maio. Andr. Sicul. pë.

Ooo iij amore

clemen. col. 14. refert. Feli. Rub. de maiori. & obedi. nu. 4. Ripa. l. 1. nu. 138 ff. solu. matri. & c. 1. nu. 94 & quæ latè ibi allegat. de iudic. colu. de iudic. refert. idem Feli. d. rub & nu. 4. de maio. & obedien. Adde Bart. l. 1. C. de Tiro. lib. xij.

[f] Franciſ. Aretic. cleri. 2.
[g] Authen. habita. C. ne fi. pro. pa.

amore scientiæ quodam modo exulant. ita
[a] d.c.1. nu.94. de iudic. Franciscus Ripensis disserit.[a] quanquam ipse
mediam quandam sententiam sequutus, docto-
res prorsus illiteratos, & auditores, qui relic-
cto literarum studio uetri & libidini, rebusq;
[b] d.c.et nu.94. aliis friuolis dediti uagantur: à priuilegio re-
uocat.[b] quorum uerò nonnulla peritia est: stu-
diorũq; cura: eos, et si nihil magnum aut pos-
sint aut moliantur: salua habere priuilegia de-
bere scribit, quod non malè defendi potest.

Quod † exrra eos tamen non intellige- 425
mus: qui in auditorum album, quam matri-
culam Imperator Zeno lib. xij. principalium
[c] l.3. de agentib. in reb. constitutionum appellat:[c] relati dicuntur, nã,
qui in ea causa non sunt: ut maximè in litera-
rum studia incumbant: priuilegium non me-
[d] l. ex co. & ibi Docto. ff. de mi lita. testã. Alex. l. feriniarios. co lu. 2. uers. uel in tellige. in fi. ibi liceret. alids. c. de testa. mili. rebuntur.[d] & meritò. Nam † & miles, ut 426
Domitius Vlpianus lib. undetrigesimo digest.[e]
scribit: licet lectus Tyro sit: & publicis ex-
pensis iter faciat: prius, quàm in numeros refe-
ratur: militaribus priuilegijs non gaudet.
[e] l. ex eo. de mi- li. testa. Sed † ijs explicitis, ceteros casus referamus, qui 427
bus, ne in ius uocari quis possit, constitutum
[f] d.l.2. ff. de in ius uocan. est,[f] & sanè idem honor, qui sacris, habitus est
matrimonio. nam nec, qui uxorem ducit: nec
quæ nubit; rectè in ius uocatur. Et, † qui- 428

bus casibus

bus casibus magistratus in ius uocari potest: dum de re cognoscit: uocari uetatur.[a] [a] d.l.2.

429 Quod † æquè receptum est in eo, qui equo publico in causa publica transueheretur.[b] [b] d.l.2.

430 Idem † priuilegium meruerunt, funus ducens familiare, & iusta mortuo faciens.[c] [c] d.l.2.

431 Similiter, † ut Callistratus[d] ex diuorum fratrum rescripto comprobat: & qui cadauer prosequitur, in ius uocari prohibetur: & alij, quorum initio disputationis nostræ mentio [d] l.3.ff de in ius uocan.

432 fuit, & in ijs infantes.[e] Sed † hæc, an ita accipimus, ut uenire quidem in ius Pontifex, dum sacris operatur, compelli non possit: uocari tamen possit? ita sanè, ut sacris peractis se iudiciosistat? Sic iudicem quoq; de re cognoscentem. & deinceps ceteros, qui uocari quædã agentes uetantur? & Bartolus[f] omnes hos in ius uocari, ut postea se iudicio sistãt, rectè posse scribit. non enim spectari putat oportẽre, quo tempore in ius uocentur: sed quando uenire in ius debent.[g] quam sententiam in Pontifice Angelus & Fulgosius non admittunt:[h] sacra enim turbari ista in ius uocatione aut alia qualibet re, uetat constitutio.[i] quæ omnem item iudiciorum secularium strepitum templis abesse iubet. & hoc uerius puto, nec contrà est: [e] l quiq; litigandi. ff de in ius uocan. [f] d.l.2. [g] Arg. l in tempus ff de heredi. institu. [h] d l.2. [i] c. decet. de immuni. eccle. lib. 6. Angel. & Fulgo. d.l.2.

trà est: quòd refuga, qui in sacram ædem se re-
cepisset: in ius uocari potest.[a] eius enim illa po-
test esse ratio: quod incertum sit, nisi ex æde
sacra quò confugit, uocari rectè possit: quan-
do eius posteà conueniendi futura potestas sit.
contrà, quàm in Pontifice euenit: quem mox
sacris peractis in ius uocare promptum est.
Quæ † ratio facit, ut magistratus, qui perpe- 433
tuum habent imperium: ut proximè distinxi-
mus, conueniri semper possint.[b] quorum ue-
rò temporaria potestas est: hi non nisi depo-
sito magistratu.[c] horum enim conueniendorũ
futura est quandoq; potestas. illorum, nisi in
magistratu conuenirentur: nunquam.[d]
Idemq; † responsum in eo constitit: qui ad 434
Principis arbitratum magistratu fungitur: ob
incertum, quam diu imperium habiturus sit.
Hæc † quidem ad Angeli sententiam dici 435
possunt: quæ meritò Raphaeli Fulgosio pro-
babilis uisa est.[f] Nec † occurrit, quòd, ut 436
Socinus,[g] Bartolum sequutus ait: ex æde sa-
cra uocari quis in ius potest.[h] animaduerto e-
nim, ædi sacræ non habitum hunc honorem:
sed Dei Maiestati: cuius sacris ua care Pontifi-
cem oportet

[a] l. præsenti. C. de his, qui ad ec. cesi. confugi.
[b] C. ubi cauſ. fiſ. per totũ. et C. ſi aduerſ fiſ. per totũ. & l. proximé. ff. de his, quæ in teſta. delen. cũ ſimilib.
[c] Angel. l. 2. nu. 4. ff. de in ius uocan. poſt. Bart. l. de pupil lo. §. ſi quis. ipſi prætori nu. 10. ff. de ope. no. nũ. per. l. 1. ff. de offic. pcur. Cæſar.
[d] l. nec magiſtratibus. ff. de intur Bart. & alij d. §. ſi quis ipſi prætori.
[d] Nota. p glo. † niſi finita. § cum furioſi. ff. de tutel. & ratio. diſtra.
[e] Argu. l iuris peritos. ff. de ex cuſat. & l. ſuffi- cit. ff. de cõdict. in debi. Bart. d. §. ſi quis ipſi prætori. nu. 12. poſt glo. d §. cùm furioſi.
[f] d. l. 2. demius
[g] d. l. 2.
[h] l. præſenti, & ibi. Bart. C. de his, qui ad eccleſi. ſonſu. idem Bart. l. pleriq; ff. de in ius. uocan.

eem oportet.[a] nam in lege, ædis sacræ nulla mentio est: & extra eam publica auctoritate sacra fieri cottidie uidemus. noluit itaq; lex importuno litigatori magistratus auctoritate licere, intempestiua in ius uocatione animum sacrificantis pontificis à numinis cõtemplatione auertere. quod enim religionis priuilegiũ fuerit? si ita rem artemus: ut hoc tributũ diuinæ maiestati dicamus: non ut uocari in ius Pontifex sacrificans possit: sed ne, intermisso sacro, in ius uenire compellatur? hoc quippe, more recepto, necessitatis est, sacrum semel ceptum non deserere. ut ea legis indulgentia nullum religionis beneficium continere uideatur.

437 Interpretabimur † ergo, Pontificem sacris operantẽ, nõ modò in ius nõ uenire, intermisso sacro, legẽ[b] uelle sed ne, id quidẽ agentẽ, in ius uocari. nã uocari uetat eũ lex:[c] nõ autem uenire compelli. Atqui † à legis uerbis recedere nõ licet.[d] Summã † deniq; rationẽ haberi solitã, ait Papinianus,[e] quæ pro religione facit. Quod † est in Pontifice dictum: idem in alijs personis sacra facientibus exaudiendum ait Accursius,[f] tanq; honore non personæ sacra facientis, sed Dei Maiestati habito. quæ sententia meritò recepta[g] est. Sed † an in ceteris

[a] l. non distinguimus, §. sacerdotio. ff. de recep. & qui arbit. recep.

[b] d. l. 2 ff. de in ius nocan.

[c] d. l. 2.

[d] l. 1. §. si is, qui nauem. ff. de exacti.

[e] l. sunt. personæ. ff. de religio.

[f] Glo. uers. pontificem. d. l. 2.

[g] Doct. d. l. 2.

an in ceteris personis, quas lex [a] enumerat, idē quod in Pontifice respondendum putemus: ut non modò uenire non cogi, sed nec uocari in ius possint: dispiciendum est. & licet ab Angelo, & eum sequuto Fulgosio, [b] Pontificis sacrificantis causa excepta tantū sit: ego non aliud in ceterorum persona respondendum existimauerim: eo fermè solo, quòd lex [c] uocari, quos enumerat, uetat: non autem uenire cogi. In † re uerò dubia, si quid modò hic est dubij, satius est, ut eleganter ait Vlpianus, [d] legis uerbis seruire. Sanè, † quòd ad ius dicentem attinet: qui, dum de re cognoscit, uocari in ius prohibetur: [e] non magnum erit, si tribunali suo relicto, & causas tractantibus, in ius uenire non adigeretur: nisi & tunc uocari non possit. uoluisse itaq; legem, existimandum est: non modò, ne deserto auditorio in ius ire iudex cogatur: sed ne, in media causarum cognitione, ab animi intentione, quam ea functio maximè desiderat: auocaretur, in qua sententia quosdam fuisse Bartholomæus Socinus [f] auctor est. Qui † uerò vxorem duceret: & quæ nuberet: idcirco in ius uocari prohibiti uidentur: [g] ne nuptiarum celebritas & gaudium cogitatione litis perturbarentur.

[a] d.l.2.
[b] d.l.2.
[c] d.l.2.
[d] l.§. si. is q i uauem.
[e] d.l.2.
[f] d.l.2.
[g] d.l.2.

447 rentur. Funus † autem ducentis familia-
re, iustaúe mortuo facientis mœrori mœro-
447 rem addi, lex [a] noluit. Eadem † in prose-
quenti cadauer: [b] inciuile enim est, atq; adeò in
humanum lugentes, quibus solatium debere-
447 tur: affligere ac contristare. [c] Cadauer, †
Odofredo & Fulgosio auctoribus, [d] accipere
debemus etiam non familiare. nam & si maior
ratio in eo sit, qui familiare cadauer prosequi-
tur: ob domesticum dolorem: quàm qui ho-
mini ad se non pertinenti hunc supremum ho
norem exhibet: quia tamē lex non distinguit,
idem indulgere quodcunq; cadauer prosequē-
448 ti uidetur. [e] Odofredo † itaq; & Fulgo-
sio assentior hanc sententiam indistincte se-
quutus, [f] licet aliud Accursio & Bartolo, & ple-
risq;, alijs sciā placuisse: [g] nulla necessitate ver-
449 legis interpretādo artātibus. Idēq; † puto di-
cendum in eo, qui iusta mortuo facit. nam simi
liter lex [h] non distinguit: familiari ne, an ex-
traneo iusta fiant. non adferre deniq;, magnā
liti moram exiguum temporis spatium: quòd
in cohonestando cadauere iustisue faciendis
exigeretur. & propterea non esse uerba legis
anguste amarecq; accipienda. Illud † rectis-
us Accursius et ceteri, quòd omnes, quos, in ius

[a] d.l.2.
[b] l. uel qui cadauer,
[c] l. iure succursum ff. de iure dot. & l. nauis. § cum autem. ad l. Rhod. de iact. & c. ex parte. cū simil. lib. de Cleri. & egro.
[d] d.l.2.
[e] Arg. l. 3. ff. de offi. præsid.
[f] d.l.2.
[g] d.l.2. ff. de in ius uocan.
[h] d.l.2.

uocari, lex [a] uetat : in ea causa esse scribunt : ut in uincula duci non possint. [b] Et, † quod in Pontifice, dum sacra facit, dicitur. ad omnes, qui sacris operantur : cuiuscunq; ordinis sint, pertinere putant. [c] Hoc † amplius Paulus Castrensis, [d] Pontificem, ceterosq;, qui sacri ordinis sunt : in ea causa esse scribit : ut, quocūcq; tempore in ius uocati, proponātur se tunc iudicio sistere, non habeant necesse : cùm sacris operari ex instituto religionis eos oportet & rectè : nihil enim interesse, quo tempore quis in ius uocetur : si tunc, cùm sistere se iudicio debet : legum beneficio sui copiam eum facere non oportet. [e] Quod † in alijs personis, quæ eadem lege [f] in ius uocari prohibētur : pari ratione defendi potest. Igitur † & iudex quolibet tempore, cùm operam litigatoribus non dat : in ius uocatus, quibus horis ius reddere solet : se iudicio sistere, malè iubebitur. & præceptum huiusmodi contemnens, contumaciæ pœnas nullas luet. [g] Similiter, † qui uxorem ducturus est : quæūc nuptura : si dies iudicij in tempus nuptiarum inciderit : in ius non uenisse ei fraudi non erit. [h] Tantundem † in eo respondendum existimo : qui in tempus, quo funus familiare ducturus erat ; accurrere iudicio

[a] d. l. 2.
[b] d. l. 2.
[c] Glo. & Doct. d. l. 2.
[d] d. l. 2 nu. 3.
[e] Arg. l. quod sponsæ. & ibi Bald. & alij. C. de donatt. ante nupti.
[f] d. l. 2. cū seq.
[g] Arg. d. l. quod sponsæ. iuncta. d. l. 2. & seq.
[h] Arg. d. l. quod sponsæ iuncta. d. l. 2.

iudicio iussus proponitur: eadem enim, quæ
457 in superioribus casibus,[a] ratio est. Nec † [a] Arg. l. illud. ff. ad l. Aquili.
diuersu in eo probandū erit: qui iusta factur⁹
mortuo familiari est: familiarcue cadauer pro
458 sequuturus. Sed † an, qui eū honorem extra⁹
neo exhibere uoluit: hoc priuilegio utatur?
ambigi potest. & humanitatis ratio postulare
uidetur: ut & hic à legis beneficio non reuo⁹
cetur: quæ inter familiaris & extranei causā
non distinxit.[b] & hoc ita, nisi, qui extraneo [b] d. l. 2.
hunc honorem habuit, litis declinandæ, elu⁹
dendiue iudicij gratia affectasse id propona⁹
459 tur.[c] Illud † superiori disputationi reli⁹ [c] Arg. l. & qui data opera. ff. ex quib. caus. maio.
quum est, ut adiciamus: ne quid hac parte cō⁹
mentarijs nostris deesse uideatur: quod in per⁹
sona Pontificis sacra facientis, quem in ius uo⁹
cari uetat lex:[d] suprà dictum est: hoc ad eos, [d] d. l. 2. ff. de in ius. uocan.
quorum ministerio Pontifex, dum sacris ope⁹
ratur, necessario utitur: esse porrigendum. fru
stra enim Pontifici beneficium tribui: nisi his
quoq; personis detur: sine quarum operade⁹
fūgi sacrificio Pontifex non potest.[e] qua sen⁹ [e] Arg. l. 2. et nec ibi per Doct. ff. de iurisdict.
tentia & in ceteris utemur: qui, ut est suprà re⁹
latum: idem beneficium, ne in ius uocentur,
meruerunt. nam quorundam causa alijs patro⁹
cinabimur: quibus submotis, frustra primis

lege beneficium datur.[a] quò enim funus ducẽti priuilegium, ne in ius uocetur:[b] nisi designatori idem tribuatur? quin libitinario atq; polinctori: absq; quorum opera expediri funus ritè non potest. Qua † ratione Oldradus[c] beneficium Nosocomijs datum, ne ex eorum annuo reditu decuma soluatur: ad Nosocomiorum præfecturam gerentes esse producendum, respondit: nam nec hi decumam ex suo reditu præstare cogẽtur. & meritò, perituros enim ægros, & qui illis locis per aduersam ualetudinem decumbunt: nisi sint, qui eorum curam gerant, & idcirco, Oldrado[d] auctore, rectè priuilegia communicari. Idemq; † est[e] in plerisq; casibus ab eodem Oldrado[e] adnotatum. nam, quod beneficium milites legibus accipiunt: ut læsi in integrum restitutionem implorent:[f] hoc eorum medicis similiter tribuitur.[g] Item † illorum comites, qui rei[g] pub. causa absunt: eodem priuilegio, quo reipub. causa absentes, uti solent. æquè enim atq; illi tutela excusantur.[h] Quod † de comitibus,[h] qui statutum numerum non egrediuntur: accipiendum esse, auctor est Hermogenianus lib. xxvij. digest.[i] Conuenienter † mulieres, quæ domesticis delicijs duritiæ castrorum & matrimonij

[a] Arg. d l 2. & not. ibi ff de iurisdic.
[b] d l 2. ff de in ius uoca.
[c] Cons. 11. Thematale est.
[d] d. cons. 11.
[e] d. cons. 11.
[f] ff. ex quib. caus. maio. per totum.
[g] l. inter eos. §. fi. ff. ex quib. caus. maio.
[h] l. administrantes §. corũ. ff. de excusatio.
[i] d. §. eorum.

& matrimonij obsequio posthabitis uiros mi-
litantes sunt sequutæ: reipub. causa absentium
beneficio, per sacras constitutiones, fruuntur:
eademq; iura sibi uendicant, quæ mariti quo [a] l. 1. C. de uxo-
exemplo Oldradus [b] quoq; utitur. In † rib. mili.
hanc sententiam, ne hoc transeam, propterea,
ut mea fert opinio, itum est: quòd ijsdem fer-
mè belli casibus uxores, quibus uiri, subiciun-
tur. unde uidemus, paganos, qui in hosticolo
sunt, quamuis eorum condicio à militum per-
sonis distet: quia tamen eadem piricula expe-
rirentur: suprema sua iudicia, sicuti milites,
quoquo modo uelint ac possint: rectè ordina-
re. illisq; ibi diem suum functis, quæ post mor
tem suam fieri uoluissent: rata fore. [c]

Non † me fallit, fauore militum id eorum u-
xoribus tributum esse, Accursium [d] putare: ut, [c] l. unica. ff. de bono. possess. ex testa. mili.
quæ se in castra sequerentur, eodem, quo illi,
beneficio perfruantur. sed liceat nobis sum-
mam Accursij auctoritatem reueritis, nostram [a] Glo. d. l. 1. C. de uxorib. mili.
sententiam in medium proferre. quodq; pru-
dentium responsis magis esse consequens ar-
bitramur: literis consignare. Profert †
Oldradus [e] & alia prudentium responsa, unde [e] d. cons. xii.
superior sententa confirmatur cùm, quæ qui-
busdam tribuuntur, ne frustra in ijs procedãt,

ad alios

ad alios legum auctoritate porriguntur.

Illud † in primis ex Domitio Vlpiano, qui lib. 469
vij. digest.[a] Quintum Mutium existimasse refert: legato domus usu mulieri, cum uiro eam habitare posse. ne, cùm uti domo mulier uult, carendum ei matrimonio sit. Eadem † ratione Pomponius lib. xlv. digest. de uerborũ obligationibus tractans cap.[b] Cxi. si stipuletur uir per quendam non fieri, quò minus ipsi illa aut illa domo uti liceat: vxore stipulatoris prohibita, æquè ac si stipulator prohibitus esset, stipulationem committi, respondit. idemq; fore, vxore stipulata, & uiro prohibito.[c]

Quibus † conuenienter Venuleius Saturnin- 470
nus lib. xliij. digest.[d] precario rogantẽ, ut sibi in illo aut illo fũdo morari liceat, superuacuũ esse ait, adicere, sibi suisq; tanq; per ipsũ suis quoq; permissum esse uideatur: ut dubitandum non sit, quæ quibusdã concederentur, ad eos quoq; pertinere, quibus carere, qui beneficium specialiter accipiunt: non possunt. & consequenter non solùm eos exceptionem habituros, si in ius uocati non uenerint, quibus id lege specialiter competit:[e] sed & illos hoc sibi uindicaturos, quibus ab eo iure submotis, eiusmodi beneficium frustra legibus introduceretur.

[a] l. Ceterum. §. mulieri. de usu. & habit.

[b] l. si stipulatus fuero.

[c] l. si stipulatus fuero.

[d] l. penul. de precario.

[e] l. 2. cũ seq. de ff. in ius uocan.

Qu

471 Qui † in ius uocati, eò, saluis legibus, & sine fraude, non ueniant: satis suprà constitit: quo capite pertractato, consequens est uidere, mitterē ne procuratorem, qui in ea causa sunt, debeant? quæ sanè quæstio dissidentibus sen-
472 tentijs perquàm impedita est: nec facilem habet difinitionem. In † ea Bartolus apud Domitiū Vlpianum lib. ij. digest. [a] distinguēs interesse scribit, perpetuum quis priuilegium habeat, ne in ius uocetur: an temporarium posteriore casu, nullam mittendi procuratoris incūbere necessitatem. priore contrà.

[a] l. 2. §. si quis iudicio. si quis cautio.

473 Quæ † distinctio ratione, ut mihi quidem uidetur, non caret. nam si, qui perpetuo nititur priuilegio, ne in ius ueniat: procuratorem mittere impeditus non habeat necesse: futurū est, ut actionem habentis ius depereat. [b] quò enim in eum nobis actio, quem in ius uocare nō
474 possumus? Planè † temporarium priuilegium competenti propterea procuratoris mittendi nulla est imposita necessitas, quia modici temporis indulgentia ius suum persequi uolenti non magnum, ut Pontanus [c] ait, adferre detrimentum potest, quid enim decedit Pontificem in ius uocaturo, si, dum sacris operatur, cum uocare non possit? [d] æquè si in

[b] l penult. C. de procur. & l. fi. C. de iudi. & 5. q. 3. quia episcopus. Roma.

[c] d. §. si quis iudicio.

[d] l. 2. ff. de in ius uocan.

eo, qui uxorem ducit: eaue, quæ nubit: idem
seruetur: [a] aut in eo, qui iurisdictioni præest,
dum litigatoribus dat operam: & ius dicit: [b]
in similibus ue casibus, quos Domitius Vlpia-
nus & Callistratus lib. ij. digest. [c] enumerant:
à nobis suprà fusius discussis. Frustra † de-
nicq; fore his personis, ne in ius ipsæ ueniant,
priuilegium dare: si procuratorem mittere
cogantur: quod Iason [d] eleganter adnotauit.

Hæc † in habentibus priuilegium acce-
pta sunt. nam, cùm priuilegium nullum com-
petere proponitur: alia comprobata est di-
stinctio. spectandum quippe Bartolus [e] ait: ex
iusta quis, an ex iniusta causa absit. nam ex in-
iusta causa absentibus per procuratorem ade-
undus est prætor. & ideo exuli reuerso tem-
pus in integrum restitutionis statutum non
prorogari, placuit: [f] suæ negligentiæ acceptum
relaturo, quòd procuratorem non reliquerit.
secundum quæ regione aliqua abstinere ius-
sus, si eò uocetur, defendi per procuratorem
debet: quod in proscripto Bartolum [g] respõ-
disse, Iason [h] refert. quam sententiam plerique
probant. nihil enim uetat, unde quis proscri-
ptus est: eò illum in ius uocari, [k] hoc ita, nisi
per factiones fortè proscriptus esse propona-
tur, nam,

[a] d. l. 2.
[b] d. l. 2.
[c] l. 2. & 3. ff. de in ius uocan.
[d] d. § si puis iudicio.
[e] d. § si quis iudicio.
[f] l. Papinianus. ff. de mino.
[g] l. si. ff. de integr. resti.
[h] d. § si quis iudicio.
† Angel. l. 2. §. quod diximus. ff si quis cautio. Bald. de pace cõ ſan. uerb. sentẽtiæ quoq; glo. et Archidiaco. c. si quis ægrotans. 5. q. 3. Ioã. Andr. & Dominic. c. statutum. 1. §. 1. de rescrip. lib. 6. Angel. dispu. ta. incip. Bononiensis à sua ciuitate bannitus. Imola. l. de ætate. ff. ad Trebell.
[k] Glo. l. eius. 2. § Celsus. ff. ad municip. Bal. l. adulter. in prin ff. de adul. Canonistæ. c. ex parte. 1. de appel. Iaſ. d. §. si quis iudicio.

tur, nam ut Angelus,[a] Ioannes Imolensis[b] & Alexanner[c] Tartagninus auctores sunt: uerendum est, ne ita proscripti causæ parum cõsultum esse uideatur. Enimuerò † in eo, qui ex iusta causa abesse dicitur: interesse Bartolus[d] scribit, inter uoluntatem & necessitatem. eo, qui uoluntate sua abest, procuratorẽ habere iusso & idcirco appellatorem peregrinantem in alijs suis causis defendi in prouintia debere, constitutum[e] est. nam, qui ex necessitate afuturus est, nisi actor[f] sit, procuratorem relinquere non compellitur.[g] Quanq̃, † cùm perpetuum impedimentum esse proponitur: ueteribus placuisse scribit Bartolus,[h] mittendi procuratoris necessitatem imponi.

Tantundem † in diuturno impedimento ueteres respondisse, idem Bartolns[i] refert. quam sententiam Iacobum Butrigarium ait probasse. legibusq́ esse consequentem docet[k] Illud † ueteribus addẽs, in causis, quæ celiritatẽ desiderant: cuiusmodi sunt, quæ feriarum tempore tractari possunt:[l] mittendi procuratoris incumbere necessitatem.[m] quam sententiam Innocentij Pomtificis[n] fuisse refert. igitur, & cũ minùs diuturnum impedimentum futurũ est: defendi, qui in ius est uocatus: debet. quid enim

[a] d. §. quod. diximus. idẽ quæstione Bononiẽs. quidam. 4. q.

[b] l. recusare. §. fi. ff. ad Trebel.

[c] d. § fi.

[d] d. §. si quis iudicio.

[e] l. 1. ff. cum qui appel in proc. defen.

[f] l. 1. ff. de diuer. ettẽp præscrip.

[g] d. §. si quis iudicio.

[h] d. §. si quis iudicio.

[i] ibidem.

[k] ibidem.

[l] 1. §. sed. excipiuntur. cum. l. seq. ff. de feri.

[m] Arg. c. cùm dilectus. de dol. & contu.

[n] c. 2. de pocur.

si dilatio est actionem perẽptura?[a] eò sanè casu inciuile est dicere, procuratorem mitti non oportẽre.[b] Defendi † & eo casu reus per 481 procuratorem debet: cùm antè, quàm impeditus esset, lis cœpta proponeretur,[c] aut certè præparata: nec id reus ignoraret.[d] Illud † 482 quoq́ in actore iusta & necessaria causa impedito Bartoli distinctioni addendũ esse, Iason[e] scribit: ut ita demum per procuratorem litẽ prosequi cogatur: si causa ardua non est. aut idoneum procuratorem reperire non potest.

Quod † de causa ardua dictum est, non 483 in præsenti tantũm articulo, sed quotiens absens procuratorem mittere debet: est acceptũ. & hoc inter omnes constare,[f] idem Iason refert.[g] Arduam † causam quidam[h] eam de- 484 finiunt, quæ de statu cuiusq́ est: de magnisũe rebus. Arduis † causis ea, quæ famosa est, 485 non immeritò adnumeratur.[i] Ardua † de- 486 niq́, an non ardua causa sit: ius dicentis arbitrio contineri, placuit.[k] Ita † uerò acceptũ 487 est

[a] d. §. sed excipiuntur.
[b] Bart. d. §. si quis iudicio.
[c] l. eundẽ §. 1. ff. de lega. glos. & Bar l. fi. ff. de in integru. resti. Ias. d. §. si qs iudicio. col. penul. uers. limita. 3.
[d] Bald. l. ab eo.
[e] . quomo. & qñ. Iudex Ias. d. uers. limita. 3.
[f] d. §. si quis iudiciu. uers. tertio principaliter.
[g] c. querellã. & ibi glos. et Doc. de procuratorib. But. c. cùm dilecti de dolo & contu. & c. bonæ. 1. p glos. uerb. securè. de electione. & c. si pro debilitate. per glos. ibi de offi. delega. Bal. d. l. ab eo. col. ij & l. 1. ad fi. prin. ff. de procu. Paulus Castren. Roma. Ias. & alij. d. §. si quis iudicio. Imo l. quæsitũ. ff. de re iudi. et l. recu. §. fi. et ibidẽ Alex. ij. et 3. col. ff. ad Trebel. Are. Cõsi. 106. præsupponitur in facto. Col 13.
[g] d. §. si quis Iudicio. col. pe. uers. ultimò adde.
[h] Bal. c. edoceri. de rescriptis. & ex. c. ratiõe col. 2 de appellationib. Ias. d. §. si qs iudicio uers. ultimo. adde.
[i] Bald. d. c. ex ratione. & uno. d. l. quæ fitũ. & qui allegantur ab Iasone d. uers. ultimo adde.
[k] Bal. d. c. edoceri. & Ias. d. uers. ultimo adde.

est: quod diximus, in arduis causis mitti pro-
curatorem non oportere: ut ne ad unum qui-
dem causæ articulum mittere procuratorem
quis cogatur. quod Baldum[a] adnotare, laso[b]
488 refert. Hoc † loco admonendi sumus, ne-
cessitate in causis arduis eos, ne procuratorem
mittant, defendi: qui iudicio adesse nullo mo-
do possunt. idest quorum necessitas ineuitabi-
lis est, ceterum, qui ita distinerentur: ut accur-
rere nihilominus iudicio possint: hos procu-
ratorem mittere oportere, consequens est di-
cere. ita Innocentium[c] distinguere, & Baldum
489 putare,[d] Iason[e] Auctor est. Illud † supe-
rioribus adiciendum est, in electionibus nullã
490 causæ arduitatem excusari.[f] Idem † placu-
it, & cùm à Romano pontifice uocatus quis
proponitur.[g] utroq; enim casu mittendi pro-
curatoris necessitas est. & meritò. hoc quidem
propter summam uocantis auctoritatem, quã
reuereri omnes secundum Deum oportet. illo
autem, ne, qui Ecclesiæ præsit, diu desideretur:
& diuinæ maiestatis cultus negligatur.[h]
491 Hoc † extrema parte disceptationis nostræ
tractandum est: quemadmodum, qui se impe-
ditum allegat: quod ait, probat: & quidam[i]
iureiurando dato impedimenti fidem fieri, satis

[a] c.ij. de testib.
[b] d.§ si quis iudicio. col. penul. uers. sed ad uerte.
[c] c.ij. de testib.
[d] c.ij. de test.
[e] d.§. si quis iudicio. ppe fine.
[f] c. cupientes. §. quod si per uiginti. nerb. procuratorem. de elec. lib. 6. Iaso. d.§ si quis iudicio. in fine.
[g] c. cùm dilecti. de dolo & contumatia. Iaso. d.§. si quis iudicio in fine.
[h] Bar. & Doctores & ibi Iaso. d.§. si qs iudicio. in fi. p. d. c. cùm dilecti.
[i] Iaco. de Are. l. scire. §. sufficit. uer. naturali iustitia. per ill. Tex ff. de excu tu. & Archi. c. 1. de dolo. & contu. lib. 6.

esse putauerunt: in quibus Oldradus[a] fuit. alij testibus id sollemniter probari debere respon-
derunt. & in his Iacobum[b] Arenam fuisse, Bar-
tolus[c] refert. qui post Gulielmum ueterem iu-
ris Magistrum, personæ qualitatem spectan-
dam putat[d] & modò iurisiurandi religionem
sequi, modò testes desiderari, scribit.[e] quam di-
stinctionem Fulgosius[f] probat: & est Ange-
lus[g] secutus: illud ei addens, ad iusiurandum de
currendum non esse: nisi cùm eius, quod alle-
garetur, difficilis esse probatio proponatur.
ut cùm quid in solitudine loco & deserto, et ab
hominū oculis longè remoto factum dicitur:
quod & Paulus Castrensis[h] uerum putat.
Non † discrepat ab his Baldi[i] sententia: qui, 49
cùm uerisimiliter probari testibus impedimen-
tum potest: non esse satis iurisiurandum scri-
bit. aliter atq; cùm uerisimiliter probari testi-
bus, quod allegatur, non potest. Tunc enim
iudicem arbitraturum ait, persona, quæ impe-
dimentum allegat: ea sit, cui credi posse meri-
tò uideatur. & ita delaturum iusiurandum:
aut non delaturum. Quod, † cùm diffici- 49
lis probatio est: diximus: ut iureiurando res
finiatur. &, cùm de non magno præiudicio
tractatur:

[a] Consi. 60. est tempus. nu. 41.
[b] Per. l. iij. §. si ad diem. & l. qui commeat. 9. ff. de re mil. Ad idē lex. si qs ex argen. § an hoc ff. de eden. & l. si creditor. C. de pigno. actio. facit. l. i. excep-tionib. ff. de p-ba. Roma. l. ij. §. quod diximꝰ ff. si quis cau.
[c] Bar. l ij. §. qd' diximus. ff. si quis cautio.
[d] Per. l nō oēs. § à Barbaris ff de re mil. & l. Quoties. de Naufra. lib. xi. cod. & aut. hodie. C. de minor. Adde. Rom. d § quod diximus. nu. 5.
[e] d. § si quis. iudicio.
[f] d. l ij § quòd diximus. ff. si quis cau.
[g] d. § quod diximus.
[h] d. § quod diximus.
[i] d. § quod diximus.

tractatur: admittendum esse, Paulus [a] Castren-
sis bellissimè putauit: quasi credibile non sit, ob
reimodicæ compendium quenquam peieratu-
494 rum. Illud † admonendi sumus: impedi-
mentum iureiurando amplius, quàm semel, nō
probari: [b] & ab hoc beneficio, qui quando-
495 peieraſſet, repelli. [c] Sed † an deferri à ludi-
ce iusiurandum exigimus? & placuit, deferri à
ludice debere. ceterum, qui ludice non deferen-
te iurasset: tanq; qui sibi iurauit: non audiri.
nec eò magis cōtumaciæ pœnas euadere. [d] nam
iusiurandum nemine deferente datum legibus
496 non defenditur. [e] De † illo percommodè
Bartolus [f] quæsiit: an eum, cui mari fortè ad
iudicium ueniendum fuit: probare satis sit: per
id tempus, quo uenire debuit, de sceuisse tem-
pestatibus mare, periculosamq; fuisse nauiga-
tionem? & putat hoc amplius eum fidem face-
re oportère: ita maturè se ad mare ueniſſe: ut,
nisi tempestas nauigationem impediſſet: ad iu-
dicium accurrere potuisset. quod consequens
esse Iulij [g] Pauli sententiæ scribit: in milte, qui
intra commeatus diem non ueniſſet: deside-
rantis, ut non serius, se loco profectum doce-
at: quam ut accurrere intra commeatum pos-
497 set. Quæ † sententia rationem habet: &

crebrò

[a] d §. quod di-
ximus.
[b] Bal. not. l. fi.
ad finem. ff de
bo. aucto. iudi.
poſſ idem Bal.
& Ange. l. uc-
luti. §. hæc uox
ff. de edendo.
Roma. rub. de
arbitris. Iaſo.
poſt Ange. &
alios. d. §. quod
diximus.
[c] c. paruuli. 22.
q. 3. not. Rom.
l. admonēdi col.
7. & rurſus
28 ff. de iure-
iuran. Alex &
Iaſ. d. §. quod
diximus.
[d] Rō. d. §. q. di
ximꝰ. poſt. Bar
Conſ. ex facto
proponitur. p.
l. uideamus §.
deferre ff. de in
litem iuran. A-
lex. & Iaſ d. §.
quod diximus.
[e] l. ꝛ ff iureiu.
[f] d §. qd diximꝰ
[g] l. quicōmeatꝰ
ff. de re milit.

crebrò [a] recepta est. quanq; non desunt, qui eã uellicent, & carpant: & in his Paulus [b] Castrensis, qui nocere negat id factum non esse: quod si factum fuisset: nihil erat profuturum: [c] ut cùm filiusfa. patre ita absente, ut certior fieri ab eo non posset: bonorum possessionem sibi delatam non petîsset: negat enim Marcellus [d] ullũ nõ petitæ bonorum possessionis damnũ filiumfa. sensurum: quæ, nisi pater comprobasset: adquiri non potuisset. Sed † hoc Bartoli sententiam non offendit: nam in specie filiifa. bonorum possessionem non petentis, initiò, ut Alexander [e] Tartagninus ait, constitisse: frustra eum bonorum possessionem petiturum: quæ à patre per absentiam comprobari non potuisset. & idcirco de ea petenda solicitum eum esse atq; Anxium non oportuisse. ceterũm eum, qui in iuserat uocatus: cùm domo proficiscí debuit: scire non potuisse, utrũ aduersa maris tempestas uenienti futura impedimento esset: nec ne. ut in Milite, qui intra commeatus diem uenturus, serius iter ingressus [f] est. ita Alexander Tartagninus Bartoli sententiam defendit: confutata Pauli Castrensis opinione. Bartolo † quoq; Raphael [g] Fulgosius non pepercit: casum, qui postea esset in

secutus,

[a] Doct. post. Baldũ. d. §. q. diximus. Auto. de Butri. c. cum non liceat. de præscriptionib. Abbas. C. extrã missa. eodẽ tit. per ea, quæ notibi Inno. facit. lex sed. perpræ torem. §. sed cũ seriæ. uerb. uoluit. ff. ex qui cau. ma. &. l. ante. cum ibi notatis eodẽ titu.

[b] d. §. quod diximus. uers. si. quis tamen.

[c] l. fi. §. penultimo. ff. quis. ordo. in bonor pos.

[d] d. §. pe.

[e] d §. quod diximus.

[f] d. l. qui commeatus.

[g] d. §. quod diximus. nu. 2. arg. natatorum. l. si decesserit. ff. qui at, da. cogan.

insecutus, quod admissum esset: excusare scribens, ut in Nauta est responsum: qui merces contra domini uoluntatem in deteriorem nauem transtulisset. submersa enim utraq; Naue, non teneri Nautam ait lex: [a] qui naue, inquã merces essent translate: submersa, procul dubio teneretur, [b] ait denicq; idem Fulgosius [c] inter militem & eum, qui in ius uocatus sit: multùm interesse. nam in hoc priuatam utilitatem uersari, scribit: in illo publicam: quæ maiore fauore digna [d] est. His † Fulgosius, [e] ut ingenij. acumine & scientiæ fiducia fretus multa innouare solitus, Bartoli sentiam refellere conatus est. cuius disputationem Alexander Tartagninus [f] parum cohærere, infirmamq; esse docet, multùm interesse inter Nautæ factũ, inquiens, merces in deteriorem nauẽ transferentis, & in ius uocati, qui seriùs domo profectus esset. nam qui, merces inquit, in deteriorem nauẽ transfert: non id agit omnino, ut merces perdat: posse enim fieri, ut salua ea nauis, quò merces uehuntur: perueniat. eum tamen, qui parũ maturè domo proficiscitur: illud agere, ne ad diẽ sibi præstitutã se iudicio sistat: neu iudici pereat. Ita † Alexander [g] Tartagninus disputat & rectè quidẽ Fulgosij sententiam refellit:

[a] l. si. §. si ea conditione. ff. ad l. Rhodiam de iactu.
[b] d. §. si ea conditione.
[c] d. §. quod diximus.
[d] l. unica. §. si ibi quod communiter. cum concor. ibidem in glos. uerb. censemus. C. de cadu. tollen.
[e] d. §. quod diximus.
[f] d. §. quod diximus.
[g] d. §. quod diximus.

quæ & ab alijs meritò reiecta est. esse enim eũ cõsequens, ut is contumax non sit: non modò, qui oportunè domo profectus non est: sed & qui ne pedẽ quidem domo extulit: quod deridiculũ est dicere. Sed † an Bartoli sententiæ occurrat, quod Iulius [a] Paulo in milite loquatur: in cuius facto publica uersatus utilitas: quæ priuatæ meritò præferẽda. [b] in eo uerò, qui in ius uocaretur: de commodo tractetur priuato. Ita † enim Fulgosius [c] Bartoli sententiam infirmat. sed parũ attẽte hoc ab eo dici, Alexãdro Tartagnino uidetur. nam, ut ad locũ, inquit, ubi ob impedimentũ consistere eum oportuit: uenerit: nulla uersatur utilitas publica. ea igitur re, quòd in uiã se maturè non dedit: aduersus publicam utilitatẽ quicq; factũ esse, intelligi non potest. Adde, † priuatam utilitatẽ publicæ inesse: nihilq; priuatim utile esse, ut Bartolus & Baldus Auctores [e] sunt: quod nõ publicè per quandam cõsequentiã utile quoq; sit. Esse † dicam item quædã publicè utilia: quæ priuatorum commodorũ obtentu desere re licet. Et, † ne ab argumento propositio discedã: nonne emansori, cui miles intra commeatus diem nõ rediẽs comparatur: [f] seruũ fugientem persecuto ignoscitur? [g] &, ne emansoris

pœnas

[a] *l. l. qui commeatus.*
[b] *l. unica. §. pen. C. de cadu. tollendis.*
[c] *d. §. quod diximus. & nu. 2.*
[d] *d. §. quod diximus.*
[e] *l. 1 §. huius studij. ff. de iusti. & iu.*
[f] *l. 3. §. emansor. uers. si ad diem. ff. de re milit.*
[g] *l. qui. cum uno §. fi. ff. de re milit.*

fo. pœnas sufferat: uenia datur? Nec † huic
modò indultum est: sed & illi, qui, dum paren-
tibus aut adfinibus fortè laborãtibus dat ope-
ram: seriùs ad Castra reuertit: succurritur.[a] nã [a] d. §. fi. l. qui cũ
&, qui in ea causa sunt, ut Arrius Menander uno.
Auctor [b] est, emansorũ numero nõ habentur.
aut certè emansionis pœnas nullas sustinẽt.
fo. Sed † & si, in Milite, qui intra commeatus spa- [b] d. §. fi.
tium ad Castra non reuertit: utilitatem publi-
cam uersari dicamus: nõ continuò, in eo dictũ
ad in ius uocatũ nõ producemus. quid enim si
ius publicum redditur? ius quippe nostrũ esse
duplex, unum publicum, alterum priuatũ: ne-
mò nescit. hoc singulorum, illud ad reipubli-
fo. cæ utilitatẽ spectãs.[c] Vt † in ijs, qui sacra, sa- [c] d. §. huius stu-
cerdotes. magistratusue uiolãsse, aut iniuria ad dij.
fecisse probantur. quorum admissum coërcere
ius publicum solet: criminis persecutione cui-
libet permissa.[d] & hîc ergo publicè interierit: [d] Doc. d. §. hu-
eum, qui in ius uocatus est, iuditio sisti: & ue- ius studij.
fo. nientẽdi moras nullas nectere. Sed † quia ces-
satio militis & litigatoris, huius ad iudicij, illi-
us ad commeatus diem nõ uenientis plectitur:
nõ quà utilitas aut priuata aut publica negli-
gitur: sed quà alter prætorem, alter ducẽ suũ,
tardius loco profecti, contemnunt. nullam u-

tilitas in proposito rationem habendam, consequens est. Nam † nemo nescit, in bello 511
militaris disciplinæ, quã utilitatis causam Romanis antiquiorum semper fuisse. & id circo, qui, quæ dux prohibuit, fecit: quiũ e mandata eius non seruauit: rebus etiam prosperè gestis, plectitur.[a] Quod † secutus Papirius dicta- 512
tor. Q. Fabium Rutilianum Equitũ magistrũ aduersus eius imperium exercitum in aciem educere ausum, & si Samnitibus fusis in Castra redierit: uirgis cædi iussit: ac Po. Ro. & trib. extremum supplicium deprecantibus, uix capiti pepercit. Durius † illud posthu mij Ti- 513
burti. & T. Manlij torquati exẽplum memoratur: qui filiũ uterq́ suũ, ille, quia ipsius in iussu hostem adgressus esset: hic, quia cum Geminio Metio Tusculanorum Duce prouocatus ignorante se dimicauit: uictores securi feriri iussit. Celebre † est deniq́ illud clearchi La- 514
cedæmoniorum Ducis & scitè dictum, à milite inquientis Imperatorem potiùs, quàm hostem timeri debere. plecti itaq́ militis cõtumatiam, tanq̃ ducem suum contemnentis, consequens est. Contemni † autẽ à Milite Ducem suũ 515
iam tum constat: cùm maturè iter non ingreditur. quia iam tunc certum esse incipit: eum ad

commeatus

[a] t. desertorem. §. in bello. ff. de re mi. ita.

commeatus diem in castra peruenire nō posse.

115 Sic † quoq; in eo accidere, qui prætoris for-
tè litteris euocatus non maturè domo profici-
scitur. nam & ab hoc seriùs profecto prætorē
116 contēni, palàm est. Contumacia † enim nihil aliud est, quàm ius dicentis contemptio.[a] Igitur † & Militem, quia Ducem suum, & in ius uocatum, quia prætorē contemnit: plecti,
117 dicendum est. Non † est autem dubiū in of-
fensa Magistratus uindicanda ius publicū uer-
sari. vnde placuit, factā Magistratui iniuriam,
tanq; Reip. factā quemlibet posse suscepto iu-
dicio persequi, atq; ulcisci: ut Paulus[b] castrēsis
adnotauit. æquè atq; sacris aut sacerdotibus
118 uiolatis.[c] Sanè † quod diximus, à Milite & in
ius uocato Ducem & Prætorē contemni iam
tunc, cùm tam serò se in uiam dant: ut nec hic
ad iudicij, nec ille ad commeatus diē accurrere
possit: simile est ei, qui pœnam promisit, nisi o-
pus ante kalendas Iunias effeciſſet: in qua spe-
cie, cūm certum esse cæpit, ante kalendas Iunias
opus effici non posse: committi tunc pœnam
cap. 113. de uerborū obligationibus proculus[e]
120 scripsit. Illud † tractemus, qd Bartolus[d] exi-
git: ut, qui in ius uocat⁹ est, nō tardiùs domo
profect⁹ esse dicatur; quàm ut ad iudicij diē ac

a *l. contumacia. ff. de re iudi.*

b *d. §. huius stu-dij nu. 11.*

c *Doc. d. §. huius studij.*

d *l. §. quod di-ximus.*

currere possit: alioquin impedimenti allegatione frustra usurus: quomodo accipimus. Et Angelus [a] in hac esse causa eum scribit, qui tam sero domo profectus est: ut, nisi duplomate usus ideat itinere diebus ac noctibus continuato, [b] ad iudicij diem accurrere non potest: & ita Ioannem Andreæ [c] scribere refert. eamq; sententiã. Alex. [d] Tartagninus probat. Equidem, [†] ut fatear, ita se artantem indignum esse, cui exceptio patrocinetur: si quis casus accelerantem fortè detinuit: non eo magis indulgẽdum ei existimauerim: cui, cùm domo proficiscitur, tot tantummodò dies supersunt, quot absq; ullo impedimento itineri faciendo satis esse possint. nam ob multa, quæ accidere solẽt, semper laxius tempus sumendum est: ne, quacumq; mora itineri iniecta, ad iudicium uenire nõ liceat. & hoc est, ut mihi quidẽ uidetur, q[d] Domitius Vlpianus lib. ij. digest. [e] nõ obscurè significauit: cùm ei, qui se artauit, ideſt qui antè profectus, potuit in tempestatem aut fluminis uim non incidere: exceptionem dandã negat. quod tamen causa cognita statuendũ esse, scribit. nec impedimentum alleganti dicendũ, cur non multò ante iudicij diem profectus esset. non autem, cur non antè. ut casus itaq;, qui

moram iter

[a] d. §. quòdi diximus.

[b] l. continuus. §. cùm ita. ff. de uerb. obliga.

[c] glos. c. cupientes. §. cæterũ. uer. octo dies. de elec. lib. 6.

[d] d. §. quod diximus.

[e] l. ij. §. si quis tamen. si quis eau.

moram iter facientibus adferre plerũq; solẽt:
ante uertamus: proficiſci nos domo maturiũs [a] l.1. ff. ſi quis cau.
oportet: nec ſatis fore putare, ſi, qui à ludicij
Loco milia paſſuum centũ abeſt: quinto ante
iudicium die domo proficiſcatur. nam & ſi ui-
cena paſſuum milia in dies ſingulos dinumerari [b] d.§. ſi quis eda-
iubet prætor: [a] prouidendũ erit in ius uocato, men.
ne, qualibet mora eunti iniecta, ad iudiciũ ac-
currere non poſſit. & hanc ſententiã Paulus [b]
Caſtrenſis probat: & ego non inuitus ſequor. [c] d.§. ſi quis eda-
nam & rationẽ habet, & Domitij Vipiani re- men.
ſponſo [c] congruens eſt. tempeſtatem accipere
debemus tam marinam, quàm terreſtrem: quæ [d] d.§. quod di-
iter quoquo modo remoratur. [d] Sed † an ximus.
caſu aliquo detentũ, ne ad iudiciũ ueniat, eius
rei teſtationẽ interponere oportet? hanc quæ-
ſtionẽ Bartolus [e] in impedito tempeſtate ma- [e] d.§. quod di-
rina indicat magis, quàm proponit. quam cũ ximus.
Franciſco Aretino, [f] ut laſon refert, ſignifica-
ſe Bartolus uidetur, quibus in locis interponi
talis teſtatio ſolet: interponendam eſſe. extra [f] Conſi. 162. ue-
ea eius interponendæ nullam eſſe neceſſitatẽ. rum. eſt.
ſed eã ego ſententiã non uideo Bartolo in mẽ-
tem ueniſſe: qui tantũ dixerit, eam interponere
teſtationẽ quibuſdam in locis marinis ſolere.
ſed utrum neceſſariò interponatur: nec ne, id

Bartolus

Bartolus neq; dixit, neq; significauit: ut & Alexander [a] Tartagninus animaduertit, qui hac in quæstione illud sequendum eleganter putat: ut si apparere aliunde non possit: in ius uocatum illo, unde progredi tempestate prohiberetur: ut ad Iudicium accurreret, uenisse: testationē el se necessariam. sin minus, nullum operæ pretium esse, de re non obscura testationē interponere. Quæ † sententia probabilis mihi uidetur: ut huic uidelicet soli, qui ius dicenti obtemperaturus, domo profectus, impedimentū prosit: non etiam illi, qui sui itineris aliā fortè causam habuit: si impedimentum, quod aliud agenti obiectum est, callide ad cōtumaciæ pœnas eludendes alleget. Prætori † enim obtemperasse non uideri, qui non animo ad iudicium ueniendi aliquò se contulit: non magis quàm legatarius, qui fato capitolium ascendit: paruisse testatori dicetur: qui ea condicione, si capitoliū ascenderit, legatum dedisset. [b] Facti † enim, nisi uoluntas accedat, nulla inspectio [c] est. Quicquid deniq; fit, uel in delictis, quà faciētis uoluntas est & propositum, interpretatione legum [d] accipi solet.

[a] d. §. quod diximus.

[b] l. ij. ff. de condition. & demōstra.

[c] d. l. ij. & Bal. l. fœdissimam. C. de adul.

[d] l. qui iniuriæ. & l. uerum. ff. de furt.

PETRI ROYZII MAVREI ALCAGNICENSIS REGII IVRECONSVLTI.

Decisio Lituanica Quinta.

TITVLVS.

De fœnore siue usuris.

SVMMARIVM.

1 Tutor pecuniam pupillarem otiosam iacere passus, sitne usuris plectendus.
2 Vsuræ tam humanis, quàm diuinis legibus sunt prohibitæ.
3 Lituani ciues, cùm deficiuntur iure Theutonico, Pontificum & Cæsarum legibus utuntur.
4 Ius diuinum humanis constitutionibus præstat: & orbi terrarum dat legem: & in omni foro uincit.
5 Proposita initio quæstio altius repetitur.
6 Causidicorum inscitia auget laborem ius dicentis.
7 Quæ desunt aduocatis partium, iudex supplet.
8 Fœnerator Cloatio Verrio unde dictus. unde item Varroni. nu. seq.
9 Cloatius Verrius ab Aulo Gellio irrisus.
10 Fœnus Marco Varroni à fœtu dictum: quasi pecuniæ fœtura.
11 Idem Nonio & Festo placuit.
12 Vsura Marco Varroni unde dicta. & nu. 46.
13 Vnde item Azoni, Henrico Cardinali Hostiensi, & Nicolao Abbati. & nu. 46
14 Testamentum unde Seruio Sulpitio atq; Iustiniano dictum.

15 In testamentis, qua quisq; mente sit spectandum est.
16 Valla à Gellio & Alciato meritò reprehensus.
17 In uocabulorum allusione uariare scriptorib. licet.
18 Furti uocabulum iurisconsulti uariè deriuant.
19 Idem faciunt in militis appellatione.
20 Carpitur Azo.
21 Rei appellatio quàm latè pateat.
22 Henrici Cardinalis Hostiensis lapsus.
23 Aeris appellatione quid contineatur. cum nu. seq. & nu. 40. & seq.
24 In ijs, quæ pondere & mensura constant: æquè, ut in ijs, quæ numero, usura committitur. & nu. 42.
25 Azo & Henricus Cardinalis Hostiensis defenduntur. & nu. 38.
Item ius & miles unde dicantur. nu. eo. & seq.
Origines uocabulorũ quãdoq; uocabulis pares sunt quãdoq; fusiores quandoq; angustiores nu. eo. & seq. & nu. 32. & nu. 35.
26 Dictum Aclij carpitur & nu. 29. & nu. 31.
27 Priscianus Grammaticus refellitur: qui bellum, quasi minimè bellum dictum scripsit. & nu. 29. & nu. 31.
28 Quæ belli beneficio hominis consequantur.
30 Francisci Connani diligens coniectura.
34 Iuris consultorum, laus & in repub. usus. item aduocatorum.
36 Furtum à furuo id est nigro dictum, & quare.
37 Fur nocturnus cum clamoris testificatione iure occiditur: diurnus, non nisi se telo defendat.
38 Vsura propriè in pecunia numerata consistit.
41 Romani, urbe nondum adulta, æs cudebant.
43 Sententia Nicolai Abbatis. nullum esse pecuniæ usum in rerum natura dicentis, refellitur.
44 Qui pretio fruitur. rem habere uidetur non minus, quam, qui re fruitur & contrà.
45 Quæ temporis puncto durant, propter utilitatem, iure consistunt.
47 Vsura quid uulgò & quid Azoni.
48 Vsura in omnibus, in quibus mutuum consistit, habet locum uocabulo latius accepto. propriè uerò in pecunia numerata.

49 Quicquid

49 Quicquid ex parte debitoris accedit sorti, usura est.
50 Extra mutuum usura regulariter non contrahitur.
52 Pœnæ loco appositum, si cessat fraus, extra usuræ causam est.
53 Inter pœnam & usuram quid intersit. & nu. seq.
55 Quod à debitore creditori nihil speranti datur ultra sortem, sine usuræ uitio accipi potest. cùm autem speranti, contrà. & quomodo intelligatur. cum duob. nu. seqq.
58 Qui sperauit ex mutuo aliquid capere, etiam si nihil accepit, Deo est obnoxius. qui accepit hoc amplius homini. cum nu seq.
60 Qui sperauit quid ultra sortem accipere, alioquin tamen mutuatus, ultro à debitore datum rectè accipit.
61 Liberetne fœneratorem delicto debitor gratiam ei fœnoris faciens?
62 Humana prudentia cœlare Deum nihil potest:
63 Eo, quod ablatum est, non restituto: peccatum non remittitur.
64 Non quidquid sorti accedit, usura est: nisi pecunia possit æstimari: cum nu seqq.
65 Doctor dans alicui pecuniam mutuam, ut sibi profitenti det operam: an usuram committat? cum nu seqq. ad nu. 111.
66 Spectari, quod principaliter agitur, solet.
67 Quidam contemptis honorib. pecuniæ amore capiuntur. alij contrà, contempta pecunia honorib. student.
68 Cùm res in dubio est, quod est animæ magis salutare, in dei foro spectamus: aliter atq; in foro hominum. cum nu. seq.
70 Accessorium in grauiorib. delictis non minus, quàm principaliter actum plectitur.
71 Quæstuaria habens mancipia, siue principaliter hoc negotium gerat: siue alterius negotiationis accessione leno est.
72 Sine quæstus consilio usura non est.
73 Qui pecunia mutuò auditorib. data frequentius habere auditorium studet: siue conciliandæ famæ, siue ueteris retinendæ gratia id faciat: peccat: fœnerator tamen non est.
74 Honoris conseruandi gratia occidere hominem licet.
75 Fugere probrum est.
76 Defensio omni iure permittitur.

77 Turpe est pecunia celebr tatem nominis quærere.
78 Reipub. interest iuuentutem rectè formari.
79 Ingenio, natura, doctrina & institutione alij alijs præstant.
80 Auditorijs, ubi artes traduntur, multa tributa sunt priuilegia.
81 Nummi usus non est fœneratio. cum nu. 125.
82 Mutuum non dantis, sed accipientis causa interuenit.
83 Subuenire egentibus mutuo dato oportet.
84 Peccat, qui opem egenti non fert.
85 In Doctorib. dictum ad alios cuiuslibet artis homines producitur.
86 Doctor & alij lucrum, hominibus ad se mutuo dato illectis, factum restituere pauperib. debent.
87 Vtrum moribus usuræ permitti possint? & de Poloniæ consuetudine, secundum quam creditor pignoris fructus sorte salua facit suos, lætissima disputatio cum plurib. nu. seqq.
88 Qui facit, quod publicè putat licere, non delinquit.
89 Contractum iniens, qui uulgò non creditur Vsurarius, usuræ crimen non contrahit.
90 Non intelligitur culpa: quam consuetudo admittit.
91 Quod publica consuetudine admissum est, delicto caret.
92 Consuetudo à dolo & culpa excusat.
93 Quod illicitum est, consuetudine fit licitum.
94 Iudex contra legem iudicans seruata consuetudine non facit litem suam.
95 Consuetudo generalis bonam fidem inducit.
96 Consuetudo, à falsi & cœdis pœna excusat.
97 Quod legibus introduci potest, idem & consuetudine. par enim est non scripti potestas. cum nu. 112.
98 Antiqua iurisprudentia usuras permisit.
99 Pecunia pupillaris periculo tutorum uacat.
100 Communis error facit ius.
101 Argumenta superiora refelluntur. cum nu. seqq.
102 Serui fuga minus habet delicti, quàm fœneratio.
103 Consuetudo Polonica defenditur à Beroio: cuo auctore creditor pignoris fructus lucrans solum deum ultorem habiturus est.

104 Carpitur

104 Carpitur Beroij sententia, & nu. 106
105 Auaritia idolorum cultui proxima est.
107 De usurarum quæstionib. & similib. Pontifex cognoscit.
108 Legem de usuris ferentes dictantes aut scribentes sunt excommunicati.
109 Lex de usuris lata deleri debet & quare nu. seqq.
111 Lex humana diuinæ repugnans, ne tunc quidem, cùm fertur, ualet.
113 Consuetudo approbans usuras iure Canonico damnatur.
114 Totius orbis consensu usuræ permitti non possunt.
115 Nefaria est omnis de usurarum permissione legislatio.
116 Distinctio Beroi præceptoris quomodo procedat,
117 Decipiuntur, qui consuetudinis legi diuinæ repugnantis obtentu elusuros se magistratum putant.
118 Bartoli argumentum discutitur.
119 Carpitur Beroius.
120 Asyla Græcis templa sunt.
121 Fœnerare tam diuina, quàm humana lege prohibemur.
122 Asylum olim quare institutum.
123 Romulus Græcos imitatus inter urbis initia Asylum aperuit. & quare.
124 Qui uiolat Asylum maiestatis reus est.
125 Fœneratores pecuniæ, quæ ex se nihil producere potest, fructum quærunt.
126 Seruus in Asylum fugiens rem iuri naturali & gentium conuenientem facit.
127 Fuga libertatis cuiusdam species est.
128 Fœnerator leges diuinas atq; humanas uiolat.
129 Admissum seruorum in Asylum confugientium leuissimum est.
130 Principum statuæ & ecclesiæ æquè sanctæ sunt atq; Asylum nam nec inde extrahere quenquam licet.
131 Apprehendens sacerdotem eucharistiam deferentem auelli ab eo non potest.
132 Qui ad Principum statuas sacramúe eædem confugientes gaudeant immunitate. & qui non.

133 Domini seruos inclementius à se tractatos uenundare coguntur. cum nu.141.
134 Expedit reipub.illibatam esse dominorum in seruos potestatem.
135 Exemplum memorabilis sœuitiæ domini in seruum.
136 Perfugium ad principum statuas ædem sacram aut Asylum quandoq; delicto caret: quandoq; publicè utile est qnandoq; delinquentibus tribuit ueniam cum nu. seq
138 Seruus in Asylum fugiens quare fugitiuus non sit.
139 Tam seruis, quàm liberis confugere in Asylum licet. & quando. cum nu. seq.
142 Concluditur contra Bartolum cum nu. seqq
144 Maius est delictum fœneratoris, quàm serui fugitiui.
145 Pœnæ pro modo delicti inponuntur.
146 Quæ pœna seruorum fugitiuorum.
147 Fuga in seruis res est naturalis.
148 Fœneratores tam diuinæ, quàm humanæ leges plectunt.
149 Legis diuinæ in fœneratores pœnas æternas constituunt.
150 Fur dupli apud Romanos olim, fœnerator quadrupli condemnatus.
151 Marco Catoni fœnerari & occidere idem.
152 Pauper trucidari fœnore dicitur:
153 Vsuræ malum.
154 Pecunia est uita hominis: & secundus sanguis.
155 Alimoniam detrahere, necare est.
156 Plutarchus fœneratores harpyis comparat.
157 Pœnæ iure Canonico in fœneratores, eorumq; fautores constitutæ, cum nu. seq.
158 Leges de usuris ferre, sancire, dictare, scribere, non licet: scriptas q; delere oportet.
159 Leges diuino iuri contrariæ nec, cùm feruntur, ualent.
160 Locare domum fœneratori non licet.
161 Princeps expellere ex sua ditione fœneratores debet.
162 Affirmans fœnerare licere, hæreticus est.
163 Platonis in fœneratores lex.
164 Cato fœneratores Sicilia eiecit.

165 Agis Athenensium dux tabulas fœnerator. combussit.
166 Concluditur contra Bartolum.
167 Quod moribus contra legem diuinam introductum est, non consuetudo: sed usurpatio atq; corruptela dici debet. cum nu. 169.
168 Quod iure gentium licet, consuetudine prohiberi non potest. multo magis quod iure naturæ & Dei est constitutum.
170 Diuturnitas peccatum auget.
171 Peccatum iteratione acerbius redditur.
172 Iudæi olim Chananæis fœnerare potuerunt: & quare.
173 Quod nostrum est. recuperare quibuscumq; artibus ab iniusto possessore possumus. cum 4. nu. seqq.
178 Damnum emergens sine usuræ uitio peti potest. & nu. 180. & seq. & 183.
179 Cum alterius iactura nemo locupletari debet.
182 Salicetus carpitur.
184 Non modo damnum emergens, sed lucrum etiam cessans iure petitur. cum 3. nu. seqq.
185 Petro Arciecouio causarum sublechiticarum apud Regiam auditori consulenti respondit autor.
188 Concluditur. Iudæos rectè & iure Chananæis fœnerare potuisse.
189 Quod fœnus iure diuino fuerit prohibitum: & quod non.
190 Cum fœnus nouo iure diuino indistinctè prohibeatur: illud permittere constitutiones humanæ nullo casu possunt.
191 Legislatoris officium est peccata corrigere: non indulgere.
192 Cædes iure diuino non semper punitur.
193 Consuetudo puerorum Bononiensium lapidib. certantium improbatur.
194 Qui legem ferre non potest: nec consuetudinem inducere uel iuuare.
195 Lex est consilium prudentium.
196 Consuetudo ius diuinum tollere non potest: sed humanũ. & nu. seq.
198 Marsilius carpitur.
199 Multitudo excusat delictum.
200 Incertitudo excusat delictum. & quare. cum 2. nu. seqq.

202 De-

202 De ſuſpitionibus nemo damnari debet.

203 Satius eſt impunitum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnare.

204 Concluditur contra Marſilium.

205 Falſi crimine nullum magis infamat, grauiuſq; eſt.

205 Cardinalium priuilegium in damnatis liberandis, damnatos ob falſum non liberat,

207 Falſi crimen iure diuino deſcendit

208 Excuſat à falſo, quod bona mente & propoſito fit.

209 Ream linguam aut manum non facit, niſi rea mens.

210 Legis & conſuetudinis par eſt auctoritas.

211 Quod ius diuinum uetat: humana cõſtitutione permitti non poteſt.

212 Tolerantiam in his, quæ peccato uacant: non habet conſenſum.

213 Meretrici ſtupri mercedem perſequenti actio non datur. & in quâ meretrice intelligatur; & quare. cum 3. nu. ſeqq.

217 Inſtituti meretricij & fœnoraticij comporatio.

218 Quod meretrici datum eſt, non repetitur: ſed quod fœneratori.

219 Fœnerator ex quæſtu ſuo decimam ſoluere, & eleemoſynam dare non poteſt: meretrix autem ex ſuo quæſtu poteſt.

220 An uſuræ permitti humanis conſtitutionib. poſſint; latiſſime diſputatur. cum plurib. nu. ſeqq:

221 Vſuræ à ueteribus uiris prudentibus. imperatoribus. regib. & alijs principibus olim permiſſæ.

222 Principes ſine iuſta cauſa. nihil facere creduntur.

223 Princeps ius diuinum aliàs limitatum poteſt ex cauſa limitare.

224 Pontifex ſummus uetita iure diuino quandoq; permittit.

225 Naturæ congruit, benefacientibus bene facere.

226 Non eſt, contra charitatis officium, beneficium ab eo accipere. cui dederis.

227 Volenti non fit iniuria.

228 Qui foris ſunt, nihil ad nos. & nu. 230.

229 Pontifex in ijs, in quibus ſecundum ius humanum mortaliter peccatur, diſpenſare poteſt: non quoq; in ijs, in quibus ſecundum ius diuinum martaliter peccatur

231 Alexandri &,

231 Alexandri & aliorum disputatio perstringitur.
232 Vsurarum causa non ad principum secularium, sed ad solius Papæ cognitionem pertinet.
233 Vsuras neq; princeps secularis, neq; ecclesiasticus etiam Iudæis permittere potest.
234 Seruus legem domini tollere non potest.
235 Imperator reges & principes dei sunt serui.
236 Papa est seruus seruorum dei.
237 Quicquid contra legem dei fit, peccatum est.
238 Leges, quibus usuræ permittuntur: nec, cùm ferrentur, ualuerunt.
239 Diuina lex, ut eiq; auctor deus, immutabilis est: & in omni foro uincit.
240 Vsuræ nulla lege ciuili aut conuentione publica uel priuata fieri licitæ possunt.
241 Ad usuras nemo naturaliter aut ciuiliter obligatur: nec earum persequendarum gratia actio dari potest, etiam Iudæis.
242 Vsuræ Iudeis Paulo Castrensi auctore publicæ conuentionis seruandæ gratia solui debent.
243 Royzius à Paulo Castren. dissentit.
244 Clemens quintus Pontifex maximus de usuris leges ferre uetuit.
245 Leges usuras permittentes deleri debent: & eis uti non licet.
246 Lege diuina usuras prohibente Papa soluere nemini potest. etiam pietatis causa.
247 Hominis ab hostibus redimendi gratia fœnerare non licet.
248 Minus est fenerantis, quàm mentientis delictum.
249 Mentiri auctoritate Pontificis non licet: ut nec animam occidere.
250 Mendacium maius peccatum, quàm formicatio.
251 Fornicatio permitti Pontificis auctoritate non potest.
252 Cur hominis seruandi, quàm redimendi causa mentiri, quàm fœnerare minus est delictum.
253 Confutantur argumenta pro usurarum permissione adducta cum plurib. nu. seqq.
254 Veteres ignoratione dei iuris usuras permiserunt.
255 Imperatores usuras maioris mali fuga induxerunt: fines suæ iurisdictionis ea re transgressi.

256 Reges & alij principes fœnerare Iudeis permittentes reprehæns.
257 Qua lege princeps solutus non est: alios ea soluere non potest.
258 Consulitur principibus ut leges de usuris latas & priuilegia aboleant.
259 Episcopus Concordiensis ob permissas Iudæis usuras temeritatis suæ pœnas Deo pependit.
260 Disputatio de usurarum permissione nefaria est.
261 Carpuntur mali consiliarij Principum.
262 Redit auctor ad disputationem de usuris.
263 Præsumi pro Principe, quomodo intelligitur.
264 Argumentum dicentium legem causam perpetuam non habentem à Principe posse distingui, bis refellitur. & nu. seqq.
266 Noua lex diuina indistincte prohibet usuras
267 Lex Christi tam Iudæos, quàm Christianos tenet.
268 Argumentorum pro usuris disputantium uitium. & nu. seqq.
269 Facta licui decimarum gratia ius diuinum non læditur.
270 Meretrix & Histrio ex suo quæstu decimam soluere possunt: sed eam ecclesia non recipit. & quare.
271 Piscari, & foro operam dare, natura utrunq; licitum est & honestum fœnerare uerò illicitum est natura atq; inhonestum.
272 Die festo qui piscatur, foroue dat operam, in tempus tantùm peccat. qui fœnerat uerò, in tempus & naturam.
273 Dies deo dicati quandoq; impune non coluntur.
274 Ius diuinum aliàs limitatum limitare Papa potest.
275 Agrorum culturæ dare operam diebus festis licet.
276 Quod ex necessitate fit, peccato caret. & quare cum nu seq.
278 Obligatio ad antidora in paction ẽ deduci non potest. cum nu. seqq. & nu. 282.
279 Quæ usu consumuntur, locari non possunt: nisi pecunia forte ad ostentationem.
280 Nihil magis cõtrariũ est fœnerantiũ consilio, quã beneficiũ dare.
281 Mutuum spe lucri datum beneficium esse desinit.
284 Creditor mutuum dans obligare sibi debitorem, ut aliquando ipsi uicissim det mutuum, non potest.

285 Qui

285 Qui mutuum dedit, accipere à debitore supra sortem, quod offertur ultro, potest.

286 Vltra sortem quid accipere, quam, sperare, cur minus liceat

287 Vitium argumenti pro usurarum permissione facti detegitur.

288 Fœnerator usuras extorquere ui dicitur: etiam cùm à uolentib. soluuntur. & quare. nu. seq.

289 Pecunia est res uiolentia.

290 Qui data pecunia mulierem adulterauit, ui commisisse dicitur adulterium.

291 Auarissimum est mulierum genus.

292 Auaris omnia persuadet pecunia.

293 Pecuniæ mutatio non æquè atq; datio uim adhibet.

294 Fœnus consensu partium fieri licitum non potest.

295 Tempore feriarum humana lege inductarum litigatoribus uolentibus recte ius dicitur: aliter atq; cùm lege diuina feriæ sunt inductæ.

296 Aduersus id, quod est cuiusquam fauore prohibitum, nihil uel eo uolente fieri potest. usq; ad nu. 304.

305 Quotiens propter publicum bonum dari prohibetur, id ab ultro offerentibus accipere non licet.

306 Fœnus à sponte dantib. accipere non licet. & quare.

307 Vtrum Iudeis fœnerandi potestas excausa publicè fieri possit.

308 Nullus Princeps secularis permittere Iudæis fœnus exercere potest.

309 An Papa id possit: uariæ de hoc opiniones.

310 Intempestiua reuerentia est, illud cui tribuere, quod ipse sibi competere negat.

311 Rationes præcipuæ, quibus Papa Iudeis fœnerandi potestatem facere posse uidetur, recitantur & reselluntur. cum nu. seqq.

312 Iudeorum salus negligi à Papa non debet. cum nu. seqq.

313 Detestabilior est error hæreticorum, quàm Iudeorum. & quare.

314 Ignoscendum Iudæis & quare.

315 Quod dicitur de ijs, qui foris sunt, nihil ad nos, quomodo int. liga-
tur. & nu. seqq.

318 Iudæos, ut nos ipsi, diligere debemus.

319 Iudæo egenti eleemosyna à christiano danda.

320 Infantibus Iudæorum nutrices christianæ in necessitatibus non sunt denegandæ. & quomodo.

321 Iudæis christiani seruire non debent.

322 Christiani cum Iudæis neq; cibum capere, neq; lauari, neq; habitare, neq; eis uti medicis debent.

323 Concluditur Papam Iudæis fœnerandi potestatẽ facere non posse.

324 Non debet quis inde impunitatem habere: unde pœna erat expectanda.

325 Falsò putant Iudæi christianos ipsis esse alienos.

326 Inspici ueritas debet: non opinio.

327 Iudæi solis Chananœis fœnerare potuerunt: & suum fœnerãdo auferre, non alienum.

328 Lex Christi fœnerare indistinctè uetat.

329 Iudæi lege christi tenentur.

330 Iudæi ad suscipiendam christi religionem: compelli non possunt. christiani ad retinendam possunt.

331 Iudæum esse delictum. & quando in Iudæos uindicandum. cum nu. seqq:

335 Differentia inter opinione & facto delinquentes.

336 Argumentum Alexandri Tartagninis refellitur.

337 Clementina de usuris contra Paulum Castrensem & eum secutos declaratur ab auctore.

338 Paulus Castrensis capitur. conuentionẽ de usuris à Iudæis exercendis factam sine scandalo esse atq; honestam dicens: non graucm sed suauem. & nu. seqq.

339 Usuræ creditoribus suaues, debitoribus autem amaræ.

340 Adquirere, beatum est: amittere uerò, miserum.

341 Usura Hæbreis morsus dicitur & qui eam capit mordere. plecti item usuris, ut pœna dicitur.

342 Usuræ diuturnitatæ consuetudinis non defenduntur.

343 Lex tam co. suetudinem sequentem, quàm antecedentem tollit.

344 Usurarum permissio nec publicè utilis est, nec necessaria: imò damnosa. & nu. seq.

346 Omnis

346 Omnis ætas habuit & bonos & malos.
347 Publicè utilitatis aut necessitatis causa permittiusuræ non possũt.
348 Vsurarum prohibitio sola dei uoluntate continetur. & nu. 352.
349 Lex, licet dura, seruanda est.
350 Omnium quæ constituta sunt, ratio quæri non debet: in lege præsertim diuina. & quare cum nu. seq.
353 Nullus Princeps, ne ipse quidem Papa, fœnerandi potestatem facere etiam Iudæis potest.
354 Papa usq; ad animam & sanguinem ius diuinum defendere debet.
355 Consuetudo Polonica, qua est receptum, ut creditor salua sorte fructus rei pigneratæ suos faciat, auctoritate Regis senatus ac populi confirmari non potest.
356 Creditor fructus rei pigneratæ in sortem computare recusans coram iudice ecclesiastico conueniri potest.
357 Quibusdam casibus creditor sine usuræ uitio fructus rei pigneratæ facit suos.
358 Cùm in quærenda pecunia, quæ mutuò data est, laborauit creditor: an fructus rei pigneratæ faciat suos: disputatur.
359 Item an, cùm species non est, debitorem pignus luiturum, idem quoq; dicendum sit.
360 Omne genus fructuum ex re pignerata à creditore perceptor. minuit sortem.
361 Vsus instrumenti rei pignoratæ minuit sortem.
362 Vsus ornamenti rei pigneratæ non minuit sortem.
363 Operæ seruorum pignori datorum sorti imputantur.
364 Iumentorum uecturæ exonerant pignus idem in ceteris quæ pecunia æstimari possunt.
365 Ille rerum usus, qui æstimationem non admittit, ad sortis exonerationem non pertinet. cum duob. nu. seqq.
368 Fructus rei pigneratæ ante consumptionẽ sortem non minuunt. & quare cum nu. 374.
369 Fructus pendentes pars fundi habentur.
370 Fructus pendentes inter immobilia numerantur.
371 Fructus ex re pigneruta perceptipignori sunt.

372 Suæ rei pignus non consistit.
373 Fructus sorte receptæ cum pignore restituuntur.
374 Species cum quantitate non compensantur.
375 Quæ inter se functionem non recipiunt non compensantur. aliter atq; quæ recipiunt. usq; ad nu. 390.
379 Carpitur Beroi dubitatio.
381 Fructus intelliguntur deductis impensis etiam à Prædone factis. & de quib. impensis intelligatur. cum duob. nu. seqq.
384 Impensæ necessariæ quæ.
385 Impensæ utiles quæ.
386 Quædam impensæ modò necessariæ, modò utiles sunt.
387 Inter impensas necessarias & utiles quod ad deductionem quid interfit.
388 Impensæ utiles quando deducantur: & intra quem modum. & quando non usq; ad nu. 390
391 Vtiliter impensa, nisi reddat debitor, tollit creditor & quando.
392 Impensæ uoluptariæ quæ. & quæ earum conditio.
393 In uoluptarijs impensis æstimandis quid spectetur.
394 Impensæ uoluptariæ in rebus promercalibus loco utilium sunt: & quare.
395 Quæ impensæ uoluptarijs adnumerentur. cum nu. seqq.
396 In Polonia & Lituania magnus balneorum usus.
399 Carpitur Accursius.
400 Creditor fructus rei pignoratæ tempore perituros Ancharano & Anagnino auctorib. uendere tenetur.
401 Ancharanus & Anagninus refelluntur. cum nu seqq.
402 Quæ diuersi generis sunt non compensantur.
403 Fructus rei pignoratæ quamdiu maneat debitoris.
404 Creritor fructus rei pignoratæ, qui seruando seruari non possunt, uendere non cogitur. & nu. 406. & nu. 411.
405 Idem in pignore, cum ex pacto illud uendere licet.
407 Fructus rei pignoratæ, si imputari creditori nihil potest, periculo debitoris pereunt: ut & ipsum pignus. cum nu seq.
409 Creditor non cogitur fructus rei pugnerarę consumere: & quare. cum. nu. 411.

410 Nemo emere cogitur.
412 In fructibus tam, qui seruando seruari non possunt, quam qui pos-
sunt, quæ facultas creditoris.
413 Quãdo creditor re pignerata utẽs furtũ committat: & quãdo nõ.
414 Quod legis auctoritate fit: iustè fit.
415 Vtrum percepti fructus, an & qui percipi potuerunt, sortem mi-
nuant disputatur. usq. ad nu 435
416 Fraudi est creditori, cùm fundo pignerato neglecto suum minus
fertilem colit.
417 In ciuile est Hostiense auctore ad colendum agrum pigneratum
cogere creditorem
418 Imputatur creditori si locari solitam non locauit.
419 Ioannis Calderini improposita quæstione opinio.
420 Malefidei possessor tenetur ad fructus, qui percipi potuerunt.
421 Antonij Butrij in eadem quæstione distinctio. item Abbatis nu. seq.
423 Beroius & Royzius Butrij distinctionem probant.
424 Creditor in re pignerata dolum & culpam præstat.
425 Lex culpæ faciens mentionem leuem etiam intelligit.
426 Pignus debitoris & creditoris gratia interuenit.
427 Hostiensis refellitur. & nu. seq.
428 Culturam fundi negligens in qua culpa sit: latáne an leuí.
429 Creditor in re pignori accepta exactam diligentiam adhibere de-
bet: ut diligens paterfamilias.
430 Diligens paterfamilias agri cultura non negligit.
431 Cultura ampliat pretium agrorum.
432 Neglecta cultura fundus deterior redditur.
433 Cur legetarius fundũ, in quo habet usufructũ, colore recte cogatur
434 Concluditur contra Hostiens. & Anagninum.
436 Fructus ex re pignerata percepti, qua melior à creditore facta est,
non minuunt sortem: sed creditori cædunt. cum duob. nu. seqq.
439 Concluditur disputatio.
440 Vtrum tutores pecuniã pupillarem fœnerare cogãtur. et nu. 444.
441 Olim non impune tutorib. fuit pecuniam pupillarẽ non fœnerare.
442 Eodem necessitas imposita est ab Imperatore Iustiniano curatorib.
cum ado-

cum adolescentib quorum curam habent facultates non sufficiunt.

443 Error ueterum & Iustiniani in tutorib. & curatorib. ad fœnus exercendum cogendis quo arguitur.

444 Lex diuina usuras prohibens in omni foro uincit.

445 Captiuorum redimendorum gratia cum fœnerare non liceat: nec pupillaris patrimonij augendi causa licere debet.

446 Absoluitur tutor, qui pecuniam pupillarem fœnerare noluit.

447 Tutor pecuniam pupillarem impræditorum comparationem collocare negligens, quanti pupilli interest est rei condemnandus.

448 Vtrum tutores pecuniam pupillarem dare in negotiationem ea lege debeant: ut salua sorte pars lucri pupillis quæratur.

449 Pecuniam dotalem ad honesti lucri partem dare in negotiationem constitutione Innocentij licet, idem in pecunia ad puer or. alimoniam relicta traditum est. cum nu. seq.

451 Innocentij constitutio quomodo intelligenda. cum nu seqq.

454 Ioannes Andreæ & Hostiens. refelluntur. cum nu seq.

456 Pecuniam ita dare in negotiationem, ut salua sorte lucrum diuidatur, nec honestũ est: nec usuræ uacat uitio cũ nu seq & nu. 108. et seq.

458 Quidquid pecuniæ mutuo date accedit, quocunq; nomine appelletur, usura est: & ideo sortem minuit. cum nu seq.

460 Societas, cũ sit fraternitatis instar, æqualitatem exigit. cum trib. nu. seqq.

461 Discutitur intellectus l. si non fuerint. §. ita coiri. ff. pro socio. cum duob. nu seqq & nu. 465. & seq.

464 Quo tempore inter socios fiat diuisio.

465 Lucrum non intelligitur, nisi omni damno deducto neq; damnum nisi omni lucro deducto.

468 Pactum contra naturam contractus uitiat contractum.

471 Verus constitutionis Innocentij intellectus.

472 Dans mutuò pecuniam aliquid ultra recepturus, etiam si pecuniæ periculum suscipiat, usuræ crimen non effugit.

473 Vsurarij infames sunt: & sempiternis supplicijs damnati.

474 Humana uita paucis contenta est.

1 Pater † decedens

1
Pater † decedens magnum pecuniæ numerum liberis suis reliquit, quam cùm tutor uacare, ociosamq; iacere passus esset: factis suæ tutelæ pupillis, iudicium cum eo susceptũ est. cuius fidei conueniſſe uerecundiæq; dicebatur, officio deniq; incubuisse, eam summã sterilem esse non sinere, eaq;, aut prædiũ comparare, aut, quod ex re pupillorum magis esse uidebatur, fœnus [b] exercere. qui actus & minus haberet periculi, & emolumenti plurimum. Ex aduerso tutor paratum se quidem fuisse pupillari pecunia prædium comparare; sed nullo idoneo per id tempus fortè reperto, maluisse pecuniam uacantem habere, quàm quicquam ea cum rei pupillaris detrimento comparare.

[a] l. ob fœnus. & l. tutor qui reptoriũ. §. si post depositionem. ff. de adminis. tuto.

[a b] d. l. ob fœnus.

2 Enimuerò, † quod ad fœnerandam pecuniam pupillarem attinebat, ne id faceret, legibus se non humanis [c] modò, sed diuinis [d] etiam prohibitum allegabat: quibus in uniuersum omne fœnerandi genus improbatum est. Nec se in re pupillari augendà eam inire rationem oportuisse: quam in sua, diuini numinis metu, 3 repudiãsset. [e] Qua † de re aditi cùm essemus, nec quicquam ad præsentem quæstionẽ

[c] extra in antiq. & lib. 6. & clẽ. de usur. & 14. q. 3. per totum. & Docto. l. 1. C. de sum trini.

[d] Exodi. 22 D. & Leui. 25. E. & Deuter. 23. D. & Psal. 14. B. & Eze. 18. B. & Lucæ 6. E. & c. superco de usur.

[e] c. fin. 46. dist.

definiendam in iure Theutonico reperissemus, de quo in auditorio nostro respondere in primis est necesse, ad Imperatorum & summorū pontificum constitutiones habere receptum, opus fuit. quibus Theutonicum ius suppleri consueuit. aut qua parte parum perspicuum esset, declarari.[a] Quod † deniq; iure diuino in proposita specie cautū esset, nobis non fuit prætermittendum: id enim humanis placitis præstare, legemq; orbi terrarum dare oportet: &, ut eleganter & piè Baldus[b] ait, in omni foro uincere. Resq; † altius repetita indediscceptationi ita initium fecit. ut quæreremus primùm, fœnus aut usura quid esset? deinde, an id genus quæstus exercere, ius fasue cuiquam sit? Quibus duobus articulis explicitis, quid in proposita specie esset respondendum, intelligi posset. Qua † in re intanta causidicorum inscitia nostram desudare operā fuit necesse. Nam † & cautum cōstitutionibus[c] est: ut, quæ desunt aduocatis partiū: iudex suppleat. Et quidem, quod ad primum caput spectat, ut magis res in aperto sit, priūs, quàm quid fœnus sit, aut usura, tractemus, unde eæ appellationes descendant, commodissimum est uidere. & ante hæc, fœnerator unde dicatur.

[a] *Specul. Saxo. lib. ij. arti. 36. in glo. ad fi. & lib. 3. artic. 44. in glos. ante. finem.*

[b] *Authen. ad hæc. C. de usur. & Rubri. co. in prin. & l. usuras. etiam in prin. co.*

[c] *C. ut quæ des. aduo. par. in Ru. & nig.*

dicatur. Ac, † ne hoc omittam, Claudio cuidam Verrio in libris, quos inscripsit uerborum à Græcis tractorum, ut apud Aulũ Gellium lib. xvi. noctium atticarum cap. xij. scriptũ lego, fœnerator appellatus est, quasi φανεροτοκος, quod qui eum quæstum exercerent, humanos se se atq; placidos pecuniam desiderantibus ostendere soleant: cuius sententiæ Hypsicrates quidam Grammaticus auctor refertur.

Ea † sanè deriuatio insulsissima Gellio est uisa, id sequuto, quòd Marcus Varro, per quàm probus latinitatis auctor, lib. iij. de sermone latino scriptum reliquit, qui fœneratorem à fœnore dici, rectius existimat.

Fœnus † autem à fætu dictum, quasiq; à fœtura quadam pecuniæ parientis atq; increscentis idem Marcus Varro putauit. Quod † & Nonio placuit, nec dissentit Festus. qui tamen, cùm libro vi. antiquitatum Romanarum, ubi de hoc differit, fœnus à fætu appellatum, similiter atq; Marcus Varro libri initio scripsisset, librum deinde claudens naturalem terræ fructum verbo fœnoris significari dixit. ob eamq; causã & nummorũ fætũ fœnus esse uocatum subiecit. quod per quandam ueluti similitudinem accipiendum est. Sanè enim, ut agricolæ

colæ terra fructum, ita fœneratori pecunia alia aliam producit. Apparet itaq; quæstus pecuniæ pecunia quærendæ cur fœnus appelletur. usuræ autem uerbum, unde descendat, cõsequens est uidere. Et † Marcus Varro lib. iiij. de lingua latina, usuram, quòd usu ad sortem accedat, dictam existimauit. Azo † autem ab usu quòd ob usum rei detur, dictam usuram magis putauit. quam sententiam Henricus [b] Cardinalis Hostiensis retulit, nec improbauit. putat tamen ipse usuram dictam, de suo illud adferens, quasi usuream, siue usuæram. id est usum æris, hoc est pecuniæ. Nicolao [c] deniq; Abbati, ad uerbi figuram similiter alludenti, dicta est usura, quasi usum rapiens. uendi enim pecuniæ usum ait, qui in rerum natura non est, & ita rapi. Qui omnes, uno Varrone excepto, ad extremã uerbi syllabã. alludũt. dũ Azo quasi rei, Hẽricus Cardinalis quasi æris usum usurã dictam scribunt. Nicolaus deniq; † 14 Abbas tanquam usum rapientẽ. Quod ab imperatore [d] Iustiniano, & ante eum à Seruio Sulpitio, à quo id est sumptum, cùm testamentum quasi testatio mentis uocatum est, factum uidetur. non tãquam testamenti uerbo, uerbum mentis insit, eaq; uox duplex habeatur. Ne

[a] In summa nu. iij. C. de usur.

[b] In summa. §. & unde dicatur. extra. de usur.

[c] d. Rubri. de usur. nu. ij. & c. nauiganti. nu. §. 60.

[d] Insti. de testa. in prin.

tur. Ne idem in ceteris uocabulis eodem modo
desinentibus dicere sit consequens, ut in uela-
mento, auctoramento, condimento, & simili-
libus. sed quia rē explicari commodè ita fortè
15 cōtigit. Nā † in testamētis, qua quis mente
16 sit, cumprimis spectari solet.[a] Vt † imme-
ritò Iustinianum valla, & Seruium Sulpitium
in hac ipsa testamenti allusione Gellius repre-
henderit. quod Andreas Alciatus lib. iiij. de
uerborum significatione vallæ temeritate ca-
17 stigata eleganter adnotauit. Sed † an il-
lud coarguemus? quòd aliud Azoni, Henrico
Cardinali aliud, in usuræ allusiōe, aliud deniq;
18 Nicolao Abbati uideatur: Nec † inter se
conueniāt: & non arbitrator. nam id factitatū
ab ipsis legum conditoribus constat. Etenim,
cùm in furti deriuatione, aliud Labeoni, aliud
Sabino placuisset. Iulius Paulus lib. xlvij. Di-
gestor.[b] eorum referens opiniones id non im-
19 probauit. Sed † & Domitium Vlpianum
lib. vndetrigesimo Digestor.[c] in militis uoca-
bulo uariè constat loquutū. cuius uerba sub-
ieci. Miles appellatur uel à militia, id est duri-
tia, quam pro nouis sustinent: aut à multitu-
dine: aut à malo, quod arcere milites solent:
aut à numero mille hominum, ducitum à græ-

[a] *l. in conditio-nib. ff. de cōdi. & demon. & l. ex facto. §. re-rum. ff. de he-red. iusti.*

[b] *l. xi. de furtis.*

[c] *l. x. §. miles. de testa. mili.*

eo uerbo, tractum à tagmate. nam Græci mille hominum multitudinē ΤΑΓΜΑ appellant: quasi millesimum quemque dictum. unde ipsum ducem ΧΙΛΙΑΡΧΟΝ appellant. Vt reprehendi in usuræ uocabulo diuersa allusio non possit. Nisi † illud non rectè scriptum esse uideatur, 20
Quod Azo usuram usum rei dixit: Ver- 21
bo † autem rei, non modò omnia, quæ in no- 22
stro sunt patrimonio, constat demonstrari.[a] sed & quæ extra existunt, nec, ut in nostro pa-
trimonio sint, rerum natura patitur.[b]
Contrà † Henricus Cardinalis, quàm Azo la- 23
tè, tam ipse anguste usuræ vocabulum contra-
xit, ad æs uidelicet. Quo † uerbo, ut num- 24
mos significari non negemus, siue argentei, siue aurei sint,[c] cetera tamen, in quibus usura con-
trahitur, certum est eo uerbo non demonstra-
ri. Nemo † enim dixerit, quæ pondere & 24
mensura constant, ea æris uocabulo contineri
in quibus æquè atq; in ijs, quæ numero con-
stant, usura committitur.[d] Sed † & hæc, 25
& proxima Azonis sententia defendi potest.
nam origines, unde uocabula deducuntur, sæ-
pe ex æquo, atq; uocabula ipsa, patent. ut cùm
Domitius Vlpianus lib. 1. Digest.[e] ius à iusti-
tia ait appellatum. libro item vndetrigesimo

Digest,

[a] l. 1. §. rei. ff. de reb. credi.
[b] de diuis. rer. in. prin. ff. & §. 1. in prin. eo.
[c] l. etiam. et ibi. Alciatus. ff. de uerb. sig.
[d] Abb. & alij Rubri. extra. de usur.
[e] l. 1. in prin. de iust. & iu.

Digest.[a] militem à militia dictum scribit. [a] d. §. miles.
26 Nam † à mollitia, quod Festus Ælium scriptorem uetustum existimâsse per antiphrasin refert, eò quòd miles nil molle, sed potius quid asperum gerat, explodendum est. in Pandectis enim Tuscis à militia, sicuti dixi, est scriptum: non à mollitia. cui refragatur sequens interpretatio. nam subiectum est à mollitia, id est à duritia. quasi quis exponat, molle id est durum, quod est perquã ridiculum. non minus, quàm
27 si quis dixerit lucẽ, id est tenebras. Non † me fallit, esse quosdam Grammaticos, qui non nulla uocabula per antiphrasin deduci uoluerunt. in quibus Priscianus bellum ab eo appellatum tradidit, quòd minimè sit bellum, quo nihil absurdius dici potest.[b] sed uenia dignum sit, hominem Grammaticum, studio illo suo umbratili occupatum, quæ in luce reipub. fiũt, non uidisse: & in re manifesta tam insigniter
28 errasse. Et enim † si bella res est hostem finibus arcere, focos & aras ab externa ui asserere, ciues suos à seruitute uindicare, bellum, quo omnia ista consequimur, bella proculdubio res erit, ut non fuerit, quamobrem Priscianus ad tam ridiculam verbi deriuationem defugerit. Per † quem similiter errorem Ælius

[b] *instit. in fine prin. de excuse. tutor. & Leui. 26. B. et ler. 46. A. & lit. seqq. & 48. B. ibi maledictus qui prohibet gladiũ suum à sanguine. & Ioel. iij. B & lit. seq. & Paris De puteo tract. de re mili. c. an pugnet. nu. 9.*

militem

militem à mollitia appellatum putauit: cuius inepta opinio ſacris pandectarum libris per audaculum aliquem illata æqui & boni profeſſores perdiu falſos habuit. Quo † loco 30
mendum ineſſe Franciſcus Connanus, perelegans ſcriptor, in ſuis iuris ciuilis Commentarijs lib. ix cap. v. non incerta coniectura ſuſpicatus eſt. quod à nemine ſcriptor, ante eum animaduerſum miror. quos potuit erroris admonere inſolens deriuatio, duritiam à mollitia deducentis. Adde † non fuiſſe opus, deriua- 31
tionem à contrario petere: cùm militiæ uerbo duritia ſignificetur: ut idem ipſe Domitius Vlpianus eſt auctor, [a] cùm militiam id eſt duritiam interpretatur. Hoc obiter lectorem admonuiſſe, & ab errore in uiam reuocâſſe, non fuerit à ſtudio noſtro alienum. Eo † 32
itaq;, unde diuerti, redeo. eſt item origo uocabulorum non nunquam, quàm ipſa uocabula, fuſior. Vt † cùm rurſus miles, ne à mi- 33
litis uerbo recedamus, eodem Vlpiano auctore [b] à malo, quod milites arceant, deduci refertur. Hoc † enim ſimiliter præſtare iuriſcõ- 34
ſultos, qui boni & æqui notitiam profeſſi, æquum ab iniquo ſeparant. licitum ab illicito diſcernunt, præmijſq; propoſitis ac pœnis ad

[a] d. §. miles.

[b] d. §. miles.

quietem

quietem publicam, p acemq; in ciuitate retinen
dam homines alliciũt, pertrahuntq;.[a] Porro si [a] l.1. in prin. ff.
miles hostem fines inuadentem, id est exter- de iusti. & iu.
num malum manu repellit. Iurisconsultus, qui
iuridicundo præest, admissum iam malum in-
tra ciuitatis, uiscera, ut ita dixerim, atq; præ-
cordia iurisdictione arcet atq; imperio. gras-
santemq; domi pestem comprimit. dũ impro-
bos facinorososq; homines supplicijs coërcet,
bonos item ciues ab iniuria uindicat, & contu
meliijs, non minus utilis publicè potest uideri.
& enim nihil multùm interest, ab externo quis
hoste damnum accipiat, an à domestico, & suo
ciue, domo, agro, excludatur. fortunisq; suis
ceteris despolietur. immo grauius hoc ferri so
let. maiusq; continet admissum. quo enim ma-
iore uínculo alius alij coniunctus est, eò ab illo
uiolari maius est nefas. hinc in eos, qui parenti-
bus ac necessarijs mortem obtulerunt, seueri-
us est uindicatum.[b] quod præstare eos qui iu- [b] ff. de parricid.
ridicundo præsunt diximus: idem causarum
patroni quoq; præstant, de quibus imperator
Leo & Anthemius lib. ij. principal. constitu-
tionum. Aduocati,[c] qui dirimunt ambigua fa- [c] C. de aduoca. diuer iudicior.
cta causarum, suæq; defensionis uiribus sæpe
publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt, fa-

tigata reparant: non minus inquiunt, prouident humano generi, quàm si prælijs atq; uulneribus patriã parentesq; seruarent. Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladijs, clypeis, & thoracibus nituntur, sed etiam aduocatos. militant nanq; causarum patroni, qui glorioſæ uocis confisi munimine, laborantium ſpem, vitam, & posteros defendũt.

Est † &, ut ad institutum argumentum redeam: tertium genus nominum deriuandorum, Cũm origo, quam quod inde deduceretur, anguſtior est. Vt † cùm furtum Labeoni [a] à furuo hoc est nigro dicitur. qd' clàm & obscuro furtum fiat. & plerumq; nocte. furta enim & in luce interdiuq; fieri, palàm est. nõ minus, quàm noctu. Hinc est † illa legis xij. tabular. distinctio: furem nocturnum cum clamoris testificatione occidere permittentis. diurnum non nisi telo se defendentem. [b]

Ergo †, quod Azo in usuræ allusione sit fusiore uocabulo usus: Henricus Cardinalis Hostiens. contractiore, magnis eos auctoribus tueri licet. Quamquam, † si in sola numerata pecunia usuram propriè contrahi arbitramur quod Azo [c] scripsit & Henricus [d] Cardinalis Hostiens. probat, qui usuram usum æris dixit, cons

[a] *l. 1. in prin. ff. de fur.*

[b] *l. itaq; §. lex. xij. tabular. ff. ad legẽ. Aquil.*

[c] *ſumma C. de uſur. nu. 3.*

[d] *Summa extra de uſur. §. pro quib. rebus.*

xit, contractiore usus uocabulo non uidetur,
40 Æris † enim uerbum plenius est: &, ut est dictum, omnis materiæ nummos significat, non æreos modò, sed argenteos etiam, atq; aureos.[a]

41 Romani † enim olim pauperes, vrbe non dum adulta, æs cudebant: eoq; nummo utebantur. quam appellationē posteà rerum potiti, ac domito terrarum orbe, cùm pro opum maiestate argenteo atq; aureo nummo uterentur, retinere non erubuerunt.

42 Æs † itaq; omnis generis nummos hodie continet,[b] sed quia receptum est, & in ijs, quæ pondere mensuraq; constant, usuram committi.[c] ad superiorem defensionem redeundum est, ut contracti ore uerbo in allusione usus nihil peccasse uideatur.

43 His † expeditis consequens est: ut ad Nicolai[d] Abbatis opinionem ueniamus. cui usuram dictam quasi usum rapientem suprà retulimus. Quomodo autē usura usum rapere dicatur, id eodem auctore[e] ita est acceptū tanquam qui usuram exercet: is pecuniæ usum, qui in rerum natura non sit, uendat. Quo loco primùm animaduertere licet, omnium superiorum sententias à Nicolao Abbate tolli. tam enim Marcum Varronem, quàm Azonem & Henricum Cardinalem Hostiensem ab usu dictam

[a] d. l. etiam. & ibi. Alcia. ff. de uerb. signif.

[b] l. l. etiam.

[c] Abb. Rub. extra. de usur. nu. ij & ibi. And. col. 1. & Bero. nu. 45.

[d] d. Rub. de usu. nu. ij.

[e] d. Rub. de usur. & nu. ij.

ctam usuram scripsisse: quòd apertè refellitur, si pecuniæ, ut Nicolaus Abbas ait, nullus est in rerum natura usus. Deinde pugnantia à Nicolao Abbate dici, quomodo enim in usura rapi usus ab eo intelligatur, qui eum quæstum exercet, si pecuniæ, quæ usuræ materia est, nullus in rerum natura usus est, reperiri non potest. Quo magis miror Augustinum [a] Beroium, præceptorem meum, hominem iuris pontificij consultissimum hanc Nicolai Abbatis sententiam pluribus explicantem, hoc non animaduertisse. Nisi pro Nicolao Abbate quis respondeat, id quod ipse non obscurè significare uidetur, idcirco pecuniæ nullum in rerum natura usum esse, dici: quòd eius usus in consumptione constat: eo quippe puncto, quo pecunia utimur, nostra esse desinit, alteriusq; esse mox incipit. receptũ autẽ esse, quæ nõ durẽt, ea perinde haberi, ut alio loco multis exẽplis comprobaui, [b] ac si ne fuissent quidem. [c] ob eam q; fortè rem Domitius [d] Vlpianus lib. vij. Digest. pecuniam in abusu esse atq; consistere scripsit, sed quia idem Vlpianus [e] pecuniam, ut & ceteras res, quibus cùm utimur, mox caremus, usu tolli, eodem lib. dixit. Gaius [f] item usu contineri scripsit, inscriptus deniq; lib. vij. Digestor.

[a] d. Rub. de usur. nu. 46.

[b] suprà. decisione. 3. nu. 66. cum plurib. nu. seq.

[c] l. si pro parte § uersum. ff. de in rem uer.

[d] l. hoc senatus consultũ de usufru. ear. rer. quæ usu con.

[e] l. 1. de usufru. ear. rer. quæ usu. con.

[f] l. si uini. ff. de usufruc. ear. rer. quæ usu. con.

gestor. titulus est de usufructu earum rerum, quæ usu consumũtur. in quibus pecuniam esse constat: ut negare non possimus pecuniæ usũ esse: quomodo hæc inter se non pugnant, dispiciendum est. & arbitror Vlpianum,[a] cùm pecuniam in abusu esse, siue consistere dixit, id tempus respexisse, intra quod pecuniæ legatæ ususfructus durat. licet enim pecunia iam absit, in uictum fortè aliamũe rem necessariam erogata, adesse tamen & interim creditur: dum tantundem reddere, nõ finito usufructu, haud habemus necesse. rectè itaq; secundum hæc pecuniam in abusu esse, siue consistere dici, cùm ea uti atq; frui & tunc existimemur, cùm ipsa caremus. nam quin impendẽdo uti ea dicamur, negari per rerum naturam non potest. falsum item fore, pecuniam usu tolli contineriũe, contrà quàm Vlpianus & Gaius scripserunt.[b] nisi quis ea nos uti tunc dixerit, cùm in loculis habemus inclusam, quod per quàm ridiculũ est. defendi itaq; Nicolai Abbatis sententia non potest, pecuniæ usum in rerum natura esse negantis, tanquam nec tunc quidem pecuniæ sit usus, cùm eam impendimus. cuius etiam usus, reb. quæ inde comparantur, repræsentatur: fitq; diuturnior. ut non tam tunc uti pecunia nostra dicamur, cùm eam numeramus, in rei

[a] d.l. hoc. senatusconsultum.

[b] d.l. 1. & d.l. si unus.

cuiuſcꝫ emptionem. quàm, cùm re empta utimur, domo fortè aut fundo. Et enim † ſi qui pretio fruitur, ut Gaius lib. vij. digeſtor. ª ſcribit, non minus habere intelligitur, quam qui principali re utitur, fruitur. Ex contrario, qui re quapiam utitur, fruitur, id quodam modo habere debet intelligi, quo ea res comparata eſſet, id eſt pretium. Nec † quod puncto temporis pecuniæ à nobis abit dominium, mouere quenquam ea res debet. nam, & quod nobis per filios ſeruoſue quæritur, id conſtat ne momento quidem in illorum perſonis conſiſtere. ᵇ propter utilitatem tamen, quæ hoc ſequeretur, ita quæri patribus dominiſcꝫ uetus iuriſprudentia non immeritò introduxit. ᶜ

Confutata † itaqꝫ Nicolai Abbatis ſententia, uſum pecuniæ, qui eſt permagnus, perꝙ neceſſarius, in rerum natura eſſe negantis: uſuram ab uſu, ſiue ſimpliciter, ut Marcus Varro, ſiue rei, ut Azo, ſiue æris, ut Henricus Cardinalis Hoſtiens. maluit, deduci dicendum eſt.

Quo † conſtituto tractandũ ordine eſt, quid uſura ſit, ſiue fœnus: nam utroqꝫ uerbo idem ſignificari conſtat. & Azo. ᵈ quidquid ſorti accedit, ab omnibus uſuram uulgò dici, ſcribit. ipſi autem uſura eſt, ita enim definit, ᵉ quæ pro

pter uſum

ª l. quia de uſufructu. et Anã Rubri. extra de uſur. col. ij. uerſ. intelligu.

ᵇ l. placet. ff. de adquirẽ. here.

ᶜ d. l. placet.

ᵈ ſumma. C de uſur. nu. 1.

ᵉ d ſumma. de uſur. ci d. nu 1.

pter usum rei concessæ datur, concessam intel-
48 ligens datam aut mutuatam. Et † ne quis [a] rei uerbum generaliter accipiat, negat ex-
tra pecuniam numeratam usuram propriè contrahi. licet accepto fusius usuræ uerbo in ceteris rebus, in quibus mutuum consistit, usu-
ræ esse locum fateatur. quod postremum Hen-
ricus [b] Cardinalis Hostiensis probauit, nam de
49 finitioni multa addit.[c] Quicquid † enim solutioni rei datæ accedit, ipsius rei usus gratia siue id pacto inter contrahendum conuento, siue ex post facto id agatur, alterutroue tem-
pore ea mente creditor esse proponatur: ut quid, quod ultra sortem sit, accipiat: usuram esse [d] definit. quod dictum est, QVI CQVID, ita exaudiendum ait, ut siue pecunia accedat si-
ue fructus spes, siue ECLEGMA hoc est Ele-
ctarium siue uini cuppula aut aliud quiduis cu-
pediorum. quantulumcunq; enim sit, quod ul-
tra sortē acciperetur, id in usura esse, scribit.[e]
50 Quod † uerò MVTVO DATAE adici-
tur, ita accipi vult, ut intelligatur Gofredo Raynerio ceterisq; ferme omnibus [f] auctori-
bus extra mutuū usuram regulariter non cō-
mitti. id est extra eas res, quæ numero, ponde-
re, mensuraq; constant.[g] Quæ solæ ad cau-
sam mutui

[a] l. 1. §. rei & ibi post Alex. cæ-
los. Deci. nu. 12.

[b] d. summa ex-
trade usur. §. proquibus reb.

[c] d. summa ex-
tra de usur. §. quid sit usura.

[d] 14. q. 3. per totum.

[e] c. pleriq;. & 14. q. 3.

[f] Abb. & alij. Rub. de usur.

[g] Abb. d. Rub. de usur. nu. ij. Ana. ibidē. col. 1. Bero col. 15. nu. 45.

[a] l. ij. §. 1. ff. si cer. pet.
[b] 14. q. 3. p totũ Abb. d. Rub. de usur. nu. 4. & ibidẽ. dictũ. & Bero. d. nu. 45.
[c] Hostiẽ. d summa de usur. §. quid sit usura. uers. ipsius rei.
[d] per c. dilecti. extra de arbit. & 14. q. 2 fraternitas.
[e] idẽ Hostiẽ. d. §. quid. sit usura. & uers. ipsius rei.
[f] Authẽ. ad hæc C. de usur. & Azo. d. summa C. d. usur. nu 2.
[g] c. constitutus de pœnis & Azo d sũma de usur. & nu. 2.
[h] d. c. dilecti.
[i] c. cõsul. de usu.
[k] c. sicut. 1. q. 2. & 14. q. 3. usura est. & 13. dist. c. de elogijs Ab. d. Rub. de usur. 29. uers. 4. sit cõcluidẽ. Abb. c. quæst. 9. nu. 3. de usur. et Hẽri. Bochic. in ciuitate co.

sam mutui pertinent.[a] Id † quidem quo ad creditorem spectat: à quo proficiſci oportet eorum aliquid, quæ numero constant pondere aut mensura. ceterum debitore aliud quiuis ultra sortem præstante, siue species, siue factum id sit, nihilomagis esse desinit usura.[b] Adiectum † deinde est, IPSIVS[c] REI VSVRAS GARTIA. nam si non usus, inquit, id est consumptionis gratia, locoq; pœnæ sine fraude quid apponeretur, extra usuræ causam hoc censerit existimandum.[d] Inter † pœnam uerò & usuram hoc ait interesse,[e] quòd usura pro temporis modo præstari menstrua annuáue solet. [f] pœna uerò tunc, cùm aduersus pactũ quid factum proponeretur, cuius seruandi causa adiecta esset.[g] Aut † dici ait posse, pœnam præstari, quia non fuerit factum, quod conueniret, aut quia nõ soluitur, quod deberetur,[h] cũ exaduerso usura ob id pendatur: ne sortẽ reddere debitorem oporteat.[i] PACTI † uerò CONVENTI adiectio id ualet, ut absq; pacto creditori supra sortẽ accipere ius fasq; sit. si quid sortè ultro à uolente debitore tribueretur,[k] ni si ea mente fuisse dicatur, ut aliquid supra sortem acciperet, siue initio, siue ex post facto hãc sibi spem

sibi spē proposuisset,[a] quòd in pacto est quoq; respondendum. nam & qui ex post facto pepigisset, in ea causa est, ut usuræ crimen contraxisse uideatur. non minus, quàm si initio id actum proponatur.[b] Sed † utrum exigimus, eum, qui pecuniam credidisset, non aliter id fuisse facturum, quàm si, se quid ultra sortem consequuturum, sperâsset: quo magis usura commissa esse uideatur? an in eadem quoq; causa & ille sit, qui nulla illectus lucri spe, erat egenti pecuniam crediturus? & multum sanè referre, arbitrandum est. nam, qui gratuitò crediturus erat, quod ultra sortem uoluntate debitoris datum accepisset, id sine ulla Dei offēsa retinere potest,[c] qui uerò non nisi fœneratò erat egenti opem laturus, is restituere. quod supra sortem accepisset, nisi deo esse vult obnoxius, habeat necesse. Quanquam † Magistratus imperio atq; iurisdictione, ut id faciat, compelli non potest,[d] nisi hoc amplius eius esse instituti proponatur, ut gratuitò mutuum dare non esset solitus. nam quod huic ab eius instituti non ignaro supra summam creditam esset numeratum, extorqueri iudicētis auctoritate poterit. quasi tacita conuentione actum uideatur, ut suprà sortem aliquid penderetur.[e]

[a] Abb. Rubri de usur. nu. 1. & ibidē Ana. col. 2. uers. intelligit. Adde Bero. ibidem. nu. 30.

[b] c. cōsuluit. ibi. cessante. omni conuentioni. de usur. & Bero. nu. 20. uers. prætera. eo.

[c] d. c. sicut. & d. c. usura. est. & d. c. de elogijs Abb. d. Rub. de usur. nu. 1. et ibi Ana. col. 1. uers. quærò. & ibidē Bero. nu. 29. uers. quarta. sit cōclusio. post Hēri. Bochic. d. c. incinitate.

[d] d. c. consuluit. & d. c. in ciuitate. & ibi Hēri. Bochic. & Bero. d. Rub. de usur. nu. 24.

[e] Bero. d. Rub. de usur. nu. 29.

Tam † inuisum est autem fœnerandi cõsilium, ut satisfacere deo & eum oporteat, qui quæstus faciendi proposito mutuum dedisset, etiam si deceptus nihil tulerit. nam quin, qui ea mente fuit, deo sit obnoxius, dubitare non licet.[a] Ea † inter hunc & eum, qui quid lucri abstulisset, facta differentia, ut ille animo & re, quibus deliquit, satisfacere cogatur. hic, quê reum deo cogitatio fecit,[b] solo animo: [c]quid enim restituat, qui nihil accepit? Spem † eo autem omnẽ supra sortem accipiendi non omnino damnare oportet. nam, qui lucrum sperauit, si nihilo magis erat se à dando mutuo abstenturus, quicquam postea uoluntate debitoris consequutus, ne deo quidẽ obnoxius est.[d]

De † illo scio quæsitum[e] liberet ne fœneratorem delicto debitor, qui gratiam ei fœneris fecit? in qua specie rectissimè Dynus[f] scribit. si quidem fœnerator, quod usurarum nomine abstulisse, debitori refundere paratus sit, consequuturum eum liberationem. Quasi breui manu receptas usuras fœneratori reddidisse debitor existimetur.

[a] Bero. d. Rub. de usur. nu. 23. & seq. post Hẽri. Bochic. d. c in ciuitate. 22 q. 5. qui pẽiurare. & 24 q. 1. c. odi. et 15. q. 1. c. si et 15. q. 3. c. 1 in fi et 14. q. 5. c. si quid & c. cum uolũtate de sentẽtia excõ. et nu. 24.

[b] 14. q. 3. c. 1. Bero. d. Rub. de usur. & nu 24.

[c] d. c. consuluit ibi qui non alias mutuo traditurus. & glos. ibi uers sperãtes et Rub. de usur. nu 29 cõclu. 4 & Hostien. d. sũma de usur. §. quid sit usur. ppe finẽ

[d] Glos. & Ioan And. c. peccatũ de reg. iur. lib. 6. Hostien. d. de sũma. de usur.

[e] §. qua pœna uers sed fœnerato. Abb. c præterea nu. 3. de usur & latiꝰ. c cũ tu. nu 15. eo. tit. & Anchar. cõs. 98. istã quæstionẽ. circa. fi et Cõs. 306. efficax. col. 2 uers et circa hoc Alex 67. Cõs. 91. uisis actis nu. 1 lib 2. & Fe de Sẽ. Cõs. 19. quæstio talis. est & Cõs. 22. utrũ usurariꝰ. & Lapꝰ Decastel. c. in ciuitate. de usur. & Anto. de But. d. c. cũ tu. c. peccatum de reg. iur. lib. 6.

tur.[a] quidam hoc amplius Ioanne[b] Anagnino auctore usurarum desiderant oblationem: alij etiam restitutionem. quorum sequi sententiam & si fœneratorib. consultius esse putem: à Dyno tamen non dissentio. modò ne quid
62 insit commenti. Nam † bona fide rem geri oportet: & simulationem omnem abesse: nihilq́ quicquam dolo aut humanis artibus agi, cum est Deo, ut in præsentia, satisfatiendum,
63 quem cælare humana prudentia nihil potest.[c]

Nemo † autem nescit eo, quod ablatum est non restituto, peccatum non remitti.[d]
64 Illud † admonendi sumus, non quicquid sorti accedit, ad usuræ causam pertinere. sed id tantum, quod pecunia æstimari potest,[e] quare. si inter mutuandum paciscar, ut me beneuolentia prosequaris aut honore, pro meaũe salute Deum ores, nullum erit usuræ crimen. præter enim quàm, quòd ad hæc alium alij Christiana charitas obstringit: beneuolentia, honor habitus, precesq́ deo immortali oblatæ æstimationem pecuniariam non admittunt. Quã-
65 quam † in habito honore quibusdam casibus aliud plerique[f] respõdent, id est quotiẽs emolu

[a] Argumẽtũ. l. singularia. in fi. ff si cer pet. et l. licet. § quotiens ff de iure dot & l. uir ab eo ff eo & l. 3. § fi ff de do. na. inter. uir. et uxo.

[b] d. c. cũ tu col. 8. in fi uers. 3. quæri. de usur.

[c] 32. distinc. c. erubescat et 2. q. 5. c. cõsuluisti & c. in ciuitate. in fi. de usur.

[d] d. c. cũ tu & ibi Bero. nu. 8. de usur. & c. si res 14 q. 6. & d. c. peccatum. de re iur lib. 6.

[e] Bart. l. rogasti. §. si tibi ibi partes ff si cer. pet Abb. Rub. de usur nu. 4. & ibidem. Ana col 2. uers. dictũ. et ibidẽ Bero nu. 33. et seq et. nu. 47. idẽ Ana. c. plur. col. 3 uers. quicq̃d eni a. l. 14. q. 3. quasip totũ.

[f] Ioã. An. c pec. lib. 6. ĩ mercu. et ibi. Pl. i. Frãc 9. Ab. c. 1. nu. 2. de. deposi. et Ioã. Cald. c.

 mẽti quid

mẽti quid inde ſperat. Quod in ea ſpecie euenit, Cũ doctor mutuo dato auditores ad ſe pellicit, auditorio ſ requẽtiore id conſecuturus, ut auctius ſalarium accipiat. tantundem Petrus Philippus Corneus probat, cùm id doctor agit, ut pluribus auditoribus pecuniæ illecebra ad ſe illectis collegam ſuum opprimat. ſed hoc defendi non poteſt. niſi eo ſpectet, ut collega ſuo auditorum frequentia ſuperato, ad ſalariũ auctius perueniat. [b] ſola quippe collegæ oppreſsio æſtimàtione pecuniaria caret. ſed an ſuperiori ſententiæ occurrat, quod Salicetus [c] ſcribit, qui primam pecuniæ credendæ rationem ductam eſſe ait, ut frequens habeat auditorium, & per hoc famam nominis & doctrinæ opinionem conſeruet, nihilq; de ueteri exiſtimatione amittat, & conuenienter ne quã famæ iacturam patiatur, non autem ut nomen ſuum illuſtrius reddat, dignuſue maiore ſalario uideatur. Conſtat † autem, ut vulgo dicere ſolemus, ſpectari, quod principaliter ageretur, oportẽre. [d] Sed hoc facti habet quæſtionem, incertum quippe eſſe qui pecunia ad ſe auditores allicit, quæſtus id magis cauſa faciat an famæ ſtudio. Quoſdam † enim pecuniæ amore

nauigã. et ibi Ab. nu. 7. et An. col. 7. uerſ. 4. prici. quæri. de uſur. Abb. Rub. eo. nu. 4. laſ d §. ſi. tibi. in fi. Ant. corc. ſingula uerbo. Docto 1. Bero. Rub. de uſur. nu. 58. Ioã. Arnol. pruble. 19. & Bologn. Authem. habita. nu 256. C. neſi li. pro prem. ad. §. ſi tibi.

b Ioan. Andr. d. c. peccatum. cum Doctor. pxime alleg.

c Authẽ. ad hæc C. de uſur. Bero. Rub extra. comm. o d. l. ſi quis nec cauſam. ff. li cer. pet.

niæ amore ita captos, uidemus, ut prædiuitijs honores & nominis celebritatem facilè contemnant. cùm alij, quorum generosius est pectus, spretis opibus omni studio honores sibi
68 quærendos proponant. Igitur † in hac ingeniorum uarietate, cũm scire nõ possimus, quæstũs ne causa, an famæ magis comparet sibi pecunia auditores Doctor: id, quod animæ magis salutare est, sequendum dicam[a] & usuræ crimen interpretabor. id circoq; cum auditores pecunia quœrere respondebo, ut maius salarium consequatur. sed quia hæc interpretatio in dei, ut uocant, foro est recepta, [b] sententiæ Saliceti non occurrit.
69 Humanum † si quidem forum spectantib. aliud dicitur. in quo, cùm incertum est, qua mente quid factum dicatur, fœnerandi consilium abesse, existimare debemus. ita Bartolomeus Socinus lib. xij. Digestor.[c] apud Domitium Vlpianum tradidit. sed nec eò magis Saliceti sententia defenditur.
70 Nam † & si non coniectura, sed re uera constare fingamus, primam à doctore credendæ pecuniæ rationem initam: ut frequens haberet auditorium: & per hoc doctrinæ retineret & literarum opinionem: accedere autẽ adipiscendi maioris salarij consilium: dubita-

[a] c. in Ciuitate. & ibi. glos. & Abb. notab. 4. notat. glo. c. unico de seruti. facit. c signif. casti. & c. ad audientiam de homici. & Ana. d. c. in ciuitate. col. 3. uers. no. quod ubi. & col. 7. uers. 7.

[b] Soci. d. §. si tibi. d. l. rogasti ff si cer. pet.

[c] d. §. si tibi.

re non oportet & hunc pro fœneratore esse: Quotiens enim, quod accedit, graue delictum aliquod continet: eius, quod principaliter ageretur, consideratio, quo minus crimen contrahatur: nihil quicquam facit. Hinc l. Domitius Vlpianus lib. iij. Digest. a Lenocinium eum facere ait, qui quæstuaria habet mancipia: siue hoc principaliter negotium gerat: siue alterius negotiationis accessio sit. ut si caupo sit forsan aut stabularius: qui mancipijs huiusmodi utatur ministris: qui ministerij occasione corpore suo quæstum faciant: utroscp enim lenocinij pœna teneri scribit. idem in balneatore respondit: qui in officina ad custodienda eorum, qui lauantur, uestimēta mancipia illud turpe uitæ genus obseruantia dicitur habere. secundum quod, siue principaliter hoc agat doctor, ut data mutuò auditorib. pecunia, factocp per hoc frequentiore auditorio maius consequatur solarium, seu famam ampliare uolenti hoc accedat consilium: quin pro fœneratore sit habendus: nulla dubitatio est. Saliceto itacp non assentior. Hæc quidem, cùm retinendæ literarum & doctrinæ opinioni accessit maioris salarij quærendi studium.

a l. Athletas. §. ait prætor. de his, qui notant. infa.

Nam cùm nullum quæstus consilium propo-

nitur:

nitur: usuræ crimine uacare factum arbitror.

73 Non † distinguo itaq́, ut Beroius præceptor, utrúmne qui spe quæstus abiecta famæ magis studet. Conseruare ueterem doctrinæ opinionem nitatur: & retinere, quod adeptus est, nomen: an augere magis. Quasi sola commodi adeptio his artibus procurata dãnetur: nõ etiam in cõmodi depulsio. utrumq́ enim. & qui ueterem seruare opinionem contentus est: & qui celebriorem reddere studet, extra usuræ crimen pono. Hunc, quia famæ augmẽtum & opinionis pecuniariam æstimationem non capit quod cum accidit, usuræ crimen nõ contrahi, supra constitit illum uerò quia, cum nullam accessionem quærat, non potest uideri usuræ crimen contrahere, quod sine accessione non est.[a] tantò magis, quia id conseruare studet, cuius augmentum pecunia æstimari nõ potest hoc est famam & nominis opinionem. ita tamen hos usuræ crimine libero, ut peccato eosdem uacare negem. atq́ adeò infamia.[b] Lucubrando enim & uigilando doctrinæ nomen & literarum famam conseruari, non pecuniæ illicio. sed an pro eo, qui ueteris opinionis retinendæ causa auditores mutuo dato sibi comparat: quo magis peccato eximatur illud

[a] 14. q. 3. per totum.

[b] l. unica. & ibi Bar. de stu. libe urbis Romæ lib. xi. Adde Bologn. Authen. habita. nu. 256. C. ne fil. pro patre.

sic, quòd

[a] Pet.Ger.sing 33.nobiles.
[b] Bal.l.1.insi.c. unde ui.Deci.l. ut uim.nu.35. ff.de iusti.et iu.
[c] Bar.l.1.col.2. C.unde ui.Deci. d.l.ut ui.nu.35.
[d] d. Rubri. de usur.nu.16. & seq.
[e] Bal.c. fi. col. 2.uers. sed nunquid. de cõsuetudine.& Ana. c.suscepim9.in fi.de homici.& Deci. l.ut uim. nu.35. ff.de iusti.& iu.
[f] l.scientiam.§. quicũ aliter.ff. ad legẽ Aquil.
[g] l inter artifices. ff de solut.
[h] Docto.l.1.ff. solu.mat.post. glos. fi. & ibi Bar.l.unica.de stu. libe. urbis Rõæ.li.11.C.& Bal.l.1.in.fi.C. si de momen. poss.

sit, quòd honoris † conseruandi gratia occidere hominem licet.[a] vt est in aggressuram passo responsum. Cui,& si fuga elabi possit, 74
Quia † fugere tamen probrum[b] est, stare, cæsoq; aggressore setueri, ius esse constitit.[c] 75
Ita enim post Salicetum Beroius[d] præceptor disputat. sed quia cædes ita facta in dei, ut sic loquar, foro impunita[e] non est: fugæ dedecus percussorem peccato non liberat. adde, diuersa
hæc esse. Vim † quippe illatam contraria 76
ui propulsare, omnes leges omniaq; iura permittunt.[f] nobisq;, ut salutem corpusq; nostrũ tueamur, ferrum porrigunt: isq; præcipuus armorum usus est. Vt † autem aucto mu 77
tui datione auditorio doctrinæ opinionem quis retineat, id nullis legibus nulloq; iure unquam licuit. Quin turpitudine non caret.
Et † reipub. interest, ne fiat. auocari enim hoc 78
facto iuuentutem ab illorum auditorio,
Quorum † forsitã ingenio, natura, doctrina,& 79
institutiõe, quibus alijs alij præstare solẽt,[g] melior cuasisset. Nemo † autem nescit, publi- 80
cè utile esse, disciplinarum cursum non impediri, vnde à sacris constitutionib. auditorijs, ubi artes traduntur, multa tributa priuilegia legimus.[h] Alius † est denicq; nũmi usus, quàm 81
fœneratio.

82 fœneratio.[a] Et † mutuum non dantis, sed accipientis causa intercedere debet. quod secus fit, si cum quæstu est, usuræ uitio non uacat.[b]

83 Et † in egentis persona necessitatem cō-

84 tinet. Peccat † enim, qui egenti opem nō fert.[c] Igitur neq; Saliceti sententiam, neq; Be-

85 roſi distinctionem sequor. Quod † in do ctoribus, qui artem aliquam publicè tradunt, dictum est: idem in pistoribus & molitoribus est acceptum: si pecuniam dent mutuam quibusdam, ut ad pistrinas eos & moletrinas suas alliciant: indeq; quæstū habeant,[d] quod nos ad laniones propolas rectè producemus, ad omnes denicq; opifices, qui, ut ad illorum tabernas uentitemus, pecuniam nobis dant mutuam: hoc non sperato non daturi. Nam cùm eadem, quæ, in superioribus, ratio sit: cur non

86 idem statuatur, non reperiri.[e] Illud † scio quæsitum, cùm restituere, quod usuræ nomine ablatū est, oporteat: cui restituere doctor, cui pistor, cui ceteri, debeant? illis enim, quos ad se dato mutuo hi allexissent, nihil abesse uideri. & pauperibus restitutionem fieri debere, placuit. quæ sententia Nicolai Abbatis fuit, lib. v. Epistolar. Decretal.[f] ita scribentis.

87 Fœnerare † hoc est supra sortem.

[a] *l. 1. ff. de contrac. emp. & uendi.*
[b] *14. q. 3. per totum.*
[c] *c. consului. de usur. & Ana. c. nauiganti. col. 2. eo. tit.*
[d] *Abb. d. c. nauiganti. nu. 17. de usur. et ibi Ana. col. 7. uers. 4. princi. quæri.*
[e] *l. illud. ff. ad legem Aquil.*
[f] *d. c. nauiganti nu. 17. de usur.*

quicquam accipere, de quo nobis erat secun-
do loco dicendum tam humanis, quàm diui-
nis legibus non licere,[a] semper constitit. sed an
introduci morib. contrà possit, uideamus: de-
fendiq; in Polonia illorum factum queat, qui
rebus pignori acceptis utuntur, fruuntur: &
non prius debitores ad eas repetendas admit-
tunt: quam solidum acceperint: nec fructib.
sortem minui patiuntur: contrà, quàm sacris
constitutionib. cautum est.[b] Hanc quæstionem
Augustinus Beroius, doctor meus, lib. v. Epi-
stolar. Decretal.[c] in Polonica consuetudine no-
minatim proponit: & si talem consuetudinẽ
in Polonia esse, nequaquam, ut scribit, credat,
& putauerit, inquit, aliquis, sic enim differit,
id probè fieri: non enim nouo exemplo istud
tentari: sed recepto more & consuetudine in
ueterata: cuius initium ignoratur. & propte-
rea eos, qui à contractu multis ante annis usur-
pato non abstinent, nihil delinquere, quisquã
arbitrabitur: tanquam qui, quòd vulgò non
improbaretur, fecissent. Inde, † ut apud
Labeonem & Cœlium quæsitum esse Domiti-
us Vlpianus[d] refert: seruum, qui in Asylum
confugisset, fugitiuum non esse, placuit. id enim
fecisse, quod publicè facere licere, est arbitra-
tus.

[a] c. super eo. et per totũ. extra de usur. & eo. lib. 6. et clemẽ. & 14. q. 3. per totum. & late Docto. l. cũctos populos. C. de-fum. trin.

[b] c. 1. & 2. et. c. conquestus de usur. & c. ad nostrã 1. de iure-iur. & c. cum contrà de pig. & l. 1. & 2. C de pig actio. & l. 2. C. de. par. pig.

[c] quia in omnib. nu. 5. de usur.

[d] l. quid sit fugitiuus. §. apud Labeaonem ff de ædili. edic.

tus. Quod † ad usurarum casum non ine
leganter produxisse, Bartolus [a] uidetur, eo ex-
cusato, qui id fecisset contractus, quod illicitũ
non esse, uulgò crederetur: & si re uera usuræ
uitio non careret: negat enim hunc usuræ cri-
60 men contrahere. [b] Hæc Beroius. Huic †
sententiæ illud congruit. quòd, ut post Accur-
sium idem Bartolus, Baldus, Salicetus, Paulus
Castrensis & plerique lib. iiij. Principalium con-
stitutionum [c] notant. non intelligitur culpa,
91 quam consuetudo admittit. [d] Idem † Bal-
dus eodem lib. iiij. principal. constitutionum [e]
scribit, quod publica consuetudine permitte-
92 retur, delictum non esse. Ea † deniq; con-
suetudinis est uis, ut à dolo excuset. [f] imò, Bar-
tolo auctore, [g] & à culpa. nam, ut eleganter
ipse scribit, qui id fecisset. quod ab alijs fieri so-
let, is nec in dolo, nec in culpa est, quam sentẽ-
tiam Ludouicus Pontanus [h] & Iason [i] probãt.
93 Adde, † quod illicitum est, id consuetu-
94 dine fieri licitum. [k] Vnde † placuit, iudicẽ,
qui contra legem iudicauit, si consuetudinem
secutus proponatur, non facere litem suam.

[a] d. §. apud Labeonẽ. sequitur Alex. Cõs. 39. uisis & cõsideratis post prĩ. lib. 3. & Cæpola. Cõs. 8. dicẽdum est. col. fi. & trac. de simul. cõtrac. in casus posi. col. 2 & rursus. 5. casu princi. col. penul. & Firmia. trac. de Episcopis. lib. 3. par. 1. q. 14. Tiraq. de pœnis causa. 42 nu. 8. Adde aug. Bero. c. quia in omnib. nu. 6. de usur.

[b] Bart. d. §. apud Labeonẽ.

[c] l. pignus. c. de pig. actio.

[d] Arg. l. 3. ff. ad Macedo. Petr. Anchar. cons. 348. prodecisione quæsiti.

 & meritò

[e] l. 1. col. 3. uers. sed. quid si custos. C. de. ædil. acti. per. §. apud Labeonẽ. [f] glo. l. si pignore. §. fi. ff. de pig. acti. & ibi Docto. [g] d. §. fi. per ill. tex. l. pignus. cũ sua glo. C. de pig. actio & Corne. l. iuris ignorãtia. nu. 8. c. qui admitti. [h] certi. cõdic. §. si nũmos ꝑ tex. ibi not. ff. si cer. pet. [i] d. §. si nũmos. no. 3. [k] d. §. si nũmos. [l] Bar. l. 1. in fi. prĩ. ff. qd' qsq; iur.

& meritò. Consuetudine † quippe gene- 95
rali bonam fidem induci.[a] Hæc † ad falsi 96
crimen & cædis factæ, quidam audacter pro-
ducũt, ut nec falsi teneatur tabellio: qui absen-
tem, quasi præsens fuisset, tabulis adscripsit: si
consuetudinem regionis est secutus, tanquam
consuetudo excuset à falso.[b] Quod in illa spe-
cie Baldus[c] scripsit: cũm tabellio, quasi præ-
sentib. tribus ærarijq; quæstoribus, pecuniam il-
latam scripsit: unus autem abesset, æquè nec
cædis eum teneri, qui hominem in eo certami-
ne occidit: quod erat more ciuitatis permissũ:
ut cũm inter pueros colluctatione lapidibusue
certatur: ut fieri Bononiæ solet: cædem enim
in eo certamine factam pœnam non mereri,
Petrus Ancharanus[d] respondit: & plerique[e]
probant. Nihil † denique uetat, moribus 97
illud introduci quod legibus potest, eandem
enim

[a] Ioãnes Zenobius inter cõsi. Bal. Cons. 370. uerba rescripti lib. 3.

[b] Hosti. c. quãto. de ijs, quæ fi. à præla. sine cõsẽsu capi. Bal. c. 1. de feudi cognitione. idem Baldus l. 1. col. 11. C. de cõfes. et l. 1. C. de ædil. acti. & l. unica C. quæ si bõg. cõsue. uers. modo sequitur alia quæstio & l. de quib. char. pen. uiso de causis. ff. de leg. Hostiẽ Ioan. Andr. & Anto. de Butr. c. 2. ad fi. de fiden. instrumẽ. Innocẽ. c. sane de tẽpo. ordi. Alexan. Cõs. 8. col. 2. uol. 6. Iasõ. l singularia. char. fi. col. 2. ff. si certũ. pet. Phil. Deci. Cõs. 175. in causa falsitatis. col. 9. et latiꝰ. Cõs. 9. diuino. col. 2. Ange. trac. malefi. uer. falsario. uers. quæro qd' modis circa prĩ. Mars. l. 1. nu. 100. ff. de sicca. Oldr. Cons. 56. Mat. Afflic. constit. Siciliæ aduocatus. uers. an autem consuetudo. Rochus Curi. c. fi. col. 5. de consue. Andr. Tiraq. tract. de pœnis causa. 42. nu. 11.

[c] d. c. 1. in prin. uers. sed pone de fæu. cogni. & cõsuetudine. & c. cũ uenerabilis. de consue.

[d] Cons. 272. iure stricto. & Barba. d. c. cum uenerabilis. col. 5. & c. cum consuetudinis col. 4. in prin. de consue. & Fran. de cre notab. 149. mos est. puerorum Bononiæ. Mars. d. l. 1. nu. 101. idem l. ff. q. 6. extra ordinaria. C. de proba.

[e] Ana. c. fœlicis in fi. prin. de torne.

enim esse non scripti, quæ scripti, autoritatẽ.[a]

98 Constat † autem antiqua iurisprudentia usuras permissas esse: & flagitio omni caruisse.[b]

99 Et † quod ad quæstionem à nobis suprà propositam attinet, pecuniam pupillarem, nisi in prædiorum emptionem uersa esset, in fœnus usũe collocata, periculo tutorum uacare, erat constitutum.[c] imposita quoq; propiore seculo curatorib. ab imperatore[d] Iustiniano est necessitas pecuniæ adolescentium fæneranda: qui in tam tenui esse re familiari proponuntur: ut inde se, nisi fœnore exercito, tolera-

100 re non possint. Sed † & si errare omnes in Polonia fateamur, qui ab eiusmodi contractibus non abstinent: hoc tamen ipso defendunt̃, communis enim error, ut dicere solemus, ius[e]

101 facit. Sed † hæc, quo magis suprà scripta consuetudo iusta sit, & retineri debeat, si altius considerentur, non multùm admodum ualẽt, ea itaq; nos, quo proposita sunt ordine, refellamus, & initio, quod ex Bartolo[f] relatum est, qui serui factum in Asylum se conferentis, fugæ delicto uacare dixit: id, ut Beroius[g] præceptor scribit, propositæ quæstioni non ser-

102 uit, non † enim, eo auctore, æquè magnũ delictum in serui fuga est: atq; in fœnore.

[a] *l. de quib. cum legib. seqq. ff. de legib.*
[b] *ff. de usur. per totum.*
[c] *l. si tutor. qui repertoriũ. §. de admins. tuto. & l. si tutor constitutus & l. ob fœnus ff. de eo.*
[d] *Authen. ut. 2 qui obliga. se. habere perhi. resmino. §. quoniam uer. quod si mobilis. colla. 6.*
[e] *l. Barbarius. & ib i glos. & Docto. ff. de offic. prætor.*
[f] *ed. l. quid sit fugitius §. apud Labconem. ff. de ædili edic.*
[g] *d. c. quia in omnib. nu. 6. inst. de usur.*

Sed † quia Bartoli sententiam receptam esse, 103
atq; crebriorem apud Alexandrum [a] Tartag-
ninum legit: pedem refert: & tanquam de
sententia deiectus consuetudinem Poloniæ de-
fendit: atq; non abstinentes à contractibus iu-
re diuino aut humano prohibitis, qui vulgò
liciti crederentur, pœnis, quibus in corpus uin-
dicatur, eximit: non etiam, quibus in animam,
hoc est æternis gehennæ supplicijs. itaq; tutos
esse ab humana non à diuina uindicta conclu-
dit. Qua † distinctione alere fœneratorũ 104
improbitatem uidetur magis, quàm auaritiæ
malo mederi: qua peste nulla maior in repu-
blica est, aut pernicioſior: Vtpote † ido- 105
lorum cultui proxima. [b] Ego † uerò pro 106
meo in gentem Polonam studio non dubita-
bo Beroio, Doctori meo, cuius sententia, ex-
emplo Cassij Magistrum suum excusantes,
defendenda mihi i fuit: obuiam ire. adeò enim
inuisa est usura pontificib. Quorum † de 107
similibus quæstionibus notio [d] est, ut, 108
Non † modò ijs, qui de earum exactione quic-
quam constituissent, illis uindicibus impune
non sit: sed sit etiam fraudi dictare constitutio-
nem, aut etiam scribere audentib. nam hos o-
mnes Clemens [e] eius nominis Quintus, ponti-
fex sũmus,

[a] In Apos. ad Barto. d. §. apud Labeonẽ.
[b] Ephe. 5. Col. 3. & c. auaritiæ. cum concor. ibi. in glo. superuerb. idolorũ. de præbẽ.
[c] l. qualẽ. alias dicere. §. unde & ibi Bar. ff. de recep.
[d] Bar. l. Titia. & ibi Alex & alij ff. solu. Matri. Bar. l. quoties. C. de iudi. Anchar. Cons. 243. Fede. Senẽ Cons. 245. Cal. Cons. 3. Alex Cons. 1. nu. 7. lib. 2. fortun. de ulti. fi. iur. Cano. & ciuil. nu. 64. & Bero. c. 1. de consti. nu. 16.
[e] Clem. unica. de usur.

109 fex ſummus, cenſura coërcet. Qui † hoc
110 amplius, ſi quid huiuſmodi conſtitutum eſt, id deleri iubet. Deleri † autem, non corrigi, propterea, ut ego quidem interpretator,
111 Quod, † cùm ſit iuri diuino contrarium, quod conſtitutum eſt, ne initio quidem, Baldo [a] auctore, ullius fuit momenti. nec quiſquã hæc, quaſi de iure ſcripto dicta, refellat.
112 Eandem † enim eſſe, ut ſuprà dixi, ſcripti iuris, quæ non ſcripti, id eſt conſuetudinis, autoritatem. [b] nec introduci ab iis conſuetudo poteſt, qui legis ferendæ non habent poteſtatem. [c]
113 Adde, † æquè ab eodem clemente [d] conſuetudines, quibus uſuræ permittuntur, nomi-
114 natim dãnari. Certũ ẽſt † eſt, nõ unius modò populi, [e] conſenſu fænerandi ius introduci non poſſe [f] ſed nec plurimorum: nec orbis [g]
115 deniq; totius. [h] Nam † cùm humanæ autoritatis non ſit: contrà, quàm deus ſanxit, conſtituere: [i] temeraria eſt, imò uerò nefaria omnis de uſurarum permiſtione legiſlatio.
116 Illa † autem Beroĩ præceptoris diſtinctio, qua Polonica uſos conſuetudine, de qua adhuc diſputamus, magiſtratus metu, non dei liberat: non in conſuetudine, quæ iuri diuino repugnat, accipi debet: ſed in ea, quæ legibus humanis

[a] Authẽ. ad hæc nu. c. de uſur. Adde cogno. l. curabit. nu. 4. C. de emp. & Tiraq. trac. de pœn.
[b] l. de quib. ff. de legib. uide Gome. c. 1. nu. 123. de conſtit. lib. 6.
[c] d. l. de quib. et ibi notat.
[d] d. clem unica.
[e] c. inter dilectos. de exceſ. prælat.
[f] c. inter dilectos. de exceſ. prælat.
[g] gloſ. & Doc. d. c. quia in omnib.
[h] gloſ. & Doc. c. quia i onmnib.
[i] Bal. d. Authen tica. ad hæc.

humanis aduersatur : nec satis proba est. & id circo eis cedit. ita Philippus Decius diligens & acutus disputator lib. 1. Epistolar. Decretal.[a] bellissimè scribit. Blandiuntur † itaq; sibi, & stultè imponunt, qui obtentu consuetudinis diuinæ legi repugnantis elusuros se magistratus iurisdictionem arbitrantur. 118 distinctione † Beroi[b] præceptoris confutata, ad quam, ne Bartoli[c] sententiæ aduersaretur, ui tanquàm adactus descendit : quantum momenti in Bartoli argumẽto sit, uideamus. quod mihi quidem pertenue uidetur atq; infirmũ, ut mirer, reperisse Bartolum, qui sequerentur. illud itaq; nos discutiamus. &, ut inde exordiar, Bartolo auctore, seruus, qui in Asylum cõfugit, fugitiuus non est.[d] cur ita? quia id facit, quod publicè facere, inquit, licere arbitratur. igitur qui in Polonia pecuniam mutuam dat, accepto pignore, fructus eius suos facturus. & debitorem à pignoris repetitione, nisi solidum restituat, submoturus : fœnerator non est. cur ita? totidem uerbis, quia id facit, quod publicè facere licere arbitratur. more uidelicet in Polonia ita recepto. Sed † quantùm inter 119 hæc interfit, Beroius præceptor non satis perspexit. factum enim à seruo id proponi, quod

aliis humana

[a] c. nam concupiscentiam lec. 2. nu. 6. uers. in contrarium tamen. aliâs alleg de cõstit. sequitur. And. Tira. trac. de pœn. tempe. causa 42. nu. 7. Adde Glos. c. sanè. de super uerbo antiqua. in fi. de tempo. ordi.

[b] d. c. quia in omnib. nu. 6. insi.

[c] d. §. apud Laboneem.

[d] d. §. apud Laboneem.

aliꝭs humana lege licere ſuæ defenſionis cauſa conſtat: [a] æquè atq; ad templa confugere, niſi
120 vtrunq; idem ſit: nam † Aſyla Græcis templa ſunt: vt auctor eſt Titus Liuius. Æquè item atq; ad ſtatuas eò receptum haberi. [b] & idcirco ſibi licere per errorem eſt illud arbitratus.
121 At † fœnerare, id eſt quicquam ſupra ſortem auferre, imò verò ſperare, non modò humana id eſt pontificum, [c] quorum de huiusmodi quæſtionib. notio eſt: [d] ſed diuina etiam lege, cui ſeruire omnes oportet, [e] vetamur.
122 Adde, † Aſylum ob hoc eſſe ab vrbium conditoribus inſtitutum, vt illò confugientes tutum habeant receptum: quod † Romulum
123 Romani nominis auctorem, Græcos imitatum, inter vrbis initia aperuiſſe accepimus: vt
124 ciuitas repleretur hominib. Aſylum † qui violat, humanæ maieſtatis reus eſt habendus: vt diuinæ: qui ædem ſacram temerâſſet, homicidis. qui eò confugiſſent, inde extractis. [h]
125 Inuentæ † autem ac percuſſæ pecuniæ, qua difficultatib. permutationum ſuccurſum eſt, [i] aliã longè rationem eſſe, quàm, quæ à fœnerato rib. vſurpatur: qui ſuæ auaritiæ ſeruientes ex

a hac ipſa

[a] l. capitalium. § ad ſtatuas. ff. de pœn. & l. unica C. de ijs, qui ad ſtatu. cõfu. iunct. d. §. apud Labeonẽ.
[b] d. §. ad ſtatuas & d l. unica & d. §. apud Labeonẽ. uerſ. ue cum quidem.
[c] extra de uſur. lib. 6. & Clem. per totum. & 14. q. 3. per totum.
[d] Bart. d. l. Titia. & ibi Alex & alij. ff. ſolu. matri. cum concor.
[e] c. ſuper eo. de uſur.
[f] Bal. Authen. ad hæc C. de uſur.
[g] l. 1 ff. ſolu. matri.
[h] l. 2. C. de ijs. qui ad eccle. cõfu. Abb. c. in ter alia. nu. 27. de immu. eccle. & c. pen. eo. & Nicol. Boer. tract. de ſeditioſis. 7. & ult. præſuppoſito. nu. 45. & ſeq & Hierony Gygas tract. de cri. læ. Maieſ. q. 10. nu. 1.
[i] l. 1. ff. de contrahen. emp. & uendi.

hac ipsa pecunia, quæ nihil per rerum naturam producere potest, fructum quærunt.

Item † serui, qui in Asylum confugiunt, rē pri/126 stinæ libertati id est naturæ & gentium priori illi iuri conuenientem faciunt: fugam † enim, 127 vt ait Cælius, [a] libertatis cuiusdā speciem esse: hoc est potestate dominica in præsenti liberatū esse: cùm † fœnerator leges omnes, diuina hu/128 manaq; iura perfringat ac violet. Adde, †129 leuissimum esse seruorum ad Asylum cōfugi/entium admissum, non certè maius, quàm ad principū statuas, aut ad ecclesias se conferenti/um, [b] nam † & hæ ea sunt religiōe & iure san/130 ctæ, vt qui illò cōfugissent, non temere extra/hantur. [c] perfugium enim ac præsidium omniū hæc esse loca constat. [d] Quod † est quoq; re/131 ceptū in eucharistia ob præsentis numinis ma/iestatem. nam dānatus, qui sacerdotem eucha/ristiam ægro deferentem apprehenderit: auelli ab eo impune nō potest. [e] & ad supliciū retra/hi. Quomodo † autē in eos, qui ad princi/132 pū statuas, ædemue sacram se receperunt, legib. vendicetur: videamus? & ex causa id æstimari, palàm

[a] dl. quid sit fugitiuus §. idem rectè ait.

[b] d. § apud Labeonem. ibi qui ad statuam Cæsaris confugit. & ibi, qui in Asylum uel quod aliud confugit. et § fi. instit. de ijs, qui sui uel alie. iur. sunt. & C. de his, qui ad eccle. confu. & de his, qui ad statu. confu.

[c] d. §. fi. & dictis titu. de his, qui ad eccle. cōfu. et de his, qui ad statu. cōfu.

[d] locis proximè allega.

[e] Archidia. c. quæsitum. 18. q. 2. Hostien. in summa de immu. eccleſiar. §. in quantum nu. 12. uerſ. quid ſi quis cum fugit. & Abb. c. ſanè. poſt Antoni. de Butr. ibi. de immu eccle. Anto. corſe. ſingulari. uerb. Cardinalium. & uerb. priuilegiū immunitatis. Alex. Rub. ff. de noui. ope. nu. col. 3. Gomeſ. §. pœnales col. penult. inſti. de actio. & quæ latè. Allegan. in addi. ad ſingular. Romani. 339. dicamus adſolatium.

palàm est. soli quippe, qui suo perfugio inui-
diam alijs creare voluerunt: quiue armati, & nõ
minus ferri fiducia, quàm loci religione freti,
eò confugerunt: ad pœnã vocantur.[a] ceterum,
qui nihil admiserunt: his, siue ad principũ sta-
tuas, siue ad sacram ædem suæ defensionis gra-
tia profugissent: tutissimum esse receptaculum
133constat. Ita † vt seruos durius habitos, &
propterea ad principũ statuas ædemue sacram
confugientes, venundare bonis conditionib.
134domini compellantur.[b] & merito: expedit †
enim publicè, vt suis quisq; rebus non ex ani-
mi libidine, sed ex præscripto legum potius
vtatur,[c] illibatam esse deniq; dominorum in
135seruos potestatem oportet.[d] Quis † enim
ferat immanem Vedij Pollionis equitis Ro-
mani sæuitiam, qui cœnante apud ipsum Au-
gusto, seruum ob crystallinum inter mini-
strandum fortè fractum, extemplò interfici, &
murenis obici iussit: iræ suæ obtemperaturus,
nisi Cæsar prouolutum ad suos pedes seruum,
non mortem, sed mortis genus deprecantẽ ser-
uauisset. Qua de re Annei Senecæ ex libro, quẽ
de ira ad Nouatum scripsit, subicere verba pla-
cuit. Cùm diuus, inquit, Augustus apud Ve-
dium Pollionem cœnaret, fregit vnus è seruis

[a] *l. unica. C. de ijs, qui ad stat. confu. & l. si seruus. C. de ijs, qui ad eccle. cõfu.*

[b] *§. fi. inf. de ijs qui sui uel alieni iuris sunt.*

[c] *d. §. fi.*

[d] *d. §. fi.*

Cryſtallinum: ex quo rapi eum ad mortem
[a] d. §. apud. Labeonem. & d. §. ſanè. & d. l. unica. & d. c. inter alia. Vedius iuſsit: nec uulgarem quidem, nam murenis obiici iubebatur: quas ingens piſcina cõtinebat. Quis non putaret hoc illum cauſa luxuriæ facere? ſæuitia erat: ſed euaſit è manibus puer, & ad Cæſaris pedes confugit: nihil aliud petiturus, quam vt aliter periret: ne eſca piſciũ fieret. in quo adeò motus eſt nouitate cru-
[b] d § fi. & Cynus d. § ſanè & Abb. d. c. inter alia. delitatis Cæſar, vt illum quidem dimitti, & cryſtallina potius omnia perfringi iuberet: piſcinamq; compleri. refert hæc Petrus Crinitus lib. vi. de honeſta diſciplina. cap. x. 136

[c] Cynus. d §. ſanè per ill. tex. & Abb. d. c. inter alia. Apparet † itaq; perfugium ad Principum ſtatuas, ædemúe ſacram, & conuenienter ad Aſylum delicto quandoq; carere. [a] quandoq; etiã ex re eſſe publica. [b] ſæpe quoq;, & cùm quid delictum eſt à ſeruis, principalium ſtatuar. ædis ſacræ aut Aſyli ſanctitudo veniam tribuit.[c]

[a] Cynus. d. §. ſanè per ill. tex. & Abb. d. c. inter alia. Nam, † cùm leuior eſt ſerui in dominũ offenſa, vt ſi fortè vini phialam ſeruus furtim hauſit, aliudũe aliquid poculenti eſculentiũe, quod ſperni poſsit, cõſumpſit, interuertitũe: antiſtes ædis ſacræ, quo confugit, ſeruum domino non
[e] d. §. apud Labeonem. uerſ. idem puto. reddit, niſi offenſam remittenti, & quidẽ iuraro.[d] At verò, quia ſeruis ad huiuſmodi præſidium confugientibus fugæ conſilium abeſt: [e] 137

niſi quid

nisi quid grauius admiserint, [a] loci religione à castigatione ac vi dominica defendentur: [b] & à crimine, ipso non fugiendi consilio. [c] nisi illò se contulissent, vnde recuperari à dominis non possint: aut quoquo modo abduci, hos enim Cælio fugitiuos esse. [d] ex quibus intelligere licet, quàm nullum, aut certè leue admissum sit seruorum in Asylum, aut quod aliud religione & iure sanctum confugientium. nam, nisi quid antè deliquerint: in iniuriamue alterius aut inuidiam eò se contulerint; eis, vt suprà docuimus, fraudi non est: non tantùm, quia id fecerunt, quod publicè facere sunt arbitrati, quasi sua decepti opinione id fuerint arbitrati, vt malè Bartolus [e] putauit: sed quia non fugiendi animo hoc fecerunt: hanc enim causam Domitius Vlpianus [f] adiungit: quæ, & si sola
138 subsit, fugæ eximit. [g] Igitur † seruum, qui in Asylum confugit: eò tantùm defendi à fugæ vitio, quod id publicè facere licere est arbi-
tratus, falsũ est. Est enim proculdubio rectè ar-
139 bitratus. Nã † & seruis, non tantum liberis, ad huiusmodi præsidium confugere licere, plus
140 quàm manifestum est. [h] Hoc † quidem ita, vt est in liberis hominib. constitutum, si iustis ex causis, non in alterius necem aut infamiam id faciant,

[a] l. si seruus. C. de his, qui ad eccle. confu.
[b] d. §. sanè. & ibi Cyn. & c. inter alia. & ibi Abb. de immu. eccle.
[c] d. §. apud Labeonem. uersi. idem puto.
[d] d. l. quid sit fugitiuus. §. item Cælius. ff. de ædili. edict.
[e] d. §. apud Labeonem.
[f] d. §. apud Labeonem.
[g] d. §. apud Labeonem. uersi. idem puto.
[h] d. §. fi. inf. de ijs, qui sui uel alieni iur. sunt.
[i] l. unica. C. de ijs, qui ad statu. confu. & l. capitalia. §. ad statuas. ff. de pœn.

a d.l. unica. & d.§. adstatuas.

id faciant. [a] Quid enim si eis dominus immoderatè vtatur? duriusue quid in eos statuat, & quod tolerari non possit? Extat † Antonini ad Ælium Martianum rescriptum, [b] quo de querellis seruorum, qui ex familia Iulij Sabini ad sacram statuam profugissent, cognosci iubet: & si asperius, quàm æquum est, atq; inclementius habitos, aut atrociore iniuria affectos constiterit, venundari præcepit: ita vt in eius domini potestatem nunquam reuertantur. Planum † itaq; à nobis factum est, de ceptum fuisse Bartolum, [c] qui eò solo seruum fugæ vitio eximit, quòd id feciſſet, quod publicè facere licere per errorem esset arbitratus: cũ ea re, sicuti docui, si iusta ex causa illò confugisset, nihil admodum errâsset. Quo † constituto Bartoli argumentum concidit: quo seruui facto in Asylum confugientis, quasi falsò id sibi licere existimantis, eius factum comparat, qui eum contractum iniit, qui vulgò iustus creditur: re autem vera fœneratitius est, cùm seruum non errâsse ostenderim: quippe cui in Asylum confugere licuit, [d] illum verò, qui talem contractum iniuit, & errâsse proponimus, & id perpetrâsse constat, quod humanæ diuinæq; leges vetant; [e] hoc est fœnerâsse, & hæc est vera quæstio

b §. fi. inf. de ijs. qui sui uel alieni iur. sunt.

c d. §. itẽ apud Labeonem.

d d. §. fi. & d. § sanè. & d. l. unica.

e c. super eo. & toto reliq. tit. extra. & lib. 6. & clẽ. de usur. & 14. q. 3. per totum. et Doc. l. 1. C. de sum. trini.

ra quæstio

ra quæstionis definitio apud Labeonē[a] & Cæ-
lium propositæ in specie serui in Asylum con-
fugientis, quem non opinio sola falsò sibi illò
confugere licere existimantis à fugæ vitio libe-
rat: contrà quàm Bartolus[b] scripsit; sed ipsum
cum primis non fugiēdi consilium.[c] At enim
fingamus in Asylum ei confugere non licuisse:
&, cùm illud esset arbitratus, errâsse: à quo de
licto error eū defendit: videamus? à fugæ certè
id est fugitiuus ne sit. Quid si esset fugitiuus?
144 an † fugitiuo fœneratorem comparamus? ne
quaquam verò: ex pœnis enim, quibus in illo-
145 rum admissa vindicatum est, pro † modo sci-
licet delicti imponi solitis,[d] licet cognoscere.
146 De † fugitiuorum delicto apud Calli-
stratum libro. xi. Digestor.[e] ita scriptum le-
go. fugitiui simplices, id est, vt ego quidem in-
terpretor, qui fugæ nullum aliud flagitium
adiecerunt, dominis reddendi sunt: ñs, qui se
pro libero gessissent, grauius coërcitis: nulla
itaq; in fugitiuos animaduersio est: nisi aliud
147 admisissent: nam † seruus fugiens rem natura-
148 liter licitā facit.[f] At † in improbum fœnera-
torum genus, si nihil præterea perpetrauerint,
omnes humanæ diuinæq; leges insurgunt.[g]
149 Sanè † enim eum quæstum sectantibus leges di-
uinæ,

[a] d. §. apud Labeonem.

[b] & Bart. d. §. apud Labeonē.

[c] d §. apud Labeonem uersi. idem puto.

[d] Glos. notab. e. meliore propo sito. 27. q. 1. in glos 2. not. cum concor. suprà 3. Decisi. nu. 341. alleg.

[e] l. fugitiui. ff. de fugi.

[f] Oldra. Cons. 39. nu. 6. & l. quid sit fugiti-uus. §. idem re-scē ff. de ædil. edic.

[g] c. super eo. & toto reliq. tit. extra & lib. 6. & Clemen. per totum de usur. & 14. q. 3. per totum & Doc. l. 1. C. de sūmā trini.

uinæ, quibus omnis humana cedit [a] auctoritas, æternas pœnas edicunt, [b] mutuo dato nihil sperare iussis. [c] Humanæ † verò in eius instituti homines ita duræ sunt apud veteres Romanos olim constitutæ, vt duplo sceleratior fœnerator sit creditus, quàm fur. qua de re Marcus Cato libri singularis, quem de re rustica scripsit. exordio Maiores, inquit, nostri sic habuêre: & ita in legibus posuere: furem dupli condemnari: fœneratorem quadrupli. vnde intelligere licere, idem M. Cato ait, quanto peiorem ciuem existimauerint fœneratorem, quàm furem. Huc † quoq; pertinet illud eiusdem Catonis, à quo cum quereretur, quid maximè in re familiari expediret: ordineq; respondisset illa quatuor, bene pascere. satis bene pascere, bene vestire. arare. post hæc interrogatus, quid fœnerari: tunc Cato, quid, inquit, hominem occidere? Quò † alluisse Augustinus ad Macedonium scribens videtur: qui trucidari pauperem fœnore dixit, [d] & rectè vtrumq; quidem: nam † vsura, vt ait constitutio, [e] exhaurit patrimonia: homines q; adeò omni pecunia exutos ad egestatem deducit: quare quodammodo vitam eripit: pecunia enim quædam est hominis vita; [f] & secundus, vt

[a] Bal. Authē. ad hæc C. de usur.
[b] Psal. 14. & c. 1. ibi animas de uorat. & ibi glos. de usur. lib. 6.
[c] Lucæ 6.
[d] 14. q. 4. c. quid dicam.
[e] d. c. 1. de usuris. lib. 5.
[f] l. aduocati. iuncta glo. in uerb. uitā. & ibi Cor ne. nu. 3. C. de aduoca. diuer. iudi. Bal. l. receptitia. nu. 4. C. de consti. pecu.

155 dus, vt quidã dicunt,[a] sanguis. Alimoniam † 156 denicꝙ auferre: necare[b] est. Quò † Plutarchus in eò libro, quem de vitanda vsura scripsit, spectãsse videtur: cùm fœneratores Harpyis similes esse ait: quas à dijs iratis missas Phineo Regi oculis capto epulas appositas deuorare, fabulata est antiquitas. 157 Porrò † pontificium ius fœneratores ab altaris communione excludit,[c] admissa sua confiteri volentibus aures claudit sacerdotum.[d] absolutionem petentibus abnuit.[e] ab impuris illorum manibus oblationes accipere seuero edicto vetat.[f] testamentum condere supremumcꝙ ordinare iudicium, quo nihil magis hominibus debetur:[g] fœneratoribus ius non est.[h] defunctorum relinquias sacro inferre loco, non licet.[i] 158 Leges, † quibus nequissimæ arti fœneratoriæ sit consultum, ferre, dictare, scribere, fraudi est.[k] latas delere iubet constitutio:[l] delere, inquam, non antiquare aut corrigere, non tollere aut abrogare dixit: nam † leges, quæ iuri diuino aduersantur, quales sunt omnes, quæ fœnori faciunt: nec tunc, cùm rogarentur promulgarenturcꝙ, vt auctor est Baldus,[m] valuerunt. 159 Locare † domos hominibus, Iudaicæ etiam superstitionis, qui fœneratitio sunt instituto, ci-

[a] *l. necare ff. de lib. agno. Corne l. de alimentis. nu. 3. C. de trãsactionibus.*

[b] *Corne. d. l. aduocati.*

[c] *c. quia in omnib. §. ideòcꝙ de usur.*

[d] *c. fin. §. nullus de usur. lib. 6.*

[e] *d. §. nullus.*

[f] *d. c. quia in omnibus.*

[g] *l. 1. C. de sacrosan. eccle.*

[h] *d. c. fi. §. fin. de usur. lib. 6.*

[i] *d c. quia in omnibus.*

[k] *Clemen. unica § nosigitur. de usur.*

[l] *d. §. nosigitur.*

[m] *Authen. ad hæc: nu ij. C. de usur. adde Cagno. l. curabit. nu. 4. C. de act. empt.*

[a] c.1.§. et quia. de usur. lib. 6. Alex. Cons. 75. nu. 2. lib. 5.

[b] d. §. & quia.

[c] d. §. & quia.

[d] d. Clemen. unic. §. fina. Bero Rub. de usur. nu. 73.

tibus impune non est.[a] Principes † hoc 161
genus hominum sua exigere ditione iubentur:[b] eadem necessitate res publicæ tenētur omnes. Tam † magnum autem fœneratorum 162
rum flagitium est, vt si quis fœnerari ius fasq; esse dicat: pro hæretico sit.[c] Plato, † 163
quem Marcus Tullius philosophorum deum appellat, ita fœneratoribus infensus fuit: vt ei, qui in fœnus accepisset: nec vsuram, nec sortem reddere, ius esse voluerit. Nec † mi- 164
nore odio istud quæstus genus est Cato prosecutus: qui fœneratores tota terra Sicilia exegit. Agis † autem, Athenensium Dux, om- 165
nium fœneratorum tabulas igni concremauit: qua flamma nullam sibi clarius fulsisse, dixisse fertur Agesilaus. Multa † consultò 166
prætereo, quæ delicti huius grauitatem atq; odium arguunt: apparere tamen ex his affatim potest inter fœneratoris factum & serui fugam, quæ Bartolus, esse paria non rectè putauit, quantum intersit: etiam si seruum, qui in Asylum[d] confugit, fugitiuis annumeremus. vt hinc, quàm fragile sit Bartoli[e] argumentum, abundè constet. quo pluribus, quàm erat fortassis opus, confutato, ad ea refellenda, quæ nos pro Polonica consuetudine tuenda attu-

[e] d. l. quid sit fugitiuus. §. apud Labeonem. ff. de ædili. edic.

[f] d. §. apud Labeonem.

[g] d. §. apud Labeonem.

limus, ue

limus, veniamus: vt diuinæ leges, quæ fœnus improbant, nulla disputationis nostræ parte offendantur, & non erit operosum fortassis hoc præstare: ea quippe, quæ legi diuinæ aduersantur, infirma sunt per se: & facilè veritati cedunt: quæ nullis humanis artibus aut ingenio vinci potest aut expugnari. 167 Et quod dicebam, culpam non intelligi, quæ consuetudine admitteretur. & rursus, publica consuetudine permissum delicto vacare: & quæ cetera de consuetudine in eandem sententiam attuli; ea quæstionem nostram haudquaquam onerant. non enim, quæ eiusmodi sunt consuetudine dicam contineri: sed vsurpatione potius atq; corruptela. hocita, quod ad nostram quæstionem attinet, si quid sit, quod iuri naturali atq; diuino aduersari proponatur. hoc enim in iure gentium responsum, ad ius naturale & diuinum Angelus lib. XL. VII. Digestor. apud Domitium Vlpianum produxit: et sum- 167 mam habet rationem. Nam si introduci consuetudine non potest: vt piscari quē, aut euerriculum ducere in mari ante prætorium nostrum nostrasue ædes iure prohibeamus: id est si ius gentium vlla parte consuetudine violari non potest: quomodo, quæ iure natu-

a c. fi. de cõsue. Angel. l. iniuriarum. t. §. fi. ff. de iniur. Marsi. l. 1. in prin. nu. 103. ff. de sicar. & l. si quis ne quæstio. nu. 63. ff. de quæstio.
b d. §. fi.
c d. §. fin.

ræ, aut

ræ. aut quod idem valet,[a] dei cõtinentur: cõ-
suetudine tolli posse dicemus? est si quidẽ tan-
to, quàm gentiũ naturæ ius potentius: quanto
natura, id est Deus,[b] homini præstat. fieri de-
nicq; nõ potest, vt naturæ ius diuina quadam
ꝓuidentia constitutũ, & ꝓpterea, vt Deus illi-
us auctor, nullis mutationibus obnoxiũ,[c] Æ-
quũ ite semper ac bonum,[d] humanis placitis
tollatur. Enimuerò † si quid, quod iuri 169
naturali repugnat, introductum moribus est:
id, vt modò dicebam, vsurpatio aut corrupte-
la potius appellari, quàm consuetudo debet:[e]
ne quisquam sibi temporis longinquitate blã-
diatur in ijs, quæ iuri naturali atq; diuino ad-
uersantur. Nam, † vt eleganter ait con- 170
stitutio,[f] tanto grauiora sunt peccata, quanto
diutius infelicem animam detinent alligatam:
augericq; non minui diuturnitate.[g] Reddit 171
item iteratione atrociora delicta & augeri:
cũm repetũtur:[h] palàm est. duriusq; in eos vin-
dicatum legibus est, qui delinquere consueue-
runt: quàm qui quandoq; deliquisse propo-
nuntur.[i] inconstans denicq; est dicere, illud ius,
cuius transgressio peccato non vacat, sæpius
peccando.

[a] Glos. in pr. n. inst. de iure natu. genti & ci-ui. & item inst. de obli. quæ ex delic. nascũ. & Alex. l. iulian9. de conditio & demõs. et Marc. d. l. 1. in prin. nu. 102. ff. de sicar.

[b] d. glos. inst. de iure natu. gen. & ci. in prin. cum cõcor.

[c] §. sed naturalia. inst. de iure natu. ge. et ciui.

[d] l. penulti. in prin. ff. de iusti. & iu.

[e] d. c. fi. de consuetu. & Angel. d. §. fi. d. l. iniuriarum.

[f] c. fi. de consue. & c. cùm in ecclesiæ. de dec. Paris. Conf. 68. dubium exoritur. nu. 246. uol. 4.

[g] c. cum haberet. in fi. de. eo, qui dux. in mat. & c. non satis. & c. seq. de simo.

[h] l. cũ cõ cor. ibi in glo. alleg. C. de Episcopali. audi. & Tira. trac. de pœn. cau. 42. nu. 14.

[i] d. l. 3. cum concor. C. de epis. audi.

peccando antiquari.[a] si quis verò nihil vetare dicat, quo minus diuinum ius, quod perpetuam prohibitionem non habet, id est à quo casus aliquis exceptus reperitur, humana lege angu-
stetur:[b] vt in homicidio, quod, quia ita iure di-
uino prohibitum est, vt quandocǫ cædes frau-
di non sit:[c] lege humana quibusdam casibus impune admittatur:[d] ita etiam in fœnore dica-
172mus: quod † inter se agitare ita vetere lege di-
uina Iudæi erant vetiti, vt tamen non suæ gen-
tis hominibus optimo iure fœnerare potue-
rint: hoc enim nominatim cautum esse con-
stat.[e] sed quia, vt rectissimè quidam interpre-
tantur,[f] ea fœnoris permissio cum non suæ gentis hominib. extra Chananæorum perso-
nam non est accepta, nostram quæstionem nō onerat: disputamus enim nos de eo fœnore, quo quid de alieno cui quæritur: Iudæos au-
tem exercito cum Chananæis fœnore nihil sibi de alieno quæsituros fuisse: quicquid enim habuerant Chananæi, id dei iussu atcǫ edicto factum erat Iudæorum.[g] à Chananæis itaqꝫ vt iniustis rerum suarum possessoribus, quod oc-
cupabant, recuperare tanquam suum Iudæis si-
ue manu, siue qualibet machionatiõe licuit: idcꝫ
173 sine vllo fœnoris vitio.[h] Neqꝫ † enim eos,

[a] d. c. fi. cũ com. cor.
[b] Bar. l. omnes populi. 3. q. pru. & ibi alij. ff. de iusti. & iu. & Bal. l. fi. nu. 4. C. si. contrà ius uel uti. pub.
[c] C. 1. de homici.
[d] C. quãdo. licet. unicuiq;. sine iu. di. se uindi. l. i. & 2. & l. ut uim. & ibi Doct. ff. de iusti. & iu.
[e] Deuter. 23. D.
[f] refert. Ana. c. 1. col. fi. uers. alij theologi. de usur. idem. c. cõquestus. etiã col. fi. in prin. ubi latius, eo. tit.
[g] Ananiã locis proximè alle.
[h] Ana. locis proximè alleg.

qui suum ab iniusto possessore recipiũt, delinquere dicendum est: nec, quo modo suum quis ab hoste vindicet, distinguere debemus. nam, vt apud Vergilium ait ille, dolus, an virtus, quis in hoste requirat? Et † idcirco si, vt 174
rem meã à depositario, commodatario aut fure recipiam: mutuam pecuniam dem depositario, commodatario aut furi: fœnerator non sum dicendus: meum enim & hic consequor: ita nec Iudæos suum à Chananæis cõsequutos pro fœneratoribus fuisse. Hac † me cau- 175
tione semel vsum repeto: & bonum nomen fecisse, quod erat pessimum: cùm à quodã esse se meo in ære per perfidiam negante, nouo ære mutuò dato, chirographum, quo se vtramq; summam debere fateretur, extorsi: quod factũ delicto vacare constat: Quid enim admisi, meũ consecutus?[d] Adeò † autem suum perse- 177
quentibus fauent leges: vt, quod quis iudicio suscepto extorquere non potest: quia nec tabulis id suum probare, nec testibus forsitan potest: huic, quod tantidem sit, furtim auferre ius esse placuerit. Conuenienter † fur- 179
tum passo, qui furi, si socios indicãsset, impunitatem pacto conuento promisit: si post iudiciũ fidem non seruet: fraudi non esse, responsum est.

[a] l. quod autem §. apud Labeonẽ. ff. quæ in frau. credi.
[b] Ana. c. 1. col. 5. in fi. uers. nota bene glos. de usur. post. Abb. ibi nu. 5. in fi. p tex. c. dominus. 23. q. 2.
[c] Bero. Rubri. de usur. nu. 70. Argumen. c. 1. in fi. de usur.
[d] d. l. quod autẽ. §. apud Labeonem.
[e] Innocen. c. cũ olim 1. de restitu. spolia. Floria. l. itaq; ff. ad le. Aqu. Feli. c. quoniã. col. fi. de simonia. per glos. c. ius gentiũ. uerb. sediũ ibi nisi fortè 1. distinc. idẽ Inocẽ. c. quia pleriq;. de im. eccle. Bal. l. 1. col. 2. C. de test. Alex. cõs. 131. circa primũ. col. 1. uol. 1. & quæ latè allegat Mars. sing. 177. nu. 6.

est,[a] nec tantùm, cùm nostrum, quod quis fortasse occupâsset, consequimur: à fœnoris abs-
178 sumus vitio: sed † & cùm, quod nostra interest, persequimur: vt si fundum vendidi & tradidi: emptor verò pretium non soluit: nam, quin damnum fructuum, quos ex fundo percepit emptor, & eram ego, nisi fundum tradidissem, percepturus, resarciri mihi, rectè pe-
179 tam: nulla dubitatio est.[b] Et † hoc æquitas postulat naturalis: ne quis cum alterius detri-
180 mento fiat locupletior,[c] Idem euenit nullis fructibus ex fundo vendito perceptis: si, quia emptor pretium non numerauit, sub vsuris tantundem pecuniæ accipere habui necesse: aut in pœnam ob nõ solutam creditori pecuniam incidi: & certum esse Butrigario auctore refert Anagninus:[d] resarciri hoc mihi
181 damnum ab emptore debere: & esse valdè notandum ait. Idem † ex contrario scribit Baldus,[e] cùm rem non tradidit venditor, ex qua nullus fructus per rerum naturam percipi potest: hoc est lapides aut tigna: emptor autem, vt fidem contractus impleret, pecuniam sub vsuris accepit: eas enim vsuras à venditore consecuturum emptorẽ Baldus ait: & hoc Ancharanus,[f] Paulus Castren. Pontanus,

[a] Ioan. Andr. in addi. spe. Rub. de fur. et Marsil. d. singular. 177. nu. 5. mahitijs.
[b] l. curabit. & ibi Doc. & late Cagno. C. de actio. empti. l. nam hoc natura. cũ cõcor. ibi in glos. al. leg. ff. de condic. indebi. e. suam. & ibi glos. de pœn. Dynus. e. 2. de reg. iur. lib. 6.
[c] conquestus. col. 2. uers. adde etiam. de usur. l. usuras. nu 8 C. de usur. p. l. Lucius Titius. secũdũ unã lecturã. ff. de actio. empti. & uen.
[d] l. usuras. p. l. Lucius Titius ff. de actionibus empt.
[e] Cons. 376.
[f] l. 2. C. de usur.

[a] Conſ. 101. propoſitæ. ucr. 3.
[b] l. cum ſeruus. § fructib ff de lega 1.
[c] Conſ. 83. col. 3. lib. 4.
[d] d.c.cõqueſtus. col.2.uerſ quæ rit.
[e] l. curabit nu 20. C. de actio. empt.
[f] d.l. uſuras. d. l. uſuras.
[g] d.c.cõqueſtus.
[h] d.l. uſuras.

nus,[a] Ioannes Imoléſis,[b] Socinus,[c] Anagninus & Cagnolus[d] verius putant: ſentẽtia † Saliceti[e] 182 damnata, qui negabat onerari vẽditorem earũ vſurarũ refuſione debere: quarum ſoluẽdarum mora ſua nullã emptori neceſsitatẽ impoſuiſſet: ante omnẽ enim eius morã pecuniã ſub vſuris acceptã. iuſtam eſſe verò emptoris cauſam agebat Salicetus,[f] ſi illas vſuras ſibi refundi deſideraret: quas poſt venditoris morã contraxiſſet. ſed Anagninus[g] & illas, quæ ante vẽditoris morã, deberenr: præſtari oportẽre diſputat. nõ enim ſpectari venditoris morã in ꝓpoſita ſpecie, ſed ꝓfidiã, ait: qua factũ eſt, vt mox ꝓtio numerato rẽ emptam nõ acceperit emptor: vſuſq; nõ fuerit: quod cõſequutus, vſuris plecti, æquo ſuſtinuiſſet animo. ſcribit idẽ Anagninus hãc Baldi ſententiã poſt eos, quos ſuprà citaui, Laurentiũ quendã in ſingulari de vſuris cõmentario ſecutũ: & ego nõ inuitus probo: ne vẽditoris perfidia tranſeat impunita: & deluſus emptor fruſtra ſe vſuris onerauerit. Quod † Baldus[h] in 183 emptore dixit, idem in quocunq; pecuniæ debitore eſt generaliter reſponſum: vt ſi, quia ſua die non ſoluit, accipere ſub vſuris pecuniã creditorem oportuit. Nam hoc damnum reſarcire debitorem creditori debere placuit. &

ita innocen-

ita Innocentium [a] scribere Ludouicus Pontanus [b] refert. Et hoc eundem Baldum post Accursium lib. iiij. Principal. constitutionum scribere lego. Quod & Alexander [d] Tartagninus uerum esse putat.

184 Sed † non modò damnum, quod quis alieno facto sentit, resarcitur: uerùm & lucrum, quod erat uerisimiliter facturus, & non fecit, præstari debet. idq; post Petrum Ancharanum, [e] qui consultum ita se respondisse refert, & Nico. [f] Abb. idem Anagninus scribit [g] in ea specie, cùm ei pecunia suo tempore non soluta proponitur, qui negotiari solitus est, consecuturum enim eum à debitore tantum ait, quantum, si eam pecuniam habuisset, & exercuisset: erat uerisimiliter lucraturus: iudice eius rei modum æstimaturo. Hæc Ancharanus & Anagninus. [h] idem ante eos Iacobus Rauennas, Cynus [i] & Baldus putauerunt: & posterior [l] ætas admisit.

185 Secundum † quæ Petro Arciecouio causarum sublechiticarum apud Regiam auditori, amico me consulenti nuper respondi in ea specie, cùm socius distracta societate pecuniam, quam alter socius contulerat, retinuisset: diuq; restituere recusâsset. dixi enim, quantum hic, si eam pecuniam habuisset & exercuisset, fuisset uerisimiliter

[a] c. 2. de usur.
[b] Cons. 101. pro positæ in prin.
[c] l. cum allegãs nu. 14. de usur.
[d] Cons. 221. sup titulo. nu. 2. & eq. lib. 2.
[e] d. c. cõquest 9.
[f] d. c. cõquest 9. nu. 6.
[g] d. c. cõquest 9. col. 2. uers. quare.
[h] d. c. cõquest 9.
[i] Authẽ. ad hæc C. de usur.
[k] l. cunctos. populos. C. de sũmi trini.
[l] Aleu. cõs. 221. super. tit. nu. 9. lib. 2.

militer lucratus: tantum ei refundere socium debere: qui pecuniam auarè post distractam societatem retinuisset: & per hoc eius impedijsset negotiationem, & ita ius dictum est.

[a] d. c. conquæstus. nu. 6.

Conuenienter † his in mutui specie Nicolaus Abbas, [a] qui & superiora probat, respondit, qui si negotiari solito pecunia, quam mutuo dedisset, quo tempore conuenit, non restituatur: quanti eius interest, præstituta die pecuniam habuisse, tantum à debitore eum cõsecuturum scribit. id est quantum lucri uerisimiliter ea pecunia facere potuisset. quod in iusdicentis arbitrium, ut est dictum suprà, referendum ait. & ita euenit, ut non modò damni, quod quis fecit, sed & lucri, quod facere potuit, ineatur ratio. quod summam habet æquitatem: & meritò à plerisq; omnibus comprobatum [b] est.

194

[b] Cynus post Iacobum. Rauen. d. Authen. ad hæc Bal. d. l. 1. C. de iũm. trinit. c cõc or.

Et † Domitij Vlpiani [c] responso est consequens: qui in ea specie, cùm quidã pecuniã traiectitiam dedisset, Ephesi receptus, ubi sub pæna uel pignoribus pecuniam debebat: & quia sua die Ephesi pecunia redita non est: pæna commissa est: uel pignora distracta. uel cùm fiscò aliquid debitum esset, res stipulatoris uilissimo uenijt: Iulianum Labeonis opinionem secutum putâsse scribit: ut

195

[c] l. 2. in fi. ff. de eo, quod cer. lo.

tra tra iecti-

tra traiectitiam pecuniã stipulatorẽ, quãti eius interesset, Ephesi sua die eã reddità, rectè peti turum, tantundem idem Vlpianus [e] in eo re spondit, qui merces esset solitus comparere. ut non solius damni, sed lucri quoq; ratio habe atur. idq; totum iudicis arbitrio contineri, Ti tus Gaius [b] ait. Quem in his æquitatem ante oculos habere conuenit. [c] igitur si ultra sortẽ, quod interest, sine ullo usuræ metu rectè peti tur: si quis, quod eius est, consequatur: multo minus erit usuræ uitio obnoxius. [d] Dubi 188 standum † itaq; non esse, quin Iudæi fœnerare Chananæis, utpote suæ terræ reiq; suæ occu patoribꝰ. potuerint: [e] nullumq; uitium eorum facto infuisse, ut nec hodie inest, si quis, data mutuò pecunia, ad quid aliud. quod suũ esset, 189 sibiũe deberetur, perueniat. [f] Solũ † quip peid fœnus improbatũ est, qd' sorti de alieno accedit, quod genus quæstus solum diuina lex uetus exercere uetuit: [g] ut proculdubio Iudæ orum vulgus, auaritia cæcum, falsò sibi persua serit: de alieno quicquam olim suo adicere pa trimonio per fœnus licuisse. quod nostrorum pleriq; [h] paulo minus considerati uerum puta uerunt. Quorum error ab ijs, qui altius sunt ac santius philosophati, deprehensus & detectus

[a] d.l.1. inst.
[b] l. 2. ff. de eo. quod cer. lo.
[c] l. qd' si Ephe si. in fi. ff. de eo. quod cer. lo.
[d] l. quod autem §. apud Labeo nem. ff. quæ in frau. ard.
[e] Refert Ana. c. 1. col fi. uers. alij theologi. de usur. idem c. cõ quæstus. eliam col. fi. in prin. ubi Latius. eo. tit.
[f] d. §. apud Labeonem. & Bero. Rub. de usur. nu. 70. post Ana. c. 1. col. 5. in fi. uers. nota bene glos. de usur. & ibi. Abb. nu. 5. in fi.
[g] Exodi. 22. D. & Leui. 25. E. & Deut. 23. D. & Nec. 5. B. et Psal. 14. B.
[h] Alex. Cons. 1. nu. 3. uers. secundo principaliter. lib. 2.

est fœnerandi facultate in solos Chananæorũ populos contracta: planoq; facto suum recipere, non alienum quærere fœneratitia arte
[a] Luc. 6. E. fas olim fuisse. Nec, † si uetus ius diuinum fœnore quæstum quærere à quibusdam personis fas esse, significare uideatur: dubium ea res quenquam detinere diutius debuit: lex [a] enim noua, Christi dei ore prolata, omnem eximit dubitationem: quæ ita fœnus uetat, spe quæstus eius etiam damnata, ut nullam excipiat
[b] Barto. l. omnes populi. 3. q. principal. ff. de iusti. & iu. & Bal. l. fi. nu. 4. C. si con. ius uel utili. pub. personam: à qua fœnus auferre fas sit: igitur humana lege constitui non potest, ut illo aut illo casu liceat fœnerare: ut nec mœchari, aliúdue facere, quod lege diuina nullo unquam casu licuit. [b] cùm præsertim, si quid in hoc genere quæstus contrà ius diuinum constituere
[c] l. 2. ff. de legib. tur, peccandi fieret potestas: cui obuiam ire legis lator debet: Cuius † partes sunt lata lege peccata corrigere: non indulgere. [c] solutũ
[d] Alex. Cõs. 240 nu. 8. lib. 6. post Ancha. & Ana. & alios supra nu. 69. alle. est & illud Argumentum de cæde inter pueros Bononienses lapidibus de more certantes facta: [d] Sic † enim cœdẽ lege diuina uindicari, ut quandoq; impunita sit. quo iure fœnerare, id est fęnerãdo quæstũ quærere, nullo casu licuisse, suprà constitit. Tametsi † alere eã pue-
[e] c. 1. de homi. rorum insaniam in ciuitatibus bene constitutis, ut

tis, ut more usurpato lapidibus certent, haud
194 sanè decet. Nec † uideo, etiam si magnis
auctoribus [a] cædes ita facta defendatur, quo-
modo introduci à pueris consuetudo possit,
195 à quibus lex ferri non potest: [b] Quæ †
consultum prudentiũ uirorum est, [c] non pue-
rorum: eiusq; ætatis, quæ, quidquid uidet, ig-
norat, [d] aut proximæ. Nec quo magis facta in
eo certamine cædes transire debeat impunita,
principis tolerantia in ea certandi licentia con-
uiuentis adiuuatur. Nam & si ea re consuetu-
do comprobata maximè uideatur: [e] quia ta-
men cædes iure diuino prohibetur: ad eius de-
fensionem nullius haberi momenti id totum
196 debet. Absurdum † enim uideri, ut Hip-
polytus [f] Marsilius ait, consuetudine ius diui-
num antiquari: quod nullius auctoritate prin
cipis, vtpote inferioris tolli potest: aut immu
197 tari. [g] rectè hæc quidem à Marsilio. Nam †
ut in leges humanas, non uilis sit consuetudi-
nis auctoritas: in ius tamen diuinum nullius
198 est momenti. [h] Non † tamen illa rectè, qui
bus consuetudinẽ Bononiensem defendit: cùm
cædem in illo certamine factam ob certantium
multitudinem in punitam esse debere scripsit.
quod miror Doctori in crimen num causis ex-

 ercitatissimo

[a] Alex. d. Cons. 240. nu. 8. post. Anchara. & Alios. supra. nu. 96. alle Adde Tiraq. de pœn. cau. 42. nu. 1.
[b] l. de quib. ff. de legib.
[c] l. 1. ff de legib.
[d] l. 1. §. impuberes. C. de sal. mone. & c. exparte. & ibi glo. de corruptia.
[e] Salice. l. nullo perill. tex. C. de Iudæ. cũ cõcor. supra nu. 211. alleg.
[f] l. 1. nu. 102. ff. de sica.
[g] c. cum inferior. de maio. & obe. glo. l. fin. C. si cõ. ius uel uti. pub. & c. cũ sit. qdã 25. q. 1.
[h] Angel. l. iniuriarũ. §. fin. ff. de iniur. et Mar sil. l si qs, ne quæstio. nu. 71. ff. de quæst. et d. l. 1. nu. 103.

exercitatissimo in mentē uenire potuisse. quòd enim multitudinem excusat: hoc præsenti quæstioni nō seruire, palàm est. multitudinē quippe, quà colluctatione lapidibusúe decernunt, delinquere: non quà ille uel ille occiditur. cuius cædes ad unum, si unius ictu perijt: aut si plurium, ad quosdam, non ad multitudinem pertinet: cui parcere, ut rectè hac parte Marsilius ait, constat oportêre.[a] Igitur † si quæratur, ueuia digni sint, qui more recepto, quasiq́ solenni colluctatione lapidibusúe certant: excusare eos quidem potest multitudo; etiam si nulla ita certandi esse consuetudo proponatur. sin uerò tractetur, cædes in eo certamine facta, esse ne debeat impunita, quia id ad unum duosúe, à quo quibusúe quis interfectus est, nō ad multitudinem pertinet: alia erit inspectio, cædesq́ facta proculdubio allegatione multitudinis exclusa uindicari debebit. Hoc ita, si sciri cædis auctor potest: eo enim ignorato, impunitum erit delictum: nec multitudine excusabitur. Quod † in illa specie responsum esse didici, cùm è quatuor, qui in domo erant, unus iacto lapide quem percussit: nec sciri, qui lapidem iecerit, potest. placuit enim nullum è quatuor ob incertitudine ad pœnam uocari.[b]

[a] c. sane. & ibi glos. de tēpor. ordi. & c. ut cōstitueretur. hoc distin. & c. quoties. 2. 1 q. 7 & c. comesationes 44. distin. & non potest. 23. q. 4.

[b] Alle. latè Mar Rub. de proba nu. 419 Alex. Cons. 50. nu. 7. lib. 1.

Idem

201 Idem † quosdam [a] tradere scio, cum in plurium aggressura uno accepto uulnere occisus quis esse proponitur: & percussor ignoratur: omnes enim & hîc extra pœnam fore placuit.

202 Vtrunq; † illa ratione, ne auctore delicti non reperto, de suspicionibus quis damnetur: quod fieri non debere diuus Traianus Adsiduo Seuero rescripsit.[b] quod est sapientissimè constitutum: ne eo, qui deliquit, incolumi, qui in
203 sons est, fortè plectat. Satius † enim esse, ait lex, impunitũ reliqui facinus nocẽtis: q; inno-
204 cẽtem damnare.[c] Marsilij † itaq; sententiam non sequor, cædem ita factam multitudinis allegatione defendentis. Nunc ad falsi pœnam ueniamus: qua non plecti tabelliones est dictum suprà: qui absentes quasi præsentes tabu-
205 lis adscribunt.[d] quod argumentum fortissimũ est. Habetur † enim falsi crimen maximum
206 atq; grauissimum. quo, ut Paulus Castrensis est auctor, nullum magis hominis famam one rat atq; existimationem. Adeò † ut, cùm damnatus facinorum suorum pœnam redditurus Cardinalicij ordinis antistiti obuiã factus supplicio liberetur,[f] tamen si ob falsi crimen eam sententiam

[a] Glos. l. itẽ Mela. §. sed. & si seruũ plures. ff. ad. l. Aquil. Anchar. Cons. 217. in Christi. nomine speculat. tit. de homi. §. 1. pone quod quatuor homines. & Anania. c. significasti. 2. col. 14. Alex. Cons. 15. uiso processu. lib. 1. & Cõs. 2. col. 1. lib. 7. & quæ latè allegat Marsi. Rubri. C. de proba. nu. 418.

[b] l. absentem. ff. de pœn.

[c] d. l. absentem.

[d] Alex. d. Cons. 240. nu. 8. cum concor. suprà nu. 96. allegat.

[e] Cons. 151. uidetur. discendum. post prin. Marsi Rub. ff. de fal. nu. 17.

[f] Bal. Paulus. Paulus Castren. l. Castrẽ & Sali. C. de appel. & las. § pœnales. circa si. inst. de act. iterũ addictos. C. de Epis. audit & Cæpol. cautela. 2 et Barb. trac. de præstan. Cardi. q. 9. parte. 1. per totã. q. & Corse. sing. uerbo Cardinalis. & Marsi. Rubri. ff. de fal. nu. 13. &

eam ſententiam excepit: eximi pœnæ non poteſt.[a] ſunt alia pleraq; quæ ob eius delicti magnitudinē ſinnt recepta.[b] Deſcendit † quoq; falſi crimen iure diuino, quo æquè falſum dicere atq; fœnerare uetamur.[c] ut ſi conſuetudine, qui falſum admiſit, defendatur: defendi merito debeat, qui conſuetudinem fœnerandi receptam ſecutus, fœnus exercet. & ita ſanè dicendum uideretur. & non dubito, quin ad hūc modum ſit generaliter reſpondendum.

Hoc † ita, ſi falſi conſilio quid factum propo-natur: quod in ſpecie, quam Baldus[d] adfert, non euenit. cùm Tabellio quaſi præſentibus tribus ærarij quæſtoribus pecuniam illatam ſcripſit: unus autem abeſſet. illud enim, ut Baldus[e] ait, ratione non carere: quaſi, ubi maior pars ſit, ibi omnes eſſe uideantur.[f] adde, ut idē Baldus[g] ſcribit, id, de quo rei ſumma erat, id eſt pecuniam ærario iliatam, uerum fuiſſe, ea præterea re abſenti nihil nocitum eſſe. denicq;, ubi quid bona mēte ac propoſito fieret, ibi falſum eſſe nullum poſſe. ita Baldus,[h] & rectè.

Nam † ut dicere ſolemus, ream linguam nō facit niſi rea mens ita niſi rea mens ream non faciet manum ſcribentis. conſtat item, à quo dolus abeſt: eum nulla falſi pœna teneri.[k] etiā ſi non

* ſtig. 273. notißimum. eſt. uerſ. quib. etiā add. poteſt. & Tiraq. trac. de pœn. nu. 1. & ſeq.

[a] Idem Marſ. d. Rub. de fal. nu. 14.

[b] Idem. Marſ. d. Rub. ff. de fal. nu. 15.

[c] Exodi. 20. C. & ad Roma. 13. C.

[d] c. 1. in. prin. uerſ. ſed pone de ſeu. cogni. ed. c. 1. in prin uerſ. ſed pone. de ſeu. cogni.

[e] l. quod maior. ff. admuni.

[f] ed. uerſ. ſed pone.

[g] d. c. 1. de ſeudi cogni.

[h] c. homines. 22. q. 2.

[k] Marſilius. ubi Ange. citat. Rub. de falſis. nu. 5.

si non nesciam Henricum Cardinalem Hostiensem contrà putâsse: & eam consuetudinem, quòd falsi crimen induceret, improbâsse, cuius opinionem ipse Baldus[a] retulit.

10 Illud, † quod sequenti loco pro contraria sententia dicebatur, ut quemadmodum lege, ita & consuetudine, cuius par est auctoritas,[b] permitti usuræ possint: expeditum habet responsum. nam, ut fatear, parem esse consuetudinis & legis auctoritatem: & Romanorum legibus usuras esse permissas: potuisse tamen permitti negabo. cùm enim inter omnes constet,[c] usurarum prohibitionē iure diuino descendere: Quod † ius diuinum uetat, id

11 nulla humana constitutione permitti potest. non magis, quàm, ut Baldus[d] eleganter & piè scripsit, domini lex contrario serui placito tolli. Adde, populum Polonum condendæ legis auctoritatem non habere: sed simul cum Rege & senatu, ergo connenienter nec consuetudinē potuit introducere.[e] quòd si quis regis & senatus tolerantiam pro consensu esse respon-

12 deat,[f] hunc falli dicam: Tolerantia † enim

13 in ijs, quæ peccato non uacant, non habet consensum: [g] ut in lupanarijs. Ita † enim lo-

d an. Imolen.

[a] d. c. 1.
[b] l. de quibus. & ibi Doctores ff. de legib.
[c] c. super eo. et ibi Docto. de usur. & l. 1. ubi omnes. C. de fum. trini.
[d] Authē. ad hæc C. de usur. Cagno. l. curabit. nu. 3. C. de actio empt.
[e] d l. de quibus. & ibi Docto.
[f] Salicet 9. l. nullus. pill. tex. C. de Iudæ. no. per glo. & Doc. c. quia circa. de consan. & affi. ētl 1. §. scientiā. ff. de. tribu. actio. & l. 1. §. magistrū. ff. de exerci. acti. & Alex. Conſ. 8. nu. 11. lib. 6. & Cōſ. 1. circa finē ulti. col. uerſ. phoc dicit. lib. 2 & q3 late alle Marſi prac. crimi. §. aggredior. nu. 28 &

sing 77. patiētia quē omnino uide. [g] Abb. c. nisi. de præb. Gōe. c. 1. nu. 132. de cōſti. lib. 6.

an. Imolen. & Ludouico Pontano auctoribus[a] conniuere principes in mulierum flagitijs, quæ corpus suum in lupanario prostituunt, ut tamen uulgati corporis causa promissum persequētibus non opitulentur. Nullam enim, inquiunt, qua illud consequantur, proditam esse actionem. Licet † enim non turpiter accipiat stupri pretium, quæ illud uitæ genus elegit: [b]quia tamen turpiter facit illud uitæ genus sequens, turpiter uulgati corporis mercedem petit.[c] Hoc † quidem in ijs, quæ palā quæstum faciunt. nam quæ furtim ac clàm suo pudori non parcunt: hæ semper turpiter faciūt: & quà pudori suo non parcunt: & quà pretium petunt: & quà ultro oblatum accipiunt. Idcircoq; † Cyno,[d] Angalo,[e] Paulo[f] Castren. Fulgosio[g] & Iasone[h] auctoribus, quicquid corpore suo quærunt, fisco uindicatur.[i] cùm quæ meretricio sunt instituto, sibi, ut ijdem scribunt, [k]quærāt: & propterea de quæstu testari, eleemosynam dare, decimam soluere possint.[l] Tanto † autem regis & senatus tolerantia magis abest à consensu in usuræ crimine, quàm in uulgaris meretricij flagitio, quāto fœneratio improbior, quàm meretriciū est. Nam, ut turpiter meretrix faciat, quà meretrix est; eam

[a] l. affectionis. ff. de donat. ante & eos Accur. l. 4. §. sed quod meretrici ff. de condi. ob turp. cauf.
[b] d. §. sed quod meretrici.
[c] d. §. sed quod meretrici. l. cū te. C. de cōd. obtur. cau.
[d] l. cum te.
[e] l. 4. § sed qd' meretrici. ff. de condic. obtur. cau.
[f] l. affectionis. ff. de dona.
[g] d. §. sed quod meretrici.
[h] l. Lucius de iure fisci. & l. in ff. de rē. in prin. l. de calū. glo. l. 3. C. de condic. obtur cau.
[i] locis. proximè allegatis.
[k] Cynus & B. l. d. l. cum te.

est: eamq; vitæ turpitudinem sectatur: [a] quà tamen prostituti corporis mercedem accipit, ut est dictum suprà, turpiter non facit. [b] cùm fœnerator, & quà fœnerator est: & quà fœnus accipit: nam nec hoc licet: [c] turpiter faciat.

[a] d. §. sed quod meretrici.

[b] d. §. sed quod meretrici.

218 Quapropter † meretrici datum non repetitur: [d] cùm eius, quod fœneratori datur: repetitio [e] sit. etiam in Iudæorum persona. [f]

[c] Ana. c. præterea. not. 1. de usur.

219 Inde † fit, ut nec decima solui, nec eleemosyna dari ex fœnebri pecunia possit: [g] aliter atq; ex quæstu meretricio, ut est proximè dictum. ut consequens sit, regis & senatus tolerantiam, quo magis fœnerare liceat, ob graue eum quæstum sequentium admissum, consensum non habere. sed habere consensum fingamus: an eo magis fœnerare licebit?

[d] d. §. sed et qd' meretrici.

220 Ingens † hîc illa atq; ardua nascitur quæstio. & à multis magnisue iurisprudentib. disputata, an usuræ, quæ iure diuino prohibentur, humana auctoritate possint permitti? quæ sanè quæstio non absq; operæ pretio altius erit à nobis repetenda. & prima specie nihil proponi uideri, cur permitti non possint, quisquam putauerit.

[e] c. debitores de iureiurando.

[f] c. post miserabilē. de usur.

221 Nā † & uetus iurisprudentia, ut ex latissimis Digestor. libris apparet, usuras approbauit. & imperatores posteà insecuti editis constitutioni-

[g] glo. c. extrāf. missa & ibi Abbas. & alij. de decimis.

bus usuras permiserunt. idem quoq; à regibus factitatum accipimus. in quibus quidam Aragonum Rex Iudæis & Saracenis usurarum exercendarum potestatem scribitur fecisse.[a] Idem sibi Venetorum respublica & Mantuanorum princeps in Iudæorum persona usurpasse referuntur.[b] Boleslaus deniq; maioris Poloniæ dux cuius hac de re inter Polonorum leges extat constitutio, Casimiri regis principatu. postea confirmata, non usuras modò, sed usurarum etiã usuras permisit Iudæis. Præsumptũ est autem principes, philosophiæ plenos, qui sacro suo pectore omnem iurisprudentiam cõclusam habere creduntur,[c] nihil sine iusta causa facere.[d] Quæ † cùm subest, ius diuinum, quod perpetuam non habet prohibitionem. sed quibusdam casibus, quod generaliter prohiberetur, permittit, ex causa humanis constitutionibus posse artari, & moderationem accipere. exploratum[e] est. Nam quamuis occidere lege diuina uetemur:[f] quia tamen idem eadem diuina lege quandoq; permissum reperitur:[g] humana lege idem permitti ex causa posse, receptum[h] est. Quod in proposita quæstione cuenit.

[a] Cardi. et Inno. Clem. unica. de usur & Alex Cõs. 1. nu. 1. uers & iuxta. hoc. lib. 2.
[b] Ias. Cas. Cõs. 397. nõ uidetur expediẽs lib. 2. Barb. Cons. 16. clementiss mũ. lib. 4. et Alex d. cons. 1 nu 2.
[c] l. omniũ C. de test, c. 1. de cõstit lib. 6.
[d] glo l. relegati. de pœn. Inno c. quæ in Ecclesiarum de constit. Barba. Cõsi. 16. nu. 1. col. 2. cir. fi. uol. 4. Alle ex Alex. Cos. 1. nu. 5. uol. 2. uide in addi ad eundẽ Cons 2. nu. 20. uol. 1. contrà alie.
[e] Bar l. omnes popul. 3. q. prĩcipali & ibi oẽs ff de ius & iu. & Bal l. fi. nu. 4 C. si contra ius uel util pub.
[f] 23. q. 5. in prin. & c. de occidendis & c miles. & de furtis. c. si quis propter.
[g] 1 de homici Bal. d l. fi.
[h] Bar. d. l, omnes populi. 3. q. prima. & ibi omnes ff de ius & iu. Bal. d l fi. nu 4.

ne euenit. non enim, ut est à nobis suprà dictũ, per omnia iure diuino uetitas esse usuras: sed quæ inter ciues exercerentur.[a] nam ab hoste atq; alieno usuras auferre, & illo iure licuisse
224 constat.[b] In † alijs quoq; plerisq; speciebus hoc sibi pontificem uindicare uidemus: ut, quæ iure diuino descendunt, ea arbitratu quãdoq; suo, quandoq; ex causa moderetur. Nam & decimas diuino iure debitas[c] suapte uoluntate non nunquam remittit.[d] & diebus dei maiesta
225 ti dicatis, quibus diuina lex tam uetus, quàm noua abstinere nos ab opere iubet:[e] piscatui dare operam, cùm necessitas hoc deposcit, & iudicio experiri, causasq; agitare per pontificũ constitutiones licet.[f] Adde † usurarum causam secundum rationẽ naturalem esse, quæ suadet, ut, à quo beneficium accepimus, ei contrario beneficio gratiam referamus. nihil itaq; eum delinquere uideri, qui id, ad quod alium sibi naturaliter obligãsset, in pactionẽ deducit quibus conuenienter usura, si rei tamen modus
226 adhibeatur, secundum naturam esse dicetur. Et † quidem inoffensis charitatis officijs,[g] charitati enim non repugnat, si beneficium accipiat qui dedit: quodam quasi permutationis
227 genere.[h] Nullam † deniq; iniuriam fieri

d iij uideri

[a] Alex. Conf. 1. nu. 3. arg. 2. uol 2. & Barb. d. Conf. 16.

[b] Deuter. c. 23. & c. abillo. 14. q. 4.

[c] c. tua nobis. de decimis. & 16. q. 1. decimæ.

[d] c. à nobis de decimis.

[e] c. licet. in prin de ferijs.

[f] d c. licet. § in fulgemus. & c. fi. de ferijs.

[g] c. cum in officijs de testamẽ.

[h] l. sed & si lege §. consuluit. ff. de hered. pet. hinc quæstionẽ ponit glo. 14. q. 3. c. 1. uer. plusquam & Bal. Rub. C. de usur. & Ana. Rub. ex eo col C. uer. sed aduerte.

uideri usuras soluere uolenti.[a] Quod tunc sal-
tem admittendum uidetur: cùm non Christia-
nis, sed Iudæis publica causa id suadente, fœne-
randi fit potestas. Nam & populi commodis
ita seruiri, ac necessitati. & nihil in Iudæos de-
linqui: quorum salus, vtpote sua perfidia iam
damnatorũ, à nobis negligi sine scelere potest.
Qui † enim foris sunt, ut Paulus [b] ait, ni-
hil ad nos,[c] adde, ut quidam [d] disputãt, putare
Iudæos, se nobis quasi alienis fœnere lege diui-
na non prohiberi. his excausis à reipub. Vene-
tæ moderatorib. factam Iudæis pacto conuen-
to fœnerandi apud ciues suos potestatem Pau-
lus Castren.[e] refert. quorum ipse factum edito
responso hactenus comprobat: ut magna as-
seueratione audeat dicere, eius conuentionis
usum non modò carere scandalo: sed honestũ
etiam esse, nec grauem populo, ut uideri pote-
rat, sed suauem. Habuit sententiæ suæ asserto-
res Paulus Castrensis Alexandrum [f] Tartagni-
num & Andream Barbatiam,[g] magni nominis
scriptores, qui idem Mantuanorum principi
consulti responderunt. Paulo hac parte, quàm
Castrensis, religiosiores: quòd summi pontifi-
cis auctoritatem desiderant: Petrum [h] Ancha-
ranum secuti, qui huius & similium quæstionũ
cognitionem

[a] *l. in diem. ff. de aqua plu. & l. 1. §. usq;. adeò. ff. de iniur. & Dec. Cõs. 170.*

[b] *1. Corrin. 5.*

[c] *c. gaudemus. de diuor.*

[d] *Paulus Cas. Cons. 397. non uidetur expediens. Alex. Cons. 1. lib. 2. Barb. Cõs. 16. uol. 4.*

[e] *Cons. 397. non uidetur expediens. lib. 2.*

[f] *Cons. 1. lib. 2.*

[g] *Cõs. 16. lib. 4.*

[h] *Cõs. 243. Christianissime & illustrissime princeps.*

cognitionem Ecclesiastici esse iudicij scripsit:
229 non imperatorum aut Regum. Summa † disputationis, qua Alexander [a] Tartagninus utitur: hæc est. quæ in ius diuinum sine uenia peccantur: in ijs pontificis quidem, inquit, indulgentia nihil potest: qui hanc sibi auctoritatẽ illis tantùm casibus meritò uindicat, cùm in ius humanum alioquin sine uenia delinquitur: quasi sua lege soluere quidquam admittẽtes, nõ dei possit. & hoc Henrico Cardinali Hostiensi placuisse & quibusdam [b] refert. at peccét ne sine uenia Iudæi fœnerando, frustra, inquit, quærimus: superuacuæ enim rei operã eos dare Petro [c] Ancharano auctore scribit, qui Iudæos à peccando reuocare nitũtur. itaq; tanquam sua perfidia damnatos esse suo iure
230 uiuere permittendos. Nam, † ut est antè dictũ, qui foris sunt, nihil, inquit, ad nos. hoc quoq; extremo argumento Barbatiam [d] usum lego. & omnes ferè, qui permitti usuras à pontifice posse in persona Iudæorum scripserunt.

231 Sed † nec Alexandri Tartagnini disputatio satis cohæret: nec hoc argumentum, quo tanquam indubitato plerique omnes utuntur, ullam habet firmitatem, & pleraq; superiora, quibus illud efficitur, non ut Iudæis alijsue improbatæ

[a] d. Cõs. 1. lib. 2.

[b] Speculatori sub titulo de leg. §. nunc. de Episcoporum, vers. sunt etiã qui dicunt. idem tenet Archi. 14 q. 6. c. fi. & Alex. d. Cons. 1. nu. 2.

[c] d. Cons. 243. Christianissime & illustrissime princeps.

[d] d. cons. 16. col. 9. in prin.

probatæ religionis hominib. fœnerandi potestatē pontifex facere possit: sed ut & Christianis: cuius rei pontificem nullam habere auctoritatem ijdem ipsi, qui ita disputant, asseuerant.[a] Idemq; in imperatoris persona, regū, principum rerumq; publicarum quibusdam argumentis concluditur: hoc est. ut ex causa sine religionis discrimine fœnerandi potestas quibusuis ab eis fieri possit. quod &, qui illis utuntur argumentis uerum esse nec dicunt: nec dicere possunt. Nam † usurarum causam ad pontificis spectare cognitionem, non ad imperatoris regum principum rerumūe publicarum, post Petri[b] Ancharani sententiam desijt dubitari. idq; inter omnes constare Andreas[c] Barbatia est auctor. de quo à nobis inter refellendum, quæ contrà adferebantur, fusius erit dicendū, nunc, quod uerius putamus, confirmemus. Et † dubitare proculdubio non oportet, omnesq; in hoc consentiunt, nullis neq; imperatoris, neq; regum, neq; principum, neq; rerum publicarum, neq; summi deniq; pontificis constitutionib. ut, qui melius sentiunt,[d] prodiderunt. usuras posse permitti in persona etiam Iudæorum: Non † magis certè, ut Baldus[e] eleganter & piè scribit, quàm legem

[a] Alex. & Barb. locis proximè alieg.

[b] Cōs. 243. christianissime & Illustrissime princeps.

[c] d. Cōs. 16. col. 8. nu. 6.

[d] Ioan. Barb. de san. Seuerino. l. 1. nu. 45. C. de sum. trini. quē sequitur Petr. Pau. Paris. Cōs. 68. dubium exoritur. nu. 84. & seqq.

[e] Authen. ad hæc. nu. 2. C. de usur.

quàm legem domini contrario serui placito
235 tolli & abrogari. Imperatorem † enim,
Reges, principes, eosq́, qui rebus publicis præ
236 sunt, omnes dei seruos esse: [a] Ipsum † ue-
rò summum pontificem, ne quis eius celsitati
detractum dicat: se ex professo seruum seruo
237 rum dei appellare.[b] Quicquid † deniq́
contra ius diuinum sit, peccatum esse: idem
238 Baldus [c] ait. Secundum † quæ, leges om-
nes, quibus usuræ sunt permissæ, non esse iure
diuino correctas, ut Accursius [d] dicebat, sed
nunquam ualuisse, scribit idem Baldus.[e] & re-
239 ctè. Diuina † enim lex, ut eius Auctor
Deus, semper firma atq́ immutabilis perma-
net. [f] &, ut Baldus [g] ait, in omni foro uincit.
Igitur lege diuina salua humanæ constitutio-
nes contrariæ consistere non potuerunt: ul-
lamũe unquam iuris auctoritatem habere.
240 Quib. † cooueniente Paulus [h] Castrensis, qui
usurarum causam cum primis defendit, negat
lege ciuili aut ulla publica aut priuata conuen
tione fieri licitas usuras posse: ut quæ tam di-
uina, quam humana lege prohibeantur.[i]
241 Et † idcirco usurarum nomine neminem na-
turaliter aut ciuiliter obligari [k] scribit. sed nec
dari earum persequendarũ gratia actionem,

[a] c. tua nos. de decimis. & l. 1. §. 1. C. de offi. præf. præto. africæ.

[b] in proe. Decretal.

[c] d. Authen. ad hæc. & nu. 2.

[d] d. Authen. ad hæc.

[e] d. Authen. ad hæc.

[f] § sed naturalia. insti. de iur. natu.

[g] Rub. in prin. C. de usur. & d. Authen. ad hæc nu 2.

[h] Consi. 397. non uidetur. expediens. lib. 2.

[i] nota. l. 1. C. de sum. trini. & Authen. ad hæc C. de usur.

[k] l. si non sortẽ. ff. de condi. indeb.

idem auctor est. quod ita accipiendum ait, ut non mòdo cūm Christianis fœnerandi potestas facta proponitur: sed & cūm Iudæis: nam nec illis usurarum nomine quenquam obligari posse: nec in quenquam actionem dari. ita, ut si usuras quoquo modo percipiant: id in suarum animarum dispendiū percipere dicat.

ad. Cons. 397.

Addit † tamen idem Paulus [a] Castrensis, si qua interuenit publica conuentio cum Iudæis, usuras etiam indebitas magistratus auctoritate solui eis debere: etiam si obligatio nulla contracta sit: aut actio prodita. Et hoc, ut pactorum fides seruetur. [b] & ne Iudæi decepti à mutuo dando abstineant: & ita publica, inquit, necessitas & communis utilitas fraudentur. [c] de quo postremo postea uiderimus:

[b] l. 1. et ibi. not. ff. de. pact.

[c] l. 2. ff. de iurisdic.

Nam † Paulo Castrensi hac parte non assentior. & eius sententiam abesse longe à vero infra demonstrabo. Extat † etiam Clementis Quinti pontificis maximi cōstitutio, [d] præsenti quæstioni ualdè seruiens: qua leges de usuris exigendis aut non repetendis latæ damnantur: ijs, qui illas tulissent, dictāssent, scripsissentūe censura ecclesiastica seueriſsimè coërcitis. Iussis † hoc amplius, quicquid ea de re in tabulas esset relatum: id, quo ad eius facere

[d] Clem. unica. de usur.

cere quisq; posset inde intra trimestre delêre, qui non delêsset, cùm potuisset, huic illam cõminatur pœnam constitutio :[a] quam, qui tales leges tulissent, dictâssent, scripsissentue, sustinent in eadem esse causa eos eadem uoluit constitutio, qui legib. illis uterẽtur. Et † ne ita alios de usuris legem ferre uetare pontifex uideretur : ut id sibi tanquam augustiori maiestati uindicaret : Alexander tertius pontifex Maximus lib. iiij. Epistolar. Decretal.[b] Non modò legem diuinam, tam uetere, quàm noua sanctione usuras prohibentem antiquare & tollere se posse negauit : sed & ea quenq; soluere : etiam si in rei piæ causam, quod fœneratione quæreretur, esset uertendum.

[a] d. Clemẽ. unica.

[b] c. super. eo. de usur.

† Nam hominis ab hostibus redimendi gratia fœnerare uetat. qua uix ulla maior reperiri necessitas potest : & fauore dignior uertitur enim libertatis causa : hominum barbaricæ feritati subiectorum : & in summa miseria uiuentium : quos inde liberari, & suæ ciuitati reddi : publicè interest,[c] periculum præterea animæ, qua nihil pretiosius est : uerendũ enim esse : ne, qui in hostium potestate sunt, seruitutis & compedum pertæsi, laxioris uitæ amore, ut fieri assolet, Christum abnegent : &

[c] l. fin. C. de postlimi. reuer.

impijs se alligent religionib. Quantum † 248
autem admissum in fœneratitio quæstu sit, ex
criminum comparatione intelligi potest. nam
[a] d.c. super eo. cur captiuorum redimendorum gratia fœne-
rare uetet pontifex: [a] illam adfert rationem:
nam si, inquiens, seruandi hominis causa men-
tiendum non est: multo magis captiui ab ho-
stibus redimendi gratia fœnerandū non erit.
[b] c. si quis ad te 32. q. 2. Quibus uerbis maius fœnerantis, quàm men-
tientis esse delictum significatur. & conueni-
enter minus licere fœnerare, quàm mentiri.
At mentiri nulla pontificis auctoritate licet:
[c] c. super eo. de usur. ergo minus fœnerare eadem auctoritate po-
test licere. Sanè † mentiri non magis pon- † 249
tificis auctoritate licet: quàm animam occide-
re: os enim, quod mentitur, occidit animam. b
[d] Authen. multo magis. C. de sacrosan eccle. & conuenienter fœnerare, quàm mẽtiri, quod
leuius est peccatum, [c] minus poterit pontificis
auctoritate permitti. Nam si non hoc potest:
illud minus. [d] nec hîc subsisto: ut pontificis
auctoritatem à permittendis usuris abesse quã
[e] Cardina. Clemen. ad nostrã. uers. 7 in 2. q. de hereti. Dec. d.c. & si clerici, 7. nota. de iudi. longissimè ostendam. fœnerationem maius es-
se delictum mendatio modò constitit:
Mendacium † rursus, ut magnis auctoribus c 250
placuit, & iam dudum dubitari desijt, fornica-
tione maius delictum est, igitur fornicatio fœ-

neratione

neratione leuius erit admissum. Sed † for-
nicatio pontificis auctoritate permitti non po-
test: [a] ergo minus mendatium: multo rursus
minus fœneratio. quæ mendacio, quod forni-
cationem uincit, [b] grauior est: permitti pon-
tificis auctoritate poterit. Cur † autem
hominis seruandi, quàm ab hostibus redimen-
di causa mentiri, quàm fœnerare minus sit de-
lictum, ut hoc obiter dicamus illa, ut mihi qui
dem uidetur, esse potest ratio. quòd, qui capti-
ui redimēdi gratia fœnerat: priūs, quàm pro-
fit, id est captiuum redimat: nocet: usuras ui-
delicet extorquens. cùm, qui mentiendo homi
nem seruat, profit ei, quem seruat: ei uerò, cui
mentitur, nihil quicquam obsit. imò ucrò quā-
doq; profit. quid enim si percussori hominem,
cuius occidendi causa uenit: ibi negem esse,
ubi latere eum scio. prosum percussori certè
meo mendacio: nam efficio, ne homine occi-
so lege Cornelia teneatur. his breuiter exposi-
tis ad propositam de usurarum permissione
quæstionē reuertamur. Igitur † cùm nul-
la humana lege etiam pontificia usuras per-
mitti posse docuerimus: reliquum est, ut, quæ
contrà adferrebantur, ordine refellamus.
Et † initio, quod de uetere iurisprudentia di-
cebatur:

[a] Bal. l. fin. C. si contra ius uel utili. pub. & ca-lator. uers. sed quid si regina. de re iudi. Deci. c. quæ in eccle-siarum. nu. 15. & seq. de con-stit.

[b] Card. & De-ci. locis proxi-mè allega.

e iij

cebatur: qua licitas fuisse usuras constat: id factum esse ignoratione ueri dei respondeo.

Imperatores † uerò, quibus uera Dei religio nota fuit, Bartolus Baldus, Salycetus paulus Castren. & Iason post Iacobum Butrigalium permisisse magis maioris mali fuga, quàm approbâsse usuras, rectissimè putauerunt, [a] Errâsse tamen eos ijsdem auctoribus constat, finesq; auctoritatis suæ temere transgressos: legem quippe superioris maiestatis imperio latam inferiores, ut, & Accursius [b] adnotauit, tollere [c] non potuerunt. adde, ut inter omnes conuenit, [d] rei usurariæ omniumq;, quæ animæ periculum continent, ad solum summum pontificem pertinere.

In † eadem causa ille Regis Aragonum rex fuit: qui Iudæis & Saracenis sua auctoritate contra ius diuinum fœnerandi potestatem temere fecit: ideoq; in omnium scriptorum, qui hoc argumentum attigerunt, meritò incidit reprehensionem. [e] eandem subierunt notam reges alij, principes, rerumq; publicarum moderatores, qui contempta lege diuina idem sibi sumpserunt.

Nemo † itaq; eorum, qui rerum potiuntur, sibi blandiatur: & se ea lege alios soluere posse putet: qua solutus ipse non est, Nam, ut ego quidem

[a] l. cunctos populos. C. de sum. trini. Bero. Rub. de usur. nu. 81.

[b] Glo. 1. in prin. Authen. de eccle. tit. c. l. nã Magistratus. ff. de recep. & c. inferio. de maiori. & obedien.

[d] Bar. l. Titia. & ibi. Alex. & alij. ff. solu. matri. Bar. l. quoties. C. de iudi. Anchar. Cons. 243. Fede. Senen. Cons. 245. Calde. Cons. 3. Alex. Cõs. 1. nu. 7. lib. 2. et Cõs. 59. nu. 5. lib. 1. & Marquar. de Susan. tracta de Iudæ. par. 1. nu. 10.

[e] Car. Flo. Clemen. unica. de usu. q. 15. p ill. tex. cũ glo. & ibi. Ioan. Imol. refert. Iaſ. d. l. cunctos populos. nu. 68. & seq.

quidem iudico, non magis permittere prin-
ceps alicui potest, ut inoffēsa dei lege fœneret:
quàm si ipse fœneraret, extra eandem dei legē
se ponere, quæ ita humano generi data est, ut
uiolari à quoquam hominum sine graui flagi-
tio non possit. quis enim se lege dei teneri ne-
get? & eam transgressus non peccare putet?
Rectè † itaq; fecerint permissarum usura-
rum auctores, quiūe eis successerunt, si leges de
usuris latas datasq; priuilegia suo aboleant e-
dicto, in principis enim Christiani ditione hu-
manas leges diuinis antiquatis dominari, nefas
est. eas præsertim, quibus saluis, ciuium fortu-
næ saluæ esse diu non possunt, auertendamq;
à principibus dei iram esse, ne cuius imperium
contempserunt, eius uindictam sera postea pœ-
nitentia deprecentur. Ferunt, † episcopū
quendam Concordiensem pontificia Bono-
niæ legatione fūgentem magno supercilio,
spreta dei lege, ludæis fœnerādi potestatē face-
re ausū, graues breui postea suæ temeritatis pœ-
nas pependisse: Bononia enim, quò magno
omni applausu exceptus erat, cum infami no-
ta grauiq; ignominia pulsus scribitur.[a]
Nec † audiendi sunt, qui ingenij fiducia in con-
trariam partem differunt; Inanis enim certè
est eorū

[a] *Antoni. depra uete. inter. Cō. Alex. Cons. 49. lib. 4. paucis utar. & Iason. l. 1. nu. 70. C. de summa trini.*

est eorum disputatio, atq; etiam nefaria, diui-
nisq; præceptis repugnans: quæ non argumē-
tando artari, sed obsequendo impleri à nobis
debent. Illorum † itaq; factum semper 160
improbaui: quos uindictæ diuinæ oblitos
eò auaritia compulit: uel adegit ambitio: ut
pro iustis iniusta principibus suis, iniqua pro
æquis respondeant. Et quæ eis grata esse atq;
utilia intelligunt: ea legibus, quò res postu-
lat, detortis iustissima esse atq; æquissima di-
cere non erubescant. eo uersu, fide suæ asseue-
rationis scilicet impleta, disputationem dece-
ptores concludere ausi: credite, me uobis fo- 161
lium recitasse Sibyllæ. Sed † nos ad pro- 162
positam de usurarum permissione quæstio-
nem redeamus, in qua me eorum sententiam
sequi non pœnitet, qui eius rei auctoritatem
maximo etiam pontifici non tribuunt. quos
rectissimè sensisse inter refellendum, quæ con-
trà sunt dicta, planissimum sum infra factu-
rus. Proximum † itaq; argumentum 163
confutemus, quo præsumi pro principe dici-
tur: & ijs, quæ puohibitionem perpetuam
non habent. legem eum diuinam moderari
posse. primum enim fateor pro principe præ-
sumi: iustamq; eum causam habere credi: sed
hoc in ijs,

hoc in ijs, quæ iuris sunt humani: in iure enim diuino aliud receptum est: ita Andream [a] Alciatum, Doctorem meum, post ueteres [b] distinguere lego. hoc quidem quod ad priorem argumenti partem attinet. 264 Sequens, † in qua summa ferme argumēti est, eam tribuens principi auctoritatem, ut ius diuinum, quod perpetuam non habet prohibitionem, possint ex causa moderari, bis à nobis refellenda est: Primùm, quia id conficere uidetur, ut principes extra pontificem maximum ferre de usuris legem possint. Nam hoc contra omnium sententiam est: cùm non modò regibus rebusq; publicis liberis ferendæ de usuris legis auctoritatem detrahant: sed & ipsi Cæsari. cui & qui mundi dominium tribuere non dubitant: hoc audacter denegant. in quib. Baldus [c] fuit: & hoc inter omnes constare Andreas [d] Barbatia 265 est auctor. Peccat † & in eo idem argumētum, quo usuras iure diuino perpetuam non habere prohibitionem dicitur. falsum enim hoc esse: si usuras propriæ accipiamus: hoc est quibus sorti quid adicitur: eas enim nullo iure diuino permissas, [e] abundè suprà docuimus.

266 Et, † si qua in ueteri lege [f] diuina, quod ad usurarum causam spectat, obscuritas sube-

f rat; eam

[a] tract. de præsum. regula. 3. præsum. 8.
[b] Bald. c. quæ in eccleſiarum de conſti Fulgo. l. fin. C. ſi con. ius uel utipub. & Conſ. 61. Domina Catharina. col. 2. Roma. cōſ. 352. quæri. primo inſi. Fel. & rec̄ d c. quæ inec cleſiar. & laſ. l. ſi teſtamentū per ill. tex. C. de teſta. & repe. l. quo mino col. 2. ff. de fluminib.
[c] C. de nouo Codi. faci. nu. 6. et Athen. habita. nu. 13. C. ne fil. pro patre. idē Bal. Authen ad hæc. nu. 2. C. de uſur.
[d] Conſ. 16. Clementiſſimū. nu. 6. lib. 4.
[e] c. ſup eo. de uſu.
[f] Deuter. 23. D.

rat: eam noua christi lex[a] sustulit: quæ ne-
minem excipit: à quo fœnus auferre fas sit.
ea parte fœneratoribus, quàm uetus, grauior.
quòd non manũ modò à fœnore, sed mentem
etiam atq; cogitationem abstinere iussit.
Nulla † autem dubitatio est, quin Iudæos ea 267
christi lex teneat: omnibus enim dicta est:
quippe quam cùm sanciret Christus, non di-
stinxit his magis ouilis sacri ouibus, an illis,
quod uetabat, dictum uellet: omnib. procul-
dubio & his & illis ad Christum pertinenti-
bus. quod illis uerbis apertissimè significauit:
cùm dixit.[b] & alias oues habeo: quæ non sunt
ex hoc ouili: & illas oportet me adducere:
& uocem meam audient: & fiet unum ouile:
& unus pastor. Quod † deinde contrà di- 269
cebatur: decimas, quæ iure diuino descendũt,[c]
à pontifice quibusdã casibus remitti.[d] diebusq;
diuinæ maiestati dicatis, quibus tã uetus, quàm
noua dei lex abstinere nos ab opere iubet:[e] ex
causa dare piscatui operam, atq; foro pontifi-
cia auctoritate licere.[f] hac disputatione illud
concluditur, pontificẽ Christianis ex causa fœ-
nerandi potestatem facere posse. Nam illis de-
cimæ soluendæ & dierum deo sacrorum necessi-
tas ex causa pontificia auctoritate remittitur.
sed nuq;

[a] Lucæ 6. E.

[b] Ioannis 10. C.

[c] c. tua nobis. de decimis. & 16. q. 1. decimæ.

[d] c. à nobis. de decimis.

[e] c. licet. in prin de ferijs.

[f] d. c. licet. §. in dulgemus. & c. fi. de ferijs.

sed nusq̃ relatum est, ut nulla pontificis auctoritate Christiani fœnus exercere possint.[a] Hoc dictum sit à me, ut ostenderem: eos, qui contrà disputant: secum pugnare & ea argumentis comprobare, quæ uera esse, ñdem ipsi negant. Nunc, † quàm leue sit in ñs argumentis momentum, monstrabo: quibus magnæ dignationis iurisconsultos usos esse, mirari licet: quasi non intellexerint, ut de decimis primùm respondeam: facta quibusdam à pontifice decimarum remissione ius diuinum ea re nihil lædi non enim remittendo pontifex non deberi eas facit. imò uerò deberi hoc ipso significat, quomodo enim, quod non deberetur, remittatur.[b] urgeret quæstionem nostram argumentum: si non deberi decimas à quibusdam pontifex constituisset, sed earum dum quibusdam gratiam facit pontifex, ea re ius diuinū non offendit. ut nec debitor, si restituere usuras parato fœneratori eas remittat, quicquam delinquit. imò fœneratorem delicto liberat.[c]

Euenit † etiam ut decimæ debeantur: ecclesia tamen eas non accipiat. ut in persona meretricis & histrionis, à quibus deberi decimas constat[d] eas tamen ecclesia, ne in histrione futilis, in meretrice flagitiosæ uitæ institutum ap-

[a] Alex. Cons. 1. nu. 2. lib. 2.

[b] Arg. l. decem ff. de uerb. obliga.

[c] Dinus. c. peccatū. de reg. c. iur. lib. 6. cumlatè. alleg. suprà nu. 61.

[d] glo. Abb. & alij. c. ex transmissa. de decim.

probare uideatur: non recipit.[a] hoc de decimis sit dictum. Ceterum † ad dierum deo- 271
sacrorum cultum quod attinet, uidentur, qui illo argumento sunt usi, parum perspexisse, quantum inter licita & illicita intersit. piscari enim & foro operam dare natura utrunq; licitum est: & semper habitum honestum. fœneratio uerò naturæ repugnat: & semper habita turpis est. igitur, cùm quis die diuinæ maiestati dicato per causam necessitatis piscatur: foroue dat operam: licet non suo tempore, rem tamen iustam atq; honestam facit:
Pontifex † itaq;, quia in tempus tantum delin- 272
quit, ignoscit facto. contrà autem, quia, qui fœnerat, rem naturæ repugnantem & per se turpem omniq; tempore prohibitam facit: huic pontifex neq; ignoscit: neq; ignoscere potest. quia in rem & in tempus simul peccatur. Cùm In superiore specie in tempus peccetur tantùm: quod, nisi sibi deus dicâsset: omnium erat: ut aer. Dici † & illud aptissimè potest: cul- 273
tum dierum deo sacrorum ita præceptum esse: ut aliquādo impune desereretur, fraudi enim Apostolis non fuisse, comprimendæ famis causa spicas die sabbato uellere: ac discutere. nec patrifamilias ouem, quæ in foueam decidisset,

asinumue

[a] Hostien. in sum. de deci. §. de quib. reb. uers. dicas, qđ tenetur. glos. Abb. & alij. d c. ex transmiss.

asinumue aut bouem inde die sabbato extra-
here. horum enim factum christus defendit,[a]
qui & ipse salua sabbati religione frendētibus
phariseis multos die sabbato suæ ualetudini
274 restituit.[b] Non † est autem dubium, quin
ea, quæ perpetuam non habent in iure diuino
prohibitionem, à pontifice artari ex causa pos-
sit: ut est suprà dictum: & Bartolus lib. 1.
Digestor.[c] apud Titum Gaium nocat: cete-
275 riq; [d] probant. Quod † à Constantino
imperatore Augusto religiosissimo factum le-
go: qui lib. iij. Principal. Constit.[e] agrorum
culturæ dare operam, cùm necessitas postulat,
276 diebus deo dicatis ius esse vult. Quod † est
meritò constitutum: nam & generaliter dice-
re solemus, necessitatem legibus esse solutam.[f]
quodq; ex necessitate fieret, delicto carere.[g]
277 Cùm † enim, ut Nicolaus Abbas [h] ait, peccatū
uoluntate fiat, quicquid necessitate, quæ uolū-
tati contraria est, fortè fit: id peccato uacare,
palàm est. aliud existimantibus, ut idem Nico-
laus Abbas [i] concludit, consequens fore, factū
sine culpa puniri: quod dicendum non est.
278 Item † quod dicebatur, usurā esse secundū natu
ralem rationem, quæ suadet, ut pro beneficio
beneficiū reddam, nihilq; propterea delinque

[a] Mathei. 12. & Lucæ 14.

[b] Mathei. 12. & Lucæ. 14.

[c] l. omnes populi. de ius. et iur. q. 3. princi.

[d] Docto. post. Bar. d. l. omnes populi.

[e] l. omnes. 1. C. de ferijs.

[f] c. 2. in fi. de obser. ieiuni. & c. quanto de cōs. & c. sicut. de consen. distin. 1. Gerar sing. 100.

[g] c. quod non est licitum. de reg. iur.

[h] d. c. quod non est licitum.

[i] d. c. quod non est licitum.

f iij re, qui id,

re, qui id, ad quod alium sibi obligâsset, in pa-
ctionē deducatat: quoddamcꝫ esse permuta-
tionis genus: [a] officijs charitatis inossensis [b] red-
di enim pro beneficio beneficium. ad istud ex
Baldi [c] sententia respōdere breuiter possumus:
nullum iure naturali remunerationis modum
præscribi: percipiūe humano intellectu posse.
iustitiæ denicꝫ non congruere, aut charitati,
ut beneficium ita uel ita æstimetur: & quod
situm in uoluntate est, ad necessitatem traha-
tur. in hanc sententiam Baldus: [d] & eum secu-
tus Ioannes [e] Anagninus. ego uerò dico, extra
donationes, quod dicitur, non procedere. An-
tidora enim esse, idest contraria dona, ubi nul-
lum donum antecessit, intelligi non posse. do-
nationem intelligo, non tantùm, cùm rem do-
namus: sed & cùm eius commodamus usum
ea enim re beneficij debitorem nobis adquiri-
mus. [f] nam & locare rei usum licuit.

Quod † in pecunia, ceteriscꝫ rebus, quæ usu[279]
consummuntur, non euenit. Cùm enim in ab-
usu consistant. [g] hoc est earum usus consump-
tione percipiatur: inde salua lege diuina [h] lu-
crum sperare non licet. nisi pecunia fortè osten
taturo locetur: quo casu placuit à uano osten
tatore mercedem rectè accipi. [i] Adde † ni
hil magis[280]

[a] l. sed & si le-
g. § consuluit
ff. de here. peti.
[b] c. cū in officijs
de testa.
[c] Rub. C. de u-
su. in prin.
[d] d. Rub. C. de
usur. in prin.
[e] Rub. ex eo. de
usur. col. 4.
uers. sed. aduer
te. Adde. Bero.
tbi. nu. 31.
[f] l. si pignore.
ff. de furtis.
[g] l. hoc. senatus
cosultum. §.
1. ff. deusuf ear.
rer. quæ usu cō
sum.
[h] Lucæ 6.
[i] Glos. Abb. &
Docto. c. con-
quest. 9. deusur.
& Abb. Rubri.
co. nu. 3.

hil magis aduersari fœneratoris cõsilio, quàm donare. id enim agere, qui eo sunt instituto, ut de alieno quærant: non ut de suo largiantur. ideo q3 fœneratorem alios obligare sibi, ac de-
281 uincere beneficio, quorum imminet fortunis: dici non posse. Mutuum † enim spe quæ-
stus proposita beneficium esse desinit. quod christi [a] dei uerbis comprobatur dicentis, si mu-
282 tuum dederitis his, à quibus speratis recipere, quæ gratia est uobis? Postremò † dicam: obligationem, quæ naturaliter ex mutuo dato nascitur, in pactionem deducere non licere: nã si dato mutuo sperare sola animi destinatio-
283 ne quid uetamur: multo magis accipere. Accipit autem iuris interpretatione, qui aliũ sibi obligat. In † bonis enim nostris esse
284 incipit: quod nobis debetur. [b] Hæc † sen-
tentia adeò uera est, ut obligare eum, cui mu-
tuum damus, ad tantundem nobis po-
stea mutuò dandum non liceat. [c] Quod dixi, accipere ob mutuum datũ minus licere, quàm
285 sperare: hoc ita exaudiendum est, si spes præ-
cedat: Nam, † cùm nulla spe proposita mutuum datur, quod ultro offertur à uolen-
te debitore, id accipere sine scelere licere, inter
286 omnes constat. [d] Cur † autem, quærat ali-
quis, ac-

[a] Luc. 6. E.
[b] l. bonor. appellatio. §. æquè. ff. de uerb. signif.
[c] Glo. c. si fœneraueris. uerb. expectes. 14. q. 3. Abb. c. consuluit. in fi. de usur. & Imol. Conf. 6. et Roma. Conf. 500. sumarius quæstionis. c. l. 2. Barba. c. illos uos. col. 4. de pigor. Iaſ. l. ex hoc. iure. col. 17. uerſ. 15. effectus. ff. de iuſti. & iu.
[d] Acb. c. cõquæſtus. nu. 8. uerſ. 10. de uſur. 2 c. dilectus. de Symonia. & c. ſicut. 1. q. 2. & Ana. Rub. de uſur. col. 1. uerſ quæro. ibinam ſi gratis. c. uſura. 14. q. 3. & c. de elogijs. 19. diſtin.

quis, accipere quid ob mutuum datum, quàm sperare minus liceat: illa est ratio: quia spe debitori nihil nocemus: aliter atq; acceptione: fit enim hac re pauperior. etiam si utrunq; aduersus dei legem sit, ideoq; usuræ uitio non uacet.[a] Illud † quoq; uitium habet hoc argumentum, quod superiora: concludit enim, quod omnes negant. hoc est fœnerare indistinctè licere. Quod consequens est dicere, si obligatio naturalis in pactionem deduci iure possit: & quidem sine principis auctoritate: quod est per quam absurdũ. Item, † quod dicebatur, nullam iniuriam fieri usuras, soluere uolenti,[b] quasi, quod quis sua uoluntate fecisset: id ad animum reuocare non possit: falsum est. nihilo enim minus extorquere usuras fœneratorem dici, & ab inuito solui: idq; propter pecuniæ interuentum: quod post Ioannem Baptistam [c] Cacialupum Philippus Decius[d] adnotauit. pecunia † enim uim, inquit, quandam adfert. Et † inde Angelum [e] scribere referunt, in eum, qui data pecunia adulterium mulieri persuasisset, ea lege uindicandum esse, quæ eum tenet, qui ui adhibita mulierem adulteràsset. sed hoc ob auaritiam muliebrem admitti potest: mulierum † enim

[a] Luc. 6. E.

[b] l. 1. §. usq; adeò. ff. de iniur. & c scienti. de reg. iur. lib. 6.

[c] l. 1. char. 10. C. de sum. trini.

[d] Conf. 170. uiso themat.

[e] Authen. de leno. §. fin. cir. fi. Ioan. Neuisan9 syl. nup. char. 14. col. 2. Marsi. l. unica. nu. 15. C. de rap. uirgi. & singu. 353. datio pecuniæ facis. Cyn d. l. unica. uer. 3. oppono.

enim genus auariſsimum eſſe, conſtat: [a] ideoq; ad alterum ſexum produci, non oportêre.
292 Nã † nõ, ut auaris omnia perſuadet pecunia, ita quo quæ ijs, qui eo uitio nõ tenẽtur. Adde, †
293 multùm intereſſe inter pecuniæ dationem & mutuationem: quòd, quæ mutuamus, eorum repetitio eſt: non eorum quoq; quæ damus. Igitur non æquè uim adferre pecuniæ mutua-
294 tionem accipienti, atq; dationem. Quare † ſatius eſt dicere, cùm fœneratio ſit legibus prohibita, eã cõtrahentium uoluntate iuſtam fieri non poſſe. [b] Et hoc Philippus Decius magis probat: [c] & ego uerius puto: in ijs præſertim,
295 quæ iure diuino continentur. Et † idcir-co fieri, ut, licet diebus feriatis, qui humana lege deſcendunt, uolentibus litigatoribus rectè ius dicatur: [d] Nõ tamen quibus diebus iudicio experiri lex diuina uetat: affectantibus liti-
296 gatoribus rectè ius dicetur. [e] Poſſumus † & illud reſpondere, aduerſus id, quod eſt cuiuſq; prohibitum fauore, ne illo quidem uo-
297 lente fieri poſſe. Vnde † uidemus, ſeruum torquere in domini caput ultro eum adquæſtiones offerentis non licere. hoc enim, cùm dominorum ſit gratia conſtitutum, eorum uoluntate remitti non poteſt: ut ſalua ſit ſemper

[a] Gloſ. l. Neſennius uerb. ex cõtrario. ff. de nego. geſ. & glo. fi. l. ſed ſi ego ff. ad Sena. cõſul. Velle & l. quæ dotis. & ibi Bar. in. prima oppo ff. ſolu. mat. & l. 2. uerb. ætatis C. de his qui uenia æta. impe. & l. ſi à ſponſo. C. de dona. ante nup. Tiraq. l. connubia li. 9. nu. 43.

[b] notã. l. 1. C. ne fide iuſ. dot. dẽt glo. l. à diuo pio. ff. de ritu nuptia.

[c] d. Conſ. 170.

[d] l. 1. in prin. ff. de fer. & c. fi. in fi. extra. eo.

[e] d. c. fin. in prin.

[a] l. unius facinoris. §. seruus. in fi. per. ill. text. de quæstionib.

seruorum in domninos ueneratio. ita elegan-
ter Hippolytus Marsilius lib. XLVIII. diges-
stor.[a] apud Iulium Paulum adnotauit.
Congruit † his, quod Imperator[b] Cõstãtinus
Augustus lib. xij. principal. Constit. rescripsit,
qui uetat eos, qui militant ab hospitib. suis cul-
citras, lignum, oleum extorquere: qua re quia
hospitib. consultum est, eorum quicquam uel
à uolentibus accipere, idem Constantinus ue-
tuit. Sic † & Imperator Anastasius Au-
gustus eodem libro[c] cùm constituisset, à mi-
lite sportularum nomine non amplius uno
solido præstari debere, à uolente & ultro of-
ferẽte plus accipere uetat.[d] Idcirco q̃, † quæ
pignora executores rerum iudicatarum acci-
pere prohibentur, ea ne à uolentibus quidem
accipere possunt.[e] Nec † medico, cui ex
pub. salarium præstatur, ab ægris etiam ultro
offerentib. accipere quicquam ius est.[f]
Idem q̃ † in tabellationib. responsum est, qui
ex publico habent quoq̃ salarium: nam nec
hos operarum suarũ nomine à priuatis quic-
quam accipere posse placuit.[g] Quæ † om-
nia una eadem q̃ ratione recepta sunt: ne, quæ
quorundam sunt introducta fauore, eorundẽ
uoluntate mutentur. Quod † non sine ea
ratione

[b] l. 1. de salg. hospitib. nõ dã. lib. 12. Cod.

[c] l. fin. §. ut autem. de re mil.

[d] d. §. ut autẽ.

[e] Marsi. d. §. seruus.

[f] Fel. c. tua nos. col. fi. de homici. post Bart. l. Archiarij. C. de profes. & medi. lib. 10. Marsi. d. §. seruus. & l. unica. nu. 239 C. de rap. uirg.

[g] Fel. d. c. tua nos. post Bart. l. munerarũ. § fi. ff. de diuer. reg. iur. antiq. Marsi. d. §. seruus. nu. 7. et d. Iulius nu. 239.

ratione responsum est, Nam, cùm à pluribus consuetudine quadam inducta ultro datum accipitur: alij dare uerecundia coguntur.[a]

305 Et † generaliter quotiens propter publicum bonum quid dari prohibetur: id ab ultro of-
306 ferentib. accipiendum non est.[b] Quibus † conuenienter dicemus, fœnus etiam à uolenti-
bus accipere ius nõ esse. fœnerationis enim prohibitio ciuiũ fauore introducta est: quorũ fortunas, ut ait cõstitutio, [c] exhaurit. Illud † sequit;
307 in quo, qui præsentẽ quæstionẽ tractarũt, de-
fudauerũt: & sese nimis anxiè torserũt. id est, an ludæis publicè fœnerandi fieri potestas ex
causa possit? hoc est cùm populi utilitas ac ne-
308 cessitas id postulant. Et † constat ferè in-
ter omnes, nullum principem extra pontificẽ maximum posse hoc permittere, quod Petrum Ancharanum, [d], & Andream [e] Barbatiam, hũc principi Mirandulano, illum Ariminensium regulo consultos respondisse lego idq; omnes
309 existimare, idem Barbatia [f] refert. An † uerò pontifex maximus hoc possit, quidam [g] aiunt: alij, [h] ut in arduis & perplexis quæstio-

nib. ac-

[a] Marsil. d. §. seruus. post Feli. d. c. tuanos.
[b] Feli. d. c. tuanos Bald. Auth. hodie C. de Epis. & Cle. adde Marsil. d. §. nec seruus nu. 4. & d. l. unica. nu. 241.
[c] c. 1. de usur. lib. 6.
[d] d. Cons. 243.
[e] d. Cõs. 16. nu. 6.
[f] d. Cons. 16. & nu. 6.
[g] Anchar. Cons. 243. Alex. Cõs. 1. lib. 2. et Cõs. 8. lib. 6. & Barba. d. Cons. 16. nu. 5. in fi. cum seq. Socinus iunior. Cons. 108. cõsideratis omnibus. col. 1. lib. 3. Ioan. Baptis. Ferretus Cons. 37. & primo aspectu. ubi late lib. 1. & Marquar. Susã. trac. de Iudæ. lib. 1. nu. 14.
[h] Anto. de Butr. c. supeo. nos t. de usur. Ioã. And. c. peccatũ. de reg. iur. lib. 6. in. Mercu. Ant. de Prato ueteri Cõs. 45. lib. 4. ueteri Cõs. Alex. Iasõ. l. 1. lectu. 1. col. 14. C. de sum. trini & Ioan Babtis. de sancto Seuerino. ibidem. nu. 43. cum nu. seqq. uide. Marquardum. Susan. d. c. 11. nu. 14.

nib. accidere solet, negant. aientium tamen creb-
brior est opinio.[a] In † quam sententiam
qui inclinauerunt, Romanam maiestatem in-
tempestiuè reueriti mihi uidentur. nisi intem-
pestiua reuerentia non est, illud pontifici Ro-
mano tribuere, quod edita constitutione,[b] ipse
sibi licere negat. Igitur † ueniam mihi
præfato liceat refellere quæ, qui contrà dispu-
tant, pro pontifice Romano inuito atq; repu-
gnante allegant. & quidem quo magis Iudæis
publica causa suadente fœnerandi potestatem
facere pontifex possit: illa duo cùm primis
mouent, quòd, cùm sua sint perfidia damnati
Iudæi, & foris sint, hoc est extra ecclesiam: pro-
ptereaq; ad nos Paulo[c] Apostolo auctore ni-
hil quicquam pertineant: eorum salus curæ
esse pontifici non debeat: & conuenienter ni-
hil in eos delinqui: si fœnerare permittantur:
& simul populi commodis seruiri: habituri à
quibus fœneratò pecuniam accipiat. additur
& illud, putare Iudæos, se nobis quasi alienis
lege diuina fœnerare non[d] prohiberi. his ex-
causis Venetos Iudæis apud ciues suos fecisse
pacto conuento fœnerandi potestatem Pau-
lus Castren. retulit. quorum ipse factum edito
responso defendit.[e] Sed † hæc disputatio
perquam

[a] Marquar. Susan. d. c. 11. & nu. 14. uers. in quo dubio.

[b] c. super eo. de usur.

[c] 1. corrintior. 5. & c. gaudemus de diuor.

[d] Deuter. 23. D.

[e] Cons. 307. lib. 2.

perquam infirma est, parumq; cohærens. Nam initio, quod dicitur, Iudæorum salutem tanquam sua perfidia damnatorum, curæ esse pontifici non debere: Falsum est: illud enim existimantibus consequens fore, hæreticorum salutem, qui nouis repertis susceptisue religionibus ab ecclesia discesserunt, pontifici Romano curæ esse non debere: Nam & eos sua esse perfidia damnatos, palàm est. Quod † tanto magis dicendum est, quanto detestabilior est hæreticorum, quàm Iudæorum error. Hos enim, ut Baldum scribere Anagninus [a] ait, initium habere ueritatis: illos non habere, rursus Iudæos legem à domino accepisse constat: non etiam hœreticos quod ipse Anagninus [b] quosdam [c] scribere refert: Ideoq; † ignosci Iudæis, Cynum existimare scribit idem Anagninus, [d] ut olim, quod & est a deo promissum, agnita ueritate Christum profiteantur. esse autem hæreticorum salutem à pontifice negligẽdam, nequaquam dicendum est, ergo nec Iudæor. Quod † deinde dicitur, Iudæos, ut qui foris sint, id est extra ecclesiam, nihil ad nos pertinere: [e] & per hoc eorum salutem à pontifice negligi posse: Oldrado, [f] Nicolao [g] Abba. Anagnino, [h] & Alexandro [i] Tartagnino

[a] c. cõsuluit. col. 2. de Iudæ.
[b] d. c. consuluit col. 2.
[c] glos. l. 2. uerb. obstinationis. C. de sum. trini.
[d] d. c. consuluit col. 2.
[e] c. gaudemus. de Diuor.
[f] Cõs. 3. 6. factũ tale est. nu. 2.
[g] d. l. gaudemus nu. 12.
[h] postulati. col. 4. de Iudæ.
[i] Cons. 13. attentis. nu. 21. lib. 7.

g iij auctoribus

auctoribus, non ita diffuso sermone intelligere debemus: ut nihil per omnia ad uos pertineant: sed quà pænæ spiritales imponuntur: quibus soli christiani coërceri possunt. Nam ludæi, cùm in ecclesia non sint, quædam ibi pænæ loco sustinere, aut inde eici per rerum naturam non possunt. superuacuam itaq; fore in ludæos censuram ecclesiasticam: qua, qui quid in ecclesiam eiusue disciplinam admiserunt, plectuntur. Rursus † eos, qui foris sunt, nihil ad nos pertinere, acceptum est, quà eos inuitos & repugnantes ad christi cultum trahere non possumus: sed nec uolentes admittere, nisi probatos,[a] cùm christum professos, si inde fortè decepti exciderint, retinere religionem semel agnitã cõpellamus. extra hæc eos, qui foris sunt, & in ijs ludæos, ad nos pertinere: & ad summi pontificis solicitudinem spectare, nequaquã ambigere[b] licet. quod non obscurè christus[c] significauit, cùm alias oues se dixit habere, quæ nõ essent ex hoc ouili, hoc est ecclesia. sed essẽt quã doq; futuræ: nam & illas, inquit, oportet me adducere, & uocem meam audient: & erit unũ ouile & unus pastor.[d] Secundum quæ utraq; oues ad christi uicarium, hoc est ad summum pontificem pertinere: auctores sunt Innocen.[e]

Oldra.

a c. ludæi. & c. ne, quod absit. de consecra. distin. 4. & c. sæpe. 23. q. 1. & Pari. Consi. 2. et si esse. ludæum est crimen. nu. 20. lib. 4.

† c sæpe. in fi. & ibi gloss. 28. q. 1. Oldra. Abb. Anagni. & Alex. locis. proximè allega.

b Ioan 10.

c Ioan. 10. et c. fi. de Baptis. & c. solitæ. de maio. & obedien.

d c. quod super his. de uoto.

Oldradus. [a] Baldus. [b] & Beroius. [c] Non enim pōtifex Maximus eas ſuas oues eſſe, & ad ſuam ptinere ſollicitudinem inficiari debet: quas Chriſtus, cuiꝰ ipſe uicarius eſt, ſuas eſſe dixit: & à ſe adduci oportere, ut fiat unum ouile & unus paſtor. Nam cùm chriſtus Petro, ut ſuas paſceret oues, iuſſit: non diſtinxit. & hoc ĩdem Innocen. [d] Oldra. [e] Bal. [f] & Beroius. [g] rectè nō tant: nos itaq; diſtinguere non oportere, con ſequens eſt. [h] Deniq; † ſi, ut lauolenus [i] lib. 1. digeſt. ſcribit, beneficium Imperatoris, quod à diuina ſcilicet eius indulgentia proficiſcitur, quàm pleniſsimè interpretari debemus. quid dicemus in uerbis, quibus eccleſiæ ſponſæ ſuæ adminiſtratio à chriſto mandata eſt? paſcendas itaq; & has & illas oues eſſe Petro à chriſto commiſſas, reſpondeamus oportet. & per hoc pontifici Petri ſucceſſori. incumbereq; illi onus, eas adducēdi: quod eſt in ſe chriſtus profeſſus, ut fiat olim unum ouile & unus paſtor. paſcendas tamen uaria paſtione, utraſq; quidē oues uerbo dei & chriſti doctrina. exemplo, ut Oldradus [k] & Baldus aiunt, & humanitate, has hoc eſt chriſtianos pro imperio: illas, quæ ex hoc ouili non ſunt, hoc eſt, Iudæos pro indulgentia Nā chriſtianos pontifex, ſi quidin chriſti religionem

[a] Conſ. 264.
[b] Cōſ. 428. lib. 5. Adde. Paris. Conſ. 2. lib. 4. nu. 11. & Ioan. Baptiſ. de ſanc. ſeue. l. 1. nu. 38. C. de ſum. trini.
[c] Rub. de conſtit. nu. 15.
[d] d. c. quod ſuper his.
[e] d. Conſ. 264. ed Conſ. 428.
[f] d. Rub. de cōſtit. nu. 15.
[g] l. 3. ff. de offi. præſi.
[h] l. beneficium. de conſtit.
[i] Conſ. 164. nu. 5.

religionem cõmiserint, coërcere pœnis debet & ad retineandam, quam semel professi sunt, fidem compellere, aliter atq; alterius illius ouis oues, hoc est Iudæos, quos non minis, territionib, aut ulla ui ad christi cultum adigere põtifex debet: sed hortationibus, atq; delenimentis blandeq; appellando eò, pecunia etiam & qualibet beneficentia inuitare.[a] Enimuerò, si quid in ius diuinum, quod uetere instrumento legeq; Mosaica continetur, admisisse Iudæi proponantur, in eos uindicare pontifex potest. Et hoc inter omnes constat.[b] Adeò † autem negligi Iuqæorum salus à nobis nõ debet: ut eos non minus, quàm ipsi nos diligere debeamus.[c] Quod naturæ congruit: quæ, ut Florentinus[d] ait, inter nos cognationem quãdam constituit. quapropter † Iudæos egẽtes eleemosyna subleuare iubemur:[e] Et † eorum infantibus, Iudæa nutricè fortè non reperta, christiana non denegatur.[f] modò ne intra Iudæorum parietes ea cura mandetur: assiduam enim cum Iudæis morã mulierculæ christianæ ob sexus fragilitatem & rerum insciti periculosam esse.[g] Et † generaliter sacris constitutionib.[h] continetur: ne christiani in Iudæorum sint famulatu, non illa modò ratione, quòd

a c. qui sincera. 45. distin. et c. debet homo. cũ concor. in glo. ibi alle. 23. q. 5.
b Abb. post Innocen. c. quod superijs. deuoto. Ana. c. post miserabilẽ. col. 2. in prin. de usur. Philip. Deci. post Abb. ibi c. nouit. nu. 2. de iudi. & ibidẽ Alci. nu. 3. Adde c. sæpe. in fi. & ibi gl. 24. q. 1.
c c. charit. uer. nõ illi. et uers. sequẽti. de pæn. distin. 2. et Oldra. d. Cõs. 264 prope princi.
d l. ut uim. de iusti. & iu.
e c. quæsumus distin. 42. & c. si cupis. 16. q. 1. et c. nõ satis 85. distin. Oldr. d. Cons. 264.
f c. ad hæc. & ibi Docto. de Iudæis.
g c. ad hæc & ibi Docto. de Iudæis.
h d. c. & si Iudæos.

ne, quòd æquum non sit, christianos, qui christi morte seruituti subiecti sunt: [a] seruire. sed quòd uerendum sit: ne à christi religione eos alienent: & ad Iudaicam superstitionem per-
32. trahant. [b] Adeò † autem à Iudæorum consuetudine abstinendum est, ut cibum cum eis capere, lauari, habitare, eisq; uti medicis uetemur. [c] Quod est prudenter & sanctè constitutum. Sed hoc neq; Lituania seruat: neq; Polonia. non sine Magna christianæ religionis in-
33. dignitate atq; ignominia. Igitur † cùm inter commissas christi oues Iudæi sint: & propterea pascere eos uerbo debeat pontifex: & adducere ad sacrum ouile, ut uocẽ eius audiãt: quod de se christus [e] dixit, ut sit unum ouile & unus pastor. eisdem, ut fœnerent, permittere non potest. non magis, quàm christianis. nam utroq;, ut suprà constitit, pascere uerbo debet: facere autem fœnerandi potestatem, per-
34. dere uerbo est, non uerbo pascere. Adde. † inconstans esse, inde Iudæos impunitatem publica auctoritate habere, unde pœnas meritò expectare debuerant. quotiens enim in legem diuinam Iudæi committunt: animaduertendũ à põtifice in eos est. [f] nemo uerò ambigit: quin, qui fœnerant, in legem diuinam committant. [g]

[a] d. c. & si Iudæos.
[b] d. c. ad hæc.
[c] c. nullus. & seq 28 q. 1 De. ci. c. nouit. nu. 2. deiudi.
[d] Marquar. de Susan. trac. de Iudæ. lib. 2. c. 2. nu. 3.
[e] Ioan. 10.
[f] Abb. post Innocen. d. c. quod super ijs, cum concor.
[g] c. super eo. de usur.

Nec † ad rem pertinet, quòd Iudæi se nobis tanquam alienis inoffensa lege diuina fœnerare posse putant: Nã id falsò putant, [a] Quomodo enim alieni illis simus, qui eiusdem pastoris sumus oues, id est christi: licet non eiusdẽ ouilis. Inde inter proximos nobis Iudæi numerantur. [b] Inspici † autem ueritas cùm debeat: non quid ille uel ille per inscitiam opinetur. [c] igitur non id quod Iudæi decepti putent, spectandũ est: sed quod eos putare oportuit. ne, si aliquo cauillo res christianorum diripere, à quo non multum abest usura, [d] sibi lege diuina licere probẽt: reperta illis sit latebra, qua se à rapinis & furtis defendant. Respon-deri † & illud potest, quod est à nobis suprà scriptum. Hactenus Iudæos alienis fœnerare diuinæ legis permissu potuisse, quà suum consequerentur: ut in Chananæorum personam, quorum terra fortunæq; omnes, erant Dei edicto Iudæis addicta, non autem quà, quod alicnũ esset, sibi fœneratione addicerent. ab aliis autem, quorum bona neq; Iudæis addicta, neq; debita essent, usuras auferre nunquam olim fas fuit. [e] solum itaq; fœnerandi genus, quo suum consequerentur, illis lege diuina permissum fuisse; non quo quid de alieno

[a] Archidia. c. ad mẽsam. 11. q. 3. Abb. c. nouit. nu. 3. de iudici. & Anchar. c. nulla. nu. 10. de cõsues. præben.

[b] Archidi. Abb. & Anchar. locis proximè citatis.

[c] l. uulgaris. §. si quis æs. ff. de fur. & l. fin. ff expila. heredi.

[d] c. si quis usuram. 14. q. 4. Abb. & alij Rub. de usur.

[e] Ana. c. 1. col. fin. uers. alij theologi. de usur. idem c. quæst 9. col. fin. in prin. uers. interalia dicit. eo.

alieno quærerent, ſecundum quæ Iudæi inofſ-
fenſa lege diuina fœnerare chriſtianis nõ poſſ-
ſunt: nã nec illis alieni ſumus: [a] nec bona noſtra
addicta illis diuina lege ſunt aut debita. & hoc
quidem ſi ad ueterem legis diuinæ ſanctionem
328 ſpectemus: Ceterum, † ſi ad nouam, nulli
fœnerare eos fas eſt: non fœnerare modo, ſed
fœnus ſperare. Nam ita mutuum dare chri-
ſtus [b] iuſsit: ut nihil inde ſperaremus: nec ulla
329 perſonarũ diſtinctio adiecta eſt: ut eſt in uete-
ri lege diuina factum. Quin † autem lege
chriſti Iudæi teneantur, ambigi non debet:
eſſe enim eius oues: ut ſuprà monſtratum eſt.
indeq; fieri, ut ſua ſint perfidia damnati, quia
330 chriſtum non agnoſcunt: nec eius audiunt
uocem. Inter † chriſtianos autem & Iudæ-
os hoc intereſt, quod hi ad chriſti cultum,
quẽ nõ agnouerunt: cõpelli non poſſunt: [c] illi
hoc eſt chriſtiani poſſunt. & ita fieri, ut ſi chri-
ſtum profeſſus, quid in chriſti religione erra-
uerit, nec reſipiſcat in eum legib. uindicetur: [d]
331 non quoq; in Iudæum. Qui † & ſi, quà Iu-
dæus eſt, delinquat: [e] tolerari debet: [f] hoc ita,

[a] Archidia. c. ad menſam 11. q. 3. Abb. c. nouit. de iudi. & Anchar. c. nulla. nu. 10. decõ. pra. & c. quod ſuper. ijs. de uoto. et Marquar. Suſan. tract. de Iudæ. c. 7. nu. 4

[b] Luc. 6. E.

[c] c ſicut. & ibi Docto. de Iudæ. & c. maiores. uerſ. item quæritur. et ibi Docto. de Baptiſmo. & c. qui ſincera. 45. diſtin. & Pariſi. Cõſ. 2. & ſi eſſe Iudæũ. nu. 17. & 19. & 34. lib. 4.

[d] extra. de hæret. per totum.

[e] Gloſ. l. ſed ſi res. ff. de leg. 1. & l. nõ erit. §. diuus. ff. de iur. & l. 1. C. de ſum trini. &

[f] d. c. qui ſincera. gloſ. Roma. & Alex. l. multum intereſt. ff. de uerb. obli. Fel. c. multorum. nu. 5. de Iudæ. reſcripti. poſt. Bar. l. apud Iul. §. conſtat. de legat. 1. Pariſi. d. conſ. 2. Pariſi. Conſ. 2. & ſi eſſe Iudæum. lib. 4.

si in christi legem committat, hoc est in nouã legem diuinam. Nam si in ueterẽ diuinam legem peccet, uenia dignus non est,[a] non aliter atq; christianus, si in christi legem suo innixus iudicio committat. Nam si Iudæus de quoquã diuinæ legis capite malè sentiat, in eum tanquã hæreticum & impietatis assertorem uindicandum[b] est: ut in christianum, si in christi religione idem admiserit. Scribunt[c] † Henricus 330
Cardinalis Hostien. & Ioan. Andr. Gregorij Noni & Innocen. quarti iussu librum quendã, qui Iudæis dictus est Talmuth, fuisse publicè combustum: quòd non nullas contrà diuinam legem ueterem contineret hæreses: illis, qui ita docerent, aut crederent, seuerè punitis:
Refert † Marquardus Susannius Vtinensis Iu- 330
risconsultus, scriptor diligens libro, quem de Iudæis scripsit, secundo: capite. 6. apud Venetos multos Iudæorum libros, qui certos diuinæ legis ueteris cõtinerẽt errores, esse publica auctoritate combustos: graui de Iudæis, qui illos deprauâssent, sumpto supplicio. Igitur † dubi- 330
tandum non esse, quin in Iudæos, si quid in diuinam legem malè sentiendo, deliquerint, sit uindicandum.[d] Nihil † igitur eos iuuat, 330
quo magis fœnerãdo excusentur, quòd, cùm Christianis

[a] Innocen. Abbas. & alij. c. quod super ijs, de uoto.

[b] Inno. d. c. qd̃ super ijs. & ibi alij.

[c] d. c. quod super ijs.

[d] Inno. & alij. d. c. quod super ijs.

christianis fœnerant, inoffensa lege diuina se id facere putant: in eos uindicandū est: tanq; in Hæreticos.[a] & quia fœnerant, est tanquam in delinquentes, hoc est contra legem suam faciētes, animaduertēdū.[b] electio enim in fide hæreticum[c] facit: factum autem, quo quid in legē committitur: pœnæ subdit.[d] distincta enim hæc esse, nam ut aliud est credere, fœnerare licere. aliud fœnerare, ita diuersa cōtrahuntur crimina. priore enim admisso hæresis contrahitur, posteriore ab eo, quod fit, fœneratio. ut, si quis mæchari non esse delictum credat: ea prauа opinione hæresim committit: suum uerò corpus extra matrimonium alij commiscens mæchiam contrahit. & generaliter quicumq;, quod sacris literis continetur, aliter intelligit, quàm sancti spiritus sensus flagitat, quo scriptum est: hæreticus est.[e] cùm aduersus quædā faciēs, quæ sacris literis uetantur, ex facti genere nomen cōtrahat delicti. & mœchando mœchiæ, & fœnerando fœnerationis reus fiat: cū hoc & illud licere credens uno nomine hæreticus sit. ut si furari & occidere licere putet: hæreticus erit:[f] cùm utrunq; faciens fur sit[g]: & homicida:[h] uario nomine ex uarijs malefactis cōtracto cùm ex uarijs male creditis unum hæresis nomē

[a] *Innocen. & alij. d. c. quod super ijs.*
[b] *Innocen. & alij. d. c. quod super ijs.*
[c] *c. hæresis. 24. q. 3.*
[d] *extra. & ff. et C. de pœn. per totum.*
[e] *d. c. hæresis 24. q. 3.*
[f] *d. c. hæresis.*
[g] *ff. de fur. pto.*
[h] *ff. & C. de furtis*

sis nomen qnæratur: etiam si in mille sacrarũ literarum erret articulis. Illa † uerò Alexandri [a] argumẽtatio, inter ea, quæ iure diuino atq; humano sine uenia delinquuntur, distinguentis, negata in illis pontifici, concessa in his indulgendi auctoritate: & uera est: & manifestã habet rationem. mecumq; facit: qui nego, usuras utroq; iure diuino prohibitas posse pontificis auctoritate etiam in ludæorum persona permitti. sed cùm subicit, frustra quæri, in legẽ diuinam peccent sine uenia fœnerando Iudæi, nec ne, falsum est. cùm enim hoc, ut est à nobis suprà demonstratum, per ueterem legem diuinam eis nõ liceat, uindicare in ipsos & potest, & debet pontifex. [b] & ad usurarum restitutionem compellere. [c] quod deinde ex Ancharano adicit, [d] superuacuæ rei operam eos dare, qui Iudæos à peccando reuocare nituntur, id illis dictum intelligi debet, qui Iudæos à superstitione sua reuocare uolunt. [e] Nam quin superuacuum non sit, illos ab ijs, quæ ueteris legis diuinæ continent transgressionem, reuocare: nemo dixerit. [f] contrà existimantib. consequens esse, nec à furtis Iudæos, nec à latrocinijs ceterisq; flagitijs, quæ uetus sanctio diuina coërcet, esse reuocãdos, impuneque, quicquid admiserint, laturos

[a] Conf. 1. nu. 3. lib. 2.

[b] Inno. & alij. d. c. quod super ijs.

[c] c. post miserabilem. de usur.

[d] d. Cõs. 1. nu. 2.

[e] c. qui sincera. 45. distin.

[f] Innocen & alij. d. c. quod super ijs. & Deci. c nouit. nu. 2. de Iudæ. & ibi Alex. nu. 3.

rint, laturos, quod deridiculum est putare.

87 Superiorib. † abundè confutatis operæ pretium est nũc de Clementis quinti constitutione [a] loqui: quam Paulus [b] Castrensis, quia Venetorum conuentionem Iudæis apud suos publicè fœnerare permittentium, Magistratu fœnus persequentibus ius reddere iusso, cuius ipse defẽsionem susceperit, damnat: omne adhibuit studium, ut interpretatione aliqua subtili eã constitutionem deuitaret, dixit itaq; Clementem illis obuiam ire uoluisse, qui suis placitis iustas fieri usuras posse putant: Nõ ijs, qui cùm contrà sentiant, suis parcentes eligunt Iudæos, homines sua iam perfidia dãnatos, qui sine scelere se nobis fœnerare posse arbitrãtur. enimuero, si quoquo modo fieri iustas usuras putarent, eas ipsi inter se, inquit, exercerent: non de eis exercendis cum Iudæis paciscerentur. Hanc Pauli Castrensis interpretationem secuti sunt errore non animaduerso Alexander [c] Tartagninus & Andreas [d] Barbatia, quam & alij imprudentes horum auctoritatem reueriti probant. At ego longe aliam Clementis fuisse sententiam nihil ambigo. Eum enim illis obuiam ire uoluisse, qui legibus municipalibus usuras posse licitas fieri, suæ innixi prudentiæ putant,

[a] *Clemen. unica. de usur.*

[b] *Cons. 397. nõ uidetur expediens lib. 2.*

[c] *Cons. 1. nu. 8. lib. 2.*

[d] *Cons. 16. nu. 6. lib. 4.*

tant, falsum est. Constitutio enim in eos aperte scripta est, qui contra diuina & humana iura usurarũ prauitatem quodammodo approbantes, earum soluendarum necessitatem imponunt. eum autem populum, qui lata à se lege fieri licitas usuras putat, & fœnerare lege lata permittit, non quodammodo, sed reuera ac propriè prauitatem usurariam approbare dicam: nota est enim uerbi quodammodo significatio [a] haud propriè, quod diceretur, demonstrantis. hoc uerò interest inter eos, qui permitti iure Municipali usuras putãt, legeq; lata fœnerare permittunt: & eos, qui contrà sentiunt, & conuentione sua ius dant exigendi, & soluendi imponunt necessitatem. Quòd illi bis peccant: primũm, cùm usuras permitti posse putãt, deinde cùm eas lege data permittũt. hi semel, cùm earum exactionem concedunt, imposita soluendi necessitate. priores itaq; hæresis contrahere crimen, quia malè putant, constat. [b] utroscp autem delinquere in deum atcp homines: quia contra diuina & humana iura usurarum exactionem concedunt: & impediunt repetitionem. Hoc est quod Clementis constitutio [c] damnat: & huic malo mederi studet. non eis autem obuiam it, contrà quàm Paulus Castrensis

[a] l. 4. §. Cato. & ibi Bartol. in sexta oppo. & Aret. ibidẽ. ff. de uerbor. obli. Bart. Alex & alij. l. quod sine. ff. solu. mat. & l. 1. ff. rer. amo. & Docto. l. prætor. ff. de eden.

[b] Clemen. unica §. fin. de usur.

[c] d. Clemen. unica in prn.

ſtrenſis ſcripſit, qui uſuras humana lege licitas fieri poſſe opinantes, hoc errore decepti fœnerare ſine perſonarum diſcrimine tam chriſtianis, quam Iudæis permittunt. Quippe quos nō quodammodo, ut eſt ſuperius ſcriptum, ſed re uera ac propriè uſurariam prauitatem approbare, dicere debemus. Malè itaq; reipub. Venetæ conuentionē à Paulo Caſtrenſi [a] defenſam conſtat.[b] Qui † & in eo non leuiter erra- 338
uit: quòd ſuprà ſcriptæ conuentionis uſum honeſtum eſſe, non modò ſcandalo carere ſcripſit: & populo, non, ut uideri poterat, grauem: ſed ſuauem. Quomodo enim ſcandalo carere, & honeſtum hoc amplius eſſe, illud dicemus: quod cum rerum natura puguat: quæ pecuniā ex pecunia non producit.[c] quodq; diuinis atq; humanis legibus, bonis deniq; moribus aduerſatur.[d] Si honeſtum eſt fœnerare, & rapere erit quoq; honeſtum: fœnus enim rapinæ proximum[e] eſt, erit & trucidare honeſtū: Nam qui fœnerat, trucidare hominem dicitur.[f] Quod poſtremò non grauem, ſed ſuauem eius conuentionis uſum Paulus[g] Caſtren. ſcripſit. Non abſurdum modò atq; deridiculum eſt, ſed pugnat etiam cum ſenſu. Quomodo enim ſuauitatis quicquam habeat ea conuentio, quæ malum

[a] d. Conſ. 397.

[b] Vide Felinū. c. quia in fi. de Iudæ. con. Pau. Caſtren. tenen.

[c] Ana. Rubri. de uſur. col. 3. uerſ. quarta ratio. & uerſ. eſt & alia ratio.

[d] d. Clemen. unica in prin. De eius Conſ 170. uiſo themate poſt prin. & Ioan. Baptis. Cacialupus. repeti. l. 1. charta. 10. C. de ſum. trini.

[e] 14. q. 4. ſi quis uſuram.

[f] 14. q. 4. c. quid dicam.

[g] d. Conſ. 397.

illud in ciuitatem inuehit, quo deminutis pau-
latim & acciſis ciuium fortunis paupertas aſci-
ſcitur: uix enim fieri poſſe, Ioanne[a] Anagnino
auctore, ut, qui fœnerato accipit breui pauper
non erat. Non patitur denique ratio, ut idem de-
bitori ſit, & creditori ſuaue. Vſuras autem
tem eſſe creditorib. ſuaues Domitius Vlpia-
nus lib. XLV. Digeſt.[b] ſignificauit: cùm ad cre-
ditores reſpiciens, dulcitudinem uſurarum di-
xit. Quod & nullo magiſtro intelligi poteſt:
quomodo enim dulces uſuræ creditorib. non
ſint, quæ nullo periculo, nullis operis, ſolo tē-
poris curſu, tam dormientib. quàm uigilantib.
quæruntur? quomodo rurſus non amaræ de-
bitoribus, quibus mutuo accepto ſingula tem-
poris momenta oneroſa ſunt: & eorum ſenſim
minuunt patrimonium: ſiue accepta pecunia
ſint uſi: ſiue non uſi. hanc uſurarum dulcedinē
perſpexit Innocentius,[c] qui ideo earum quæ-
ſtum prohibitum ſcripſit: ne, ſi fœnerare per
leges liceret: homines alijs artib. miſsis factis
ad fœnerandi inſtitutum ſe conferrent: deſtitu-
ereturq; agricultura, ceteræq; artes uitæ huma-
næ neceſſariæ, quæ labore & induſtria conſtāt:
eundem tamen ſucceſſum non ſemper habent.
igitur debitoribus amaras uſuras eſſe cōſequēs
eſt. Adde-

[a] d. Rubri. de uſur. co. 3. uerſ. quinta ratio.

[b] l. ait prætor. §. ſi qdm fraudem. uerſ. ſanè quæ in frau. credi.

[c] Rubri. de uſur. & ibi. Abb. nu. 5. & Ana. col. 2 inſi. uerſ. quæro iuxta prædicta 2. & Bero. nu. 83.

140 est. Adde † naturaliter bona, eodem Do-
mitio [a] Vlpiano auctore, quod beent, dicta es-
se: hoc est quòd beatos faciant eos, quibus illa
quæruntur. Ergo excontrario, illa qui amit-
tunt, quà id patiuntur, erunt proculdubio mi-
seri. in miseria uerò nulla esse suauitas aut dul-
141 citudo potest. Malum † usurarum ex ipso
rei uocabulo licet deprehendere. usura enim
Hæbreis ipsorũ lingua morsus est. & eum qui
aufert, mordere: & cui aufertur, morderi dici-
tur. idem eloquendi quoq; ratio docet: nam ut
pœna plecti, id est puniri dicitur, [b] ita etiam u-
suris plecti. Nam & hac loquendi forma usos
142 ueteres iurisconsultos lego. [c] Nec † defen-
di suprà scripta conuentio consuetudinis diu-
turnitate, cuius ignoratur initiũ, potest: Nam,
quod contrà ius diuinũ mores introduxerũt,
æquè, atq; quod leges, nullas habere uires un-
quam potuit. Nam cũm eadem sit scripti, quæ
non scripti iuris auctoritas: [d] ut est sæpe dictũ
quod lege non licet: consuetudine licere non
debet, legem autem dei propter summam con
ditoris auctoritatem nulla humana lege abro
143 gari posse, abundè suprà docuimus. [e] Nõ †
potest esse deniq; tam antiqua consuetudo, à
Paulo Castrensi allegata, quæ diuinam legem

[a] l. bonorũ appellatio. § 1. naturaliter ff. de uer. signi.

[b] l. mariti. § plectitur. ff. de adulte.

[c] l. tutor. qui repertoriũ. § si post depositionem. ff de admins. tuto.

[d] l. de quibus cum concor. ff de legib.

[e] Bal. Authen. ad hæc. C. de usur.

anteceſserit: nec ſi anteceſsiſſet, eo magis uale-
re dici poteſt: Lex enim & antecedentem & in-
ſequentem conſuetudiuem tollit.[a] Nunc
cauſas, ex quibus uſuras meritò permitti Pau-
lus[b] Caſtrenſis & eum ſecuti Alexander[c] Tar-
tagninus & Andreas[d] Barbatia putauerunt:
diſcutiamus. Et duæ illæ proponuntur publi-
ca utilitas, & ciuium neceſsitas: quibus urgen-
tibus uſuras rectè permitti placuit. Sed falſum
eſt in uſurarum permiſſu publicam uerſari uti-
litatem: aut ciuium ſuccurri neceſsitati. Nam
cùm publicè interſit, ciues eſſe locupletes atque
opulentos:[e] uſuris uerò, ut ait conſtitutio,[f]
populi exhauriuntur facultates: uſurarum per-
miſſus erit conuenienter publicè damnoſus,
non utilis, ſed nec ſuccurri ciuium neceſsitati,
dicere quis poteſt. quin augeri potius neceſsi-
tatem: quanto enim diutius fœneratoris pecu-
nia utimur, tanto maiorib. rei familiaris angu-
ſtijs diſtringimur atq; neceſsitate. euenitq; : ut,
qui paupertatem ſuſtinere non potuimus: ege-
ſtatem ac mendicatitem ferre cogamur.

Sed † neceſsitatis cauſam, quo magis uſuræ
permittãtur, malè prætexi, quiſquã dixerit: ui-
uere enim ciues commodè poſſe, etiamſi inter
eos nemo fœneratitio ſit inſtituto, nihil

[a] Bart. & Recc. l. ſi mihi & tibi §. in legatis. ff. de lega. 1. cum concor. ibi alle. Cynus & Bald. l. 2. C. quæ ſit lõg. cõſue. Cano. omnes c. 2. de conſue. & c. ſtatutum. in prin. reprobata ibi glo. de reſcrip. lib. 6. Iaſ. l. 1. nu. 38. uerſ. ſecundo ſtringit. C. de ſum trini.

[b] Conſ. 397.

[c] Conſ. 1. nu. 8. lib. 2.

[d] Conſ. 16. nu. 6. lib. 4.

[e] §. penul. inſti. de ijs, qui ſui uel alie. iu. ſunt. & §. conſideraui-mus. Authẽ. ut iudi. ſine quo-quo ſuffra. fiãt. cola. 2. & l. ſeruum quoq; §. publicè. ff. de procu. et Bart. l. 1. nu. 25. et ibi alij. ff. ſol. mat.

[f] c. 1. in prin. de uſur. lib. 6.

uetat;

uetat: multas enim gẽtes sine fœneratorib. de-
gere: & ante inuentam pecuniam omnes ho-
mines in ea fuisse causa constat. ut olim Troia-
nos, quos nondum ære percusso rerũ permu-
tationibus usos accepimus.[a] Nec † mihi
quis charitatem refrixisse alleget: quo magis
iniquissimæ fœnerandi arti latebra quæratur.
Nam & hodie esse, qui charitate mouentur:
& olim fuisse ab omnibus charitatis officijs
homines alienissimos. nullaq; fuit ætas, quæ
probos non habuerit atq; improbos. quosdam
item miti atq; humano, alios ferino atq; im-
mani ingenio præditos. hæc dicta sunt ad eo-
rum refellendam opinionem, qui ex re esse ci-
uium habere in ciuitate fœneratores per erro
rem existimauerunt. Sed † finge in usura-
rum permissu publicam uersari utilitatem &
necessitatem ciuium: an Idoneæ causæ erunt,
ex quibus usuræ permittantur? sed hoc nequa-
quam opinandum est. Nam, ut qui ab hosti-
bus captus est, redimatur: suaq; ciuitati redda-
tur: publicè expedit.[b] interest autem Barbari-
cæ feritati subiecti captiuitatis necessitate libe-
rari:[c] & tamen redimendorum à captiuitate
hominum causa, ut est à nobis suprà dictum,
fœnerare uetat constitutio.[d] in quo notandũ

[a] l. 1. ff. de contra. emp. & uendi.

[b] l. fi. C. de postlimi. reuer. & l. 1. ff. solutomatri.

[c] d. l. fin.

[d] c. super eo. de usur.

est, præter publicam utilitatem & necessitatẽ, uersari quoq; pietatis causam: quæ magnos semper meruit fauores: & necessitati comparatur. Illud non omittam, maiorem esse necessitatem Barbarica feritate in seruitutem abductorum omni ea, quam sustinere, qui in ciuitate degunt, coguntur. hos enim, quæcumq; patiantur, uiuere, illlos pro nullis [b] esse, & mortuis annumerari. seruitus enim, ut Domitius [c] Vlpianus ait, mortalitati comparatur. igitur cùm redimendorum captiuorum gratia & seruili necessitati liberandorum fœnerare non licet: hoc priuilegiũ nulla ciuilis necessitas, multo, quàm illa, minor mereri debet. Hæc quidẽ, si certa aliqua ratione prohibitas à deo usuras constaret, à nobis dicuntur. hoc est si quam deus prohibitionis suæ causam expressisset. Ceterum † cùm sola dei uolũtate, ut Baldum [d] & Angelum [e] scribere Anagninus [f] refert, res tota contineatur: inquiri prohibitionis causam non oportet. Quod enim sola uoluntate constitutum est, tam latè patet, quàm legis uerba. seruandum itaq; esse, quà uerba faciunt, etiam si occurrat ratio, quamobrem illud seruari uideatur, non oportêre. Nec † si præduram dei legem esse putemus, idcirco animi

nostri

[a] c. fin. ibi necessitas uel pietas. de ferijs.

[b] l. quod attinet. ff. de diuer. reg. iur. antiq. & l. cum hic status. §. si donator. ff. de don. inter uir. & uxor.

[c] l. seruitutem. ff. de diuer. reg. iur. anti.

[d] Anthẽ. ad hæc au. 2. uers. item prohibe. C. de usur.

[e] l. si nauis. ff. de rei uendi.

[f] Rub. de usur. col. 4, uers. & idco.

nostri motum secuti ei non obtemperabimus satisq; esse nobis debebit: esse legem ita scriptam.[a] Ne quod in humanis legibus abundè est, in diuinis non sit satis. Sic enim diui Augusti legem omni ratione, ut uideri potest, carentē Domitius[b] Vlpianus defendit. Vetat † denicq; Neratius[c] eorū, quæ à maioribus sunt constituta, ratioem inquiri: hoc quidem propterea, ut idem scribit, ne multa, quæ certa sunt, subuertantur. fore enim ut, si quid ratione carere comperiatur: id statim, tanquam nulla ratione constitutum, iuris auctoritatem amittat. Nihil autem uetare, ea, quæ sunt ab hominib. constituta, cur ita constituerentur, homines reperire. Non itaq; temerè eorum, quæ à maioribus sunt constituta, rationē inquiri. hoc tamen Neratius uetat: ne, quæ certa sunt, subuertantur. At, † quæ à deo constituta sunt: eorū sine temeritate inquiri ratio, aut reperta affirmari, nisi à deo sit expressa, non potest. Nam humani captus imbecillitas secretiora dei iudicia coniectura assequi non potest. sed assequi posse fingamus: inanis erit certè labor inquirentium, quod reperisse, frustra est. Nam & si parum plena esse diuinæ legis ratio reperiatur: aut nulla: eò propter summam conditoris auctoritatem

[a] l. prospexit. ff. qui & à quibus Gomes. c. 1. nu. fin. de rescrip.

[b] d. l. prospexit.

[c] l. & ideo. ff. de legib.

ctoritatem, dei legem humana constitutione artare non licebit: aut tollere. Nam, ut sœpe dictum est, inferiorū auctoritate imminui lex superioris non potest.[a] Illud † tamē sequi, ut Baldum[b] & Angelum[c] Anagninus[d] scribere refert, satius est: usurarum prohibitionem sola dei uoluntate contineri. Cui † sententiæ consequens erit, usuras humana lege nullo casu posse permitti: semper enim diuinam uoluntatem, qua sola usurarum prohibitio nititur, offensum iri, concludendū itaq; est in proxima quæstione, non modò nullum eorum, qui rerum potiuntur, etiam Cæsarem fœnerādi potestatem Iudæis facere posse, quod inter omnes conuenit,[e] sed ne ipsum quidem pontificem Maximum: ut est à nobis proximè planū factum: quo † enim ore eum, qui diuinū ius usq; ad animam & sanguinem defendere debet:[f] usuras diuina sanctione prohibitas, permittere posse dicemus? confutatis, quæ maximè pro contraria sententia facere uidebantur: Superioribus † conuenienter consuetudinem Polonicam, qua creditor rei pignera tæ fructus sorte non imminuta facit suos, tanquam iuri diuino repugnantem, nequaquam ualere, concludendum est: etiam si publica regis senatus

[a] c. cum inferior. de maio. & obe. cum cōcor & Bal. Authē. ad hæc. C. de usur.

[b] d. Authen. ad hæc. nu. 2. uers. item prohibet. C. de usur.

[c] d. l. si nauis. ff. de rei uendi.

[d] d. Rub. de usur. col. 4. uers & ideo.

[e] d. Cōs. 16. nu. 6.

[f] c. sunt quidam 23. q. 1.

gis senatus populiq; accedat auctoritas. conti-
net enim ille contractus manifestum usuræ ui-
tium: ut sacris constitutionibus est comprehē-
357 sum.[a] Quapropter † adiri ea de re iudi-
cem ecclesiasticum debere, Nicolaus Abbas
lib. iij. Epistolar.[b] decretal. scribit. & non ob-
scura quidem ratione probat. creditor enim,
inquit, qui pignoris fructus in sortem non im
putat, fœnerator est. ad coërcitionē itaq; iudi-
357 cis ecclesiastici pertinebit. Non † me fallit,
quibusdā casibus fructus rei pigneratæ lucro
esse creditori. quos petere ab auctoribus lib v,
epistolar. decretal. apud Alexandrum[c] tertium
licet: eos enim persequi, aliò mihi properanti
non est consilium: duobus exceptis, & illis qui
dem maximè nota dignis, quos omitti à me nō
oportuit: quia in ijs ab aliorum doctorū opi-
nione dissentio. Primus casus est, cùm creditor,
ut pecuniam nancisceretur: quam egenti mu-
tuò daret, laborâsse proponitur, sequens, cum
summa pecuniæ creditæ ita magna est, ut spes
non sit, debitorem pignus aliquando luiturū.
De primo nunc uidendum: de sequēti mox di
357 scemus. Et † Henricus[d] Cardinalis Hosti-
ensis, qui eius esse sententiæ refertur auctor, ut
creditor, qui in pecunia ita quærēda laborâsse,

[a] c. 1. & 2. e. tō quæst. 9. de usur. & c. ad nostrā 1. de iureiuran. & c. cùm contrà. de pig.

[b] c. significante. nu. 2. de pignoribus.

[c] Abb. & alij. c. conquæstus. de usur. & Soci. tracta. Falle. Fallē. 6. et 14. §. fuerat. insti. de actio. Docto. l. si insulam §. usuras. ff. solu. matri. Roman. Cons. 573. Anchar. Cons. 138. Bal. Nouel. tracta. de dote 7. parte 2. priuilegio. Math. de affl. c. Dec. si. 284 & 291.

[d] sūma de usur. §. an aliquo. Fallen. 13.

k rei pigneratæ

rei pigneratæ fructus, quasi operæ suæ & solicitudinis pretium salua sorte suos faciat hoc consequens esse Celestini tertij constitutioni, scribit, quæ creditori uillam uoluntate & precibus monachorum, quorum erat, sua pecunia liberatam in beneficium q̃ acceptam, restituere iusso, ultra creditum suum fructus uillæ multis annis perceptis, tanquam laboris mercedem saluos relinquit. Quã sententiam Ioannis Andreæ, [b] Nicolaus Abbas, [c] Ludouicus Pontanus [d], & posterior ætas recepit: [e] nec ab ea Augustinus Beroius, [f] doctor meus, discessit: sed ego, & si à tantæ dignationis iurisconsultis dissentire nefas esse propemodum uideatur, ut suus sit ueritati semper locus, quod rectius putẽ, non reticebo: & initio, quod huius quæstionis est caput, in tota illa Celestini constitutione, qua hæc sententiæ nititur, de labore in pecunia quærenda, quæ mutuò daretur, suscepto ullam esse literam nego. Incertum itaq̃ relinqui, ullus ea ex causa sumptus à creditore sit labor. Sed sumptum finge. non satis esse dicam. Nam constitutio [h] non dicit, cuius laboris merces esse debeant uillæ fructus: illiusue, an eius potius, qui in uillæ culturam esset impensus. Quod si coniecturam in incerto sequi placet, magis

a c. ad nostram. de reb. eccle alienan. uel nõ.

b d. c. cõquæst 9.

c d. c. cõquæst 9.

d singulari. ſ 42 regula est.

e Soci d. Fallẽ. C. casu 12. Nico. Boer. Dec. 44 quo ad secundã nu. 24. Didac. Couar. lib. 1 uariar. resolu. c. 3 nu 2 uerſ. erit igitur expeditum.

f c. 1. nu. 23. de usur.

g d c. ad nostrã.

h dic. ad nostrã.

magis est, ut de culturæ labore loqui constitutionem credamus. uilla enim sine labore multis præsertim annis, quibus à creditore possessa scribitur, [a] coli non potuit atq; exerceri. pecunia uerò, si in promptu fortè fuit, credi sine labore potuit: & uillæ liberationem numerari. in promptu autem fuisse, aut non ægrè reperiri tam, Celestinus [b] significare non obscurè uidetur: sine mora enim desiderio monachorum uillam liberare uolentium satisfactū esse à creditore ait constitutio. [c] De labore ergo in uillam impenso sensisse Celestinum, propius est existimare. & hoc Nicolaus [d] Abbas uerius putauit: ita, ut si nihil impensum in uillam à creditore proponatur: uillam & fructus eum restituere debere, cōsequens esse scribat: quæ sententia non est sine ratione. falsum ergo est, fructus uillæ laboris in pecunia quærenda impensi mercedem, esse. istud enim dicentibus consequens esse Celestini constitutione [e] grauem atque intolerabilem usurarum modum induci. quod nemo non uidet, si creditori ob laborē, quem in pecunia quærenda pūcto propè temporis sustinuit, quod in Celestini specie accidit, fructus rei pigneratoæ sorte semper incolumi, quærātur: præsertim si ita uberes eos esse proponamus,

[a] d.c. ad nostrā.

[b] d.c. ad nostrā.

[c] d.c. ad nostrā.

[d] d.c. ad nostrā.

[e] d. Clementina unica. de usur.

ponamus, ut quotannis sortem excedant. nam hoc secundum suprà scriptam sententiam conueniēter Celestini cōstitutioni diceretur: quod nequaquam opinandum est. Adde, si debitoris laborem in pecunia adipiscenda mercedem mereri dicamus: fœneratorum auaritiæ latebram quæri, eiusmodi laboris allegatione, qui eo sunt instituto, auctoritatem legum atq; magistratus semper eluſuris. uix enim fieri, ut sine labore pecunia quæratur: nihil autem multum interesse, tunc creditor in quærenda pecunia laboret: cùm mutuò danda est, atq; egenti subueniendum: an antè, ut eam haberet, laborauerit: utraq; enim opera æquè consultum esse debitori, & eius necessitati opem latam. quod si recipimus omnis de usurarum prohibitione sanctio diuinis atq; humanis legibus descendens hac subtili disputatione pènè tolletur: solis ijs eo beneficio non usuris, quibus pecunia successione aut fortuna qualibet sine opera sua obuenisset: quod perquam absurdum est dicere. Nec distinguo notabiles labores sustinuerit creditor: an non: quod Pontanus significare uidetur. Nam constitutio [b] simpliciter laboris facit mentionem, nec notabilem à nō notabili, magnumue à modico distinguit.

[a] singular. 542 regula est. [b] d. c. ad nostrā.

& quod

& quod magis est, in quam rem labor sit impensus, in pecuniam quærendam, an in uillæ culturam, ut suprà disserui, non dicit. nec deniq; ut suprà ostendi, an ullo labore pecuniam, quam crederet, quæsierit creditor, significauit constitutio[a]. & si mercedem labori cõfitendum sit deberi[b]: modum tamen ei rei adhiberi oportuit: & non sine temporis præfinitione fructus rei pigneratæ creditori relinqui: contrà, quàm Henricus[c] Cardinalis Hostien. & alij eum secuti[d] tradiderunt. in quibus Beroius[e] fructus rei pigneratæ non solius laboris in quæranda pecunia suscepti, sed expensæ etiam ea ex causa factæ præmium esse scribit. qua de re uerbum nullum facit constitutio. Beroio itaq; non assentior. hæc superiorem Henrici Cardinalis sententiã respicientib. dicta sint. at quia aliam fuisse Celestini[f] mentem extrema suæ disputationis parte idem Henricus[g] Cardinalis scribit, quod & magis approbare uidetur: Quid deinde dicat, uideamus. & quia nõ uidit, quomodo saluis in integrum restitutionis legibus[h] reddita uilla retineri fructus à creditore potuerint: ait pontificẽ uoluntate monachorum fecisse creditori fructuum gratiam: quos restituere eum cum uilla oportuit.[i] illãq;

[a] d.c. ad nostrã.

[b] c. charitatem 12. q. 2.

[c] ſũma de uſur. §. an aliquo Fallen. 13.

[d] Abb. poſt 10ã. Andreæ. c. conquæſtus. de uſur. & Pontan. ſing. 542. regula eſt.

[e] d.c. 1. nu. 28. de uſur.

[f] d.c. ad nostrã.

[g] ſũma de uſur. §. an aliquo Fallen. 13.

[h] l. quod ſi minor §. reſtitutio ff. de mino.

[i] d. §. reſtitutio

k iij initam

initam à pontifice rationem ait esse: ut co lucro contentus creditor, iure suo non discusso, possessione uillæ decederet; ita monachi pristinum ius suum maturius recuperarent. Quã sententiam loannes [a] Andreæ nõ improbat: nec ego inuitus sequor. cùm restitutio Iulio [b] Paulo auctore, ita facienda sit: ut unus quisq; in integrum ius suum recipiat. dici autem nõ possit eum ius suum in integrum recipere, cui retentis fructibus fundus redderetur. Hoc priore casu explicito ad sequentem transeo.

Cùm † ita magnus pecuniæ numerus creditus sit est, ut spes non sit, debitorem pignus aliquando luiturum, quod cùm accidit, quasi res pignerata debitoris potestatem ac dominium exierit: & pleno iure ad creditorem cœperit pertinere: placuit creditori fructus quæri. & hoc Iacobum Arenam & Rauennatẽ Cynum etiam scribere Alexander [c] Tartagninus refert. quod Accursius [d] Bartolus [e] & Ioan. Imolen [f]. probant. & hos secutus Bartholomeus Socinus [g], quam sententiam responso Sceuolæ confirmant legato prædiorum, quod, cuiusquam esset, prædia pignori accepta contineri scribentis [h]. Si in patrimonium creditoris essent forte redacta, quod ferè fieri ait Sceuola, cùm cessat debitor,

[a] d c. ad nostrã.

[b] d. §. restitutio

[c] l. 1. § per seruum corporaliter uers. una tamen ff de adquir. posses.

[d] l. legata. §. fi. ff. de supel. lega.

[e] d. §. fin. & rem legatã. ff de ædimẽ lega.

[f] d § per seruum. corporaliter.

[g] d fullen. 6. casu. 9. Adde Antõ. Trigo. sing. 61. in fi.

[h] l. qui habebat. in prin. ff. de lega. 3.

sat debitor adfertur & Papiniani responsum ad eiusdem sententiæ confirmationem, supellectili legata argentum, quo creditor uoluntate debitoris uteretur, contineri existimantis [a]. sed nec hoc Papiniani, nec illud Sceuolæ responsum ad superioris sententiæ confirmationē, ut mihi quidem uidetur, quicquã facit. Nõ enim, cũ cessat debitor redigi in creditoris patrimoum pignus, ait Sceuola: sed ferè redigi, nisi hoc amplius impetrauerit à principe creditor, ut iure dominij pignus possideat [b]: manēte itaq; pignoris uinculo, quicquid inde fructuum perciperetur, sorti. acceptum ferri debet [c]. Adde, Sceuolam [d] cessationem debitoris desiderare, quo magis pignoris causa mutetur. superioris autem sententiæ auctores, solum id desiderare, ut ea summa credita sit, quam debitor exsoluere per inopiam fortè non possit, :& ita pignus luere. igitur & si non cesset debitor, conuenienter horum sententiæ. quod Sceuolæ responso non est consequens. ipso temporis puncto pignoris causa mutabitur: eodemq; momento pignus & obligabitur & soluetur: nam iam tunc cùm traditur, magna scilicet summa in creditum data, uerum esse incipere, debitorem pignus nunq; luiturum. sed hoc non est ciuile dicere: nec

Sceuo-

[a] l. legata. §. fin ff. de supel. lega.

[b] l. eleganter. in prin. ff de pig. acti. & l. fi. C. de iure d. impet. glo. d. l. quihabebat.

[c] c. 1. & 2. c. conquæstus de usur. & c. ad nostram. 1. de iureiuran. & c. cum contra. de pig. & l. 1 et 2. C. de pig. actio. et l. 2. C. depar. pig.

[d] d. l. quihabebat.

Sceuolæ [a] sententiæ consequens. Illud non omittam, ut nulla sit etiam spes, debitorem pignus luiturum: ea re, quod pignori datum est, in creditoris patrimonium redigi, dici non debere: cùm id pignori datum proponitur, ex quo fructus percipiuntur. Nam si debitor luere cesset: ipsum se pignus suo reditu luet: fructibus, qui inde perciperentur, in sortis exonerationem semper abituris. [b] Hæc ad Sceuolæ responsum. nunc ad Papiniani [c], quod, ut mea fert opinio, præsenti quæstioni æquè nihil seruit. nam quòd uoluntate domini argento pignerato creditor utatur: ea res causam pignoris haud quaquam mutat: quo magis argentū debitoris esse desinat: & creditoris fiat. hoc enim Papinianus [d] non dicit: sed nec gratis uti argento creditori licebit: non magis, quàm serui pignerati operis, domusue pensionibus: quibus sortem minui constat [e], sed quanti usus argenti dignerati locari potuit, tantum erit acceptum sorti ferendum. nec, quod uoluntate domini argento creditor utatur, quemquam moueat. nam & si æquè à uolente debitore supra sortem creditor quid accipiat haud quaquam ea re fœnerator esse desinit: ut est à nobis abundè

supra

[a] d.l. qui habebat.

[b] l.1. & 2. C. de pig. actio. c.1. & 2. & c. conquæstus. de usu.

[c] d.l. legata 4. §. fin.

[d] d. § fin.

[e] l.1. C. de pig. actio.

suprà demonstratum, nisi oblatum aliquid fortè nihil speranti proponatur [a]. & ita sit à nobis superior sententia confutata: ueriusq; erit proximis casibus fructus rei pigneratæ debito imputari: ut est generaliter constitutũ [b].

360 Ne † uerò nesciant creditores, qui rerum pigneratarum fructus minuant sortem, quando, & ad quem modum: operæ pretium sumus facturi, si hoc nostræ disputationi adiciamus. & initio sciendum est, omne fructuum genus, qui cœlo, aqua, terraq; nascuntur, siue humana quærantur opera [c], siue natura magis proueniant [d]. siue iure deniq; percipiãtur [e]: cum sorte pensari [f], nec aliud dicere, conuenit: constitutiones [g] enim de hoc loquentes non distinguunt, igitur si quis reditus in fundo pignerato sit. aucupij forsitã aut uenationis, quidquid auium aut ferarum ceperit creditor: id sorti referre debet acceptum. aucupium enim & uenatio in fructu sunt [h]. hoc ita, si fructus fundi ex aucupio uenationeũe constet [i]. Fructibus autem pignus exonerari, palàm [k] est. idẽ erit in piscatione respondendum: si quod for-

l tè stagnum

[a] Abb. c. conquæstus. nu. 8. uers. 10. de usur per. c. dilectus de Symonia & c. sicut. 1. q. 2. & Ana. Rub. eo. col. 1. uers. quæro. per c. usura est. 14. q. 3. & c. de elogijs. 18. distin.

[b] c. 1. & 2. conquæstus. de usur. & l. 1. et 2. C. de pig. actio. cum concor.

[c] l. fructus. ff. de usur.

[d] d. l. fructus. e l. si nauis. ff. de rei uendica. l. prædior. ff. de usur. l. mercedes. ff. de here. pet. Bero. c. 1. nu. 14 de usur.

[f] c. 1 & 2. et c. conquæstus. de usur. & c. ad nostram. 1. de iure iuran. & c.

[g] d. c. 1 & 2. & cum contrà. de pig. & l. 1, et 2. C. de pig. actio. et l. 2. C. de partu pig. d. c. cõquæstus. de usur, cũ cõcor.

[h] l. itẽ. § aucupiorũ. ff. de usu fruc. ff. de usur. & l. seruis urbanis. § uenatores ff. de lega. 3. & l, quæsitũ. de instru.

[i] uenationẽ §. si in agro ff.

[k] d. c. 1, & 2. de usur. cum concor.

tè ſtagnum in fundo pignerato eſſe proponatur. non minus enim piſcatio, quàm aucupium & uenatio, in fructu eſt[a]. idem dicemus de fauis, ſi apum aluearia in fundo ſint, à debitore fortè inſtituta: aut ſi qua eò ſe fortuitu apum examina contuliſſent. Nam quin is reditus in fructu ſit: non ambigitur[b]. Si ſiluam cæduam aut arundinetum ceciderit creditor: aut ex nõ cædua pedamenta & ramos in uineam ſuam ſumpſerit: & hoc debito imputabitur: eſſe enim, ut & ſuperiora, in fructu[c]. adeò autem hæc uera ſunt: ut arboribus euulſis aut uentorum ui deiectis uti creditor, niſi exonerato pignore, non poſsit: eſſe quippe, ut cetera, quæ enumeraui[d], in fructu: & æſtimationem capere, non ambigi autem, quin, quicquid ſorti accederet, quod æſtimari pecunia poſsit, etiam ſi minimi prætij habeatur, uſura ſit[e]. ut in ceteris, quæ maius præ ſe ferunt emolumẽtum, quicquid perciperetur à creditore ad ſortis exonerationem pertinere, non ſit dubitandum[f]. ergo ſi auri, argenti, ſulphuris, æris, ferri, cetera rorumũe fodinæ fuerint in fundo pignerato. aut etiam lapidicinæ, quicquid inde creditor effoderit, exciderit, acceptum ſorti referendũ eſt. Nam & hæc omnia in fructum habẽtur[g].

Idem

a d. §. aucupiorum.
b d. l. item. §. & ſi apes.
c d. l. itẽ. §. finium l. ſeq.
d l. arborib. ff. de uſufruc.
e 14. q 3. per totũ Bar l. rogaſti. § ſi tibi. ibi partes. ff. ſi cer. petat. Ana. c. nauiganti. col. 7. ibi quarto principaliter quæritur. de uſur. Bero. nu. 33. & ſeq. Rub. eo. Adde Abb. Rub. de uſur. nu. 4. & Ana. c. 1. col. 2. uerſ. quicqd enim eo.
f d. c. 1. & 2. & d. c. conquæſtus de uſur. cũ concor.
g l. ſi cuius. §. inde ff. de uſufruc.

Idem † dicemus ædibus pignori datis, nõ enim modò pensiones, quas pro fructibus ac-
cipi ait lex[a]: idest quanti locari ædes nudæ possunt: pignus exonerabunt[b]. sed erit etiam instrumenti habēda ratio. hoc est, quanto plu-
ris ædes instructæ non instructis locentur. & quidem pro instrumenti modo & qualitate. æquè cella uinaria fortè pignerata, seriis, cup-
pis, amphoris ceteroq; instrumento non im-
pune creditor utetur. sed similiter quanto plu-
ris cella, quæ instructa est, quàm, quæ instrumẽ-
to caret, locetur: erit habenda ratio.

362 Quod † in instrumento diximus nõ erit idem in ornamento respõdendum: & meritò. quod enim ornat, ad uoluptatem refertur: non ad utilitatem[c], ideoq; æstimationem non admit-
tit: quod cùm accidit, nullum esse usuræ uiti-
um, suprà constitit[d], impune itaq; creditorem specularib. & uelis. his ad æstatis, illis ad Bru-
363 mæ iniuriam arcendam usurũ. uoluptati enim ea deseruire[e]. Serui † quoq; pignori dati operis suis sortem minuunt[f]: unde intelligi-
mus, infantem pignori datum ægrotum, defe-
ctæue ætatis hominem ad pignoris exoneratio
364 nem uihil pertinere: eorum quippe nullas ope-
ras esse[g]. Quod † in seruis est dictum,

a l. prædiorum ff. de usur.

b l 1. C. de pig. actio.

c l. quæsitũ. § si domus ff. de in-
struc. uel instru
leg.

d 14. q. 3. per to
tum cũ concor.

e d. §. si domus.

f l. fin. C. de par.
pig. & l. 1. C. de
pig. actio.

g l. arborib. §.
de illo ff. de usu-
fruc.

æquè in iumentis erit respondendum: nam et eorum uecturas sorti imputari, consequens est[a]. quod est in ceteris omnibus, quorū usus æstimari pecunia potest, generaliter respondendum[b]. Ceterum, † quarum rerum usus æstimationem non capit: his abstinere creditor usuræ metu non est iubendus[c], nec uereri debet, ne quid sorti ea re decedat. ut proximè in specularib. & uelis diximus. Secundum † quod si statua aut imago pignori data proponatur: ea creditor, secretiore cubiculo fortè posita ad oculorum uoluptatem nō erit uti prohibendus: modò sine intertritura utatur[d]. Idem † putauerim in nomismatis, quæ gemmarum usum præstant[e]. nam etsi ut & statuæ & imaginis, ita horum utilitas nō nulla est: frustra alioquin usumfructum in illis legari[f]. tamen quia æstimationem pecuniariam eorum usus non admittit: eo creditor abstinere non est iubendus: nec eo nomine quicquam sorti imputare compelletur, modò, ut est dictum, ijs sine intertritura utatur[g]. Quod † est superius à nobis dictum, fructus rei pigneratæ à creditore perceptos cum sorte pensari: ita acceptum est: si percepti à creditore consumantur[h], hoc est siue in suos ipse usus

[a] l. mercedes. ff. de hered. petit.
[b] 14. q. 3. per totum.
[c] Bar. d. §. si tibi. cū concor.
[d] l. creditor. 1 & 2. C. de pig. actio.
[e] l. nomismatū. ff. de usufruc.
[f] contra. l. nomismatum. & l. statuæ. ff. de usufruc.
[g] d. l. creditor. 1. & 2.
[h] Glos. l. diuortio. §. ob donationes. uerb. cōpensationes. & ibi Docto. ff. solu. matri. Bal. post Frāciſ. Accur. & Cyn. l. 1. et fin. C. de pig. actio. Abb. c. 1. nu. 3. de usur. & ibi Ana. & Bero. nu. 24.

usus uertat: siue distrahat, & in nūmum redi-
gat. quæ sententia rectè se habet: & manife-
stam continet rationem. nam nō reperiri quo-
modo ante consumptionem pensari cum sor-
369 te fructus possint. Etenim, † cùm pende-
rent, rei pigneratæ, ut puta fundi fuisse partē,
370 constat [a]: Et † idcirco inter immobilia
371 numerari [b]. Perceptos † autem pignori,
ut corpus, unde essent nati, esse cœpisse [c]: & ita
372 debitoris adhuc manere. Ne, † si credito
ris factos dicamus, cui & pignori sunt [d], suæ
rei pignus consistere, consequens sit: quod est
373 absurdum [e]. Adde, † placuisse, fructus cū
pignore, sorte recepta, in restitutionem ueni-
374 re [f]. Cur † autem consumptio desidere-
tur, quo magis fructus cum sorte pensentur:
&, quod deberetur, minuant: illa redditur ra-
tio, quòd speciei cum quantitate compensatio
non sit [g]. nec recipere functionem inter se pos-
sint: quod post Franciscum Accursiū Cynus

1 iij & Baldus

[a] *l. fructus pē-dentes. ff. de rei uindi.*

[b] *Glos. c. 1. §. sciendum uerb. cohærentib. tit de feu. cogni. & ibi Martii. Abb. & Car. Alex. & Zasi. Epi. feu. parte. 4. col. 1. adde Bart. Bal. Angel. Raphael. mo. Pau. Cast. l. si filiusfa. §. cum fūdū. ff. de uerb. obliga. & quæ latissimè allegat Tira. de retrac. §. 1. glo. 7. nu. 36. cum multis seqq.*

[c] *l. quamuis. C. in quib. causis pig. uel Hip. tacit. contraha. & l. Paul 9. §. 1. ff. de pigno. & l in prædijs. ff. in quib. cau. pig. uel Hip. taci. cōtra. & Bero. c. 1. nu. 37. & 45. & 49. de usur.* [d] *d. l. quamuis cū cōcor.* [e] *l. neq; pign 9. ff de diuer. regu. iur. antiq.* [f] *c. ad nostrā. 1. de iureiurando. & l si pignore in prin. ff de pig. actio. & l. 1. & 2. & fin C. eodem. Bero. d. c. 1. nu. 9. Adde. c. cum contra. de pignor.* [g] *l. si conuenerit. in prin. ff. de pig. actio. & c. ad nostram. 1. & ibi Innocen. de iureiur. Glo. Bar. & alij. l. diuertio. § ol donationes. ff. solu. matri. Abb. c. 1. nu. 3. & ibi Ana. col. 2. & Bero. nu. 43. de usur.*

[a] l. 2. & fin. C. de pig. actio. & Baldus exigunt [a] : ut re à creditore percepta pignus soluatur. Secundum † quod percepto ex re pignerata à creditore, tritico uino oleoue, si pecunia debeatur, nulla erit compensatio. Quia hæc functionem cum sorte non recipiunt. Aliter † atq; si domus aut nauis esse pignori data proponatur. tunc enim fructus inde percepti id est pensiones & uecturæ nulla expectata consumptione cum eo, quod deberetur, pensari [b]. Deberi enim pecuniam & pro pensionib. & uecturis pecuniam pendi.

[b] l. 2. C. de pig. actio.

Idem † fore, si oleum quis debeat: & oliuetũ pignori datum sit. aut uinea ab eo, qui uinum debuit. percepto enim oleo æquè bono, aut uino ad concurrentem sorti modum compensationem fieri: & continuò pignus liberari, consequens est. Tantundem † respondendum erit agro pignori dato, unde triticũ perciperetur, percepto enim tritico consumptione non expectata pro modo eius, quod perciperetur, compensationem fieri: æquè dicendum est. uerũ est enim sortem de fructibus esse perceptam: quod, ut pignus perimatur, desiderant constitutiones [c]. Vt † non fuerit, quamobrem Beroius [d], præceptor, uera hæc esse dubitauerit. Nam si decem tritici, uini, oleiũe

[c] c. 1. & 2. & c. cõquæstus. de usuris. cum concor.

[d] d. c. 1. nu. 49. de usur.

oleiũe, culleos ex oliueto pignerato, ex uineã-
ue, aut agro creditor, cui tantundem tritici, ui-
ni, oleiũe debebatur, perceperit: nihil propo-
ni, cur pignus liberatũ non dicamus: eo enim
tritici, uini, oleiũe modo ex soluto, pignꝰ pro-
380 culdubio perimeretur. Hoc † autem ita,
ob legem mutui [a], si æquè bonum, quod perce-
pit creditor, atq; quod deberetur, esse propo-
381 natur. Quod † dictum est, fructus à cre-
ditore perceptos atq; consumptos cum sorte
pensari, & exonerare pignus: ita exaudiendũ
est, ut impẽsarum ratio ante omnia habeatur:
quas creditor fructuum, tam quærendorum,
quàm cogendorum conseruandorumq; gra-
tia fecisset. fructus enim, nisi impendijs omnib.
382 deductis, non intelligi [b]. Quod † benefi-
cium, quia naturalis ratio illud tribui expostu-
lat, uetus iurisprudentia prædoni denegare
erubuit, & rectè. nam, ut eleganter Iulianus
scribit [c], nullus casus interuenire potest: qui
383 hoc genus deductionis impediat. Impen-
sas † autem quas admittimus? & eas solas, quæ
necessariò sunt factæ, deducendas quisquam
putauerit, sed uerius est, & utilium fieri dedu-
ctionem

[a] l. cùm quid. ff. si cer. petat.

[b] l. si à domino. §. fi. ff. de her. peti. & l. 1. C. de fructi. & lit. expẽ. Glo. Bart & Angel. l. in fundo. ff. de rei uendi. Bart. & Alex. l. fructus. per ill. tex. ff. solu. matri Bal et Sal. l. si quis sciens C. de rei uendi. Fel. c. ad nostram 1. de iure iuran. Paulus Castren. Alex. & Iason. et alij. l. di uortio. §. impendia ff. solu. matri. Romanꝰ sing. 336. Bero. c. 1. nu. 95. de usur. Tira. latissimè de utroq;. retra. glo. 1. §. 15. nu. 1. & 2. cũ seqq. quem omnino uide.

[c] l. fundus. qui dotis. ff. famil. her. adde. concor. in glo. ibi uerbo. hoc genus. allega.

ctionem. Et hoc post Accursium [a] Cyno [b] scio placuisse. Impensæ † necessariæ Domitio 194
Vlpiano auctore [c] hæ dicuntur, quæ habent in se necessitatem impendendi. hoc est quæ si factæ non sint, ut Iulius Paulus [d] per inficiationem definit, res aut peritura, aut deterior futura sit, aut ut, & Domitius Vlpianus [e] ait, immi nuetur. ut puta si ædificium ruens, quod habere debitori utile fuit, refecerit creditor; oliueta ue reiecta restauraverit: uites propagauerit; arbores curauerit: seminaria pro agri utilitate fecerit: aggeres erexerit: flumina auerterit; ædificia uetera fulserit, refecerit: arbores in locum mortuarum reposuerit: necessariò impensisse dicendus erit [f], necessarijs quoq; impensis adnumerari placuit, quod in seruorum ualetudinem insumptum est [g]. Vtiles † autem 195
impẽsas Domitius Vlpianus [h] eas definit, quæ utiliter factæ sunt: quibusq; res melior est reddita. Fulcinius [i] ita rem meliorem impensis utilibus fieri desiderat: ut non deteriorem esse, quod impensæ necessariæ præstant: non sinãt, id enim utilium impensarum non esse, ne deterior res fiat: non sinere: sed ut meliorẽ reddãt, hoc est quib. factis uberior, quàm antè, fructus adquiratur. Quod euenit quotiẽs ultrà, quàm necessum

[a] l. creditor. 2. uerb. necessarios. C. de pig. actio. & l. si seruos. uerb. necessarijs. ff. de pig. actio.
[b] d. l. creditor. 2
[c] l. 1. §. 1. ff. de impen. in res dota. fac.
[d] l. impensæ. ff. de uerb. signif.
[e] l. impensæ. ff. de impen. in res dota. fac.
[f] l. 1. § fin. et l. uel si uites. et d. l. uelut. & l. omnino. & l. impensæ. ff. de impen. in res dota fac.
[g] l. 2. ff. de impen. in res dota. fac. & l. si necessarias. ff. de pig. actio.
[h] l. quod dicitur 1. & fin. ff. de impẽ. in res dot. fac.
[i] l. impensæ. ff. de uerb. signif.

necessum est, augendi reditus gratia quid impenditur. ut in arbusti pastinatione, fundiue cultura, quæ suprà, quàm necessitas postulat, utiliter adhiberetur[a], eodē numero sunt, quæ in puerilis ætatis doctrinam impendūtur, aut etiam adultioris: si artes necessarias doceantur[b] inter impensas utiles esse Titus Gaius & Iulius Paulus aiunt Nouelletum in fundo facere[c]: Iulius Paulus hoc amplius tabernam extruere[d]. Addit his Domitius Vlpianus pecora prædijs imponere. id est stercorare[e].

386 Admonendi † sumus, esse quasdam impensas, quæ modò necessariæ, modo utiles sint. Quædam enim pro fundi conditione utiliter quandoq; fiunt: quæ alioquin impendendi habent necessitatem ut pistrinum extruere, aut horreum. quibus pauperior ulla carere potest: non quoq; latifundia. Quæ cum necessariò extruuntur, in necessarijs impēsis haberi, ait lex[f], hoc est, cùm fundus, nisi id ædificij in eo ponatur: deterior sit futurus. Ceterùm, si utilitatem ea res contineat: utilibus impensis adnumerabi-

387 mus[g]. Quanquam † necessario factæ, an utiliter impensæ sint: non parui refert. necessariarum enim impensarum fieri semper reputationem constat[h], utilium ita demum si debi-

[a] d. l. impensæ. de uerbor. sig.

[b] d. l. impensæ. iuncta. d. l. si seruos. & l. uxoluti ff de imp. in res dot. fac.

[c] l. utiles. ff. de her. peti. & d. l. ueluti.

[d] d. l. ueluti.

[e] d. l. impensæ. ff. de imper. in res dota. fac.

[f] l. 1. § fin. ff. de expen. in res dota fac.

[g] d. l. impensæ. de uerb. signif.

[h] l. si necessarias ff. de pig. actio.

m toris

toris uoluntate factæ proponantur. uoluntate debitoris factum accipere debemus. non id modò, quod ipse nominatim iussit: sed & quod ab ipso fieri cœptum esset[a]. quodũe erat ipse alioqui facturus[b]. Nã † & si onerandus debitor non est sumptu, qui in seruos artificijs instruendos fieret[c], si tamen apud debitorem opificio aliquo seruos imbui cœptos excoluerit creditor: quod in id erogatum est, contraria pigneratitia actione consequetur: pignoriũe incumbet, quoad eo nomine sibi satisfiat[d], æquè atq; in impensis necessariò factis[e].

Idem † erit respondendum: & cùm nulla debitoris uoluntate intellecta seruos pigneratos artificijs necessarijs instruxerit creditor[f]; & hoc ita, si sumptum ratio modũ non excedat: durum enim esse, debitorem adeò onerare: ut si sumptus refundere creditori uelit: carere eum seruis oporteat[g]. Nam, ut rem pignerat tam negligere ob dolum & culpam, quã præstat[h], non debet creditor: ita nec tam prætiosam reddere: ut debitori pignus luere uolenti laribus & sepulchris auitis carendum sit[i]: nouumũe æs alienum contrahendum: remũe, quam receptam uult, aut distrahere: aut, penuria cogente, apud creditorem derelinquere, ha-

beat-

[a] d.l. si seruos.
[b] l. in fundo. ff. de rei uendi.
[c] d.l si seruos.
[d] d.l si seruos.
[e] d.l. si necessarias.
[f] d.l. si seruos.
[g] d.l si seruos. & l. creditor 2. de pig. actio. et l contractus. ff. de diuer. reg. iur.
[h] d.l si seruos. & l. in fundo. ff. de rei uendi.

beat neceſſe [a]. ut cùm multorum iugerum ſal- [a] d.l.ſi ſeruos.
tum, quem per inopiam reiq; familiaris angu-
ſtias non colere modò debitor non poteſt: ſed
ægrè luere: Nam, ſi creditor eum ſaltum mag
nis impenſis excoluiſſet: deductionem eius,
quod impendiſſet, petens audiendus non eſt:
niſi modus ei rei adhibeatur, idq; totum ius di-
centis arbitrio placuit contineri. mediè hæc
diſpecturi: nihilq; delicato debitori, omne for
tè ſumptum onus deprecanti indulturi: ſed nec
oneroſum creditorem, nihil de impenſis remit-
tentem laturi. ita eleganter rem omnem Do-
390 mitius Vlpianus [b] temperat. Quo † loco [b] d.l.ſi ſeruos.
ſcire oportet, non quantum inſumptum à cre-
ditore in rem pigneratam eſt, deduci debere:
ſed quanto res eſt facta pretioſior [c]: niſi cùm [c] d.l. in fundo.
ſupra ſumptus modũ rei pretium acceſsit: tunc
enim id ſolum, quod impenſum eſt, in reputa-
391 tionem uenire, conſequens eſt [d]. Planè † [d] d.l. in fundo.
re pignerata impenſis utilibus ita pretioſa fa-
cta, ut graue ſit ſumptum reddere pignus lue-
re uolenti debitori: uetari creditor nõ debet,
ea tollere, quibus ſublatis priſtina rei facies ma
net: nullaq; parte pignus redditur deterius [e]. [e] d.l. in fundo.
Hæc in impenſis utilibus, ſuperiora in neceſſa-
392 riis ſunt accipienda. Nam † in uolupta-

m ij riis, quod

rijs, quod est tertium impensarum genus[a]: ali-
ud erit dicendum: quippe quib. neq; res, in quã
factæ sunt, pristino in statu earum interuentu
seruata est: neq; melior reddita, debitorem
ergo non onerabunt: hoc ita si separationem
admittunt: paratusq; debitor sit, creditorem,
quæ uoluptatis causa impendisset, re incolumi
tollentem pati[b], quod etiam in persona præ-
donis obtinuit: nam & ei potestatem fieri
tollendorum, quæ sine rei detrimento tolli
possunt, constitutum[c] est. Enimuerò, quæ se-
parari non possunt, siue ea prædo, siue alius
posuit: relinqui oportet[d]. In † uoluptua-
rijs impensis spectandum non erit, quantum
creditor insumpsit: sed quanto locupletior
futurus est eo, quod ornatus gratia adiecit,
sublato[e]. ceterum ea tollere uolens creditor,
quæ detracta nihil ei commodi sunt allatura,
sed obfutura debitori. ferendus non erit[f], ut
si fortè tectorium, quod induxisset, debitori
inuidens detractum, picturaue corrasas uelit:

Nisi † in rebus promercalib. factæ pro-
ponãtur: aliudũe, quo species ornetur, adie-
ctum dicatur. esse enim utilium loco incipe-
re: quæ in talibus rebus impensa sunt. Quod
Iulius Paulus lib. xxv. Digest[g]. non inelegan-
ter respon-

[a] l. 1 ff. de imp. in res dot. fac.

[b] l. pro uoluptarij ff. de impen in res dot. fac.

[c] l. utiles. in fi. ff. de. de her. ed. peti.

[d] d l. pro uoluptarijs.

[e] d. l. in fundo. §. constituimus. & d l. pro uoluptarijs.

[f] d. §. constituimus.

[g] d. l. quod si hæc.

ter respondit: illa, sicuti puto, ratione quòd, quæ speciem ornant, rebus promercalibus
395 pretium addunt. Voluptarias † impensas Iulius Paulus [a] ait esse uiridia: aut, ut Vlpianus [b] appellat, uirdiaria, sic enim apud utrũq; habet Tuscus codex, aquas salientes, in crustationes, loricationes, picturas. Domitius Vlpianus [c] eodem numero habet gestationes, & deambulationes arboribus infructuosis opacas atq; amœnas. idem Balinea extruere in uo-
396 luptuosis impensis esse uult. Quod † Polonia & Lituania non facilè receperint: ob multum apud utramq; gentem domi lauandi usum. & si eorum, qui publicè lauari sine dedecore possunt, alia est ratio, solis ijs, qui salua existimatione sua publicis balineis non utuntur, sumptus ita facti calculum frustra depre-
397 caturis [d]. Idem † Vlpianus [e] Neratium scribere refert, pauimenta in uoluptarijs impensis esse.
398 Ego, † si quid operis topiarij factum sit, in uoluptuosis impensis esse, æquè dicam. id enim totum, præter ornatum nihil pensi habet. ut in seruo eius artis gnaro respõsum est [f]: cuius operæ speciem duntaxat ornare dicuntur: non autem culturæ prædiorũ
399 ullã adferre utilitatem. Errat † enim Ac-

[a] d. l. impensæ de uerb. signif.

[b] l. si cuius. §. fructuarius. ff. de usufruc.

[c] d. §. fructua rius.

[d] Arg. l. quid tamen. alias. si cùm dies. §. sed si in aliquẽ. ff. de recep.

[e] l. usufructu. §. fin ff. de usufruc.

[f] l. cum quæritur. §. finis. ff. de legat. 3.

curſius [a], aut quisquis alius fuit, qui topiarij ſerui operas eſſe putauit, agrum conſerere, ſpinis purgare, ſepibus & foſsis cingere. cùm ars topiaria ornet dũtaxat [b], operæ uerò in agro conſerendo, purgando, ſepe & foſſa muniendo inſumptæ, hæ ad fures arcendos: illæ ad fructum percipiendum, non mediocrem patrifamilias adferant utilitatem. Sed, † an pignoris fructibus uti poſsit creditor eoſque diſtrahere ſit compellendus: diſpiciamus. & hoc dicere Petro Ancharano præceptore auctore Anagninus [c] conſequens eſſe ait conſtitutionibus, [d] quibus creditor, cùm fructus ſortem exæquant, pignus debitori reſtituere iubetur: & hoc non in omnib. quidem fructib. dicendum ſcribit Anagninus: ſed in ijs ſolis, qui ſeruando ſeruari non poſſunt. Nam, qui ſeruari poſſunt, eos nihil uetat à creditore pignoris loco retineri: donec ſuum recipiat [e]. Hæc † poſt Ancharanum præceptorem Anagninus. at ego contrà exiſtimo. Nam initiò falſum eſt, cùm fructus percepti exæquant ſortem, creditorem pignus debitori reſtituere oportere. Nec hoc ulla conſtitutio [f] dicit. ſed illud, cùm ſors ex fructibus percepta eſt: pignus eſſe tunc neceſſariò reſtituendum [g]. percipi autem

[a] Gloſ. d. §. fin.

[b] d. §. fin.

[c] c. 1. col. 1. uer. nota. quod creditor. de uſur.

[d] c. 1. & 2. & c. conquæſtus. de uſur. & c. ad noſtram. 1. de iureiur. & c. cum contrà. de pignor. & l. 2. C. de par. pig.

[e] Arg. l. is cui. §. queri poteſt uerſ. quinimò ff. ut in poſſeſſ. legat.

[f] c. 1. & 2. de uſur. & d. c. ad noſtram. 1.

[g] d. c. 1. & 2. de uſur. & d. c. ad noſtram. 1.

pi autem ex fructib. sortem, nemo dixerit: cùm id fructuum perceptum est, quod æstimatione sortem exæquat. Nam nisi fructib. cum sorte pensatis liberari pignus non potest.

402 Pensari † uerò, quæ diuersi generis sunt, hoc est speciem cum pecunia, negat lex [a].

403 Manere † itaq; fructus debitoris, licet in pignoris nexu [b]: idq;, quoad creditor eos consummat: hoc est in suos usus uertat, uel distrahat. aut mistura alioue quoquo modo suos faciat [c]. Nec † uerum est, quod deinde addicit Anagninus, cùm ait, fructuum, qui seruando seruari non possunt, distrahendorum imponi creditori necessitatem: ea ratione, quòd illos, nisi suo recepto, restituere debitori non cogitur. Nam † nec pignus, quod ex cõuentione creditori uendere licuit: uendere, creditor debitore etiam affectante, habet necesse: inhumanũ enim hoc esse ait lex [d]. Quæ satis creditorem facturum existimauit: si, emptore à debitore reperto, Idoneaq; cautela pro indemnitate accepta, pignus uenire patiatur: ut inde sibi satisfiat [e]. Quod † si infructibus rei pigneratæ fieri sustineat creditor: satisfore putauerim: ne eos uendere inuitus cogatur: quod esse inhumanum ait lex [f].

[a] l. si conuenerit. 2. et ibi. Bar. ff. de pig. actio.

[b] l. 3. C. in quib. cau. pig. ta. cõtra.

[c] Bal. l. fin. C. de pig. actio.

[d] l. quamuis. ff. de pignc. actio.

[e] d. l. quamuis.

[f] d. l. quamuis.

Admonito

Admonito † itaq; debitore, ut emptorē quæ- 407
rat: nisi eum fructus tollere ac uendere, ac-
cepta cautela, malit creditor: non erit, cur
fructuum interitum formidet. quos, cūm cre-
ditori imputari nihil potest [a], debitoris peri-
culo, in cuius & bonis sunt [b], perire: satius est
dicere. Nam † hoc in pignore, unde nati 408
sunt: fructus: cuiusq; causam sequuntur [c]. esset
respondendum [d]. Sed † nec erit consum- 409
mere eos cogendus: ne emere quis inuitus
compellatur. Consumptio enim speciem quā-
dam emptionis cōtinet. eo quippe quo, quod
ex pignore editum est, consumitur: à creditore
quāti illud est, tantū suo debere debitori inci-
pit creditor [e]: & cōuenienter de sorte decedit:
Nemo † autem emere cogendus est [f]. 410
Adde, † ut fructus rei pigneratæ in suos usus 411
uertere aut distrahere creditor possit, eius esse
causa constitutum: quo maturius ad suum per-
ueniat: igitur posse suo beneficio renuntiare [g].
Idem † ergo erit dicendum in fructibus, 412
qui seruando seruari non possunt: quod in
illis, qui possunt, ut nec uendere creditor eos
inuitus, nec consummere cogatur. sed hos de-
bitori seruet: illos à debitore, si ita sederit, ne
medio tempore depereant, diuendi accepta
cautela

a l. si seruos. ff. de pig. acti. & l. contractꝰ ff. de diuer. reg. iur.

b l. pignus C. de pig. actio.

c l. 3. C. in quib. caus. pig. uel hyp. ta. con.

d d. l. pignus.

e Glos. l. diuortio. §. obdonationes. uerbo. cōpensationes. & ibi Docto. et Pau. Cas. nu. 6. ff. solu. matri Bero. c. 1. nu. 52. de usur.

f l. inuitum. C. de contrahen. empt.

g l. quamuis. ff. de pigno. actio.

cautela patiatur. Quanquam & illos, qui ser-
uari possunt, in crediti deminutionem uende-
re creditor, aut in suos usus uertere, si ex sua es-
se re putauerit, potest. constitutio [a] enim non
410 distinguit. Sed † quomodo fructus ex re
pignerata natos creditori uendere in usus úe
suos uertere permittimus? quos in eadem esse
causa constat: in qua corpus, unde nati sunt,
esset [b]: hoc est pignori esse. Pignore autem uti
creditor sine furti uitio non possit? [c] sed hoc
nequaquam dicendum est: nisi cùm rei pigne-
ratæ usum in lucrum suum quis conuerteret [d]:
quod à creditore nō fit: qui exonerandæ sor-
tis gratia non alienæ rei contrectandæ inter-
uertendæúe consilio rei pigneratæ fructib. uti
tur. Ea quippe res tota debitoris non credito-
414 ris lucro cedit. Adde, † legis auctoritate credi
torem fructib. rei pigneratæ uti [e]: igitur illi id
fraudi nō esse debere, consequēs est dicere [f].
415 De † illo nūc uideamus, qui fructus ad sortis ex
onerationē ptineāt: an soli, qui à creditore sūt
pcepti, an & qui pcipi potuerūt? Hēricus [g] Car
dinalis Hostien. ad solos perceptos creditorē
teneri existimauit: nisi fraus eius arguatur.
416 Arguiꝯ † tunc fraudem scribit, cùm fun-
do pignerato neglecto suos agros minus fer-

[a] c. 1. & 2. de usur. & c. ad nostram. 1. de iure iur.
[b] l. quamuis. C. in quib. cau. pig. uel. hyp. ta. contra. cū concor. in glo. ibi allegg.
[c] l. si pignore. in prin. ff. de fur. & §. fur-tum. 2. instit. de oblig. quæ ex delic. nascun.
[d] d. l. si pigno-re. §. 1.
[e] d. c. 1. & 2. de usur.
[f] l. Grachus. C. de adult.
[g] in sūma tit. de pig. § quan do uer. sed nūq quid.

tiles, creditor colit. Inciuile † est idē præterea arbitratus, si fundum pigneratum creditor inuitus exercere cogeretur: bobus agro colendo forsan amissis damnum sibi sarciri à debitore frustra petiturus. nec uanum hunc timorem uideri: nam in bonæ fidei persona hoc est responsum: ut amissorum ita bouum detrimentum eum, non fundi dominum respiciat [a]. Non † negat autem quin imputetur creditori, si fundum pigneratum non locauit: cùm posset. ea enim re in culpa esse [b]. Idemq; scripsit in re qualibet, siue soli, siue mobili, aut se mouenti: quæ locari consueuit [c].

Ioannem † uerò Calderinum scribere Nicolaus Abbas lib. v. Epist. Decretal [d], refert quoad creditori satisfactum non est, eorum fructuum inire rationem: quos percepit creditor. cùm plenè autem creditori satisfactum est, & ita perempto pignore, in restitutionem & eos fructus uenire placuit, quos percipere creditor potuit. quæ sententia, ut prima quidē specie uideri potest: non est sine ratione, creditorem enim eo, quod deberetur, accepto: incipere pignoris possessioni mala fide incumbere. Constat † autem malæ fidei possessorem ad fructuum, qui percipi potuerunt, summam

[a] Bal. l. 1. in fi. C. de fructib. & lit. expen. Fran. Cremen sing. 134. Tiraq. tracta. de utro. retra. glos. 15. nu. 26.

[b] Argumen. l. .C. de distra. pig.

[c] Argumento. l. sed & si qd. §. & si uestimentor. ff. de usuf. & l. uel uniuersorū. ff. de pig. actio.

[d] c. 1. na. 5. de usur. An. d c. 1. col. 5. post. me. ibi: utrum autem: teneatur creditor.

421 mam teneri[a]. Antonius † autem Butrius, cuius distinctionem idem Nicolaus Abbas refert[b]. interesse putat, dolo lataue culpa creditoris fructus nõ percepti dicant̃: an ei nihil eiusmodi imputetur. & secundum hæc fructuum qui percipi potuerunt, damno, creditorem
422 onerari, aut leuari censuit. Hanc † Antonij Butrij distinctionem duabus superiorib. omissis, quasi silentio eas damnans ita demum ueram esse Nicolaus[c] Abbas scribit, si debitoris gratia pignus datum proponatur: tunc enim dolum tantùm & latam culpam creditorem præstare ait. Ceterum si utriusq; causa ex æquo pignus interuenit: fructus: qui leui etiam culpa creditoris percepti non sunt, debito scribit imputari. quasi tunc ad omnes fructus creditor teneatur: quos diligens paterfa-
423 milias percepisset. Hanc † sententiam Augustinus Beroius[d]. Doctor meus, ueram putat, superioribus duabus Henrici Cardinalis Hostiensis & Ioannis Calderini confutatis:
424 & meritò. Pignori † enim acceptum præter dolum, culpam recipere ait lex[e]. Cul-
425 pæ † autem à lege facta mentio, ut magnis auctoribus[f] placuit, leuem culpam continet. re-
426 ctissimè itaq; Nicolnus Abbas, Cùm †

[a] c. grauis & ibi notata. de resti spolia. Abbas. c. 1. nu. 5. de usur.
[b] d. c. 1. et nu. 5
[c] d. c. 1. & nu. 5. de usur.
[d] d. c. 1. nu. 108. in fi. de usur.
[e] l. si ut certo. §. nunc uidendũ. uer. sed ubi ff. cõmo. & l. si seruos ff. de pig. actio & l. si creditor 2. C. de pig. actio. et l. cõtractus ff. de diuer. reg. iur. antiq.
[f] Bal. l. Authẽ. quod locum. q. 2. ff de colla. p legem si cum uenderet. §. fi. ff. de pig. acti. notat glo. l. in uẽditione. §. de tẽpe uerbe ex culpa. & Bar. ibi in ult. notab. ff. de bonis aucto. iudi. possid. Decius. d. l. cõtractus. & quæ ibi alle. nu. 19.

pignus, ut plerumq; solet, debitoris & creditoris gratia interuenit, huius, quo magis ei cautum sit, illius, quo facilius reperiat creditorem[a], quod leui creditoris culpa prætermissum est: ei imputat. Ex † quo & ipsa Henrici Cardinalis Hostien. sententia satis refellitur: solam fraudem in neglecta fundi pignerati cultura malè desiderantis. Cuius sententia nec ea parte admittenda est, qua negat, creditorem ad fundum pignori acceptum colendū cogi oportêre. Nam intermissa fundi cultura, qui coli consueuit, ut Bartolo[b] & Baldo[c] placuit, culpa lata non uacat: aut certè, ut alius quidam scribit[d], leui: quam exhibere creditorem oportere, suprà constitit.

Illud † non omitto, creditorem in re pignori accepta exactam diligentiam adhibere debere[e]: eaq; facere oportere, quæ diligens paterfamilias esset in re sua facturus[f]. Neminem † autem diligentem patremfamilias agrosq; suos incultos iacere passurum. Cultura enim pretium ampliari prædiorum[g]. Esse igitur, quod creditori: deserta fundi pignerati cultura, non immeritò imputetur. Adde † fundum, qui non coleretur, ea re deteriorem reddi[h]. ergo & si à creditore non exigamus, ut fundum

[a] §. fi. instit. qb. mo. re contra. obli.
[b] l quod neruа. col. 11. ff. de positi & arg. l. mulier. § sed si ff ad Trebel.
[c] l quæ fortuitis C de pig actti. Bero d. c. 1. nu. 107 deusur.
[d] Florinus. l. item si fundi. ff de usufruc.
[e] §. fi. instit. qb. mod. re contra obli.
[f] l. ea igitur. ff. de pig. actio.
[g] l. non intelligitur. § diui inst. ff. de iure. fisc. & l. ei qui. §. fin ff de petit. hered.
[h] d §. diui inst. cum concor.

fundum pigneratum meliorem reddat: præ-
stare tamen illud tenetur: ne deterior eius ne-
gligentia fiat [a], fieri uerò fundos, nisi colantur,
433 deteriores dictum est [b]. Eamq; † esse cau-
sam, Baldus lib. vij. Digest apud Celsum no-
tat [c], cur fructuario fundi, in quo habet usu-
fructum, colendi, & quidem rectè, necessitas
legib. imponatur: ne aut omissa aut intempe-
stiua cultura fundus deterior reddatur [d], nam
percipiat in de quid legatarius, an non perci-
piat: proprietarij nihil quicquam interest.
434 Consequens † itaq; superiorib. est, creditorem
ad fundum pigneratum colendum cogi: con-
trà, quam Henricus Cardinalis Hostien. [e]. pu-
tauit: & eum secutus Anagninus [f]. nihilq; ue-
reri eum debere: ne, bobus agro colendo for-
san amissis, iactura afficiatur: quicquid enim
instrumenti rustici intercidit, id impendijs ne-
cessarijs adnumerari solere: quibus uidelicet
non factis res esset peritura, aut etiam deteri-
or futura [g]. Porro, quòd boum agro colendo
amissorum damnum non agri dominus, sed
bonæ fidei possessor agnoscere debeat [h]: ea res
quæstionem nostram non onerat. multùm
enim interest inter creditorem & bonæ fidei
possessorem. hunc enim fructuum sibi quærē-

[a] l. creditor. 1. & 2. C. de pig. acti.
[b] d. §. diui. in fi. cum cõcor.
[c] l. item. ff. de usuf.
[d] l. si merces. §. conductor. ff. loca.
[e] in summa. tit. de pig. §. quando. uer. sed nũquid.
[f] c. r. col. 2. uer. non quòd creditor. de usur.
[g] l. impensæ. in prin. ff. de uer. signif.
[h] Bal. d. l. i. fi. C. de fruc. & lit. expen.

dorũ mẽte & proposito agrum colere, credito rem uerò domino operã dare. de se itaq; queri illum debere: qui temere, & suo iure parum bene perpenso fundum ad se nihil pertinentem coluisset. creditori autem nihil esse quod imputetur: quippe cui agrum incultum non relinquere necessitas fuit: ne eo neglecto, & per hoc deteriore reddito [a] præstare creditor id damnum debitori teneatur [b], iniquum ergo fore, iactura boum amissorum illum afficiendo res hereditarias attingere, fructibusq; inde perceptis ita uti, ut quicquid consumpsisset, hereditati, non ipsius patrimonio expensum feratur [c]. Cùm creditor quicquid ex rei pigneratæ fructib. percepisset: sorti ferre debeat acceptum [d]. & hoc Beroi præceptoris disputationi consequens est [e]. Illa † autem Ioannis Calderini sententia stante pignoris nexu ad solos fructus, quos creditor percepisset, teneri eum existimantis: ad eos hoc amplius, quos percipere potuisset, si credito accepto pignus non restituisse proponatur: & si prima speratione habere uideatur: manifestis tamen principum constitutionibus [f] refellitur; quæ & eos fructus, quos percipere creditor debuit

[a] l. non intelligitur. §. diui in fi. ff de iure fis. & l. ei qui. §. fin. ff. de peti. hered.

[b] l. creditor. 1. & 2. C. de pig. actio.

[c] l. sed & si'. §. consuluit. §. quod autem. ff. de here. petit.

[d] c. 1. & 2. & c. cõquestus de usur. cũ cõcor.

[e] d. c. 1. nu. 20.

[f] l. 2. C. de pig. actio. & l. 2. C. de par. pig.

debuit potuitue, esse debito imputandos iu-
136 bent. Antonij † itaq; Butri sententiam
hac reiecta & superiore, sequi: satius est, hoc
autem, nisi quà, quod pignori datum est, red-
ditum melius à creditore proponatnr: nam
quod amplius inde percipi potuit, cùm impro
bè à prædone exigatur [a], & perceptum credito
ris fiat: nec debito imputetur, non desiderabi-
tur [b], ne de nihilo sit, quod creditor bona fide
137 possidet [c]. Quare † si creditor rudem
seruulum pignori acceptum erudisset: nec ne-
glectæ eius, artificij operæ onerabunt credito-
rem: nec perceptæ mercedes erunt ei adimen-
138 dæ: sed relinquendæ saluæ. Idem † est di
cendum, si in fundo pignerato uineas institu-
isset creditor: non modò enim eo, quod inde
uini percipi potuit: & perceptum non est, o-
nerandus non erit, ut sorti imputet: sed nec
percepto priuandus [d]. Quæ enim inuidia est:
non ferre, ut inde creditor emolumentū quæ-
rat: ubi sumptum fecit? Et hæc dicere Beroi
præceptoris disputationi consequens est [e].
139 Apparet † ex his, qui fructus rerum pignera-
tarum debito imputentur: & quando: ad
quem item modum, explicitusq; est omnis de
impermisso fœnore atq; usuris articulus. Igi-
tur cùm

[a] l. ceterū. ibi improbè. ff. de rei uindi.

[b] Bero. c. 1. nu. 26. de usur.

[c] l. si pignore. §. si prædo. ff. de pig. actio.

[d] Argumen. l. penul. ff. loca.

[e] d. c. 1. nu. 24. & sequen. de usur.

tur cùm abundè ſuprà conſtiterit: quid fœnus aut uſura ſit: & longa deinde diſputatione docuerimus, ita eſſe diuino iure fœnus prohibitum atq; uſuras, ut nullis humanis legibus contrà cõſtitui, aut morib. introduci poſſit. conſequens eſt, ut ad quæſtionem in auditorio noſtro agitatam, cuius diſcutiendæ gratia ſuperiores duas illas præmiſimus, tranſeamus: & tractemus, Pecuniam pupillarẽ tutores fœnerare non dicam poſsintñe, ſed habeantñe potius neceſſe? quod quiſquam fortè reſponderit. multa enim priuilegia pupillorum ætas atq; orbitas meruit: Et nominatim uetus iuriſprudentia tutores, qui pupillarem pecuniam eſſent diutius iacere ſterilem paſsi, damno coërcuit [a]: uſuriſq; quas inuidiſſent pupillis, plexuit [b]. Eandem quoq; curatorib. nouiſsima Iuſtiniani conſtitutione [c] impoſitam eſſe neceſsitatem conſtat: cùm adoleſcentib. alendis illorum facultates, niſi fœnore exercito, non ſufficiunt. Sed quia ueri dei ignoratio, & chriſtianæ religionis, illum ueteribus peperit errorem: & principalis auctoritas, ut abundè ſuprà conſtitit, uſuras permittere non poteſt. multo minus ad eas exercendas quenquam cogere.

[a] *l. ob fœnus. ff. de adminiſ. tuto.*

[b] *l. tutor, qui repertoriũ. §. uſuræ. ff. de adminiſ. tuto. & l. ſi tutor eõſtitutus. ff. de eo.*

[c] *Authen. ut ij, qui obliga ſe habere perhi. res mino. § quantum. uer. quod ſi mobilis, colla. 6.*

Lex

144 Lex † enim diuina, quæ Baldo [a] auctore, in omni foro uincit : in uniuersum fœnerare uetat, nulla ætatis orbitatisq; commiseratio eum mereri fauorem debet : & hoc Azoni [b], Henrico [c] Cardinali Hostien. & Dyno placuisse, Cynus lib. v. principalium constitutionum [d] refert. Quorum sententiam Angelus [e] Salicetus [f] & Anagninus [g] probant. Cui Angelus [h] illud addit, ut ne tunc quidem, cùm fœnerâsset pupillarem pecuniam tutor, ullum inde sentire lucrum pupillus debeat: sed id totum sibi tutor uindicet : cuius periculo pecunia fœnerata est : ut ille scilicet emolumentum ferat : quem, si res secus cecidisset, agnoscere damnum oportuit [i] : pupillo, qui fortunam non subijt, excluso. Ego & hac parte cum Angelo sentio : & proximam sententiam non inuitus probo : ne pupillorum causa fœnore permisso, id cuiquam tributum uideatur : quod nisi offensa lege diuina concedi non potest, 145 Quod † si commiserationis causa esset hac parte quicquam indulgendũ, in quos propensiorem esse legislatorem oportuit, quam in hostium potitos ? qui feritati barbaricæ ac libidini subiecti, seruilibus iniurijs, contumelijs, probris, flagris denicq; obnoxij in compe-

o de &

[a] Authẽ. adhæc C. de usur. & Rubri co in prin. & l. usuras etiã in prin. eo.
[b] in summa C. de adminis. tuto.
[c] c. per nostras de dona. inter uir. et uxo.
[d] Authẽ. nouissimè C. de adminis. tuto.
[e] l. si nauis. ff. de rei uendica.
[f] Authẽ. nouissimè. C. de adminis. tuto.
[g] c. quia in omnib. col. 19. uer. adde etiã prædictis. de usur.
[h] d. l. si nauis.
[i] l. secundũ naturam ff. de di uer. reg. iur. antiq. Cynus. Authẽ. ad hæc C. de usur.

de & neruo uitam degunt? eorum tamen redimendorum, gratia, & suæ ciuitati restituendorum, ut in eo maximè publica uersetur utilitas [a]: uerendumq; sit: ne, seruitutis pertæsi se christo abnegato impijs addicãt religionib. fœnerare non est permissum: & ita sacris pontificum constitutionibus [b] cauetur, ut minus miretur quis, quod horum causa sponte sua et uoluntate facere paratis non licet: eius necessitatem tutorib. fauore pupillorum imponere ius esse. Secundum † quæ nos tutorẽ, qui pecuniam pupillarem otiosam esse pati maluit, quàm eam fœnerare, nihil deliquisse iudicauimus; esse rati graue, tutorem inuitum sub alieni compendij emolumento contractus lege diuina prohibitos inire, cogi: & animæ suæ ereare periculum [c]. & hoc aditus princeps ex appellatione pronuntiauit. Eo † autem, quòd pecuniam pupillarem in prædiorum cõparationem non collocâsset: tutor: eum nõ onerauimus: nulla enim allegabantur per id tempus uenalia fuisse: non parsuri alioquin eius negligentiæ [d]: non ut usuras penderet eum essemus iussuri: id enim lege diuina, ut sæpe diximus, interdictum [e] est: sed quanti comparata esse prædia, & perceptos inde fructus, pupilli

[a] l. fin. C. de post limi. reuer. & l. 1. ff. solu. matri.

[b] c. super eo. de usur.

[c] l. uideamus. ff. de in lit. iur. Cynus. Authen. nouissimè. C. de adminis. tuto.

[d] Bart. l. tutor qui repertorium. §. si post. depositionem. uer. ult. ad hoc. ff de adminis. tuto

[e] c. super eo. de usur.

pilli intereſſe potuiſſet: nam hoc nomine tutorem pupillo condemnandum eſſe, etiam ſi dubitandi ſpecie, Bartolus lib. xxvi. Digeſt[a], rectiſsimè notauit, Nicolaus[b] Abbas pontificum conſtitutionibus conſequens eſſe ſcribit: 448 & Anagninus[c] probat. Sed † nequid huic iam definitæ quæſtioni affine, quod pupillorum commodis ſeruiat, eſſe prætermiſſum à nobis hac parte uideatur: tractemus, an alio quoquo modo conſultum eſſe pupillorum rationibus poſsit: ne omnino illorum pecunia uacet: iaceatq; inutilis? & quidam[d] ad curam ſuam reuocare tutores oportêre ſcribunt, ut pecuniam pupillarem idoneis hominib. dent exercendam, à quibus aliquid honeſti lucri pu 449 pillo quæratur. Nam † hoc in dote licere, Innocentius tertius lib. iiij. Epiſtolar[e]. Decretal. conſtituit in ea ſpecie, cùm uir uxorem ob dotem non numeratam domo exegiſſet: iubet enim conſtitutio[f] dotem uiro numerari: aut ſaltem mercatori dari exercendam: ut pars honeſti lucri, quod inde caperetur, oneribus matrimonij ſuſtinendis deſeruiat. ne præterea per dotis denegatæ occaſionem, conſuetudine tori non repetita, uir & uxor contra matrimonij fidem uetitis ſe inquinent libidinib.

a d. §. ſi poſt. depoſitionem. uer. itē quòd.

b c. conquæſtus. uer. 12. caſus. de uſur.

c d.c. conquæſtus. col. 3. uer. eſt & alius caſus. & c. quia in omnib. col. 20. uer. excmplum. de uſur.

d Roma. Conſ. 28. uiſa facti. ſerie. & Cōſ. 139. præpoſitæ. nu. 5. in fi. & Cōſ. 139. in hac cauſa. nu. 4. Ana. c. quia in omnib. col. 20. uerſ. ad de etiam præ dictis. de uſur.

e c. p ueſtras. de dona. inter uir. & uxo.

f d.c. p. ueſtras

[a] l. diui. adl.

Eam † Innocentij constitutionem Bartolus apud Marcianum lib. xxxv. Digest[a]. ad pecuniam in puerorum alimenta relictam produxit, quod Baldus[b] probat: & Ioannes[c] Imolē. & eius auditor Anagninus[d] uerum putant: &, ut idem in pupillari pecunia respondeamus, ratio suadet: atq; eius ætatis commiseratio atq; orbitatis iure quodam exigere uidetur.

[b] l. 1. prope fi. C. de condic. debi. per. c. puestras. de donat. interuir. et uxo.

[c] d. §. diui.

[d] c. quia in omnib. col. 20. uers. adde etiã prædictis. de usur.

Sed † ut pupillos eius cõstitutionis beneficio opera tutorum in ampliando patrimonio uti posse dicamus: uidendum est, quid illa cõstitutio habeat indulgentiæ. Et † Ioannes Andreæ[e] in lege dandæ pecuniæ beneficium esse situm scribit: quasi ita conferri pecuniam in negotiationem constitutio permittat: ut lucri, quod inde caperetur, partem uir ferat: quæ oneribus matrimonij sustinendis deseruiat. pecunia uerò dotalis, hoc est sors operam conferentis socij sit periculo: eam, si quo casu perierit, interposita de hac cautione, restituturi[f]: tanquam ita coire societatem per leges liceat[g]. In † eadem fuisse sententia Henricus[h] Cardinalis Hostien. refertur: qui, ne parum religiosus haberetur: pupillarem causam agentium conscientiam onerat: ne sortem, si fortuitu perisset, reposcant, quasi si alio fortè

[e] d. c. puestras.

[f] Arg. l. 1. ff. sol. mat.

[g] l. si nõ fuerint §. ita coire. ff. pro soci. & § de illa. insti. eo.

[h] in summa. §. an aliquid. de usur.

fortè casu, quàm fortuito intercidisset: ei us
454 reposcendæ ius esse non inficietur. Sed † hæc, id est ut salua sit sors: & ulla de hoc interponatur cautio. ut & Nicolaus Abbas [a] adnotauit: non dixit constitutio [b], illud tantùm caueus, ut commissa mercatori pecunia pars honesti lucri, quod inde caperetur, matrimonij deseruiret oneribus, ergo nec nos dicemus:
455 Imò † contrarium significasse constitutio [c] uidetur: cùm facit honesti lucri mētionē cuius quærendi causa pecuniam dotalem mercatori com-
456 mitti iubet. Placuit † enim prudentibus, honestum lucrum non esse, quod pecunia in negotiationem data, quæ periculo sit eam exercentis, quæreretur.
457 Quin † eam conuentionem non carere usuræ uitio, proditum est, & hoc inter omnes ferme constat [d]: & manifestam uidetur habere rationem. Nam, ut elegāter Ludouicus [e] Pontanus ex facto consultus differebat, aut mutuò datam pecuniam dicemus: aut in societatē collatam. prior species, ut rectè Pontanus existimat, usuræ crimen
458 continet. quicquid † enim pecuniæ mutuò datæ accederet, quocumq; quis nomine appelleret, usuram esse [f].
459 Et † idcirco Bal-

o ij dus,

[a] d.c.p uestr.
[b] d.c.p uestras.
[c] d.c.p uestras.
[d] Glos. c. plerique. uerb. negotiatio. 14. q. 3. Rofre. in sum. Bal. l. 1. nu. 11. q. 9. C. p socio. Ioā. Calde. c. nauigāti de usur. Abbas. c. per uestras. nu. 8. Roma. Cōs. 238. p habenda. nu. 7. & 8. idē Cons. 520. circa. nu. 5. et 7. & 8. idē Cons. 500 summarius. lib. 11. & Pau. Castrē. Cons. 55. uisoinstrumēto lib. 2. & Angel9 Areti. §. de illa. inst. de socie. Fulgo. d. l. si nō fuerint. §. ita cciri ff. pro socio.
[e] Cons. 520. circa. nu. 6.
[f] l. rogasti. §. si tibi. ff. si cer. petat. et. c. cōsulu it. de usur. et

14. q. 3. c. si. fœneraueris. et. c. putāt qdā. et c. usura. Paul9. Castrē. Cōsi 520. cir. nu. 4. Rō. Cōs. 238. pro habenda. nu. 4. idē. Cōs. 520. circa. nu. 4. Alex. Cōs. 8. circa. nu. 4. lib. 3.

[a] l.x.nu.xi.q.9 C.de.socio. Adde.Ang.§.de illa.inst. de socie. & Roma.Cōs. 520. circa.nu. 7.Ana.c.naui ganti.col.4.in prin.de usur.

dus [a] sorti accepto ferēdū esse scribit, quicquid creditori ex lucro negotiatione eius pecuniæ facto numeraretur. Posterior † uerò spe-
cies, si pecunia, inquit, ita data coitam esse socie-
tatem dicamus, iniustam habet conuentionem,
& societatis naturæ repugnantem: quæ, cùm
fraternitatis instar sit [b], nullam inter socios in-
æqualitatem patitur: sed pro modo eius, quod
in medium contulerunt: siue pecunia & opera
sit: siue industria & gratia: re bene uel secus
gesta, lucrum sentiant aut damnū. Quare cùm
conuenit ut alter socius duas tresue partes ha-
beat, alter unam: ita demum Domitio [c] Vl-
piano auctore iustam esse societatem placuit:
si, qui plures partes habiturus est, idem plus pe-
cuniæ, operæ, industriæ, alteriūsue rei in socie-
tatem contulisset. Sed † an non contrà est, ad-
quòd ita coiri societatatem posse, Cassium pu-
tasse, idem Domitius [d] Vlpianus refert, ut nul-
lius partem damni alter sentiat: lucrum uerò
commune sit? & prima specie aduersari supe-
rioribus uideat: & societatis naturæ repugnare?
quæ æqualitatem inter socios, ut inter fratres,
quibus comparantur [e] expostulat? sed hoc ne-
quaquam dicendum est. Ita enim hanc conuen-
tionem ualere, ut Sabinus [f] scribere refertur, si
tanti sit

[b] l. uerum. ff. pro socio.

[c] l. si nō fuerint ff. pro socio.

[d] d.l.si nō fuerint. ff. p socio.

[e] d.l.uerum.

[f] d.l.si non fuerint.

tanti sit opera, quanti damnum est, id est si operæ æstimatio pecuniæ, cuius subeundum periculum est, par esse proponatur. utputa cùm alter socius quadringenta in societatẽ contulit: alter operam, quæ pecuniæ respondet: id est quæ quadringentis æstimatur: pluriſue: si solus fortè nauiget, solus peregrinetur: pericula subeat solus & hoc rectissimè dicetur.

[a] l. iure succursũ. ff. de iur. dot & c. penult. cũ concor. in gloſ. ibi alleg. decle. ægro.

462 Æquissimum † enim est, ut nullum quadringẽtorum amissorum damnum sentiat, qui operã contulit: ne afflictus, id est operæ suæ iacturã passus ad nouam uocetur afflictionem [a]: eiusq; pecuniæ damnũ præstare cogatur: quæ si finita societate, nulloq; lucro facto, extaret: socio, qui eam contulisset, salua erat mansura. Nam cum socio, qui operam contulit, sortem distracta societate reliquam factam non esse communicandam: desint dubitari [b]. Enimuerò, † cùm opera socij minus confert, societati, quàm pecunia: ut cùm quadringentis à socio collatis operam quis, quæ ducentorum sit, conferat: lucrumq; esse commune placuerit: iniquè, qui operam uiliorem contulit, damnum quadringentorum deprecabitur [c]: idq; pro modo eius quod socius amplius, quàm ipse, contulit: & ita totis quadringentis amissis medietatis, id est ducentorum

[b] Bal. Paul. Cas. & Sali. l. 1. ff. pro socio. Bal. Cons. CCLX. lib. 1. Corn. Cõs. 23. col. fi. lib. 1. & Cons. CLII. col. fi. lib. 3. & Cõs. LVIII. col. 2. lib. 4. et Alex Cons. 117. uisis. in fi. lib. 1.

[c] Arg. d. l. si nõ fuerint. §. ita coirn. à contrario sensu.

est ducentorum damnum proprium erit pecu-
niam conferrentis: nam ei summæ opera so-
cij respondebat. Alterius uerò medietatis, id est
aliorum ducentorum damni partem sentire,
qui operam contulit, debet. Centũ itaq; præ-
stabit: quia altero tanto minus, quàm socius,
contulit: contulit enim quadringenta ille: hic
operam tantùm ducentorum. Illud † ad-
monendi sumus, lucri & damni iniri prius ra-
tionem non oportêre, quàm finita negotiatio-
ne: & hoc Bartolo [a] placuisse, Ioannes Plate-
ensis & Angelus Aretinus scribunt [b], quod &
ego probo. Nam † cùm lucrum, ut seruius
us [c] in notatis Mutij scribere refertur, non in-
telligatur: nisi omni damno deducto: non ex-
pectato negotiationis exitu, hoc est damnis &
lucris, quæ uario cuentu inter negotiandum
accepta sunt, non compensatis: quantum in
lucro sit, nequaquam sciri potest. id est quantũ
sorti accesit: quantũmue in damno. id est quã-
tum inde ademptum deminutumue sit: dam-
num enim ab ademptione quasiq; demi-
nutione dictum, Iulius Paulus lib. xxxviij. Di-
gest [d]. auctor est. Apparet † itaq; Cassio
auctore rectè societatẽ ea lege coiri, ut nullius
partem damni alter sentiat: lucrum uerò com-
mune sit.

[a] l. neminem. de suscepto. lib. 10. Cod.

[b] l. instit. §. de il. a. de socie.

[c] l. Mutius. ff. pro socio.

[d] l. 3. de damno infecto.

[e] d. l. si non fuerint.

mune sit, nec ullam inesse huic conuentioni iniquitatem: si, ut Sabinus[a] ait, tanti sit opera: quanti damnum est. ideſt non maius periculū subeat, qui pecuniam confert: quàm qui operam: si ille suæ pecuniæ, hic operæ damnum faciat. & ita illud Casianum[b] à Paulo Castren si[c] acceptum lego. Igitur † non in utriusq; socij persona ualebit damni deprecatio. Nam, ut rectè cōuenit, ne quod damnū amissæ pecuniæ in societatem ab alio collatæ sentiat, qui operam contulit. Non quoq; contrà, ne, qui pecuniam contulit, ullum eius damnum sustineat. cuius differentiæ manifesta est ratio, Eum enim qui operam contulit, opera perdita satis damni facere. Quare si ad damnum pecuniæ sarciendum compellatur, duplici afficietur incommodo: hoc est operæ & pecuniæ: quod est perquam durum. Cùm contrà, si qui pecuniam contulit, eius amissæ damnum sensurus non est: aduerso negotiationis euentu, nullam faciat iacturam, quod & Anagninus[d] rectè notat. iniquum autem esse, societatem ea lege coire, ut aduersus negotiationis exitus alteri socio detrimentum adferri possit: alteri non[e]. nihilq; hic fraternum esse: & societati incongruens, æquabilitati[f]. Eam † itaq;

[a] d.l.si nō fuerint.
[b] d.l.si nō fuerint.
[c] Conſ.55. uiſo inſtrumēto. nu. 2. & 3. lib. 2.
[d] c. nauiganti. col.3 uerſ. nam ſicut in lucro. de uſur.
[e] d.l.si nō fuerint.
[f] contra.l. ueerum. ff. pro ſocio.

conuentionē, utpote societatis naturæ repugnantem nullius esse momēti, dicendūest. ut est in alijs contractibus receptum [a]. Quin † 469 pœnis, quæ in fœneratores sunt constitutæ, eos, qui ita contrahunt, esse plectendos: dubitare non oportet: usuræ enim uitio eam conuentionem nō carere, palàm est. idq; inter omnes constare [b], suprà retuli. Fœneratores † itaq; se esse non ignorent, qui ita in negotiationem pecuniam conferūt, ut periculo eam exercentis sit: lucri autem, quod inde fieret, partem ferant, seu certam seu pro modò quæstus, qui inde fieret. nā, nisi sors & quæstus fortunæ committantur: Paulo [c] Castrensi auctore, usura est. Nec † Innocentij tertij constitutio [d], ut magnis auctorib [e]. placuit, aliud uult. nec dos, cuius causa semper & ubiq; præcipua est [f], hoc meruit priuilegium: ut salua semper sorte, lucrum speretur [g]. quod diuinæ legi refragari, abundè suprà docuimus.

Adeò † autem inuisum est pontificum placitis consilium quæstum data mutuò pecunia quærentium. ut, & si pecuniæ periculum in se suscipiant: nihilo magis fœneratores iure desināt haberi

a l. cum precario ff. de preca. Bar. l. ubi ita donatur. ff. de dona. mor. cau. Roma. Cōs. 120. circa. nu. 6. Ange. §. de illa. insti. de socie.

b. Rofre. in sūma. Bal. l. 1. nu. 11. q. 9. C. pro socio. cum concor. supra alleg.

c. Cons 55. uiso instrumēto. nu. 1. lib. 2.

d c. per uestras. de dona. inter uir. & uxo.

e Bal. l. 1. nu. 11. q. 9. C. pro socio Abb. c. per uestras. nu. 8. de dona. inter. uir. & uxo. Roma. Cons. 238. pro habenda. nu. 8. & Alex. Cons. 80. circa. nu. 2. lib. 3. Bal. Cons. 453. lib. 3. & Roma. Cons. 500. summarius. nu. 10. Petrus. Ancha. repe. c. peccati col. 11. de reg. iur. lib. 6. Ana. c. nauiganti. col. 4. in prin. de usur.

f l. 1. ff. solu. matri.

g Bal. d. l. 1. nu. 11. q. 9. C. pro socio. cum concor.

haberi quod est in ea specie constitutum[a], cùm nauigaturo quis, ad nundinasue profecturo pecuniam mutuam suo periculo futuram dedisset: nam, si quid prpterea, quasi periculi prætium, qui pecuniam ea lege mutuauit, receptu-rus ex pacto proponatur: usuræ crimen non effugiet[b]. eam enim cõuentionem notissimos mutui terminos egredi: quod gratuitum esse debet, & ab omni quæstus spe uacuũ[c]. Et nos aliquis eius quæstionis, qua de sumus aditi, terminos dixerit fortassis egressos: quod factum à nobis esse, si negare non possimus, incommune tamen consulere uolentis studium reprehẽ-
473 di non debet. In † hoc præsertim fœnoris capite pertractando, in quod qui committunt, eos præter infamiæ notam[d], quæ æquè, aut certè magis, quam mors, terribilis esse uiris bonis debet:[e] sempiternæ manent pænæ: inexpiabiliaq́ diuinis legib. cõstituta supplitia[f]. sed utinam haud hæc auri cupiditate cæcis scripserimus: quib. Deus nũmus est nihilq́ tam sanctum esse ac religiosum potest: quod, si uel modici spes refulserit lucri, non uiolare atq́ infringere ius fasq́ esse sibi putent.

 Ignari

[a] d. c. nauigãti.
[b] c. nauiganti. de usur.
[c] c. consuluit. de usur. & 14. q. 3. per totum. uide glos. c. cõquæstus. uerb. de feudo. uers. illud nota. de usur.
[d] l. improbum. & ibi glos. & Bal. C. ex quib. cau. infa. irro. & Bero. c. cùm tu. nu. 14. de usur.
[e] l. iusta causa. ff. de manu. testa. Gerar. sing. 33. nobiles. & Alex. l. si uictũ. ff. de re iudi. & l. isti quidem. §. 1. ff. quod metus cau. & l. reprehẽdẽda. C. de institu. & substitu. & Authen. de consulib. ad fi. & l. 2. de offi. ma. offi. & Paris de Puteo trac. de re milita. tit. an principes, iure belli. nu. 5. & Parisi. Cons. 58. agit. nu. 32. lib. 4. & Bero. Rub. de usur. nu. 62.
[f] c. 1. in prin. & ibi glos. de usur. lib. 6.

Ignari † scilicet humana uita quàm paucis egeat. de quib. ille.

mensura tamen, quæ
sufficiat census, inquit, si quis me consulat;
edam. in quantum sitis atq; fames, & frigora poscunt.

FINIS.

INDEX VERBORVM ET RERVM LOCUPLETISSIMVS IN PETRI ROYZII MAVREI DECISIONES.

Numerus prior indicat Decisionem: posterior numerum Decisionis.

Abigei nomen uno actu non quæritur. 3. 502.

Absentia affectata non tribuit priuilegium. 4. 393.

Absentia breuis pro præsẽtia est 378.

Absentiæ adscribitur tempus, quo se quis ad iter comparat. 3. 59.

Absens criminaliter condemnari nõ potest. 4. 158.

Absens reipublicæ causa excusatur. et quomodo id accipiendum. 4. 398. usq. ad nu. 408.

Absens ex iusta causa & uoluntaria procuratorem habere debet, aliter atq; ex necessaria absens, nisi actor sit. 4. 477.

Absens iusta ex causa pro præsente est. 4. 378.

Absens domo aliquot mensibus ex causa necessaria, non abfuisse intelligitur. 3. 92.

Absentis loco est, qui reuersus est: dũ se de uia colligit. 3. 78.

Absens iusta ex causa procuratorem mittere tenetur. 4. 476.

Absens non habetur, qui breui rediturus est. 3. 78.

Absentis numero non est, qui redeundi animo discessit: etiam si diu absit. 3. 169.

Absentes mercaturæ, aut rei dominicæ causa excusantur à contumacia. & quare. 4. 6. & 13.

Absentium reipub. causa priuilegia habent eorum comites. & id quomodo intelligatur. 4. 462. nu. seq.

Absentibus & ignorantibus furiosi comparantur 4. 156.

Abest qui aliquandiu domo ex necessitate, pro semper præsente est. 4. 179, cum nu. seq.

Absit iudex, an præsens iuri dicundo uacare non possit, nihil interest. 3. 81.

Abesse non intelligitur quis, unde animo redeundi abest, etiam si diu absit 3. 169.

Absoluere, quàm condemnare, faciliꝰ

lius iudex debet. 3. 21.
Accessorium ibi esse per rerum naturam intelligi non potest, ubi principale nullum est. 3. 564.
Accessorium in grauioribus delictis non minus, quam principaliter factum plectitur. 5. 70.
Accessorij furtum non fit, nisi principalis furtum fiat. 3. 565.
Accidens quando uincat naturam. & contrà. 2. 35.
Accipere non licet ab ultro offerentibus, quod propter publicum bonum dari prohibetur. 5. 305.
Accusans, & reum non peragens, nihil agit. 3. 18.
Accusatus capitaliter Socrates nec patronum quæsiuit, nec iudicibus supplex fuit, educiq; è custodia cũ posset, noluit. 1. 100.
Actio meretricis stupri mercedem persequenti non datur, & in qua meretrice intelligatur. & quare. cũ trib. nu. seqq 5. 213.
Actionem de sua perfidia aut improbitate nemo cõsequi debet. 3. 556.
Actio nem in posteriorem furem nõ habet fur re furtiua furto amissa, & quare. 3. 559 & cum nu. seq.
Actiones suas transferens pater in filij potentioris personam ius creditj non amittit. 3. 375.
Actor per procuratorem agit, si idoneum reperit, aut ardua causa nõ est, & hoc quomodo intelligatur. 4. 482. nu. seq. cum nu. 487. & nu. 489. & sequenti.
Actus qualitas à furioso furoris interpretatione habente, quo magis ualeat, inspici debet. 1. 112.
Actus, qui geritur, ut ualeat; interpretatioe adiuuandus. 2. 38.
Ad aliquid quæ sunt, in ijs in uno dicta in altero procedunt. 4. 423.
Adfinem quis aut cognatum latronem receptans leuius punitur. 3. 427.
Adgressus fallere, an, ut deceptor punietur. 3. 7.
Adgressuram passus, si non se defendat, & ita occidatur, ac si suis manib. esset occisus, haberi debet. 3. 473.
Adgressuram passus si apprehensum hominem percussori pro clypeo obiecit illeq; occisus sit, utrum & quibus nomine teneatur, si, qui obiectus est, omnino periturus erat. 4. 215. cum nu. 227.
Adgressor iure occiditur. 3. 272. & nu seq.
Adgressor impune occiditur. quia sine gum interpretatione à se interfectus intelligitur. 3. 439. et nu. seq.
Adgressor. adsuetus percutere, cum telo ad quem ueniens. inter ullum moderamine inculpatæ tutelæ repellendam, iure occiditur. 3. 272.

Adgressorem occidere iure diuino licet. 3. 470. usq; ad nu. 477.
Adgressorem suum fugientem occidenti capitale non est. 3. 524.
Adoptatus & adrogatus differunt quà genus à specie. 4. 337.
Adquirere beatum est. 5. 340.
Adquisiuisse non uidetur, qui, quod adquisiuit, mox perdidit. 3. 84.
Adquisitio possessionis, non earum modò rerum fit, quas in conspectu habemus, sed earũ, quas proximè conspicere licet. 1. 219.
Adsessor quis in ea causa esse non potest, in qua patronus fuit, & quare. 2. 14. & nu. seqq.
Adsumptio originis, quæ non est, ueritatem naturæ non perimit. 3, 174.
Adiacentib. in locis est respondendũ de loco pestilenti dictum. 4. 385.
Adulterans mulierem pecunia data ui adulterium committere dicitur: 5. 290.
Adulterio grauius licet incesti crimẽ sit: leuius tamẽ punitur. 3. 400.
Adulterium committere uitæ retinendæ gratiæ nemo debet. 3 241. cum nu. seq.
Adulterij pœnas legib. statutas nemo effugit. 4. 64.
Adulterari uxorem maritus semel passus, leno est. 4. 120.
Adulterari mulier proscripta non potest. 3. 281. cum nu. seq.
Aduocatorum & iurisconsultorum laus & in re pub. usus. 5. 34.
Aduocatis partium quæ desunt, iudex supplet. 5. 7.
Aedes uicinas intercidens, ne ignis ad se perueniat, & funes alienæ nauis, ut suam expediat, præcidens eo nomine non tenetur. & quare. 3. 207. cum nu. 209. & 217.
Aedes proximè sacrandæ pro sacris habentur. 1. 211.
Aegyptij ad singulos morbos singulos habuere medicos. 1. 74.
Aeger in mortis articulo rectè matrimonium contrahit. 1. 250.
Aegris alienandi facultatem auferẽs beneualentib. permittere uidetur. 1. 195.
Aegrotant qui grauiter, tanquam morti proximi, mortuis æquiparantur. 1. 228.
Aegrotanti uxori maritus medicum non adhibens, ea inde mortua, dotis lucro priuatur. 1. 71.
Aegrotanti uxori maritus imperitũ medicum adhibens, ea defuncta, lucro dotis carere debet: ac si suis ipsam manibus occidisset. 1. 65.
Aegrotanti sumptus non modicus est necessarius: cum ob alia, tum ob explendam medicorum auaritiam. 1. 177.
Aegritudo mortifera uariè deprehenditur.

henditur. 1. 91.
Aegritudo mentis aut sanitas intellectu, non corporis sensibus, percipi potest. 2. 7.
Aegritudines, quæ sine usu lecti tolerari possunt, alienationē iure Saxonico non impediunt. 1. 205.
Aegrotus iure Maideburgensi testamēti faciendi alienandiúe quid sine heredum consensu ultra tres solidos nō habet facultatem. 1. 129.
Aegrotus, qui medicum non adhibet, usq; ad culpam oneratur: furiosus tamen esse non præsumitur. 1. 69.
Aegrotus medico non obtemperans suæ non eße mentis quibusdam creditur. 1 15.
Aegrotus iure Saxonico ecclesijs ceterisq; pijs locis sine heredum consensu testamento dare legareq; potest. 1. 175.
Aegrotus ut iure Saxonico testari alienareúe poßit quorum heredū consensum exigere debet. tractatur. 1. 150. usq; ad nu 169.
Aegrotus cur iure Saxonico neque inter uiuos rem suā alienare possit, disputatur. 1. 170.
Aegrotus, qui cognita morbi grauitate, moriturum se inde intelligit, si medicum non accersit, reprehendi non potest 1. 90 & nu seq.
Aegrotus iure Theutonico ultra tres sodidos alienare nō potest. 1. 199.
Aegrotus cur iure Saxonico sine heredum consensu substantiam suam alienare non poßit, ratio redditur: & refellitur. 1 176.
Aegrotus, qui morbi euentum expectat, ne mercedem medico soluat, auaritiæ. non insaniæ, argui debet. 1. 89.
Aegroti, qui de uita laborant, tanquam morti proximi, mortuis comparantur. 1. 220.
Aegroti non una de causa medico non obtemperant. 1. 108:
Aegroti medico non obtemperantis alienatio mentis quando arguatur, & quando non 1. 63.
Aegrotum qui putant iure Saxonico tantum paratæ pecuniæ dare, cui uelit, poße: quantun manu apprehendere à nullo adiutus potest. sine lege loquuntur. 1. 143. cum nu. seqq.
Aegroto malum medicum adhibens pro homicida est. 1. 64.
Aegrotis alienandi facultatem adimens lex Saxonica malé defendi à duritia potest: tantumq;, quia scripta est seruanda est. 1. 240.
Aegrotis alienādi facultas iure Saxonico quare adempta sit, tertia ratio exponitur, & refellitur. 1. 17[illegible] cum nu. seqq.
Aegrotis tam mobilium & se mouentium, quàm soli alienationem [illegible]

Theutonicum

Theutonicum ademit: eo bona ualetudine utentibus permisso. l. 106.
Aegrotis rerum suarum alienatio cur iure Saxonico prohibeatur, uera ratio. l. 204. cum nu. seq.
Aegrotos de rebus suis statuere lex uetans, dura, & inhumana est, & contra aliarũ gentiũ iura. l. 203.
Aequaliter instructus duob. locis & æquè frequens utrobiq; domicilium habet. g. 128.
Aesculapius ob auaritiam ab Ioue fulmine percussus est. l. 178.
Aesculapio Romani ædem extra mœnia posuerunt, non passi eum intra urbem coli. l. 8.
Aestimatio uoluptariarum expensarum quomodo fiat. s. 393.
Aestimari quæ pecunia possunt, pignus exonerant. s. 364.
Actus in hominib. quandoq; mores mutat nunc in bonum, nunc in malũ. g. 538. uers. Sed & inter eos.
Aleator est, qui sæpius alea lusit, nõ qui semel. g. 505.
Alere alium qui tenetur, cùm tantum ei reliquum est, ut pluribus sufficere non possit, obligatione liberatur. g. 295.
Alere tenetur filius patrem exulem g. 431.
Alimoniam detrahere, necare est. s. 155.
Alimẽta denegare, necare est. g. 432.
Aliquantulum uocauit Matilda xxx. passuum milia agri. 4. 23.
Alienat, quod suum nõ est, nemo: aut, quod non habet, tranfert. l. 173.
Alienandi facultatem ægrotis adimens lex Saxontca malè defendi à duritia potest, tantumq;, quia ita scripta est, seruanda est. l. 240.
Alienare ægrotus iure Maideburgensi sine heredum consensu ultra tres solidos nihil potest. l. 129.
Alienare qui ægrotum existimant iure Saxonico tantum posse, quantum porrigrre extra lectum, ubi decumberet suis ipse uirib. queat, nullo iure nituntur. l. 143. & 145.
Alienare mulieres bona sua more in Italia recepto non possunt, quibusdam propinquorum suorum non adhibitis. l. 186.
Alienare uxor uiro non consentiente iure Theutonico bona sua non potest. l. 187.
Alienare rem suam ægrotus cur iure Saxonico non possit, disputatur. l. 170.
Alienare maritus dotem ob famem potest: ex alia necessitate non potest. g. 256.
Alienare substantiam suam ægrotus cur iure Saxonico sine heredum consensu non possit: ratio redditur, & refellitur. l. 176.
Alienare ut de suo aliquid prouincia

li Saxonum lege sine heredum cõsensu quis possit, quibus uiribus esse debeat. 1. 130.
Alienare ægrotus iure Theutonico ultra tres solidos non potest. 1. 199.
Alienare aliud est, aliud consentire alienanti. 1 174.
Alienare prohibitus, in filium alienare potest. 3. 376.
Alienatio mentis unde arguatur. 1. 11. & 13. & 5. & 57.
Alienatio mentis non tam ex factis dictisue, quàm ex faciendi dicendiue causis deprehenditur. 1. 58.
Alienatio rerum suarum cur ægrotis iure Theutonico prohibeatur, uera ratio. 1. 204. & nu. seqq.
Alienatio mentis quando ex eo arguatur, quod ægrotus medico non obtemperat 1. 63.
Alienas merces suarum seruandarum causa in mare proiciens magistro nauis tenetur. 3. 208.
Alieno flagitio impediti procuratorem non mittunt. 4. 29.
Alieno iure nobis quod competit, quam quod proprio, infirmius est. 3. 418.
Alieno scelere perire hominem christianum satius est, quàm alij obtẽperantem homini innoxio uitam eripere. 3. 213.
Alluso uocabulorum uariatur à scriptoribus. 5. 17.
Aliud est nendere, aliud uendenti consentire. 1. 174.
Aliud est alienare, aliud cõsentire alienanti. 1. 174.
Affectio naturalis facit, ut delinquentis pœna alleuetur. 3. 427. cum duob. nu. seqq.
Affectata absentia non tribuit priuilegium. 4. 393.
Affectu possessio rerum potest apprehendi. 1. 219.
Affirmatio tabellionis testatoremmentis suæ non esse scribentis uiribus testamenti nihil detrahit 2. 16.
Affirmans, fœnerare licere, hæreticus est. 5. 162.
Afflicto non est addenda afflictio. 4. 163. & 295. & 446.
Agamedis & Trophonij excessus. 1. 98.
Agis Athenienſium dux tabulas seruandarum conbussit. 5. 165.
Agricola testamentum facturus iure Saxonico, aliquidue alienaturus, quibus uiribus esse debeat. 1. 135. cum quatu. nu. seqq.
Agriculturæ dare operam dieb. festis licet. 5. 275.
Agriculturam non negligit diligens paterfamilias. 5. 430.
Aiacis telamonij excessus, & causse 1. 25.

Amittere, miserum est. 5. 340.
Amittitur fœudũ contumacia. 2. 57.
Amissi in acie filij per gloriam in perpetuum uiuere intelligatur: parentibusq; prosunt. 1. 236.
Amissa uoce mortiferè uulnerati etiã rectè testamentum faciunt. 1. 248.
Amphionis excessus, & causa. 1. 24.
Amici ortus nostri post patriam & parentes partem sibi uendicant. 3. 387.
Amans cultus mulierũ genus. 3. 41.
Anathema est mox professurum uiolans, æquè atq; qui professum uiolauit. 1. 210.
Ancilla, quæ percussorẽ dominæ suæ, uim sibi ab eo metuens, nec clamore terruit: nec ploratu prodidit: ob exemplũ capite punitur. 3. 404.
Ancilla, quæ enixa in fuga est: eo loci, unde abest, enixa intelligitur. 3. 109.
Ancillæ legatæ factum legatario nocere non debet. 3. 118.
Anima in homine quandiu est, mortuus dici non potest. 1. 245.
Animæ quod est magis salutare in dei foro spectamus, cùm res in dubio est aliter atq; in foro hominũ. 5. 68. cum nu. seq.
Animam qui perdere possunt, metuendi sunt, non qui corpus occidere. 3. 214.
Animam occidere, ut pŏtificis auctoritate non licet, ita nec mentiri 5. 249.
Animi iudicium in testamenti ordinatione maximè exigitur. 1. 7.
Animi iudicio quæ fiunt, ad hæc, qui intellectu carent, nulla principis indulgentia idonei redduntur 1. 8.
Animi languor, ut corporis, excusationem habet. 4. 354
Animi iudicio quæ geruntur, in ijs mentis, non corporis integritas exigitur. 1. 249.
Animo & corpore opus est ad domicilij constitutionem. 3. 123.
Antidoralis obligatio in pactionem deduci non potest. 5. 278. cum nu. seqq. & nu. 282.
Anticipatio latinè, Græcè prolepsis 3. 514.
Anticipationis exempla. 3. 514. cum duob. nu. seqq.
Antiochus Asiæ rex ampliss imos regni sui fines modicos dixit. 4. 24.
Antiquius quod est, non semper dignius est. 3. 414.
Anuli gestatio in muliere non est certum contracti matrimonij argumentum. 1. 47.
Apparitoris officium sæpe uilibus personis tribuitur. 2. 5.
Apparitoris & Tabellionis fides in quib. sequenda, uel non. 2. 68.
Apparitoris adsertio personis infra dignitatẽ positis uincit. 2. 67.

Apparitoris persona minus honesta, quàm tabellionis, habita est. 2. 4.
Apparitoris improbitate potest quis in contumaciæ dispendium deduci. 2. 45.
Apparitoris quandoq; quandoq; litigatoris dicto pro modò causæ & personarum dignitate stari. 2. 66.
Apparitoris perfidia leue, Tabellionis graue damnũ adferre potest. 2. 43.
Apparitori aßerenti, eum, quem in ius uocâsset, præfractè respõdisse, se iudicio non adfuturum, non creditur. 2. 73.
Apparitori se pulsatum aliaûe qualibet iniuria affectum alleganti fides non habetur. 2. 74.
Apparitori id, quod eius officio non incumbit, affirmanti non statur. 2. 72.
Apparitori finibus muneris sui non excedenti, creditur. 2. 69.
Appellare non potest ex peremptorio contumax. 2. 46
Appellare conatus non est pro appellatore habendus. 3. 30.
Appellandi beneficium amittere, cuius maximus & pernecessarius usus est, cum magno litigatoris fit detrimento. 2. 44.
Appellatio à Iudice contra consuetudinem iudicante æquè admittenda est, atq; si contra legem iudicatũ esset. 3. 407.
Appellationes, quæ crimen demonstrant, regulariter uno actu quæruntur. 3. 501.
Arbiter & Iudex cõparantur. 2. 5[illegible]
Arbitro in ijs, quæ ad causam à [illegible] iudicatam pertinent, non creditur. 2. 12.
Arbitrando iudex modum præter gressus, si reum grauiter lædit, [illegible] punè ferre non solet. 3. 590.
Arbitrando iudex, licet ad utramuis partem inclinare poßit, ad mitiorem tamen pænam procliuior esse debet. 3. 589.
Arbitrio iudicis relinquitur ad constituendum eo loci domicilium, quò quis maiorem partem fortunarum suarum intulit, quandiu morari ibi debeat. 3. 144.
Arbitrio iudicis relinquitur, qui pauper sit, nisi lex modum patrimonij àcfiniat. 4. 210. cum duob. [illegible] seqq.
Archagatus ob secandi atq; urendi sœuitiam Romanis artem medicam inuisam, medicosq; omnes [illegible] dictus ob id ipse carnifex. 1. [illegible]
Archagatus medicus anno ab urbe [illegible] dita quingentesimo tricesimo [illegible] to Peloponeso Romam uenit, [illegible] quã antè usam medicis, 1. 76.
Ardua causa quæ. 4. 484. & duobus nu seqq.

Ardua [illegible]

Ardua in causa impeditus sua culpa, procuratorem non mittit. 4. 21.
Argenti facti appellatione quid contineatur. 1. 224.
Argumentum à similib. ualet. 4. 310.
Argumentum ab apparitore ad tabellionem. 2. 3.
Argumentum ab ordine uerborum ualet. 3. 340.
Argumentum ab ordine uerborum non semper ualet. 3. 384.
Argumentum à tempore ad locum ualet. 1. 217.
Argumentum furoris est, lapides in commeantium perniciem sine causa iacere. 1. 11. & 57.
Argumentum furoris non est, lapides in uulgus iacere, nisi hoc amplius more insanorum illud factum probetur. 1. 52. cum nu. seq. & nu. 56. & seq.
Argumentum insaniæ non est, medicum non adhibere in morbis, qui sanari possunt. 1. 92.
Argumentum pudicitiæ est, modicus in muliere ornatus. 3. 50.
Argumentum impudicitiæ est, cultus in mulieribus. 3. 46.
Argumẽtũ à præmio ad pœnã. 2. 20.
Armorum usus expediendæ suæ cuiq; salutis causa nobis à legib. permittitur: non ut innoxios uiolemus. 3. 210.
Arma patriæ inferẽtem patrem aut filium filio aut patri occidenti parcitur. & præmium datur. 3. 442.
Armatus si manus aduersus aliquem leuauerit: & ab eo occidatur, capitale est. 3. 427.
Artis medicæ osor Cato. 1. 78.
Artis medicæ incertitudo. 1. 73.
Artem medicam Archagatus Romanis inuisam fecit. 1. 77.
Artes ibi in pretio esse creduntur: ubi earum professores honorantur. 4. 225.
Artibus malis quæsitæ diuitiæ, possessori non prosunt. 4. 226.
Asa Rex, qui in summo pedum dolore medicorum, non dei, opem implorauit, reprehensus est. 1. 86.
Asylum inter urbis initia aperuit Romulus. & quare. 5. 123.
Asylum olim quare institutũ. 5. 122.
Asylum qui uiolat, maiestatis reus est. 5. 122.
Asyli ut è loco extrahere neminem licet. ita nec à principum statuis, & ecclesijs. 5. 130.
Asyli in locum fugientium seruorum admißum leuißimum est. 5. 129.
Asyli in locum seruus fugiens rem iuri naturali, & gentium conuenientem facit. 5. 126.
Asyli in locũ fugere tã seruis, quã liberis licet: & quãdo. 5. 130. cũ nu. seq.
Asyli in locum fugiens seruus quare

fugitiuus non sit. 5. 138.
Asyla Græcis templa sunt. 5. 120.
Aspasiæ reginæ laus. 3. 50.
Assertio Tabellionis, testatorem sana esse mente scribentis, fidem non facit. 2. 6.
Atrocitas delicti facit, ut in cadauera sensu carentia uindicetur. 3. 350. cum nu. 352.
Atrox inter delictum & non atrox distinctio in quibus ualet, 3. 573.
Auctoritas pontificis Maximi matrimoniũ, quod indiuiduæ uitæ proposito non copulatur, confirmare non potest. 1. 10.
Auctoritas legis & consuetudinis par est. 5. 210.
Auctoritas legum est necessaria, interpretum uerò probabilis. 1. 190.
Auctoritate legum non potest rerum natura mutari. 3. 176.
Auctoritate usus sũma creditur princeps: ne, quod ageretur, intercidat. 2. 39.
Auctoritate legis quod fit, iustè fit. 5. 414.
Audiri non debet contumax, nisi expensis refusis 2. 56.
Auditorum in persona an habeat locum, in doctoribus dictũ 4. 422.
Auditorum in persona dictum, an ad nudum nomen gerentes porrigatur. 4. 424.
Auditorijs, ubi artes traduntur, multa tributa sunt priuilegia. 5. 80.
Augustini Rotundi prætoris Vilnensis in iudicando uerecũdia atq; modestia. 1. 3.
Augustino Rotundo prætori Vrbano responsum ab auctore datũ. 2. 21.
Auxilium inuocans legum, qui in leges commisit, nõ auditur. 3. 557.
Auaritia idolorum cultui proxima est. 5. 105.
Auaritia Aesculapij offensus Iupiter ipsum fulmine percussit. 1. 178.
Auaritia medicorum. 1. 77. usq; ad nu. 182.
Auaritiam medicorum ut expleant, sumptus non modicus est ægrotis necessarius. 1. 177.
Auaris omnia persuadet pecunia. 5. 292.
Auarissimum est genus fœminarum. 3. 538. uer s. esse quippe. & 5. 2[illegible]
Auus appellatione patris continetur. 3. 251.

BALNEORVM MAGnus usus in Polonia & Lituania. 5. 396.
Baptismatis mysterium à solis sacerdotibus est tractandũ: nisi in casu, necessitatis. 3. 245. cum nu. [illegible]
Baptisare seipsũ nemo potest. 3. [illegible]
Bartolus refellitur. 3. 100,
Beatum est adquirere. 5. 340.

Beneficia

Beneficium ab eo accipere, cui dederis, non est contra charitatis officium. 5. 226.
Beneficium esse desinit mutuum spe lucri datum. 5. 281.
Beneficium appellandi amittere, cuius maximus & perneccessarius usus est, cum magno litigatoris fit detrimento. 2. 44.
Beneficio alium afficere nemo cogi debet. 4. 301.
Benefacientib. benefacere naturæ cõgruit. 5. 225.
Bis peccat, qui furiosum punit. 4. 161.
Bellua præest, homo quibus præest. 4. 134.
Bellum non dici, quasi minimè bellũ, contra Priscianum. 5. 27. & nu. 309. & nu. 301.
Bellum iustum furtum facit licitum: non quoth bellum iniustum 3. 300.
Bellũ & induciæ comparantur. ideoquè quod de bello, idem de induciis est iudicium. 1. 230.
Belli beneficio quæ homines consequantur. 5. 28.
Belli ut suspicio pro bello est, suspicio pestilentiæ pro pestilentia habetur. 4. 386. cum trib. nu. seqq.
Bona mortem sibi consciscentiũ quando fisco uindicentur: & quando non. 1. 22.
Bonis cedens facultates postea nactus, quà facere potest, conuenitur. 4. 239.
Bonis in nostris non sunt illicitè quæsita. 3. 558.
Bonum ob publicum dari prohibitum ab ultro offerentib. accipere non licet. 5. 305.
Bonos & malos omnis ætas habuit. 5. 346.
Bonam fidem inducit consuetudo generalis. 5. 95.
Breuis in loco mora non considerator. 3. 73.
Breuis in loco moræ nulla in iure inspectio est. 3. 163.
Breue temporis spatium in causis cognoscendis sumptum uitiat sententiam. 2. 83.
Brcue tempus in causis cognoscendis quod. 2. 84.

CADAVER MORTEM sibi consciscentis insterquilinium abicitur. 1. 14.
Cæsari exæquantur principes liberi: & idcirco in Cæsare dicta in illis habent locum. 3. 332. & nu. 335.
Cæsari Hispaniarum reges suos fasces non submittunt. 3. 333.
Cæsarem Reges Poloniæ non agnoscunt. 3. 334.
Cadere fugientem ius non est, & hoc quomodo intelligatur. 3. 436. cum duob. nu. seqq.
Cædes omnis, quæ legis municipalis

permissu à priuato fit, damnatur. 3. 453.
Cædes quocunq; iure permissa, nisi diuino iure sit comprobata, peccato non uacat. 3. 467.
Cædes, quæ ad defensionem fit, iure Pontificio nullam notam irrogat. 3. 471.
Cædes armati manus aduersus aliquẽ leuantis, si ab eo occidatur, capitalis non est. 3. 497.
Cædes exulis licet toleretur, laude tamen caret, imò ignominiam irrogat. 3. 254. cum duob. nu. seqq.
Cædes exulis patris duplex continet flagitium. 3. 469.
Cædes adgressoris impunita est: quia legum interpretatione à se interfectus intelligitur. 3. 439. & nu. seq.
Cædis à pœna consuetudo excusat. 5. 96.
Cæde, telo ex alio territorio in aliud misso, facta, delictum utrobiq; uindicatur. 3. 388.
Calani Indi Philosophi excessus. 1. 30.
Calamitas aliena emolumento nobis esse non debet. 3. 188.
Calumniator dicitur, qui semel calumniatus est. 3. 501.
Calumniatorem calumniandi consilium non facit: nisi factum intercedat. 3. 500.
Captiuitas tam Saxonico, quàm communi iure excusat à contumacia. & quare. 4. 2. & 15. & 311. & 315.
Captiuitas quæ excuset à contumacia. 4. 18.
Captiuorum redimendorum gratia cum fœnerare non licet: nec pupillaris patrimonij augendi causa licere debet. 5. 445.
Captos ab hostib. lex Cornelia, quæ præambula hora captiuitatis mortuos, finxit. 1. 234.
Cardinales pauci multis pannosis clericis anteferuntur. 4. 47.
Cardinalium priuilegium in damnatis liberandis, damnatos ob falsum non liberat. 5. 206.
Charitas iuri diuino congruit. 3. 4[illegible]
Charitate parentũ in liberos Deo religio antiquior. 3. 415.
Carcer ad facinorosos homines continendos, non ad innoxiorũ iniuriam repertus est. 3. 277.
Carceris præfectus puniri debet, si ferrum, uenenum, aut aliud, quo mors consciscí potest, in carcerem inferatur. 3. 225.
Carceris pœna puniri contumax potest. 2. 52.
Carceris loco dans nobili prætorium aut ciuitatem, si illa fugiat, excusatur. 4. 49.
Carcerem conatus effringere obsanctitatem capite punitur. 3. [illegible]
Carcerem effringens & cœsis cu[illegible]

dibus euadens, si eo per iniuriam coniectus erat, neq; carceris effracti reus est, neq; cœdis. 3. 275.
Caroli secundi Imperatoris cautio adueritatem eruendam. 3. 360.
Castigatio militis centurioni, serui domino, filij patri, uxoris uiro, discipuli præceptori, & aliorum quorũdã quibusdam cũ moderatione pmissa est. 3. 203 cũ nu. seq.
Castrum sibi creditum nobili committens, si illius admisso in hostium potestatẽ uenit, ueniã meretur, aliter atq; si plebeio cõmisisset. 4. 50.
Casuum similium idem est quod de expressis, iudiciũ. 4. 12.
Casus mortalitatis medicinam peritiam facienti imputatur. 1. 68.
Cato fœneratores Sicilia eiecit. 5. 164.
Catonis Vticensis excessus. 1. 33.
Catonis pertinax odium in græcorũ literas, quibus præsertim ars medica continetur. 1. 78.
Catullus in peninsula lacus Benaci, non Veronæ, natus est. 3. 180.
Causa absq; iusta, principes nihil facere creduntur. 5. 223.
Causa faciendi inspicitur, non factum. 4. 56. cum duob. nu. seq.
Causa faciendi, dicendiue, quàm facta dictaue, magis furorem arguit. 1. 58.
Causa cùm subest, princeps ius diuinum aliàs limitatum potest limitare. 5. 223.
Causa ex necessaria mensib. aliquot domo absens non abfuisse intelligitur. 3. 92.
Causa perplexa inter graues & arduas numeratur 4. 26.
Causa ardua quæ. 4. 484. & duob. nu. seqq.
Causa, cur mulieres ornatus studiosæ. 3. 40.
Causa originis natura non lege constat. 3. 173.
Causa in ardua impeditus suâ culpâ procuratorem non mittit. 4. 21.
Causæ plures eiusdem rei cùm esse possunt, ei unã certã aliquã tribuere, non est necesse. 1. 16. (4. 22.
Causæ magnitudo ex quo æstimetur.
Causæ iactura contumax regulariter non plectitur 2. 55. cum nu. 63.
Causæ contrariæ ex contrarijs effectis deprehenduntur. 1. 118.
Causæ multæ esse cum possint, ut sibi quis mortem consciscat, una præsumi non debet. 1. 46.
Causæ forenses ob longam earum seriem breui temporis spatio definiri non possunt. 2. 91.
Causæ uni cognoscendæ unus dies non est satis. 2. 85.
Causidici à pauperib patrocinij causa quicquam capientes peccant. 4. 298.

Causidicorum inscitia auget laborem ius dicentis. 5. 6.
Cazallæ supplicium. 4. 252.
Cedens bonis facultates postea nactus, quà facere potest conuenitur. 4. 239.
Celeritas ubi desideratur, procurator mittendus est. 4. 480.
Celeritas non iustè agit. 2. 93.
Centum & amplius pauca dicuntur. 4. 108.
Centum intra dies quod fit. repentè dicitur factum. 4. 201. cum nu. seq.
Centurioni miles se castigare uolenti quoquomodo resistens notatur. uitem tenens, militiam mutat: cõsulto frangẽs, capite punitur, ut & manum inferens se castiganti. 3. 203.
Cessans lucrum iure petitur: non modo damnum emergens. 5. 184. cũ trib. nu. seqq.
Cessatio militis & litigatoris cur plectatur, uera ratio. 4. 510. & nu. 518.
Chananæis Iudæos rectè & iure fœnerare potuisse, concluditur. 5. 186.
Chananæis solis Iudæi fœnerare potuerunt, & suum fœnerando auferre, non alienum. 5. 327.
Chananæis solis olim Iudæi fœnerare potuerunt. & quare. 5. 172.
Charondæ Tyrij excessus. 1. 39.
Charactere aliquo aut stigmate notari debet eius facies, qui principis sigillum adulterauit. 3. 593.
Charmides ob hominem sanandum H—S cc pactus est 1. 179.
Charitas omnis ordinata incipit à seipsa 3. 293.
Charitati non repugnat. beneficium ab eo accipere, cui dederis 5. 226.
Chirurgum imperitum uulnerato adhibente, cantionibusue aut alia improbata ratione uulnera curante, & inde defuncto, percussor pœna homicidij liberatur. 1. 66.
Chrysippi & zenonis uoluntaria mors. 1. 45.
Christi lege Iudæi tenentur. 5. 329.
Christi lex fœnerare indistinctè uetat. 5. 328.
Christianus medico Iudæo uti non debet. 5. 322.
Christianus Iudæo egenti eleemosynam dare debet. 5. 319.
Christiani cum Iudæis neq; cibum capere, neq; lauari, neq; habitare, neq; eis uti medicis debent. 5. 322.
Christiani ad retinendam christi religionem compelli possunt. 5. 330.
Christiani Iudæis seruire nõ debent. 5. 321.
Christianos Iudœi falso putant ipsos esse alienos. 5. 325.
Christianæ nutrices infantib. Iudæor. in necessitatib. non sunt denegandæ, & quo-

dæ, & quomodo. f. 320.
Cingendus confestim pro cincto est. 1. 206.
Circumuentus tabellio, si cõtra fidem ueri quid scribit, falsi non tenetur, 2. 20.
Ciuitatem, unde pater est, sequitur filius: non domicilium. 3. 175.
Ciuem iure Saxonico non satis habere, ut tantisper coram Magistratu stare posst, dum rem suam alienat, contra receptam sententiam defenditur. 1. 136. usq; ad nu. 141.
Ciues origo, incolas domicilium facit. 3. 116.
Ciuibus suis honorum deferendorum consuetudo. 3. 103.
Claudia uirgo Vestalis. 3. 47.
Clausula illa uulgaris tabularum initio à tabellionib. apponi solita, ægro quidem corpore testatorem esse: sed mente sana: præsentibus fidem non facit. 2. 1. & 6. & 18.
Cleombrotus adolescens lecto Platonis Phædone se in mare abiecit. 1. 43.
Clementina de usuris Contra Paulum Castrensem et eum secutos declaratur ab auctore. f. 337.
Clericus percutere adsuetus exauctorari ordineq; moueri debet. 3. 517.
Clericus parricida quemadmodum puniatur. 3. 354.
Cæmiterium extra qui est, eum qui intra est, ueste apprehẽsa, per uim trahens, aduersus locum sacrum facere uidetur. 3. 550.
Cœpti delicti cur in Italia nulla est pœna. 3. 65.
Cœpta quandoq; pro cõsumatis sunt. 1. 222.
Cœpta pro consumatis haberi, fictionis est. 3. 63.
Conatus appellare, non est pro appellatore habendus. 3. 30.
Conatus alienas nuptias sollicitantis atq; interpellantis extra ordinem punitur. 3. 527.
Conatus ex consuetudine omniũ gentium impunitus est. 3. 62.
Conatus in grauioribus attrocibusq; delictis punitur: in ijs, quæ huiusmodi non sunt, impunitus est. 3. 570. cum nu. 573.
Conatus in falsi testimonij dictione sine effectu punitur. 3. 579.
Conatus carcerem effringere ob loci sanctitatem capite punitur. 3. 276.
Conatus uariè punitur. 3. 584.
Conatus obrepere, an pro eo habeatur, ac si obrepsisset: quæq; eius pœna sit. 3. 1. cum nu. 6.
Conatus quis uerbo ad delictum proponatur, an facto, interest. facto item remotiore, an propinquiore. 3. 585.

Conatus tam in ciuilibus, quam, in criminalib. impunitus est. 3. 58. cum multis nu. seqq.
Conatus in rerum sacrarum emptione punitur. 3. 325.
Conatus ius dicentis sine exitu impunitus est. 3. 10.
Conatus pecuniam accipientis, ut negotium cui faciat: non est impunitus. 3. 529.
Conatus præmium non meretur: sed effectus. 3. 15. cum trib. nu. seqq.
Condemnare, quàm absoluere, segnius iudex debet. 3. 21.
Condemnari criminaliter absens nõ potest. 4. 158.
Conditor rescripti qui est, idem esse debet & interpres. 1. 4..
Conceptionis dies in originis causa non inspicitur: sed puerperij. 3. 172.
Concubinæ sibi adiungendæ liberorum tollendorum gratia regi sterriles nuptias sortito ius facere Papa non potest. 3. 283.
Conclusum in causa cum est pro eo habetur, ac si pronunciatum esset. 1. 208.
Concubitus omnis extra matrimonium diuino & humano iure prohibetur 4. 63.
Confessi loco iure municipali sæpe contumax est. 2. 58.
Cõfestim fit, quod momẽto fit. 4. 170.
Confestim uerbum plurium dierum spatium quãdoq; demõstrat. 4. 192.
Confestim cum temporis laxamento accipitur, quod intelligi magis, quàm dici potest. 4. 194. & nu. 196.
Cõfestim fit, quod decennio fit. 4. 195.
Confestum cingendus pro cincto est. 1. 206.
Confestim & similium uerborum significatio. 4. 197. cum nu. seq.
Confestim fit: quod, quamprimum fieri potest. fit. 4. 191.
Confestim possessionem occupauit, quam iussus restituit, obtemperasse non intelligitur. 3. 83.
Confutare, quæ alij tradiderunt, expeditus est quàm reperire melius. 1. 202.
Cognatum quis aut adfinem latronem receptans leuius punitur. 4. 427.
Cognatus & adgnatus differunt genus à specie. 4. 336.
Coniectura illa sumenda est, secundùm quam actus, qui geritur, ualet. 2. 38.
Coniectura semper ea sequenda est, quæ pœnæ reum eximit. 3. 20.
Coniectura furoris cur ex præceptis reliquias suas in mare abiicientis sumatur. 1. 56.
Colere rectè fundum, in quo usum fructum habet legatarius, cogitur.

negatur. f. 433.
Colendi agri pignerati necessitas Hostiense auctore imponēda creditori non est. f. 417.
Comites eorum, qui reipub. causa absunt, reipub. causa absentium habent priuilegia. 4. 462. & nu. seq.
Commune inter duos socios quod est: & ambobus ad uitam tolerandā non sufficit, id totum alter uindicare sibi non potest. 3. 301.
Compensatio speciei cum quantitate non fit. f. 374.
Communis error facit ius. f. 100.
Compensatio non fit eorum, quæ inter se functionem non recipiunt, aliter atq; quæ recipiunt. f. 375. usq. ad nu. 380.
Compensatio fit eorum, quæ diuersi generis sunt. f. 401.
Cornelia lex captos ab hostibus quasi præābula hora captiuitatis mortuos finxit. 1. 234.
Cornelij Galli excessus. 1. 19.
Corpus qui occidere possunt: metuendi non sunt, sed qui animam perdere. 3. 214.
Corporis integritas non exigitur: sed mentis in ijs, quæ animi iudicio geruntur. 1. 247.
Corporis integritas, non mentis, in eo, qui testatur iure communi, exigitur, Theutonico autem, utriusq; 1. 291.
Corpore & animo ad domicilij cōstitutionem opus est. 3. 123.
Corruptela atq; usurpatio non consuetudo appellari debet quod morib. contra legem diuinam introductum est, f. 168. cum nu. 169.
Corrumpere iudicem pecunia tentans, licet nec corruperit: corrupti iudicij tenetur, siue in bona siue in mala causa id fiat. 3. 488.
Conscisens sibi mortem, in sterquilinio cum canibus communē habet sepulturam. 1. 14.
Conscisere sibi mortem homines non semper ex furore solent. 1. 107.
Conscisere sibi quis mortem ex causa legib. Digestor. probata potest. 1. 54.
Conscisendi sibi mortem permultæ causæ esse atq; innumerabiles possunt. 1. 17.
Conscisčētiū sibi mortem bona quib. casib. Fisco uindicētur: & quib. non. 1. 22.
Cōsensus heredum cur iure Saxonico in alienatione ab ægroto faciēda requiratur: redditur ratio, & refellitur. 1. 176.
Consensus heredum requiritur, ut ægrotus iure Maideburgensi testari alienareūe quid ultra tres solidos possit. 1. 129.
Consensum non habet tolerātia in his, quæ peccato non uacant. f. 212.

Consensu totius orbis usure permitti non possunt. f. 112.
Consensu heredum non intercedente ægrotus iure Saxonico ecclesijs ceteriſq; pijs locis testamento dare legareq; potest. 1. 175.
Consentire alienanti, aliud est, aliud alienare. 1. 174.
Consentire uẽdenti aliud est, aliud uendere. 1. 174.
Consiliarij mali principũ carpuntur. f. 261.
Consilium alicunde quandoq; abeundi habens nulla temporis diuturnitate domicilium ibi sortitur. 3. 132. cum nu. 135.
Consilium alicubi perpetuo manendi qui non habet: domicilium ibi non contrahit. 3. 131.
Consilium sine facto neq; percussorẽ facit: neq; calumniatorẽ, neq; præuaricatorem, neq; fugitiuũ: neq; alium similẽ. 3 500.
Consilium ac propositum cuiusq; præmium meretur: non fortuna & inopinatus euentus. 3. 562.
Consilij initi pœna in crimine lesæ Maiestatis constituta est. cognoti item & cælati. & quibus in personis procedat 3. 326. cum. f. nu. seqq. & nu 336. & seq.
Consilio nomina non quæruntur: sed facto 3 500.
Cõsuetudo à dolo & culpa excusat. f. 92
Consuetudo, ut & lex, pœnam capitis imponere potest. 3. 407.
Consuetudo approbans usuras iure Canonico damnatur. f. 111.
Cõsuetudo ius diuinũ tollere nõ potest, sed humanum. f. 196. & nu. seq.
Consuetudo honorum suis ciuibus deferendorum. f. 103.
Consuetudo legem imitatur interpretatur, & corrigit. 3. 406.
Consuetudo Poloniæ, secundum quam creditor pignoris fructus sorte salua facit suos, utrum defendi possit, latissima disputatio. f. 87. cum pluribus. nu. seqq.
Consuetudo auctoritate legi par est. 3. 406.
Consuetudo a falsi & cædis pœna excusat. f. 96.
Consuetudo puerorum Bononiensiũ lapidibus certantium improbatur. f. 193
Consuetudo generalis bonam fidem inducit. f. 95.
Consuetudo Polonica defenditur à Beroio, quo auctore creditor pignoris fructus lucrans solum deum ultorem habiturus est. f. 104.
Consuetudo Polonica, qua est receptum, ut creditor salua sorte fructus rei pigneratæ suos faciat, auctoritateue regis senatus ac populi confirmari non potest. f. 255.
Consuetudo appellari non debet, sed usurpatio

usurpatio & corruptela, quod morib. contra legem diuinam introductum est. s. 167. cum nu. 169.
Consuetudinis & legis par est auctoritas. s. 210
Consuetudinem inducere non potest, qui legem ferre non potest. s. 194.
Consuetudinem seruans iudex si contra legem iudicet litem suam non facit. s. 94.
Consuetudinem tam sequentem, quàm antecedentem lex tollit. s. 343.
Consuetudine quod admittitur, culpa fieri non intelligitur. s. 90.
Consuetudine prohiberi non potest, quod iure gentium licitum est. s. 168.
Consuetudine fit licitum, quod illicitum est. s. 93.
Consuetudine publica quod admissum est, delicto caret. s. 91.
Consuetudine utrum permitti usuræ possint, latissima disputatio. s. 87. cum pluribus. nu. seqq.
Consuetudine mutari non potest, quod iure naturæ constitutum est. s. 168.
Consuetudine non tollitur, quod iure diuino introductum est. s. 168.
Constitutiones pontificũ in ecclesiastico foro, imperatorum in seculari seruari debent. s. 448.
Consuetudinis diuturnitate usuræ nõ defenduntur. s. 342.
Consuetudines non minus, quàm leges seruare debet iudex. s. 406. & nu. seqq.
Constitutio rationi naturali repugnans, ut ius naturale minus lædatur, strictissimè debet intelligi. s. 269.
Constitutione humana permitti non potest, quod ius diuinum uetat. s. 211.
Constitutum in uno quod est, ad diuersum non rectè producitur. l. 184.
Consules designati cum ijs, qui in consulatu sunt, ad senatus consultum admittuntur: & cum illis habent suffragia & mos in Thuscia de eo seruatus. l. 214. & cum nu. seq.
Consultor & iudex comparantur. s. 89.
Consumationi proxima haberi pro consumatis debent. l. 227.
Consumatum esse delictum oportet ad pœnam legis municipalis infligendam. s. 61.
Consumati loco est, quod cæptum est. l. 222.
Contraria ex contrarijs naturaliter proficiscuntur. l. 117.
Contra priuilegiũ quid faciens, quod effectu caruit, priuilegium non perdit. s. 33.
Contrariæ causæ ex contrarijs effectis deprehenduntur. l. 118.
Cõtrahens eo loci, unde statim discessurus est

surus est, iudicium ibi suscipere non est cogendus. 3. 158.

Contractum uitiat pactum contra naturam contractus. 5. 468.

Contractum iniens, quiuulgo nõ creditur usurarius, usuræ crimen non contrahit. 5. 89.

Controuersiæ forenses ob longam earum seriem breui temporis spatio definiri non possunt. 2. 91.

Cõtrectatio sola rei alienæ, siue intercendæ eius proposito furem nõ facit. 3. 411.

Contrahendo forum sortimur. 3. 157.

Contumacia amittitur feudum. 2. 57.

Contumacia quid. 4. 517.

Contumacia ex cõtemptione iudicis nascitur. 4. 16.

Contumaci iudex iurisdictionem denegare potest. 2. 50.

Contumaciæ à pœna excusant captiuitas, infirmitas, peregrinatio & publica expeditio. 4. 2.

Contumaciæ à pœna peregrinatio & publica expeditio excusant. 4. 390

Contumaciæ à pœna quæ captiuitas excusat. 4. 18.

Comtumaciæ ignarus iudex contumaciæ dãnans, nihil agit. 2. 88.

Contumaciæ in dispendiũ potest quis apparitoris improbitate deduci. 2. 45.

Contumaciæ noua pœna ab Honorio tertio constituta. 2. 54.

Contumaciæ pœnæ lege theutonicæ scriptæ prædura quorundam interpretatio. 2. 60. & nu. seq.

Contumaciæ á pœna, infirmitas animi, quàm corporis excusat. 4. 317.

Contumax, nisi refusis expensis non auditur. 2. 56.

Contumax iure quiritûm causa non cadit. 2. 63.

Coutumax captis pignoribus & distractis cóércetur. 2. 53.

Contumax sæpe Iure Municipali pro cõfesso est. 2. 58.

Contumax multa punitur. 2. 48.

Contumax iure Theutonico litis damno multatur. 2. 59.

Contumax potest carceris pœna puniri. 2. 52.

Contumax uni iudici, illo præcipiente, ab alijs audiri non debet. 2. 51.

Contumax regulariter causæ iactura non plectitur. 2. 55. cum nu. seq.

Contumax ex peremptorio non appellat. 2. 46.

Creditor pignus, quod ex pacto uendere licet, uendere non cogitur. 5. 405.

Creditor quibusdam casibus sine usuræ uitio fructus rei pigneratæ facit suos 5. 357.

Creditor mutuum dans obligare sibi debitorem, ut aliquando ipsi uicissim mutuum det, nõ potest. 5. 534.

Creditor re pigneratà utens quando furtum cõmittat. & quando non 5. 413.
Creditor in re pignerata dolum & culpam præstat. 5. 424.
Creditor, qui in quærenda pecunia, quæ mutuò data est, laborauit, an fructus rei pigneratæ faciat suos. 5. 358.
Creditor non cogitur fructus rei pignoratæ consumere. & quare. 5. 409. cũ nu. 411.
Creditor fructus rei pignoratæ tempore perituros Ancharano & Anagnino auctoribus uendere tenetur. 5. 400.
Creditor dans mutuò pecuniam aliquid ultra recepturus, etiã si pecuniæ periculum suscipiat, usuræ crimen non effugit. 5. 472.
Creditor fructus rei pigneratæ in sortem computare recusans coram iudice ecclesiastico conueniri potest. 5. 356.
Creditor faciat ne rei pigneratæ fructus suos, cum spes nulla est, debitorem pignus luiturum. 5. 359.
Creditor tollit utiliter impensa: nisi reddat debitor. & quando. 5. 391.
Creditor fructus rei pigneratæ, qui seruando seruari non possũt, uendere non cogitur. 5. 404. & nu. 406 & nu. 411.
Creditor in re pignerata exactam diligentiã adhibere debet, ut diligens paterfamilias. 5. 429.
Creditoris quæ facultas, in fructibus tam qui seruando seruari non possunt, quàm qui possunt. 5. 412
Creditoris & debitoris gratia pignus interuenit 5. 426.
Creditori imputatur, si rem locari solitam non locauit. 5. 418.
Creditori fraudi est cùm fundo pignorato neglecto suum minus fertilem colit. 5. 416.
Creditorem cogere ad colendũ agrũ pigneratum, inciuile est. Hostiense auctore. 5. 417.
Creditoribus usuræ suaues, debitoribus autem amaræ. 5. 339.
Creditur plus nobilibus claris & dignitate præditis, quàm plebeijs, obscuris, & priuatis. 4. 41.
Crimen falsi sine dolo non cõmittitur. 3. 3. & nu. seq.
Crimen usuræ non contrahit contractum iniens, qui uulgo non creditur usurarius. 5. 89.
Crimen obreptionis multorum continet offensionem. 3. 580.
Crimẽ obreptionis publicũ est, & cui cõparetur: quéq; eius pæna sit. 3. 578.
Crimen maius est mentiri, quàm fornicari, & quare. 3. 398.
Crimen Incesti, licet adulterio grauius sit, leuius tamẽ plectitur. 3. 400

Criminis natura non pœna spectatur. §. 397.
Cuiusq; rei potissima pars est principium. l. 223.
Cullei pœna ex iurisconsultis. §. 344
Cullei pœna ex Cicerone. §. 343.
Cullei pœna in parricidas olim constituta, in usu hodie non est: & quæ in eius locum successit. §. 405.
Culpa non intelligitur, quam consuetudo admittit. §. 90.
Culpam & dolum creditor in re pignerata præstat. §. 474.
Culpa caret, qui ex consuetudine quid facit. §. 92.
Culpa in latiore, an in leui sit negligens culturam fundi. §. 428.
Culpæ faciens mentionem lex, leuem etiam intelligit. §. 425.
Culpæ adscribitur, medicum in aduersa ualetudine non adhibere: non etiam furori. l. 69.
Cultura ampliat pretium agrorum. §. 431.
Cultura neglecta fundus deterior redditur. §. 432.
Culturam fundi negligens in qua culpa sit, latiore, an in leui. §. 428.
Cultus uxorius maritis grauis §. 57.
Cultus muliebris à sacris scriptoribus damnatur. §. 55. & nu. seq.
Cultus in mulieribus est impudicitiæ argumentum. §. 16.
Cultus amans mulierum genus. §. 41.
Curator ab adolescente, & tutor a pupillo, ante curatoriam & tutelam finitam non conueniuntur. aliter atq; curator furiosi. & quære. 4. 412.
Curtij adolescentis Romani excessus. l. 36.
Custodia publica detentum offendere nemini priuato licet. §. 319.
Custodiæ mors, tam, quàm manu sibi ipsa conscisci, quàm quæ casu accidit, præfectum carceris onerat. §. 226.

DAMNVM NON INtelligitur, nisi omni lucro deducto. §. 465.

Damnum uitetur, an lucrum quæratur, multum interest. §. 192.
Damnum emergens sine usuræ uitio peti potest. §. 178. & nu. 180. & seq. 183.
Damnatus, cùm ob suum admissum plectitur, nõ executoris, sed legis manu plecti uidetur. §. 441.
Damnato ad manus amputationem, manus, qua ualet, non arida amputatur. 4. 259.
Damnatum, dum ad supplicium ducitur, interficiens homicidij est reus. §. 222.
Damnari ob suspiciones nemo debet. §. 803.

Dari prohibitum propter publicum bonũ ab ultro offerentibus accipere non licet. f. 305.
Dauid diu se uiuere quæstus. 1. 102.
Debilitas æquè atq; infirmitas excusatur. 4. 353.
Debitor liberetne fœneratorẽ delicto gratiam ei fœnoris faciens. f. 61.
Debitor nisi reddat utiliter impensa tollit creditor. & quando f. 391
Debitoris pigneratæ rei fructus quãdiu maneant f. . 403.
Debitoris periculo pereunt fructus rei pigneratæ, si imputari creditori nihil potest. ut & ipsum pignus. f. 407 cum nu. seq.
Debitoris & creditoris gratia pignus interuenit. f. 426.
Debitorem fugientem iure humano occidere licet: diuino non licet. f. 450.
Debitoribus usuræ amaræ: creditoribus autẽ suaues. f 339.
De præpositio priuat. 4. 324.
Decima aut uectigal fœtus ibi editi, quò gregem latrones fugitãs opilio cõpulit, antistiti aut domino loci, unde grex abest, debetur: nõ ubi fœtum edi forte contigit. 3. 182
Decimam ex suo quæstu fœnerator dare non potest. & meretrix potest. f. 219.
Decimam soluere possunt meretrix & histrio, sed eam ecclesia non recipit, & quare. f. 270.
Decimarum gratia alicui facta ius diuinum non læditur f. 269
Decennio quod fit, confestim fit. 4. 193.
Decennio nondũ decurso domicilium quæritur maiore fortunarum suarum parte instructo. 3. 138.
Decennio nõdum exacto is, cuius qualis qualis uoluntas domicilij constituendi facto aliquo apparet, domicilium contrahit. 3. 137.
Decennio domicilium contrahit studiorum causa aliqua ueniens. 3. 133. cũ nu. 136.
Deceptus tabellio contra fidem ueri quid scribens falsi nõ tenetur. 2. 20
Decuriones Tabelliones esse uetantur 3. 538. uers. adeo,
Dedecus uiuentes pro mortuis haberi facit.) 235.
Deductis impensis, etiam à prædone factis fructus intelliguntur, & de quibus impensis intelligatur. f. 389. cũ duobus nu. seqq.
Defensio omni iure permittitur. f. 76.
Defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ fieri debet, eamq; prætergressis impune non est. 3 522. cum nu. seq.
Defensionis causa occidere hominem iure pontifico licet. 3. 471.
Defensionis causa ferrũ nobis à legibus porrigitur: nonut innoxios uiolemus. 3. 210.

Defendēs se occidere hominē iure diuino potest.3. 470.usq; ad nu. 477.
Definitio momenti ab Arcusio tradita confutatur.4. 187.
Defunctas mulieres ornatus studium sequitur.3. 45.
Delictum consumatum esse oportet, quo ad pænam legis municipalis infligendam.3. 61.
Delictum illud est maius, quo admisso maior Dei offensio contrahitur.3. 581.
Delictū excusat incertitudo: & quare.5. 220.cū duobus.nu. seqq.
Delictum inchoatum non punitur.3. 26.cū nu.seq. usq; ad nu. 35
Delictum excusat infantia.4. 142.
Delictum nullum tam graue perpetrari potest, ob quod naso auriculisue amputatis, aut effossis oculis, alioue quoquomodo facies hominis fædari debeat.3. 596.
Delictum perpetrari, ubi homo percussus est, iacto undecunq; telo, dubium non est.3. 551.
Delictum in uno territorio inchoatū in alio perfectum, in utroq; ne, an in altero tantum loco puniatur. 3. 541. cum nu. seq.
Delictum graue non est furtum: nisi cum rei magnæ est, ideoq; conatū in eo puniri non debere.3. 560.
Delictum fænerantis, quàm mentientis, maius est.5. 248.
Delictum excusat ignorantia.4. 159.
Delictum excusant ebrietas & somnus.4. 142.
Delictum excusat senectus.4. 144.
Delictum excusat multitudo.5. 199.
Delicti principium non punitur.3. 26. cum nu.seq usq. ad nu.35.
Delicti minus habet fuga serui, quàm fæneratio.5. 102.
Delicti magnitudo ex Dei offensa maiore aut minore iudicatur.3. 399.
Delicti magnitudinem arguit pœnæ modus.3. 577.
Delicti cæpti cur in Italia nulla est pœna.3. 65.
Delicti immanitas suadet, ut iura trāgrediamur.4. 162.
Delicto uacat factum facientis, quod publicè putat licere.5. 88.
Delicto caret, quod cōsuetudine publica admissum est.5. 91
Delictorū quattuor sūt genera: quædam leuia, quædam grauia, alia grauiora, alia grauissima, & singulor. definitiones.3.575. cū nu.seq.
Delictis in grauioribus accessorium non minus, quàm principaliter factum plectitur.5. 70.
Delinquere opinione aut facto quid intersit.5. 332.
Delinquens cùm ob suum admissum plectitur, non executoris, sed legis manu plecti uidetur.3. 441.

Delinquen-

Delinquendi occasio maior auget pænam. 3. 394.
Delicta pœnis cõerceri reipub. interest. 3. 23.
Delicta non esse impunita reipub. interest. 3. 166.
Delicta, quæ frequentius admittũtur, durius puniri debent. 3. 392.
Delicta cetera parricidium immanitate superat. 4. 147.
Delicta interpretatione sunt alleuanda. 4. 165.
Delicta quædam non tam facto, quàm numero tẽporis, definiuntur. 3. 506.
Demens quid, quid item mẽte captus 4. 325. cum duobus. nu. seqq.
Dementis & mente capti eadem est significatio. 4. 323.
Demẽtes, mente capti, & furiosi quibus cõparentur 4. 329. & nu. seq.
Dementia a furore differt, qũa genus à specie. 4. 319. & nu. 335.
Demẽtiæ & furoris in casu dictũ, an in æbrietate habeat locũ. 4. 342.
Dementiæ duo esse genera concluditur. 4. 334.
Denegare iurisdictionẽ contumaci iudex potest. 2. 50.
Deportati mortuis cõparantur. 1. 235.
Detrahere alimoniam, necare est. 5. 155.
Desertor, quàm emansor, durius punitur. 3. 507.
Desertor qui 3. 506.
Designatus Episcopus non sine iniuria à suffragijs in Synodo ferendis repellitur. 1. 216.
Designati consules cum ijs, qui in consulatu sunt, ad senatus consultum admittuntur. & cũ illis habent suffragia & mos in Thuscia de eo seruatus. 1. 214. & cum nu. seq.
Desipientis non est imperito medico credere salutem suam nolle. 1. 67.
Destinatio nostra utrum interfit de eo sit, quod à nostra uoluntate pẽdet: an etiam & legis. 3. 154.
Destinatione nostra non mutantur, quæ legis præscripto continentur. 3. 155.
Deus quo magis offenditur, illud delictum est maius. 3. 581.
Deus præest. quibus lex præest. 4. 134.
Dei iussu non est de præsidio ac statione uitæ decedendum. 1. 106.
Dei religio charitate parentũm in liberos antiquior. 3. 415.
Dei ex offensa maiore aut minore magnitudo delicti iudicatur. 3. 392.
Deum cælare humana prudẽtia nihil potest. 5. 62.
Dicens se alicunde non discessurum, pro uincto est. 4. 34.
Dictum quid. 437.
Dictum nisi quod iactandi animo profectum est, præstari debet. 4. 38.
Didonis excessus & causa contra Vergilij uanitatem. 1. 40.

Dies unus uni causæ cognoscendæ nõ est satis. 2. 85.
Dies puerperij in originis causa, non conceptionis, inspicitur. 3. 172.
Dies qui 4. 183.
Dies deo dicati impune quandoq; nõ coluntur. 5. 273.
Diebus festis opera rustica quælicitè exercentur. 4. 181.
Differentia inter impensas necessarias. & utiles quo ad deductionem 5. 387.
Dignitas personarum & modus causæ faciunt, ut quandoq; apparitoris, quandoq; litigatoris dicto stetur. 2. 66.
Dignitatis nomẽ, & ferme rem, adipiscitur initurus Magistratũ. 1. 213
Dignius non id semper est, quod antiquius est. 3. 414.
Diligentiam exactam adhibere debet creditor in re pignerata, ut diligens paterfamilias. 5. 429.
Diligens paterfamilias agriculturã non negligit. 5. 430.
Diligere Iudæos, ut nosipsi, debemus. 5. 318.
Dioxippus pudore uictus manus sibi attulit. 1. 26.
Discedens alicunde metu pestis an uicarium relinquere debeat. 4. 382.
Discedens alicunde pestis metu excusatur. omniaq; ei iura salua sunt. 2. 374. cum nu. 376. usq; ad nu. 381.
Discedenti Doctori pestis metu an integra merces debeatur, & quid in alijs operarum suarum locatoribus. 4. 384.
Disciplina fori magno Romanorũ studio seruata. 2. 64.
Disciplinam castrorum caritate omnium necessitudinum Romani antiquiorem duxerunt 3. 430.
Dispensare pontifex in ijs, in quibus secundum ius humanum mortaliter peccatur, potest: non quoq; in ijs, in quibus secundum ius diuinum mortaliter peccatur. 5. 229.
Distinentur qui à latronibus, praedonibus, potentioribusue, detenti in uinculis similes sunt. 4. 28.
Distinguere non debemus, ubi lex nõ distinguit. 1. 165.
Diuina lex noua indistinctè usuras prohibet. 5. 266.
Diuina lex, ut eius auctor Deus, immutabilis est, & in omni foro uincit. 5. 239.
Diuina lex usuras prohibens in omni foro uincit. 5. 444.
Diuinæ legi repugnans lex humana ne tunc quidem, cum fertur, valet. 5. 110 & 159.
Diuinum ius papa usq; ad animam & sanguinem defendere debet 5. 374.
Diuinum ius alias limitatum limitare papa potest 5. 274.
Diuinum ius consuetudo tollere non po test.

potest, sed humanum. 5. 196. & nu. seq

Diuino iuri quod aduersatur, licet moribus introductum sit, non consuetudo: sed usurpatio & corruptela appellari debet. 5. 167. cum nu. 169.

Diuino iure quod fœnus fuerit prohibitum, & quod non. 5. 189.

Diuino iure descendit falsi crimen. 5. 227.

Diuino iure introductum consuetudine non tollitur. 5. 168.

Diuersorum diuersa est ratio, ideoq; in uno constitutum ad diuersum nō recte producitur. 1. 184.

Diues qui 4. 268. & 278.

Diues dicitur qui habet, quo opus est. pauper, qui minus 4. 264.

Diues eius, quod ultra uictus necessitatem habet, iniustus & violentus possessor habendus est. 3. 322.

Diues aut pauper iudicatur pro modo oneris, quod quis sustinet 4. 263

Diues est, qui bonis moribus est, qui malis uerò, pauper. 4. 225 & nu. 27.

Diues cuius pater est, pauper non est 4. 269.

Diues delinquēdo fit pauper. 4. 279. cum nu. seq.

Diues qui alienam inopiam, cùm possit, non subleuat: magis peccat. quam qui necessitate uictus aliena surripit. 3. 323.

Diuitis testimonio plus creditur, quàm pauperis. & quare. 4. 231.

Diuites, ut pauperes alant, solo iudicis officio coguntur. 3. 296.

Diuitiæ malis artibus quæsitæ possessori non prosunt. 4. 226.

Diuitiarum loco uita honesta est. 4. 228.

Diuitias a paupertate non cumulus patrimonij, sed personarum conditio secernit. 4. 236.

Diuturnitas peccatum auget. 5. 170.

Diuturnitate consuetudinis usuræ nō defenduntur. 5. 342.

Diuturnus furor perseuerare creditur: non diuturnus non creditur. 1. 129.

Diuturnum impedimentum perpetuo comparatur. 4. 479.

Diuisio inter socios quo tempore fiat 5. 464.

Doctor parum distans ab indoctis priuilegio caret. 4. 256.

Doctor dans alicui pecuniam mutuam, ut sibi profitenti det operam, an usuram committat 5. 65. cum nu seq usq; ad nu 411.

Doctor legum, dum discit & docet, in ius uocari non potest. & quare. & quid in auditoribus 4. 418. cum trib. nu. seqq.

Doctor & alij lucrum hominibus ad se mutuo dato illectis factum restituere pau-

tuere pauperibus debent. 5. 86.
Doctoris quæ partes. 4. 255.
Doctori pestis metu discedenti an integra merces debeatur? & quid in alijs operarum suarum locatoribus. 4. 384.
Doctorum in persona dictum ad alios cuiuslibet artis homines producitur. 5. 85.
Doctorum in persona dictum habeat ne locum in auditoribus. 4. 422.
Doctorum in persona dictum: an ad nudum nomen gerentes porrigatur. 4. 424.
Dolorem iustum temperare, difficillimum est. 3. 524.
Dolus si absit, falsum non cõmittitur. 2. 22. & 3. 3. & seq.
Dolum & culpam præstat creditor in re pignerata. 5. 424.
Dolo malo carens quandoq; ob exẽplum punitur. 3. 403 & nu. seq.
Dolo carens ordinaria pæna non punitur. 3. 401.
Dolo caret, qui ex consuetudine quid facit 5. 92.
Domanouij Mednicensiũ Episcopi eximia in Iure dicũdo laus. 2. 80.
Domicilium incolas facit: ciues origo. 3. 116.
Domicilium ut eo loci quis cõstituat, quò maiorem partem fortunarum suarum intulit: quàm diu morari debeat: arbitrio iudicis relinquitur 3. 144.
Domiciliũ statim contrahit scholaris, qui animum perpetùo manẽdi statim declarat 3. 134.
Domicilium an constituere quis intelligatur: sola possessionis emptione eo loci, quò se recepit, facta. 3. 145.
Domicilium quis nulla temporis diuturnitate ibi sortitur, unde quandoq; abeundi propositum habet. 3. 132. cum nu. 135.
Domicilium decennio contrahit studiorum causa aliquò uenienS. 3. 133. cum nu. 136.
Domicilium parentũm, an nascendi locus tribuat originem. 3. 98.
Domicilium duobus locis habet æqualiter utrobiq; instructus, & æquè frequens. 3. 128.
Domicilium non contrahitur absq; proposito alicubi perpetùo manendi. 3. 131.
Domicilium decennio nondum exacto contrahit is, cuius qualis qualis uoluntas domicilium constituendi facto aliquo apparet. 3. 137.
Domicilium amissi mariti retinet uidua. 3. 102.
Domicilium parentũm, non fortuiti nascendi locum spectari in filiorum origene, crebrior sententia est. 3. 181.
Domiciliũ patris non sequitur filius sed ciuitatem, unde pater est. 3. 175.

Domicilium quæritur ante decennij curſum maiorem fortunarum ſuarum parte inſtructo. 3. 138.
Domicilum ibi quis deſinere habere intelligitur, unde rerum ſummam euehit. 3. 147.
Domicilium quemadmodum conſtituitur. 3. 122. & nu. ſeq.
Domicilium electione cuiuſq; non facto aut fortuna aliquò uenientis, conſtituitur 3. 129. & nu. ſeq.
Domicilium illatione fortunarum nõ quæritur, niſi aſſidua in loco mora accedat. 3. 127. cum nu. 143.
Domicilij ad conſtitutionem animo & corpore opus eſt. 3. 123.
Domicilio quamdiu abſumus, peregrinari dicimur, & eò reuerſi, peregrinari deſinere. 3. 168.
Domini legem ſeruus tollere non poteſt. 5. 234.
Domini in ſeruum exemplum memorabilis ſæuitiæ. 5. 135.
Domino ſeruus, aliuſúe alij ius caſtigandi habendi, ſe caſtiganti reſiſtere non debet: niſi caſtigationis modus excedatur. & quare. 3. 204. cum nu. ſeqq.
Domini ſeruos inclementius à ſe tractatos uenundare coguntur. 5. 133.
Dominorum ſaluti ſuam anteponere ſerui non debent. 3. 404.
Dominorum in ſeruos illibatam eſſe poteſtatem, expedit reipub. 5. 134.
Donat cùm mulier, miraculi loco eſt. 3. 538. uerſ. eſſe quippe.
Donationis coniectura unde capi ſolet, in muliere donatio non præſumitur. 3. 538. uerſ. eſſe quippe.
Donãs mulier decepta creditur. 3. 538 uerſ. eſſe quippe.
Donans mulier rem ſuæ naturæ repugnantẽ facit. 3. 538. uerſ. eſſe quippe.
Dormientis delictum impunitum eſt. 4. 142.
Dos appellatur per anticipationem pecunia nuptijs deſtinata. 3. 514.
Dotis nomen ante nuptias nullum eſt. 3. 514.
Dotis lucro carere maritus debet, qui uxori ægrotanti medicum adhibuit imperitum. 1. 65.
Dotis lucro priuatur maritus uxori ægrotanti medicũ non adhibens, ſi ea inde moriatur. 1. 71.
Dotem maritus ob famem alienare poteſt. ex alia neceſitate non poteſt 3. 256.
Dotalem pecuniam ad honeſti lucri partem dare in negotiationem cõſtitutione Innocentij licet. idem in pecunia ad puerorum alimoniam relicta traditũ eſt 5. 449. cũ nu. ſeq
Dubia in re ſatius eſt legis uerbis ſeruire. 4. 442.
Dubia in re quod eſt animæ magis ſalutare in Dei fõro ſpectamus, aliter atq; in fõro hominũ. 5. 68 cũ nu. ſeq.

Dubijs in quæstionib. pro testamento respondendum est. 2. 40.
Duo utrum multa rectè dicantur. 4. 195.
Duruis legis Saxonicæ defenditur. 1. 221.
Dura & inhumana est lex, quæ de rebus suis ægrotos statuere uetat: & contra aliarum gentium iura. 1. 203
Durare, quod fit, debet. ut profacto sit 3. cum nu. seqq.
Dymni Macedonis excessus. 1. 21.

EBRIETAS ET SOMnus excusant delictum. 4. 142.
Ebrietas in casu an habeat locum, dictum in demētia & furore. 4 342.
Ebrijs quam legem Pittacus edixit. 4. 343.
Ecclesia à meretrice & histrione decimam ex suo quæstu soluentibus non recipit. & quare. 5. 270.
Ecclesiæ & statuæ principum æquè sanctæ sunt, atq; asylum nam nec inde extrahere quenquã licet. 5. 130.
Ecclesijs ceterisq; pijs locis ægrotus iure Saxonico sine heredum consensu testamento dare legareq; potest 1 175
Ecclesiasticus iudex est cognitor, cùm creditor fructus rei pigneratæ imputare sorti recusat. 5. 356.
AEdem ad sacram principumue statuas confugientes, qui gaudeant immunitate, & qui non. 5. 132.
AEgritudo animi quæ. 4. 318.
AEqualitatem exigit societas: cùm sit fraternitatis instar. 5. 460. cum trib. nu. seqq.
AEs cudebant Romani urbe nondũ adulta. 5. 41.
AEris appellatione quid contineatur. 5. 23 cum nu. seq. & nu. 40.
AEtas omnis habuit & bonos & malos 5. 346.
Effectu non secuto obreptio non punitur. 3. 13.
Effectus, non conatus, præmium meretur. 3 15. cum trib. nu seqq.
Effectis ex contrarijs causæ contrariæ deprehenduntur. 1. 118.
Efficientem lex punit, non facientem 3 14.
Egestas ex cusat ab appellando & ab appellationis prosecutione. 4. 53.
Egestate impediti Innocentio & Alexandro auctorib. comparantur ægrotis 4. 52.
Egens sit testis, an locuples, multùm interest 4. 215.
Egenti qui opem non fert, peccat. 5. 84.
Egenti Iudeo eleemosyna á hristiano danda. 5. 319.

Egentibus subuenire mutuo dato oportet. 5. 83.
Electione cuiusq; domicilium non facto aut fortuna aliquò uenientis cõstituitur. 3. 129 & nu. seq.
Electus ad scribendi munus pro eo est ac si iam scriberet. 1. 212.
Eleemosyna Iudæo egenti à christiano danda. 5. 319.
Eleemosynam pauperibus dare diuites iudicis officio cõguntur. 3. 296.
Eleemosynam ex suo quæstu fenerator dare non potest, & meretrix potest 5. 219.
Emansor qui. 3. 506.
Emansor, quàm desertor, mitius punitur. 3. 507.
Emergens damnum sine usuræ uitio peti potest. 5. 178. & nu. 180 & seq. 183.
Emere nemo cogitur. 5. 410.
Emigrare iussus emigrans & mox rediens punitur. 3. 68.
Emolumentum sectari in aliena calamitate, inhumanum est. 3. 186.
Empedocles diuinitatis affectatione aut iactatione potius quadam, in Aethnam insiluit 1. 42.
Emptio possessionis sola eo loci, quò se quis recepit, an ad domicilij constitutionem sufficiat, alij aiunt, auctor negat. 3. 145.
Enuntiatiua uerba fidem non faciãt, etiam in matrimonijs. 2. 91. & nu. seq.
Episcopus designatus non sine iniuria à suffragijs in Synodo ferendis reppellitur. 1. 216.
Episcopus præsbyterum à se initiatum alere non cogitur, si pater ei sit diues & quomodo intelligatur. 4. 275 & nu. seq.
Episcopus non habens administrationem proprie dicitur & abusiue Episcopus. 4. 261.
Episcopi in persona constitutum ad episcopos, qui non habent administrationem, non pertinet. 4. 260
Episcoporum negligentia in uindicandis hæresibus carpitur. 4. 383.
Erro, quàm fugitiuus, mitius punitur. 3. 507.
Erro & fugitiuus quid Labeoni, quid item Vlpiano, aliisq; 3. 508. cum nu. seqq.
Erronis nomen uno actu non quæritur. 3. 504.
Erronis factum sine fuga est. 3. 508.
Erubescimus cum sine lege loquimur. 1. 192.
Esurienti non licet uestem surripere, ut eius pretio cibum comparet. nec nudo cibum ut eo uendito, uestem emat. 3. 306.
Est, est, sit sermo uester, non: non. quod amplius est à malo est. 4. 36.
Eucharistiã deferentẽ sacerdotẽ apprehẽdes aucti ab eo nõ potest. 5. 131.

Eucaire.

Euenire, quod poteſt, ſi eo præſens ſtatus inclinet, non ſtatus ipſe præſens, expectari debet. 1. 232.
Euexit qui frumentum, aut aliud uſus ſui gratia, quod alieni non licuit, ſi mutato conſilio uendidit: pænam non patitur. 3. 549.
Euocatus ad ſententiam audiendam & non audiens appellare non poteſt. 2. 47.
Exactam diligentiã adhibere debet creditor in re pignerata, ut diligens paterfamilias. 5. 429.
Exæquari mortuis mortiferè uulneratos, non eſt per omnia uerum. 1. 247.
Exceptio firmat regulam. 4. 3.
Exceptum quod non eſt, ſub regula manet. 4. 5.
Exceptis caſibus quibuſdam, caſus eandem rationem habentes excepti uidentur. 4. 309.
Exceſſus Trophonij & Agamedis. 1. 98.
Exceſſus Themiſtoclis. 1 38.
Exceſſus Calani Indi philoſophi. 1. 30
Exceſſus Philenum Carthaginienſiũ. 1. 37.
Exceſſus Chryſippi & Zenonis. 1. 45.
Exceſſus Cleombroti. 1. 43.
Exceſſus Amphionis & cauſa. 1. 24.
Exceſſus Cornelij Galli. 1. 19.
Exceſſus Catonis Vticenſis. 1. 33.
Exceſſus Licinij Macri. 1. 20.
Exceſſus Feſti. 1. 32.
Exceſſus Charondæ Tyrij. 1. 39.
Exceſſus Didonis & cauſa contra Vergilij uanitatem. 1. 40.
Exceſſus Vandæ Polonorum reginæ & cauſa. 1. 41.
Exceſſus Scipionis. 1. 32.
Exceſſus Dymni Macedonis. 1. 31.
Exceſſus Aiacis Telamonij & cauſa. 1. 25.
Exceſſus Curtij adoleſcentis Romani. 1. 36.
Excomunicatus non eſt, qui manus aduerſus clericum leuauit, ſi non percuſſit. 3. 34.
Excomunicati ſunt legem de uſuris ferentes, dictantes, aut ſcribentes. 5. 108.
Exempla non arctant regulã. 4. 170.
Exemplum memorabile ruſtici Liuani. 3. 361.
Exemplum Royzij & Narcuſij. 3. 77
Exempli præbendi cauſa, qui dolo malo caret, quandoq; punitur. 3. 403. & nu. ſeq.
Exemplo opus eſt, nimium militis graſſantibus. 3. 391.
Exire qui alicunde non poteſt, pro uincto eſt. 4. 32.
Expeditio publica excuſat à contumacia. 4. 2.
Expeditio publica & peregrinatio excuſant à contumatia. 4. 190.
Expenſis non refuſis contumax non audiatur

auditur.2. 56.
Excusationem petisse non uidetur, qui eam ad finē non perduxit.3. 31.
Exportare quid prohibitus, antè, quàm loci fines excedit, non incidit in pœnam.3. 27.
Extraneis quidquam largiri non cuerata prius natura, id est, ijs, quibus iure naturali obstringimur, uetat lex.1. 194.
Extremo proximiori medium adtribuitur 1. 229.
Exul, unde exulat, illac iter facere nō prohibetur.3. 72.
Exul illo, unde exulat hospitij causa, mox abiturus, sine metu magistratus diuertere potest.3. 162.
Exulis cædes licet toleretur, laude tamen caret, imò ignominiam irrogat.3. 254.
Exulis patris cædes duplex continet flagitium.3. 469.
Exulem occidens peccat.3. 451.
Exulem fratrē occidere nō licet.3.433.
Exulem patrem filius, lege Municipali exulum cædem permittente, iure ne occidat.3. 419.
Exulem occidere, humana lege licet, diuina non licet.3. 486.
Exulem patrem filius alere tenetur. 3. 431.
Exulem occidens permissu legis, non excusatur, quasi legis minister. 3.479.
Exules, quorum deterior cōditio est, hostium habentur numero.3. 346.

FACERE QVATENVS quis possit, ex qualitate personæ consideratur.4. 237.
Facere quà potest bonis cedens, facultates postea nactus conuenitur. 4. 239.
Faciens quod publicè putat licere, nō delinquit 5. 88.
Facientem lex non punit, sed efficientem.3. 14.
Facile est imperium in bonis.4. 136.
Facies hominis, quæ est ad cælestis pulchritudinis imaginem figurata, notis deformari nō debet.3.575.
Facies hominis naso auriculisue amputatis aut effossis oculis alioue quoquomodo ob nullum flagitium fœdari debet.3. 576.
Facies eius, qui principis sigillium adulterauit, stigmate aliquo aut charactere notari debet.3. 573.
Facinus nocentis impunitū relinqui, satius est, quàm innocentem damnare.5. 203.
Factum ancillæ legatæ lagatario nocere non debet.3. 118.
Factum non inspicitur, sed causa faciendi.4. 56. cum duobus nu seq.
Factum ex uoluntate interpretari debet.4. 527.

Factum absq; uoluntate non inspicitur. 4. 526.
Factum sine uoluntate, non habet obsequium. ut fato factum. 4. 525.
Factum nostrũ necessariũ est, ut quod nostrũ est, alterius fiat. 3. 304
Factum non durans pro non facto est. 3. 66. cum nu. seq.
Factum filij, patris factum uidetur. 3. 363. & nu seq.
Falsum non committitur, cum bona mente ac proposito quid fit. 5. 208.
Facto aut opinione delinquere quid interfit. 5. 332.
Facto nostro opus est ut, quod nostrũ est ad alium transferatur. 1. 172.
Facto nomina quæruntur, non consilio. 3. 500.
Factorum loco haberi debent promissa nobilium. 3. 538. uers. Huc pertinet.
Facta tenent pleraq; quæ fieri non debent. 3. 466.
Falsũ sine dolo non cõmittitur. 2. 22.
Falsi nõ tenetur Tabellio, qui circũuentus cõtra fidẽ ueri quid scripsit. 2. 20.
Falsi pæna, qui percussit pecuniam, nec formauit: non tenetur. 3. 59.
Falsi crimen sine dolo non committitur. 3. 3. & nu. seq.
Falsi non tenetur suadens tabellioni ignaro, ut quid contra fidem ueri scribat: sed obreptionis crimen contrahit. 3. 2. cum nu. 4. & 5.
Falsi indictione testimonij conatus sine effectu punitur. 3. 579.
Falsi à pæna cõsuetudo excusat. 5. 96.
Falsi crimine nullum magis infamatur grauiusq; est. 5. 205.
Falsi crimen iure diuino descendit 5. 207.
Falso putant iudæi christianos ipsis esse alienos. 5. 325.
Fallere fidem, graue est. 4. 34.
Fallere aggressus an, ut deceptor, plectatur. 3. 7.
Famæ cuius parcendum est, eius magis ultæ parcere oportet. 3. 520. & 520. & 5. 473.
Fames exercitus Cambysiani in Æthiopes mouentis, quo militem adegerit. 3. 299.
Famis causa furtum permitti, parum acutè dicitur. 3. 193. cum nu seq.
Famis tẽpore tam diuino, quàm humano iure omnia sunt cõmunia. 3. 194.
Famis causa pater filios, quos in potestate non habet, alienare non potest. 3. 249.
Famis necessitatem omni lege solutam esse, & quidquid quocunq; iure illicitum est, ob famẽ fieri licitum, malè Chuchalon existimauit, inconstansq; eius sententia ostenditur. 3. 264. cum nu. seq.
Famis causa non licet uestem furripere, ut eius pretio cibus comparetur. 3. 306.

Fœ-

Famis causa auus nepotes suæ potestati suppositos distrahere non potest.3. 250.
Famis causa pater filios sacris initiatos alienare non potest.3. 252.
Famis causa mater, ne filios distrahat, interpretatione magis, quàm uerbis cõstitutionis excluditur.3. 266. eum nu. 268. & 269.
Famis atrocitas & uaria eius exempla.3. 257. cũ nu. seqq. usq; ad nu. 262.
Famis causa furtum factum quomodo uindicandum.3. 320. cũ nu. seq.
Famis causa admissum furtum diuino alioquin atq; humano iure prohibitum impunitum est.3. 19.
Famis causa constitutum ad nullam aliam necessitatem est producendum.3 254.
Famis præsentis causa, non futuræ rem alienam auferre licet.3. 297.
Famis causa mater, licet semper certa sit, filios tamen, ut pater, alienare non potest.3. 249.
Famis causa non minus future, quà præsentis excusat: idq; intra modum: cùm nisi futuræ fami consulatur, pereundum homini est.3. 319.
Famis simul & nuditatis necessitas an pecus furripientem excuset.3. 307.
Fami nulla necessitas exæquatur.3. 258.
Fame mori duos præstat, quàm per iniuriam unum superstitem esse.3. 302.
Famæ enectorum acerbior mors est nulla, teste Homero.3. 263.
Fato quod fit, pro non facto est.2. 87.
Fato aut fortuna aliquò uenientis domicilium non constituitur, sed cuiusq; electione.3. 129.
Fatui qui, & illorum conditio.4. 341.
Fatui furiosis dementibus & mente captis quando cõparantur.4. 332.
Fauore cuiusquam prohibitum quod est. aduersus id uel eo uolente fieri nihil potest.5. 296. usq; ad nu. 304
Fænerator quadrupli, fur dupli apud Romanos condemnatus.5. 150.
Fænerator, & cùm exercere fænus desiit, facti infamiam non euadit.3. 538. uers. pluximum.
Fænerator extorquere usuras uidetur, etiam cùm à uolente soluuntur, & quare 5. 288. & nu seq.
Fænerator ex quæstu suo decimam soluere, & eleemosynam dare nõ potest. meretrix autẽ ex suo quæstu potest.5. 219.
Fænerator non est, qui pecunia mutuo auditoribus data frequentius habere auditorium studet, siue cõciliandæ famæ, siue ueteris retinendæ gratia id faciat, peccat tamen.5. 73.
Fœneratoris, quàm serui fugitiui, ma

ius est delictum f. 144.
Fœneratori datum repetitur f. 218.
Fœneratori locare domum non licet. f. 160.
Fœneratorem liberét ne delicto debitor gratiã ei fœnoris faciens. f. 61.
Fœneratores Plato qua lege puniuit. f. 163.
Fœneratores pecuniæ, quæ ex se nihil producere potest, fructum quærunt. f. 125.
Fœneratores infames sũt, & sempiternis supplicijs damnati. f. 473.
Fœneratores tam diuinæ, quàm humanæ leges plectunt. f. 148.
Fœneratores harpyis comparat Plutarchus f. 156.
Fœneratores Cato Sicilia eiecit. f. 164
Fœneratores iure diuino pœnis æternis cõércentur. f. 149.
Fœneratores quilibet princeps expellere ex sua ditione debet. f. 161.
Fœneratorum tabulas Agis Athenẽsium dux combusit. f. 165.
Fœneratorum consilio nihil magis cõtrarium est, quàm beneficium dare. f. 280.
Fœneratorum eorumq; fautorum pœnæ à iure Cononico constitutæ. f. 157. cum nu. seq.
Fœnerator leges diuinas atq; humanas uiolat. f. 128.
Fœneratio plus habet delicti, quam fuga serui. f. 102.
Fœnerare pupillarem pecuniam utrũ tutores cogantur, f. 440. et nu. 444.
Fœnerare hominis ab hostibus redimendi causa, cur maius est delictum, quàm eius seruandi gratia mentiri. f. 252.
Fœnerare & occidere Marco Catoni idem. f. 151.
Fœnerare licere affirmans hæreticus est f. 162.
Fœnerare natura illicitum est atq; inhonestum f. 271.
Fœnerare Iudæi solis Chananæis potuerunt: & suum fœnerando auferre, nõ alienum & quare. f. 324. & 327.
Fœnerare non licet hominis ab hostibus redimendi gratia. f. 247.
Fœnerare tam diuina, quàm humana lege prohibemur. f. 121.
Fœnerare pecuniam pupillarem nolens tutor absoluitur. f. 446.
Fœnerare christi lex indistincte uetat. f. 328.
Fœnerare cum non liceat captiuorum redimendorum gratia, nec pupillaris patrimonij augendi causa licere debet. f. 445.
Fœnerandi potestatem an Papa Iudæis facere possit. f. 309.
Fœnerandi potestas Iudæis utrum ex causa publicè fieri possit. f. 309.
Fœnerandi potestatem Iudæis nullus princeps, ne ipse quidem Papa facere

facere potest. 5. 353.
Fœnerandi Iudæis potestatem facere papam non posse, concluditur. 5. 323.
Fœnerandi potestatem facientes Iudæis reges & alij principes reprehensi. 5. 256.
Fœnerandæ adolescentium pecuniæ ab Imperatore Iustiniano quando curatorib. impositæ necessitas. 5. 442.
Fœnerendæ pecuniæ pupillaaris necessitas olim tutoribus fuit. 5. 441.
Fœnerantis, quàm mẽtientis, maius est delictum 5. 248.
Fœneraticij & meretricij instituti cõparatio. 5. 217.
Fœnus nouo iure diuino cum indistinctè prohibeatur, permitti constitutionibus humanis nullo in casu potest. 5. 190.
Fœnus exercere Iudæis nullus princeps secularis permittere potest. 5. 308
Fœnus à sponte dantibus accipere nõ licet, & quare. 5. 306.
Fœnus unde dictum. 5. 8. cum nu. seq.
Fœnus consensu partium fieri licitum non potest. 5. 294.
Fœnus iure diuino quod fuerit prohibitum, & quod non. 5. 189.
Fœnus iure diuino prohibetur. 3. 537.
Fœnoris ne crimen contrahat, qui ex post facto ultro quid oblatum à debitore recepit. 3. 533. & cum nu. 535. & nu. seq.
Fœnoris exercendi tutoribus & curatoribus imponentium necessitatem error coarguitur. 5. 443.
Fœnore trucidari pauper dicitur. 5. 152.
Felinus Ferrariensis Municeps, ob parentũm domiciliũ, iudicatus est: cum alibi natus esset. 3. 112.
Femina uarium est, & mutabile semper. 3. 538. uers. esse quippe.
Femina nobilis in testimonij dictione præfertur uiro plebeio. 4. 44.
Feminæ uir regulariter in testimonij dictione præfertur. 4. 45.
Feminarum genus auarissimum est. 3. 538. uers. esse quippe.
Feminis iure Theutonico tutores dantur. 1. 188.
Feriarum humana lege inductarum tempore, litigatoribus uolentibus, rectè ius dicitur: aliter atq; cum lege diuina feriæ sunt inductæ. 5. 295.
Ferijs caret necessitas. 4. 180.
Ferro, ueneno, aut alio, quo mors consciscipotest, in carcere illato præfectus carceris puniri debet. 3. 225.
Festi excessus. 1. 32.
Festi dies quandoq; impune non coluntur. 5. 273.
Festo die foro dans operam in tempus tantùm peccat, qui fœnerat

uerò, in tempus & in naturam. 5. 272.
Festo die piscans in tempus tantùm peccat, qui fœnerat uerò in tempus & in naturam. 5. 272.
Festis diebus opera rustica quæ licitè exercentur. 4. 181.
Festis diebus agriculturæ dare operam licet. 5. 275.
Festinatio nouerca iustitiæ est. 2. 92.
Festinatio quorundam in iudicando & temeritas reprehenditur. 2. 81.
Feudum contumacia amittitur. 2. 57.
Feudi possessio mortuo patre in filiũ continuatur. 3. 374.
Fictio est, morituros mortuis comparari, idcoq; in legibus municipalibus non habet locum. 1. 246.
Fictionis est cæpta pro consumatis haberi. 3. 63.
Fictè uerba legis municipalis accipi non debent, sed uerè. 3. 64
Fides nationum quarundam parum spectata est. 3. 538. uers. deniq; ij
Fides apparitoris & Tabellionis in quibus sequenda, uel non. 2. 68.
Fides numinis loco olim culta, proxima Ioui à Romanis in capitolio collocata est. 4. 32.
Fidem fallere, graue est. 4. 34.
Fidem testimonij paupertas quando minuat, iudex arbitratur. 4. 221. cum nu. seq.
Fidem publicam quando sequi tutum sit, aut eam petere oporteat. 4. 363. cum nu. seq.
Fidem bonam inducit consuetudo generalis. 5. 95.
Fidem ad faciendam quod attinet, qua quis natione sit, multùm interest. 3. 538. uers. Porro.
Fideiussor proximè condemnandus aduersus eum, pro quo fideiussit, agere potest. 1. 209.
Fideiussoribus datis promittens alio eunde non discedere, pro uincto est. 4. 33.
Fictio legis Corneliæ. 1. 234.
Fieri multa non debent, quæ tamen facta tenent. 3. 466.
Filiam pater in adulterio deprehensam occidere iure diuino non potest. 3. 448.
Filiafamilias luxurioſe uiuens, instituto in melius mutato, alimenta à patre petere & dotem potest. 3. 538. uers. Deniq;.
Filius familias prætura iniens uinculo patriæ potestatis soluitur. 3. 41
Filius cuius pater est diues, pauper nõ est. 4. 269.
Filius de domo paterna in ius uocari non potest. 3. 378.
Filius familias, quod ad ius publicum spectat, non sequitur ius patriæ potestatis. 3. 412.
Filius, secundum quosdam parentũ domicilium

domicilium sequitur: non nascendi locum. 3. 111. cum nu seq.

Filius familias prætor patrem suspectam hereditatem adire cogit. 3. 410.

Filius esse non creditur, qui patrem uerberat. 3. 426.

Filius patrem exulem, lege municipali exulum cædem permittente, iure ne occidat. 3. 419.

Filius naturalem parentis originem non domicilium, sequitur. 3. 101.

Filius, qui in necem parentis uenenũ comparauit, licet nec dedit, nec dare potuit, lege Pompeia cõcertur. 3. 487.

Filius & pater quo iure eadem persona intelligantur. 3. 413.

Filius eorundem esse studiorum ac uoluntatis, cuius pater sit, creditur. 3. 538 uers. Sed & inter eos.

Filius ieiunans patrem ieiunio soluit. 3. 262.

Filius possidere & habere intelligitur, quod pater possidet. 3. 376.

Filius ciuitatem, unde pater est, non domicilium sequitur. 3. 175.

Filius patri, aliusue alij ius castigandi habenti, se castiganti resistere nõ debet: nisi castigationis modus excedatur, & quare. 3. 204. cum nu. seq.

Filius ingratus acta pœnitentia exheredari à patre non potest. 3. 538 uers. Denique.

Filius patrem exulem alere tenetur. 3. 431.

Filij & patris persona natura eadem existimatur, & quæ inde fluunt. 3. 356. cum nu seqq. usq; ad nu. 374.

Filij habitatio prodest patri & contra. 3. 368.

Filij & patris nuptiæ pro unis habentur. 3. 365.

Filij uox, uoluntas, & terror, patris uox uoluntas & terror est. 3. 357.

Filij factum patris factum uidetur. 3. 363. & nu. seq.

Filij & patris testamentum pro uno testamento est. 3. 366.

Filio delinquentis à patre iudici oblato ignoscitur, & contrà. 3. 443. & quare. nu. seq.

Filio & liberto semper honesta & sancta persona patris & patroni uideri debet. 3. 423. & nu. seq.

Filio & patre accusatis, de filio prius, præsente patre, habendæ sunt quæstiones. 3. 359.

Filio patrem aut patri filium patriæ arma inferentem occidenti paratur: & præmium datur. 3. 442.

Filium, qui suis operis uiuere potest, pater non alit. 4. 274.

Filium uendere pater, ut se à præside aut ab hoste redimat, non potest. 3. 255.

Filium obsidem relinquens pater non

uidetur liber à custodia dimissus 3. 367.
Filij patribus similes.3. 538.uers. Sed & inter eos.
Filij probi probis exparentibus nascũtur.3. 538.uers.sed & inter eos.
Eilij progenitorum suorum imitatores esse solent.3. 538.uers. sed & inter eos.
Filij post mortem patris non hereditatem accipere uidentur:sed liberam bonorum administrationem. 3. 373.
Filij in acie amissi per gloriam in perpetuum uiuere intelliguntur: parentibusq; prosunt.1. 236.
Filij præsbyterorum cur à sacrorum ministerio arceantur.3. 538.uers. sed & inter eos.
Filiorum in persona legum præsumptione paterni, hoc est hereditarij,criminis exempla metuuntur 3. 538.uers.sed & inter eos.
Filiorum in persona parentes magis, quàm in se terrentur.3. 358
Filiorum nomine nepotes continentur.3. 251.
Filios suos famis causa pater uendere potest.3. 188.
Filijs legitima portione relicta,de reliqua substantia pater familias pro animi sui motu iure nouissimo statuere potest.1. 198.
Finis delicti punitur,non principium 3. 26. cum nu. seq. usq; ad nu. 35.
Fisco nauis nomine ui uentorum aliquò appulsæ nihil præstatur.3. 186.
Flagitium nullum tam graue perpetrari potest,ob quod naso auriculisue amputatis, aut effosis oculis alioùe quoquomodo facies hominis fædari debeat.3. 596.
Fluminis ui prohibitus utrum ad similitudinẽ captiiui excusetur.4. 308. & nu. 310.
Fluminis ui impeditus,quando audiatur, & quando non.4. 316.
Formans pecuniam,non etiam percutiens,lege Cornelia tenetur.3. 59.
Fontem in fundo habentem, agris suis sitientibus ad uicinos aquam deriuare cogi,inhumanũ est.3. 293.
Fornicatio permitti pontificis auctoritate non potest.5. 251.
Fornicatio minus est pecatum, quàm mendacium 5. 250.
Fornicari, quàm mentiri, leuius est crimen,& quare.3. 398.
Forum ibi non sortitur quis,ubi cõtraxit,inde statim discessurus.3. 158.
Fori disciplina magno Romanorum studio seruata.2. 64.
Foro dans,operã festo die in tempus tantum peccat, qui fænerat uerò in tempus & in naturam.5. 271.
Foro in omni uincit lex diuina usuras prohibens.5. 444
Foro operam dare, licitum est & honestum

honestum, fœnerare uerò, illicitum atq; in honestum. §. 271.
Forenses controuersiæ ob longam earum seriem breui temporis spatio definiri non possunt. 2. 91.
Foris qui sunt, nihil ad nos quomodo intelligatur. §. 315. & nu. seqq.
Foris qui sunt, nihil ad nos. §. 228. & nu. 230.
Fortuna aut fato aliquò uenientis domicilium non constituitur, sed cuiusq; electione. 3. 129.
Fortuna & inopinatus euentus præmium non merentur, sed propositum cuiusq; ac consilium. 3. 418.
Fortunarum illatione domicilium nõ quæritur: nisi assidua in loco mora accedat. 3. 127. cum nu. 143
Fortuitus nascendi locus originem non tribuit. 3. 99
Fortuitum nascendi locum in filiorũ origine non spectari: sed domicilium parentũm, crebrior sententia est. 3. 181.
Fratrem exulem occidere non licet 3. 433.
Fraternitatis instar cum sit societas, æqualitatem exigit. §. 460. cum trib. nu. seqq.
Fraudi est creditori, cùm fundo pignerato neglecto suum minus fertilem colit. §. 416.
Fraudans uectigal à principe non cõstitutum, nec naturaliter, nec ciuiliter delinquit. 3. 190.
Frequentius quæ admittuntur, durius puniri debent. 3. 392.
Fructus sorte recepta cum pignore restituuntur. §. 373.
Fructus rei pignoratæ, qui seruando seruari non possunt, Creditor uendere non cogitur. §. 404. & nu. 406. & nu. 411.
Fructus rei pigneratæ, si imputari creditori nihil potest, periculo debitoris pereunt, ut & ipsum pignus. §. 407 cum nu. seq.
Fructus ex re pignerata percepti, quá melior à creditore facta est, non minuunt sortem, sed creditori cedunt. §. 436. cum duob. nu. seqq.
Fructus pendentes pars fundi habentur. §. 369.
Fructus rei pigneratæ quibusdam casib. creditor sine usuræ uitio facit suos. §. 357.
Fructus intelliguntur deductis impensis, etiam à prædone factis. & de quibus impensis intelligatur. §. 381. cum duob. nu. seqq.
Fructus rei pigneratæ creditor non cogitur consumere, & quare. §. 409. & cum nu. 411.
Fructus ex re pignerata percepti pignori sunt. §. 371.
Fructus pendentes inter immobilia numerantur. §. 370.

Fructus, qui percipi potuerunt, malæ fidei possessorem onerant. f. 420.
Fructus rei pigneratæ faciatne suos creditor, cùm spes nulla est, debitorem pignus luiturum. f. 359.
Fructus rei pigneratæ ante consũptionem sortem non minuunt: & quare. f. 368. cum nu. 374.
Fructus percepti, an & qui percipi potuerunt, sortem minuant: disputatur. f. 415. usq; ad nu. 433.
Fructus rei pigneratæ creditor in sortem computare recusans corã iudice Ecclesiastico conueniri potest. f. 356.
Fructus rei pigneratæ tempore periturus, creditor, Ancharano & Anagnino auctorib. uendere tenetur. f. 400.
Fructus rei pigneratæ quàm diu maneant debitoris. f. 403.
Fructus rei pigneratæ faciat ne suos creditor, qui in quærenda pecunia, quæ mutuò data est, laborauit. f. 358.
Fructuum omne genus ex re pignerata à creditore præceptorum minuit sortem. f. 360.
Frumentum aut aliud usus sui gratia qui euexit, quòd alieni non licuit, si mutato consilio uendidit pœnam non patitur. 3. 549.
Fuga serui minus habet delicti, quàm fœneratio. f. 102.
Fuga in seruis res est naturalis. f. 147.
Fuga libertatis cuiusdam speciei est. f. 127.
Fugere, probrum est. f. 75.
Fugæ locus, non ubi quis est, inspicitur. 3. 100.
Fugiens & mox rediens fugisse non uidetur. 3. 67.
Fugientem cædere ius non est, & hoc quomodo intelligatur. 3. 436. cũ duob. nu. seqq.
Fugientem debitorem iure humano occidere licet: diuino non licet. 3. 450.
Fugitiuus & Erro quid Labeoni, quid item Vlpiano, alijsq; 3. 508. cum nu. seqq.
Fugitiuus dicitur, qui semel fugit. 3. 501.
Fugitiuus, quàm Erro, durius punitur 3. 507.
Fugitiuus à fuga & rem & nomen fert. 3. 508.
Fugitiuum fugiendi consilium non facit: nisi factum intercedat. 3. 500.
Fugitiuorum pœna quæ. f. 146.
Functionem quæ inter se non recipiunt, nõ cõpensantur, aliterq; quæ recipiunt. f. 375. usq; ad nu. 380.
Fundus deterior redditur neglecta cultura. f. 432.
Fundi pars habentur pendentes fructus. f. 369.
Fundum, in quo habet usum fructum legatarius

legatarius, cur colere rectè cogatur. 5. 433.
Funera lætitia & luctu non lamentis prosequenda, Prisci pœtæ existimabant. 1. 97.
Funes alienæ nauis, ut suam expediat, præcidens, eo nomine non tenetur. & quare. 3. 207. cum nu. 209.
Furere æger, quia medicum non adhibet, non præsumitur: sed in culpa est. 1. 69.
Furiosus dilucida habens interualla tempore sanæ mentis rectè testamentum condit ceteraq; facit, quæ sapiens. 1. 109.
Furiosus hominem occidens, si nulla est simulatæ insaniæ suspicio, non punitur. 1. 120.
Furiosus creditur, qui testamento reliquias suas in mare proici iubet nisi contrarium probetur. 1. 13.
Furiosus inducias furoris habẽs, quidquid tempore furori proximo facit, Oldrado & Baldo auctorib. ex qualitate facti diiudicatur. 1. 110.
Furiosus parricidij pœnas non luit. 4. 139. cum nu. 141.
Furiosi, dementes, & mente capti quibus comparentur. 4. 329. & nu. seq.
Furiosi dilucida habentis internulla factum, ac si dilucidis factum interualli esset celebratum haberi debet. 1. 125.
Furiosi nullum morbi laxamentum habentis factum ualeat, nec ne, uariè responsum. 1. 113.
Furiosi dilucida habẽtis internalla factum ex actus qualitate probandũ est aut reiciendum. 1. 111.
Furiosi satis ipso furore puniuntur. 1. 49.
Furiosi ignorantibus & absentibus comparantur. 4. 156.
Furiosi & impuberes fraudem capitalem admittere non possunt, qui manus sibi adfert, potest. 1. 50.
Furiosi quare non puniantur. 4. 160.
Furiosum qui punit, bis peccat. 4. 161.
Furiosorum in persona quod scriptũ est, in dementibus habet locum, & contrà. 4. 331.
Furiosorum quod tertium & quartũ genus, & quæ eorum condicio. 4. 339. cum nu. seq.
Furiosorũ in persona dictum in phreneticis habet locum. 4. 333.
Furiosorum in persona, ne noceant, quid constitutum. 4. 341. & nu. seq.
Furiosorum admissa cur non puniantur. 4. 156.
Furiosorum furoris indutias habentium, quo magis ualeat, aut non ualeat actus, eius qualitas inspicitur. 1. 112.
Furor non probatur eo, quod quis aliquando furore agitatus dicatur, nisi perdiu id passus proponatur. 2. 36.

Furor liberat pœna delinquentẽ, etiã damnatum, & anc̃ ſulendus princeps. 4. 159.
Furor, qui ex alienis deridendiſq; ſermonibus arguitur, ex ſapienter dictis dilui debet. 1. 116.
Furor leuibus coniecturis non probatur. 2. 33.
Furor non tã ex factis dictiſue quàm ex faciendi dicendiue cauſis, deprehenditur. 1. 158.
Furor non ſemper cauſa eſt mortem ſibi conſciſcendi. 1. 106.
Furor arguitur ex lapidibus in commeantium perniciem ſine cauſa iactis. 1. 11. & 57.
Furor teſtibus rectè probatur. 2. 77.
Furor ex ijs rebus probatur, quæ in hominẽ ſanæ mentis non incidunt. 1. 87.
Furor diuturnus perſeuerare creditur: non diuturnus, non creditur. 1. 126.
Furoris coniectura ex præcepto reliquias ſuas in mare proici iubentis cur ſummatur. 1. 56.
Furoris ſuſpicio ex alienis ſermonibus nata perſpicuis rationibus eſt amouenda. 2. 34.
Furoris coniectura ex non accerſito medico, aut non audito, ſummi nõ debet. 1. 72.
Furoris argumentum non eſt, lapides in uulgus iacere: niſi hoc amplius more inſanorum illud factum probetur. 1. 52. cum nu. ſeq. & nu 56. & ſeq.
Furorem finxit Solõ, ut reipub. proderet. 1. 124.
Furorem commentus eſt Vlyſſes, ne ad bellum Troianum proficiſceretur. 1. 123.
Furorem pleriq; ciuilium munerum effugiendorum gratia mentiuntur. 1. 121.
Furore per biennium ſimulato quidã Peruſij maiorum Bartoli tempore fraternã cædem uindicauit. 1. 123.
Furori neceſſitatis cauſa in bello iuſto licet: in iniuſto non licet. 3. 300.
Furori, id eſt rem alienam auferre, præſentis famis cauſa, non futuræ, licet. 3. 297.
Furari & occidere quandoq; licet. 3. 271.
Fur rem furtiuam ferens, eo loci, quo quietis gratia diuertit, nulla iuriſdictione cõerceri poteſt. 3. 304.
Fur non eſt, qui de taberna lanionis, uim repulſurus, cultrum arripuit, aut equum de alieno ſtabulo, ut inimici manus effugiat, & quomodo intelligendum. 3. 288.
Fur nocturnus cum clamoris teſtificatione iure occiditur. 5. 37.
Fur diurnus, niſi ſe telo defendat, non iure occiditur. 5. 37.
Fur, re furtiua furto amiſſa, in poſſeſſoriorem furem

riorem furem actionem nõ habet: & quare. 3. 559. cum nu. seq.
Fur olim dupli apud Romanos, fœnerator quadrupli condemnatus. 5. 150.
Fur nocturnus scrinium surripiens pecuniæ lucri faciendæ causa, reperetis ibi pro pecunia litteris in necem principis scriptis, furti ne tenetur. 3. 552. cum nu. seqq.
Furis animus non spectatur in furtis: sed qualitas rei. 3. 554 cum nu. seq.
Furi similis est, qui, cùm abundat, indigentibus non impartitur. 3. 321.
Furem occidere rerum seruandarum causa iure diuino non licet. 3. 449.
Furem non facit, sola rei alienæ contrectatio, sine interuertendæ eius proposito. 3. 563.
Furem occidere rerum seruandarum causa, iure humano licet. 3. 449. cum uu. seq.
Furem quocunq; euntem pœna tenet. 3. 165.
Furtum naturali atq; diuino iure prohibitum, ob famem admissum impunitum est. 3. 191.
Furtum à furuo, id est nigro dictum, & quare. 5. 36.
Furtum in rebus hostium & proscriptorum non committitur. 3. 279.
Furtum rei principalis cùm non fit, ut in Gnei Flauij facto accidit, nec eius, quod accederet, furtum fieri. 3. 565.
Furtum, nisi cùm rei magnæ est, non est graue delictum, ideoq; conatũ in eo puniri non debere. 3. 560.
Furtum rei modicæ cùm lege municipali suspendio punitur, potest Magistratus, mitiore pœna electa, capiti furis parcere. 3. 592.
Furtum ob famem permitti, parum acutè dicitur. 3. 193. cum nu. seq.
Furtum non fit, nisi sit cui fiat. 3. 555.
Furtũ quando committat creditor re utens pignerata, & quando non 5. 413.
Furtum pecuniæ an excusari tam famis, quàm nuditatis prætextu possit. 3. 313.
Furta leuiora in Polonia & Lituania cur laqueo uindicentur. 3. 393. & nu. 395.
Furta famis aut nuditatis causa quõ uindicanda. 3. 320. cum nu. seqq.
Furti uocabulumi urisconsulti uariè deriuant. 5. 18.
Futurum proximè quod est, pro eo, quasi iam sit, haberi: quomodo intelligendum. 1. 241.

GAIVS PROCVLEIus Augusti Cæsaris familiaris in graui stomachi dolore gypso poto mortem sibi conscimit. 1. 29.
Genus non reddit nos deo acceptos, sed uirtus.

sed uirtus.4. 246.
Genus mulierum cultus amans.3. 41.
Generalis sermo omnia comprehendit: etiam si non est par in omnibus ratio.1. 164.
Generalis consuetudo bonam fidem inducit.5. 95.
Gerere pro herede est, pro domino gerere.1. 158.
Gloria mortuos, quasi in perpetuum uiuant, haberi facit.1. 236.
Gnei Flauij factum, qui librum actionum Appio Claudio surreptum populo Romanno tradidit.3. 553.
Grauitas delicti non semper ex grauitate pœnæ arguitur.3. 388.
Graue delictũ non est furtum, nisi cùm rei magnæ est, ideoq; conatum in eo puniri non debere.3. 560.
Grassator iure occiditur.3. 272.
Gratificari licet, etiam cùm omnia paria non sunt.3. 417.
Gregem decem oues constituunt. 3. 75.
Gentes multæ sine medicis degunt. 1. 75.

HEBRAEIS VSVRA morsus dicitur.5. 341.
Hæreticus est, affirmans fœnerare licet.5. 162.
Hæreticorum error detestabilior est, quam iudæorum, & quare.5. 313.
Hæresibus in uindicandis Episcoporum negligentia carpitur.4. 383
Habitatio patris prodest filio: & cõtra.3. 368.
Hereditas nati & mox extincti transmittitur.3. 89
Hereditas uiuentis nulla est.1. 171.
Hereditatis & matrimonij ius salutẽ fuit Lazaro christi miraculo in uitam reuocato.3. 86.
Heredis appellatione omnis heredum species continetur.1. 163.
Heredes sui sunt, qui in potestate parentũm primum locum obtinent. 1. 151.
Heredes superior ætas pro dominis appellabat.1. 159.
Heredes sui ceteris præstant: primamq; in successione causa habẽt: dominiq; quodammodo in uita parentum existimantur.1. 155.
Heredes sui, licet instituti non sint, domini tamen sunt.1. 157.
Heredes sui defunctis parentibus non tam percipere hereditatem, quàm liberam bonorum administrationem consequi uidentur.1. 156.
Heredum consensu non intercedente ægrotus, iure Saxonico ecclesijs ceterisq; pijs locis testamento dare legareq; potest.1. 75.
Heredum legitimorum interest, in tẽpestiuis alienationibus aut supremis morientium iudicijs, rerum hereditariarum

hereditariarum nihil imminui aut de nomine ac familia exire. 1. 169.
Heredum consensu cur iure Saxonico in alienatione ab ægroto faciendæ requiratur, redditur ratio, & refellitur. 1. 76.
Heredibus non consentientibus ægrotus iure Maideburgensi testamenti faciendi alienandi diue quid ultra tres solidos non habet facultatem. 1. 129.
Hippocratis de artis medicæ incertitudine iudicium 1. 73.
Hispania citerior Royzij patria. 2. 26.
Hispaniarum laus in uindicanda religione. 4. 252.
Hispaniarum Reges Cæsari suos fasces non submittunt. 3. 333.
Hispaniarum reginæ factum de furioso supplicium sumi iubentis malè à Marsilio defendi. 4. 154.
Histrio & meretrix ex suo quæstu decimam soluere possunt, sed eam ecclesia non recipit, & quare. 5. 270.
Homicida existimatur, qui malum medicum ægroto adhibuit. 1. 64.
Homicidij pæna liberatur, percussor, si uulneratus chirurgum non adhibeat, adhibitoue non pareat. 1. 70.
Homicidij pæna liberatur percussor, uulnerato imperitum chirurgum adhibente, cautionibusue at alia improbata ratione uulnera curante, & inde defuncto. 1. 66.
Homicidij est reus, qui damnatum, dũ ad suplicium ducitur, interficit. 3. 222.
Homicidij pæna liberari non debet hominem occidens iussu potentioris mortem sibi, nisi obtemperet, comminantis. 3. 198. cum nu. 208. & 206. & 216. & 218. & 229.
Homicidij accusari uulnerans non potest, homine ulnerato uiuente, etiam si certum sit, eum ex uulnere morituru. 1. 249.
Homo quibus præest, bellua præest. 4. 134.
Homo, quàm diu in eo amina est, mortuus dici non potest. 1. 245.
Hominis facies, quæ est ad cælestis pulchritudinis imaginem figurata, notis deformari non debet. 3. 595.
Hominem occidens iussu potentioris mortem sibi, nisi obtemperet, cõminantis excusari ab homicidij pæna non debet. 3. 198. cum nu. 205. & 6. & nu. 216. & 218 & 229.
Hominem absq; dolo occidens capite non plectitur. 3. 402.
Homine mortiferè uulnerato, ruina postea interempto, qui uulnerauit, cædis non tenetur. 1. 243.
Homine uulnerato, it aut inde moriturum certum fit, uiuente, aduersus uulnerantem de occiso agi non

potest.1. 244.
Hominum causa omne ius constitutum est.4. 153.
Hominum genus triplex apud Hesiodum.4. 138.
Hominibus malis publicè interest purgari prouinciam.3. 599.
Homeri patria.3. 113.
Honesta uita pro diuitijs est.4. 228.
Honestiorum quàm humiliorum, causa potior usq; quaq; fuit.1. 140.
Honestatis & opum idem est iudiciũ & quare.4. 230.
Honoris conseruandi gratia occidere hominem licet:5. 74.
Honores infamibus non tribuendi. 3. 566.
Honorum suis ciuibus deferendorum consuetudo.3. 103.
Honoribus quidam student cõtempta pecunia.5. 67.
Hostis, capite damnatus, grassator, latro, quorùmq; insidijs aut ferro appetiti sumus, iure occiduntur. 3. 272.
Hostem interficere, qui miles non est, non potest, nec cum eo pugnare 3. 484.
Hostes Vlpiano & Pomponio qui. 3. 480.
Hostes patriæ iudicati qua pæna olim puniebantur.3. 347.
Hostium habẽtur numero exules, quorum deterior condicio est.3. 346.
Hostium in potestate qui sunt eos lex Cornelia, quasi præambula hora captiuitatis mortuos, fingit 1. 234.
Hostium & transfugarum pæna quæ. 3. 349.
Humana lex diuinæ repugnans, ne tũc quidem, cùm fertur, ualet.5. 114.
Humana prudentia cælare deum nihil potest.5. 62.
Humana uita paucis contenta.5. 474.
Humanis in rebus qui non sunt, pro natis habentur.1. 233.
Humi prosternens puellam, uim eius pudicitiæ illaturus, quomodo puniatur.3. 587.

IACOBVS VCHANIus designatus Episcopus Chelmensis non sine iniuria à suffragijs in Synodo prouinciali ferendis repulsus est.1. 216.
Iactura causæ contumax regulariter non plectitur.2. 55. cum nu. 63.
Iactura cum alterius locupletari nemo debet.5. 179.
Idolorum cultui auaritia proxima est 5. 105.
Ignarus contumatiæ iudex, contumatiæ damnans: nihil agit. 2. 88.
Ignaro tabellioni suadens, ut quid cõtra fidem ueri scribat: obreptionis non falsi, tenetur. 3. 2. cum nu. 4. & 5.

Ignosci

Ignobili nobilis ceteris paribus præfertur, nisi cum ope eget ecclesia, ut nostro tempore. 4. 248. cũ nu. seq.
Ignorantia excusat delictum. 4. 157.
Ignorantibus & absentibus furiosi comparantur. 4. 156.
Ignorata non possidentur. 3. 547.
Ignoti testamentum aliamúe scripturam confecturus tabellio qua cautione uti debeat. 2. 26.
Illatione fortunarum domicilium non quæritur, nisi assidua in loco mora accedat. 3. 127. cum nu. 143.
Illicitum quod est, necessitas facit licitum. 5. 93.
Illicitum quod est, consuetudine fit licitum. 5. 244.
Illicitè quæsita in nostris bonis non sunt. 3. 558.
Illico recessurus, perinde habetur, ac si non uenisset. 3. 74.
Immanitas delicti suadet, ut iura transgrediamur. 4. 162.
Immanitate cetera delicta parricidium superat. 4. 147.
Immunitatem sacri loci non habet, qui ex loco sacro iacto telo, hominem in profano loco sauciauit. 3. 551.
Immobilium rerum in toto iure difficilius permissa est alienatio, quam mobilium ac se mouentium. 3. 142.
Immobilibus fructus pendentes annumerantur. 5. 370.
Immodicum significat modum excedens. 4. 98.
Immunes esse debent, qui arescentibus per æstatem suis fluminibus ad nostras moletrinas ueniunt. 3. 187.
Immunitate ad principum statuas sacramúe ædem confugientes, qui gaudeant, & qui non. 5. 132.
Impensa utiliter nisi reddat debitor, tollit creditor, & quando. 5. 391.
Impensæ utiles quæ. 5. 385.
Impensæ quædam modo necessariæ, modo utiles sunt. 5. 386.
Impensæ utiles quando deducantur & intra quem modum, & quando non. 5. 388. usq; ad nu. 390.
Impensæ uoluptariæ quæ, & quæ earum conditio. 5. 392.
Impensæ uoluptariæ in rebus promercalibus loco utilium sunt, & quare. 5. 39.
Impensæ necessariæ ab utilibus quo ad deductionem quomodo differant. 5. 387.
Impensæ necessariæ quæ. 5. 384.
Impensis uoluptarijs quæ adnumerentur. 5. 395. cum nu. seq.
Impensis in uoluptarijs æstimandis quid spectetur. 5. 393.
Impedimentum iuramento, non amplius, quàm semel, probatur. 4. 494
Impedimentum quomodo probetur, & quibus casibus per testes, &

quibus periuramentum.4. 491.cũ duob.nu. seqq.
Impedimentum diuturnum perpetuo comparatur.4. 479.
Impedimentum cùm lis præcessit hoc est cæpta aut præparata est, defendi per procuratorem reus debet. 4. 481.
Impeditus an & quomodo protestari de impedimento debeat, disputatur.4. 496.usq; ad nu.523.
Impeditus sua culpa in causa ardua procuratorem non mittit.4. 21.
Impeditus an de impedimento protestari debeat.4. 523. cum nu. seq.
Impeditus uenire perpetuum habens priuilegium procuratorem mittere tenetur, aliter atq; temporarium habens, & quare .4. 427. & cum trib.nu.seqq.
Impeditus perpetuò procuratorem mittere habet necesse.4. 478.
Impediti iniuria magistratus procuratorem mittere non debent, impediti sua culpa debent.4. 19.
Impediti alieno flagitio procuratorem non mittunt. 4. 29.
Impediti egestate Innocentio & Alexandro auctoribus comparantur ægrotis.4. 52.
Impeditos in ius uenire, an procuratorem mittere oporteat.4. 471.
Imperatoris id est dei iniussu non est de præsidio ac statione uitæ decedendum.1. 106.
Imperatores, reges & principes sunt serui dei.5. 235.
Imperare sibi aut se prohibere nemo potest.3. 408.cum nu seq.
Imperium in bonis facile est.4. 136.
Imperitum medicum maritus adhibens uxori ægrotanti ea defuncta lucro dotis carere debet: ac si suis ipsam manibus occidisset.1. 65.
Imperito medico credere salutem sam nolle, non est desipientis.1. 67.
Imperite medicinam facienti casus mortalitatis imputatur.1. 28.
Improbitate apparitoris potest quis in contumatiæ dispendium deduci. 2. 45.
Improbitate de sua aut perfidia nemo actionem consequi debet. 3. 556.
Impuberes & furiosi fraudem capitalem admittere non possunt.1.50
Impuberes neq; iudices esse, neq; matrimonium contrahere indulgentia principis possunt.1. 9.
Impudicitiæ argumentum est cultus in mulieribus.3. 46.
Impunitatem habere non debet inde quis, unde pœna erat expectanda. 5. 324.
Impunitus est conatus tam in ciuilibus quàm in criminalibus.3. 58. cum multis nu. seqq.
Impunitum relinqui facinus nocentis satius est, quàm innocentem damnare.5. 209

nare.5. 203.
Imputatur mortalitatis casus medicinam per imperitiam facienti.1. 68.
Incendia inhabitantium culpa oriri regulariter credũtur,& hoc quãdo non procedat.3.538:uers.Porro.
Incendij arcendi gratia uicinas ædes intercidens non tenetur:& quare. 3. 207. cum nu. 209.
Incertitudo pœna liberat:& hoc quo modo procedàt.3. 538. uers.porro.
Incertitudo excusat delictum:& quare.5. 220.cum duob.nu.seqq.
Incesti crimen,licet adulterio grauius sit,leuius tamen plectitur.3. 400
Inchoatum delictum non punitur.3. 26.cum nu seqq. usq; ad nu.35.
Inchoatum in uno territorio delictũ in alio perfectum in utroq; ne,an in altero tantùm loco puniatur.3. 541. cum nu. seq.
Incola Pomponio qui.5.124.& nu.seq
Incolas domicilium facit, ciues origo. 3. 116.
Inculpatæ tutelæ modum excedens mitius punitur.3. 523.
Inducię & bellum æquiparantur,& ideo quod de bello,idem de inducijs est iudicium.1. 230.
Indulgentia principis impuberes neq; iudices esse, neq; matrimonium cõtrahere possunt.1.9.
Indulgentia principis,ad ea, quæ animi iudicio fiunt, qui intellectu carent, idonei reddi nõ possunt. 1.8.
Infamia ex nullo,quàm ex falsi,crimine maior nascitur 5. 205.
Infamia non notatur locans operas suas in ferarum uenationem bellucæúe, quæ regioni nocet,expugnationem,aliudúe publicè priuatimúe utile.3 540.
Infamia æquè,aut certè magis, quàm mors teribilis esse bonis uiris debet.5. 473.
Infamia cur notentur, qui operas suas cum bestijs depugnaturi locant, qui item mercedem recipiunt.3. 539.
Infames ab honoribus arceri debent. 3. 566.
Infames sunt usurarij,& sempiternis supplicijs damnati.5. 473.
Infantia excusat delictum.4. 143.
Infantibus Iudæorum nutrices christianæ in necessitatibus non sunt denegandæ,& quomodo.5. 320.
Infirmitas excusat à contumacia.4. 2.
Infirmitas tam animi,quàm corporis, excusat à contumacia.4. 317
Ingenio, natura, doctrina & institutione, alij alijs præstant.5. 79.
Ingenia bona ob inopiam non latere, interest,reipub.4. 305
Ingredi uctitus,ingrediens non delinquit, sed ingressus.3. 26. cum nu. seq.usq; ad nu.35.

Inhonestum ad locum uocatus uenire non habet necesse. 4. 372.
Initurus magistratum nomen dignitatis adispicitur, & ferme rē. 1. 145.
Iniuria ex affectu facientis consistit. 4. 145.
Iniuria non facta satius est mori, quàm facta uiuere. 3. 302.
Iniuria non fit uolenti. 5. 227.
Iniuria Magistratus impediti procuratorem mittere non debent, impediti sua culpa debent. 4. 19.
Iniuriam facit iudici uocatus in ius nec comparens. 4. 17.
Iniuriam sacris sacerdotibus & Magistratibus factam quilibet uindicare potest. 4. 509. & nu. 519.
Iniusta uis à quocunq; adhibita iure repellitur. 3. 200.
Inopia à paupertate differt, auctore Royzio, quà genus à specie. 4. 82.
Inopia à paupertate quid differat, ueteribus opinionibus improbatis, declaratur. 4. 81.
Inops secundum quosdam est, qui nihil habet in bonis. 4. 34.
Inops dicitur, qui nihil habet, non pauper. 4. 83 cum duob. nu. seqq.
Inops quibusdam is est, qui nihil habet. 4. 68.
Inops procuratorem non mittit. 4. 20.
Insania non arguitur ex non implorata medici ope, cum mors in bonis sit, atq; optandis. 1. 104.
Insaniæ argumentum non est, medicū non adhibere in morbis, qui sanari possunt. 1. 92.
Insani hominis testamentum rectè atq; ordine factum Romæ à centumuiris est approbatum. 1. 114.
Insidiator iure occiditur. 3. 272.
Insontem hominem occidere suæ salutis expediendæ gratia neq; diuino neq; Canonico iure licet. 3. 230.
Inscitia causidicorum auget laborem iusdicentis. 5. 6.
Intellectu non corporis sensibus mentis sanitas aut ægritudo percipi potest. 2. 7.
Intellectu carentes, ad ea, quæ animo iudicio fiunt, nulla principis indulgentia idonei redduntur. 1. 8.
Intempestiua reuerentia est, illud tribuere, quod ipse sibi competere negat. 5. 310.
Interdicens bonis lex bona non adsen 1. 185.
Interficiens damnatum, dum ad supplicium ducitur, homicidij est reus 3. 222.
Interire non intelligitur, qui per uiam tutem perit. 1. 237.
Instructus æqualiter duobus locis, & æquè frequens, utrobiq; domicilium habet. 3. 128.
Instrumētiusus rei pigneratæ mittit sortem

fortem.5. 361.
Integritas mentis exigitur non etiam corporis in ijs quæ animi, iudicio geruntur.1. 249.
Integritas personæ tollit omnem suspitionem.4. 229.
Integritas mentis in eo, qui testatur, iure communi exigitur, non corporis, Theutonico autem, utriusq; 1. 201.
Interpellator alienarum nuptiarum qua pæna puniatur.3. 527.
Interpellantis mulierem aut puellam, aliudúe impudicitiæ causa faciens pæna tam perfecto, quàm imperfecto flagitio.3. 528.
Interpretatio mitior est adhibenda in delictis.4. 165.
Interpretatio illa in dubio sequenda est, secundum quam ius commune minus læditur.1. 161.
Interpretationem certam quæ habuerunt, mutanda non sunt.1. 167.
Interpretatione legũ pænæ molliẽdæ sunt, non exasperandæ.3. 594.
Interpretatione iuris, ubi quid esse soleret, non ubi sit, inspici. 3. 110.
Interpretum opinio eatenus in foro debet obtinere, quà legibus est cõsentanea.1. 191.
Interpretũ auctoritas est probabilis legũ autem est necessaria.1.190.
Interpretari rescriptum debet ille, qui condidit.1. 4.
Inutile & nihil exæquantur.4. 258.
Inuenisse latronem non uidetur, qui eum non exhibuit.3. 17.
Inuitæ nuptiæ nullæ sunt..3. 572.
Inuitæ puellæ osculum ferens stupri ne pæna teneatur.3. 589.
Ioannis Domanouij Mednicensis Episcopi eximia in iure dicundo laus.2. 80.
Ioanni Luthomiro regio quæstori cõsulenti, bona foroliuiensis mortem sibi irrogâsse crediti, publicari ne deberent, Royzij responsum.1. 23.
Irregularitas lege pontificia quibus casibus contrahatur 3. 476.
Iter parans pro absente est 3. 79.
Iteratione acerbius peccatum redditur.5.171.
Iudæo egenti eleemosyna à christiano danda.5. 319.
Iudæo medico christianus uti non debet.5.322.
Iudæum esse delictum est, & quando in Iudæos uindicandum.5. 331. cũ nu. seqq.
Iudæi falsò putant christianos ipsis esse alienos.5. 325.
Iudæi libello repudij sine delicto uti non potuerunt.3. 459.
Iudæi lege christi tenentur. 5. 329.
Iudæi solis olim Chananæis fænerare potuerunt, & quare.5. 172.
Iudæi ad susciendã christi religionẽ

compelli non posſunt. f. 330.
Iudæi ſolis Chananæis fœnerare potuerunt, & ſuum fenerando auferre, non alienum. f. 327.
Iudæorum cõſuetudine chriſtiani neq; in cibo capiendo, neq; in lauando, neq; in habitando uti debent. f. 322.
Iudæorum error minus deteſtabilis eſt, quàm hæreticorum, & quare. f. 313.
Iudæorum infantibus nutrices chriſtianæ in neceſſitatibus non ſunt denegandæ, & quomodo. f. 320.
Iudæorum ſalus negligi à Papa non debet. f. 312. cum nu. ſeq.
Iudæis uſuras nec princeps ſecularis, nec etiam eccleſiaſticus, permittere poteſt. f. 233.
Iudæis fœnerandi poteſtatem facere non poſſe papam, concluditur. f. 323.
Iudæis fœnerandi poteſtas utrum ex cauſa publicè fieri poſſit. f. 307.
Iudæis chriſtiani ſeruire non debent. f. 321.
Iudæis fœnus exercere nullus princeps ſecularis permittere poteſt. f. 308.
Iudæis ignoſcendum, & quare. f. 314.
Iudæis fœnerandi poteſtatem nullus princeps, nec ipſe quidem papa, facere poteſt. f. 353.
Iudæos rectè & iure Chananæis fœnerare potuiſſe, concluditur. f. 186.
Iudæos non minus, quàm chriſtianos tenet chriſti lex f. 267.
Iudæos, ut nos ipſi, diligere debemus. f. 318.
Iudex contra conſuetudinem iudicans æquè, atq; ſi contra legem iudicaſſet, litem facit ſuam. 3. 407.
Iudex & arbiter comparantur. 2. 89.
Iudex interpretum opinionem eatenus ſectari debet, quà legibus eſt conſentanea. 1. 191.
Iudex contumaci iuriſdictionem denegare poteſt. 2. 50.
Iudex ſupplet, quæ deſunt aduocatis partium. f. 7.
Iudex filio delinquenti à patre oblato ignoſcere debet: & contrà, & quare. 3. 443. cum ſeq.
Iudex poteſt alijs iudicibus præcipere ne cum, qui ſe contempſiſſet, audiant. 2. 51.
Iudex indulgentior eſſe, quàm lex, non debet. 1. 148.
Iudex arbitrando, licet ad utrammis partem inclinare poſſit, ad mitiorem tamen pœnam procliuior eſſe debet. 3. 589.
Iudex ſcire dicitur, quæ ſcit, qua iudex eſt non qua priuatus. 4. 31.
Iudex eccleſiaſticus eſt cognitor, cùm creditor fructus rei pigneratæ imputare ſorti recuſat. f. 356.

Iudex contra legem iudicans seruata consuetudine non facit litem suam. 5. 94.
Iudex qui in arbitrijs modum praetergressus, reum grauiter lædit, impune ferre non solet. 3. 490.
Iudex arbitratur, quando fidem testimonij paupertas minuat. 4. 221. cum nu. seq.
Iudex quilibet suam tueri iurisdictionem pœnali iudicio potest. 2. 49.
Iudex ad absoluendum, quàm ad condemnandum, promptior esse debet 3. 21.
Iudicis in persona habet locum in litigatore dictum. 4. 362.
Iudicis arbitrio relinquitur, pauper qui sit, nisi lex modum patrimonij definiat. 4. 210. cum duob. nu. seqq.
Iudicis sententia mox post accepta causæ acta, breuiq; temporis spatio interposito, pronuntiantis non ualet. 2. 83. cum nu. seqq.
Iudicis ex contemptione contumacia nascitur. 4. 16.
Iudicis auctoritate posthabita se uindicans peccat, & an intersit, ex odio id faciat, nec ne. 3. 460. nu. seq.
Iudici in ijs, quæ ad causam à se iudicatam pertinent, non creditur. 2. 12.
Iudici iniuriam facit uocatus in ius, nec comparens. 4. 17.
Iudicis arbitrio relinquitur, ad constituendum eo loci domicilium, quo quis maiorem partem fortunarum suarum intulit, quàm diu morari ibi debeat. 3. 144.
Iudici pecuniam accipere licet ab eo, secundum quem in bona causa uindicauit, secundum quem uerò iudicaturus est, non licet, sententiaq; irrita facta, ipse falsi tenetur: acceptamq; pecuniam restituere cogitur. & quomodo intelligatur. 3. 538. uers. huc pertinet.
Iudici licet ex causa pœnam legibus præscriptam in condemnando nõ sequi: quandoq; grauiore, sæpe mitiore inflicta. 3. 591.
Iudicem dum captant litigatores, mõtes aureos pollicentur, eum compotes facti delusuri. 3. 538. uers. huc pertinet.
Iudicem pecunia corrumpere tentans licet nec corruperit: corrupti iudicis tenetur: siue in bona siue in mala causa id fiat. 3. 488.
Iudice non diferente, iuramentum datum non probat. 4. 495.
Iudices esse impuberes indulgentia principis non possunt. 1. 9.
Iudices nõ minus cõsuetudines, quàm leges seruare debent. 3. 407.
Iudices nostri temporis & linguam & manus habent uenales. 4. 292.
Iudicum festinatio & temeritas reprehenditur. 2. 81.

Iudicium animi in testamenti ordinatione maximè exigitur. l. 7.
Iudicium eo loci suscipere quis non est cogendus, ubi contraxit, inde statim discessurus. 3. 158.
Iudicium eo loci suscipere quisq; compellitur, ubi contraxit. 3. 157.
Iudicio animi quæ fiunt, ad hæc, qui intellectu carent, nulla principis indulgentia idonei redduntur. l. 8.
Iudicio carens testari non potest, etiã pietatis causa. l. 2.
Iudicio pænali suam tueri iurisdictionem cuilibet iudici licet. 2. 49.
Iudicare debet princeps summus ex rerum ueritate, non ex fide actorũ 3. 233.
Iudicandum est secundum ius quantũuis durum. l. 251.
Iumentorum uecturæ exonerant pignus. 5. 364.
Iuramentum iudice non diferente datum non probat. 4. 495.
Iurisconsultorum & aduocatorum laus & in repub. usus 5. 34.
Iurisdictionem denegare contumaci iudex potest. 2. 50.
Iurisdictionem tueri suam pænali iudicio cuilibet iudici licet. 2. 49.
Iurisdictionem recusans pro recusante non est habendus, antequã sit de recusatione pronuntiatum. 3. 32.
Iurisiurandi beneficium periurus amittit. 3. 538. uers. Deniq;.
Iurisprudentia antiqua usuras permisit. 5. 98.
Ius aliud publicum, aliud priuatum. 4. 508.
Ius communis error facit. 5. 100.
Ius commune à Theutonico in rebus testamento relinquendis quid differat. l. 200.
Ius diuinum Papa usq; ad animam & sanguinem defendere debet. 5. 354.
Ius diuinum humanis constitutionibus præstat, & orbi terrarum dat legem. 5. 4.
Ius diuinum princeps aliàs limitatum potest ex causa limitare. 5. 233.
Ius diuinum non læditur decimarum gratia alicui facta. 5. 269
Ius diuinum consuetudo tollere non potest, sed humanum. 5. 196. & nu. seq.
Ius gentium aut ciuile aduersus naturæ & dei legem statuere, neq; potest, neq; potest. 3. 196. & nu. seq.
Ius & miles unde dicuntur. 6. 25. & nu. seq.
Ius Municipale, quod communi aduersatur, strictissimè accipiendum est. 2. 62.
Ius Municipale continens idem quod ius cõmune, æquè producitur, atq; ius cõmune, etiam si uerbis taxatis uis utatur, aut sit odiosum. & quare. 4. 312. & nu. seq.
Ius naturale à diuino nõ recedit. 3. 408 196

Ius nouum impetrans renuntiando efficere non potest, ut aduersarius eo aduersus se non utatur. 3. 493.
Ius nouum cum quis obtinuit, licet usus eo non sit, eodem iure aduersus eũ aduersarius uti potest 3. 492.
Ius omne hominum causa constitutum est. 4. 153.
Ius pontificum eòdem, quò diuinum spectat, & ei per omnia seruit. 3. 468.
Ius rectè dicitur feriarum humana lege inductarum tempore litigatoribus uolentibus, aliter atq; cùm lege diuina feriæ sunt inductæ. 5. 295.
Iuris ciuilis appellatione ius Romanum intelligitur. 1. 153.
Iuris interpretatione, ubi quid esse soleret, non ubi sit, inspici. 3. 110.
Iuri diuino contrarium, etiam si humana lege permittatur, delictum est. 3. 446. cum nu. seqq usq; ad nu. 447.
Iuri diuino naturale & pontificium comparantur, & ideo de illo dicta in ijs sunt accipienda. 3. 468.
Iuri diuino congruit, quod fit ex charitate. 3. 472.
Iure alieno nobis quod competit, quã quod proprio, infirmius est 3. 418.
Iure Canonico consuetudo usuras approbans damnatur 5 111.
Iure ciuili uectigalis causa continetur. 3. 189.
Iure diuino quædam ita prohibentur, ut nunquam permissa sint, sicuti mœchari, quædam contra, ut occidere & furari. 3 271.
Iure diuino uetita pontifex summus quandoq; permittit. 5 224.
Iure diuino quod fœnus fuerit prohibitum, & quod non. 5. 189.
Iure diuino introductum, consuetudine non tollitur. 5. 168.
Iure diuino quis, dum suam salutem tuetur, hominem iure occidit, contra Accursium 3. 470. usq; ad nu. 477.
Iure diuino descendit falsi crimen. 5. 207.
Iure diuino uetitum humana constitutione permitti non potest. 5. 211.
Iure gentium licitum, consuetudine prohiberi non potest 5. 168.
Iure naturæ constitutum, consuetudine mutari non potest. 5. 168.
Iura transgredi ob delicti immanitatem licet. 4. 162.
Iusiurandum à simplici loquela secundum deum nihil differt. 4 35.
Iusiurandum peccati uinculum esse nõ debet. 4. 297.
Iusiurandum cùm deferri in probationum inopia solet, aut in dubijs alioqui causis melior est uirorũ, quàm mulierũ conditio, & hoc quomodo intelligatur. 5. 538. uers. Derogatur

Iureiurando promittens alicunde non discedere, pro uincto est. 4. 33.
Iustum dolorem temperare, difficillimum est. 3. 524.
Iustam uim, à quocumq; adhibeatur, repellere non licet. 3. 200.
Iuste fit, quod auctoritate legis fit. 5. 414.
Iustitiæ nouerca est festinatio. 2. 92.
Iuuentutem rectè formari, reipub. interest. 5. 78.

LABOR CREDITORIS in quærēda pecunia mutuò danda susceptus an mereatur rei pignoratæ fructus, disputatur. 5. 358.
Lapides quandoq; & sapientes iaciūt 1. 53.
Lapides in uulgus iacere, non est argumentum furoris: nisi hoc amplius more insanorum illud factum probetur. 1. 52. cum nu. seq. & nu. 56. & seq.
Lapides in cōmeantiū perniciem sine cāusa iacere, furoris argumentum est. 1. 11. & 57.
Latronculatorū sæuitia reprehenditur. 3. 324.
Laus Aspasiæ Reginæ. 3. 51.
Lazaro christi miraculo in uitam reuocato, matrimonij & hereditatis ius saluum fuit. 3. 86.
Lectus ad scribendi munus pro eo est, ac si iam scriberet. 1. 212.
Leno est maritus, uxorem adulterari semel passus. 4. 120.
Legatarius cur fundum, in quo habet usufructum, colere recte cogatur. 5. 433.
Legatario nocere non debet ancillæ legatæ factum. 3. 118.
Legitima portione liberis relicta, de reliqua substantia paterfamilias, pro animi sui motu, iure nouissimo statuere potest. 1. 128.
Legitimorum heredum interest, intempestiuis alienationibus aut suppremis morientium iudicijs rerum hereditariarum nihil minui: aut de nomine ac familia exire. 1. 168.
Lex christi tam Iudæos, quàm christianos tenet. 5. 267.
Lex christi fœnerare indistinctè uetat. 5. 328.
Lex Cornelia captos ab hostibus, quasi præambula hora captiuitatis mortuos finxit. 1. 234.
Lex diuina usuras prohibens in omni foro uincit. 5. 444.
Lex diuina noua indistinctè usuras prohibet. 5. 266
Lex diuina, ut eius auctor deus, immutabilis est, & in omni foro uincit. 5. 239.
Lex diuina, quæ mœchari uetat, meretrices esse uetat. 4. 112.
Lex de usuris lata deleri debet: & quare

quare. f. 109. & nu. seq.
Lex humana diuinæ repugnans, ne tunc quidem, cum fertur, ualet. f. 110.
Lex efficientem non facientem punit. 3. 14.
Lex est consultum prudentium. f. 195
Lex licet dura seruanda est. f. 349.
Lex Maidaburgensium municipalis ualetudine aduersa laborantibus testamenti faciendi alienandiue quid, sine heredum consensu, ultra tres solidos aufert facultatem. 1. 129.
Lex. minime. ff. de religiosis: declaratur. 3. 435. & nu. 438. & 441. & 442. & nu. 445.
Lex Municipalis non admittit fictionem. 1. 296.
Lex nostræ uoluntati se quandoq; accommodat 3. 156.
Lex oppia. 3. 39.
Lex Platonis in fæneratores. f. 163.
Lex, qnæ delictorũ correctio est, delictum permittere non potest. 3. 197.
Lex quod non loquitur, loqui: erubescendum est 1. 192.
Lex, quæ de rebus suis ægrotos statuere uetat, dura & inhumana est, & cõtra aliarũ gentiũ iura. 1. 203.
Lex quibus præest, deus præest. 4. 134.
Lex tam consuetudinem sequentem, quàm antecedentem tollit. f. 343.
Lex Saxonica, de alienatione ægrotis prohibita malè defendi à duritia potest, tantumq;, quia ita scripta est, seruanda est. 1. 240.
Legis auctoritate quod fit, iuste fit. f. 414.
Legis & consuetudinis par est auctoritas f. 210.
Legislatoris officium est peccata corrigere, non indulgere. f. 191.
Legis manu, non executoris plecti uidetur: qui ob suum admissum plectitur. 3. 441.
Legis Municipalis uerba, uerè, non fictè accipi debent. 3. 64.
Legis permissu exulem occidens, non excusatur, quasi legis minister. 3. 479.
Legis præscripto quæ cõtinentur, nostra destinatione non mutantur. 3. 155.
Legis uerbis seruiendum est. 4. 438.
Legis uerbis seruire iudex habet necesse, non suã putationem eis præferre. 1. 149.
Legis uerbis seruire in re dubia satius est. 4. 442.
Legis Saxonicæ duritia defenditur. 1. 221.
Legi par est auctoritate consuetudo. 3. 406.
Legem consuetudo imitatur, interpretatur & corrigit. 3. 406.

Legem domini ſeruus tollere non poteſt. 5. 234.
Legem de uſuris ferentes, dictantes aut ſcribentes ſunt excõmunicati. 5. 108.
Legem qui ferre non poteſt, nec cõſuetudinem inducere. 5. 194.
Legem non habet neceſsitas. 3. 243.
Lege chriſti Iudæi tenentur. 5. 329.
Lege Cornelia qui percuſsit pecuniã, nec formauit non tenetur. 3. 59.
Lege diuina uſuras prohibente papa ſoluere neminem poteſt, etiam pietatis cauſa. 5. 246.
Lege ea princeps alios ſoluere non poteſt, qua ipſe ſolutus non eſt. 5. 257.
Lege Municipali ſtatui non poteſt, ut ob aliquod delictum facies hominis deformetur. 3. 597.
Lege non conſtat originis cauſa, ſed natura. 3. 123.
Leges ad ea, quæ frequentius fiunt, adoptantur. 4. 185.
Leges diuino iuri contrariæ, nec cùm ferũtur, ualent. 5. 159.
Leges diuinæ in fæneratores pœnas æternas conſtituunt. 5. 149.
Leges de uſuris ferre, ſancire, dictare, ſcribere, non licet, ſcriptasq; delere oportet. 5. 158.
Leges de uſuris latas & priuilegia eadere Iudæis conceſſa, ut aboleant principes, cõſultiſsimum eſt. 5. 258.
Leges debent interpretum opinionẽ regulare. 1. 191.
Leges exoſæ præceps iudicium. 2. 85.
Leges, quibus uſuræ permittuntur, nec cùm ferrentur, ualuerunt. 5. 238.
Leges tranſgredi licet in uiolatoribus parentũm puniendis, quod non niſi ex magna cauſa permittitur. 3. 353.
Leges uſuras permittentes deleri debent, & eis uti non licet. 5. 245.
Legum auctoritas eſt neceſſaria: interpretum uerò probabilis. 1. 190.
Legum auctoritate non poteſt rerum natura mutari. 3. 176.
Legum inuocans auxilium, qui in leges commiſit, non auditur. 3. 537.
Legum pœnæ interpretatione mollienda ſunt, non aſperandæ. 3. 514.
Legibus quod introduci poteſt, idem & cõſuetudine, par enim eſt nõ ſcripti, quod ſcripti poteſtas. 5. 97. cum nu. 112.
Libello repudij Iudæi ſine delicto uti non potuerunt. 3. 459.
Libertatis cuiuſdam ſpecies eſt ſuga. 5. 127.
Liberto & filio ſemper honeſta & ſancta perſona patris & patroni uideri debet. 3. 423. & nu. ſeq.
Liberi parentes patriæ arma inferentes iuſtè interficiunt: & præmium conſequuntur. 3. 386.
Liberi parentibus quandoq; diſſimiles. 3. 538. uerſ. Sed & inter eos.

Liberis legitima portione relicta, de reliqua substantia paterfamilias pro animi sui motu iure nouissimo statuere potest. 1. 197.
Licinij Macri excessus. 1. 20.
Licitum fit consuetudine, quod illicitum est 5. 93.
Linguam ream aut manum non facit, nisi rea mens. 5. 209.
Litem suam non facit Iudex, qui seruata consuetudine contra legem iudicat. 5. 94.
Litterarum excellentia nobilitati generis comparatur. 4. 240. cum nu. seq. usq; ad nu.. 243.
Litteratorum ad personam & militum producitur, dictum in nobili. 4. 253.
Litteratos Sicilia honorat, ideoq; sancta terra existimatur. 4. 244.
Litigatoris in persona dictum habet locum in iudice. 4. 362.
Litigatores, dum iudicem captant, montes aureos pollicentur, eum compotes facti delusuri. 3. 538. uers. huc pertinet.
Litigatoris & militis cessatio curplectatur: uera ratio. 4. 510. & nu 518.
Litigatoris quandoq;, quandoq; appa ritoris dicto pro modo causæ & personarum dignitate stari. 2. 66.
Litigatoribus uolentibus feriarum humana lege inductarum tempore rectè ius dicitur, aliter atq; cùm lege diuina feriæ sunt inductæ. 5. 295.
Lituani ciues, cùm deficiuntur iure Theutonico, pontificum, & Cæsarum legibus utuntur. 5. 3.
Lituani Rustici exemplum memorabile. 3. 361.
Lituanorum uulgus pronum est ad obreptionis & falsi consilia. 3. 433.
Lituanorum in uulgo uicinia comertijsq; Moscorum corrupto sæpe fides desideratur. 3. 538. uers. deniq; ij.
Locans operas suas in ferarum uenatione, belluæue, quæ regioni nocet, expugnationem, aliudue publicè priuatimue utile, non notatur. 3. 540.
Locatio operarum cum bestijs depugnatori, mercedis ite receptio quare infament 3. 539.
Locare domum fæneratori non licet. 5. 160.
Locari non possunt, quæ usu consumuntur, nisi pecunia forte ad ostentationem. 5. 272.
Locari rem solitam non locanti creditori imputatur. 5. 418.
Locus nascendi tribuatne originem an parentum domicilium. 3. 98. & nu. 116.
Locus nascendi fortuitus originem non tribuit. 3. 99.
Locus & tempus comparantur. 1. 217.

Locus, quò quis metu cõpulsus uenit, non inspicitur: sed unde uenit. 3. 182. cum nu. seq.

Locus, quò quis tendit, etiam in delictis, non ubi subsistat, spectandus. 3. 167.

Locus, ubi quis esse solet, inspicitur: nõ ubi casu est. 3. 93.

Locus, ubi res esse solet, inspicitur: nõ ubi casu est. 3. 94. & nu. seq.

Locus, ubi quid esse soleret, non ubi sit, inspicitur. 3. 110.

Locus, ubi quid patris familias destinatione esse consueuit: non ubi ad tempus est, spectari debet. 3. 148. cum nu. seq.

Loci religione qui alicunde exire nõ possunt, non rectè in ius uocantur. 4. 415.

Loci de insecuritate, quò quis uocatur, dictum, de loco, per quem eò est transeundum, accipi debet & quomodo intelligendum. 4. 367. & nu. seq.

Loco alio, quàm ubi uerè peperit, peperisse fingitur ancilla: ne testatoris mens fraudetur. 3. 117.

Loco eo, quo se quis recepit, possessionem emens, an eare domicilium constituere intelligatur. 3. 146.

Loco ex sacro qui, iacto telo, hominem in profano loco sauciauit: sacri loci immunitatem non habet. 3. 551.

Loco in proximo qui est, is præsens habetur. 1. 218.

Loco uno rapta puella, alio constuprata, Baldo auctore, cognitio ad utriusq; territorij iudicem pertinet: & quomodo. 3. 544. cum nu. 548.

Loco, unde quis abest animo redeundi, etiam si diu absit, abesse non intelligitur. 3. 169.

Loco, quo quisq; contrahit: ibi iudicium suscipere compellitur. 3. 157.

Locum ad pestilentem uocati & non uenientis iustus est metus, etiam si semel uenerit, nec alium eò mittere cogendum. 4. 369. cum duob. nu. seqq.

Locum nascendi filius non sequitur, sed parentũm domicilium. 3. 111. cum nu. seq.

Locum nascendi fortuitum in filiorũ origine non spectari: sed domicilium parentũm: crebrior sententia est. 3. 181.

Locum in eum non ueniens, quò uenire tutum non est, etiam si per pactum, eò uenire promisisset: siue sibi, siue causæ metuat, excusatur. 4. 359. cum duob. nu. seqq.

Locis duobus æqualiter instructus & æquè frequens, utrobiq; domicilium habet. 3. 128.

Locuples sit testis, an egens, multum interest. 4. 215.

Locupletari debet nemo cum alterius iactura. f. 179.
Loqui sine lege, erubescere debemus l. 192.
Lucrecia uim à Sexto Tarquinio passa dedecoris impatiens sua se manu occidit. l. 35.
Lucrum non intelligitur, nisi omni damno deducto. f. 465.
Lucrum quæratur, an damnum uitetur, multùm interest. l. 192.
Lucrum cessans iure petitur, non modò damnum emergens. f. 184. cũ trib. nu. seqq.
Lucri spe mutuum datum, beneficiũ esse desinit. f. 281.
Lucrum hominibus ad se mutuo dato illectis factum doctor & alij restituere pauperibus debent. f. 86.
Lugendi non sunt parentes, qui ad patriam delendã uenerunt. l. 385.
Lysandri dictum de muliebri cultu. l. 54.

MAGISTRATVS etiam summus, si quid non iure moliatur Tyranni faciat, iure occiditur. l. 274.
Magistratus, qui alioquin ob necessariam absentiam mandare suam iurisdictionem alij potest, non diu absuturus eo beneficio non utetur. l. 77.
Magistratus uim iniustam inferentis repelli potest. l. 200.
Magistratus ad absoluendum, quam ad condemnãdum, promptior esse debet. l. 21.
Magistratus, cùm furtum rei etiam modicæ lege Municipali suspendio punitur, potest mitiore pœna electa, capiti furis parcere. l. 592.
Magistratus in iure dicundo non minus consuetudines, quàm leges seruare debent. l. 407.
Magistratus cuiusq; ad coërcitionem id tantum pertinet, quod intra eius territorium perpetratum est. l. 542.
Magistratus iniuria impediti procuratorẽ mittere non debent: impediti sua culpa debent. l. 19.
Magistratum initurus nomen dignitatis adipiscitur: & fermè rem. l. 213.
Magistratus perpetui rectè in ius uocantur: & quare. l. 411.
Magistratus, aut alij qualibet potestate præditi, matrimonio uim adferentes grauiter puniuntur. l. 421.
Magistratus ad placitum positi, ut perpetui magistratus, semper cõueniri possunt. l. 413.
Magistratus minores in ius uocari possũt, maiores non, nisi deposito officio: præterquàm quibusdã casibus. l. 407 & nu. seq.

Magistratibus iniuriam factam quilibet uindicare potest. 4. 509.
Magnitudo causæ ex quo æstimetur. 4. 22.
Magnitudo delicti ex dei offensa maiore aut minore uindicatur 3. 392.
Magnitudo supplicij magnitudinem delicti arguit. 3 341.
Magnitudo delicti nõ semper ex grauitate pœnæ arguitur 3. 388.
Magnũ & paruum dicitur idem alió atq; alió relatum. 4. 102.
Magnum ad aliud refertur: & contrà paruum. 4. 76. & mu seq.
Magnum alioqui modicum appellatur ex qualitate personæ accipientis 4. 25.
Maiestatis reus est, qui uiolat Asylum 5. 124.
Maideburgensium lex Municipalis ualetudine aduersa laborantibus testamẽti faciendi alie iãdiue quid, sine heredum consensu ultra tres solidos, aufert facultatem. 1. 329.
Malæ fidei possessor tenetur ad fructus, qui percipi potuerunt 5. 420.
Mala, quæ ita mala sunt, ut mala sint semper, nulla ex causa committere debemus 3. 212.
Malos & bonos omnis ætas habuit. 5. 346.
Malis hominibus purgari prouinciã publice interest. 3 509.
Mandatum se à principe habere asserenti, quamuis nulli etiam dignitate prædito credatur, nobilis tamẽ præcellentis fidem sequi, honestum est. 4. 48.
Manus arida non est pro manu 4. 336.
Manus ad amputationem damnata manus, qua ualet, non arida, amputatur. 4. 259.
Manu legis, non executoris plecti uidetur, qui ob suum admissũ plectitur. 3. 441.
Manum ream aut linguam non facit nisi rea mens. 5. 209.
Manus aduersus aliquem leuans, quasi percussurus, licet non percusserit, iniuriarum tenetur. 3. 497.
Manus aduersus clericum leuans, & eum non percutiens, etiam prohibitus, non est excommunicatus. 3. 34.
Manus sibi adferentis admissum legi uindicatur. 1. 55.
Marcus Cato, priusquam mortem sibi conscisceret, bis Platonis Phædonem perlegit. 1. 44.
Marcus Perpenna homo peregrinus, Romæ consul creatus. 3. 105.
Maritus uilem adulterum cum uxore repertum occidere iure ciuili potest. 3. 448.
Maritus uxori ægrotanti medicum imperitum adducens, ea defuncta, lucro dotis carere debet: ac si ipsam manibus occidisset. 1. 85.

Maritus ob famem dotem alienare potest: ex alia necessitate non potest.3. 256.
Maritus uxorem adulterari semel passus, leno est.4. 120.
Maritus uxori ægrotanti medicum non adhibens, ea inde mortua, dotis lucro priuatur.1. 71.
Maritus uxorem ac uilem adulterum occidere iure diuino non potest. 3. 448.
Mariti amissi domicilium retinet uidua.3. 102.
Mater, ne filios causa famis distrahat, interpretatione magis, quàm uerbis constitutionis excluditur.3. 266. cum nu. 268. & 269.
Mater, licet semper certa sit, filios tamen famis causa, ut pater, alienare non potest.3. 248
Mater, quæ per secundas nuptias à tutela liberor. excluditur, sponsalibus contractis non idem patitur.3. 29.
Matris interfector, quã uxoris, leuius punitur. & quare.3. 390.
Matriculæ qui non est inscriptus, etiã si det litteris operam, non est pro auditore: exemplo militis in numeros non relati.4. 425.nu.seq.
Matronæ honestæ, & quæ famæ est integræ, testimonium non repellitur.3. 538.uers.Quamobrem.
Matilda. xxx. passuum milia agri, aliquantulum terræ uocauit.4. 29.
Mattheus Curtius medicus, cum ex pleuritide laboraret, passus est cõtra sua placita ex communibus traditionibus secari sibi uenam.1. 84.
Matrimonium inter eos, qui indiuiduæ uitæ proposito non copulantur, confirmari nulla pontificis Maximi auctoritate potest.1. 10.
Matrimonium in nouissimo uitæ tempore rectè contrahitur.1. 250.
Matrimonij contracti argumentum non est in muliere anuli gestatio. 1. 47.
Matrimonij causa semper præcipua habita est.2. 42.
Matrimonij & hereditatis ius saluũ fuit Lazaro christi miraculo in uitam reuocato.3. 86.
Matrimonio uis uitium adfert 3. 422.
Matrimonio uim adferentes magistratus aut qualibet potestate præditi grauiter puniuntur.3. 571.
Matrimonium contrahere impuberes indulgentia principis non possunt. 1. 79.
Medicinam pauci Romanorum olim professi.1. 79.
Medicinam per imperitiam facienti casus mortalitatis imputatur.1. 68.
Medicam artem Archagatus Romanis inuisam fecit.1. 77.
Medicæ artis Cato Osor.1. 78.

Medicus, qui ægrum ita bonæ ualetudini restituit, ut ea non diu utatur, pacta mercede carere debet. 3. 85.
Medici opem non implorans æger insaniæ non arguitur, & quare. 1. 104
Medico, cuius insidias quis timet, cui sue auaritiam suspectam habet, suam committere salutem, non est sapientis. 1. 88
Medico non obtemperans ægrotus suæ non esse mentis quibusdam creditur. 1. 15.
Medico ægroti non una de causa non obtemperant. 1. 108
Medico non obtemperans non est habendus insanus: quamuis mors in malis numeretur. 1. 105.
Medico imperito credere salutem suã nolle, non est desipientis. 1. 67.
Medico non obtemperantis ægroti quãdo alienatio mentis arguatur, & quando non. 1. 63.
Medicum imperitum adhibere in culpa ponitur. 1. 88.
Medicum non accersens aut non audiens furere non præsumitur. 1. 72
Medicum non adhibere in morbis, qui sanari possunt, non est argumentum insaniæ. 1. 92.
Medicum nõ adhibens maritus uxori ægrotanti, eainde mortua, dotis lucro priuatur. 1. 71.
Medicum non adhibens ægrotus in culpa est, non etiam furere præsumitur. 1. 69.
Medicum non accersens æger, quia cognita morbi grauitate moriturum se inde intelligit, reprehendi non potest. 1. 90 & nu seq.
Medicum se profitenti, cum sit periculum in nullo mendacio maius, statim creditur, adeo blanda sperandi pro se cuiq; dulcedo est. 1. 80.
Medicum imperitum maritus adhibens uxori ægrotanti, ea defuncta, lucro dotis carere debet: ut si suis ipsam manibus occidisset. 1. 65.
Medicum malum ægroto adhibens pro homicida est. 1. 64.
Medico Iudæo christianus uti non debet. 5. 322.
Medici militum militari gaudent priulegio. & quare. 4. 461. cum nu. 464. & seq.
Medicorũ auaritia. 1. 77. usq; ad nu. 82
Medicorum non dei opem in summo pedum dolore implorans Asa rex reprehensus est. 1. 86.
Medicorũ professio Carminibus poëtarum damnata est. 1. 87.
Medicorum sectæ uariæ. 1. 83.
Medicorũ mercedes. 1. 79. cũ nu. seq.
Medicorum auaritiam ut expleant, sumptus non modicus est ægrotis necessarius. 1 177.
Medicorum singulare uitium est famam nominis, nouitate aliqua aucupari. 1. 82.

Medicis

Medicis post Catonis excessum Roma diu caruit, pauciq; quiritium postea eam artem attigerũt. 1. 79.
Medicis mulltæ gentes non utuntur. 1. 75.
Medicis uti Roma cæpit anno ab urbe condita quingentesimo tricesimò quinto. 1. 76.
Medium ei extremo, cui proximè accedit, adtribuitur. 1. 229.
Mendacium maius est peccatũ, quàm fornicatio. 5. 250.
Mens testatoris in testamentis spectãda est. 5. 15.
Mens testatoris ne fraudetur, ancilla alio loco, quàm ubi uerè peperisse fingitur 3. 117.
Mentis esse sanæ testatorem initio tabularum tabellio scribens fidem nõ facit. 2. 1. & 6. & 8.
Mentis sanitas aut ægritudo intellectu, non corporis sensibus, percipi potest. 2. 7.
Mentis integritas in eo, qui testatur, iure communi exigitur, non corporis, Theutonico autem utriusq; 1. 201.
Mentis esse sanæ in dubio homo secundum naturam præsumitur. 1. 129.
Mẽtis esse sanæ quilibet præsumitur: idq; neganti incumbit onus probãdi. 2. 32.
Mentis se esse sanæ in publicas tabulas referri, aliquo postulante, a bellio id facere non potest. 2. 18.
Mentis alienatio non tam ex factis dictisue, quàm ex faciendi dicendiue causis deprehenditur. 1. 58.
Mentis integritas exigitur, non etiam corporis in ijs, quæ animi iudicio geruntur. 1. 249.
Mente captus à furioso differt, quæ genus à specie. 4. 120.
Mente captus quid, quid item demens 4. 325. cum duob. nu. seqq.
Mente capti & dementis eadem est significatio. 4 323.
Mente capti & furiosi quibus comparentur. 4. 329. & nu seq.
Mentio à principe in una scriptura alterius facta probat. 2. 28.
Mentionem in una scriptura alterius à se cõfecta facienti tabellioni fides non habetur. 2. 27.
Mentiri hominis seruãdi causa, quàm eius redimendi gratia fænerare, cur minus est delictum 5. 252.
Mentiri auctoritate pontificis non licet ut nec animam occidere 5. 249.
Mentiri, quàm fornicari, maius est crimen & quare. 3 398.
Mentientis, quam fænerantis, minus est delictum 5. 248.
Merces an integra debeatur doctori metu pestis discedenti, & quid in aliis operarum suarum locatoribus. 4. 384.

Mercede pacta carere debet medicus, qui ægrum ita bonæ ualetudini restituit, ut ea non diu utatur. 3. 85.
Merces alienas suarum seruandarum causa in mare proiciens magistro nauis tenetur. 3. 208.
Mercedes medicorum. 1. 79. cum nu. seq.
Meretrix & histrio ex suo quæstu decimam soluere possunt, sed eam ecclesia non recipit, & quare. 5. 270
Meretrix ex suo quæstu decimam soluere, & eleemosinam dare potest, fænerator ex suo quæstu non potest. 5. 219.
Meretrix est mulier, quæ se uni miscet absq; pretio. 4. 121.
Meretrix quibusdam est, quæ plusquàm tribus & triginta hominum millibus se miscuit. 4. 111.
Meretrix Baldo quæ. 4. 113.
Meretrix quæ uerè dicatur. 4. 112. & nu. 118. & 121.
Meretrix unde dicta. 4. 114.
Meretrix cogi debet distincta ab alijs ueste uti. 4. 125.
Meretricis nomẽ uno compressu quæritur. 4. 115. & nu. 120
Meretrici stupri mercedem persequenti actio non datur, & in qua meretrice intelligatur, & quare. 5. 213. cum trib. nu. seqq.
Meretrici quod datum est non repetitur. 5. 218.
Meretrices esse, uetat lex diuina: quæ mæchari uetat. 4. 117.
Meretricij instituti & fœneraticij comperatio. 5. 217.
Metus mortis & eius malum. 4. 376.
Metus amittendarum omnium fortunarum metui mortis exæquatur. 3. 318.
Metus multorum est unius pœna. 4. 396.
Metus est iustus ad locum pestilentẽ uocati & non uenientis: etiam si semel uenerit, nec alium eò mittere cogendum. 4. 369. cum duob. nu. seqq.
Metu pestis doctori discedenti anno integra merces debeatur, & quid in alijs operarum suarum locatoribus. 4. 384.
Metu pestis discedens alicunde excusatur, omniaq; ei iura salua sunt. 4. 374. cum nu. 376. usq; ad nu. 381.
Metu pestis discedens alicunde an mitte carium relinquere debeat. 4. 385.
Metuunt parentes filijs magis, quàm sibi. 3. 358.
Michaëli Rabastinio iura Municipij sui sibi aßerenti facile aßentitur Royzius. 3. 114.
Mielecij in Castris disciplina. 4. 364.
Miles & ius unde dicuntur. 5. 25. & nu. seq.
Miles parum distans à Pagano primi legio caret. 4. 256.

Milch

Mil es testamentum facturus iure Saxonico aliquidùe alienaturus quibus uiribus esse debeat. 1. 130. cum quatu. nu. seqq.

Miles & in ius uocatus quando hic ad iudicij, ille ad commeatus diem non ueniens: ducem & prætorem contemnere dicantur. 4. 515. cum nu. seq.

Miles centurioni se castigare uolenti quoquomodo resistens notatur, uitem tenens militiam mutat, consultò frãgens capite punitur, ut & manum inferens se castiganti. 3. 203.

Militis & litigatoris cessatio cur plectatur, uera ratio. 4. 510. & nu. 518.

Militis uocabulum iurisconsulti uariè deriuant. 5. 19.

Militi suorum gratia extra castra uagato parcitur. 3. 429.

Militum ad personam & litteratorũ producitur dictum in nobili. 4. 253.

Militum priuilegia tribuuntur eorum medicis & uxoribus castra secutis & quare. 4. 461. cum nu. 464. & seq.

Militum ratio semper legibus præcipua habita est. 1. 139.

Milium magnum, mons paruus appelatur. 4. 101.

Milia tria & uiginti, pauca dicũtur. 4. 110.

Minæ à cuius persona procedãt, multum interst. 3. 521.

Minæ nudæ impunitæ sunt. 3. 495.

Minis pax rescinditur. 3. 494

Minores magistratus in ius uocari possunt: maiores non, nisi depositò officio præter quàm quibusdam casibus. 4. 409. & nu. seq.

Miraculi loco est, cùm mulier donat 3. 538. uers. esse quippe.

Minutia uirgo uestalis. 3. 49.

Miserum est amittere. 5. 340.

Mobilium rerum ac se mouentium in toto iure facilius permissa est alienatio, quàm immobilium. 1. 142.

Modicus in muliere ornatus pudicitiæ argumentum est. 3. 50.

Modicum uulnusculum Vlpianus pro paruo dixit & alij similter alia. 4. 89. usq. ad nu. 95.

Modicum pro pauco sumitur. 4. 96. cum nu. seq.

Modicum mediocritatẽ significat, ut immodicum modum excedens. 4. 98.

Modicum per se non dicitur. 4. 100.

Modicum appellatur, magnum alioqui ex qualitate personæ accipientis. 4. 25.

Modicum quid. 4. 167. & nu. 204. usq; ad nu. 209.

Modici uerbo, quod parũ est, & quod paruum, significatur. 4. 88.

Modici appellatio latissimè patet. 4. 87.
Modicos dixit, amplissimos regni sui fines, Antiochus Asiæ rex. 4. 24.
Modus quid. 4. 99.
Modum inculpatæ tutelæ excedens mitius punitur. 3. 523.
Mœchari lex diuina quæ uetat, meretrices esse uetat. 4. 119.
Mœchari ut ex aliqua causa liceat, nulla humana auctoritate introduci potest. 3. 280.
Mœchari & naturæ & dei lex uetat. 3. 284.
Mœchari ita prohibetur, ut nunquam permitti possit. 3. 271.
Mænia demoliri iussi demolientes ea, & alia post modò extruentes paruisse non uidentur. 3. 69.
Momentum Platoni tempus non significat. 4. 188.
Momenti uerbum cum quodam temporis laxamento accipitur. 4. 173. usq. ad nu. 177.
Momenti fusior significatio ad plurium dierum demonstrationem. 4. 178.
Momenti uerbo punctus significatur. 4. 168. usq. ad nu 192.
Momenti definitio ab Accursio tradita confutatur. 4. 187.
Momenti uaga significatio. 4 189.
Momento quod fit, confestim fit 4 190.
Mons paruus & milium magnum appellatur. 4. 101.
Mora in loco breuis non consideratur. 3. 73.
Moræ in loco breuis nulla in iure inspectio est. 3. 163.
Morbus qui Sabino definitur, & qui excusetur. 4. 344. cum nu. 348.
Morbus Sonticus secundum legem 12 tabularum diem diffundit. 4. 345.
Morbus necesariorum excusatur. 4. 352.
Morbus Sonticus qui Iauoleno, & qui Iuliano. 4. 349. & nu. seq.
Morbi præsumuntur diuturni. 4. 347.
Morbi diuina uoluntate uarijs ex causis hominibus accidunt. 1. 93.
Morborum singulorum apud Aegyptios singuli fuere medici: contra quàm hodie ubiq; fit. 1. 74.
Moribus cõtra legem diuinam introductum non consuetudo, sed usurpatio & corruptela appellari debet. 5. 167. cum nu 1. 69.
Moribus bonis præditi plebeij interuiles non habentur. 3. 538. uers. huc pertinet.
Mori optauit Paulus Apostolus & esse cum christo 1. 103.
Moritur sapientissimus quisq; æquissimo animo: stultissimus iniquissimo. 1. 95.
Morituros mortuis comparari, perfictionem acceptum est. 1. 246.

Mori

Mors custodiæ tam, quàm manu sibi ipsa consciscit, quàm quæ casu accidit, præfectum carceris onerat. 3. 226.

Mors & si in malis numeretur, qui medico non obtemperauit, non est habendus insanus. l. 105.

Mors in bonis cùm sit, atq; optandis: ex nõ implorata medici ope nulla arguitur insania. l. 104.

Mors nulla est, Homero teste, quàm fame enectorum, acerbior. 3. 293.

Morti proximus mortuo cõparatur. l. 20.

Mortis metus & eius malum. 4. 375.

Mortem sibi consciscere sine causa adgressus puniri debet: etiam si prohibitus nihil perpetrauit. l. 48. & 49.

Mortem sibi homines non semper ex furore consciscũt. l. 107.

Mortem sibi consciscentiũ bona quib. casib. fisco uindicentur. & quib. non. l. 22.

Mortem sibi consciscere quis ex causa legibus digestorum probata potest. l. 54.

Mortem sibi consciscendi permultæ causæ esse atq; innumerabiles possunt. l. 17.

Morte extinguitur pæna regularis. 3. 351.

Mortifera ægritudo uariè deprehenditur. l. 71.

Mortiferum uulnus & illud dicitur tam medicis, quàm iurisconsultis quod non sem per mortem adfert. l. 242.

Mortiferè uulnerati, etiam uoce amissa, rectè testamentum faciunt. l. 248.

Mortifere uulneratus, postea inde mortuus, cùm uulneraretur, nõ cùm uerè extinguitur, mortuus intelligitur. l. 238. & cum nu. seq.

Mortifere uulneratos mortuis exæquari, non est per omnia uerum. l. 247.

Mortifere homine uulnerato, ruina postea interempto, qui uulnerauit, scedi non tenetur. l. 243.

Mortiferè à se uulnerati testamentũ non tanquã à furioso, sed tanquam ab ægroto factum ultra trium solidorum summam iure Saxonico nõ ualet: & ita pronũtiatum est. l. 252.

Mortalitatis casus medicinam per imperitiam facienti imputatur. l. 68.

Morsus dicitur usura Hebræis. 5. 341.

Mortuo comparatur morti proximus. l. 220.

Mortuorum loco uiuentes haberi, non est absurdum. l. 233.

Mortuis morituros comparari, per fictionem acceptum est. l. 246.

Mortuus dici non potest Homo, quàm

diu in eo anima est. 1. 245.
Mortuus & mox suscitatus pro non mortuo habetur. 3. 86.
Mortuus & postea suscitatus matrimonium hereditatem & sacerdotia recuperat. 3. 87. & 88.
Mortuis æquiparantur, qui grauiter ægrotant, tanquàm morti proximi. 1. 228.
Mortui filij, qui per gloriam in perpetuum uiuere intelliguntur: parentibus prosunt. 1. 236.
Mortuus homo punitur ob atrocitatem delicti. 3. 350.
Mortuos finxit lex Cornelia captos ab hostibus, & apud eos defunctos, quasi præambula hora captiuitatis decessisent. 1. 234.
Mortuis exæquari mortiferè uulneratos, non est per omnia uerum. 1. 247.
Mortuis deportati comparantur. 1. 235.
Mox reuersurus pro præsente est. 3. 75. cum nu. seq.
Mox extinctus pro non nato est. 3. 86.
Mox post natiuitatem extinctus, ac si diu susperstes fuisset, quod ad successionem transmittẽdam attinet, habendus est. 3. 89.
Mox professurus pro professo est. eúmq; uiolans est anathema. 1. 210.
Mox possessionem amittens possessionem ademptus non uidetur. 3. 88.
Mox suscitatus pro non mortuo habetur. 3. 86.
Mox uendens, quod emit, emisse non uidetur. 3. 71.
Mox rediens è fuga, fugisse non uidetur. 3. 67.
Mox perdens, quod adquisiuit, nihil adquisiuisse uidetur 3. 84.
Mulier unius commertio contenta cogi non debet distincta ab aliis ueste uti: sicut meretrix. 4. 125.
Mulier sui copiam uni faciens, testis esse potest: quæ pluribus, non potest. & quare. 4. 122. & nu. seq.
Mulier tam quæ exalieno, quàm quæ ex suo uiro concepit, excusatur à comtumatia. 4. 59.
Mulier proscripta adulterari non potest. 3. 281.
Mulier, quæ se uni miscet absq; pretio, pro meretrice est. 4. 121.
Mulier proscripta occidi potest. 3. 281
Mulier in iure militiarum hoc est in fœudo, testis esse non potest. 3. 538. uers. Derogatur.
Mulier in causis criminalibus de iure Canonico testis esse non potest. 3. 538. uers. quamobrem.
Mulier, quæ pretio illecta sui copiam fecit, uim passa uidetur. 3. 538. uers. Deniq;.
Mulier in testamento testis esse non potest. 3. 538. uers. quam ob rem.

Mulier donans, rem suæ naturæ repugnantem facit. 3. 538. uers. quippe.
Mulier cùm donat, miraculi loco est. 3. 538. uers. esse quippe.
Mulier donans decepta creditur. 3. 538. uers. esse. quippe.
Mulier culta creditur impudica. 3. 46.
Mulieris testimonium in causis criminalibus testimonio hominis infamis comparatur. 3. 538. uers. quam ob rem.
Mulieris inpersona donatio nõ præsumitur ex ea coniectura, ex qua in uiris præsumeretur. 3. 538. uers. esse quippe.
Mulieris testimoniũ, cùm mulier esse testis potest, uiri testimonio uincitur. & hoc quomodo intelligatur. 3. 538. uers. Derogatur.
Mulieris dicto stari non oportet: cùm cuiusquam sequi dictum debemus. 3. 538. uers. esse. quippe.
Mulieres bona sua, more in Italia recepto, alienare non possunt: quibusdam propinquorum suorum non adhibitis. 1. 186.
Mulieres cur ornatus studiosæ. 3. 40.
Mulieres defunctas ornatus studium sequitur. 3. 45.
Mulieres suo naturali quodam uitio impudentes sunt magis, quàm uiri atq; mendaces. 3. 538. uers. esse quippe.
Mulierum genus auariſsimum. 5. 291.
Mulierum ornamentum quod. 3. 53.
Mulierum genus cultus amans. 3. 41.
Mulierum periurium metuens Iustinianus quasdã constitutiones antiquauit, quæ iusiurandum ab eo sexu exigebant. 3. 538. uers. quam ob rem.
Mulierum conditio, quàm uirorum, deterior est: quotiens iusiurandum in probationum inopia deferri solet, aut in dubijs alioquin causis. 3. 538. uers. Derogatur.
Mulierum Vilnensium immoderatus in se ornandis luxus cohibendus. 3. 36.
Mulierum genus auariſsimum est. 3. 538. uers. esse quippe.
Muliebris ornatus à sacris scriptoribus damnatur. 3. 55 & nu. seq.
Multa fieri non debent, quæ tamen facta tenent. 3. 466.
Multa utrum duo rectè dicantur. 4. 105.
Multa contumax punitur. 2. 48.
Multum & paucum dicitur idem aliò atq; aliò relatum. 4. 103.
Multis grassantibus exemplo opus est. 3. 391.
Multitudo excusat delictum. 5. 199.
Municipalis lex non admittit fictionem. 1. 246.
Muneris sui finibus non excedenti apparitori creditur. 2. 69.

Municipalis legis uerba uerè non fictè accipi debent. 3. 64.
Mutare sibi nomen sine nocendi consilio cuilibet licet. 2. 24.
Mutanda non sunt, quæ interpretationem certam semper habuerunt. 1. 167.
Mutuum qui dedit, accipere à debitore supra sortem, quod ultro offert, potest. 5. 286.
Mutuum dans creditor obligare sibi debitorem, ut aliquando ipsi uicissim mutuũ det, non potest. 5. 284.
Mutuum spe lucri datum beneficium esse desinit. 5. 281.
Mutuum non dantis, sed accipientis causa interuenit. 5. 82.
Mutuo dato factum hominibus ad se illectis lucrum doctor & alij restituere puuperib. debent. 5. 86.
Mutuo dato egẽtibus subuenire oportet. 5. 83.
Mutuo dato aliquid sperans capere, etiam si nihil accipit, deo est obnoxius. qui accepit, hoc amplius homini. 5. 58. cum nu. seq.

NARCVSII EXIMIA in iure dicundo laus. 2. 80.
Narcusij & Royzij exemplum. 3. 77.
Nascendi fortuitum locum in filiorum originem non spectari: sed domicilium parentũm, crebrior sententia est. 3. 181.
Nascendi fortuitus locus originem nõ tribuit. 3. 99.
Nascendi locus tribuát ne originem, an parentũm domicilium. 3. 98. & nu. 115.
Nascendi locum filius non sequitur, sed parentũm domicilium. 3. 111. cum nu. seq.
Nasci ut patri & patriæ dicimur. ita & amitti. 3. 338.
Natalium origo ex parentũm domicilio, non ex fortuito nascendi loco constituitur. 3. 99.
Natalium obscuritas inpeticione pontificatus frustra objcitur. 4. 247.
Nationum quarundam parum spectata est fides. 3. 538. uers. Deniq; ij.
Natiuitate originem cuiq; quærit lex. 3. 119.
Natura non lege constat originis causa. 3. 173.
Natura rerum mutari ullæ legum auctoritate non potest. 3. 176.
Natura quando uincat accidens, & contra. 2. 35.
Natura criminis, non pœna spectatur. 3. 397.
Natura prius non curata, id est ijs, quibus iure naturali obstringimur, quicquam extraneis largiri uetat lex. 1. 194.
Naturæ contractus pactum repugnans contractum uitiat. 5. 468.

Naturæ ueritatem non perimit adsumptio originis, quæ non est. 3. 174.
Naturæ congruit, benefacientib. benefacere. 5. 225.
Naturalis affectio facit, ut delinquentis pœna alleuetur. 3. 427. cũ duob. nu. seqq.
Naturali iure introductum consuetudine non tollitur. 5. 168.
Naturali rationi constitutio repugnans, ut ius naturale minus læditur strictissimé debet intelligi. 3. 269.
Naturaliter sanæ esse mentis homo præsumitur. 1. 119.
Natus, & mox extinctus, pro non nato est. 3. 86.
Natus, & mox extinctus, ac si superstes fuisset, quod ad successionẽ trãsmittendam attinet, habendus est. 3. 89.
Nati qui nondum sunt, pro natis habentur. 1. 233.
Natis annumeratur, qui in utero est. 3. 173.
Naufragus à naufrago tabulam, qua se seruet, extorquere ne iure possit. 3. 301. cum nu. 303.
Nauis nomine ui uentorum aliquò appulsæ fisco nihil præstatur. 3. 86.
Nauis alienæ funes, ut suam expediat, præcidens eo nomine non tenetur. & quare. 3. 207. cum nu. 209.
Necare est, denegãre alimenta. 3. 432. & 5. 155.
Necessitas legem non habet. 3. 243.
Necessitas præsens quæ dicatur. 3. 258
Necessitas cùm postulat, infantibus Iudæorũ nutrices christianæ nõ sunt denegandæ. & quomodo. 5. 320.
Necessitas nulla fami exæquatur. 3. 253.
Necessitas facit licitum, quod licitum non est. 3. 244.
Necessitas ineuitabilis excusat: non quæ euitari potest. 4. 485.
Necessitas ferijs caret. 4. 180.
Necessitas tam nuditatis, quàm famis an pecus surripientem excuset. 3. 307.
Necessitas summa quæ sit. 3. 287.
Necessitatis tempore communia esse omnia, quomodo intelligatur. 3. 286. cum nu. seq. & nu. 291. & nu. seqq.
Necessitatis tempore surreptum, aut quod tanti est, restitui post necessitatem domino debet. 3. 220.
Necessitatis causa in bello iusto, rem alienam auferre licet, in iniusto nõ licet. 3. 309.
Necessitatis tempore commune non fit, quod inopi supersit, sine quo uiuere non potest. 3. 292. cum nu. 294. & 305.
Necessitate quod fit, peccato caret: & quare. 5. 276. cum nu. seq.

Necessaria est legum auctoritas: interpretum uerò probabilis.1. 190.
Necessaria ex causa mensibus aliquot domo absens non abfuisse intelligitur.3. 92.
Necessariæ impensæ quæ.5. 384.
Necessariæ impẽsæ ab utilibus quo ad deductionem quomodo differant. 5. 387.
Necessarium suum damnatum dedecoris domestici uitandi causa uenenoin carcere necans parricidij tenetur.3. 221.
Necessitudinũ omnium caritate Romani castrorum disciplinam antiquiorem duxerunt.3. 430.
Neglecta cultura fundus deterior redditur.5. 432.
Negligens culturam fundi in qua culpa sit, latáue, an in leui.5. 428.
Negligens pecuniam pupillarem in prædiorum comparationem collocare tutor pupillo, quanti eius interest, condemnari debet. 5. 447.
Nihil & inutile exæquantur.4.258.
Nihil tam naturale est, quàm ex contrarijs contraria proficisci.1. 117.
Nemo sibi non parcens parcet alijs.1. 12.
Nemo alium beneficio afficere cogi debet.4. 301.
Nemo emere cogitur.5. 410
Nemo, quod suum non est, alienat, aut quod non habet, transfert.1. 173.
Nemo præsumitur cõtra ea dicturus, quibus infirmatis eius læderetur existimatio.2. 13.
Nepotes nomine filiorum continentur.3. 251.
Nequit qui alicunde exire, pro uincto est.4 .32.
Nimium in repub. quid.4. 131. cum nu. seq. usq; ad nu. 18.
Nero à Senatu hostis patriæ iudicatus.1. 17.
Neronis excessus.1. 18.
Nobilitati generis literarum excellentia comparatur.4. 240. cum nu. seqq. usq; ad nu. 243.
Nobilis plura habens est pauperior plebeio minus habente.4. 233.
Nobilis fæmina in testimonij dictione præfertur uiro plebeio.4. 44.
Nobilis in persona dictum ad milites & litteratos producitur.4. 253.
Nobilis ignobili cæteris paribus præfertur. nisi cùm ope eget ecclesiæ. ut nostro tempore.4 .248. cum nu. seq.
Nobilis habens unde uiuat, nisi hoc amplius inde tueri dignitatem suã possit, habeat: pauper habendus est. & quid inde sequatur.4. 234. nu. seq. cum nu. 237. & seqq.
Nobili præcellenti mandatũ se à principe habere asseueranti credendũ est.4. 48.
Nobili si prætor totum prætoriũ pro carcere

parcere det, aut ciuitatem, & ille ausugiat, excusatur. 4. 49.
Nobili, quàm plebeio, ampliora alimenta præstantur. 4. 238.
Nobili commitens castrum sibi creditum, si illius admisso in hostium potestatem uenit, ueniam meretur, aliter atq; si plebeio commisisset. 4. 50.
Nobilem mulierem suis operis uictum quærere, indignum est, idem in uiro dicendum. 4. 273. & 54.
Nobiles pauperes exemplo egregiarum personarum ad iudicium testificandi gratia non ueniunt. 4. 54.
Nobiles in suffragando præferuntur plebeijs. 4. 42.
Nobiles testes pauci multis rusticis anteferuntur. 4. 47.
Nobilium promissa pro factis haberi debent. 3. 538. uers. huc pertinet.
Nobilibus, claris, & dignitate præditis, quàm plebeijs, obscuris, & priuatis plus creditur. 4. 41.
Nocentis facinus impunitum relinqui satius est, quàm innocentem damnare. 5. 203.
Nocẽtes plecti, reipub. interest. 3. 23.
Nocentibus parcere quàm innoxios pœnis afficere, satius est. 3. 24.
Noctu stipulatio rectè contrahitur. 4. 184.
Nocturnus fur scrinium surripiens pecuniæ lucri faciendæ, causa repertis ibi pro pecunia litteris in necem principis scriptis, furtine teneatur. 3. 552. cum nu. seq.
Nomen dignitatis: & ferme rem, adipiscitur, initurus magistratum. 1. 213.
Nomen sibi mutare sine nocendi consilio cuilibet licet. 2. 24.
Nomen meretricis uno cõpressu quæritur. 4. 115. & nu. 120
Nomina consilio sine facto non quæruntur. 3. 506.
Nomina, quæ crimen demonstrant, uno actu. quæruntur regulariter. 3. 501
Nomina quædam nõ tam facto, quàm numero temporis definiuntur. 3. 506.
Nominum, quæ delicta demonstrant, licet omnia cum facto intelligantur, uaria definitio est. 3. 512.
Nosocomiorum priuilegijs utuntur Nosocomiorum præfecti, & quare. 4. 460.
Nostrum quod est, sine facto nostro ad alium transferri non potest. 1. 172.
Nostrum quod est, recuperare, quibuscunq; artibus ab iniusto possessore possumus, licet. 5. 173. cum 4. nu. seqq.
Nota pontificia quibus casibus accidat. 3. 476.
Notis deformari non debet facies hominis

hominis, quæ est ad cælestis pulchritudinis imaginem figurata. 3. 595.
Nouerca iustitiæ est festinatio. 2. 92.
Nouum ius impetrans renuntiando efficere non potest, ut aduersarius eo aduersus se non utatur. 3. 493.
Nouum ius cùm quis obtinuit, licet usus eo non sit, eodem iure aduersus cum aduersarius uti potest. 3. 492.
Noxa ubi est, pœnam ibi esse debere, sancitum est. 3. 499.
Nudæ minæ impunitæ sunt. 3. 495.
Nuditatis simul & famis necessitas an pecus surripientem excuset. 3. 307.
Nuditatis causa non licet cibum surripere, ut eo uendito uestis ematur 3. 306.
Nuditatis causa furtum factum quomodo uindicandum. 3. 320. cum nu. seqq.
Nuditatis uerecundia qui apparere publicè non possunt, si in ius uocati non ueniant, excusantur. 4. 51.
Numeri principium est unum. 4. 106.
Nummi usus non est fæneratio. 5. 81. cum nu. 125.
Nuptiæ inuitæ nullæ sunt. 3. 572.
Nuptiæ patris & filij pro unis habentur. 3. 365.
Nuptias contrahens pater, ut filium metu liberet, inuitus contrahere censetur. 3. 434.
Nuptias certas contrahere uetitus sponsalia contrahens non uetatur. 3. 28.
Nuptias alienas sollicitantis atq; interpellantis conatus extra ordinẽ punitur. 3. 527.
Nutrices christianæ Iudæor, infantib. in necessitatibus non sunt denegandæ. & qnomodo. 5. 330.

OBLIGATIO ad antidora in pactionem deduci nõ potest. 5. 278. cum nu. seqq. & nu. 282.
Obreptio sine effectu nõ punitur. 3. 11.
Obreptionis non falsi tenetur suadens tabellioni ignaro, ut quid contrà fidem ueri scribat. 3. 2. cum nu. 4. & 5.
Obreptionis crimen publicum est, & cui comparetur: quæq; eius pœna sit. 3. 578.
Obreptionis crimen multorum continet offensionem. 3. 580.
Obrepere conatus an pro eo habeatur, ac si obrepsisset: quæq; eius pœna sit. 3. 8. cum nu. 6.
Oculis & affectu possessio rerum apprehenditur. 1. 219.
Occasio delinquendi maior auget pœnam. 3. 394.

Occidere fratrem exulem non licet. 3. 433.
Occidere & furari quandoq; licet 3. 271.
Occidere exulem humana lege licet: diuina non licet. 3. 486.
Occidere hominem, dum suam quis salutem tuetur, iure diuino potest. 3. 470. usq; ad nu. 477.
Occidere hominem licet honoris cõseruandi gratia. 5. 74.
Occidere qui corpus possunt, metuendi non sunt: sed qui animã perdere. 3. 214.
Occidere hominem quasi sua manu uidetur, qui malum medicum ægrotanti adhibuit. 1. 64.
Occidere furem rerum seruandarum causa iure humano licet diuino nõ licet. 3. 449.
Occidere hominem insontem suæ salutis expediendæ gratia, neq; diuino, neq; Canonico iure licet. 3. 230.
Occidere hominem iusto principi iubenti obtemperandum est, & quãdo. 3. 231. cum nu. 235. & 239.
Occidi potest mulier proscripta. 3. 281.
Occidere neq; pater filiam in adulterio deprehensam. neq; maritus uxorem, aut uilem adulterum iure diuino potest. 3. 448.
Occidi impune qui possunt. 3. 272. & nu. seq.
Occidi innocenter, quàm innoxiè uitam eripere, facius est. 3. 213.
Occiditur impune adgressor: quia legum interpretatione à se interfectus intelligitur. 3. 439. & nu. seq.
Occidens exulem peccat. 3. 451.
Occidens exulem permissu legis, non excusatur, quasi legis minister. 3. 479.
Occidens hominem iußu potentioris mortem sibi, nisi obtemperet, comminantis excusari ab homicidij pœna non debet. 3. 198. cum nu. 205. & 206. & 216. & 218. & 229.
Occidenti filio patrem, aut patri filium patriæ arma inferentem parcitur, & præmium datur. 3. 442.
Occisus, qui non se defendit, haberi debet, ac si suis manibus occidisset. 3. 473.
Obtemperâsse non intelligitur confestim possessionẽ occupans quam iussus restituit. 3. 83.
Officium est legislatoris peccata corrigere, non indulgere. 5. 191.
Officium tabellionis est ea, de quibus rogatus est, in publicas tabulas referre, nihil præterea discutere. 2. 19.
Opem egenti qui non fert, peccat. 5. 84.
Opes patris opes filij putantur. 3. 369. cum nu. seqq. usq. ad nu. 378.
Operas suas, ut cum bestijs depugnet, locans:

locans: siue depugnauerit, siue non, notatur. 3. 530.
Operarum locatio cum bestijs depugnaturi, mercedis item receptio quare infamet. 3. 539.
Opera rustica quæ licitè diebus festis exercentur. 4. 181.
Oppia lex. 3. 39.
Opinio uulgi liberat à delicto. 5. 89.
Opinio interpretum eatenus in foro debet obtinere, qua legibus est cõsentanea. 1. 191.
Opinio inspici non debet, sed ueritas. 5. 326.
Opinione aut facto delinquere, quid intersit. 5. 332.
Orbis totius consensu usuræ permitti non possunt. 5. 112.
Ordo uerborũ argumẽtũ præstat. 3. 340
Ordo uerborum non semper argumentum præstat. 3 384.
Origo in sacerdotijs deferendis an spectetur. 3. 107. & nu. seq.
Origo natalium ex parentum domicilio, non ex fortuitò nascẽdi loco, constituitur. 3. 99.
Origo ciues, incolas domicilium facit. 3. 116.
Origo cuiusq; ex parentũm domicilio, non ex fortuito loco nascendi, sumitur. 3. 181.
Originis definitio non est ad cuiusq; loci angustias contrahenda. 3. 177. cum nu. seq.
Originis adsumptio, quæ non est, ueritatem naturæ non perimit. 3. 174
Originis in causa puerperij dies, non conceptionis inspicitur. 3. 172.
Originis causa natura non lege constat. 3. 173.
Originem utrúmne domicilium parentũm an nascendi locus tribuat. 3. 98. & nu. 115.
Originem natiuitate cuiq; quæri, ait lex. 3. 119.
Originem naturalem parentis sequitur filius, non domicilium. 3. 101.
Origines uocabulorum quandoq; uocabulis pares sunt. quandoq; fusiores. quandoq; angustiores. 5. 25. & nu. seq: & nu. 302. & nu. 305.
Ornamentum mulierum quod. 3. 53.
Ornamenti usus rei pigneratæ non minuit sortem. 5. 362.
Ornatus muliebris à sacris scriptoribus damnatur. 3. 55. & nu. seq
Ornatus in muliere modicus pudicitiæ argumentum est. 3. 50.
Ornatus mulieres cur studiosæ. 3. 4.
Ornatus studium & defunctas mulieres sequitur. 3. 45.
Ortus nostri partem sibi patria uendicat: partem parentes: partem amici: non enim solis nobis nati sumus. 3. 387.
Osculum ferens puellæ inuitæ, stupri ne pœnateneatur. 3. 589.

PACTVM CONTRA naturam contractus uitiat contractum. 5. 468.
Pagano proximus miles priuilegio caret. 4. 256.
Pannosis clericis multis Cardinales pauci anteferuntur. 4. 47.
Papa est seruus seruorũ dei. 5. 5. 236.
Papa usq; ad animam & sanguinem ius diuinũ defendere debet. 5. 354.
Papa ius diuinum alias limitatum limitare potest. 5. 274.
Papa lege diuina usuras prohibente soluere neminem potest, etiam pietatis causa. 5. 246.
Papa ius facere non potest regi sterili nuptias sortito, ut sibi concubinam adiungat liberorum tollendorum gratia. 3. 283.
Papa an possit fœnerandi potestatem iudæis facere. 5. 309.
Papa Iudæorum salutem negligere non debet. 5. 312 cum nu. seqq.
Papa de usurarum causa cognoscit, non principes seculares. 5. 232.
Papa quibus rationibus Iudæis fœnerandi potestatem facere posse uideatur, discutitur. 5. 311. cum nu. seqq.
Papam Iudæis fœnerandi potestatem facere non posse, concluditur. 5. 323.
Parans uestem supra pretium lege permissũ, nec utens, non punitur. 3. 35.
Parati uox, & quod numero non constat, latinè scientibus demonstrat. 1. 147.
Parcit nequaquam alijs, qui sibi non parcit. 1. 12.
Parentes patriæ arma inferentes iustè liberi interficiunt: & præmiũ consequuntur. 3. 386.
Parentes partem ortus nostri post patriam sibi uendicant, partem amici. 3. 387.
Parentes iure diuino honorandi sunt. 3. 425.
Parentes in persona filiorum, quàm in se, magis terrentur. 3. 358.
Parentes, qui ad patriam delendam uenerunt, non sunt lugendi. 3. 385.
Parentũm caritate in liberos dei religio antiquior. 3. 415.
Parentũm causa, quàm, patriæ antiquior est. 3. 379.
Parentũm domicilium, an nascendi locus tribuat originem. 3. 98.
Parentũm domicilium originem natalium tribuit, non fortuitus nascẽdi locus. 3. 99.
Parentũm domicilium non fortuitum nascendi locum spectari in filiorũ origine, crebrior sententia est. 3. 181.
Parentũm ad liberos non sanguĩs modo labes, sed mores etiam transeunt. 3. 538. u ers. Sed & inter eos.

Parentibus minus, quàm patriæ parendum esse, conuenit inter omnes 3. 380.
Parentibúsne magis, an patriæ parendũ. 3. 339. cũ mult. nu. seqq.
Parentibus prosunt filij in acie amissi. 1. 236.
Parentibus ex probis, probi nascuntur filij. 3. 538. uers. sed & inter eos.
Parentibus patrocinari contra patriam licet. 3. 355.
Parentibus & patriæ ex æquóne, an alterutri magis seruiendum. 3. 381.
Parentibus liberi quandoq; dissimiles. 3. 538. uers. sed & inter eos. & seq.
Paria cum omnia non sunt, gratificari quandoq; licet. 3. 417.
Parricida clericus quemadmodum puniatur. 3. 354.
Parricida ostento ac monstro similis. 3. 345.
Parricidæ qua pœna hodie puniantur. 3. 405.
Parricidæ olim illa pœna, qua diuini numinis uiolatores, puniti sunt. 3. 342.
Parricidarum pœna à posterioribus constituta. 4. 149.
Parricidium cetera delicta immanitate superat. 4. 147.
Parricidij pœnas furiosus non luit. 4. 139. cum nu. 141.
Parricidis Romulus nullam pœnam edixit. 4. 148.
Parricidij tenentur, qui necessarios damnatos, dedecoris domestici uitandi causa, ueneno in carcere necant. 3. 221.
Parricidij in crimine puniendo leges transgredi licet, quod non nisi ex magna causa permittitur. 3. 353.
Pars fundi habentur fructus pendentes. 5. 369.
Pars cuiusq; rei potissima est principium. 1. 223.
Partium consensu fœnus fieri licitum non potest. 5. 294.
Partium aduocatis quæ desunt, iudex supplet. 5. 7.
Paruum, & contra, magnum ad aliud fertur. 4. 76. & nu. seq.
paruum & magnum dicitur idem aliò atq; aliò relatum. 4. 102.
Parum ex alio relatis habet ex adhærenso nimium, pro medio autem satis 4. 128.
Parum in repub. quid. 4. 131. cum nu. seq. usq; ad nu. 18.
Pater quorum est studiorum ac uoluntatis, esse & filius præsumitur. 3. 538. uers. sed & inter eos.
Pater omnem adulterum cum filia occidere lege Iulia potest. 3. 449.
Pater filiam in adulterio deprehensam occidere iure diuino non potest. 3. 448.

Pater ut filium metu liberet, nuptias cõtrahens, inuitus contrahere cẽsetur. 3. 434.
Pater filios sacris initiatos alienare famis causa uon potest. 3. 252.
Pater & filius quo iure eadem persona intelligantur. 3. 413.
Pater cuius diues est, pauper ille non est. 4. 264.
Pater non alit filium, qui suis operis uiuere potest. 4. 274.
Pater non uidetur liber à custodia dimissus, si filium obsidẽ reliquit. 3. 367.
Pater quod possidet & habet, filius possidere & habere intelligitur. 3. 377.
Pater filios, quos in potestate non habet, alienare famis causa non potest. 3. 249.
Pater in filij potentioris personam actiones suas transferens, ius creditinon amittit. 3. 375.
Pater causa famis filios suos uendere potest. 3. 188.
Pater, ut se à præside aut ab hoste redimat, uendere filium non potest. 3. 255.
Patris improbi rarò filij sunt probi. 3. 538. uers. sed & inter eos.
Patris habitatio prodest filio: & contrà. 3. 368.
Patris & filij persona natura eadem existimatur, & quæ inde fluunt. 3. 356. cum nu. seq. usq; ad nu. 374.
Patris est uox, uoluntas, & terror: filij uox, uolũtas & terror. 3. 357.
Patris & patriæ desertores nos esse, satius est: quàm iniuriæ patronos. 3. 382.
Patris opes, filij putantur. 3. 369. cum nu. seqq. usq. ad nu. 378.
Patris appellatione auus continetur. 3. 251.
Patris & filij testamentum pro uno testamento est. 3. 366.
Patris & filij nuptiæ pro unis habentur. 3. 365.
Patris exprsona in filium præsumitur. 3. 538. uers. sed & inter eos.
Patris & patroni personafilio & liberto semper honesta & sancta uideri debet. 3. 423. & nu. seqq.
Patris ex ulis cædes duplex continet flagitium. 3. 469.
Patri filium aut filio patrem patriæ arma inferentem occidenti parcitur & præmium datur. 3. 442.
Patri & patriæ ut nasci dicimur, ita & amitti. 3. 338.
Patri filius, aliusue alij ius castiganti habenti, se castiganti resistere nõ debet, nisi castigationis modus excedatur, & quare. 3. 204. cum nu. seqq.
Patrem uerberans filius esse filius desinit credi. 3. 426.
Patrẽ ieiunio soluit filius ieiunãs. 3. 362

Patrem ſuſpectam hereditatem adire filius familias cogit. 3. 410.
Patrem exulem filius, lege Municipali exulum cædem permittente, iure ne occidat. 3. 419.
Patrem patriæ, aut contra, præferens, cùm non debet, qua pœna plectatur. 3. 416.
Patrem exulem filius alere tenetur. 411.
Patre & filio acuſatis de filio priùs præſente patre habendæ ſunt quæſtiones. 3 359.
Patre filium delinquentem iudici offerente, & contrà, impunitum eſſe crimen debet, & quaræ. 3. 344. & nu. ſeqq.
Patre mortuo poſſeſsio feudi in filium continuatur. 3. 374.
patres in perſona filiorum quàm in ſe, magis terrentur. 3. 358.
Paterfamilias legitima portio ne liberis relicta de reliqua ſubſtatia pro animi ſui motu iure nouiſsimo ſtatuere poteſt. 1. 198.
Paterfamilias diligens agriculturam non negligit. 5. 430.
Patria Homeri. 3. 113
Patria Vergilij. 3. 179.
Patria Catulli. 3. 180.
Patria Royzij. 2. 26. & 3. 96.
Patria in ſacerdotijs deferendis an ſpectetur. 3. 107. & nu. ſeq.
Patria ortus noſtri partem ſibi uendicat: partem parentes, partem amici. 3. 387.
Patria ex uico ortis quæ. 3. 178.
Patriæ cauſa non tam antiqua, quàm parentum eſt. 3. 379.
Patriæ & patris deſertores nos eſſe, ſatius eſt: quàm iniuriæ patronos. 3. 382.
Patriæ aduerſari pro parentibus iure iudicio licet. 3. 355.
Patriæ arma inferentes parentes iuſtè liberi interficiunt. & præmiũ conſequuntur. 3. 386.
Patriæ arma inferentem patrem aut filiũ filio aut patri occidenti parcitur: & præmium datur. 3. 442.
Patriæ patrem, aut contrà, præferens, cùm non debet, qua pœna plectatur. 3. 416.
Patriæ, quàm parentibus, magis eſſe parendum, inter omnes conuenit. 3. 380.
Patriæ & parentibus ex æquo ne, an alterutri magis, ſeruiendum. 3. 381.
Patriæ & patri ut naſci dicimur. ita & amitti. 3. 338.
Patriæ poteſtatis uis non ſequitur filiusfa, quod ad ius publicum ſpectat. 3. 412.
Patriæ poteſtatis uinculo filiusfa. præturam iniens ſoluitur. 3. 411.
Patriam oppugnare auſi parentes iugendi non ſunt. 3. 385.

Patronus in qua causa quis fuit, in ea adsessor esse non potest, & quare. 2. 14. & nu. seqq.
Patroni & patris persona liberto & filio semper honesta & sancta uideri debet. 3. 423. & nu. seq.
Pauper habendus est, nobilis habens unde uiuat: nisi hoc amplius inde tueri dignitatem suam possit, & quid inde sequatur. 4. 234. & nu. seq. cum nu. 237. & seqq.
Pauper est dictus, quasi parum habēs. 4. 71.
Pauper qui sit, quandoq; partim lex, partim iudex definit. 4. 213.
Pauper est, qui minus quinquaginta aureis in bonis habet. 4. 69.
Pauper non est, cuius pater dives est. 4. 269.
Pauper fit delinquendo, qui dives erat 4. 279. cum nu. seq.
Pauper est, qui modicū habet. 4. 70.
Pauper non dicitur, qui nihil habet: sed inops. 4. 83. cum duob. nu. seqq.
Pauper aut dives iudicatur pro modo oneris, quod quis sustinet. 4. 263.
Pauper qui sit, arbitrio iudicis relinquitur, nisi lex modum patrimonij definiat. 4. 210. cum duob. nu seqq.
Pauper trucidari fœnore dicitur. 5. 152.
Pauper est qui aliquid in bonis habet. 4. 73. & nu. 83.
Pauper qui. 4. 278.
Pauper est, qui malis moribus est: & contrà, qui bonis moribus dives. 4. 225. nu. 227.
Pauper tam qui suo, quàm qui fortunæ uitio laborat, beneficium habet legum. 4. 65.
Pauper, ab inope utrum differat. 4. 66.
Pauper suo uitio, nō est idoneus testis. 4. 224.
Pauper dicitur, qui habet minus, quàm opus est, dives autem qui habet, quod opus est. 4. 264.
Pauper præsbyter, cuius pater dives est, ab Episcopo, qui eum initiauit, non alitur: sed à patre. & hoc quo modo intelligatur. 4. 275. & nu. seq.
Pauper qui est, idem & inops. 4. 79. cum nu. seq.
Pauperis testimonio minus creditur, quàm diuitis. & quare. 4. 231.
Pauperi quæ facultates assignētur. 4. 86
Pauperem uariè dici concluditur. 4. 282.
Pauperes nobiles exemplo egregiarum personarum ad iudicium testificandi gratia nō ueniunt. 4. 54.
Pauperes tam qui suo, quàm qui fortunæ uitio egestate laborant excusantur à contumatia. 4. 55. cum nu. 65.
Pauperum testimonium dicturorum cur in domum eatur. 4. 218.

Paupẽrum à persona calsidici patrocinij causa quidquam capientes peccant. 4. 298.
Pauperibus in diuites, ut se alant, nulla prodita est actio, solo iudicis officio præstando. 3. 296.
Pauperibus restituere debent doctor & alij lucrum hominibus ad se mutuo dato illectis factum. 5. 86.
Pauperior est nobilis plus habens plebeio minus habente. 4. 233.
Paupertas. M. Varrone auctore à parua pecunia deducitur. 4. 72.
Paupertas malum suadet. 4. 216.
Paupertas quando fidem testimonij minuat, iudex arbitratur. 4. 221. cum nu. seq.
Paupertas sola non arcet à testimonio. 4. 217.
Paupertas ab inopia quid differat, ueteribus opinionibus improbatis, declaratur. 4. 81.
Paupertatis uerbum Bartolo priuationem significat. 4. 67.
Paupertatis in definitione quid spectetur, concluditur. 4. 262.
Paupertatis gradus primus. 4. 265.
Pauptatis priuilegia 4. 283 usq; nu. 307
Paupertatis gradus secundus. 4. 266.
Paupertatis gradus tertius. 4. 267.
Paupertatem à diuitijs non cumulus patrimonij, sed personarum conditio secernit. 4. 236.
Pauca uocantur & multa: tria, quatuor, & quinq; 4. 104.
Pauca dicuntur centum & amplius. 4. 108.
Paulus Apostolus mori optauit, & esse cum christo. 1. 103.
Pax minis rescinditur. 3. 494.
Peccat bis, qui furiosum punit. 4. 161.
Peccat exulem occidens. 3. 451.
Peccat, qui opem egenti non fert. 5. 84.
Peccatum est, quicquid contra legem dei fit. 5. 237.
Peccatũ non remittitur eo, quod ablatũ est, non restituto. 5. 63.
Peccatum diuturnitas auget. 5. 170.
Peccatum iteratione acerbius redditur. 5. 171.
Peccato caret, quod necessitate fit: & quare 5. 276. cum nu. seq.
Peccata corrigere, est officium legislatoris, non indulgere. 5. 191.
Pecunia est uita hominis, & secundus sanguis. 5. 154.
Pecunia omnia persuadet auaris. 5. 292.
Pecunia, tanquã omnia regens, regina appellata est, Horatio. 3. 318.
Pecunia data mulierem adulterans, ui adulterium committere dicitur. 5. 290.
Pecunia quæ æstimari possunt, exonerant pignus. 5. 364.
Pecunia pupillaris periculo tutorum uacat. 5. 99.

Pecunia res est uiolenta. 5. 289.
Pecunia celebritatem nominis quærere, turpe est. 5. 77.
Pecunia locari nõ potest, nisi ad ostẽtationem. 5. 279.
Pecunia iudicem corrumpere tentans licet nec corruperit, corrupti iudicis tenetur: siue in bona, siue in mala causa id fiat. 3. 488.
Pecuniæ appellatione, quicquid in hereditate est, continetur. 1. 146.
Pecuniæ amore quidam capiuntur cõtemptis honorib. 5. 67.
Pecuniæ furtũ an excusari tam fãmis, quàm nuditatis prætextu possit. 3. 313.
Pecuniæ, quæ ex se nihil producere potest, fœneratores fructum quærunt. 5. 125.
Pecuniæ usus non est fœneratio. 5. 81. cum nu. 125.
Pecuniæ mutuatio nõ æquè atq; datio uim adfert. 5. 293.
Pecuniam habentem saccum qui fustulit, & sacci fur est. 3. 562.
Pecuniam miserorũ hominum aninmã esse, Hesiodus in Ergis scribit. 3. 317.
Pecuniam pupillarem tutores utrum dare in negotiationem ea lege debeant, ut salua sorte pars lucri pupillis quæratur. 5. 448.
Pecuniam pupillarem non fœnerare, olim non impune tutoribus fuit. 5. 441.
Pecuniam percutiens, nec formans, lege Cornelia non tenetur. 3. 59.
Pecuniam qui habet, is omnia, quæ habere uult, habet. 3. 314.
Pecuniam uitam hominis Baldus appellat. 3. 316.
Pecuniam pupillarem fœnerare nolens tutor absoluitur. 5. 446.
Pecuniam pupillarem tutor in prædiorum comparationem collocare negligens quanti pupilli interest. est ei condemnandus 5. 447.
Pecuniam ita dare in negotiationem, ut salua sorte lucrum diuidatur, nec honestum est, nec usuræ uacat uitio. 5. 456. cum nu. seq. & nu. 108. & seq.
Pecuniam pupillarem utrum tutores fœnerare cogantur. 5. 440. & nu. 444.
Pecuniam dotalem ad honesti lucri partem dare in negotiationem constitutione Innocentij licet, idẽ in pecunia ad puerorum alimoniam relicta traditum est. 5. 449. cũ nu. seq.
Pecoris appellatio tam gregẽ, quàm pecudem unam significat. 3. 308.
Pecudis furtum non semper nuditatis & fãmis causa excusatur: nisi scytæ in persona. 3. 310. cũ duob. nu. seqq.
Pendentes fructus pars fundi habentur. 5. 369.

Pendentes fructus inter immobilia numerantur. 5. 370.
Percepti fructus ex re pignerata pignori sunt, 5. 371.
Percepti fructus an & qui percipi potuerunt, sortem minuant, disputatur. 5. 415. usq; nu. 433.
Percussor pœna homicidij liberatur: si uulneratus chirurgum non adhibeat: adhibitoue nõ pareat. 1. 70.
Percussor quibusdam is est, non qui quandoq; percusit, sed qui percutere consueuit. 3. 517.
Percussor pœna homicidij liberatur: uulnerato imperitum chirurgum adhibente, cautionibúsue aut alia improbata ratione uulnera curãte, indéq; defuncto. 1. 66.
Percussor quis antè, quam percutiat, & dos ante contractas nuptias, & postumus, uiuo patre natus, per prolepsim dici possunt: & similia. 3. 513. cum nu. seq.
Percussoris clerici pœna. 3. 517.
Percussoris appellatione per anticipationem esse usos bonos auctores. 3. 516.
Percussori apprehensũ hominem pro clypeo obiciens illo occiso utrum cædis nomine teneatur? si, qui obiectus est, omnino periturus erat 3. 215. cum nu, 227.
Percussorem percuciendi consilium non facit: nisi factum intercedat. 3. 500.
Percutiens pecuniam, nec formans, lege Cornelia non tenetur. 3. 59.
Peregrinatio religionis causa susceptа quando excusetur: & quando non. 4. 395.
Peregrinatio necessaria & uoluntaria: & utra legibus excusetur. 4. 392. usq; ad nu. 397.
Peregrinatio & publica expeditio excusant à cõtumatia. 4. 2. & 390.
Peregrinari qui dicatur. 4. 391.
Peregrinari dicimur, quàndiu domicilio absumus, & eò reuersi, peregrinari desinere. 3. 168.
Peregrinis hominibus illorum uirtutem reueriti Romani rempub. gerendam mandârunt. 3. 104.
Peremptoriè citatus non comparens non appellat. 2. 46.
Perfidia de sua aut improbitate nemo actionem cõsequi debet 3. 550.
Perfidia apparitoris leue, tabellionis graue damnũ adferre potest. 2. 45.
Perfugiũ ad principum statuas, ædẽ sacram aut Asylum quandoq; delicto caret, quandoq; publicè utile est, quandoq; delinquentibus tribuit ueniam. 5. 136. cum nu. seq.
Periculum imminens depulsurus, si è iudicio discessit, aut eò non uenit, excusatur, & an à iudicio uenia petere, qui in ea causa est, debeat, 4. 355. cum nu. seq.

Periculum rerum, an personæ uersetur, multum interest. 3. 211. cum nu. 219. & 228.

Periculo debitoris pereunt fructus rei pigneratæ, si imputari creditori nihil potest, ut & ipsum pignus. 5. 407. cum nu. seq.

Periurus iurisiurandi beneficium amittit. 3. 538. uers. Deniq;.

Periurij metu Iustinianus quasdam constitutiones antiquauit: quæ à mulieribus iusiurandum exigebant. 3. 538 uers. quam obrem.

Permissum quod est, non continuo approbatur. 3. 462. cum. 3. nu. seqq.

Permissum uno casu, prohibitum alio uidetur. 4. 4.

Permissu legis exulem occidens non excusatur, quasi legis minister. 3. 479.

Perpetuum habens priuilegium uenire impeditus procuratorem mittere tenetur, aliter atq; temporarium habens. & quare. 4. 427. cum. 3. nu. seqq.

Perpetuum intelligitur, quod sine temporis præfinitione est. 3. 70.

Perpetui magistratus rectè in ius uocatur. & quare. 4. 411.

Perpetuo alicubi manendi qui propositum non habet, domicilium ibi nõ contrahit. 3. 131.

Perpetuò impeditus procuratorẽ mittere habet necesse. 4. 478.

Perpetuo comparatur impedimentum diuturnum. 4. 479.

Perplexa causa inter graues & arduas numeratur. 4. 26.

Persona patris & filij quo iure eadem intelligatur. 3. 413.

Persona patris & patroni filio & liberto semper honesta & sancta uideri debet. 3. 423. & nu. seq.

Personæ periculum, an rerum uersetur, multum refert. 3. 201. cum nu. 219. & 228.

Personæ integritas tollit omnem suspitionem. 4. 229.

Pestis metu discedens alicunde excusatur, omniaq; ei iura salua sunt. 4. 374. cum nu. 376. usq; ad nu. 381.

Pestis metu discedens alicunde an uicarium relinquere debeat. 4. 382.

Pestis metu doctori discedenti an integra merces debeatur. & quid in alijs operarum suarum locatorib. 4. 384.

Pestilentiæ suspitio pro pestilentia habetur, ut belli suspitio pro bello est 4. 386. cum trib. nu. seq.

Pestilenti de loco dictum, in locis adiacentibus est respondendum. 4. 385.

Pestilentem ad locum uocati et non uenientis iustus est metus: etiam si semel uenerit, nec alium eò mittere cogendum. 4. 369. cũ duob. nu. seqq.

Petens plus, quàm deberetur, quatuscunq; in eare excessus sit, iactura totius crediti afficitur. 3. 407.

Petisse executionem non uidetur, qui eam ad finem non perduxit. 3. 31.

Petrus Apponensis quoq; ad ægrotum curandum Bononia non exiuit, nisi mercede quinquaginta nummûm aureorum in singulos dies constituta, idemq; ad Honorium Pōtificem Maximum uocatus diurnas operas quadringentis locauit. 1. 180.

Petro Arciecouio consulenti respondet auctor. 5. 185.

Philenum Carthaginensium excessus. 1. 37.

Pietatis causa papa lege diuina usuras prohibente soluere neminem potest 5. 246.

Pijs locis ægrotus iure Saxonico sine heredum consensu testamento dare, legareq; potest. 1. 175.

Pignus exonerant iumentorum uectura. 5. 364.

Pignus, quod ex pacto uēdere licet, creditor uendere non cogitur. 5. 405.

Pignus exonerant, quæ pecunia æstimari possunt. 5. 364.

Pignus suæ rei non consistit. 5. 372.

Pignus debitoris & creditoris gratia interuenit. 5. 426.

Pignori sunt fructus ex re pignerata percepti. 5. 371.

Pignoribus captis & distractis contumax coërcetur. 2. 53

Pignerata ex re fructus percepti, quà melior à creditore facta est, non minuunt sortem: sed creditori cedunt. 5. 436. cum duob. nu seqq.

Pignerata ex re fructus percepti pignori sunt. 5. 371.

Pignerata in re creditor exactam diligentiam adhibere debet, ut diligēs paterfamilias. 5. 429.

Pignerata in re creditor dolum & culpam præstat. 5. 424.

Pignerata re creditor utens quando sortem committat: & quādo nō. 5. 413.

Pignoratæ rei instrumenti usus minuit sortem. 5. 361.

Pignoratæ rei fructus creditor non cogitur consumere: & quare. 5. 409. cum nu. 411.

Pignoratæ rei fructus, si imputari creditori nihil potest, periculo debitoris pereunt, ut & ipsum pignus. 5. 407. cum nu. seq.

Pigneratæ rei fructus creditor in sortē computare recusans coram iudice ecclesiastico conueniri potest. 5. 356.

Pigneratæ rei fructus facātne suos creditor, qui in quærenda pecunia, quæ mutuo data est, laborauit. 5 358.

Pigneratæ rei fructus à creditore percepti, cuiuscunq; generis sint, minuunt sortem. 5. 360.

Pigneratæ rei fructus, qui seruando seruari non possunt, creditor uendere nō cogitur. 5. 404. et nu. 406 et nu 411.

Pigneratæ rei fructus ante consumptionem sortem non minuunt, & fuare. 5. 368 cum nu. 374.

Pigneratæ rei fructus quandiu manent ut de

ant debitoris. 5. 403.
Pigneratæ rei fructus faàtne suos creditor, cùm spes nulla est, debitorem pignus luiturum. 5. 359.
Pigneratæ rei fructus tempore perituros creditor, Ancharano & Anagnino auctorib. uendere tenetur. 5. 400.
Pignoratæ rei usus ornamenti non minuit sortem. 5. 362.
Pigneratæ rei fructus quibusdam cæsib⁹ creditor sine usuræ uitio faat suos. 5. 357.
Pigneratum fundum creditori negligenti, si suum mimus fertilem colat, fraudi est. 5. 416.
Pignerati agri colendi necessitas Hostiense auctore imponenda creditori non est. 5. 417.
Piscans festo die in tempus tantum peccat, qui fœnerat uerò, in tempus & in naturam. 5. 272.
Piscari naturaliàtum est, & honestum: fœnerare uerò illiàtum atq; inhonestum. 5. 271.
Pittaci lex in ebrios. 4. 343.
Plebeia uirgo Ephesina. 3. 43.
Plebeio, quam nobili minora alimenta præstantur. 4. 238.
Plebeio uiro in testimonij dictione præfertur fœmina nobilis. 4. 44.
Plebeio castrum sibi creditum committens, si illius admisso in hostium potestatem uenit, ueniam non meretur aliter atq; nobili. 4. 50.
Plebeio minus habente pauperior est nobilis plus habens. 4. 233.
Plebeij bonis moribus præditi inter uiles nonhabẽtur. 3. 538. uersi. huc pertinet.
Plebeijs, obscuris, & priuatis minuæ creditur, quàm nobilibus claris & dignitatè præditis. 4. 41.
Plebeijs in suffragando nobiles præferũtur. 4. 42.
Plagam uitans apprehẽso homine percussori p clypeo obiecto, illoq; occiso, utrum cœdis nomine teneatur: si quis obiectus est, omnino periturus erat 3. 215. cum nu. 227.
Plagiarij nomẽ uno actu non quæritur 3. 503.
Platonis in fœneratores, lex. 5. 163.
Plus petens, quam deberetur, quantulus cunq; in ea re excessus sit, iacturæ totius crediti afficitur. 3. 407.
Plus sorte accipere à debitore ultro dãte liæt creditori. 5. 285.
Plutarchus fœneratores harpyis comparat. 5. 156.
Pœna furem quocunq; euntem tenet. 3. 165.
Pœna ueneni dati non est, nisi inde, cui datum est, extinguatur 3. 60.
Pœna maior in uxoris, quam in matris interfectorem constituitur. et quare. 3. 350.
Pœna ab usura quid differat. 5. 53. & nu. seq.

Pœnā regulariter morte extinguitur. 3. 351.
Pœna cœpti delicti cur in Italia nulla est. 3. 65.
Pœna seruorum fugitiuorum quæ. 5. 146
Pœna maior quandoq; in leuiora delicta, minor uero in grauiora constituitur. 3. 400.
Pœna unde erat expectanda, impunitatē inde quis habere nō debet. 5. 324.
Pœna interpellantis mulierem aut puellam aliudue impudicitiæ causa faciēntis tam perfecto, quam imperfecto flagitio. 3. 528.
Pœna in contrahen̄ cērtas nuptias constituta sponsalia contrahentes non tenet. 3. 28.
Pœna contumaciæ noua ab Honorio tertio cōstituta. 2. 54.
Pœna cū certa in qd conatos constituta est, eā sequi iudex debet, cum nulla est, arbitrarie, quā irroget, debet. 3. 588.
Pœna spectanda non est, sed criminis natura. 3. 397.
Pœna maior, quam delicti qualitas postulat, ex causa irrogatur. 3. 389.
Pœna propter naturalem affectionem alleuatur. 3. 427. cum duob. nu. seqq.
Pœna clericā peraſſoris. 3. 517.
Pœna uerberum aut uirgarum usq; ad necem non est in usu. 3. 348.
Pœna unius est multorum metus. 3. 396.
Pœna, qua plectendus est, patrem patriæ, aut contra, præferens; cum non debet. 3. 416.
Pœna in hostes patriæ iudicatos olim usurpata. 3. 347.
Pœna in cadauer sensu carens constituitur ob atrocitatem delicti. 3. 350.
Pœna hostium & transfugarum quæ. 3. 349.
Pœnam nullam statuit Romulus in parricidas: & quare. 4. 148.
Pœnam, qua diuini numinis uiolatores plectebantur, in parricidas olim constituit antiquitas. 3. 342.
Pœna cullei ex Ciceronе. 3. 343.
Pœna cullei ex iurisconsultis. 3. 344. & 4. 149.
Pœna cullei in parricidas olim constituta, in usu hodie non est: & quæ in eius locum succesſit. 3. 465.
Pœnæ loco appositum, si cessat fraus, extra usuræ causam est. 5. 52.
Pœnæ magnitudo magnitudinem delicti arguit. 3. 341.
Pœnæ grauitas non semper grauitatē delicti arguit. 3. 388.
Pœnæ modus magnitudinem delicti arguit. 3. 577.
Pœnam mitiorem sequi iudex in arbitrando debet. 3. 589.
Pœnam capitis consuetudo, ut & lex, imponere potest. 3. 407.
Pœnam non meretur exportare quid prohibitus, ante, quam loca fines excedit. 3. 27.
Pœnam non meretur, qui frumentum aut aliud

aliud usus sui gratia euexit: quod alieni non licuit, si mutato consilio uendidit. 3. 549.
Pœnam auget occasio delinquendi maior. 3. 394.
Pœnam ibi esse, sanatum est, ubi & noxa sit. 3. 499.
Pœnam legibus præscriptam, ius dicenti licet ex causa in condemnando non sequi: quandoq; grauiore, sæpe mitiore inflicta. 3. 591.
Pœna æræris puniri contumax potest. 2. 52.
Pœna falsi, qui peraussit pecuniam, nec formauit, non tenetur. 3. 59.
Pœna ordinaria dolo carens non punitur. 3. 402.
Pœna duriore puniri delicta debent, quæ frequentius admittuntur. 3. 392.
Pœnæ legum interpretatione molliendæ sunt non asperandæ. 3. 594.
Pœnæ pro modo delicti imponuntur. 5. 145.
Pœnæ iure Canonico in fœneratores, eorumq; fautores constitutæ. 5. 157. cũ nũ. seq.
Pœnarum et præmiorum constitutione reipub. salus continetur. 3. 19.
Pœnas adulterij legibus statutas nemo effugit. 4. 64.
Pœnas parricidij furiosus non luit. 4. 139. cum nu. 141.
Pœnis delicta coërceri reipub. interest. 3. 23.
Pœnitentia contrariæq; uitæ institutum omnem delinquentem probro eximit. 3. 538. uers. Deniq;
Poetæ nuda appellatio latinis Vergilium, Græcis Homerũ significat. 1. 154
Pœnali iudicio suam tueri iurisdictionẽ cuilibet iudicì licet. 2. 49.
Polemon Athenienſis luxuriæ perditissimæ iuuenis una Xenocratis oratione resipuit, & ex infami Ganeone maximus Philosophus euasit. 3. 538. uers. sed & inter eos.
Poloniæ & Lituania furta leuiora aut laqueo uindicant. 3. 393. & nu. 395.
Poloniæ Reges Cæsarem nõ agnoscunt. 3. 334.
Polonicæ regiæ lex in eum, qui intra mille passus ab ea hominem occidit. 1. 239.
Polonica consuetudo, secundum quam creditor pignoris fructus sorte salua facit suos, utrum defendi possit, latissima disputatio. 5. 87. cum plurib. nu. seqq.
Polonica consuetudo defenditur à Beroio, quo auctore creditor pignoris fructus lucrans solum deum ultorem habiturus est. 5. 103.
Polonica consuetudo, qua est receptum ut creditor salua sorte fructus rei pignoratæ suos faciat, auctoritate regis senatus ac populi confirmari nõ potest. 5. 355.
Pomponius Atticus ex morbi impatientia, ince

tia, inedia se extinxit. 1. 28.
Pontifex cognosat de usurarum quæsti onibus: & similib. 5. 107.
Pontifex, dum sacra facit, in ius uocari non potest. 4. 414.
Pontifex summus uetita iure diuino quã doq; permittit. 5. 224.
Pontifex in ijs, in quibus secundum ius humanum mortaliter peccatur, dispensare potest. non quoq; in ijs, in quibus secundum ius diuinum mortaliter peccatur. 5. 229.
Pontificis in persona dictum in omnibus sacra facientibus habet locum. 4. 440.
Pontificis auctoritate mentiri non licet: ut nec animam occidere. 5. 249.
Pontifias auctoritate fornicatio permitti non potest. 5. 251.
Pontifias maximi auctoritate matrimonium, quod indiuiduæ uitæ propositonon copulatur, confirmari non potest. 1. 10.
Pontificem dei sacris uacare oportet. 4. 436.
Pontificatus in peticione obscuritas natalium frustra obijcitur. 4 247.
Porcia Catonis filia, cognita Bruti mariti necæ candẽtium carbonum haustu se interemit. 1. 34.
Possessio eorum, quæ latent, & ignorantur, nulla est. 3. 390.
Possessio quæritur non earum modò rerum, quas in conspectu habemus: sed quas proxime conspicere licet. 1. 219.
Possessio feudi mortuo patre in filium continuatur. 3. 374.
Possessio rerum apprehendi oculis & affectu potest. 1. 219.
Possessionis emptio sola eo loco, quò se quis recepit, an ad domicilij constitutionem sufficiat, alij aiunt, auctor negat. 3. 145.
Possessor malæfidei tenetur ad fructus, qui perapi potuerunt. 5. 420.
Posthuma uirgo Vestalis. 3. 48.
Posthumus per antidpationem, qui uiuo patre natus est, dicitur. 3. 514.
Posthumus qui propriè. 3. 514.
Posthumus unde dictus. 3. 514.
Potentioris iussu mortem, nisi obtemperet, minantis an liceat hominem occidere. 3. 198. cum nu. 205. & 206. & 216. & 229.
Potestatis patriæ uinculo filiusfa. præturam iniens soluitur. 411.
Potestatis patriæ ius non sequitur, filiusfa. quod ad ius publicum spectat. 3. 412.
Potestatem dominorum illibatam in seruos esse, expedit reipub. 5. 134.
Potissima cuiusq; rei pars est principium. 1. 223.
Præceps iudicium exosæ leges. 2. 82.
Præceptori discipulus, aliusue alij ius castigandi habenti, se castiganti resistere non debet: nisi castigationis modus excedatur. & quare. 3. 204. cũ nu. seqq. Præfectus

Præfectus carceris puniri debet, si ferrum uenenum, aut aliud, quo mors conscisci potest, in carcerem inferatur. 3. 225.
Præfecti Nosocomiorum, Nosocomiorum priuilegijs utuntur. & quare. 4. 460.
Prægnantis & puerperæ priuilegia. 4. 61.
Præmium datur filio patrem aut patri filium patriæ arma inferentem occidenti. 3. 386. & 442.
Præmium meretur propositum cuiusq; ac consilium, non fortuna & inopinatus euentus. 3. 569.
Præmium exulem capienti promissum non debetur capienti, & ad magistratum non perducenti. 3. 16.
Præmium meretur effectus non conatus. 3. 15 cum trib. nu. seqq.
Præmium exulem capienti ex publico debitum latrunculator furto obnoxium comprehendens nesciens eum exulare, accipere non debet. 3. 568.
Præmiorum & pœnarum constitutione reip. salus continetur. 3. 19.
Præsbyter sacra faciens adgressuram passus adgressorem occidere iure potest, nec eo magis sacrificium perficere prohibetur. 3. 273
Præsbyterorum filij cur à sacrorum ministerio arceantur 5. 538. uers. Sed & inter eos.
Præscripto legis quæ continentur: nostra destinatione non mutantur. 3. 155.
Præsens habetur, qui in proximo loco est 1. 218.
Præsens habetur, qui breui rediturus est. 3 78.
Præsentis loco est iusta ex causa absens 4. 378.
Præsentis loco est, qui aliquandiu domo ex necessitate abest. 4. 179. cum nu. seq.
Præsens sit iudex, qui iuridicundo uacare non possit, an absit, nihil interest. 3. 81.
Præsumptione onerantur soliti delinquere. 3. 538. uers. porro.
Præsumitur in dubio homo secundum naturam sanæ esse mentis. 1. 119.
Præsumitur nemo contra ea dicturus, quibus infirmatis eius læderetur existimatio. 2. 13.
Præsumi pro principe quõ intelligitur 5. 262.
Præsumi una causa certa nõ debet eius, cuius plures esse causæ possunt. 1. 46
Prætor, qui nobili totum prætorium pro carcere aut ciuitatem dedit, si aufugiat ille, excusatur 4. 49.
Prætor patrem, in cuius potestate est, suspectam hereditatem adire cogit. 3. 410.
Præturam iniens filius sa. uinculo patriæ potestatis soluitur. 3 411.
Præuaricatorem præuaricandi consilium non

lium non fiat: nisi factum intercedat. 3. 500.
Prævaricator dicitur, qui semel prævaricatus est. 3. 501.
Prætium agrorum, cultura ampliat. 5. 431.
Pretio qui fruitur, rem habere uidetur: non minus, quàm qui re fruitur, & contra. 5. 44.
Principium cuiusq; rei pars est potissima. 1. 223.
Principium numeri est unum. 4. 106.
Principium delicti non punitur. 3. 26. cum nu. seq. usq; ad nu. 35.
Princeps summus est omnium magistratus: & lex quædam in terris uiuens. 3. 238.
Princeps, cuius iustum imperium est, omnia ex bono & æquo agere præsumitur. 3. 232.
Princeps, qua lege solutus non est, alios ea soluere non potest. 5. 457.
Princeps ius diuinum alias limitatum potest ex causa limitare. 5. 223.
Princeps creditur summa usus auctoritate: ne, quod ageretur, interdat. 2. 39
Princeps nullus, ne ipse quidem papa, fœnerandi potestatem facere etiam Iudæis potest. 5. 353.
Princeps sæcularis permittere Iudæis fœnus exercere nullus potest. 5. 308.
Principis indulgētia ad ea, quæ animi iudicio fiunt, qui intellectu carent, ido nei reddi non possunt. 1. 8.
Principis rescriptum solennia supplet, non autem confirmat, quod iure factum non est. 1. 128.
Principis sigillum qui adulterauit, eius faciēs stigmate aliquo aut charactere notari debet. 3. 593.
Principis indulgentia impuberes, neq; iudices esse, neq; matrimonium contrahere possunt. 1. 9.
Principi in una scriptura alterius mentionem facienti creditur. 2. 28.
Principi iusto occidere hominem iubenti obtemperandum est, & quando. 3. 231. cum nu. 235. & 239.
Principi hominem, causa non cognita, suspendere iubenti obsequendum. & quare. 3. 236.
Principi consulenti Royzius se respondere posse negauit: qua de re litigatori consultus respondcrat. 2. 15.
Principes liberi Cæsari exæquantur. & idarco in Cæsare dicta in illis habet locum. 3. 332. & nu. 335.
Principes sine iusta causa nihil facere creduntur. 5. 225.
Principes expellere ex sua ditione fœneratores debent. 5. 161.
Principes minores ius reddi iubere debent: summus uerò princeps ita, aut ita reddi. 3. 234.
Principū mali consiliarij carpūtur. 5. 361
Principale ubi nullum est, ibi accessorium esse, per rerum naturam intelligi nō potest. 3. 564.

Principalis rei cùm furtum non fit, ut in Gnei Flauij facto acidit: nec eius quod accederet, furtum fieri. 3. 565.
Principaliter quod agitur, spectari solet 5. 66.
Priuatis publica præferri, æquum est. 3. 383.
Priuatim utilia quibusdam publicè utilibus præferuntur. 4. 505. cum duob. nu. seqq.
Priuilegium habens perpetuum uenire impeditus procuratorem mittere tenetur, aliter atq; temporarium, habens. & quare. 4. 427. & trib. nu. seqq.
Priuilegium non tribuit affectatæ absentiæ. 4. 393.
Priuilegium non perdit contra priuilegium id faciens, quod effectu caruit. 3. 33.
Priuilegium Cardinalium in damnatis liberandis, damnatos ob falsum non liberat. 5. 206.
Priuilegio caret miles parum distans à pagano. 4. 256.
Priuilegia paupertatis. 4. 283. usq. ad nu. 307.
Priuilegia uteri. 4. 60.
Priuilegia prægnantis & puerperæ. 4. 61.
Priuilegia militum tribuuntur, eorum medicis & uxorib. castra sequtis. & quare. 4. 461. cum nu. 464. & seq.
Priuilegijs Nosocomiorum utuntur Nosocomiorum præfecti. & quare. 4. 460.
Probatio ex necessario, non ex incerto, debet concludi. 1. 94.
Probabilis est interpretum auctoritas: legum autem necessaria. 1. 190.
Procurator mittendus est in causis celeritatem desiderantib. 4. 480.
Procurator à reo dandus est, cùm lis ante impedimentum cœpta, aut præparata est. 4. 481.
Procuratorem inops non mittit. 4. 20.
Procuratorem mittere non debent iniuria magistratus impediti, impediti sua culpa debent. 4. 19.
Procuratorem non mittunt alieno flagitio impediti. 4. 29.
Procuratorem habere debet ex iusta causa & uoluntaria absens, aliter atq; ex necessaria absens: nisi auctor sit. 4. 477.
Procuratorem mittere ne oporteat in ius uenire impeditos. 4. 471.
Procuratorem mittere tenetur ex iniusta causa absens. 4. 476.
Procuratorem mittere habet necesse perpetuò impeditus. 4. 478.
Procuratorem mittere tenetur, uenire impeditus, priuilegiumq; habens perpetuum: aliter atq; temporarium habens. & quare. 4. 427. & trib. nu. seqq.
Prodicus mediana, quæ Clinice dicta ē, antiquata Iatralepticem instituit, succ

ceßit Chrysippus alijq; atq; alij pene innumerabiles, qui superiorum ætatum inuentis placitisq; antè receptis nouam medendi uiam ingreßi, obuiam iuerunt: uix tandem facto innouandi fine. 1. 83.

Professores artium aliquarum ubi honorantur. ibi & illæ artes, quorum illi sunt professores, esse in pretio creduntur. 4. 225.

Prodigus quid sit. 1. 185.

Prohibitio usurarum sola dei uoluntate continetur. 5. 348. & nu. 352.

Prohibere se, aut sibi imperare, nemo potest 3. 408. cum nu. seq.

Prohibitus ingredi, ingrediens non delinquit, sed ingressus. 3. 26. cum nu. seqq. usq; ad nu. 35.

Prohibitum quod est, non semper punitur. 3. 462. cum 3. nu. seqq.

Prohibitum dari propter publicum bonum ab ultro offerentib. accipere nõ licet. 5. 305.

Prohibitum alio casu uidetur, quod uno permissum est. 4. 4.

Prolepsis Græcè, Latinè anticipatio. 3. 514.

Promercalibus in rebus impẽsæ uoluptariæ loco utiliũ sunt: et quare. 5. 39.

Promittens iureiurando alicunde non discedere, pro uincto est. 4. 33.

Promittens simpliciter alicunde non discedere, pro uincto est. 4. 34.

Promissum quid. 4. 37.

Promissa nobilium pro factis haberi debent. 3. 538. uers. huc pertinet.

Propinquis non adhibitis mulieres alienare bona sua more in Italia recepto non possunt. 1. 186.

Propositum cuiusq; ac consilium præmium meretur: non fortuna & inopinatus euentus. 3. 569.

Propositum alicunde quandoq; abeundi habens nulla temporis diuturnitate domicilium ibi sortitur. 3. 132. cum nu. 135.

Propositum alicubi perpetuò manendi qui non habet, domicilium ibi non contrahit. 3. 311.

Proprio iure nobis quod competit, quã quod alieno, firmius est. 3. 418.

Proscriptus illò, unde proscriptus est, hospitij causa. mox abiturus, sine metu magistratus diuertere potest 3. 16[illegible]

Proscriptus, cuius alioquin impunita cædes est. si captus sit, uiolari non potest. 3. 224.

Proscripta mulier occidi potest: adulterari non potest. 3. 281.

Proscripti lege Municipali impune occiduntur. 3. 278.

Proscripti, qui iure occiduntur, tueri se iure non possunt. & quare. 3. 201. cum nu. seqq.

Prosternens humi puellam, uim eius pudicitiæ illaturus: qua pœna puniatur. 3. 587.

Protestari de impedimento impeditus an & quomodo

& quomodo debeat, disputatur. 4. 496 usq; ad nu. 523.
Prouinciam purgari malis hominibus publicè interest. 3. 529.
Prouocatio à iudice contra consuetudinem iudicante æquè admittenda est. atq; si contra legem iudicatum esset. 3. 407.
Proximus pubertati pro pubere est. 1. 231.
Proximus morti mortuo comparatur. 1. 220.
Proximo in loco qui est, is præsens habetur, ac si iam sit. 207. cũ nu. seqq.
Proxima consumationi haberi pro consumatis debent. 1, 227.
Proximè futurum quod est, pro eo, quasi iam sit, haberi: quomodo intelligendum. 1. 241.
Proximè sacrandæ cedes pro sacratis habentur. 1. 211.
Proximè futurum, perinde habetur, ac si iam sit. 1. 207. cum nu. seqq.
Pubertati pximus pro pubere est. 1. 231.
Publica expeditio excusat à cõtumacia. 4. 2.
Publica expeditio & peregrinatio excusant à contumacia. 4. 390.
Publicum est crimen obreptionis, & cui comparetur: quæq; eius pœna sit. 3. 578.
Publicè utilitatis aut necessitatis causa permitti usuræ non possunt. 5. 347.
Publicam fidem quando sequi tutum sit, aut eam petere oporteat. 4. 363 cum nu. seqq.
Publicam ob bonum dari prohibitum ab ultro offerentib. accipere non licet. 5. 305.
Publicam ad ius quod spectat, filiusfa. non sequitur ius patriæ potestatis. 3. 412.
Publica cõsuetudine quod admissum est, delicto caret. 5. 91.
Publica custodia detentum offendere nemini priuato licet. 3. 223.
Publica priuatis præferri, æquum est. 3. 383.
Publicè utile, est per consequentiam priuatim utile. 4. 504.
Publicè utilibus quibusdam priuatim utilia quædam præferuntur. 4. 505. cum duob. nu. seqq.
Publicè interest, malis hominibus purgari prouinciam. 3. 529.
Publici seruilegibus Tabelliones dicuntur. 3. 538. uers. adeò.
Pudicitiæ argumentum est modicus in muliere ornatus. 3. 50.
Puella uno loco rapta, alio constuprata, Baldo auctore, cognitio ad utriusq; territorij iudicium pertinet. & quomodo. 3. 544. cum nu. 548.
Puellæ inuitæ osculum ferens stuprine pœna teneatur. 3. 586
Puellam item humi prosternens, uim eius pudicitiæ illaturus. 3. 587.
Puerperæ et prægnãtis priuilegia. 4.

Puerperij dies in origine causa, nõ conceptionis, inspicitur. 3. 172.
Punctus momenti uerbo significatur. 4. 168. usq; ad nu. 172.
Puncto temporis quæ durant, propter utilitatem, iure consistunt. 5. 45.
Punitur multa contumax. 2. 48.
Puniri pœna carceris contumax potest. 2. 52.
Pupillo minus habens in patrimonio nõ est idoneus tutor. 4. 214.
Pupillo, quanti eius interest, condemnãdus est tutor pecuniam pupillarem in prediorum comparationem collocare negligens. 5. 447.
Pupillaris pecunia periculo tutorum uacat. 5. 99.
Pupillaris patrimonij augendi causa fœnerare licere non debet: quia id captiuorum redimendorum gratia nõ licet. 5. 445.
Pupillarem pecuniam utrum tutores fœnerare cogantur. 5. 440. & nu. 444.
Pupillarem pecuniam non fœnerare, olim nõ impune tutoribus fuit. 5. 441.
Pupillarem pecuniam nolens tutor fœnerare absoluitur. 5. 446.
Pupillarem pecuniam tutor in prædiorũ comparationem collocare negligens, quanti pupilli interest, est ei condemnandus. 5. 447.
Pupillarem pecuniam tutores utrum dare in negotiationem ea lege debeant, ut salua sorte pars lucri pupillis quæratur. 5. 448.
Purgari prouinciam malis hominib. publicè interest. 3. 599.
Putans aliquid publicè facere licere, & id faciens non delinquit. 5. 88.
Pythagoræ apud Crotoniatas de re uestiaria disputatio, eiusq; uis. 3. 38.

QVA FACERE POTEST, bonis cedens. facultates postea nactus conuenitur. 4. 239.
Quæsita illicitè in nostris bonis non sunt. 3. 405.
Quæstio de puella uno loco capta, alio stuprum passa, discutitur contrà Baldum. 3. 548. cum nu. seq.
Quæstiones de filio præsente patre haberi prius debent, cùm uterq; accusatur. 3. 359.
Quæstuaria habẽns mancipia siue principaliter hoc negotium gerat, siue alterius negotiationis accessione lenocst. 5. 71.
Qualitas, quæ priuilegium dat, inter priuilegiatos inspicitur, ut alius alij præferatur. 4. 254.
Qualitas actus à furioso furoris inductias habente quo magis ualeat, an nõ ualeat, inspici debet. 1. 112.
Qualitas rei in furtis non animus furis spectatur. 3. 399. cum nu. seq. & nu. 415.
Quãtitatis et speciei cõpensatio nõ fit. 5.

Quarta in bonis uiri utrum debeatur uiduæ, quæ uictum sibi quærere suis operis potest. 4. 272.
Quatenus facere quis possit, ex qualitate personæ consideratur. 4. 232.
Quatuor sunt genera delictorum: quædam leuia, quædam grauia: alia graiora, alia grauissima: & singulor. definitiones. 3. 425. cum nu. seq.
Quilibet sanæ essementis præsumitur. idq; neganti incumbit onus probãdi. 2. 32.

RABASTENIO IVRA Municipij sui sibi asserenti facilè assensus Royzius. 3. 114.
Raptus in mulierem, quæ pudori suo ante non pepercit, impunitus est. & quare. 3. 538. uers. Deniq;
Rapta uno loco puella, alio constuprata, Baldo auctore, cognitio ad utriusq; territorij iudicem pertinet, & quomodo. 3. 544. cum nu. 448.
Rarò quod peccatur, remissius plectitur. 3. 582.
Ratio summa est, quæ pro religione facit. 4. 439.
Ratio, quæ pro reo est, prævalet. 3. 25.
Ratio omnium, quæ constituta sunt, quæri non debet, in lege præsertim diuina. & quare. 5. 350. cum nu. seq.
Ratio illa pro expressa haberi in lege debet, quæ sola reddi potest. 4. 314.
Rationi naturali constitutio repugnans, ut ius naturale minus lædatur, strictissimè debet intelligi. 3. 269.
Rationem eandem casus habentes exceptis quibusdam alijs excepti uidentur. 4. 309.
Rea mens facit ream linguam: & reã manum. 5. 209.
Ream linguam aut manum non facit nisi rea mens. 5. 209.
Reus cum ob suum admissum plectitur, non executoris, sed legis manu plecti uidetur. 3. 441.
Reo seruiens ratio prævalet. 3. 25.
Receptantis latrones grauissimum flagitium est, nisi cognatum quis aut adfinem receptet. 3. 427.
Recessurus illicò perinde habetur, ac si non uenisset. 3. 74.
Reausans iurisdictionem, pro reausante non est habendus: antequàm fit de reausatione pronuntiatum. 3. 32.
Redimendi hominis ab hostib. gratia fœnerare non licet. 5. 247.
Redimendorum captiuorum gratia cũ fœnerare non liceat: nec pupillaris patrimonij augendi causa licere debet. 5. 445.
Rei appellatio quàm latè patet. 5. 21.
Rei cuiusq; potissima pars est principium. 1. 223.
Reipub. salus pœnarum & præmiorũ constitutione continetur. 3. 19.
Reipub. interest, ne quis suare male utatur.

utatur. 4. 62.
Reipub. interest, plecti fontes. 3. 23.
Reipub. interest, ob inopiam bona ingenia non latere. 4. 305.
Reipub. expedit, illibatam esse dominorum in seruos potestatem. 5. 134.
Reipub. causa absens excusatur: & quo modo id accipiendum. 4. 398. usq; ad nu. 408.
Reipub. interest, iuuentutem rectè formari. 5. 78.
Reipub. interest, delicta non esse impunita. 3. 166.
Reipub. causa absentium Priuilegia habent eorum comites, & id quomodo intelligatur. 4. 462. & nu. seq.
Rem uetitam faciens, rebus etiam prospere gestis plectitur. 4. 511.
Rerum possessio apprehendi oculis & affectu potest. 1. 219.
Rerum mobilium ac se mouentium in toto iure facilius permissa est alienatio quàm immobilium. 1. 142.
Rerum natura mutari ulla legum auctoritate non potest. 3. 176.
Rerũ periculum, an personæ uersetur, multùm refert. 3. 211. cum nu. 219. & 228.
Refellere, quæ alij tradiderunt, expeditio est, quàm reperire meliora 1. 202.
Reges, Principes & Imperatores sunt serui Dei 5 235.
Reges Hispaniarum Cæsari suos fasces non submittunt. 3. 338.
Reges Poloniæ Cæsarẽ non agnoscunt. 3. 334.
Regi sterriles meptias sortito, adiungendæ sibi concubinæ, liberor. tollendor. gratia, ius facere papa non potest. 3. 283.
Regi consulenti de successione pueri in manib. obstetricis spirantis. Quid Royzius responderit. 3. 90.
Regiæ Polonicæ lex in eum qui intra mille passus ab ea hominem occidit. 1, 239.
Reginæ Hispaniarum factum de furioso supplicium sumi iubentis male à Marsilio defendi. 4. 154.
Reginæ Aspasiæ laus. 3. 51.
Regione in una homine uincto, in alia despoliato, Baldo auctore, delictum primo loco perfectum est. 3 542.
Regulæ subest, quod non excipitur. 4. 5.
Regulam firmat exceptio. 4. 3.
Religio dei caritate parentũm in liberos antiquior. 5. 415.
Religio M. Attilij Reguli in fide hosti data. 4. 40.
Religionis causam quæ tuetur, summa ratio est. 4. 439.
Religionis causa suscepta peregrinatio quando excusetur: & quando non. 4. 395.
Religione loci qui aliunde exire non possunt, non rectè in ius uocantur. 4. 415.
Reliquias suas contra familiæ suæ mo-

rem Syl-

rem Sylla dictator cremari iußit. & quare. 1. 62.
Reliquias ſuas in mare ſuo teſtamento abijci iubens, mentis impos eſſe creditur, niſi contrarium probetur. 1. 13.
Reliquias ſuas in mare abijci iubens aut furioſus præſumatur. 1. 56.
Reliquias ſuas in mare abijci iubentis utrum ulla ratio eſſe poßit idonea. 1. 60. cum duob. nu. ſeqq.
Repentè dicitur factum, quod intra cētum dies fit. 4. 201. cum nu. ſeq.
Repetitio competit eius quod fœneratori datum eſt. 5. 218.
Repetitio non eſt, eius quod meretrici datur. 5. 218.
Reprehendere, quæ alij tradiderunt, expeditius eſt: quàm reperire meliora. 1. 202.
Repueraſcere ex ſenio Marcus Tullius, & in canis uagire, in bonis non duxit. 1. 96.
Repudij libello iudæi ſine delicto uti nō potuerunt. 3. 459.
Reſcriptum principis ſolennia ſupplet: non autem confirmat, quod iure factum non eſt. 1 128.
Reſtituere debent pauperibus doctor et alij lucrum hominibus ad ſe mutuo dato illectis factum. 5. 86.
Reticentia eius, qui cognatum conſilia aduerſus rempub agitantem non prodidit, mitius punitur. 3. 428.
Reuerentia intempeſtiua eſt, illud cui tribuere, quod ipſe ſibi competere negat. 5. 310.
Reuerſurus mox pro præſente eſt. 3. 75. cum nu. ſeq.
Reuerſus, dum ſe de uia colligit, pro abſente eſt. 3. 78.
Roma anno ab urbe condita quingenteſimo triceſimo quinto medicis uti cœpit. 1. 76.
Roma poſt Catonis exceſſum diu medicis caruit, pauciq; Quiritium poſtea eam artem attigerunt. 1. 79.
Romulus in parricidas nullam pœnam ſtatuit. & quare. 4. 148.
Romulus Græcos imitatus inter urbis initia Aſylum aperuit. & quare. 5. 123.
Romani Aeſculapio ædem extra mœnia poſuerunt, non paßi eum intra urbem coli. 1. 80.
Romani caſtrorum diſciplinam omnium neceßitudinum cæritate antiquiorem duxerunt. 3. 430.
Romani ueteres externam uirtutem reueriti, peregrinis hominibus rempub. gerendam mandârunt. 3. 104. cum nu ſeqq.
Romanorum pauci medicinam olim profeßi. 1. 79.
Romanis Archagatus artem medicam inuiſam fecit 1. 77.
Royzij patria, in literis latinis præceptores, & ubi primum iuriſprudentiam addidicit. 3. 76.

Royzij primum in iure respõsum, cùm adhuc Ilerdæ iuri operã daret. 3. 96.
Royzius causarum Lituanicarum auditor. 1. 5.
Royzius quid responderit regi consulẽti de successione pueri in manibus obstetricis spirantis. 3. 90.
Royzius qua de re litigatori consultus responderat: Principi postea consulenti se respondere posse negauit. 2. 15.
Royzius quid Nicolao Radiuilo duci responderit in illa specie, cùm quidã adgressorem fugiẽtem interemissent 3. 524.
Royzius Michaeli Rabastenio iura municipij sui sibi asserenti facilè assensus. 3. 114.
Rustici Lituani exemplum memorabile 3. 361.
Rusticis multis pauci testes nobiles anteferuntur. 4. 47.
Rustica opera quæ licitè diebus festis exercentur. 4. 181.

SAEPE QVOD PECCAtur, seuerius plectitur: remissius, quod rarò. 3. 582.
Sæpius qnod admittitur, maius delictum est. 4. 123.
Sæuitiæ memorabilis exemplum domini in seruum. 5. 135.
Sacerdotem Eucharistiam deferentem apprehendens auelli ab eo non potest. 5. 131.
Sacerdotibus iniuriam factam quilibet uindicare potest. 4. 509.
Sacerdotia ciuibusne solis, an & extraneis deferenda. 3. 107. & nu. seq.
Sacrum pecuniam habentem qui sustulit & sacri fur est. 3. 562.
Sacramentum militare iurisconsultorũ tempore usurpatum, hodie non est in usu. 3. 485.
Sacram ad ædem principumue statuas confugientes qui gaudeant immunitate: & qui non. 5. 132.
Sacra pro re quæ ultro offeruntur, Gregorij constitutione, accipi sine delicto possunt. 3. 538.
Sacro ex loco qui iacto telo hominem in profano loco sauciauit: sacri loci immunitatem non habet. 3. 551.
Sacrandæ proximè ædes pro sacratis habentur. 1. 211.
Sacris iniuriam factam quilibet uindicare potest. 4. 509.
Sacris Dei pontificem uacare oportet. 4. 436.
Salomon quomodo unigenitus matri, cui alium fuisse filium constat. 3. 91.
Salus reipub. pœnarum & præmiorũ constitutione continetur. 3. 19.
Salutem suam imperito medico credere nolle, non est desipientis. 1. 67.
Salutem suam serui saluti dominorum suorũ anteponere, non debent. 3. 404.

Sanitas mentis aut ægritudo intellectu, non corporis sensibus percipi potest. 2. 7.
Sanæ esse mentis in dubio homo secundum naturam præsumitur. 1. 119.
Sanæ est mentis testatorem initio tabularum tabellio scribens fidem non facit. 2. 1. & 6. & 18.
Sanæ esse mentis in publicas tabulas referri aliquo postulante, Tabellio id facere non potest. 2. 10.
Sanæ esse mētis quilibet præsumitur: idq; neganti incumbit onus probādi. 2. 32.
Sapientissimus quisq; æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo. 1. 95.
Sapientes exemplo Socratis deterreri morte non oportet. 1. 99.
Satis in repub. quid. 4. 131. cum nu. seq. usq; ad nu. 18.
Satis est medium inter multum & paucum. 4. 129.
Saxonica lex de alienatione ægrotis prohibita malè defendi à duritia potest, tantumq; quia ita scripta est, seruanda est. 1. 240.
Saxonicæ legis duritia defenditur. 1. 221.
Scelere alieno perire hominem christianum satius est, quàm alij obtemperantem homini innoxio uitam eripere. 3. 213.
Scipionis excessus. 1. 32.
Scire iudex dicitur, quæ scit, quà iudex est: non quà priuatus. 4. 31.
Schænobaticam faciens ad similitudinem operas suas cum bestijs de pugnaturi locantis notatur. 3. 531. & nu. seq.
Scholis, ubi artes traduntur, multa tributa sunt priuilegia. 5. 80.
Scholaris animum perpetuò manendi statim declarans, domicilium statim contrahit. 3. 134.
Scholaris studiorum causa aliquò ueniens decennio domicilium contrahit. 3. 133. cum nu. 136.
Scopelismon facientes in prouintia Arabia capite plectuntur. 3. 407.
Scrinium surripiens fur nocturnus pecuniæ lucri faciendæ causa, repertis ibi pro pecunia litteris in necem principis scriptis, furtiue teneatur. 3. 552. cum nu. seq.
Securitas tabellionis in ignotorum testamentis aliisue scriptis conficiendis reprehenditur. 2. 25.
Semel passus uxorem adulterari maritus, leno est. 4. 120.
Senex cùm esset Marcus Tullius, repuerascere, & in canis uagire, in bonis non duxit. 1. 96.
Senium excusat delictum. 4. 144.
Sententia contra detentos in ninculis lata, quando nulla sit: & quando postea rescindatur. 4. 27.
Sententia intra paucos dies pronunciata nihil ualet, etiam si rectè iudicatū sit. 2. 86.
Sententia iudicis mox post accepta causæ acta, breuiq; temporis spatio interposito

terposito pronuntiantis non ualet. 2. 83. cum nu. seq.
Sententia contra ui priuata detentos lata quando nulla sit, & quando infirmetur. 4. 30.
Sepultura christiana carent mortem sibi consciscentes: & insterquilinium abijciuntur. 1. 14.
Sermo uester sit, est, est. non, non. quod amplius est, à malo est. 4. 36.
Sermo cum effectu, non uerbo tenus, accipiendus est. 3. 9.
Seruus seruorum Dei est Papa. 5. 236.
Seruus legem domini tollere non potest. 5. 234.
Seruus domino, aliusue alij ius castigandi habenti, se castigãti resistere non debet: nisi castigationis modus excedatur. & quare. 3. 204. cum nu. seq.
Seruus in Asylum fugiens quare fugitiuus non sit. 5. 138.
Seruus in Asylum fugiens rem iuri naturali & gentium conuenientem facit. 5. 126.
Serui fuga minus habet delicti. quàm fæneratio. 5. 102. & 144.
Seruo suadens, ut domino furtum faciat, licet non persuasit: corrupti serui tenetur. 3. 489.
Serui Dei sunt imperatores, Reges, & Principes. 5. 235.
Serui dominorum suorum saluti suam anteponere non debent. 3 404.
Seruorum in Asylum confugientium admissum leuissimum est. 5. 129.
Seruos inclementius à se tractatos domini uenundare coguntur. 5. 133. cum nu. 141.
Seruientium à specie nihil multùm differunt, quibus non datur facultas recedendi. 3. 543.
Seueritas Papirij Dictatoris in seruãda militari disciplina, posthumi item Tuberti, & T. Maulij Torquati & Clearchi eadem de re dictum. 4. 514. cum duob. nu. seqq.
Sicilia litteratos honorat, idcoq; sancta terra existimatur. 4. 244.
Sigillum principis qui adulterauit, eius facies stigmate aliquo aut charactere notari debet. 3. 593.
Similium expressis casuũ idem est quod de expressis iudicium. 4. 13.
Simoniæ crimen iure humano descendit. 3. 537.
Simoniæ crimen an contrahat qui ex post facto pecuniam ultro oblatam accepit. 3. 534. cum nu. seq. & nu. 538.
Si quis uerbum masculos & feminas cõtinet. 3. 267.
Sortem minuit usus instrumenti rei pignoratæ. 5. 361.
Societas, cùm sit fraternitatis instar, æqualitatem exigit. 5. 440. cũ trib. nu. seqq.
Socij quo tempore inter se faciant diuisionem. 5. 464.

Socius re communi sine delicto utitur. 3. 195.
Socrates in iudicio capitis nec patronum quæsiuit, nec iudicibus supplex fuit, educiq; è custodia cùm posset, noluit. 1. 100.
Socratis oratio è uita migraturi. 1. 101.
Socratis exemplo deterreri sapientes morte non oportet. 1. 99.
Sola possessionis emptio eo loci, quò se quis recepit, an ad domicilij constitutionem sufficiat: alij aiunt. auctor negat. 3. 145.
Solennia supplere rescriptum principis solet, non autem confirmare, quod iure factum non est. 1. 128.
Sollicitator alienarum nuptiarum qua pœna puniatur. 3. 527.
Soliti delinquere præsumptione onerantur. 3 538. uers. Porrò.
Solō ut reipub. prodesset, furorem finxit. 1. 124.
Soluere ea lege princeps alios non potest, qua ipse solutus non est. 5. 257.
Sonticum quid dicatur. 4. 351.
Sontes plecti, reipub. interest. 3. 23.
Sors ut semper salua sit, pecuniam in negotiationem dare, nec honestum est, nec usuræ uitio uacat. 5. 448. cū mult. nu. seqq. & nu. 108. & seq.
Sortis ad exonerationem non pertinet rerum usus, qui æstimationem non admittit. 5. 365. cum duob. nu. seqq.
Sorti imputare fructus rei pigneratæ recusans creditor coram iudice ecclesiastico conueniri potest. 5. 356.
Sorti quicquid accedit ex parte debitoris, usura est. 5. 49.
Sorti quod accedit, usura non est: nisi pecunia æstimari posit. 5. 64.
Sortem non minuunt fructus rei pignoratæ ante consumptionem. & quære. 5. 368. cum nu. 374.
Sortem non minuit usus ornamenti rei pigneratæ. 5. 362.
Sortem minuit omne genus fructuum ex re pignerata à creditore perceptorum. 5. 360.
Sortem minuant nè percepti fructus, an & qui percipi potuerunt, disputatur. 5. 415. usq; ad nu. 433.
Sorte recepta fructus cum pignore restituuntur. 5. 373.
Sorte plus qui sperauit accipere, alioquin tamen mutuaturus, ultro à debitore datum rectè accipit. 5. 60.
Sorte plus à debitore creditori nihil speranti datum, sine usuræ uitio accipi potest. cùm autem speranti quid supra sortem datur, contrà. & quomodo intelligatur. 5. 55. cum duob. nu. seqq.
Spes cùm nulla est, debitorem pignus luiturum, faciatnè fructus rei pigneratæ suos creditor. 5. 359.
Spe lucri mutuum datum beneficium esse desinit. 5. 281.
Sperans mutuò dato aliquid capere, etiã si nihil

si nihil accepit, Deo est obnoxius, qui accepit, hoc amplius homini. 5. 58. cum nu. seq.

Sperauit qui quid ultra sortem accipere, alioquin tamen mutuaturus, ultrò à debitore datum rectè accipit. 5. 60.

Species cum quantitate non compensantur. 5. 374.

Sponsalia contrahens mater tutelam liberiorum retinet: à qua nuptijs contractis excluderetur. 3. 29.

Sponsalia contrahens non tenetur pœna in contrahentes nuptias constituta. 3. 28.

Spurius tabellio esse non potest. 3. 538. uers. Adeò.

Spurij unius testimonio semiplena fides non fit. & quare. 3. 538. uers. plurimum.

Spurij unius testimonio causam suam probanti deferri in supplementum iusiurandum non potest. 3. 538. uers. plurimum.

Spurij infamia facti notantur. 3. 538. uers. plurimum.

Spurij, nisi cùm deest competitor, dignitates adipisci non possunt. 3. 538. uers. Adeò.

Spurijs minus, quam ex iusto matrimonio natis, creditur. 3. 538. uers. plurimum.

Spurios quidam Iudæis & alijs improbatæ religionis hominib. comparat. 3. 538. uers. plurimum.

Staniſlai Narcuſij eximia in iure dicũdo laus. 2. 80.

Staniſlai Narcuſij & Royſij exemplũ. 3. 77.

Statim idem, quod confeſtim, ſignificat. 4. 195.

Statim fit, quod intra uiginti annos fit. 4. 200.

Statim poſſeßionem recuperans, poſſeſſione deiectus non uidetur. 3. 82.

Statuæ principum & eccleſiæ æque ſanctæ ſunt, atq; aſylum: nam nec inde extrahere quenquam licet. 5. 130.

Statuas ad principum ſacramúe ædem confugientes qui gaudeant immunitate: & qui non. 5. 132.

Status non tam præſens ſpectari debet, quàm quod euenire poteſt: ſi cò præſens ſtatus inclinet. 1. 232.

Steriles nuptias ſortito Regi, adiungendæ ſibi concubinæ liberorũ tollendorum gratia, ius facere Papa non poteſt. 3. 283.

Stigmate aliquo aut charactere notari debet eius facies, qui principis ſigillum adulterauit. 3. 593.

Stipulatio noctu rectè contrahitur. 4. 184.

Studiorum cauſa aliquò ueniens decennio domicilum contrahit. 3. 133. cum nu. 136.

Stultiſtimus quiſq; iniquiſſimo animo moritur, ſapiẽtiſſimus æquiſſimo. 1. 95.

Stuprine pœna teneatur puellæ inuitæ osculum ferens. 3. 586.
Suadens filio familias, ut patri furtum faciat, licet non persuasit: corrupti filij familias tenetur. & quare. 3. 490. cum nu. seq.
Suadens tabellioni ignaro, ut quid contra fidem ueri scribat: obreptionis, non falsi, tenetur. 3. 2. cum nu. 4. & 5.
Successio uiuentis nulla est. 1. 171.
Successio nati & mox extincti transmittitur. 3. 89.
Suffragia nobilium præferuntur suffragijs plebeiorum. 4. 42.
Suffragia habent consules designati cum ijs, qui in consulatu sunt: & ad senatus consultum admittuntur. 1. 214. cum nu. seq.
Summa usus auctoritate princeps creditur: ne, quod ageretur, interciadat. 2. 39.
Suscitatus à mortuis matrimonium, hereditatem, & sacerdotia recuperat. 3. 87. & 88.
Suspicio furoris ex alienis sermonibus nata prospicuis rationib. est amouenda. 2. 34.
Suspicio pestilentiæ pro pestilentia habetur, ut belli suspicio pro bello est. 4. 386. cum trib. nu. seqq.
Suspicionem omnem tollit personæ integritas. 4. 229.
Suspiciones ad cuiusq; damnationem non sufficiunt. 5. 202.
Sylla dictator, Gaij Marij caldauere eruto talionem metuens, reliquias suas cremari iussit, contra familiæ suæ morem. 1. 62.

TABELLIO ESSE SPURIus non potest. 3. 538. uers. Adeò.
Tabellio ignoti testamentum aliamuè scripturam confecturus qua cautione uti debeat. 2. 26.
Tabellio scribens, testatorem aduersa esse corporis ualetudine: non nocet, quo magis iure Theutonico testamentum infirmetur. & quare. 2. 17. & nu. seq.
Tabellio aliquo postulante, se sanæ esse mentis, in publicas tabulas referri, id facere non potest. 2. 10.
Tabellio, qui circumuentus contra fidē ueri quid scribit, falsi non tenetur. 2. 20.
Tabellionis & Apparitoris fides in quibus sequenda, uel non. 2. 68.
Tabellionis perfidia graue, apparitoris leue damnum adferre potest. 2. 43.
Tabellionis nudum ministerium est ea, de quibus rogatus est, in publicas tabulas referre: nihil prætrea discutere. 2. 19.
Tabellionis securitas in ignotorum testamentis alijsue scriptis conficiēdis reprehenditur. 2. 25.

Tabelliones cùm creantur, se omnia ex fide facturos iurant. 2. 2.
Tabellionis persona, quàm apparitoris, honestior habita est. 2. 4.
Tabellionis uerba initio tabularum testatorem sanæ esse mentis præfantis fidemnè faciant. 2. 1. & 6.
Tabellioni finibus muneris sui excedēti non creditur. 2. 69.
Tabellioni ignaro suadens, ut quid contra fidem ueri scribat: obreptionis, non falsi tenetur. 3. 2. cum nu. 4. et 5.
Tabellioni asseueranti ad rustici testamentum adhibita diligentia non plures, quàm quinq; testes, repertos: fides habetur. 2. 30.
Tabellioni in una scriptura alterius à se confectæ mentionem facienti fides nō habetur. 2. 27.
Tabellioni testatorem sana esse mente affirmanti angelo Aretino auctore quā doq; creditur. 2. 29.
Tabelliones, legibus publici serui dicuntur. 3. 538 uers. Adeó.
Tabelliones esse Decuriones non possunt. 3. 538. uers Adeò.
Tarquinum Priscum, peregrinum, Romani regem sibi asciuerunt. 3. 106.
Tarpeia Virgo 3. 42.
Tarnouij in castris disciplina. 4. 364.
Tempestas intelligitur, siue marina, siue terrestris. 4. 522.
Tempus faciendæ inter socios diuisionis. 5. 464.
Temeritas quorundam in iudicando & festinatio reprehenditur. 2. 81.
Tempus & locus comparantur. 1. 217.
Tempus breue in causis cognoscendis quod. 2. 84.
Tempus ad præscriptum cùm quid sub pœna effectum iri promissum est: statim, quàm certum est, ad illud tempus effici non posse: pœna committitur. 4. 520.
Tempus, quo se quis ad iter comparat, absentiæ adscribitur. 3. 79.
Tempus, quo quis mortifèrè uulneratus est, non quo postea inde ex uulneribus moritur, inspici debet, quasi tūc, cùm uulneraretur, non cùm uerè extinguitur, mortuus intelligatur. 1. 238. & cum nu. seq.
Temporis puncto quæ durant, propter utilitatem, iure consistunt. 5. 45.
Temporis præfinitionem quod non habet, perpetuum intelligitur. 3. 70.
Temporis breue spatium in causis cognoscendis sumptum uitiat sententiam. 2. 83.
Tempore quod antecedit, non semper dignius est. 3. 414.
Territorium intra alicuius Magistratus factum, ad eius pertinet coërcitionem. 3. 549.
Territorio ex alio in aliud telo missō, et ita cæde facta, delictum utrobiq; uindicatur. 3. 545.
Territorio in uno delictum inchoatum in alio

in alio perfectum, in utroq; ne, an in altero tactum loco puniatur. 3. 541. cum nu. seq.

Testator iure communi ualere animo tantum debet, Theutonico autem, & animo & corpore. 1. 201.

Testatoris ne mens fraudetur, ancilla alio loco, quàm ubi uerè peperit, peperisse fingitur. 3. 117.

Testatoris mens in testamentis spectanda est. 5. 15.

Testatorem aduersa esse ualetudine Tabellio scribens, non nocet, quo magis iure Theutonico testamentum infirmetur. & quare. 2. 17. & nu. seq.

Testamentum unde Seruio Sulpitio atq; Iustiniano dictum. 5. 14.

Testamentum Domitio Vlpiano quid sit. 2. 71.

Testamētum trib. uerbis dictari potest. 1. 115.

Testamentum condere, qui iudicio caret, prohibetur etiam pietatis causa. 1. 2.

Testamentum à Tuditano notæ insaniæ homine rectè atq; ordine factum, Romæ à centum uiris est approbatum. 1. 114.

Testamentum de ijs, quæ in nostra potestate sita sunt, rectè scribitur, non quóq; de ijs, quæ natura constant. 2. 9.

Testamentum condere ut quis prouinciali Saxonum lege posßit, quibus uiribus esse debeat. 1. 130.

Testamentum in aduersa corporis ualetudine facere, cur iure Saxonico non liceat, disputatur. 1. 170. cũ nu seqq.

Testamentum iure Saxonico sine heredum cõsensu facturus miles equestri, pedestri, ac utriq; militiæ assuetus quod specimen edere uirium debeat, quod item agricola. 1. 132. & 133. & 134. & 135.

Testamentum mortiferè à se uulnerati, non tanquam à furioso, sed tanquam ab ægroto factum ultra trium solidorum summam iure Saxonico non ualet: & ita pronũtiatum est. 1. 252.

Testamentum hoc ipso, quod mortem sibi quis cõsciscat, non infirmatur. 1. 51.

Testamentum patris & filij pro uno testamento est 3. 366.

Testamenti ordinatio maximè animi iudicium exigit. 1. 7.

Testamenti causa in dubio adiuuanda est. 2. 40.

Testamento reliquias suas in mare abijci iubens, mentis impos esse creditur: nisi contrarium probetur. 1. 13.

Testamento ægrotus iure Saxonico ecclesiis ceteriśq; pijs locis sine heredum consensu, dare legareq; potest. 1. 175.

Testis in rebus, quæ extrinsecus sensibus percipiuntur, sine causæ reddictione probat, nisi de causa interrogatus proponatur. 2. 79.

Testis locuples sit, an egens, multum interest

interest. 4. 215.
Testis non minus in bonis habere debet, quàm id, de quo controuertitur. & quare. 4. 219. cum nu. seq.
Testiis ad inuentarij conscriptionem adhibitus, non est idoneus testis, nisi nõ minus habeat in bonis, quàm id sit, de quo quæstio esse potest. 4. 214.
Testis esse quis nec de facto proprio potest, nec de alieno, ex quo testimonium dicenti laus quæri, aut infamia potest. 2. 11.
Testis idoneus non est suo uitio pauper. 4. 224.
Testis esse mulier in testamento non potest. 3. 538. uers. quam ob rem.
Testis esse non potest mulier in iure militiarum, hoc est in fœudo. 3. 538. uers. Derogatur.
Testis esse non potest, mulier de iure Canonico, in causis criminalibus. 3. 538. uers. quam obrem.
Testis esse potest mulier sui uni copiam faciens: quæ pluribus, non potest. & quare. 4. 122. & nu. seq.
Testi diuiti, quàm pauperi, magis creditur. & quare. 4. 231.
Testi, post dictum in bona causa testimonium, pecuniam accipere licet: antè, non. & quomodo intelligatur. 3. 538. uers. huc pertinet.
Testes nobiles præferuntur plebeijs: nisi pro reo plebeij, & nobiles pro actore testimoniũ dicãt. 4. 43. et nu. 46.
Testes nobiles pauci multis rusticis anteferuntur. 4. 47.
Testibus furor rectè probatur. 2. 77.
Testibus non creditur in ijs, quæ intellectu percipiuntur. 2. 8.
Testimonium honestæ matronæ, et quæ famæ est integræ, non repellitur. 3. 538. uers. quamobrem.
Testimonium rectè dicitur de ijs, quæ intellectu apprehendimus, non minus, quàm de reb. quæ extrinsecus apparent. 2. 76.
Testimonium mulieris, cùm mulier esse testis potest, uiri testimonio uincitur, & hoc quomodo intelligatur. 3. 538. uers. Derogatur.
Testimonij fidem quando paupertas minuat, iudex arbitratur. 4. 221. cum nu. seq.
Testimonij à dictione sola paupertas non arcet. 4. 217.
Testimonij in dictione regulariter uitt fœminæ præfertur. 4. 45.
Testimonij spurij unius semiplena fides non fit: et quare. 3. 538. uers. plurimũ.
Testatorem mentis esse sanæ initio tabularum tabellio scribens fidem non facit. 2. 1. & 6. & 18.
Testari quis potuerit, an secundum leges testatus sit, interest. 1. 6.
Themistoclis excessus. 1. 38.
Timor alius in uirum cõstantem cadit, alius non. 4. 358.
Timor qui excusset. 4. 357.

Tolerantia in his, quæ peccato non uacant, non habet consensum. 5. 212.
Traiani uxor laudatur. 3. 52.
Transfert in alium, quod suum non est, nemo. 1. 173.
Transferri, quod nostrum est, sine facto nostro ad alium non potest. 1. 172.
Transferens actiones suas pater in filij potentioris personam, ius crediti nõ amittit. 3. 375.
Trãsfuga quid, quæq; in eum pœna legibus constituta sit. 3. 511.
Transfugarum & hostium pœna quæ. 3. 349.
Transgredi leges licet in uiolatorib. parentũm puniendis: quod non nisi ex magna causa permittitur. 3. 353.
Transgredi iura ob delicti immanitatem licet. 4. 162.
Transitus cum mercibus prohibitis per eum locum, quo eas importare non liuit, impunitus est. 3. 161.
Tribunal ad unum uocatus, si ad aliud uocetur, an & eò uenire etiam debet. 4. 1. & nu. 7.
Tribunal ad unum uocatus, si ad aliud maius uocetur, exceptionem non habet: idem si ad minus tribunal, sed de maiori re. 4. 7. cum nu. seq.
Tribunalia ad duo æqualia uocatus de pari, aut etiam eadem re ad utrum malit, occurrere potest. 4. 9.
Tribunalia ad duo uocatus, ad neutrum accurreas, utrumq; contemnere dicitur. & quare. 4. 10. & cum nu. seq.
Tribunalia ad duo diuersis horis uocatus, licet eadem die, in utroq; respondere debet. 4. 12.
Trophonij & Agamedis excessus. 1. 98.
Trucidari fœnore pauper dicitur. 5. 152.
Turpe non idem est omnib. 4. 173.
Tutor pecuniam pupillarẽ ociosam iacere passus, sit ne usuris plectendus. 5. 1.
Tutor à pupillo, & curator ab adolescẽte ante tutelam & curatoriam finitam non conueniuntur, aliter atq; curator furiosi. & quare. 4. 412.
Tutor pecuniam pupillarem in prædiorum comparationem collocare negligens, quanti pupilli interest, est ei condemnandus. 5. 447.
Tutor absoluitur, qui pecuniam pupillarem fœnerare noluit. 5. 446.
Tutores feminis iure Theutonico dantur. 1. 188.
Tutores utrum pecuniã pupillarem fœnerare cogantur 5. 440. & nu. 444.
Tutores pecuniam pupillarem utrum dare in negotiationem ea lege debeant, ut salua sortẽ pars lucri pupillis quæratur 5. 448.
Tutorum periculo uacat pecunia pupillaris. 5. 99.
Tutoribus olim non impune fuit pecuniam pupillarem non fœnerare 5. 441.
Tutelæ nostræ causa ferrum nobis à legibus porrigitur, non ut innoxios uiolemus. 3. 210.

Tutelæ inaulpatæ modum excedens, mitius punitur. 3. 523.

VANDAE POLONOrum Reginæ excessus, & causa. 1. 41.
Vchanius designatus Episcopus Chelmensis non sine iniuria à suffragijs in Synodo prouinciali ferendis repulsus est. 2. 16.
Vectigal à Principe nõ constitutum fraudans, nec naturaliter, nec ciuiliter delinquit. 3. 190.
Vectigal nomine mercium, metu latronum aliquò inuectarum, non penditur. 3. 183.
Vectigal de rebus, quas secum quis hostes pyratasue fugiens aliquò intulit, non soluitur. 1. 184.
Vectigal aut decima fœtus ibi editi, quò gregem latrones fugiens opilio compulit, antistiti aut domino loci, unde grex abest, debetur: non ubi fœtum edi fortè contigit. 3. 182.
Vectigalis causa iure ciuili continetur. 3. 189.
Vecturæ iumentorum exonerat pignus. 5. 364.
Vendere aliud est, aliud uerdenti consentire. 5. 174.
Vendere filios suos pater famis causa potest. 3. 188.
Vendere filium pater, ut se à præsidea ab hoste redimat, non potest. 3. 255.
Venandare coguntur domini seruos inclementius à se tractatos. 5. 133. cum nu. 141.
Veneni dati pœna non est, nisi inde, cui datum est, extinguatur. 3. 60.
Veneno in carcere necessarium suũ neçans, ut dedecus domesticum uitet, parricidij tenetur. 3. 221.
Vergilio Andes, non Mantua, natalis locus fuit. 3. 179.
Veritas inspici debet, non opinio. 5. 326.
Veritatis eruendæ gratia à Carolo secundo Imperatore quid factum. 3. 360.
Veritati semper locus superesse debet. 2. 65. & 3. 241.
Veritatem naturæ non perimit adsumptio originis, quæ non est. 3. 174.
Verbum si quis, masculos & feminas cõtinet. 3. 267.
Verbum statuerit rem perfectam significat. 3. 11.
Verbum obrepserit rem perfectam significat. 3. 12.
Verba enuntiatiua fidem non faciunt, etiã in matrimonijs. 2. 42. & nu. seq.
Verba legis Municipalis uere, non fictè accipi debent. 3. 64.
Verba tabellionis, initio tabularum testatorem sana esse mente præfatis, fidem ne faciant. 2. 1 & 6.
Verba cum effectu sunt accipienda. 3. 9. & 4. 257.
Verba, quorum plenior est demonstratio, ad præcellentiora & nobiliora arcani

artari ſolent. 1. 152.
Verberum aut uirgarum pœna uſq; ad necem non eſt in uſu. 3. 348.
Verbis legis ſeruiendum eſt. 4. 438.
Verbis legis ſeruire in re dubia, ſatius eſt. 4. 442.
Veſtem parans ſupra pretium lege permiſſum, nec utens, non punitur 3. 35
Veſtes inciſæ, nondum ſartæ, ueſtium legato cedunt. 1. 225.
Veſtiaria de re, prudentiſſima Zaleuci lex locris lata. 3. 37.
Veſtimentum eſt, quod defectum non eſt, modo detextum ſit. 1. 226.
Veſtalis uirgo Minutia. 3. 49.
Veſtalis uirgo Claudia. 3. 47.
Veſtalis uirgo Poſtuma. 3. 48.
Veteres Romani externam uirtutem reueriti, peregrinis hominibus rẽpub. gerendam mandárunt. 3. 104. cum nu. ſeq.
Vetitus ingredi, ingrediens non delinquit, ſed ingreſſus. 3. 26. cum nu. ſeqq. uſq; ad nu. 35.
Vetitam rem faciens, rebus etiam proſperè geſtis, plectitur. 4. 511.
Vicarium an relinquere debeat diſcedens alicund metu peſtis. 4. 382.
Vicinas ædes intercidens, ne ignis ad ſe perueniat, & funes alienæ nauis, ut ſuam expediat, præcidens, eo nomine non tenetur & quare. 3. 207. cum nu. 209 & 217.
Vidua amiſſi mariti domicilium retinet. 3. 101.
Vidua patrem habens diuitem à quarta in bonis uiri defuncti remouetur, patri enim eius alendæ incumbit onus. 4. 270. & nu. ſeq.
Vidua, quæ uictū ſibi quærere ſuis operis poteſt, utrum à quarta in bonis uiri ſubmoueatur. 4. 272.
Vigint intra annos quod fit, ſtatim fit. 4. 200.
Viles non habentur plebeij bonis moribus præditi. 3. 538 uerſ. huc pertinet.
Viles perſonæ ſæpe ad apparitoris officium eliguntur. 2. 5.
Vincto ſimilis eſt, qui alicunde exire nõ poteſt. 4. 32.
Vincto ſimilis eſt, qui datis fideiuſſoribus, aut iureiurando, ſimpliciterué promiſit, dixitué, ſe alicunde non diſceſſurum. 4. 34. & nu. ſeq.
Vincto homine in una regione, in alia deſpoliato, Baldo auctore delictum primo loco perfectum eſt. 3. 542.
Vindicãs ſe ſine iudicis auctoritate peccat: & an interſit, ex odio id faciat, nec ne. 3. 460. & nu. ſeq.
Vir fœminæ regulariter in teſtimonij dictione præfertur. 4. 45.
Viro plebeio in teſtimonij dictione præfertur fœmina nobilis. 4. 44.
Viro non conſentiente uxor, de iure Theutonico, bona ſua alienare non poteſt. 1. 187.
Viro uxor, aliuſue alij ius caſtigandi habent, ſe

benti, se castiganti resistere non debet, nisi castigationis modus excedatur. & quare. 3. 204. cum nu. seq.
Virgarum aut uerberum pœna usq; ad necem non est in usu. 3. 348.
Virgo Tarpeia. 3. 42.
Virgo Vestalis Claudia. 3. 47.
Virgo Vestalis Postuma. 3. 48.
Virgo Ephesina plebeia. 3. 43.
Virgo Vestalis Minutia. 3. 49.
Virtus nos Deo, non genus, acceptos reddit. 4. 246.
Virtutem externam Romani ueteres reueriti peregrinis hominibus rēpub. gerendam mandārunt. 3. 104. cum nu. seq.
Virtutis causa qui perit, non interit. 2. 37.
Vis ui quo modo repelli debeat. 3. 199.
Vis matrimonio uitium adfert. 3. 572.
Vis iniusta à quocunq; adhibita iure repellitur. 3. 200.
Vim iustam, à quocunq; adhibeatur, repellere non licet. 3. 200.
Vim iniustam, etiam à magistratu illatā, propulsare licet, iustam non licet: à quocunq; adhibeatur. 3. 200.
Vim & inimici manum fugiens equum de alieno stabulo surripere potest. & quomodo id intelligendū. 3. 288.
Vim non tantùm præsentem, sed imminētem etiam, propulsare licet. 3. 209.
Vim repulsurus de taberna lanionis altrum arripere potest, nihilq; ea re delinquit. & quemadmodum id intelligendum est. 3. 288.
Vim illatam qui non propulsat, & ita occiditur, ac si suis manibus esset occisus, haberi debet. 3. 473.
Vi adulterium committere dicitur, qui pecunia data mulierem adulterat. 5. 290.
Vi extorquere usuras fœnerator dicitur, etiam cùm à uolente soluuntur. & quare. 5. 288. & nu. seq.
Vi fluminis impediti, equiue amissione ad iudicium non accurrentes, item mercaturæ, aut rei dominicæ causa absentes excusantur. & quare. 4. 6. cum nu. 13.
Vita honesta pro diuitijs est. 4. 228.
Vita humana paucis contenta est. 5. 474.
Vitæ cuiusq; magis, quàm famæ, parcendum est. 3. 420. & 520. & 5. 473.
Viuere se diu questus Dauid. 1. 102.
Viuētis, nec hereditas, nec successio ulla est. 1. 171.
Viuentes pro mortuis haberi, non est absurdum. 1. 233.
Vltro quæ offeruntur sacra pro re Gregorij constitutione accipi sine delicto possunt. 3. 381.
Vlysses, ne ad bellum Troianum proficisceretur, furorem commentus est. 1. 123.
Vna causa et rei, cuius plures esse possūt, tribui non debet. 1. 16.
Vnigenitus Salomon quomodo matri, cui alium

qui alium fuisse filium constat. 3. 91.
Vnum numeri principium est. 4. 106.
Vnum esse multa, disputat auctor. 4. 107.
Vocatus ad duo tribunalia ad neutrum accurrens, utrunq; contemnere dicitur. & quare. 4. 10. & cũ nu. seq.
Vocatus ad unum tribunal. si ad aliud maius uocetur, exceptionem non habet, idem si ad minus tribunal, sed de maiori reuocetur. 4. 7 cũ nu seq
Vocatus ne ad unum tribunal, si ad aliud uocetur, & eò uenire etiam debeat. 4. 1. & nu. 7.
Vocatus ad duo tribunalia æqualia de pari, aut etiam eadem re, ad utrum malit, occurrere potest. 4. 9.
Vocatus ad duo tribunalia diuersis horis, licet eadem die, in utroq; respõdere debet. 4. 12.
Vocatus ad locum inhonestum uenire non habet nec esse. 4. 372.
Vocatus sententiam ad audiendam non ueniens appellare non potest. 2. 47.
Vocatus in ius, nec comparens, iniuriam facit iudici. 4. 17.
Vocatus in ius, & miles, quando hic ad iudicij, ille ad commeatus diem non ueniens, ducem & prætorem cõtemnere dicantur. 4. 515. cũ nu. seq.
Vocatus in ius quando maturè domo profectus dicatur, & quando se artâsse. 4. 521.
Vocati in ius, qui ob nuditatem apparere publicè sine dedecore nõ possunt si non ueniant, excusantur. 4. 55
Vocati ad locum pestilentem & non uenientis iustus est metus: etiam si semel uenerit, nec alium eò mittere cogendum. 4. 369. cum duob. nu. seqq.
Vocantur magistratus perpetui rectè in ius. & quare. 4. 411.
Vocari in ius quibus casibus quis prohibeatur. 4. 427. usq; ad nu. 431. & de eorum intellectu & ratione numeris seqq. usq; ad nu. 470.
Vocari in ius non potest Pontifex, dum sacra facit. 4. 414.
Vocari in ius non licet eos, qui ob loci religionem se aliunde mouere non possunt. 4 415.
Vocari in ius filius de domo paterna nõ potest. 3. 378.
Vocari in ius non potest doctor legum, dum discit, & docet. & quare. & quid in auditoribus. 4. 418. cum trib. nu. seqq.
Vocari in ius minores magistratus possunt, maiores non: nisi deposito officio. præter quàm quibusdam casib. 4. 409. & nu. seq.
Volenti non fit iniuria. 5. 227.
Voluntas, uox, & terror filij, uoluntas, uox, & terror patris est. 3. 357.
Voluntati nostræ lex se quandoq; accommodat. 3. 156.
Voluptariæ impensæ in rebus prometo alib. loco utiliũ sunt. et quare. 5. 39.

Voluptariæ impensæ quæ, & quæ earũ conditio. f. 392.
Voluptarijs in impẽsis æstimandis quid spectetur. f. 393.
Voluptarijs impensis quæ adnumerentur. f. 395. cum nu. seqq.
Voce amissa mortiferè uulnerati etiam rectè testamentum faciunt. l. 248.
Vox, uoluntas, & terror filij, uox, patris, uolũtas, & terror est. f. 357.
Vsura unde dicta. f. 12. cum nu. seq. & nu. 46.
Vsura quid uulgò, et quid Azoni. f. 47.
Vsura Hebræis morsus dicitur. f. 341.
Vsura est quicquid ex parte debitoris accedit sorti. f. 49.
Vsura sine quæstus cõsilio non est. f. 72.
Vsura est quicquid pecuniæ mutuo datæ accedit, quocunq; nomine appelletur. & ideo sortem minuit. f. 458. cum nu. seq.
Vsura propriè in pecunia numerata cõsistit. f. 39.
Vsura in omnibus, in quibus mutuum consistit, habet locum: uocabulo latius accepto. propriè uerò in pecunia numerata. f. 48.
Vsura non est quicquid sorti accedit: nisi pecunia æstimari possit. f. 64.
Vsura extra mutuum regulariter non contrahitur. f. 50.
Vsura non est, emergens damnum consequi. f. 178. & nu. 180. & seq. 185.
Vsura in ijs, quæ pondere & mensura constant, æquè committitur: ut in ijs, quæ numero. f. 24. & nu. 42.
Vsuram accipiens mordere dicitur. & eam dans morderi. f. 341.
Vsuram non committit creditor fructus rei pigneratæ sorti quandoq; non imputans. f. 357.
Vsuram an committat Doctor dans alicui pecuniam mutuam, ut sibi profitenti det operam. f. 65. cum nu. seq. usq. ad nu. 411.
Vsuræ uitio caret, quod à debitore creditori nihil speranti ultra sortem datur. cùm autem speranti, contrà. f. 55. cum duob. nu. seqq.
Vsuræ ad causam non pertinent, quod pœnæ loco apponitur, si cesset fraus. f. 52.
Vsuræ malum. f. 153.
Vsuræ crimen non effugit, dans mutuò pecuniam aliquid ultra recepturus, etiam si pecuniæ periculum suscipiat. f. 472.
Vsuræ crimen non contrahit, contractum iniẽs, q uulgò non creditur usurarius. f. 89.
Vsuræ utrum moribus permitti possint: latissima disputatio. f. 87. cũ plurib. nu. seqq.
Vsuræ totius orbis consensu permitti nõ possunt. f. 112.
Vsuræ permitti non possunt publicæ utilitatis aut necessitatis causa f. 347.
Vsuræ diuturnitate consuetudinis non defen-

defenduntur. f. 342.
Vsuræ creditoribus suaues, debitorib. autem amaræ. f. 339.
Vsuræ tam humanis, quàm diuinis legib. sunt prohibitæ. f. 2.
Vsuræ à ueterib. iuris prudentib. imperatorib. regib. & alijs principib. olim permissæ. f. 221.
Vsuræ nulla lege ciuili aut contentione publica, uel priuata fieri licitæ possunt. f. 240.
Vsuræ Iudæis, Paulo Castreñ. auctore, publicæ conuentionis seruandæ gratia solui debent. f. 242.
Vsuræ an permitti humanis constitutionibus possunt, latissimè disputatur. f. 220. cum plurib. nu. seqq.
Vsurarum de permissione disputare, nefarium est. f. 260.
Vsurarum prohibitio, sola Dei uoluntate continetur. f. 348. & nu. 352.
Vsurarum permissio nec publicè utilis est, nec necessaria, imò damnosa. f. 344. & nu. seq.
Vsurarum quæstiones & similes ad pontificis cognitionem pertinent. f. 107.
Vsurarum causa non ad principum secularium, sed ad solius Papæ cognitionem pertinet. f. 232.
Vsurarum de permissione nepharia est omnis legislatio. f. 113.
Vsuras extorquere ui fœnerator dicitur, etiam cum à uolente soluuntur. & quare. f. 288. & nu. seq.
Vsuras imperatores maioris mali fuga induxerunt, fines suæ iurisdictionis ea re transgressi. f. 255.
Vsuras ob permissas Episcopus Concordiensis temeritatis suæ pœnas Deo pependit. f. 259.
Vsuras noua lex diuina indistinctè phibet. f. 266.
Vsuras permittens lex, nec cùm fertur, ualet. f. 238.
Vsuras soluere nemo naturaliter aut ciuiliter obligatur: nec earum persequendarum gratia actio dari potest etiam Iudæis. f. 241.
Vsuras permittens lex, deleri debet, nec uti licet ea. f. 245.
Vsuras approbans consuetudo iure Canonico damnatur. f. 111.
Vsuras prohibens lex diuina in omni foro uincit. f. 444.
Vsuras ueteres ignoratione ueri Dei permiserunt. f. 254.
Vsuras permisit antiqua iurisprudẽtia. f. 98.
Vsuras nec princeps secularis, nec etiam ecclesiasticus Iudæis permittere potest. f. 233.
Vsuris fauentes leges, sancire, dictare, scribere, non licet, scriptasq; delere oportet. f. 158.
Vsurarij infames sunt & sempiternis supplicijs damnati. f. 473.
Vsurpatio atq; corruptela non consuetudo appellari debet, quod moribus contra

contra legem diuinam introductum est. 5. 167. cum. nu. 169.
Vsus instrumenti rei pigneratæ minuit sortem. 5. 361.
Vsus ornamenti rei pigneratæ non minuit sortem. 5. 362.
Vsus rerum, qui æstimationem non admittit, ad sortis exonerationem non pertinet. 5. 365. cum duob. nu. seqq.
Vsu quæ consumuntur, locari non possunt, nisi pecunia fortè ad ostentationem. 5. 279.
Vtens uestè prohibita punitur: non eã parans. 3. 35.
Vtens creditor re pignerata quando furtum committat: & quando non. 5. 413.
Vteri Priuilegia. 4. 6.
Vtero qui geritur, quod ad eius commodum attinet, pro nato habendus est. 3. 171.
Vtiles impensæ quæ. 5. 385.
Vtiles impensæ quando deducantur. & intra quem modum: & quando non. 5. 388. usq. ad nu. 390.
Vtilium loco sunt impensæ uoluptariæ in reb. promerallb. & quare. 5. 39.
Vtiliter impensa, nisi reddat debitor, tollit creditor: & quando. 3. 91.
Vulgaris illa clausula, ægro quidem corpore testatorem esse, sed mente sana, præfatium fidem non facit. 2. 1. & 6. & 18.
Vulnus mortiferum et illud dicitur, tam medicis, quàm iurisconsultis, quod non semper mortem adfert. 1. 242.
Vulnerans homicidij accusari non potest, homine uulnerato uiuente, etiam si certum sit, eum ex uulnere moriturum. 1. 244.
Vulnerantis se temeritas lege uindicatur. 1. 55.
Vulneratus qui chirurgum non aduocat, aduocatóue non paret, inde defunctus percussorem pœna homicidij liberat. 1. 70.
Vulneratus mortiferè postea inde mortuus, cùm uulneraretur, non cùm uerè extinguitur, mortuus intelligetur. 1. 238. & cum nu. seq
Vulnerati à se mortiferè testamentum, non tanq̃ à furioso, sed tanq̃ ab ægroto factum ultra trium solidorum summam iure Saxonico non ualet. & ita pronuntiatum est. 1. 252.
Vulnerato imperitum chirurgum adhibente, cantionibusue aut alia improbata ratione uulnera curante, inde defuncto, percussorem pœna homicidij liberari. 1. 66.
Vulnerato homine mortiferè, ruina postea interempto, qui uulnerauit, cædis non tenetur. 1. 243.
Vulnerato homine, ita ut inde moriturũ certũ sit, uiuente, aduersus uulnerantem de occiso agi non potest. 1. 244.
Vulnerati mortiferè, etiam uoce amissa, rectè testamentum faciunt. 1. 248.

Vulneratos mortiferè mortuis exæquari, non est per omnia uerum. 1. 247.
Vxor xiro, aliusuè alij ius castigandi habenti, se castiganti resistere nõ debet, nisi castigationis modus excedatur. & quare. 3. 204. cum nu. seqq.
Vxor uiro non consentiẽte de iure Theutonico bona sua alienare non potest. 1. 187.
Vxor Traiani laudatur. 3. 52.
Vxori ægrotanti maritus medicum non adhibens ea inde mortua dotis lucro priuatur. 1. 71.
Vxori ægrotanti maritus imperitum medicum adhibens, ea defuncta lucro dotis carere debet: ac si suis ipsam manibus occidisset. 1. 65.
Vxorem adulterari maritus semel passus, leno est. 4. 120.
Vxorem maritus aut uilem adulterum occidere iure diuino non potest. 3. 448.
Vxores militum militari gaudent priuilegio, & quare. 4. 461. cum nu. 464. & seq.
Vxorem occidens grauius, quàm matris interfector, punitur: & quare. 3. 390.
Vxorius ornatus maritis grauis. 3. 55.

ZALEVCI PRVDENtissima lex de re uestiaria locris lata. 3. 370.

FINIS INDICIS.

ADNOTATIO ERRAtorum. Benevolo Lectori.

INSIGNIORA ERRATA, QVAE HOS IN COMMENtarios irrepserunt temere, prætermissaué per non aurantiam sunt, peruè inscitiam, ne te fallant, in subiectis adnotaui: inde tuum tibi Codicem emenda. Diphtongos omissas, otio sas, alias pro alijs positas. item accentus: commata puncta & errata cetera leuiora, nullo monitore tute, Lector, animaduertes. Prior numerus paginam, posterior uersum indicat.

16. 8. Acursius. 19. 14. merito consultus 20. 22. is enim. 21. 2. acusatus. 38. 7. ras lib. Paralip. 52. 4. disputationem re- 56. 12. aliter. 65. 15. diurnas. 88. 18. Tabellionis. 100. 16. Isernas. 106. 15. iudicis factum improbatum leg. ea pag. 16. damnosum. 158. 2. censeatur destinationem. 161. 17. propositum. 167. fi. iniungendam. 193.

dam. 193. pe. quæ intemerata, om. 211. 10. indicio. 216. 4. expiari. ea. pag. 14. in
secuta. 220. 4. solet licere. 222. 9. experte. 225. 4. putari, & illi annus. 229. 17.
patriáne. ea. pag. 7. posit: paternas for. 232. 2. usq; quaq;. 238. 19. cõstituris. 23[illegible].
fi. naturáli. 240. 6. quas. 241. 22. interficeret. 244. 17. uidentur. 353. 9 dãnantis.
256. 22. habet. 255. 8. decurrere. ea. pag. 21. Digest. refert eos. 259. 11. dictat
tam. 263. 1. digesto. lib. constant. 264. 8. refert, hoc est eorum. 270. 21. uag
gatus pro. 275. 16. aui inanibus hu. 276. 1. ercetur passuros: sed. ea. pag. 21. si t
modo potst editũ ea. pag. 23 fore credamus: in qua. 278. 9. depugnaturi. 279.
16. dubitãti, cũ mag. ea pag. 22. ne esset? 280. 17. cui frau. 285. 2. proponãtur. 289.
2. in ea sententia sunt. ea. pag. 21. effecit. 290. 20. principaliũ constitutionũ apud
imperatorem Alex. 291. 3. inspiciant. ea. pag. 10. ex probis parentib. probi nas.
294. 6. ne satisdaret. 295. 13. inhabitantium. 296. 20. Lituanorũ irre 298. 5. re
gionis. 301. 16. adito peri. ea. pag. 18. ignaræ. ea. pag. 22, actæ, ea. pag. fi. nec
cem. 302. 20. qui, ut uol. 306. 3. rapta sit. ea. pag. 7. rapta est. ea. pag. 12. alieni
nõ licuit. ea. pag 15 raptæ alibi ea pag. 19. coërcitionẽ. ea. pa. 22. rapiẽtis. ea pa.
23. est rapta. 307. 3. puellæ raptus, & si, ea. pag. 6. de rapta, ea. pad 16. indicata.
311. repertæ sunt. ea. pag. 32. coërcitionẽ. 312. 15. nomine. 313. 4. quia. qui saccũ.
ea. pag. 7. eum: qui. 318. 17. quod 319. 19. sufferre. 321. 11. Tabellioni. 322. 2.
ut &. ea. pag. 21. iurisdictioni. 325. 5. consistit. 341. 15. faciendæ. 342. 1. apud
unũ Tribu. 348. 13 quod uerbo. 350. 4. sciamus. 153 9. dãnantis. 354. 16. finibus
ue exigi prægnans. 355. 1. eni facinoris. ea. pag. 3. enixæ. 356. 19. Rauennatis.
359. 19. necessitatem. ea. pag. ante pe. utatur. 361. 8. quamcũq;. 362. qui de decem.
ea. pag. 19. inquit. 364. fi. summa. 365. 6. pauper is di. 367. fi. appellatione. 376.
21. qui munus, quàm cen. 379. 2. cum locu. ea. pag. 6. deest. 380. 21. quo lis. 380.
9. admodum. 382. 4. consultus. 386. 12. quæ non obscure. 386. fi. posit. 387. 16.
scribit. 389. 23. dtq; intemerata pertinet. 390. 5. superioribus. 392. 5. aliquot.
395. 15. uiuat. 397. fi. facultates 398. 21. quingenta. 399. 6. Tributorum. 405. 22.
Antoninum. 401. 8. sed nec Tab. 409. fi. dementes. 412. 2 morbum, quæ Græ. 414.
23. haberi. 415. 22. sapiunt. 416. 1. noxiũe aliquam sunt: sicut. 417. 18. curatore.
419. 11 posit. 427. 3. qualitas. 430. 18. Si terra. ea. pa. tuto. 431. 4. secundum eius
nominis Pon. 432. 8 an non ea. pag. 9 disputat. 433. lenti excesit. ea pag. 8. The
odecten. 434. 12. ses pestilentiæ metu asu. 437. 19. Domitium Vlpianum. 439. 1. con
suevit. ea. pag. 2. pub. icanis. 442. 20. adiuuandum. ea. pag 21 meretur. 443.
4. existiãtur. ea pag 10. sed & in ipso. 444. 21. eadem. 448. 6. equo. ea pag. 15.
Quintilibus. ea. pag. 22. transfecti. ea. pag. 19. scriptum. 452. ante pe. consti
tuto.

tutiõ. 454. 13 operatur. 453. 10. ſcribit. ea. pag. 11. extra. 458. 16. ſequutis. 550. 19. conuenienter 462. pe. ſententia. 464. 7 definitionem. 465. 17. reſtitutionis. 468. pe. probet? 469. 17. iuſiurandum. 470. 16. deſæuiſſe. 472. 5. in quã. ea. pag. 6. trãſlatæ. ea. pag. ante pe. pareat. 473. 7. uerſatur. ea. pag. 23. ꝓpoſito. 474. 14. hoc adſing 475. 4 antiquiorẽ. 478. 11. Vlpiani. ea pa ante pe. interponi. 479. 7. pretiũ. ea. pag. 11. profectus eſt. ea pag. 15. eludẽdas. 500. 15. arbitror. ea. pag. ante pe. pro nobis. 503. 8. ſcriptorum. 508. 4. pugnent. 513. 20. abſtuliſſet. 518. 4. interpre tor. ea. pa. 8. incommodi. 519. 13 propoſaq;. 524. 18. excuſantis. ea. pag. 19. mihi fuit. 525. 21 permiſsione. 526. 13. qui ſe ſequerentur. 532. pen. machinatione. 542. uerſ. 7. aiebat. ea pa uerſ. 11. deberentur. 547. 10. conuenientis. ea. pa. pen. impunitã. ea. pag. fi. criminũ. 548. fi. ob incertitudinem. 550. 3. ſunt. ea. pag. 19. illatã 551. 20. conuenienter. 553 17. magniſq;. 555. 11. diuina. ea. pag. 15. conſtitutiones. 556. 10. fænerare. 559. 19. conuenienter. 564. 5. Butrigariũ. ea. pa. 13. cognitionẽ rei. 565. 23. omnium. 566. 23. tur: in ijs ea. pag ante pe. diuina. 567. 8. poſsit. ea. pag. 22. propriẽ. 569. 1. ulla. ea. pag. 15. remittatur? 571. 7. poſsint. 572. 2. deducat. ea. pag. 3 inoffenſis. 575 4 quoq; ijs. 576. 20 Tabellionibus. 580. 2. nos. 582. 2. retinendã. ea. pag. 13. Iudæorum. 583. 1. chriſtianos Iudæis, qui. 584. putant. ea. pag. 21. adicerent. 587. 2. in eos itaq; uindi. 589. 4. loqui: nã pau. 590. 17. legẽ lata. 591. 15. pugnat. 592. 5. non fiat. 593. 12. plecti quis, id eſt. 594. 22. mẽdicitatem. 596. 16. dicerẽtur. 599. fi. laboraſſet. 600. 4. creditori. ea. pag. 8. perceptos. ea. pag. 18. ſententia. ea pag ante pe. illuſne. 601. 6. & in uillæ. 603. fi. reſtituere. 604 3. et ita. 606. 20 pignerati. 608. fi. in fructu. 609. pe. nihil. 610. 5. dãdum. 615. 17. uilla. 616. 16. ſumptuũ. 617. 10. ſumptuũ. 624. 6 bonæ fidei poſſeſſore ea. pa. 7. boum. ea. pag. 17. iniri. 627. 10. inde. 629. 2. Butriſſententiã. ea. pag. 5. proponatur. 631. 14. agnoſcere 632. 11 ius non eſſe. 634. 20. de hoc cau. 639. ante pe. detrimentum adferre: ea. pag. pen. ſocietatis. 641. 4 propterea. Hinc niſi tuã emendaueris Codicem, Lector, complurib. in lo. is hæreas oportet.

Omiſſa in allegationib. erratáq; quædam.

Pag. 60. littera d. in fine alleg. reſtitue. C. qui teſta. fa. poſ. & pag. 63. littera. a. reſtitue. de diuer. reg. iur. anti. & pag. 134. uerſu. 5. ſuper uerb. utatur. deeſt allegatio. Dominicus. c. auaritiæ & ibi glo. de elec. lib. 6. & Deci. l ſi fugitiui. nu. 56 C de ſer. fug. & pag. 143 uerſu 11. ſuper uerb. Baldi. deeſt alleg. Conſ. 299. proponitur in prin. lib. ij. per. l. Cæſar. ff. de pub. & pag. 155. uerſ. 8. ſuper uerb. appellant deeſt. alleg. l. ſi merces. §. uis maior. ff. loca & pag. 220. alleg.

220. alleg. littera. a. super uerb. Clericum transfer in uerb. licere uersus antecedentis. & pag. 230. uers. 18. super uerb. Fulgosius deest alleg. d. l. penult. & pag. 290. lit d uers. pen. restitu. quis cùm. 6. q. 1. Ti= & pag. 292. lit. b. uers. 7. resti. nolit. l. §. qui. & pag. 295. lit. a uers. 2. §. Sancimus. Ro. & pag 299. lit. e. uers. 2. resti. C. delator. & pag. 309. lit. a. infi. resti. de furtis & pag. 311. lit. a. uers. 1. l. itaq; fullo. & pag. 314. uers. ij. super uerb. fures. deest alleg. l. 1. ff. de ijs, qui notan. infa. & pag. 322. littera. b. in fi. alleg. resti. C. de Epis. & Cler. & pag. 348. littera. b. & si Christus. de iureiur. littera. c. resti l. sciendũ. & pag. 350. littera. b. in fi. alleg. restitue. ff. de adquir. pos. & pag. 354. lit. k. uers. 1. resti. utrobiq;. & pag. 360. lit. c. resti. archidia. & pag. 364. littera. d. restitue. de muner. & honor. & pag. 452. littera. a. linea. fi. restitue. Decret. nu. 6. ca pag. uers. 7. super uerb. responsum, deest alle. Abb. c. quia Clerici. de iure pat. Docto. l. fin. ff. de accep. Fel. d. proë. & nu. 6. & pag. 574. lit. e. uers. ante penul. resti. cuniæ. facit Cyn. & pag. 624 littera. b. restitue. argu. l. iij.

FINIS.

Cazalla doctus, magno loco natus 391. Doctor sine doctrina aequiparatur simplici 392
Paria sunt, Nullum et inutilem profici Eccl.a 392, Manus arida pro manu non computatur 393
Liberius temere citans patronum et non habens unde soluat poenam, castigandus est 398
Pauper quis sit censendus 398. Nro 282 Paupertatis causa [illegible] incidentib. 400
Tabellionibus et aduocatis pauperes soluere non teneantur fol 401.
Nemo alium beneficio afficere cogi debet. 403.

